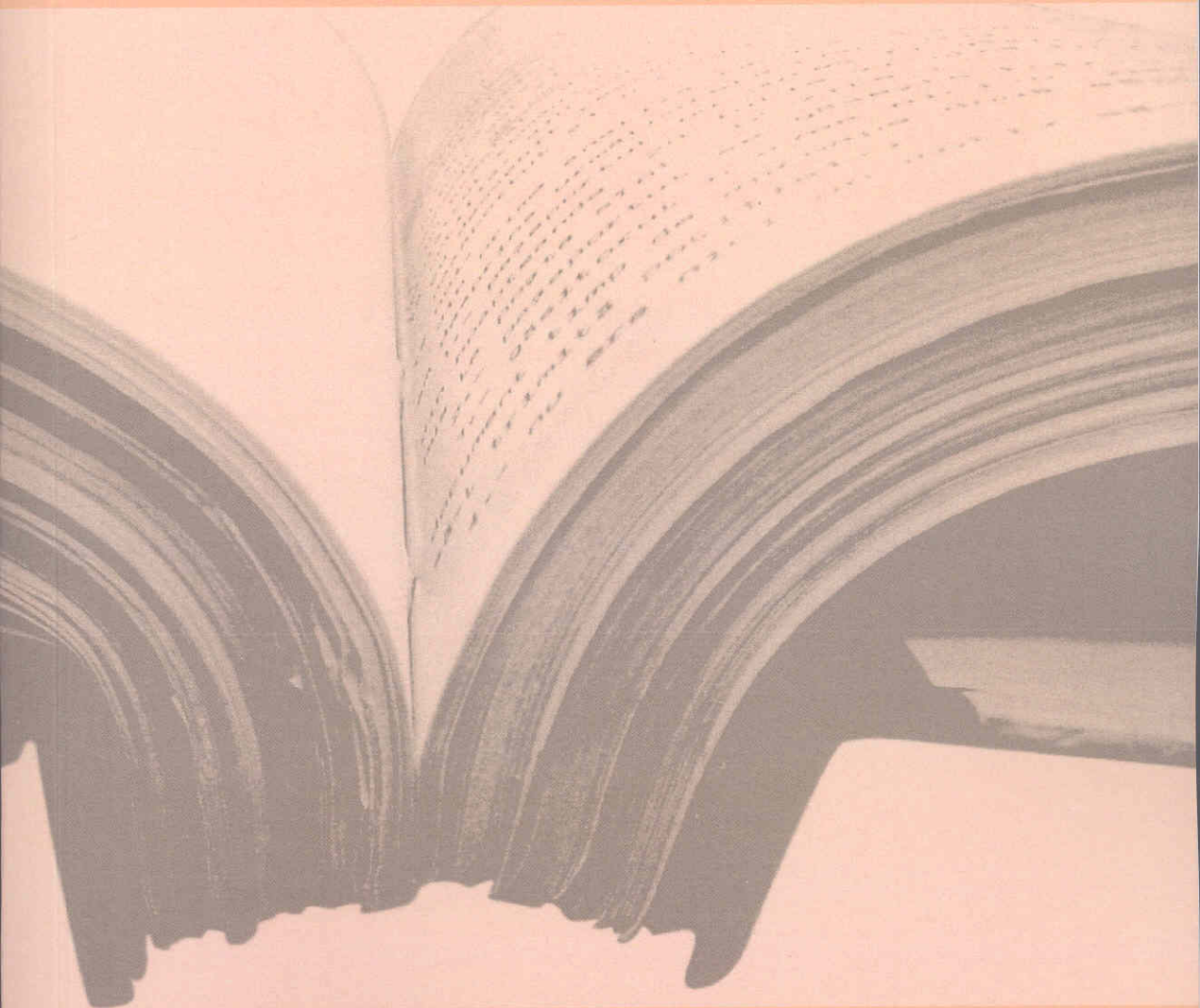

Caietele CNSAS

Anul VIII, nr. 1(15)/2015

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru
Studierea Arhivelor Securității**

Anul VIII, nr. 1 (15)/2015

**Editura CNSAS
București
2016**

Consiliul Național
pentru Studiarea Arhivelor Securității
București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul VIII, nr. 1 (15)/2015

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Liviu Bejenaru

Silviu B. Moldovan

Elis Neagoe-Pleșa

Liviu Țăranu (editor)

Coperta: **Cătălin Mândrilă**

Machetare computerizată: **Liviu Țăranu**

Rezumate și corectură text în limba engleză:

Gabriela Toma, Raluca-Maria Toncu

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor aparține autorilor.

Editura Consiliului Național
pentru Studiarea Arhivelor Securității
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

- Raluca Nicoleta Spiridon**, *Transformarea vechilor servicii de informații în structuri de securitate ale PCR (1944-1948). Trecerea sistemului penitenciar în cadrul MAI (30 mai 1945).....*9
- Imre Okváth**, *Spy against Spy: Military Intelligence in the Early Stages of the Cold War (1945-1950).....*55
- Nicoleta Ionescu-Gură**, *II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă și batalioanele de muncă. Studiu de caz: Internarea în coloniile de muncă a persoanelor care au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze” în baza ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952.....*85
- Iuliu Crăcană**, *Plastografie și înscenare judiciară într-un proces penal din anii '50.....*151
- Andrei Șiperco**, *Fragmente din relatările lui Mișu Dulgheru, fost șef al Direcției Cercetări Penale din D.G.S.P.: arestarea, regimul de detenție și judecarea sa de către tribunalul suprem.....*177
- Magdolna Baráth**, *Soviet Advisors at Hungarian State Security Organs.....*193
- Luminița Banu, Florian Banu**, *Securitatea, bancherul și vânătoarea - o acțiune de „lobby cinegetic” în anii '70.....*213

II. Sub lupa Securității

- Carmen-Elena Potra**, *Arhidieceza Romano-Catolică de București în perioada comunistă. Mons. Traian Stanislau Iovanelli.....*267

Monica Enache , <i>Coborâri în subteran. Câteva cazuri de critici de artă și artiști plastici în arhivele Securității</i>	301
István Papp , <i>Hungarian Emigration and State Security. The Story of Imre Kovács</i>	335
Miodrag Milin , <i>Clerici ortodocși sârbi din România și Securitatea. Documente</i>	355
Vadim Guzun, Valeriy Vlasenko, Nikolai Vasilievici Sablin : <i>ancheta, procesul și detenția liderului emigrației ruse din România (1958-1962)</i>	405
Georg Herbstritt , <i>Fuga din România în perioada 1968-1989. O privire în dosarele Securității și examinări comparative cu situația din RDG</i>	427
Dana Mustăță , <i>(Post)Socialist Television Against the Grain of Politics: The Case of Romania</i>	461

III. Varia

Raluca Nicoleta Spiridon, Mihaela Toader , <i>O cronologie instituțională a vieții culturale românești. Cadrul legal în perioada 1944-1948. Partea I</i>	483
Dumitru Lisnic , <i>Expedițiile Memoriei: un proiect de cercetare a istoriei românilor din Kazahstan</i>	505
Corneliu Turianu , <i>Termenele de prescripție a răspunderii penale</i>	511
Silviu B. Moldovan , <i>„Nu toți sunt eroi”: un spectacol inspirat de dosarele trecutului recent</i>	513

IV. Recenzii. Note de lectură

Florian Bichir , <i>Război în eter. 23 august 1944 pe unde radio. Dezinformare și propagandă</i> , cuvânt înainte de comandor dr. Marian Moșneagu, șeful Serviciului Istoric al Armatei, București, Editura Rao, 2015, 171 p. (Florian Banu).....	519
---	-----

Florian Bichir, <i>Atentat la Mareșal. Olănești, 28 iulie 1944. Ion Antonescu – ținta parașutiștilor sovietici</i> , București, Editura Rao, 2015, 253 p. (Constantin Corneanu).....	527
Vasile Buga, <i>Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice. 1965-1989</i> , prefață de Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, 423 p. (Florian Banu).....	532
Ioana Diaconescu, <i>Marin Preda. Un portret în arhivele Securității. Documente inedite din Arhiva C.N.S.A.S.</i> Un documentar cu argument, notă asupra ediției, selecția textelor, ordonarea lor cronologică și comentarii de Ioana Diaconescu, prefață: Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015, 551 p. (Luminița Banu).....	538
O carte a Sfântului Cuvios Ioan Iacob de la Neamț-Hozevitul în Biblioteca Securității (Adrian-Nicolae Petcu).....	546
Vlad Mitric-Ciupe, <i>Arhitecții români și detenția politică, 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională</i> , cuvânt înainte de prof. dr. arh. Sorin Vasilescu, postfață de prof. dr. Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, 560 p. (Silviu B. Moldovan).....	551
V. Lista abrevierilor	569
VI. Lista autorilor	573

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

- Raluca Nicoleta Spiridon**, *The Transformation of Old Information Intelligence Services into Security Structures of PCR (1944-1948). The shift of the Prison System in the MAI structure (30 May 1945)*.....9
- Imre Okváth**, *Spy against Spy: Military Intelligence in the Early Stages of the Cold War (1945-1950)*.....55
- Nicoleta Ionescu-Gură**, *II. The Internment of People in Labor Colonies and Labor Battalions. Case Study: The Internment in Labor Colonies of the Persons who held Various Positions in "Former Bourgeois Parties" on the Order DGSS no. 490 Cabinet of August 9, 1952*.....85
- Iuliu Crăcană**, *Counterfeit and Judicial Frame-up in a Criminal Trial of the '50s*.....151
- Andrei Șiperco**, *Excerpts from Reports of Misu Dulgheru, Former Chief of the Criminal Investigation Department from State Security: Arrest, Detention Regime and Trial to by the Supreme Court*.....177
- Magdolna Baráth**, *Soviet Advisors at Hungarian State Security Organs*.....193
- Luminița Banu, Florian Banu**, *The Securitate, the Banker and the Hunt. A 70s "Hunting Lobby" Action*.....213

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

- Carmen-Elena Potra**, *The Roman Catholic Archdiocese of Bucharest during the Communist Period. Mons. Traian Stanislau Iovanelli*.....267

Monica Enache , <i>Underground descents. A few Cases of Art Critics and Artists in the Securitate Archives</i>	301
István Papp , <i>Hungarian Emigration and State Security. The Story of Imre Kovács</i>	335
Miodrag Milin , <i>Serbian Orthodox Clergy from Romania and the Securitate. Documents</i>	355
Vadim Guzun, Valeriy Vlasenko <i>Nikolay Vasilievich Sablin: the investigation, trial and detention of the leader of the Russian emigration in Romania, 1958-1962</i>	405
Georg Herbstritt , <i>Flight from Romania during 1968-1989. A look into Securitate Files and Examination's in comparison with the Situation in the GDR</i>	427
Dana Mustățã , <i>(Post)Socialist Television Against the Grain of Politics: The Case of Romania</i>	461

III. VARIA

Raluca Nicoleta Spiridon, Mihaela Toader , <i>An Institutional Chronology of Romanian Cultural Life. The Legal Framework in the Period 1944-1948. Part I</i>	483
Dumitru Lisnic , <i>The Shipments of Remembrance: a Research Project of Romanian History in Kazakhstan</i>	505
Corneliu Turianu , <i>The Periods of Limitation for Criminal Liability</i>	511
Silviu B. Moldovan , <i>"Not all are heroes": a show inspired by the recent past record</i>	513

IV. REVIEWS. READING NOTES	519
---	-----

V. ABBREVIATIONS LIST	569
------------------------------------	-----

VI. AUTHOR'S LIST	573
--------------------------------	-----

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Raluca Nicoleta SPIRIDON

Transformarea vechilor servicii de informații în structuri de securitate ale P.C.R. (1944-1948). Trecerea sistemului penitenciar în cadrul M.A.I. – 30 mai 1945

The Transformation of Old Information Intelligence Services into Security Structures of PCR (1944-1948). The shift of the Prison System in the MAI Structure (30 May 1945)

After Romania changed alliance on August 23rd, 1944, the main structures of the state (Section Two of the Great General Staff, Special Intelligence Services, Safety Police Directorate of the General Police Directorate and Public Order and Safety Directorate of the General Inspectorate of the Gendarmerie) continued their activity, but significant mutations appeared especially after the establishment of the Petru Groza government, on March 6th, 1945.

The activity of intelligence services was essential to the progressive shaping of society and eradication of a coherent opposition. In this respect, the institutional reorganization of these structures and the staff changes had an important role. Ideological defining of the “suspects” not only with the help of police information, the punishment and repression on political grounds led to a gradual transformation of the intelligence services into Securitate services subordinated to Communist Party.

Etichete: comuniști, Ministerul Afacerilor Interne, Direcția Generală a Poliției, structuri informative

Keywords: communists, Ministry of Internal Affairs, General Directorate of the Police, informative structures

După momentul 23 august 1944, principalele structuri informative din România: Secția a-II-a a Marelui Stat Major, Serviciul Special de Informații, Direcția Poliției de Siguranță din cadrul Direcției Generale de Poliție și Direcția Siguranței și Ordinii Publice a Inspectoratului General al Jandarmeriei și-au continuat activitatea, mutații importante survenind, mai ales, după instaurarea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945.

În cele ce urmează, ne-am propus a contura modul în care *Serviciul Special de Informații, Direcția Poliției de Siguranță și Direcția Siguranței și Ordinii Publice a Inspectoratului General al Jandarmeriei* s-au

transformat din servicii de informații ale statului în structuri de securitate ale Partidului Comunist, atât în ceea ce privește organizarea și personalul, cât și la nivelul metodelor și tehnicilor operative.

În contextul schimbării alianțelor României, Serviciul Special de Informații a fost restructurat și reorientat, „primele măsuri în acest sens fiind luate de col. Victor Siminel, șeful serviciului, care, la data de 27 august 1944, a ordonat verbal desființarea Biroului de Studii și a Agenturii Frontului de Est din cadrul Secției I Informații și trecerea personalului în structura Fronturilor de Sud și de Vest, desființarea „Grupei Comuniste” ce funcționa în cadrul Secției a-II-a Contrainformații, a Secției a-III-a Relații cu Armatele Aliate (germano-italiene) și a Secției a-V-a Contrasabotaj”¹.

Desființarea, comasarea ori transformarea în birouri a unor secții a fost statuată la 9 septembrie 1944, „de ordinul Circular nr. 1156 prin care șeful serviciului a comunicat subordonaților noua organigramă a instituției, aprobată de Ministerul de Război:

Secția I Informații Externe (Secția a-III-a de legătură cu armatele aliate a fost transformată în Birou, inclus în structura Secției I).

Secția a-II-a Contrainformații, în componența căreia au fost incluse Secțiile a-IV-a Contraspionaj, a-V-a Contrasabotaj și Biroul Presei.

Secția a-III-a Tehnică, în care au fost incluse Secțiile a-IX-a Tehnică, a-X-a Radio și Biroul Cifru.

Secția a-IV-a Administrativă rezultată din comasarea Secțiilor a-VII-a Personal, XI Auto și a-XII-a Administrativă, precum și a Biroului Secretariat.

Secția a-VI-a Filaj corespondență externă a fost desființată.

Secția a-VIII-a Juridică a fost transferată în cadrul Jandarmeriei”².

După 9 septembrie 1944, în contextul sus-menționat, Secția I Informații își reduce aria geografică de căutare a informațiilor, activitatea sa limitându-se la cea desfășurată de:

„1) Biroul 1 Informații Vest, cu două sectoare centrale de studii [aparatură de lucru al frontului *n. n.*] și căutare [agentura *n. n.*], cu centre informative teritoriale la Arad, Teiuș, Brașov, Timișoara și Beiuș, la care se adaugă rezidența externă de la Berna;

¹ Florin Pintilie, *Serviciul Special din România (1939-1947)*, vol. 1, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2003, p. 366.

² *Ibidem*, p. 367.

- 2) Biroul 2 informații Sud, cu centrele teritoriale din Giurgiu, Turnu Severin și Oravița și cu rezidențele externe din Turcia și Bulgaria.
- 3) Biroul 3 de legătură cu armatele aliate și
- 4) Biroul 4 Corespondență Externă³.

A doua componentă informativă a Serviciului Special de Informații, dezvoltată în prima jumătate a secolului XX, ca urmare a intensificării activităților de spionaj și a răspândirii ideologiilor revoluționare cu vocație internaționalistă, a fost reprezentată de latura contrainformativă. După 9 septembrie 1944, Secția a-II-a (contrainformații) a S.S.I. era structurată în: Biroul 1 social-politic; Biroul 2 contraspionaj și terorism; Biroul 3 economic – industrial; Biroul 4 minorități-iredente-diverse; Biroul 5 militar; Secretariat; Agentura I Verificări-Informative; Agentura II Legații și spionaj; Informatori diurniști în Ardealul de Nord (Cluj, Târgu Mureș, Oradea, Satu Mare, Odorhei, Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc); Informatori Diurniști în Ardealul de Sud (Sibiu, Alba Iulia, Turda, Brașov, Sighișoara, Tohani, Făgăraș); Informatori diurniști în Banat (Timișoara, Oravița, Reșița, Arad); Agentura Muntenia cu centrul Ploiești; Agentura Oltenia; Agentura Moldova; Agentura Dobrogea și Grupa Contrasabotaj formată din Biroul I Contrasabotaj industrial; Biroul II Contrasabotajul transporturilor pe căi ferate și șosele; Biroul 3 Contrasabotajul transporturilor fluviale și maritime⁴. La conducerea S.S.I. s-au aflat col. Victor Siminel (26 august – 19 septembrie 1944), col. Ioan Lissievici (19 septembrie – 24 decembrie 1944) și col. Gheorghe Săvoiu (20/24 decembrie 1944 – 12 martie 1945).

La 27 august 1944, în condițiile schimbării contextului politic extern și intern, Serviciul Special de Informații a fost trecut de la Președinția Consiliului de Miniștri la Ministerul de Război (30 august 1944) prin Legea nr. 458 din 15 septembrie 1944⁵.

Organizarea, funcționarea și atribuțiile secțiilor au fost cuprinse în Decizia ministerială nr. 2075 din 24 octombrie 1944, semnată de generalul Mihail Racoviță, ministrul de Război, și care definea S.S.I., numit Serviciu de Informații al Ministerului de Război, „drept organ al acestui minister pentru informații generale, ce interesează apărarea națională”⁶.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 368.

⁵ M. O., (Partea a-I-a), nr. 213 din 15 septembrie 1944, p. 6318.

⁶ Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. I, 23 august 1944 – 30 august 1948, București, 1997, p. 19.

În intervalul cuprins între 23 august 1944 – 6 martie 1945, infiltrarea structurilor informative românești de către sovietici prin intermediul Secției a-II-a Informații din Comandamentul General al Formațiunilor de luptă patriotice – structură informativă a P.C.R. - a vizat două obiective: „de a organiza munca de propagandă politică în armată pentru a atrage cât mai multe elemente militare active de partea comuniștilor; exploatarea la maximum a legăturilor cu elementele apropiate din aparatul de stat pentru consolidarea popularității formațiunilor de luptă patriotice și îndeplinirea sarcinilor trasate”⁷.

După instaurarea primului guvern controlat de comuniști, în urma licențierii unor funcționari S.S.I., la 14 martie 1945 are loc o reșezare a serviciului, în cadrul principalelor Secții, așa cum au existat și au funcționat acestea până atunci⁸.

Pe de altă parte, Serviciul Special de Informații a fost readus în cadrul decizional al Președinției Consiliului de Miniștri, prin Decretul-Lege nr. 1264 din 17 aprilie 1945⁹. La scurt timp, această structură informativă apare menționată în Legea nr. 301 din 19 aprilie 1945 pentru organizarea Consiliului de Miniștri¹⁰, ca instituție anexă, ce funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, alături de Subsecretariatul de stat al Naționalităților Minoritare și Institutul Central de Statistică. Mutații importante au intervenit în aprilie 1945, când simptomatic pentru orientarea resurselor și forțelor umane ale S.S.I. către supravegherea internă, în detrimentul culegerii informațiilor din exterior, proprie unui regim totalitar pe cale de a se instaura, Biroul 2 Contraspionaj și Terorism din cadrul Secției II Contrainformații a fost ridicat la rang de Secție, în

⁷ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Editura Ion Cristoiu S.A., 1999, p. 251.

⁸ Pentru organigrama S.S.I. din 14 martie 1945 vezi pe larg Nicolae Meianu, *Organizarea S.S.I. (1919-1951)* în Consiliul Securității Statului, *Studii și documente*, vol. II, București, Serviciul Editorial C.S.S., 1969 inventariat ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8713, vol. 2, ff. 247-298 și Alin Spânu, *Istoria Serviciilor de Informații/Contrainformații Românești în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, p. 599-601.

⁹ Alin Spânu, *Istoria Serviciilor de Informații/Contrainformații Românești în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, p. 599; A fost publicat în M.O., (Special) nr. 90 Bis.

¹⁰ M. O., (partea a-I-a), nr. 91 din 19 aprilie 1945, p. 3269.

timp ce, contactul cu multe din rezidențele externe este abandonat¹¹. Decizia ministerială nr. 79 din 27 aprilie 1945¹² venea să fixeze atribuțiile, modul de organizare și funcționare a S.S.I., menținute, fără modificări majore, până la 2 aprilie 1951, când Serviciul Special de Informații este desființat.

Nu în ultimul rând, activitatea și obiectivele serviciului au depins și de modul în care directorii S.S.I., Nicolae D. Stănescu (12 martie 1945 – 12 iulie 1945) și Lucian Stupineanu (12 iulie 1945-9 ianuarie 1947) s-au aliniat solicitărilor comuniștilor.

Direcția Poliției de Siguranță – organizare și atribuții în cadrul Direcției Generale a Poliției

Direcția Generală a Poliției a continuat să funcționeze după 23 august 1944, în cadrul legal fixat de Legea de organizare a Poliției Generale a Statului din 21 iulie 1929 cu unele modificări ulterioare, în timp ce, la conducerea sa, a fost delegat, prin Decretul-Lege nr. 1691 din 12 septembrie 1944, colonelul magistrat Radu Ionescu¹³. În perioada 6 martie 1945 – prima jumătate a anului 1946, Direcția Generală a Poliției a fost organizată în următoarele structuri centrale:

A. Prefectura Poliției Capitalei¹⁴.

¹¹ Istoricul Florin Pintilie, plasează restructurarea S.S.I. în luna aprilie 1945, în urma acesteia, rezultând următoarea organizare: Secția I Informații Externe, Secția a-II-a Contraspionaj, Secția a-III-a Contrainformații, Secția a-IV-a Administrativă, Secția a-V-a Personal și Secția a-VI-a Juridică (Florin Pintilie, *op. cit.*, p. 376). Astfel, în gama acțiunilor de infiltrare și apoi de reprimare a activității partidelor și organizațiilor considerate ostile P.C.R. și Uniunii Sovietice: „efortul cel mai intens, care a angrenat un mare număr din totalul celor aproape 800 de funcționari ai S.S.I. a vizat contracararea P.N.Ț.” (Claudiu Secașiu, *Comuniștii români și S.S.I. (1945-1951)* în „Dosarele istoriei”, nr. 5, 1996, p. 16).

¹² Alin Spânu, *op. cit.*, p. 599.

¹³ M. O., nr. 211 din 12 septembrie 1944, p. 6 301. Reținut la 3 martie 1945 și anchetat în legătură cu activitatea sa din perioada celui De-al Doilea Război Mondial anunțul decesului său intervenit la 7 martie 1946 va fi făcut public de familie, în paginile ziarului Dreptatea din 10 martie 1946.

¹⁴ Direcție în cadrul Ministerului de Interne, Prefectura Poliției Capitalei a intrat sub conducerea și coordonarea Direcției Generale a Poliției în temeiul Decretului-Lege nr. 1678 care promulga Legea nr. 414 din 30 mai 1945 publicată în M.O., (partea a I-a), nr. 120 din 30 mai 1945, p. 4450.

- B. Cabinet – inspectori generali de poliție, câte unul pentru fiecare inspectorat regional de poliție cu centrele în orașele: București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Oradea, Pitești, Târgu Mureș, Sibiu, Timișoara, Suceava.
- C. Subdirectorul general pentru poliția administrativă, în subordinea căruia au intrat:
 - 1. Direcția poliției administrative și a personalului (Direcția I) alcătuită din:
 - a) Serviciul personalului și al controlului, cu 7 birouri;
 - b) Serviciul poliției administrative și al poliției de frontieră cu două birouri;
 - c) Registratura generală;
 - d) Intendența;
 - e) Cabinetul medical;
 - f) Serviciul contabilității al D.G.P.
 - D. Subdirectorul general pentru siguranță, care avea în subordinea sa două direcții:
 - 1. Direcția Poliției Judiciare (Direcția a-II-a):
 - a) Serviciul poliției judiciare cu: Biroul de urmărire; Biroul colaborare și urmărire în teren; Biroul cazierului central polițienesc.
 - b) Serviciul poliției tehnice: Laboratorul central pentru tehnică; Școala de poliție tehnică.
 - c) Biroul registraturii și arhivei.
 - d) Grupe – echipe de cercetare.
 - 2. Direcția Poliției de Siguranță (Direcția a-III-a):
 - a) Serviciul controlul străinilor, cu 4 birouri:
Birou intrări în țară și prelungiri;
Birou certificate de identitate, naturalizări și prelungiri;
Birou corespondență;
Birou arhivei și registraturii.
 - b) Serviciul de Siguranță cu 3 secții:
Secția mișcări subversive, curente sociale și politice, organizată în 3 birouri: Biroul mișcării subversive; Biroul curente politice; Biroul curente sociale.
Secția studii, buletin informativ și presă, organizată în 3 birouri: Biroul de studii; Biroul buletin informativ; Biroul presei.

Secția armistițiu și evidența internărilor, cu două birouri: Biroul special de aplicare al armistițiului; Biroul evidenței și internări.

- c) Serviciul corespondenței și evidenței, organizat în 4 birouri: Biroul repartizări și controlul corespondenței; Biroul cifrului; Biroul corespondenței diverse; Biroul registraturii și arhivei.
- d) Serviciul radio, ce cuprinde un post central de radio-emisie și recepție cu trei posturi în 3 inspectorate regionale de poliție.
- e) Corpul Detectivilor condus de un șef și structurat astfel: Secretariatul; ajutorul șefului Corpului Detectivilor și biroul coordonării; 3 secții: Secția de acțiune; Secția de informații și Secția de filaj.
- f) Serviciul centre internări și tabere de muncă, organizat în 3 secții și 9 birouri. Una dintre secții având ca atribuții probleme politice privind Convenția de Armistițiu iar alta cu internări și trieri.
- g) Inspectoratul Gardienilor Publici – organizat pe capitală și pe provincie. În subordinea acestuia intra și Batalionul de pază al M.A.I.¹⁵.

La nivel teritorial existau 12 inspectorate de poliție cu reședințe în orașele: Brașov, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Oradea, Pitești, Sibiu, Suceava și Timișoara.

În perspectiva alegerilor din 19 noiembrie 1946, Legea nr. 394 din 31 mai 1946 pentru reducerea cadrului de personal al M.A.I. și al instituțiilor de sub autoritatea sa a creat cadrul juridic pentru îndepărtarea celor considerați nesiguri sau indezirabili primului guvern aflat sub controlul comuniștilor. Au fost vizate, în special persoanele aflate în funcții de conducere¹⁶, astfel încât, Direcția Generală a Poliției ca parte componentă a Ministerului de Interne, a cunoscut, începând cu a

¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 597, ff. 93-96.

¹⁶ Raportul nr. 18.467 care însoțea și motiva Legea nr. 394 din 31 mai 1946 este edificator în acest sens: „În timpul regimurilor reacționare de dictatură, dar mai cu seamă începând din anul 1940, personalul M.A.I. și al instituțiilor de sub autoritatea, controlul și tutela acestui departament a fost sporit nejustificat, pentru necesități străine de interesul serviciului, prin înființarea de posturi noi pe cale bugetară, cu nesocotirea dispozițiilor exprese de la art. 1 din Codul funcționarilor publici, urmărindu-se prin aceasta plasarea clientelei politice în funcțiuni publice și acapararea posturilor de comandă din administrația țării” (M. O. nr. 124, partea I A, nr. 135 din 31 mai 1946, p. 5506-5507).

doua jumătate a anului 1946, o importantă restructurare și centralizare a atribuțiilor în cadrul fiecărei direcții. În cazul Direcției a-III-a a Poliției de Siguranță, Serviciul II – informații, succesorul Serviciului de Siguranță, nu mai este structurat în trei secții, iar acestea în birouri, fiind compartimentat direct în birouri.

Într-un istoric al Ministerului de Interne, datat 1946, schema de organizare a Direcției Generale a Poliției se prezenta astfel:

„A. Directorul general al Poliției

B. Servicii centrale și organe speciale:

1. Inspectoratul școlilor de poliție;
2. Cabinetul;
3. Corpul Detectivilor;
4. Inspectoratul Gardienilor publici.

C. Direcțiuni:

1. Direcția I a Poliției Administrative, organizată în două servicii și anume:

- a) Serviciul Poliției Administrative;
- b) Serviciul Poliției de frontieră și al pașapoartelor.

2. Direcția a-II-a a Poliției Judiciare, organizată în serviciul poliției judiciare cu două birouri (Biroul poliției judiciare și al urmăririlor, Biroul central al urmăririi contravențiilor, registratura și arhiva poliției judiciare).

3. Direcția a III-a a Poliției de Siguranță, organizată în 3 servicii, iar acestea în birouri:

a) Serviciul 1 – secretariat;

Biroul corespondenței;

Biroul cifrului

Registratura și arhiva Siguranței.

b) Serviciul II – informații, organizat în 7 birouri

c) Oficiul de radio-transmisiuni: secretariat – stațiunea centrală și cele exterioare; laboratorul; magazia de materiale.

d) Brigada Specială [Mobilă *n.n.*].

4. Direcția a-IV-a a personalului și contabilității, organizată în două servicii (Serviciul personalului și Serviciul contabilității) iar acestea în 5 secții și birouri.

D. Serviciile teritoriale (exterioare):

1. Prefectura Poliției Capitalei, organizată în 4 direcții;
2. Inspectoratele regionale de poliție;

3. Chesturile de poliție din orașele de reședință de județ, care aveau servicii și birouri corespunzătoare celor 4 direcții din Direcțiunea Generală a Poliției și unități de gardieni publici.

4. Polițiile din orașele reședință, comisaratele de poliție din gări, porturi și punctele de frontieră¹⁷.

Direcția Siguranței și Ordinii Publice din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei

Schimbări esențiale s-au produs și în activitatea Inspectoratului General al Jandarmeriei – corp militar aparținând Ministerului de Război, pus la dispoziția Ministerului de Interne pentru a veghea teritoriul rural, auxiliar necesar organelor locale cu atribuții de poliție generală. Organizarea și funcționarea Jandarmeriei era reglementată de Legea nr. 264 din 22 aprilie 1943¹⁸, rămasă în vigoare până la 23 ianuarie 1949 când a fost creată Direcția Generală a Miliției și, la scurt timp, înființate Trupele de Securitate (6 februarie 1949).

Ca structură informativă și de siguranță pe teritoriul rural, Direcția Siguranței și Ordinii Publice din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei își desfășura activitatea în temeiul art. 37 al Legii nr. 264 din 29 aprilie 1943, conform căruia: a) Culege, instrumentează și aduce la cunoștința autorităților superioare, infracțiunile și indiciile privitoare la fapte sau stări de fapt contra siguranței statului și liniștii publice; b) Apără libertatea, proprietatea și siguranța persoanelor, precum și drepturile recunoscute de legi grupărilor sociale și profesionale; c) Previne infracțiunile la legi, regulamente și ordonanțe; d) Previne, urmărește și prinde pe infractori și îi trimite înaintea justiției; e) Execută hotărârile date de justiție potrivit legilor; f) Menține și restabilește ordinea în cazul când se prevăd sau se produc tulburări interne; g) Dă concurs și intervine la cererea celorlalte autorități când acestea sunt implicate în executarea funcțiilor lor legale; h) Sprijină opere de asistență¹⁹.

Jandarmeria era dislocată în comune (posturi de jandarmi), plase (secții de jandarmi) și județe (legiuni de jandarmi). La 10 august 1945 prin Decretul-Lege nr. 1080, la nivelul plășilor, în locul secțiilor de jandarmi se

¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 597, ff. 97-99.

¹⁸ M. O., (partea a I-a), nr. 98 din 29 aprilie 1943, pp. 3712-3718.

¹⁹ *Ibidem*, p. 3715.

organizează sectoare de jandarmi²⁰. Un inspectorat de jandarmi, comandat de un colonel, era alcătuit din mai multe legiuni, iar două sau trei inspectorate formau un subinspectorat general de jandarmi, comandat de un general de brigadă sau de un colonel de jandarmi, comandant de brigadă. Inspectoratul General al Jandarmeriei cuprindea în structura sa, direcții și servicii centrale: Serviciul de Stat Major; Direcția Siguranței și Ordinei Publice, Direcțiunea Personalului, Serviciul medical uman, veterinar și farmaceutic. Inspectorul General al Jandarmeriei deținea și funcția de subsecretar de stat al Ministerului de Interne. Subinspectoratul General al Școlilor și Instrucției avea în subordinea sa: școli și cursuri pentru pregătirea ofițerilor și subofițerilor de jandarmi²¹.

Mutații importante cu impact în direcționarea și coordonarea activității Jandarmeriei au intervenit de-a lungul anului 1947. La 29 martie 1947 prin Legea nr. 59 pentru modificarea art. 2 din Legea pentru organizarea și funcționarea Jandarmeriei, această instituție devenea conform art. 1 – „parte din Ministerul Afacerilor Interne, căruia îi era subordonată direct atât în ceea ce privește îndatoririle generale de poliție ce-i revin, cât și cu privire la organizare, atribuțiuni și pregătirea profesională a cadrelor”²². S-a adăugat preluarea activității informative a Jandarmeriei de către Direcția Generală a Siguranței Statului (20 iunie 1947) și trecerea Inspectoratului General al Jandarmeriei, alături de formațiunile de pompieri și grăniceri, începând cu 7 noiembrie 1947, în coordonarea generalului de brigadă Constantin Popescu. La nivelul anului 1947, Inspectoratul General al Jandarmeriei avea în subordine: a) formațiuni teritoriale (12 inspectorate regionale, legiuni, secții, posturi de jandarmi); b) formațiuni pază-oraș; c) formațiuni speciale; d) școli; e) formațiuni de serviciu; f) lagăre²³.

²⁰ Gelu Ureche, Nicolae Gârcu, *Contribuția organelor de ordine și informații ale statului – Poliție, Siguranță, Contrainformații militare, Jandarmerie - la consolidarea regimului democratic în perioada martie-decembrie 1945 în C.S.S., Studii și Documente*, vol. 3, București, 1969 în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8713, vol. 3, p. 89.

²¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 597, ff. 83-85.

²² M. O., (partea a I-a), nr. 74 din 29 martie 1947, p. 2367.

²³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 597, f. 101.

Evoluția și activitatea Corpului Detectivilor (6 martie 1945 – 20 iunie 1947)

O componentă esențială a Direcției Poliției de Siguranță care a cunoscut o transformare rapidă la nivel de personal²⁴, odată cu instaurarea guvernului condus de Petru Groza a constituit-o Corpul Detectivilor. După reorganizarea survenită în data 14 martie 1945, potrivit adresei nr. 366 din 5 aprilie 1945 către Direcția a III-a a Poliției de Siguranță, acest departament preciza că: principalul obiectiv al activității sale îl constituie infiltrarea în cadrul organizațiilor subversive (în special grupuri formate din foști legionari); nu dispune de elemente operative, astfel încât urmărirea, verificările, arestările și orice alte cercetări urmau a se face pe viitor de Prefectura Poliției Capitalei²⁵. La o distanță minimă de timp de la delimitarea atribuțiilor sale față de Prefectura Poliției Capitalei, o „Dare de seamă asupra activității Corpului Detectivilor de la 14 martie 1945 la 14 aprilie 1945”, menționează dimpotrivă arestarea celor „vinovați de război și vinovați de dezastrul țării – 31; deținuți politici – 203; arestări speciale – 22; arestați în curs de cercetare la grupe – 115; înaintați la diferite autorități pentru continuarea cercetărilor – 38; înaintați la Parchet – 40; înaintați la lagărul de militari germani – 42; înaintați la Arsenal – 27; eliberați – 30²⁶. Documentele nu aduc clarificări în privința operațiunilor desfășurate de Brigada Mobilă.

La nivelul anului 1945, alături de preocuparea stopării infrafracțiunilor de drept comun (afacerismul), supravegherea instituțiilor și a mediilor sociale aflate la începutul procesului de fidelizare declanșat de comuniști, precum și a palierele profesionale cu manifestări contrare intereselor acestei forțe politice au constituit, de asemenea, obiective de bază ale Corpului Detectivilor.

În Darea de seamă a Conferinței de Comandament, ce a avut loc la Direcția Generală a Poliției cu inspectorii regionali de poliție din 22 octombrie 1945, șeful Corpului Detectivilor, Grigore Petrovici, enumera o

²⁴ Unul dintre obiectivele majore ale reorganizării Corpului Detectivilor, în data de 14 martie 1945, a fost acela de a înlocui vechii angajați, astfel încât, „din 220 ofițeri și agenți de poliție, 57 proveneau din vechiul aparat iar 163 erau noi angajați” (Serviciul Român de Informații, *op. cit.*, p. 203 *apud* Marius Oprea, *Nașterea Securității*, în „Analele Sighet” nr. 6, *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Editura Academia Civică, 1998, pp. 302).

²⁵ Serviciul Român de Informații, *op. cit.*, p. 199.

²⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 597, f. 203.

parte din măsurile întreprinse în aceste direcții: „la sugestia d-lui Ministru [Teohari Georgescu *n.n.*] am făcut apel la persoanele responsabile, din cadrul fiecărei întreprinderi spre a ne da o mână de ajutor în materie de culegerea informațiilor. Astfel am ajuns aproape să nu mai fac apel la informatorii profesioniști a căror fantezie nu aducea nici un serviciu interesului general. Informatorii benevoli din cadrul întreprinderilor, îmi dau informații, iar Biroul de coordonare pe care l-am înființat, pune de acord aceste informații, le triază și prezintă realitatea. Prin desființarea lagărelor ne revine misiunea de a supraveghea elementele eliberate. Prin agenți este greu. Supravegherea acestora o realizez mai bine prin membrii sindicatelor care îmi dau informațiuni gratuite. [...] Atrag atenția asupra constituirii asociațiilor de foști luptători care în majoritate sunt la remorca partidelor reacționare. Trebuie să cunoașteți structura partidelor care au început să lucreze conspirativ. Dovada este mulțimea de manifeste din ultimul timp. Multe elemente din armată au început să fie captate de către partidele reacționare. Nu este un secret că militarii sunt în fruntea răspândirii de zvonuri. Niciuna din aceste acțiuni nu este semnalată. Nu ni se arată broșurile ce se răspândesc. Și avem interesul să cunoaștem tăria acestor forțe. Oamenii mei mi-au semnalat abuzuri din partea autorităților, dar polițiile nu semnalează aceste abuzuri. Nu se aplică legea sabotajului, uneori datorită coteriei de partid. Nu se aplică dispozițiunile privitoare la economate. Nu a [fost] sistat afacerismul. Școlile trebuie neapărat puse sub supraveghere, deoarece reprezintă lupta dintre lumea veche și cea nouă. Unii școlari au armament și lansează mici manifeste cu lozinci. Tineretul progresist ne poate ajuta. [...] Problema străinilor este deschisă. Se găsesc mulți care, prin mijloace condamnabile, au devenit cetățeni români. Trebuie verificați după listele de cetățeni români. Trebuie verificați după listele de cetățeni străini. Avem o listă de străini care lucrează contra democrației. Le vom da avizul negativ, la revizuirile ce se vor face în ianuarie. În fiecare localitate, misiunile străine au reprezentanți care făcându-se ecoul reacțiunii – țin la zi așa-zisele lor situații. Ei scot fotocopii, așa cum s-a întâmplat cu «faimoasele» lagăre de la Sibiu și Brașov»²⁷.

După reorganizarea Direcției Generale a Poliției, intervenită în doua jumătate a anului 1946, Corpul Detectivilor a funcționat ca serviciu central al Direcțiunii Generale a Poliției, în timp ce Brigada Mobilă s-a aflat în componența Direcției a-III-a a Poliției de Siguranță. La 20 iunie

²⁷ Idem, dosar nr. 13 542, f. 126.

1947, efectivele Corpului Detectivilor sunt incluse în Direcția Generală a Siguranței Statului²⁸. Organigrama noii direcții generale de siguranță nu mai cuprinde sub această denumire, organele speciale de teren. Se regăsește, în schimb, Brigada Mobilă care capătă o structură asemănătoare cu cea a fostului Corp al Detectivilor, în componerea sa intrând: „un Secretariat cu atribuții de registratură; Brigada I, care executa misiunile de filaj pe teren; Brigada a-II-a, responsabilă de misiunile operative și de încheierea actelor legale; Brigada a-III-a, cu sarcini în efectuarea anchetelor și întocmirea și înaintarea către forurile în drept a dosarelor și corpurilor delictive; Brigada a-IV-a conducea arestul, se îngrijește de pază și efectuează transferări de arestați”²⁹.

Într-o, posibil, ultimă, „Dare de seamă asupra activității desfășurate de către Corpul Detectivilor de la data de 6 martie 1945 și până în prezent” [9 februarie 1947 *n. n.*], Direcția Generală a Poliției menționa aportul acestuia în combaterea „rămășițelor fostei Mișcări Legionare”, în urmărirea evoluției partidelor de opoziție și efectuarea de cercetări și anchete privind organizațiile de rezistență. Totodată, circumscrise culegerii de informații referitoare la acțiunile politice ale partidelor de opoziție și a legăturilor acestora cu legațiile și cetățenii străini, „au fost redactate un număr de 408 buletine informative, cuprinzând un număr de aproape 8 000 note informative”³⁰.

Un rol însemnat în aplicarea măsurilor represive a revenit formațiunilor de luptă patriotice sau gărzile patriotice, înființate în septembrie 1944, aflate sub coordonarea lui Emil Bodnăraș. În fapt, regimul comunist, pe cale a se instaura, nu a eliminat, pentru început, fostele structuri de informații ale statului, dar în același timp a creat o astfel de formațiune paralelă care a asigurat „acoperirea ideală pentru

²⁸ Într-o sinteză privind unificarea organelor de siguranță într-un singur organism pe tot teritoriul țării, datată, probabil, 28 iunie 1947, se preciza: „În Direcția Generală a Poliției se reorganizează Direcțiunea [Generală] a Siguranței Statului, extinzându-i-se competența pe teritoriul rural. Astfel acțiunea organelor de siguranță va prezenta unitatea necesară pe întreg teritoriul țării. *Direcțiunea [Generală] a Siguranței Statului se întărește prin includerea organelor centrale de teren care formau înainte Corpul Detectivilor*” (Idem, dosar nr. 10 414, vol. 1, f. 25).

²⁹ *Ibidem*, vol. 3, f. 470.

³⁰ Serviciul Român de Informații, *op. cit.*, p. 348-349 *apud* Marius Oprea, *op. cit.*, p. 303.

pregătirea agenților și executanților care urmau a fi infiltrați în forțele de poliție și de securitate”³¹.

Trecerea Sistemului penitenciar în cadrul Ministerului Afacerilor Interne – 30 mai 1945

Din punct de vedere strict cronologic, Legea nr. 424 publicată la 31 mai 1942, din perioada regimului mareșalului Ion Antonescu, a reprezentat un precedent periculos, în măsura în care Direcțiunea Penitenciarelor și institutelor de prevenție împreună cu administrațiile exterioare au fost mutate de la Ministerul Justiției la Ministerul Afacerilor Interne³². În timpul guvernării Rădescu, moment în care se mai spera la instaurarea unui regim democratic, Legea nr. 93 din 6 februarie 1945 a abrogat Legea nr. 424 din 31 mai 1942 astfel încât Direcțiunea Penitenciarelor și Institutelor de Prevenție împreună cu administrațiile exterioare încetau a mai face parte din M.A.I. și reveneau la Ministerul Justiției³³. După formarea guvernului Petru Groza, prin Legea nr. 417 din 30 mai 1945, sub pretextul unei mai bune funcționări, penitenciarele și institutele de prevenție din Ministerul Justiției dar și închisorile dependente de Ministerul de Război au fost contopite într-o singură direcție în cadrul M.A.I.³⁴. Imediat, pe lângă această Direcție Generală a Penitenciarelor se înființează un Serviciu al Centrelor de Internare și Detașamente de Muncă în atribuțiile căruia au trecut toate operațiunile legate de internare, evidență și eliberare a internaților din lagăre și detașamente de muncă, precum și administrarea și asigurarea pazei acestora³⁵. La 25 mai 1946, Centrele de Internare au fost desființate, în timp ce, un Serviciu al Detașamentelor de Muncă își continuă activitatea în cadrul Direcției Generale a Poliției³⁶.

³¹ Dennis Deletant, *Securitatea și statul polițienesc în România 1948-1989* în Marius Oprea, *Banalitatea Răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 23.

³² M. O., (partea I), nr. 124 din 31 mai 1942, pp. 4533-4534.

³³ Idem, nr. 33 din 10 februarie 1945, pp. 944-945.

³⁴ Idem, nr. 121 din 31 mai 1945, p. 4510.

³⁵ Decizia nr. 30 636 din 7 iulie 1945, publicată în Idem, (partea I) nr. 155 din 12 iulie 1945, p. 5917.

³⁶ Decizia nr. 6 991 din 20 mai 1946, publicată în Idem, (partea I) nr. 130 din 7 iunie 1946, p. 5842.

Direcția Generală a Siguranței Statului
20 iunie 1947 – 28 august 1948

La 20 iunie 1947, înființarea Direcției Generale a Siguranței Statului, în baza Ordinului M.A.I. nr. 2 100-S, a reprezentat o etapă esențială în centralizarea instituțională a activităților de siguranță. Instituția nou creată a fost organizată din punct de vedere decizional și teritorial asemănător Direcției Generale a Poliției în inspectorate regionale, servicii și birouri de siguranță. Inspectoratele Regionale de Siguranță au fost înființate la 1 iulie 1947, având misiunea „de a organiza, îndruma și conduce efectiv operațiunile de siguranță pe întreg teritoriul, urban și rural, al circumscripțiilor de poliție și jandarmerie”³⁷.

Reședințele acestora corespundeau cu cele ale inspectoratelor regionale de poliție și de jandarmi, fiind conduse de inspectori generali de siguranță, după cum urmează: Inspectoratul de Siguranță al Capitalei, Aurel Bondrescu, Inspectoratul Regional de Siguranță Pitești, Mihai Velehorsch, Inspectoratul Regional de Siguranță Cluj, Mihail Patriciu, Inspectoratul Regional de Siguranță Oradea, Gavril Birtaş, Inspectoratul Regional de Siguranță Brașov, Iosif Kalousek, Inspectoratul Regional de Siguranță Timișoara, Gheorghe Petrescu, Inspectoratul Regional de Siguranță Sibiu, Gheorghe Crăciun, Inspectoratul Regional de Siguranță Craiova, D. Ganciu, Inspectoratul Regional de Siguranță Ploiești, Mișu Dulgheru (T. Antonescu), Inspectoratul Regional de Siguranță Constanța, Ion Enescu, Inspectoratul Regional de Siguranță Galați, Anatolie Crăciun, Inspectoratul Regional de Siguranță Suceava, Isac Popic, Inspectoratul Regional de Siguranță Iași, C. Câmpeanu³⁸.

Centrala Direcției Generale a Siguranței Statului cuprindea: Direcția de Informații alcătuită la rândul său din următoarele servicii: Secretariat, Informații, Contrainformații, Contrsabotaj și Cercetări (Anchete); Direcția Controlul Străinilor, Pașapoartelor și Siguranței de Frontieră; Direcția Personalului și Direcția Administrativă³⁹.

În cadrul acestui proces centralizator s-a acționat pentru preluarea de către Direcția Generală a Siguranței Statului a atribuțiilor informative aflate la acel moment în competența Jandarmeriei. Astfel, „transferul atribuțiilor în domeniul siguranței de la Jandarmerie către nou creată instituție s-a încercat a fi fost reglementat prin Ordinul telefonic nr. 34

³⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10 414, vol.1, f. 4.

³⁸ *Ibidem*, f. 74.

³⁹ *Idem*, dosar nr. 195, vol. 1, f. 96.

713/26 iunie 1947 și Ordinul circular nr. 36 201/31 iulie 1947 ale Inspectoratului General al Jandarmeriei⁴⁰. Emiterea în septembrie 1947 a „Directivelor pentru desăvârșirea organizării și funcționării Inspectoratelor, Serviciilor și Birourilor de Siguranță” și a „Directivelor pentru organizarea, încadrarea și funcționarea Siguranței pe teritoriul rural”⁴¹ încerca să impulsioneze finalizarea acestui proces de concentrare a atribuțiilor informative. O asemenea schimbare majoră nu a fost lipsită de asperități, în măsura în care Direcția Generală a Siguranței Statului nu avea capacitatea instituțională (personal pentru preluarea și crearea rețelelor informative în teritoriul rural) de a desfășura activitatea informativă a Jandarmeriei.

Direcția Generală a Siguranței Statului a fost instituția care a precedat înființarea la 28 august 1948 a Direcției Generale a Securității Poporului. Schema de organizare a instituției succesoare este aproape identică cu cea a Direcției Generale a Siguranței Statului, în timp ce, „elementele de noutate constau mai mult în ridicarea nivelului unor servicii la cel de direcții și al unor birouri la cel de servicii. [...] Singura structură cu adevărat nou înființată a fost Direcția a-IX-a, de Educație și Cultură, care avea misiunea de a îndoctrina corespunzător cadrele Securității”⁴². Unificarea structurilor de informații a fost un deziderat exprimat în perioada 1944-1948 de mai mulți factori decizionali comuniști ajunși în fruntea acestora. În fapt legiuitorii de până la cel de-al Doilea Război Mondial au gândit și organizat structurile de informații, într-un mod complementar, mai ales în ceea ce privește complexitatea și competența teritorială de acțiune, colaborarea dintre ele fiind stabilită, mai ales, pentru structurile informative interne de numeroase ordine ale Ministerului Afacerilor Interne. În perioada de până la instituționalizarea comunismului orientarea structurilor de informații spre supravegherea și penalizarea politică a condus la suprapunerea de atribuții sau de jurisdicție teritorială, Emil Bodnăraș sau Alexandru Nicolski exprimându-și nemulțumiri în acest sens.

⁴⁰ Iulian Chiriac, 1948. *Lichidarea serviciilor secrete românești*, în „Ioan Neculce – Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei”, Serie nouă, nr. IV-VII, 1998-2001, p. 291 apud Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe” *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 55.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Florin Pintilie, *Aspecte ale activității organelor represive ale statului în anul 1948* în „Analele Sighet” nr. 6, *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Editura Academia Civică, 1998, pp. 323-324.

Trecerea în coordonarea Ministerului Afacerilor Interne a Comandamentului Trupelor de Grăniceri – 7 noiembrie 1947

Legea nr. 208 din 25 iunie 1947 pentru modificarea Legii de organizare a Corpului de Grăniceri, ce data din 27 februarie 1915, stipula faptul că trupele de grăniceri constituiau parte integrantă a forțelor armate ale țării (art. 1), întrebuințarea operativă se făcea în conformitate cu ordinele Ministerului Apărării Naționale prin Marele Stat Major (art. 3) iar pentru misiunile de supraveghere și pază a frontierelor pe timp de pace, ca și pentru siguranța statului, trupele se subordonau M.A.I., de la care primeau ordine directe (art. 5). La data publicării legii, efectivele Trupelor de Grăniceri, fixate prin Tratatul de Pace se situau la 20.000 de oameni – ofițeri, subofițeri, trupă și maiștri civili (art. 2)⁴³.

Pe de altă parte, trecerea remunerației cu drepturi salariale precum și a întregului patrimoniu imobil al trupelor de grăniceri la M.A.I. prin prevederile articolelor 9 și 10 ale aceleiași legi au creat baza legală pentru emiterea Deciziei Ministerului Afacerilor Interne nr. 880 din 2 septembrie 1947 privind extinderea atribuțiilor Serviciului de control special jandarmi și pompieri militari asupra Comandamentului de grăniceri și asupra tuturor unităților de grăniceri din atribuțiile sale⁴⁴, astfel încât, la nivel motivațional și decizional, Trupele de Grăniceri au fost plasate, mult mai mult, decât efectuarea misiunilor de supraveghere și pază a frontierelor, în sfera de coordonare a M.A.I. În paralel, generalului de divizie Constantin Popescu (director general al Poliției) a fost delegat, la 30 septembrie 1947, a îndeplini funcția de *secretar general cu atribuții speciale* în M.A.I.⁴⁵ iar ulterior prin Decizia nr. 30 724 A din 7 noiembrie 1947⁴⁶ i se fixează atribuții specifice de organizare, coordonare și control a activității formațiunilor de jandarmi, pompieri și grăniceri, desăvârșindu-se astfel trecerea Comandamentului Trupelor de Grăniceri în subordinea Ministerului Afacerilor Interne.

⁴³ M. O. (partea I A), nr. 142 din 25 iunie 1947, pp. 5158-5159.

⁴⁴ Idem, nr. 208 din 10 septembrie 1947, p. 8 135.

⁴⁵ Idem, nr. 227 din 2 octombrie 1947, p. 8 888.

⁴⁶ Idem, nr. 262 din 12 noiembrie 1947, p. 10 026.

Epurarea și înlocuirea vechilor angajați din cadrul structurilor informative

Un obiectiv prioritar în cucerirea puterii politice de către comuniști a fost reprezentat preluarea controlului asupra „sectoarelor cheie, în special a armatei, justiției și a internelor”⁴⁷.

Totuși, până la instaurarea guvernului Petru Groza (6 martie 1945), Partidul Comunist nu a obținut controlul tuturor acestor sectoare la nivel de portofolii ministeriale⁴⁸. Transformările suferite de structurile informative au cunoscut imediat după 23 august 1944 o primă etapă de eliminare a angajaților.

În ceea ce privește S.S.I., au fost reținuți funcționari și ofițeri ai unor secții-cheie, „dintre care pot fi menționați Florin Becescu – șeful Secției de Contraspionaj, directorul Nicolae Trohani – șeful de cabinet al lui Eugen Cristescu, Eugen Haralamb, șef de grupă la secția Contrainformații, Gheorghe Cristescu – șeful Secției a-IX-a tehnică, de către organele Ministerului de Interne și pentru a căror eliberare lt. col. Ioan Lissievici, noul șef al S.S.I. [din 19 septembrie 1944 *n.n.*] a intervenit direct pe lângă col. Nicolae Cristea, prefectul Poliției Capitalei”⁴⁹. O diminuare a personalului a avut loc însă și ca urmare a reorganizării din 9 septembrie 1944, prin reducerea numărului de secții.

Un prim val de licențieri, în baza Decretului – Lege nr. 461 din 19 septembrie 1944 privind purificarea aparatului de stat, prin care erau

⁴⁷ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 23.

⁴⁸ În primul guvern condus de generalul Constantin Sănătescu constituit la 23 august 1944 și alcătuit din militari (cu excepția lui Gr. Niculescu Buzești și a lui Lucrețiu Pătrășcanu) comuniștii au obținut doar portofoliul Justiției prin numirea lui Lucrețiu Pătrășcanu (*ad interim*). În al doilea guvern Constantin Sănătescu, format la 4 noiembrie 1944, alături de reprezentanți P.N.Ț. și P.N.L. au intrat și reprezentanți ai F.N.D. (o treime din portofolii), în postul de vice-prim ministru fiind numit Petru Groza. În acest guvern, comuniștii mai obțin, alături de portofoliul Justiției - Lucrețiu Pătrășcanu, doar pe cel al Comunicațiilor - Gheorghe Gheorghiu Dej, în timp ce Teohari Georgescu va ocupa, ce e drept, postul de subsecretar de stat în Ministerul de Interne însă pentru administrație de stat. Guvernul prezidat de generalul Nicolae Rădescu (6 decembrie 1944) a avut aceeași componență cu cel precedent, excepție făcând faptul că primul-ministru deținea și portofoliul Internelor, iar ministru de Război a fost generalul Ion Negulescu.

⁴⁹ Florin Pintilie, *op. cit.*, pp. 407-408.

revizuiți toți funcționarii publici numiți din data de 10 februarie 1938, a afectat, cu anumite limite, Direcția Generală a Poliției. În cazul S.S.I., aparatul nu era numeros, iar șefii de secții și-au asumat răspunderea pentru activitatea celor din subordine și au raportat că nu s-au săvârșit fapte de natură să impună epurarea. Pe de altă parte, întrucât portofoliul Ministerului de Interne nu fusese preluat de comuniști, „la 30 septembrie 1944, Înalta Curte de Casație și Justiție a înființat o comisie pentru cercetarea activității funcționarilor din Ministerul de Interne, sub președinția lui Alexandru Grigorescu, consilier la Curtea Superioară Administrativă”⁵⁰. Acestei acțiuni i-a succedat emiterea la 9 octombrie 1944 a Decretului-Lege privind purificarea administrației publice și constituirea la 16 decembrie 1944 a unei comisii de epurare, în fruntea căreia s-au aflat trei subsecretari de stat: Virgil Stănescu, Teohari Georgescu și Dimitrie Nistor⁵¹, comisie care a licențiat un număr redus de polițiști, în raport cu eliminările masive dorite de comuniști.

La 29 decembrie 1944 erau publicate în *Scânteia* primele liste ale persoanelor epurabile din unele componente ale Ministerului de Interne între care și Direcția Generală a Poliției, mai precis Direcția Poliției de Siguranță și Prefectura Poliției Capitalei. În ceea ce ne interesează de la Direcția Poliției de Siguranță au fost vizate mai multe persoane, după cum urmează: Alfred Paximade, inspector de poliție, Dumitru Mântulescu, inspector de poliție, Ion Stelian, subinspector de poliție, Constantin Sterian, comisar șef, Ion Prunescu, comisar, Constantin Pruteanu, comisar, Ion Șerbănescu, comisar, Haralambie Lepadatu, comisar ajutor, Mihai Păun, inspector, David Vitan, comisar ajutor, Nicolae Bârlea, comisar ajutor, Gheorghe Tănăsescu, comisar ajutor, Nicolae Begnescu, comisar ajutor, Pavel Ceuca, comisar ajutor, Victor Vamvu, comisar ajutor, Dobre Belderof, detectiv⁵². În final – așa cum rezultă dintr-un articol intitulat *Sabotarea epurării aparatului polițienesc*, publicat în contextul deselor agitații comuniste circumscrise efortului de a prelua conducerea guvernului și, având rolul unei dezvoltări a *Scrisorii deschise adresată de Teohari Georgescu, generalului Nicolae Rădescu*⁵³, șef al guvernului și, totodată, deținător al portofoliului internelor, „comisia a

⁵⁰ Alexandru Alin Spânu, *Organizarea și activitatea Direcției Generale a Poliției (6 martie 1945-31 decembrie 1947)* în *Arhivele Securității*, vol. 2, București, Editura Nemira, 2006, p. 13.

⁵¹ *Ibidem*, p. 14.

⁵² „Scânteia”, anul I, nr. 96 din 29 decembrie 1944, p. 3.

⁵³ *Idem*, anul II, nr. 141 din 16 februarie 1945, p. 1.

ținut 23 de ședințe în care a cercetat 121 cazuri din 300 iar nu 73 câte afirma Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri⁵⁴. Considerate vinovate în unanimitate de către comisie au fost 14 persoane, din care primul ministru nu a fost de acord cu epurarea a două persoane, probabil din lipsă de probe, iar pentru alte două a cerut să se analizeze și memoriile întocmite de acestea.

Peste aceste măsuri s-au suprapus dispozițiile Comisiei Aliate de Control care a solicitat ca „efectivele polițienești să fie drastic reduse de la 18.330 la 5.000”⁵⁵. Cert este că, în cursul presiunilor exercitate de comuniști în vederea preluării guvernării, un prim val de licențieri, efectuat în urma Deciziei nr. 56 582 din 20 februarie 1945 ar fi trebuit să afecteze un număr de 6. 000 de funcționari. În acest sens a fost elaborată și Legea nr. 127 din 23 februarie 1945 pentru reducerea personalului Direcțiunii Generale a Poliției și a Prefecturii Poliției Capitalei⁵⁶ fie prin derogare de la legea generală de pensii, fie prin trecerea în cadru disponibil, înființat pe lângă Subsecretariatul de Stat al Organizării Statului începând cu 1 martie 1945.

Aceeași lege avea drept obiectiv atingerea următoarelor limite de personal: 11. 398 posturi la Direcțiunea Generală a Poliției, 767 posturi la Prefectura Poliției Capitalei, 2. 148 posturi la Corpul de Pază al Poliției Capitalei, adică un total de 14. 313 posturi. Intervine, însă o a doua solicitare a Comisiei Aliate de Control care ar fi urmat să afecteze la rândul său încă 5. 000 de funcționari⁵⁷. Pentru acest al doilea val de excluderi, a fost emisă Decizia nr. 58.477 la 10 martie 1945, și este de presupus că, în urma acordului Comisiei Aliate de Control, mai ales după preluarea unor ministere-cheie, s-a mai revenit asupra unor licențieri din serviciu.

În același context al instaurării guvernului Petru Groza, S.S.I. începe să funcționeze în baza directivelor Secretariatului General al Președinției Consiliului de Miniștri condus de Emil Bodnăraș, în timp ce,

⁵⁴ Idem, anul II, nr. 143 din 18 februarie 1945, p. 1.

⁵⁵ Marius Oprea, *Nașterea Securității în „Analele Sighet” nr. 6, Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Editura Academia Civică, 1998, p. 294.

⁵⁶ M. O., (Partea a I-a), nr. 48 din 28 februarie 1945, pp. 1513-1514.

⁵⁷ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 7 martie 1945 în Marcel-Dumitru Ciucă, *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Dr. Petru Groza. Instaurarea regimului pro-comunist. Vol. 1 (7 martie-27 iulie 1945)*, Pitești, Editura Ordessos, 2014, p. 19.

Teohari Georgescu este numit la conducerea Ministerului de Interne. Totodată, conducerea structurilor de siguranță este preluată de comuniști din ilegalitate cu vechi stagii de activitate informativă în România și de către cei care și-au pus experiența profesională în folosul lor.

La conducerea Direcției Generale a Poliției, chiar din 8 martie 1945, va fi desemnat ca director, generalul de brigadă Constantin Popescu, prin Decizia nr. 32711 a Ministerului de Interne⁵⁸ și Decretul-Lege nr. 736 din 17 martie 1945⁵⁹. Constantin Popescu a ocupat această funcție până la 30 septembrie 1947, moment în care este delegat a îndeplini funcția de *secretar general cu atribuții speciale* în M.A.I. În locul său, funcția de director al Direcției Generale a Poliției va fi ocupată, tot prin delegație, prin Decizia nr. 27 710 a M.A.I., de către Mircea Brătucu, în acel moment secretar general al Prefecturii Poliției Capitalei⁶⁰.

Evenimentele de la 23 august 1944 găseau ca director al Direcțiunii Poliției de Siguranță pe colonelul de jandarmi Alexandru Băleanu (15 iulie 1943-1 septembrie 1944) căruia i-a urmat până la instalarea primului guvern pro-comunist, Eugen Clonța.

Direcția Poliției de Siguranță va fi condusă apoi, mai precis, între 6 martie 1945 – 3 septembrie 1945, de Constantin Lipoveanu. Născut la 11 august 1891 în orașul Buhuși, județul Bacău, Constantin Lipoveanu a intrat în poliție la 2 iulie 1918 când este numit în funcția de subcomisar cl. I în Poliția Bender-Tighina, Basarabia. A funcționat în cadrul mai multor chesturi de poliție din orașele Chișinău, Constanța, Turtucaia, Odorhei, Sibiu, Brașov, Pitești, Târgoviște, Sinaia, Câmpina, Calafat, Sibiu, Caracal, Craiova, Ploiești, Iași și a avansat până la gradul de chestor de poliție⁶¹. La 9 iulie 1940 a fost cel care alături de patru jandarmi l-a arestat pe Mareșalul Ion Antonescu la Predeal⁶². După 23 august 1944 revine la conducerea chesturii de poliție Ploiești. Delegat în funcția de director al Poliției de Siguranță la 6 martie 1945⁶³, înaintat în gradul de subinspector

⁵⁸ Idem, (partea I), nr. 57 din 10 martie 1945, p. 1829.

⁵⁹ Idem, (partea I), nr. 63 din 17 martie 1945, p. 2023.

⁶⁰ Idem, (partea I B), nr. 227 din 2 octombrie 1947, p. 8 888-8 889.

⁶¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1 098 514, vol. 1, f. 33.

⁶² Episodul arestării mareșalului Ion Antonescu este descris de Sabina Cantacuzino în *Din viața familiei Ion C. Brătianu, 1914 – 1919, cu un adaos de însemnări 1870 – 1941*, București, Editura Humanitas, 2014, pp. 320-321.

⁶³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1 098 514, vol. 1, f. 1.f. 79, vezi și Decizia ministerială nr. 58 935 din 14 martie 1945 prin care Constantin Lipoveanu, secretar de chestură, delegat la conducerea Direcției Poliției de Siguranță era

de poliție în baza Decretului nr. 2030 din 26 iunie 1946⁶⁴, a fost suspendat din funcție la 3 septembrie 1945⁶⁵ pentru trafic de influență într-o afacere oneroasă și pus în disponibilitate prin Decretul-lege nr. 1417 din 11 mai 1946⁶⁶. În contextul iminentelor arestări în baza Ordinului M.A.I. nr. 26500 din 15 iulie 1948 dispăre de la domiciliu și se ascunde în comuna Prejmer, județul Brașov⁶⁷. Va fi reținut la 15 decembrie 1959, iar ulterior condamnat pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare și a mișcării revoluționare prin Sentința nr. 55 din 15 aprilie 1960 a Tribunalului Militar București⁶⁸. Trece prin închisorile Gherla, Ploiești și Jilava și este grațiat la 16 aprilie 1964⁶⁹. În privința succesorilor săi, Laurian Zamfir a preluat conducerea Poliției de Siguranță, posibil, în perioada 3 septembrie 1945⁷⁰ – noiembrie 1946⁷¹. Date, mai certe, există despre lt. col. Nicolae Popescu, provenit din cadrul Secției a-II-a Informații și

autorizat a rezolva, semna și expedia în numele ministrului, corespondența direcțiunii cu alte ministere și autorități, afară aceea rezervată ministrului, domnului subsecretar de stat și domnului director general de Poliție (M. O. nr. 62 din 16 martie 1945, p.1994).

⁶⁴ Idem, nr. 151 din 7 iulie 1945, p. 5 724.

⁶⁵ Decizia ministerială nr. 19 908 din 3 septembrie 1945, prevedea că subinspectorul de poliție Constantin Lipoveanu din Direcțiunea Generală a Poliției era suspendat din funcție [nu se preciza funcția *n. n.*] având acțiune deschisă (M. O. nr. 206 din 11 septembrie 1945, p. 7957).

⁶⁶ Idem, (partea I B), nr. 108 din 11 mai 1946, p. 4 727.

⁶⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1098514, vol. 1, f. 267.

⁶⁸ *Ibidem*, vol. 4, f. 267.

⁶⁹ Florin Șinca, *Martirii Poliției Române*, București, Editura RCR, 2014, p. 123.

⁷⁰ Prin Decizia ministerială nr. 19 996 din 3 septembrie 1945 Laurian Zamfir era numit, începând cu data de 1 septembrie 1945, în gradul de subinspector de poliție [nu se preciza funcția *n.n.*] la Direcția Generală a Poliției (M. O. nr. 211 din 17 septembrie 1945, p. 8078). Laurian Zamfir apare, de exemplu, semnat în calitate de director al Direcției Poliției de Siguranță, al Adresei nr. 14850 S către Ministerul Informațiilor, Direcția Propagandei, datată 16 august 1946, în legătură cu situația juridică a Căminelor Culturale din țară. (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 992, vol. 1, f. 169).

⁷¹ Decizia nr. 23 221 din 16 octombrie 1946 îl nominaliza pe Laurian Zamfir, subinspector de poliție, ca delegat al instituției alături de Virgil Cristescu, directorul personalului din D.G.P. și Marin Jianu, delegat al Sindicatului, în comisia pentru încadrarea personalului polițienesc și administrativ al Direcției Generale a Poliției prevăzută de art. 125 combinat cu art. 129 din Legea nr. 746 pentru Statutul Funcționarilor Publici din 22 septembrie 1946 (Monitorul Oficial, nr. 251 din 29 octombrie 1945, p. 11 506).

Contrainformații a Marelui Stat Major. A deținut funcția de director al Direcției Poliției de Siguranță din toamna anului 1946 și până la înființarea Securității (28 august 1948).

Absolvent al Școlii Superioare de Război (1942), conform biografiei pe care i-o reconstituie istoricul Claudiu Secașiu, această funcție a fost o recompensă pentru serviciile, în special, informative despre Marele Stat Major, aduse șefului Formațiunilor de Luptă Patriotice, Emil Bodnăraș. După înființarea Securității este trecut cu gradul de general-maior, ca subdirector general al Miliției⁷².

Pantelimon Bodnarenko – „Pantiușa” (Gheorghe Pintilie), agent sovietic, condamnat în perioada interbelică pentru acțiuni de spionaj în România, din poziția de șef al Departamentului Special al C.C. al P.C.R. va infiltra Direcția Poliției de Siguranță cu membri ai rețelelor de spionaj sovietic în România. Potrivit istoricului Denis Deletant, alături de Emil Bodnăraș, el răspundea ordinelor primite de la Dimitri Gheorghevici Fedicikin, principalul reprezentant al Diviziei de Informații Externe (INU) din cadrul NKGB⁷³. La 28 august 1948, Gheorghe Pintilie devenea primul director general al Direcției Generale a Securității Poporului.

Un rol important în fruntea Corpului Detectivilor l-a avut Boris Grünberg (Alexandr Sergheevici Nicolski). Membru U.T.C. din anul 1932, racolat de N.K.V.D. și trimis pe teritoriul României, va fi condamnat pentru spionaj. A fost eliberat în 24 august 1944 pe fondul amnistierii deținuților politici, prin Înaltul Decret Regal nr. 1 624, ai cărei principali beneficiari au fost comuniștii. La 1 mai 1945 a devenit inspector general de poliție și comisar în Corpul Detectivilor, pentru ca la data de 1 septembrie 1946 să fie numit șef al Corpului Detectivilor. Din 17 aprilie 1947 și până la înființarea Securității (30 august 1948) a fost subdirector al Direcției Poliției de Siguranță. Alături de Vladimir Mazuru, un alt agent N.K.V.D., va conduce Securitatea în calitate de subdirector general adjunct al directorului general al D.G.S.P. – Gheorghe Pintilie, având un rol important în organizarea acesteia după model sovietic.

Sergiu Nicolau (Serghei Nicanov), fost șef al unei rețele de spionaj a N.K.V.D. din România în perioada interbelică, l-a înlocuit pe Lucian

⁷² Claudiu Secașiu, *Serviciul de Informații al P.C.R.; Secția a II-a Informații și Contrainformații din cadrul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice – Penetrarea Serviciilor Oficiale de Informații (23 august 1944-6 martie 1945 în 6 Martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, Editura Enciclopedică, 1995, pp. 151-152.

⁷³ Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 26.

Stupineanu (12 iulie 1945-9 ianuarie 1947) în funcția de Director General al S.S.I. (1947-1951). Ulterior a fost numit în funcția de director al Direcției „A” – Informații Externe. La 6 ianuarie 1953 era eliberat din această funcție și trecut în cadrul Ministerului Forțelor Armate - comandant al Direcției de Informații Militare din Marele Stat Major printr-o decizie a Biroului Politic al C.C. al P.M.R.⁷⁴.

După 6 martie 1945 se intensifică înlocuirea din S.S.I., Poliție, Siguranță, armată, administrație publică⁷⁵ a acelor angajați, susceptibili a fi elemente ostile regimului democrat-popular, cu membri ai partidului comunist. La 14 martie 1945 exista un total de 706 angajați S.S.I., cu aproximativ 300 de angajați mai puțini față de 1942⁷⁶. Legea nr. 217 pentru purificarea administrației publice din 30 martie 1945 i-a afectat și pe lucrătorii S.S.I., în special pe cei care ocupau funcții-cheie în controlul informativ intern, astfel încât „la 15 aprilie 1945 erau alcătuite un tabel cu funcționarii civili ai S.S.I. a căror situație urma a fi pusă în discuție de către Comisia de Purificare pentru motivele specificate în dreptul fiecăruia, tabel ce conținea 16 nume și începea cu directorul Florin Becescu, fost șef al Secției de Contraspionaj și un tabel nominal de funcționari civili bugetari ai S.S.I. care urmează a fi luați în discuție în legătură cu Legea pentru purificarea administrațiilor publice, tabel ce avea la prima rubrică pe Gheorghe Cristescu, urmat apoi de alte 60 de persoane. Motivele invocate erau dintre cele mai diverse: «rea purtare», «greșeli în serviciu», «rea comportare în afara serviciului», «însușire de obiecte religioase», «simpatizant legionar», «joc de cărți», «are un frate simpatizant legionar», «lipsă de tact», «joc de curse», «afaceri» etc.”⁷⁷.

La Direcția Generală a Poliției s-a recurs la „purificarea prin epurare a 155 angajați, îndepărtarea disciplinară a 1284 funcționari, precum și trecerea în cadru disponibil a altor funcționari, trecându-se la reangajarea, în locul lor, a 2347 polițiști, disponibilizați în timpul

⁷⁴ Florian Banu, Luminița Banu, *Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989)*, Iași, Editura Demiurg, 2013, p. 191.

⁷⁵ *Decretele de epurare a administrației publice și de urmărire a celor vinovați de dezastrul țării în Arhivele Statului din România, România. Viața politică în documente. 1945*, documentele nr. 2, 4, 51 și 55, București, 1994 apud Gabriel Catalan, Mircea Stănescu, *Scurtă istorie a Securității în „Sfera Politicii”*, nr. 109 (2004), pp. 38-53.

⁷⁶ Nicolae Meianu, *op. cit.*, p. 293.

⁷⁷ Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 478.

guvernării Rădescu”⁷⁸. În accepțiunea noastră, aceștia din urmă erau la acel moment disponibilizați, nu atât din cauza atitudinii lor *pro-F.N.D.-iste* cum se menționează în document, pentru a se justifica reîncadrarea lor, cât, mai ales, în urma solicitărilor Comisiei Aliate de Control de reducere a efectivelor din Ministerul de Interne. Astfel, înlocuirea de personal nu a fost un proces lipsit de reveniri în sensul recuperării unor vechi polițiști sau profesioniști ai informațiilor.

Alături de reintegrarea în Poliție și Siguranță a celor 2347 de polițiști licențiați de guvernul Rădescu, Teohari Georgescu a recurs și la emiterea unor ordine circulare precum Ordinul nr. 5.041/15 mai 1945 și Ordinul nr. 5.504/18 mai 1945⁷⁹ prin care erau impuse un minim de condiții ce trebuiau îndeplinite de aspiranții și angajații corpului polițienesc. Ordinul general nr. 9.000 din 4 iunie 1945⁸⁰ nu a făcut decât să reitereze și aceste solicitări.

În vara anului 1945, în cadrul Direcției Generale a Poliției și a unităților subordonate acesteia, procentul între cei din vechiul corp polițienesc și noii încadrați se prezenta astfel: „din totalul de 7 815 ofițeri de poliție, agenți, personal administrativ și gardieni publici, 4723 erau cadre noi și 3092 cadre vechi. O pondere mai mare o aveau ofițerii de poliție, 64% și gardienii publici 49%. Numărul agenților de poliție nou încadrați reprezenta 45%, iar al personalului administrativ numai 34%”⁸¹. Într-o conferință cu inspectorii regionali de poliție, desfășurată la 22 octombrie 1945, generalul Constantin Popescu afirma că efectivul total al funcționarilor de poliție se ridică la 7400 și își exprima speranța în creșterea numărului acestora la 9500⁸².

Ca reflex al experienței mai puțin reușite din punct de vedere calitativ, de a înlocui rapid personalul polițienesc cu elemente fidele comuniștilor, *Regulamentul pentru organizarea și funcționarea serviciilor exterioare*, datat 1 ianuarie 1946, introducea alături de excepțiile pentru completarea locurilor vacante, restricții minime în privința recrutărilor de personal, iar eventualele rechemări din cadrul disponibil erau

⁷⁸ Marius Oprea, *op. cit.*, p. 295.

⁷⁹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 465.

⁸⁰ „Fiecare polițist trebuie să înțeleagă că orice act de indisciplină, abuz sau ilegalitate se răsfrânge defavorabil nu numai asupra instituției din care face parte, dar și asupra regimului” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13543, f. 22).

⁸¹ Gelu Ureche, Nicolae Gârcu, *op. cit.*, p. 86.

⁸² Alexandru Alin Spânu, *op. cit.*, p. 15.

condiționate de capacitatea profesională a funcționarului, de corectitudinea și lipsa lui de antecedente anti-democratice:

„Recrutarea și numirea personalului polițienesc și administrativ se va face în condițiile prevăzute de Legea de organizare a poliției generale a statului, completată cu prevederile codului funcționarilor publici. În mod excepțional, pentru completarea locurilor rămase vacante în poliție în urma comprimărilor și epurărilor din cursul anului 1945 s-au dat instrucțiuni de a se face propuneri – prin inspectoratele de poliție – pentru numirea elementelor care verificate din punct de vedere politic, dovedesc calități excepționale, deși nu posedă studii cerute de lege și statut (Ordinul nr. 14 400 Cabinet – 21 iulie 1945). [...]

Rechemările din cadrul disponibil (comprimați) să fie condiționate de capacitatea profesională a funcționarului, de corectitudinea și lipsa lui de antecedente anti-democratice. Este neapărată nevoie și de avizul prealabil al unității la care funcționarul comprimat făcea serviciu, în momentul îndepărtării lui din cadrele active. În orice caz, propunerile de rechemare nu se pot face decât pentru același grad pe care funcționarul l-a avut înainte de comprimare”⁸³.

Pe de o parte, începutul anului 1946 (21 ianuarie și 10 februarie)⁸⁴ a fost marcat de noi măsuri de epurare a funcționarilor publici cu efecte imediate și asupra angajaților Ministerului de Interne. Pe de altă parte, vizita efectuată la Moscova între 2-3 aprilie 1946 de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, în vederea pregătirii P.C.R. pentru campania electorală, a prilejuit invocarea de către Teohari Georgescu, care-l însoțea, a deficitului constant de personal polițienesc⁸⁵. În fapt, Direcția Generală a Poliției a traversat, pe parcursul anului 1946, un însemnat proces de transformare. Mai precis, primul guvern controlat de comuniști a creat baza legală pentru licențierea funcționarilor nesiguri sau incozi, paralel cu angajarea și stabilizarea de cadre a căror loialitate trebuia să servească amplelor acțiuni derulate de comuniști pentru a-și asigura victoria în alegerile parlamentare din toamna aceluiași an.

⁸³ Direcțiunea Generală a Poliției S/30.000 1946, *Instrucțiuni pentru organizarea și funcționarea serviciilor exterioare ale Ministerului de Interne*, București, Imprimeriile Penitenciarului Văcărești, 1946 în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 3747, vol. 1, ff. 14-15.

⁸⁴ Alexandru Alin Spânu, *op. cit.*, p. 23.

⁸⁵ Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu, *Istoria comunismului în România. Documente din perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, Editura Humanitas, 2009, p. 59.

Într-o primă etapă, Legea nr. 394 pentru reducerea cadrului de personal al M.A.I. și instituțiilor de sub autoritatea controlul și tutela acestui departament, în scopul realizării de economii bugetare din 31 mai 1946 a vizat, în special, eliminarea personalului cu funcții de conducere, schemele de personal a M.A.I. urmând a fi modificate în termen de 15 zile de la publicarea legii⁸⁶.

Paralel, la 20 august 1946, în prefigurarea modificărilor pe care avea să le aducă atât Statutul Funcționarilor Publici din 22 septembrie 1946 cât și Legea nr. 753 din 27 septembrie 1946 referitor la modul de încadrare în funcțiile publice se institua o comisie formată din Virgil Cristescu, Laurian Zamfir și Marin Jianu, cu însărcinarea de a verifica și selecționa cererile de numiri, angajări și reprimiri în funcție aflate la Direcției Generale a Poliției în termen de până la 1 octombrie 1946⁸⁷.

În etapa următoare, modificarea Legii nr. 394 din 31 mai 1946⁸⁸ și emiterea Legii nr. 746 pentru Statutul Funcționarilor Publici⁸⁹ a prelungit până la 1 martie 1947 termenele pentru reducerea cadrului de personal al M.A.I., respectiv, a coborât limita de vârstă și vechime în funcția publică, necesare pensionării.

La scurt timp, Legea nr. 753 din 27 septembrie 1946 a permis legalizarea numirilor în funcție făcute la Direcțiunea Generală a Poliției, la Direcțiunea Penitenciarelor și a Institutelor de Prevenție și la Prefectura Poliției Capitalei, după 6 martie 1945, prin derogare de la dispozițiile Codului Funcționarilor Publici și a legii măsurilor financiare excepționale aferente anului bugetar 1945-1946⁹⁰. Totodată, prin același nou Statut al Funcționarilor Publici, mai precis, în temeiul art. 124 și al art. 125, încadrarea în funcție urma a fi constatată de o comisie formată din doi funcționari, delegați de șeful instituției și un delegat al sindicatului din respectiva instituție, în termen de 10 zile de la publicarea acestuia în

⁸⁶ M. O. nr. 124 (partea I A) din 31 mai 1946, pp. 5506-5507. Posibil, reorganizările instituționale nu s-au putut efectua într-un termen atât de scurt, astfel încât la 14 iunie 1946 a intervenit o rectificare a respectivei legi în sensul în care publicarea schemelor de personal urma a fi făcută în termen de 30 de zile de la publicarea legii, în loc de 15 zile (Idem, nr. 135 din 14 iunie 1946, p. 6007).

⁸⁷ Idem, nr. 202 (partea I B) din 22 septembrie 1946, p. 9625.

⁸⁸ Legea nr. 736 pentru modificarea Legii nr. 394 din 31 mai 1946 pentru reducerea cadrului de personal al M.A.I., cu rectificarea din 14 iunie 1946, Idem, (partea I A) nr. 216 din 18 septembrie 1946, pp. 10153-10154.

⁸⁹ Idem, nr. 220 din 22 septembrie 1946, p. 10 310 – 10 386.

⁹⁰ Idem, nr. 225 din 28 septembrie 1946, p. 10 508.

Monitorul Oficial⁹¹. La Direcția Generală a Poliției, comisia formată, în acest sens, a fost alcătuită din Virgil Cristescu, directorul personalului D.G.P., Laurian Zamfir, subinspector de poliție, ca delegați ai instituției și Marin Jianu, subinspector de poliție, ca delegat al Sindicatului⁹², rolul jucat de Partidul Comunist în activitatea de selecție a cadrelor fiind astfel unul major.

Totodată trebuie menționat că, alături de reducerea vârstei și vechimii necesare pensionării sau a introducerii de drepturi pentru organizațiile sindicale din instituții, noul Statut al Funcționarilor Publici scoate din regimul incompatibilităților participarea la viața politică, mai precis în „grupările politice democratice”.

În același context al apropierei alegerilor parlamentare din 18 noiembrie 1946, conducerea M.A.I. a cerut Ministerului de Război, a cărei componentă - Jandarmeria a fost în mod substanțial afectată de reducerea efectivelor⁹³, să revină asupra trecerii din oficiu în cadru disponibil a unor ofițeri de jandarmi, iar prin adresa nr. 15.470 din 24 septembrie 1946, solicita să nu mai fie mutat de la o unitate la alta nici un ofițer de jandarmi fără avizul său, cerând în același timp, să fie completate vacanțele existente la formațiunile de jandarmi. În iunie și octombrie 1946

⁹¹ După alegerile din 19 noiembrie 1946, Legea nr. 746 pentru Statutul Funcționarilor Publici din 22 septembrie 1946 a fost completată și întărită de Regulamentul nr. 14 pentru aplicarea Statutului Funcționarilor Publici (Idem, nr. 290 din 14 decembrie 1946, pp. 12 886 – 12 902).

⁹² Decizia nr. 23 221 din 16 octombrie 1946 în M. O. nr. 251 (partea IB) din 29 octombrie 1945, p. 11 506.

⁹³ *Ibidem*. Din punct de vedere numeric, Jandarmeria a fost afectată major de reducerea personalului: „Începând din decembrie 1944, Comisia Aliată (Sovietică) de Control încălcând prevederile Convenției de Armistițiu, a obligat Ministerul Afacerilor Interne să efectueze reduceri repetate ale efectivelor Jandarmeriei. Se declanșa astfel o nouă etapă a restructurării și aservirii acestei instituții. La 23 august 1944 efectivele Jandarmeriei totalizau 47 607 angajați din care 804 ofițeri, 11 547 subofițeri și 35 256 soldați. Sovieticii au cerut, prin Comisia Aliată de Control, ca începând cu 1 decembrie 1944, să fie trecuți în Cadrul Disponibil 10 442 jandarmi, din care 25 ofițeri, 189 subofițeri și 10 228 trupă, adică 21,93% din efectivele de la 23 august 1944. A doua reducere de efective a fost ordonată la 16 decembrie 1944, astfel încât la sfârșitul anului 1944 efectivele Jandarmeriei erau diminuate cu 35,48% față de 23 august 1944, în condițiile în care „poliția națională rurală”, controlată de comuniști, se extindea cu rapiditate la sate” (Dumitru Șandru, *Jandarmeria română: 1944-1945*, în A.T., nr. 3/1994, p. 223-226 *apud* Florian Banu, *op. cit.*, p. 461).

trupele Jandarmeriei au fost întregite de noi loturi de recruți, cu precădere din rândurile muncitorilor. Mai degrabă, procesul de preluare a activităților informative ale Direcției Siguranței și Ordinei Publice de către Direcția Generală a Siguranței Statului la mijlocul anului 1947, decât orientarea D.S.O.P. către activități de poliție politică, fără ca efectul celor două mutații instituționale să se excludă, a generat, în lipsa activităților de prevenire informativă, o creștere a fenomenului infracțional, astfel încât către sfârșitul anului 1947 a fost necesară mărirea numărului de jandarmi⁹⁴. În prag de înființare a Direcției Generale a Securității Poporului, un ultim document statistic privind efectivele Jandarmeriei – generali, ofițeri și subofițeri din aparatul central și din teritoriu a fost întocmit în baza Ordinului nr. 129 289 din 22 august 1948 emis de Inspectoratul General al Jandarmeriei. Conform acestuia, efectivul total pe țară era compus din 2 generali, 778 ofițeri și 11 176 subofițeri⁹⁵. La nivelul Direcției Generale a Poliției, potrivit unei situații de la începutul anului 1947 „efectivul total era de 9.339 funcționari polițienești de toate categoriile, din care 5.615 sunt din vechile cadre polițienești și 3.724 noi numiți”⁹⁶.

În vara anului 1947 se va desfășura o nouă campanie de „suspendări din funcție” paralel cu încercarea de a încadra personal cu profil politic comunist. Darea de seamă asupra activității Direcției Generale a Siguranței Statului de la 10 iunie până la 1 septembrie 1947 adică în intervalul de timp scurs de la începutul activității Direcției Generale a Siguranței Statului până la elaborarea primului plan de muncă, conține informații concludente în acest sens. Direcția Generală a Siguranței Statului își propusese „să încadreze progresiv, personalul necesar, într-un timp cât mai scurt [subl. n.], dând prioritate serviciilor operative, însă dintr-un efectiv propus de 4.000 oameni s-a realizat 1.514 din care 1.448 au fost transferați de la D.G.P. și 93 erau numiri noi”⁹⁷. În consecință, Planul de muncă al Direcției Generale a Siguranței Statului pentru intervalul 1 septembrie – 7 noiembrie 1947 prevedea ca „până la data de 7 noiembrie 1947, vom face 500 numiri de funcționari, ceea ce reprezintă 20% din vacanțele existente de personal”⁹⁸. În privința

⁹⁴ Alexandru Alin Spânu, *op. cit.*, p. 590. Creșterea efectivelor Jandarmeriei „la peste 20.000 militari” într-un timp atât de scurt, este însă neverosimil de mare.

⁹⁵ ACNSAS, fond Bibliotecă, dosar nr. 2877, f. 2.

⁹⁶ Marius Oprea, *op. cit.*, p. 295.

⁹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 195, vol. 1, f. 92.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 97.

încadrării și verificării personalului din posturile de conducere se formase o comisie formată din: directorul Direcției Generale a Siguranței Statului, lt. col. N. I. Popescu, inspectorii generali Marin Jianu și Vladimir Mazuru, chestorii Alexandru Jurim și Ervin Voiculescu, comisarul șef Alexandru Voinescu și doi membri ai C.C. al P.C.R.

Stimularea polițiștilor a fost avută în vedere, imediat după instalarea guvernului Groza, „din 1 aprilie 1945, acordându-se o indemnizație specială de poliție, echivalentă cu 50% din salariul brut, apoi în vara anului 1946 li s-a mai acordat o indemnizație specială egală cu un salariu, iar de Crăciun au beneficiat de un ajutor egal cu un salariu plus un spor de 70%”⁹⁹, măsuri care în cazul Jandarmeriei s-au materializat în H.C.M. nr. 914 din 3 iulie 1946 ce acorda și jandarmilor indemnizația specială de poliție¹⁰⁰.

O ultimă estimare în privința lucrătorilor S.S.I. se regăsește într-o sinteză intitulată „Situția locurilor bugetare ale Serviciului Special de Informații” alcătuită în ianuarie 1947, conform căreia „erau prevăzute 535 posturi pentru personalul de specialitate, categoria I-a și 239 posturi pentru personalul ajutător, categoria a-II-a, în total 774 posturi. În fapt, nu existau decât 565 de angajați: 415 funcționari bugetari, 134 diurniști și 16 funcționari detașați la S.S.I.”¹⁰¹.

Circumscrie parcursului spre instituționalizare a regimului comunist, în seria măsurilor represive s-a înscris și „emiterea ordinului 26 500 Cabinet M.A.I. la 15 iulie 1948, prin care, peste 12 zile, la 27 iulie, orele 2.00, urmau să fie arestați foștii ofițeri de poliție [foștii polițiști *n.n.*], cu excepția informatorilor valoroși”¹⁰². La o distanță minimă de timp, Decretul nr. 207 din 18 august 1948 „completea Legea nr. 291 din 1947 pentru urmărirea și pedepsirea celor vinovați de crime de război sau de crime împotriva păcii și siguranței. Pe baza acestei legi, Ministerul de Interne a ordonat arestarea a peste 1 000 de ofițeri din S.S.I., Siguranță și Jandarmerie”¹⁰³.

Reținerea masivă a celor care au lucrat în S.S.I. s-a făcut prin Ordinul 401 200/1951 și Ordinul 420 497/noiembrie 1951. Vor fi condamnați retroactiv pentru „activitate contra clasei muncitoare” și

⁹⁹ Alexandru Alin Spânu, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰⁰ Gelu Ureche, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰¹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 481.

¹⁰² Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 525.

¹⁰³ Mihai Pelin (coord.) *Cartea Albă a Securității*, vol. 2, București, 1995, p. 8.

„activitate intensă contra clasei muncitoare” introdusă prin art.193/1 C.P. din Decretul nr. 358 din 20 august 1954 ce făcea excepție de la principiul activității legii penale în timp, potrivit căruia legea se aplică numai faptelor săvârșite după intrarea ei în vigoare¹⁰⁴.

Activitatea informativă a Poliției de Siguranță și a Direcției Siguranței și Ordinii Publice din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei - de la căutarea informațiilor la debutul planificării activității informative

Impulsionarea profesionalizării personalului polițienesc în cursul restructurărilor produse de venirea generalului Ion Antonescu la conducerea statului în 4 septembrie 1940 a stat la originea realizării unor planuri de activitate informativă de către unitățile de poliție din țară și a unor instrucțiuni generale pe țară. Până în anul 1941, când a intervenit solicitarea către unitățile de poliție să întocmească planuri de activitate informativă, activitatea Poliției de Siguranță s-a desfășurat pe bază de instrucțiuni scrise sau verbale în funcție de cazurile care trebuiau cercetate. În anul 1943, nu a fost elaborat un plan general de informațiuni, Direcția Generală a Poliției – Cabinet întocmind la 1 iulie 1943, Ordinul Circular nr. 16 666 S direcționat spre Inspectoratele Generale de Poliție ce cuprindea instrucțiuni referitoare la: căutarea, culegerea, exploatarea informațiilor și evidența suspectilor.

Întocmirea și difuzarea Ordinului și Planului General de Informațiuni pe anul 1944 a intervenit în urma constatării faptului că „acțiunea informativă a unităților polițienești nu s-a desfășurat unitar, iar planurile de activitate informativă variau ca formă și conținut de la unitate la unitate, iar uneori învederau lipsuri în cunoașterea problemelor de siguranță”¹⁰⁵ în ciuda aplicării normelor și instrucțiunilor menționate.

Anul 1945 a fost o sincopă în ceea ce privește întocmirea unui plan complex. Date fiind evenimentele tensionate din toamna anului 1944,

¹⁰⁴ Nelu Negru, *Sistemul părții speciale a dreptului penal. Infracțiuni contra securității statului (contrarevoluționare)*, București, Serviciul Învățământ al Departamentului Securității din M.A.I., 1957, inventariat ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4060, pp. 58-62.

¹⁰⁵ Direcțiunea Generală a Poliției, Direcțiunea Poliției de Siguranță, Serviciul de Siguranță, *Ordinul General și Planul General de Informațiuni pe anul 1944*, București, Imprimeriile Penitenciarului «Văcărești», în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 490, vol. 1, pp. 1-152.

problematica și obiectivele muncii informative au fost stabilite prin Anexa III a Ordinului nr. 9. 000 din 4 iunie 1945: starea de spirit a populației, acțiuni subversive, acțiuni de destrămare a autorității statului, activitatea partidelor politice (se va avea în vedere activitatea acelor partide sau grupări politice care activează pe linia reacționară, cu scopul de a împiedica opera de democratizare a țării)¹⁰⁶.

Ulterior acestea au fost întărite prin Ordinul circular nr. 233 385 din 18 septembrie 1945 și Ordinul circular nr. 24 800. Conform acestuia din urmă, sarcinile de lucru pe care chesturile și brigăzile de siguranță din țară urmau să le execute erau următoarele: „cercetarea persoanelor ce au inițiat și activau în centre teroriste de rezistență legionaro-hitleriste, descoperite după data de 6 martie 1945 printr-o acțiune promptă și curajoasă a poliției și jandarmeriei democratice; depistarea autorilor și colportorilor de manifeste incendiare, a defăimărilor armatei, al autorilor răspândirii de zvonuri alarmiste, a celor dovediți că poartă arme fără autorizație legală; prevenirea din vreme a acțiunilor dăunătoare intereselor opiniei publice și siguranței statului, păzirea regimului democratic, lovind cu toată vigoarea și fără cruțare în orice încercare de tulburare a ordinii democratice de oriunde ar veni”¹⁰⁷.

A fost reglementată, de asemenea, și activitatea Direcției Siguranței și Ordinii Publice a Inspectoratului General al Jandarmeriei. Aceasta a emis „Ordinul General de Informațiuni în anul 1945” prin care erau nominalizate ca probleme informative pe teritoriul rural: „Populația rurală română; Populația rurală minoritară și supușii străini; Populația urbană română și minoritară; Diverși cetățeni cu situații speciale în angrenajul Statului și anume: a) Funcționarii Statului, Județelor și Comunelor; b) Funcționarii particulari, liber profesioniști și ceilalți intelectuali; c) Pensionarii Statului; d) Orfanii, vădulele și invalizii de război; Comercianții și industriașii; Meseriașii, muncitorii și lucrătorii; Refugiații din teritoriile cedate de persoanele flotante; Situația economică și agricolă; Presa și corespondența; Curente politico-sociale și anume: a) Hitlerismul; b) Legionarismul; c) Diverse acțiuni interzise; Iridenta maghiară; Secte religioase; Spionajul, terorismul, parașutiștii; Alarmismul și defetismul; Îndemnuri la rebeliune; Grevele și sabotajul; Trecherile frauduloase peste frontieră și incidentele de frontieră; Informațiuni din

¹⁰⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 543, ff. 45-46.

¹⁰⁷ Horia Brestoiu, *Cu privire la activitatea de căutare a informațiilor*, partea a-III-a în C.S.S., *Studii și Documente*, vol. 7, București, decembrie 1970, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 2539, vol. 1, pp. 65-66.

țările vecine; Starea de spirit în Jandarmerie”¹⁰⁸. Obiectivele erau similare cu cele înscrise în Ordinul General de Informațiuni nr. 1 din 1944, singura modificare de substanță fiind reprezentată de „excluderea socialismului și comunismului”¹⁰⁹. Noile însărcinări care încep să transforme Direcția Siguranței și Ordinii Publice din structură informativă în structură de securitate a statului au fost afirmate cu mai multă pregnanță la mijlocul anului 1945 prin intermediul unor ordine circulare care solicitau „îndeplinirea de către Jandarmerie, cu tot devotamentul, a ordinelor date de guvern”¹¹⁰.

Precedat la 1 aprilie 1946 de emiterea Instrucțiunilor Tehnice pentru organizarea și coordonarea acțiunii informative¹¹¹, *Planul General de Informațiuni* datat 15 iulie 1946 fixa problemele ce preocupau acțiunea informativă a poliției de siguranță. În comparație cu Ordinul nr. 9 000 din 4 iunie 1945, acesta preciza în mod explicit preocuparea pentru curentele politice și sociale (Capitolul II) cu efect implicit în direcționarea șefilor de unități, birouri polițienești și a agenților din subordine în această problemă informativă. Directivele trasate urmăreau ca activitatea curentelor politice să nu fie tratată sub aspectul general al ideologiei de partid „ci în cadrul manifestărilor care sunt contrarii sau interesează ordinea publică și siguranța statului”¹¹². De asemenea, pentru dirijarea activității informative în folosul partidului comunist, în perioada campaniei electorale premergătoare alegerilor din noiembrie 1946 a fost emis Ordinul nr. 14 700 S al Direcției Poliției de Siguranță din 27 iulie 1946, ce atrăgea atenția că numai „cunoscându-se situația reală din probleme se vor cunoaște și acele stări de fapt sau acțiuni care cer luarea de măsuri preventive”¹¹³.

¹⁰⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 542, vol. 1, ff. 4-10.

¹⁰⁹ S.R.I., *op. cit.*, p. 40.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Instrucțiuni tehnice pentru organizarea și coordonarea acțiunilor informative*, Direcția Generală a Poliției, 1 aprilie 1946, București, Tipografia Prefecturii Poliției Capitalei, 1946, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 499, pp. 1-52.

¹¹² Direcțiunea Generală a Poliției, *Plan General de Informațiuni pe anul 1946*, București, Tipografia Prefecturii Poliției Capitalei, 15 iulie 1946, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 338, vol. 1, f. 51.

¹¹³ Gelu Ureche, *op. cit.* p. 102.

Inspectoratul General al Jandarmeriei a întocmit, la rândul său „Planul de activitate informativă pe anul 1946”¹¹⁴. Obiectivele informative care vizau problemele de siguranță și împotriva cărora Jandarmeria activa preventiv sau represiv erau: *Mișcarea antidemocratică*, trecerile frauduloase peste frontieră și spionajul, sectele religioase. Ca normă generală, fiecare problemă informativă existentă pe teritoriul unei formațiuni trebuia să fie urmărită atât independent cât și în legătură cu restul problemelor care existau deja. Trecerea peste frontieră, spionajul și sectele religioase erau probleme ce au fost urmărite consecvent și înainte de 23 august 1944, înscrise în Ordinul General de Informațiuni nr. 1 din 1944 sau Ordinul General de Informațiuni pe anul 1945, în timp ce, un nou obiectiv precum *Mișcarea antidemocratică* îngloba o paletă largă de urmăriți: legionari, hitleriști, profasciști, reacționari, grupuri politice cu tendințe contrarii ordinii publice democratice, sabotori, alarmiști, defetiști, instigatori la rebeliune. Practic, sub incidența acestei clasificări putea fi cercetată orice persoană.

În anul 1947, Direcția Siguranței Statului emite ultimul *Plan General de Căutare a informațiilor*¹¹⁵, același lucru fiind valabil și pentru

¹¹⁴ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcțiunea Siguranței și Ordinei Publice, *Plan de activitate informativă pe anul 1946*, București, inventariat ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 344, vol. 1, pp. 3-4.

¹¹⁵ Primul capitol era consacrat stării de spirit a populației și preciza că se va avea în vedere „toată populația țării”. Capitolul următor, destinat partidelor politice, era structurat în patru secțiuni, prima cuprinzând un număr de 15 organizații de opoziție, în frunte cu P.N.Ț. – Maniu și P.N.L. – Brătianu; a doua secțiune se referea la organizațiile din Blocul Partidelor Democratice, în care intrau P.N.L. – N. Tătărăscu, P.N.Ț. – Anton Alexandrescu, Partidul Național Popular (fost Uniunea Patrioților), Frontul Plugarilor, Partidul Social – Democrat – aripa Lothar Rădăceanu și Partidul Comunist Român (!). În secțiunea a treia erau repartizate „organizațiile politice ilegale” – Mișcarea Legionară, Mișcarea de Rezistență și grupurile politice dizolvate, iar în ultima secțiune se urmăreau „acțiunile de destrămare a autorității statului” (terrorism, sabotaj, răspândire de știri false, spionaj). Capitolul trei cuprindea obiective de ordin economic, urmate de probleme sociale și administrative. Capitolul patru era destinat minorităților naționale, după care intrau în atenție cultele și sectele religioase, presa și reprezentanțele străine din România (Florin Pintilie, *Aspecte ale activității organelor represive ale statului în anul 1948* în „Analele Sighet” nr. 6, *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Editura Academia Civică, 1998, p. 309).

Jandarmerie¹¹⁶. Radiografierea stării de spirit a populației rămâne constantă, în timp ce sarcinile informative privitoare la partidele de opoziție au fost cu mult sporite.

Generalizarea represiunii în anul 1948 a fost pregătită și de Ordinul nr. 5312 din 30 decembrie 1947 care dispunea ca fiecare serviciu județean de Siguranță să întocmească o evidență nominală a celor periculoși sau suspecti că ar avea o activitate contrară regimului democrat, pentru a se dispune în orice moment de o situație clară a acestora. Evidența urma să fie întocmită pe patru categorii: „Categororia a-I-a, elemente foste legionare, maniste, etc.; Categoria a-II-a elemente din partidele politice de opoziție; Categoria a-III-a elemente din partidele politice B.P.D., inclusiv Partidul Național Liberal Tătărăscu; Categoria a-IV-a elemente apolitice. La fiecare categorie ofițerii activi proveniți din activitate [probabil ofițerii epurați *n.n.*] urmau să formeze o subdiviziune separată”¹¹⁷. În rest, evidența urma să fie nominală și înaintată Inspectoratului de Siguranță din regiunea județului respectiv.

Introducerea planificării muncii informative a marcat renunțarea la metoda căutării informațiilor prin întocmirea planului general de informații pe țară. Din punct de vedere cronologic a fost previzionată de afirmarea în preambulul Planului General de Informații pe anul 1947 a faptului că: „numai prin planificarea acțiunii se poate obține randamentul cerut, urmând a se depune toate eforturile pentru înlăturarea muncii mecanice și înlocuirea ei printr-o muncă conștientă și în aceeași măsură productivă”¹¹⁸. Elaborarea primei planificări odată cu crearea Direcției Generale de Siguranță a Statului în vara anului 1947 s-a suprapus practic Planului General de Informații pe anul 1947. Ca mod de lucru tranzitoriu

¹¹⁶ În domeniul Poliției de Siguranță, obiectivele generale de atins constau în culegerea informațiilor referitoare la „curentul reacționar – fascist; instigări contra guvernului și regimului democrat, manifestări șovine și rasiale, propagandă subversivă, care speculează nemulțumirile cu caracter general, regional sau local, provocate de crizele de natură politică, economică, agrară, industrială, fiscală etc.; acte de sabotaj și trădare; acte de tulburare a liniștii publice” (Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcțiunea Siguranței și Ordinii Publice, *Plan General de acțiune pentru prevenirea și reprimarea faptelor care pun în pericol siguranța statului și ordinea publică*, 1947, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 343, vol. 1, pp. 4-5).

¹¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 130, vol. 2, ff. 24.

¹¹⁸ Horia Brestoiu, *op. cit.*, p. 74.

căutarea informațiilor s-a menținut, ce e drept, pentru scurt timp la nivelul unităților de siguranță regionale¹¹⁹.

Renunțarea la metoda căutării informațiilor – prevederea informației, determinarea ei anticipată și implicit gradarea forțelor și mijloacelor necesare prevenirii și doar în cazul eșecului acesteia a întreprinderii de măsuri represive - a deprofesionalizat fără echivoc specificul activităților informative. De altfel, cu prilejul Conferinței profesionale din 9-10 aprilie 1948 a D.G.P. ce a analizat îndeplinirea planului pe primul trimestru al anului 1948 s-au exprimat opinii mai curajoase conform cărora: „planificarea muncii polițienești este inadaptabilă acestei profesii; funcția polițienească depinde de evenimente neprevăzute în consecință munca polițistului nu se poate desfășura după un plan dinainte stabilit”¹²⁰, fără ca aceste considerații să influențeze copierea modelul sovietic al planificării.

Transformări în sistemul de conspirare a culegerii și compartimentării informației

Compartimentarea informației în sensul conspirării agenturii s-a utilizat în mod curent până în 1945, pentru a nu primejdui întreaga rețea informativă, în cazul unor căderi.

Elementele unei linii externe puteau fi utilizate ca: agenți rezidenți cu misiune de informator, indicator sau recrutați; agenți informatori; agenți curieri; cutii de scrisori. Conform unui *Raport privind unele aspecte de organizare a S.S.I.*, redactat de maiorul Emanoil Zeides la 16 noiembrie 1967, moment de căutare a cât mai multe forme și surse de profesionalizare a Securității, „agentura recrutată de rezident se cunoștea în centrală numai cu nume conspirative, iar agentura recrutată de ceilalți lucrători ai rezidenței era ținută strict secret atât față de rezident cât și față de centrală, lucrătorii răspunzând de autenticitatea informațiilor față de rezident și centrală”¹²¹.

¹¹⁹ În planul de lucru al Serviciului I – informații interne, în capitolul „Instrucțiuni”, referitor la metoda de lucru, se stabilea că „fiecare unitate de siguranță, pentru căutarea informațiilor își va căuta un plan de acțiune, în care va trata schematic problemele informative din regiune, indicându-se obiectivele pentru fiecare problemă și dozându-se mijloacele de informare pe sectoare de activitate” (*Ibidem*, f. 77).

¹²⁰ Horia Brestoiu, *op. cit.*, p. 78.

¹²¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 5, ff. 138-140.

Transformările suferite de S.S.I. au fost resimțite de către persoanele din interiorul serviciului, anul 1945 fiind un reper în acest sens. Traian Borcescu aprecia că „vechiul S.S.I., prin infuzia de agenți N.K.V.D.-iști, își schimbă fundamental modul de lucru, devenind un serviciu aservit Moscovei. La intervenția lui Bodnăraș, a Anei Pauker și a lui Vasile Luca se dă un caracter deosebit fostului S.S.I., cu atribuții de spionaj intern și extern de tipul politic-polițienesc”¹²².

Modificarea muncii cu agentura începând din 1945, în sensul diminuării conspirativității ei prin cerința întocmirii de dosare agenților, a născut rezistența lucrătorilor mai vechi care „au refuzat să predea agentura folosită de ei până la acea dată în timp ce agenților noi li s-au deschis dosare care în prima perioadă au fost păstrate de către directori iar după anul 1948 de către șefii de serviciu”¹²³.

Pentru acțiunile informative interne aflate în curs de desfășurare și de importanță majoră în anihilarea opoziției politice s-a mai păstrat pentru o perioadă, stricta conspirativitate în culegerea de informații¹²⁴. Ulterior, înaintea declanșării valului de arestări din 1958-1960, comuniștii vor adopta o formulă asemănătoare de acoperire a agenților¹²⁵ însă cu

¹²² Traian Borcescu, *Vieți destrămate și suferințe colective* în „Analele Sighet”, nr. 3, București, Fundația Academia Civică, 1996, pp. 327-336.

¹²³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 5, ff. 138-140.

¹²⁴ Potrivit unui *Raport privind exploatarea materialului informativ în legătură cu Mișcarea Națională de Rezistență - 1946*, întrucât existau „informații venite pe mai multe căi și care se verificau, fără a putea însă constitui probe sigure, ținând seama că nu s-au putut obține nici un fel de documente compromițătoare”, probele de culpabilitate urmau să se facă pe două căi: „prin dovedirea contactului cu membrii organizației H.A.I. și Graiul Sângelui și prin declarațiile pe care informatorii noștri [S.S.I.] vor fi siliți să le dea, asupra surselor de la care am [au] cules materialul. În acest scop informatorii vor trebui să fie și ei arestați” (Idem, fond Penal, dosar nr. 18, vol. 49, f. 99).

¹²⁵ „În desfășurarea anchetei penale trebuie să existe o legătură permanentă între organul informativ și organul de anchetă penală atât înainte de începerea interogatoriului, cât și în timpul desfășurării lui. De regulă, cazurile care vin spre a fi anchetate de organele anchetei penale de securitate apar ca rezultat al unei acțiuni informative. De aici decurg două sarcini principale și anume: organul informativ pregătind arestarea persoanelor urmărite este dator să întreprindă măsuri operative de acoperire a agenturii care a contribuit la depistarea infractorilor, în așa fel încât agenții să nu figureze în cauză și nici cei arestați să nu identifice pe agenți” (Chirtu Gheorghe, Aurelian Anastasescu, *Interogarea*

rezultate parțiale, întrucât, din dorința de a-i folosi și în „depistarea altor elemente dușmănoase”, lăsarea lor în libertate conducea la o ușoară identificare de către ceilalți membri ai unui lot de arestați.

În modelarea progresivă a societății și eliminarea unei opoziții coerente, activitatea serviciilor secrete de informații a fost esențială. Definirea „suspecților” ideologic și nu doar prin informațiile poliției, penalizarea și reprimarea pe criterii politice le-au transformat treptat din servicii de informații în servicii de securitate subordonate partidului comunist.

Fapt mai puțin uzual, din considerente care țin de caracterul public al legislației, prezentăm mai jos, *Legea numărul 417 din 31 mai 1945 pentru trecerea penitenciarelor civile, a institutelor de prevenție și a închisorilor militare la Ministerul Afacerilor Interne*, aceasta, întrucât, plecându-se de la documente de arhivă neverificate sau preluate necritic, în istoriografia actuală s-a încetățenit ca moment al acestei mutații instituționale între Ministerul de Justiție și Ministerul Afacerilor Interne, anul 1948.

De asemenea, pentru cunoașterea mai amănunțită a structurii și atribuțiilor Direcției Generale a Siguranței Statului (20 iunie 1947) ca predecesoare directă a Direcției Generale a Securității Poporului, înființată la 28 august 1948, redăm un document identificat în Arhiva C.N.S.A.S., fond Documentar.

Decrete-Legi
Ministerul Afacerilor Interne
Legea nr. 417

Mihai I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României,
La toți de față viitori, sănătate;

Asupra raportului miniștrilor noștri secretari de Stat la
Departamentele Justiției și Afacerilor Interne cu Nr. 48 834 din 1945,

Văzând jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 830 din 1945;

În baza dispozițiilor înaltului decret regal Nr. 1 626 publicat în
Monitorul Oficial Nr. 202 din 2 septembrie 1944,

Am decretat și decretăm:

Decret-Lege

pentru trecerea penitenciarelor civile, a institutelor de prevenție de orice fel și a închisorilor militare la Ministerul Afacerilor Interne

Art.1. Penitenciarele civile, institutele de prevenție de orice fel și închisorile militare, trec la M.A.I.

Direcțiunea Penitenciarelor și a institutelor de prevenție, împreună cu administrațiile exterioare depinzând de aceeași Direcțiune, din Ministerul Justiției și Direcțiunea Închisorilor din Ministerul de Război se contopesc într-o singură direcțiune în Ministerul Afacerilor Interne.

Bugetul de venituri și cheltuieli pentru exercițiul 1945/1946, al Direcțiunii Penitenciarelor și institutelor de prevenție, împreună cu administrațiile exterioare, depinzând de aceeași direcțiune din Ministerul Justiției, bugetul Direcțiunii Închisorilor din Ministerul de Război și bugetul Administrației exploatării muncii penale, pe același exercițiu se vor executa de M.A.I.

Fondul amenzilor prevăzut de art. 57 din Codul Penal și art.482 din Codul Justiției Militare va fi administrat de M.A.I.

Art. 2. Organizarea interioară a penitenciarelor civile, a institutelor de prevenție de orice fel și a închisorilor militare se menține conform legilor și regulamentelor în vigoare.

Ministerul Afacerilor Interne are acțiuni de priveghere și de disciplină asupra personalului civil și militar al penitenciarelor civile, al institutelor de prevenție de orice fel și al închisorilor militare.

Pentru îndatoririle militare, personalul militar al închisorilor de orice fel rămâne supus acțiunii de priveghere și disciplină prevăzute de legile și regulamentele militare în vigoare.

Art. 3. Controlul executării pedepselor și a măsurilor de siguranță se vor face de Ministerul public – civil sau militar – potrivit dispozițiilor din Codul de Procedură Penală și Codul Justiției Militare.

Art. 4. Orice dispozițiuni contrarii prezentei legi sunt și rămân abrogate.

Dat în București la 30 mai 1945,

MIHAI

Ministrul Afacerilor Interne
Teohari Georgescu

Lucrețiu Pătrășcanu
Ministerul Justiției

Nr. 1.693

Raportul domnilor miniștri ai Afacerilor Interne și cel al Justiției către
Maiestatea sa Regele.

Sire,

Pentru uniformizarea regimului închisorilor din România și pentru o mai bună supraveghere și administrare a acestora am considerat necesară contopirea Direcțiunii Penitenciarelor și Institutelor de Prevenție, împreună cu administrațiile exterioare, depinzând de aceeași direcțiune a Ministerului Justiției și a Direcțiunii Închisorilor din Ministerul de Război, într-o singură direcțiune la M.A.I.

În acest scop, am întocmit alăturatul proiect de decret-lege, pentru trecerea penitenciarelor civile, a institutelor de prevenție de orice fel și a închisorilor militare la M.A.I. pe care, autorizați fiind de Consiliul de Miniștri avem onoarea a-l supune Înaltei aprobări și semnături a Maiestății Voastre.

Suntem cu cel mai profund respect, ai Maiestății Voastre,

Ministrul Afacerilor Interne
Teohari Georgescu

Ministerul Justiției
Lucrețiu Pătrășcanu

Nr. 48 834

1945, mai 19

Monitorul Oficial, Partea a I-a, Nr. 121 din 31 mai 1945, p. 4 510.

D.G.S.S.

ATRIBUȚIUNILE
DIRECȚIUNII GENERALE A SIGURANȚEI STATULUI
pe Direcții și Servicii

A. ORGANE SPECIALE

1. Cabinet

Are atribuțiunile obișnuite unui cabinet și în plus este gestionarul fondului C.I.S.

2. Biroul Cifru

- Înregistrează corespondența de resort și ține la zi registrele speciale.
- Cifrează și descifrează corespondența ce necesită această operație.
- Studiază textele cifrate interpretate și le descifrează.
- Elaborează noi coduri de îmbunătățire a procedurilor de cifrare.
- Efectuează grafoscopia manuscriselor pentru identificarea autorilor.

B. DIRECȚIUNEA I-a

1. Serviciul Secretariat

Compus din 5 birouri, cu următoarele atribuțiuni:

Biroul Registraturii, primește corespondența întregii Direcțiuni Generale și o repartizează celorlalte Direcții. În plus funcționează și ca o registratură specială a Direcției I-a.

Biroul Arhivei, primește corespondența rezolvată a Direcțiunii I-a, pe care o clasează și coase la dosare, întocmind în prealabil fișe indivizilor vizați. Efectuează căutări la fișe.

Biroul Identificări, efectuează operațiuni de identificare la arhivele: D.G.S.S., I.S.C. și S.S.I.

Biroul Buletin-Sinteze, redactează note informative, buletinul zilnic de evenimente și asupra stării de spirit.

Biroul Presă, urmărește presa și alte publicații, face decupaje ce interesează Siguranța Statului și le prezintă serviciilor pentru exploatare.

2. Serviciul I Informativ

Constituit dintr-un secretariat și 6 birouri, cu următoarele misiuni:

Secretariatul, primește, înregistrează și distribuie corespondența birourilor respective; Are evidența lucrărilor și ține legătura cu registratura centrală.

Biroul 1, urmărește activitatea partidelor politice legale de opoziție.

Biroul 2, urmărește activitatea elementelor dușmănoase infiltrate în partidele guvernamentale.

Biroul 3, urmărește activitatea politică a grupărilor ilegale (manistă, legionară, banderistă) și a oricăror alte forme de organizare și acțiune subversivă. Urmărește criminalii de război.

Biroul 4, urmărește starea de spirit și manifestările elementelor ostile din diverse categorii sociale; Idem activitatea antidemocratică a unor asociații fără scop lucrativ.

Biroul 5, urmărește modul în care aparatul de Stat aplică dispozițiunile Guvernului; Idem pe funcționarii publici care duc acțiuni contrarii principiilor regimului democratic.

Biroul 6, urmărește informativ activitatea șovină în cadrul naționalităților conlucuitoare, precum și activitatea cultelor și sectelor religioase, sub aspectul amestecului lor în viața politică internă.

3. Serviciul II Contra-Informativ

Are ca sarcini generale depistarea activității, pe teritoriul țării, a agenturilor străine din slujba puterilor imperialiste, pentru a le demasca și anihila.

Serviciul este format dintr-un secretariat și 4 birouri, având ca atribuțiuni:

Secretariatul, aceleași atribuții ca la serviciul 1.

Biroul 1, urmărește acțiunea informativă a legațiilor americană, turcă, egipteană, iraniană, a celor din America Latină și a Nunțiaturii Apostolice. Urmărește ajutorul catolic american și asociația YMCA, oficine de propagandă și răspândire a informațiilor.

Idem problema Comitetului Austriac și a supușilor maghiari utilizați de puterile imperialiste pentru culegere de informații. Cercetează cererile repatriaților reveniți legal și ale fugarilor din zonele apusene ale Germaniei și Austriei, o bună parte din aceștia fiind recrutați de serviciile informative imperialiste.

Biroul 2, urmărește activitatea legației engleze și a anexelor sale, precum și activitatea legațiilor daneză și suedeză. Idem societățile de ajutoare daneză și norvegiană. Urmărește problema frontierei de Est sub raportul migrațiilor clandestine și al agenților antisovietice.

De asemenea problema organizațiilor clandestine paramilitare evreiești, ca fiind creațiuni diversioniste ale serviciului secret britanic.

Serviciul 3, urmărește activitatea legațiilor franceză, italiană, elvețiană și ale Benelux-ului. Idem problema Francmasoneriei și Problema radio emisiunilor clandestine.

Serviciul 4, verifică migrațiunile, intrările și ieșirile legale din țară. Ține evidența plecațiilor clandestini.

4. Serviciul III Contra-sabotaj

Cu activitate exclusiv informativă, este constituit dintr-un secretariat și 3 birouri, având ca sarcină prevenirea actelor de sabotaj și diversivne, în cadrul vieții noastre economice. Atribuțiunile birourilor sunt:

Secretariat, Are aceleași atribuțiuni ca și la celelalte servicii.

Biroul 1, urmărește problema în ramurile industriei extractive – minieră și petroliferă – și a mijloacelor de producție – siderurgică și petroliferă – și a mijloacelor de producție – siderurgică și metalurgică prelucrătoare.

Dirijează urmărirea, prin Inspectoratele Regionale de Siguranță, a industriei bunurilor de consum.

Biroul 2, urmărește problemele financiare și comerciale (dirijarea creditelor, importuri-exporturi, oficii, etc.)

Biroul 3, Urmărește problema transporturilor feroviare, aeriene și pe apă.

Idem problema transmisiunilor.

5. Brigada Mobilă.

Compusă dintr-un secretariat și 4 brigăzi, are drept misiuni:

Secretariatul, aceleași atribuțiuni de registratură.

Brigada I-a, execută operațiunile de filaj și pe teren.

Brigada II-a, execută misiunile operative și încheie actele legale.

Brigada III-a, efectuează anchetele, întocmind dosare, pe care le înaintează forurilor în drept, împreună cu corpurile delictive.

Brigada IV-a, conduce arestul, se îngrijește de pază și efectuează transferări de arestați.

6. Serviciul Tehnic

Este compus dintr-un secretariat și 4 birouri, cu următoarele atribuțiuni:

Secretariatul, atribuțiuni de arhivă.

Oficiul T.T., (telefon și telegraf)

Secția radio, pe lângă legăturile cu stațiile Inspectoratelor Regionale de Siguranță, are misiunea de a controla și determina pozițiile stațiilor clandestine. Efectuează reparații, având laborator și atelier propriu.

Biroul P.,

Biroul Transmisiuni Speciale și Laborator, face lucrări de expertiză și forocopii.

C. Direcțiunea II-a Controlul Străinilor și Pașapoarte

Constituită dintr-un secretariat, cu atribuțiuni de registratură și arhivă și 4 servicii, după cum urmează:

1. Serviciul Frontierelor, are ca sarcini securitatea granițelor, în care scop urmărește trecerile legale de frontieră, efectuând controale și culege informațiuni din interior și din zona frontierei, pentru a preveni și depista evaziunile clandestine.
2. Serviciul Controlul Străinilor, ține evidența supușilor străini, a apatrizilor și a naturalizărilor.
3. Serviciul pașapoarte și repatrieri, eliberează pașapoarte și acordă vize de intrare și ieșire din țară.

Urmărește problema repatrierilor și emigrărilor.

4. Serviciul Detașamentelor de Muncă, organizează și controlează aceste detașamente, ținând totodată evidența persoanelor trimise la muncă.

D. Direcțiunea III-a Personal

Are un secretariat cu atribuțiuni de arhivă și registratură, precum și următoarele 5 servicii:

1. Serviciul Personalului, ține evidența funcționarilor din centrală și exterior.
2. Serviciul Inspecții și Măsuri Disciplinare, ține evidența inspecțiilor efectuate la unitățile de Siguranță, semnalând celorlalte Direcții constatările făcute.
Idem evidența măsurilor disciplinare.

3. Serviciul Evidenței, Controlează munca funcționarilor, sub raport cantitativ și calitativ. Verifică cererile de numire în instituție, sub toate punctele de vedere.
4. Serviciul legitimații, eliberează carnete și legitimații funcționarilor din centrală și exterior;

Are în grija M.O.N.T. – ul instituției.

5. Serviciul Anchete Administrative, efectuează toate anchetele de asemenea natură.

E. Direcțiunea IV-a Administrativă

Execută lucrările de administrație, intendență și contabilitate ale Direcției Generale a Siguranței Statului.

Are un secretariat și 5 servicii, cu următoarele atribuțiuni:

1. Serviciul Administrativ, are în sarcina sa problema armamentului, subsistențelor, cazării, îmbrăcămînții, precum și toate chestiunile neprevăzute.
2. Serviciul Bunuri, are în grijă inventarul bunurilor instituției, Se preocupă de întreținerea localurilor;
Organizează și supraveghează atelierele.
3. Serviciul Transporturi, organizează, dirijează și controlează mijloacele de transport auto.

4. Serviciul Medical, dă asistență socială și medicală funcționarilor.
5. Serviciul Contabilității, încasează și achită salariile funcționarilor din interior și întocmește formele legale, pentru același lucru, în exterior;

Ține gestiunea diverselor cheltuieli de personal.

Efectuează ordonanțări și face toate cumpărăturile.

Are în grijă patrimoniul instituției în general, precum și gestiunea chiriilor.

Face control și dă îndrumări contabile.

În cazul său funcționează comisiile:

- pentru verificarea și judecarea micilor gestiuni
- pentru propuneri de scăderi, imputări, evaluări de bunuri și inventar.
- pentru verificări și avizări asupra necesităților de cheltuieli
- pentru recepții.

ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10 414, vol. 3, ff. 467-472.

SPY AGAINST SPY: MILITARY INTELLIGENCE IN THE EARLY STAGES OF THE COLD WAR (1945-1950)

Spioni contra spioni: spionajul militar maghiar în primii ani ai Războiului Rece (1945-1950)

Subiectul studiului de față îl constituie dinamica spionajului/serviciilor de informații maghiare din perioada imediat următoare încheierii celui De-Al Doilea Război Mondial. Prezentarea situației intelligence-ului maghiar din această perioadă este pusă în contextul începutului războiului rece, când Uniunea Sovietică a implementat o rețea de agenți secreți printre aliații săi, în țările din Estul și Centrul Europei; așa se face că și serviciile secrete ale Ungariei postbelice au avut la bază agenți sovietici. Este prezentat momentul creării unor organisme care să se ocupe de spionaj începând cu 1945, dar și a rețelei de spioni, atât externi și interni, coordonați de aceleași structuri.

Transformarea în serviciul de spionaj maghiar postbelic a început chiar din anul 1945, cu organizarea unui intelligence militar (departamentul politico-militar) – Katpol – în cadrul Ministerului Apărării cu scopul de a lupta împotriva grupărilor fasciste și reacționare din rândul armatei și de a face un intelligence ofensiv în zonele ocupate de inamici. Katpol avea un subdepartament – Recunoaștere, urmat de un altul, subdepartamentul „X”, cu rol în colectarea informațiilor despre ambasadele statelor vestice în Budapesta și politicile Vestului în general, dar acesta a fost desființat în 1946. În februarie 1947, Katpol a fost transformat în Directorat compus din 4 departamente: Cadrele, Contra-spionaj, Recunoaștere militară, Recunoaștere Radio, iar pentru spionaj a fost creat, 6 luni mai târziu, un departament special Departamentul V – Intelligence.

Cât privește crearea rețelei externe, Departamentul V – Intelligence a desfășurat activități de spionaj extern, principala metodă fiind recrutarea foștilor militari maghiari din exil, rolul principal în recrutarea acestora avându-l colonelul Zoltan Gát; rolul agenților externi era de a monitoriza și evalua forțele de ocupație militară și serviciile de spionaj și contraspionaj ale armatei americane în Europa. Astfel de agenți erau în Germania, Italia, Franța sau Marea Britanie, chiar și Vatican, ei fiind cei care rămăseseră în exil după încheierea războiului și aveau legături (de prietenie, contacte din timpul războiului în diferite zone ale Europei) în serviciile secrete occidentale. Pe plan intern, rețeaua de agenți presupunea și existența unor agenți de spionaj în ambasadele statelor occidentale din Budapesta, cele mai intense activități fiind cele împotriva Marii Britanii.

Această acțiune de organizare a serviciilor secrete militare prin activarea rețelelor foștilor agenți a eșuat. În prima jumătate a decadei de după

război aciunile spionajului militar maghiar aveau ca scop observarea, cooptarea reuita sau nereuita a celor care luptaseră în război. Aceste misiuni nu au furnizat însă informații valoroase, făcând că reeteau de spionaj să fie una destul de scumpă, pe aceasta risipindu-se inutil importante fonduri.

Ultima parte a studiului surprinde si aspecte legate de rivalitaile care au apărut în cadrul serviciilor de informații maghiare, dar si schimbările de la finalul anilor '40 odată cu schimbarea ministrului Apărării (este numit Mihaly Farkas) din septembrie 1948; importanța acordată de liderii partidului pentru Katpol a scăzut foarte mult, noul ministru descriind în termeni negativi serviciile secrete militare, punând accentul doar pe necesitatea cresterii performanei în ceea ce privește contraspionajul. Au urmat alte transformări, până când, în 1950 Katpol a fost desfiintat, rolul său fiind preluat de Primul Directorat Special din cadrul Directoratului General 4, pentru o scurta perioada, cu rol de a crea o reetea mai eficienta de agenii împotriva statelor NATO si a noului adversar, Iugoslavia.

Etichete: servicii secrete militare, Katpol, reetea de agenii, recunoatere, contrainformaii

Keywords: millitary intelligence, Katpol, network of agents, reconnaissance, counterintelligence

Given the present state of our knowledge, it can be argued that the operations of civilian and military intelligence in Hungary are the aspects of state security issues about which we know the least. In addition to a dearth of pertinent records, the reason for this scarcity of information is that it was a marginal aspect of Hungarian secret service in the aftermath of World War II. The political police and the military secret service were both organized by just one person each, in those early days, namely by Major Pal Szarvas and Lt. Colonel Zoltán Gat¹. The reason the collection of

¹ Pal Szarvas (1908–1974) participated in the underground work of the Communist Internationale in France and Germany from the 1930s. In 1943 through András Tömpe he got in touch with the Hungarian Communist Party, namely with Gábor Péter. In the aftermath of the war he organized the secret police in Pesterzsebet, a suburb of Budapest. Soon after he was employed in counterintelligence, in the Central Office of the Ministry of the Interior, at the rank of Major. In late 1946 he was asked to organize Sub-section II of the State Security Department of the Hungarian State Police. From October 1948 he was appointed to head of Sub-Section V. of the State Security Authority [AVH] in the Ministry of the Interior; in January 1950 he was appointed to direct the Reconnaissance section of AVH I/5

intelligence was relegated into the background may have been that the Communist party leaders, in their struggle to gain power over the social groups they regarded as enemies, were focusing primarily on counterintelligence. Moreover, the fact that the organization of the Hungarian political and military exiles posed no serious threat to the party leaders in the process of building the proletarian dictatorship may also have played a part in their “neglect” of collecting intelligence. The situation changed in the spring of 1947, as the Cold War confrontation became more acute and the exiles were viewed as a better organized reconnaissance force.

At the conclusion of World War II there were significant changes in the area of secret services; with the surrender of the enemy the secret services of the Allied powers were faced with fresh challenges right away. The salient task of all secret services in the occupation zones of both Germany and Austria, as well as other areas under their control, was the research work aimed at the perpetrators of war crimes and “crimes against

Department. In the spring of 1950 he was transferred to lead the Administrative Main Department of the Ministry of Foreign Affairs. In 1954–1955 he was ambassador in Phenjan, then, between 1961 and 1966 he became the director of the State Office of Translation and Certification. Eszter Tóth, *A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945–1990*.

[The History of political and economic intelligence, 1945–1990.] *Betekintő*, 2011/2. http://www.betekinto.hu/2011_2_toth_e; notes 10. Downloaded on January 10, 2012.

Zoltán Gát (1900–1986) worked in military intelligence within the 2nd Department of the General Staff from 1933 to 1944. His last assignment was as leader on the Balkan front, at the rank of Captain. He was captured by the Soviets in December 1944 and remained a POW until June 1945; upon his release and until September 1948 he organized and directed the intelligence section of the Military Political Department of the Ministry of Defense. In the fall of 1948 he became deputy commander-in-chief of the Military Counterintelligence General Directorate. He was arrested in December 1949 and interned shortly thereafter. At the internment camp at Kistarcsa he was among the busiest inmates, since the main groups of ÁVH consulted him almost weekly for information about their current affairs. He was also employed as an agent of the detained until his release in November 1953. He became a semi-skilled worker, then a journalist. The Supreme Court found him innocent of abuse of power, for lack of evidence, on November 8, 1957. He maintained contact with state security offices; in the late fifties he filed reports about his comrades in arms under the code name “Géza Felhős.”

the people”. The growing mutual suspicions and distrust with regard to the former comrades in arms had a strong influence on the activities of these services. Increasingly, the objectives of the services shifted; they became undertakings to ferret out the political, economic, and military goals of the other side, to set up and carry out secret operations to that end. Along the “invisible front” of this campaign, the Soviet Union occupied the best position at the beginning, thanks to the network of agents it had been able to build up already in the 1930s, particularly at the highest political and scientific circles within the USA and the UK. The USSR was also successful in securing the allegiance of moles within the secret services of the rivals before the end of World War II, hence they were able to obtain important information regarding the goals of the other side at the beginning of the Cold War².

The Soviet secret service was able to deploy a network of secret agents not only among its allies, but also in the countries of East Central Europe whence the German forces were pushed out, within their new establishments (governments, parties), including the State Security Agencies. Hungary was no exception: many of the employees of the political police and military security had been and continued to be agents of the Soviets.

In the last months of the war, Captain György Pálffy, appointed leader of the Military Political Department of the Ministry of Defense [“Katpol”]³, was recruited by Soviet military intelligence even before his appointment on March 12, 1945; nor did they bother to inform the leaders of the party. Mátyás Rákosi himself, the general secretary of the Communist Party, learnt only in July 1949, when Pálffy was arrested in

² I would cite the following examples, without claim to being inclusive. From July 1941, that is formation of the Office of Strategic Services, as one of the closest associates of general William J. Donovan, Duncan Chaplin Lee reported to his superiors about projected and executed sabotage activities, but also provided important State Department and Secretary of Defense documents to the leaders of the Soviet intelligence. David E. Murphy–Szergej A. Kondrasov–George Bailey, *Battleground Berlin. CIA vs. KGB in the Cold War*, Yale University Press, New Haven & London, 1977, pp. 11–12. As regards the British see the activities of Kim Philby and Donald McLean, Guy Burgess, Anthony Blunt, John Cairncross.

³ As regards the tasks of military intelligence, reconnaissance and their organizational structures I will use the commonly accepted term of “Katpol” without specifying the department or directorate.

connection with the Rajk affair⁴, that a radio transmitter was found in his apartment, though Pálffy, in the meantime had been promoted to Lt. General and Deputy Minister of Defense. The culprit argued consistently that he had received the equipment from the personnel of the Soviet secret service. After an initial fit of rage Rákosi instructed the ÁVH to investigate what he believed to be a lie and found, to his dismay, that the equipment was indeed a Soviet radio station.

The coopting of Pálffy was followed by other secret agents. At the end of March 1945, on the recommendation of Gábor Péter, István Serényi was recruited for the Katpol; until then he had functioned as the interpreter and counterintelligence officer of the general staff of the Second Ukrainian Front. At first he was employed at the counterintelligence Sub-Section, at the rank of a Lieutenant, against the remnants of the Second Hungarian Army that remained in Hungary, as well as in internal affairs within Katpol. In 1949 he became the section leader of the counterintelligence at the rank of Lt. Colonel, and was in charge of the offensive counter-espionage among Hungarian military in exile. A third agent of the Soviets was Captain Lajos Földy, who joined Katpol in July 1945; he became the head of the counterintelligence sub-section, and later of Katpol itself.

Organization of Military Intelligence

The first directive regarding the organization of military intelligence concerned setting up the Military Political Department – as mentioned earlier, on March 12, 1945 – as proposed by the Ministry of Defense. In this proposal the minister requested the chairperson of the Allied Control Commission [ACC] for permission to embark on the following activities: “I request your kind approval that, within the framework of the Ministry of Defense, I be authorized to set up military intelligence, both in an offensive and defensive capacity. The objective of the organization would be to fight against fascist and reactionary forces within the army, to actively counteract enemy intelligence, *and to execute*

⁴ László Rajk (1909–1949) was the Communist ex-Minister of the Interior between 1946 and 1948, who was responsible for repression against non-Communist politicians. He was arrested in May 1949 and accused of being the agent of the former Horthy-regime and of Tito. He was hanged in October 1949.

*offensive intelligence in areas occupied by the enemy*⁵. As this formulation clearly indicates, the permission requested focuses on reconnaissance in tactical and strategic matters, primarily in Western Hungary, the area still under Hungarian and German occupation at that time. Upon the conclusion of war in the European theater, and according to the organizational table of the Ministry of Defense as of May 30, 1945, and within the framework of Katpol, there was a sub-section called Reconnaissance, headed by Kálmán Bálintit⁶. Besides the detective and investigative sub-sections of counterintelligence, the first order of the day of June 5, 1945, issued by the head of Katpol, also mentioned an intelligence group, but gave no details about its tasks or makeup.

Lt. Colonel Zoltán Gát (a fourth agent planted by the Soviets into Katpol) returned from Soviet custody on June 20, 1945, with the mission of organizing military intelligence in the occupation zones of Austria and Germany. He was to be assisted in this activity by the former captains in the gendarmes Béla Korondi and Pál Nyerges, who were primarily concerned with keeping track of those Hungarian personnel who had left the country and stayed behind in the West. The conspiratorial aspect of Katpol and the intelligence sub-section were clearly reflected in the order of the day issued by Lt. Colonel Gát on August 31, 1945, regulating the integration of aliens arriving within its jurisdiction, at 9. Nádor Street. The order was warranted by the fact that the head of the sub-section had enough of the officer personnel, often Anglo-American members of the Allied Control Commission. “On several occasions” – says the order – “foreign officers and other alien personnel visited these premises unchallenged, made the acquaintance of the employees and came to me unannounced. In order to put an end to this I decree that henceforth it is forbidden to receive foreigners in the offices, without previous permission”⁷. We find out from another order of the day⁸ that the

⁵ HL Honvédelmi Minisztérium [Ministry of Defense, hereafter HM] Elnökségi iratok, 1945. [Records of the Head Office of the HM in 1945, hereafter HM 1945/el. 20269.]

⁶ HL HM 1945/el. 24130.

⁷ HL Magyar Néphadsereg Vezérkara [General Staff of the Hungarian People’s Army, hereafter MNVK], 2. Felderítő Csoportfőnökség iratai [Records of the 2nd Reconnaissance Directorate of the General Staff] 120/08/528. Gát Zoltán alezredes 1945. augusztus 31-i napirendje. [Order of the day issued by Lt. Colonel Zoltán Gát for August 31, 1945.]

reconnaissance sub-section was dissolved as of October 1, 1945, albeit no justification is offered for this move⁹. We can only assume that Gát's absence in October was in connection with his first trip to Western Europe, the purpose of which was to win over employees or agents of the former 2nd Department of the General Staff. It is also possible that he was overseeing the liaison officers in charge of organizing and supervising the transport of POWs at the camps in Linz and Salzburg, while assessing the situation of the agents.

We have scattered information regarding the organization, activities and employees of the intelligence sub-section which began operations on November 1, 1945. The meager records reveal that the code name for the new sub-section, as of April 30, 1946, became Sub-Section X, and had a staff of nine, including the head of the unit. There were five officers, including Lt. Colonel Endre Tarnay¹⁰, Lt. Gyula Tóth¹¹, two typists (Mrs. Endre Berényi was also secretary to Colonel Gát), and one messenger/clerk¹². The activities of the sub-section were focused on

⁸ *Ibidem*, Order of the day issued by Lt. Colonel Zoltán Gát for September 28, 1945.

⁹ The "farewell order" stated: "The intelligence sub-section is hereby dissolved as per directive from above. You are expected to halt work on long months of fruitful labor. I was and still am fully aware of all the structural difficulties, hence I am grateful to you for your enthusiastic devotion to the task with which you tried to build up the intelligence service so critical to the nation. Watch over and cultivate the sacred flame of Hungarian democracy, and let the freedom-loving God of the Hungarians bless all of you for the loyalty and patriotism with which you are building a truly Hungarian Hungary. Let you be guided by the eternal Hungarian soldiers' fate." It is difficult to understand the pathetic tone of this farewell since, in the meantime, Gát was promoted to Colonel by order of November 1, 1945, for the reestablishment of the intelligence sub-section. In order to reinforce the, the sub-section was relocated from the headquarters of Katpol to number 1 Veres Pálné street.

¹⁰ Endre Tarnay served with Katpol until December 21, 1948, then he was reassigned to the Horse, Train and Veterinary Section of the Ministry of Defense. HL MNVK 2. Directorate records 102/08/535.

¹¹ In January 1948 Gyula Tóth was already an employee of the Material and Technical Sub-Section of the Radio Reconnaissance Department, upon reorganization he became Head of Section III/5. at the rank of Captain. *Ibidem*,

¹² My former colleague, Éva Figder, was the one who supplied me with the English language document (KPO Establishment) regarding the organization plan. Its

collecting information about the embassies of the Western powers in Budapest, and the politics of the Western powers in general. In this connection we have some insight into the activities of Mrs. Géza Bíró (later on, Mrs. Dr. Sándor Széles) and Lilli Kelecsényi, who were state security agents of Colonel Gát's network in this period. The charges raised in the early fifties against Gát for abuse of power derived from his close contact with Mrs. Bíró and their meetings at the K (conspiracy)-apartments. Regarding this connection Gát declared at his rehabilitation trial on November 8, 1957, as follows: "I had intimate relations with the woman... I was even instructed by the Soviet agencies to coopt women into the organization and they were performing most dangerous tasks at some of the embassies. The Soviets knew this woman. I felt it was my duty to enroll her into the service. This woman carried out several important missions for the Soviets and for us."¹³ In addition to her occupation as a violin teacher, Lilli Kelecsényi also worked "in the direction" of the British embassy, monitored by Colonel Gát¹⁴. Among the agents from this period, involved in collecting international political information we also know of István Stolte¹⁵ and Gábor Demeter¹⁶. Sub-Section X was abolished on July 5, 1946, while its head and Lt. Colonel Endre Tarnay were transferred to the head office of the 1st district of the Army¹⁷. A factor which may help

original location is The National Archives of the United Kingdom, Foreign Office, General Correspondence, 371/59072.

¹³ HL Katonai Törvényszék [Military Court] 702/1957, f. 11.

¹⁴ ÁBTL O-9698/1, ff. 30–32.

¹⁵ Between the two world wars István Stolte was active in Communist organizational work at the university level. After his arrest he became an informer for the secret police of the previous regime. He was taken to Sopronkőhida in the Fall of 1944, then to Germany. An agent of military intelligence since 1945, he was brought to Budapest as one of the crown witnesses in the Rajk trial. He was in prison from 1949 to 1956. After his release on November 4, 1956 he escaped to West Germany. See, Tibor Hajdu, "Farkas és Kádár Rajknál" [Farkas and Kádár visit Rajk.] *Társadalmi Szemle*, 1992/4, p. 88.

¹⁶ He reported to Katpol in the Fall of 1945 with recommendation from the Soviets. He was employed by Gát directly. He travelled to the West on several missions, but did not perform satisfactorily, hence he was excluded from the network. He was in observation in the spring of 1956, as a compromised person, by the State Security Department in Veszprém County.

¹⁷ HL MNVK 2. Directorate records 102/08/530. Order of the day of Major General György Pálffy, on July 23, 1946.

explain the frequent reorganizations was the attempt to conceal intelligence activities, particularly from the Western members of the ACC.

On February 15, 1947, Katpol was transformed into a Directorate composed of four departments – namely, the Staff, Counterintelligence, the Military, and Radio Reconnaissance. Directive 4000/1947 of the Minister of Defense did not cover intelligence, hence nothing was said about its table of organization¹⁸. Department V Intelligence was finally set up six months later, on August 1, 1947, and its personnel was limited to seventeen. Regarding intelligence activities during the preceding year – as Gát mentioned during the above-mentioned trial review – that in this period he coordinated all his activities with a Lt. Colonel Kamenkovich (the handwritten name is difficult to decipher) and Lt. General Belkin.

Building up the Network

From late summer of 1947 Department V Intelligence launched its foreign intelligence activities with nine agents; it attempted to recruit Hungarian military in exile, that is conducting intelligence forays aimed at individuals playing leading roles in anti-Hungarian reconnaissance (Lt. Attila Kovács, Captain Miklós Korponay, Major Pál Németh). The main organizer was Colonel Zoltán Gát, the head of the unit. He was assisted by officers Major Miklós Boros¹⁹, Major Dr. Antal Gönyei²⁰, Lt. György

¹⁸ HL MNVK 2. Directorate records 102/08/533.

¹⁹ Miklós Boros returned to Budapest from Paris in 1947 and joined Katpol. First he was employed by Department V Intelligence, then from February 1949 at the “B” offensive counter-espionage, as its deputy head. In July 1953 he was interrogated as witness in the spy case against his former supervisor, Lt. Colonel István Serényi. He defected to France again in the first weeks of November 1956. ÁBTL 3.1.9. V-105771, 88.

²⁰ Antal Gönyei served with Katpol from the Fall, 1945. According to our sources he earned degrees in psychology and pedagogy, hence he was among the most educated personnel of the department. His first assignment was with the the officer and non-commissioned officer group of the counterintelligence subsection, then continued in various sections of counterintelligence. After serving for several months in organizing reconnaissance, he became head of the Cadre Office early in 1948, then, from October 1, 1948, head of the testing service of the Institute of Testing in the Ministry of Defense, at the rank of Lt. Colonel. HL MNVK 2. Directorate records 102/08/530. and 535.

Varsányi²¹, Lt. Gyula Tóth, while the others were in charge of administrative matters. The network expanded to include the identification and recruitment of agents in reconnaissance and offensive counter-espionage. According to a report from September, 1947 the personnel of the network amounted to seventeen employees, of whom six were on official mission abroad in intelligence activities involving the circumstances of Hungarian exiles, monitoring their activities, as well as reporting on Western intelligence services, particularly the organization and operations of the American Counter Intelligence Corps [CIC] and the British Field Security Section [FSS], moreover the policy lines of particular countries, and estimating the effectiveness of the armed forces of the occupying powers. The agents were identified by a code, preceded by the officer's serial number within the Department. The personnel of Department V Intelligence consisted of only four officers – the head, Colonel Zoltán Gát, number I; Antal Gönyei, number II; Miklós Boros number III; György Varsányi, number IV. Major Gönyei had the largest number of agents under his control (it was seven), Gát had six, while Varsányi had three, including Edmond Ferenczy, who was to launch the Rajk trial two years later²². Major Boros handled but one agent in those days, namely the actress, Edit Móra whose cover number was III/114, in charge of tracking the Western contacts of leaders and members of the Social Democratic Party.

²¹ György Varsányi joined Katpol on October 15, 1945, as a civilian. He soon became the leader of the Katpol contingent in the triage office at Komárom and, when the latter was abolished on September 1, 1946, he was assigned to the Main Group of Counterintelligence Sub-section I. He joined the military at the time of his transfer, with the rank of Lieutenant. By 1948 he was promoted to, with several agents working under him. He became head of a sub-section at the time offensive counter-espionage were founded in 1949. Soon after the merger with ÁVH he, too, was relieved of his duties. HL MNVK 2. Directorate records 102/08/530.

²² Regarding Ferenczy's role see Report on the affair of Noel Field, November 5, 1954. In *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* 1. [Documents concerning the history of the administration of justice.] Edited by Ibolya Horváth-Pál Solt-Gyöző Szabó-János Zanathy-Tibor Zinner. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992, pp. 174-179.

Among the agents active abroad we have data regarding the activities of the following²³:

First Lt. Zsigmond Ákos Pokorny (I/130) was stationed in Stuttgart as a member of the Hungarian Restitution of Goods Committee; he was given the assignment of assessing the effectives of the American occupation force, of the CIC, as well as watching Hungarian exiles. Taking advantage of the Swiss background of his wife, the Department was able to keep in touch with Pokorny via the Hungarian embassy in Bern. He was able to map the size and deployment of the occupation force, its military order and nomenclature. Moreover, he was able to provide useful information regarding the activities of the CIC in West Germany, thanks to agent I/114²⁴. The intelligence and counterintelligence organization of the US Army was set up on January 1, 1942, for the purpose of secret operations against the Axis²⁵. After the war the headquarters of the CIC (identified as 970. CIC) were transferred to Frankfurt am Main, also the headquarters of the European command, with twelve districts in the American zone. Each of these districts included four groups of investigators each for political intelligence, counterintelligence, anti-sabotage and the background clearance of displaced persons. Regional offices were set up outside of the zone, in cities of some size, whereas there were local officers or local agents in the towns and villages. In each CIC district office there were so-called domestic and foreign departments in charge of the German population and, eventually, of the Russians and the nations within the Russian sphere of influence²⁶.

²³ Report from Department V Intelligence dated August 1, 1947: „A hírszerzésre és a támadólagos elhárításra fordított idő, személyi és anyagi erő.” [“Time, personnel and material resources dedicated to intelligence and offensive counter-espionage.] PIL 274. f. 11/15. PIL report.

²⁴ PIL report, pp. 26–27.

²⁵ Its average effectives were set at 5,000, of which 10% were officers. The majority served as noncoms or in civilian capacity. The CIC was the first American military organization which accepted all personnel without regard to color or religion, solely on the basis of physical and mental capacity, of high intelligence (the average IQ being above 120), a college degree and knowledge of languages. Henry Kissinger served with the CIC at the rank of Sergeant, as did J. D. Salinger, one of the best known writers from the 1950s. Ian Sayer–Douglas Botting, *America’s Secret Army. The untold story of the Counter Intelligence Corps*. Franklin Watts, New York/Toronto, 1989, p. 26.

²⁶ *Ibidem*, pp. 273–275.

Ernő Schmidt Papp, code name II/107, also employed by the Restitution of Goods Committee stationed in Karlsruhe, was given the assignment of reconnaissance of the CIC by his superior, Major Gönyei. Katpol was informed about his appointment and foreign assignments from the Foreign Service officers and his assignment was on a “friendly basis”. He was expected to report initially at the turn of 1947 and 1948, during his New Year vacation²⁷.

Technological university student Bálint Balázs was also used for reconnaissance against the USA (IV/102); he studied in Zurich, where he was expected to serve as well. His assignment was to watch American activities in Switzerland as well as to try and establish contact with the American secret service²⁸.

In addition to the above three agents working against the USA there were two others persons, living in Italy, employed by Katpol. Along with the task of securing general political information regarding Italian politics they were also asked to report on the United States. Major Jenő Puy (II/117), a former agent of the 2nd Department of the General Staff in Rome, remained in Rome after the war, and was recruited by Major Gönyei during one of his trips. In exchange for material compensation he agreed to “establish contact with the secret services of the USA, and perhaps the British, French and Italian services, whichever is easiest, and to assess the organization, personnel and foreign agents of that power”. Moreover, he was asked to report on political conditions in Italy, the circumstances and activities of Hungarian exiles. Jolán Sikerle (II/106), who was staying in Rome thanks to her Italian friend, was also entrusted with establishing contact with the Western secret services. She was supposed to receive more specific instructions upon the successful completion of an assignment²⁹. The above mentioned Edmond Ferenczy (IV/101) was stationed in Paris as one of the Hungarian delegates to UNESCO. He was coopted because of his leftist leanings; his assignment, as with the other agents, was to enter into contact with Western secret services and organizations of Hungarian exiles, find out about their objectives and identify their agents. He was expected to submit his initial report to headquarters in January 1948³⁰.

²⁷ PIL report, p. 28.

²⁸ *Ibidem*, p. 29.

²⁹ *Ibidem*, p. 27, 29.

³⁰ *Ibidem*, p. 28.

In addition to the agents stationed abroad there were ten employees in Budapest involved in offensive reconnaissance in Western embassies, with specific assignments. The most intense activities were carried out against the British, with five staff members. Three persons were given specific assignments according to their workplace in particular sections of the embassy.

Mrs. Tamás Therbócz (II/101) was enlisted because of her sympathies; her mission was to seek information from the British diplomats interested in her company, and to try to obtain employment with their help. Upon meeting with her liaison officer, Major Gönyei, she was able to provide him with much valuable data. Ferenc Zedwitz (II/102) was recruited by one of the agents under Gát under the code I/101, also because of his leftist leanings, had received encouragement from several members of the British embassy regarding his imminent employment. Dr. Béla Csánk (I/104), the head of the International Law Department of the Ministry of Justice, was enlisted because of his ties of friendship to several British employees of the ACC, including Brigadier General G. A. C. MacNab; he was expected to provide information regarding the British Secret Services³¹.

Tamás Révai (IV/125), former member of the Special Operations Executive (SOE), was recruited by Captain Varsányi, who had also served with that organization during World War II. He was expected to return to the secret service thanks to the trust he enjoyed among the British. In addition to the Hungarians, they were able to secure the cooperation of John Arnold (I/113), head of consulate at the British Embassy, who had a Hungarian background; Colonel Gát was his liaison officer. They succeeded because of his friendship ties with Dr. Csánk and because he felt he had been by-passed in promotion, his service was not fully appreciated. His assignment was to convey information regarding the organization and tasks of the embassy and the British trade mission³².

In the case of the Americans the primary goal was to build in moles into the embassy personnel. Two of the three pertinent agents were given tasks along those lines. The economist Vilmos Antalffy (II/116) who was a member of the Office of Strategic Services [OSS] in World War II, was to attempt to secure reinstatement with the help of his old contacts. Judit Löffler (II/112) was on the horizons of Katpol thanks to Jolán Sikerle;

³¹ *Ibidem*, p. 31.

³² *Ibidem*, p. 30.

her assignment was to find employment with the embassy or the CIC. Major Dr. József Thomek (I/106), the former head of the A-line of the 2nd Department of the General Staff, was recruited by Zoltán Gat, since they had been colleagues. As the leader of the Czechoslovak line Thomek must have had many useful contacts in that country. His chances were enhanced by the fact that his brother (Vince Thomek), the General of the Piarist order, had been living in Rome for many years. Thus his assignment was to seek access to the diplomacy of the Vatican through his brother and to observe American policy by means of his former Slav contacts³³.

The intelligence activity of the Katpol included the French side, with two agents. The journalist Dr. András Miko who had been a civilian employee of the Katpol in 1945, was now asked to provide reliable information regarding French policies with regard to Hungary, under the code name I/103. As for the activities of the French military attaché, the “double agent” László Gonczy (I/109) provided detailed reports to Colonel Gat³⁴.

The budget of the Department V Intelligence for the operation of its network of 17 personnel was a monthly ten thousand forints; this soon proved insufficient given the employment of liaison agents and mail carriers. Therefore group leader Major General György Pálffy added 19,000 forints from the funds earmarked for his group³⁵. Judging from subsequent accounts even this sum proved insufficient, hence the confidential budget of 1948–49 must have raised the amount earmarked for intelligence.

Spygames

It appears from the 1948 activities of Katpol that intelligence gathering offensive counter-espionage were still not distinct functions. The projects assigned to agents included political and military reconnaissance as well as offensive planning. The persons most active among the officers in exile were the primary targets of military reconnaissance. Katpol was most interested in Captain Miklós Korponay and Lt. Attila Kovács who were engaged in uniting the exiles and

³³ *Ibidem*, p. 29, 30.

³⁴ *Ibidem*, p. 32.

³⁵ *Ibidem*, p. 26.

organizing resistance in Hungary, in addition to providing information for the Western secret service. Preparing agents to become moles in their environment, the selection of appropriate agents, finding reliable carriers for liaison activity started already in the fall of 1947, but continued more intensively from the spring of 1948.

After the war Attila Kovács settled in Innsbruck, within the French zone of occupation of Austria. He soon joined the Hungarian detachment within the “Garde Auxiliaire Étrangère” and took charge of reconnaissance against Hungary. In January 1947 he dispatched one member of the detachment, László Salgó, home to Hungary with the mission of collecting political and military information, as well as the specific task of procuring documents. In addition to procuring blank identification cards Salgó was expected to find out about the deployment of Soviet army and air force units in the area between the Danube and the Tisza, furthermore to secure data regarding the Hungarian army, particularly about the schedule and faculty members teaching officer training courses sponsored by the 1st Division at Pécs and Tolna. He was also expected to report on the political situation, especially the opportunities arising after the signing of the peace treaty, the impact of the “antirepublican conspiracy” upon the government coalition then in power, the situation of the churches. Salgó intended to secure said information from his former acquaintances, (judge Dr. Gyula Szarka, Dr. Péter Szőke) and former fellow-officers (First Lt. Zoltán Ács and First Lt. Dénes Csáthy-Krisztom). One colleague of the latter, Captain Károly Ányok, informed him about the Katpol³⁶ including the Kruchina affair³⁷. The records are ambiguous, it

³⁶ Károly Ányok is a career soldier, a graduate of Ludovika Academy, served in World War II as the commanding officer of the Machine gun company of the 32nd Infantry Regiment, attaining the rank of First Lt. He served with Katpol from May 7, 1945 to spring of 1948, then was transferred to the Museum of the Army. His former colleagues took him into custody on September 8, 1948 on suspicion of disloyalty and handed him over to the ÁVH after a few interrogations. He was held at the camps in Kistarcsa and Recsk from December 27, 1948 to August 18, 1953. Upon his release he was employed by the Real Estate Company of District XIII in Budapest, as a handyman. According to a control check in 1962, he was still at that job in 1962. ÁBTL 4.1. A-2126/73.

³⁷ Colonel Viktor Kruchina, the deputy commander of Katpol, regarding his activities and the assassination attempt against him see Imre Okváth, Angol kémhálózat a Katpolon. [English spy network at Katpol.] In *Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére.* [Understanding History.

is not clear whether these transactions took place after Salgó was found out and enlisted into the ÁVO, or earlier. At any rate Ányok warned him, that as far as he knew, he was being watched³⁸. Later on László Salgó, agent under the code name U/3 – until June 1948 when he was arrested by French counterintelligence – travelled four times between Innsbruck and Budapest, and provided information about the Hungarian detachment in Austria and about French military intelligence, including the activities of Attila Kovács pertaining to Hungary³⁹.

Miklós Korponay, along with several former officer comrades from the 2nd Department of the General Staff (namely Lt. Colonel György Kollényi, Major Pál Németh, and Colonel Sándor Martsa – at first with the backing of a unit of the British secret service, the Field Security Section⁴⁰ –

Essays in honor of György Gyarmati on his sixtieth birthday.] Edited by Magdolna Baráth, Gábor Bánkúti, János M. Rainer. (L'Harmattan Kiadó, Budapest), pp. 57-66.

³⁸ ÁBTL 4.1. A-2126/73. (the case of Károly Ányok) 2.

³⁹ ÁVO abolished the Budapest “network” of Salgó after this.

⁴⁰ The designation FSS refers not to a single organization, but rather to the ensemble of “security at the front.” During the war these detachments may have been assigned to fighting units – up to division level – in the hinterland, with special missions in areas under British or Allied jurisdiction, in urban center or port cities. The personnel of a given detachment was thirteen or fourteen, and every detachment was given an identification number. Their principal tasks were intelligence, counterintelligence, interrogation and assessment of prisoners, as well as military police assignments. In the hinterland their main task was to halt the spread of false rumors and guarantee the security of military units. At the end of the war their mission changed, now it was focused primarily on the arrest and interrogation of German war criminals. In addition to the former adversary it was also operated in response to the new threat, which eventually became the primary task of the FSS units. In addition to unmasking Soviet agents in the British occupation zones, it was also reconnoitring the political, economic and military developments in East Central Europe. There were FSS units stationed on Austrian territory until May 1955, and the biggest challenges for Hungarian security forces were unit 583 in Graz, 424 in Klagenfurt, and 62 in Villach. The 313 in Fürstenfeld near the border, and the 20, 291, and 321 units operating in Vienna counted as the most dangerous from the Hungarian point of view. The activities of FSS 20 aimed at Hungary were at one time directed by Colonel Kruchina whose escape from Hungary was facilitated by the FSS. Attila Szörényi, Adalékok az angol katonai hírszerzés történetéhez Edgar Sanders ügyének tükrében. [Data

engaged in expanding the network designed to prevent the spread of Communism, based on the “Kopjás movement”⁴¹. Until the break-out of the prognosticated World War III between the Anglo-American powers and the Soviets, its mission was to soften the ground politically, the dissemination of leaflets and censored publications, the observation of Soviet troop movements, as well as enlisting further agents in order to extend the network. The specific task was supposed to be conveyed to the Hungarian contact, by means of trained as well as often completely untrained agents and carriers. There were some among the agents who were soon unmasked, as in the case of Hubert Ház (Haas), a former SS soldier from the German ethnic group in Hungary, who was able to carry out several successful missions before his arrest in April, 1948. In addition to the visual reconnaissance of Soviet units (around Székesfehérvár, Veszprém, Szombathely, Hajmáskér), he was responsible for the successful smuggling out of the wife of Colonel Kruchina. His downfall, as often happens in the world of spies, was caused by the woman who helped him cross the borders, while he was under the impression that his feelings for her were shared⁴². Others were luckier in carrying out their assignment for several years. Captain Károly Mátray carried out his intelligence activities from August 1946 to November 1950, first at his place of residence in Körmend, then as a Major of the People’s Army and teacher of the Honvéd Academy in Budapest. Captain János Kiss was also active for years; indeed, he became an agent of Katpol from 1948 on. In both cases – not unusual in the case of the war between secret services – their fate was sealed by an agent who was arrested and became a turncoat⁴³.

Assessing the threat posed by the Korponay line, the struggle against it assumed primary importance in the eyes of Katpol. One may detect, in the plans on both sides, operations aimed at the elimination of the other side’s leader, the kidnapping of each other’s agents; in this

regarding British military intelligence in the light of the Edgar Sanders affair.] *Hadtörténelmi Közlemények*, 2009/3, pp. 733–735.

⁴¹ The Kopjás movement was launched in late October 1944, under the direction of Captain Miklós Korponay, the objective being to infiltrate the area under Soviet occupation with diversionary and sabotage activities in order to slow down the Soviet offensive.

⁴² ÁBTL 3.1.9. V-80810. The affair of disloyalty of Hubert Haas and companions.

⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-851140/1, 7–8.

“invisible battle” in the ensuing years it was always Katpol that gained the upper hand, given the effective assistance from the Soviet secret service.

The plan to lure Korponay to Vienna and kidnap him was elaborated already in mid-November 1947 by the Hungarian intelligence officers. It was at this time that Károly Lél (Ludwig), Captain in anti-aircraft artillery, came to the attention of the section; after an interrogation ensuing a denunciation, he was recommended for recruitment by Major György Kardos, to serve in counterintelligence. In May 1945 Lél had been taken prisoner by the British, then turned over to the French where he became a member of the Hungarian detachment. He returned to Budapest in March, 1947, where he found employment as a driver for a freight company. During a transport to Győr he was recognized by an old acquaintance, and was reported to the local office of the ÁVO as an officer who had defected to the West. The matter soon came to the attention of Katpol and Kardos quickly recognized the opportunity presented by the captured spy and recommended him to his colleagues for induction into the service. This move was performed by Major Boros on November 5. After a training period of barely ten days the agent received the code-name III/110 and he was escorted across the border into Austria at Alsószölnök. His mission was to get in touch with Korponay and Németh and reconnoiter the town of Absam, not far from Innsbruck, which served as residence for the majority of former Hungarian officers. Eventually he was to attempt to lure Korponay to Vienna. As agreed upon his secret reports were written in invisible ink (alum) and were mailed to the address of his aunt in Vienna, whence a messenger (I-C/17) carried them to Budapest. His initial report, dated February 27, 1948, included two important points: he confirmed that Hungarian intelligence was directed by Major Pál Németh, at the FSS post 583 in Graz; it also mentioned that the engineer of the Hungarian State Railways [MÁV], Vilmos Krámer, was preparing to return to Hungary, entrusted by the British to perform an act of railroad sabotage. In his report of April 14, Lél described the activities of the Korponay line, informing Major Miklós Boros, as far as he could observe, Korponay and friends were collecting information on behalf of the British, including character profile search but were also in contact with agents of the CIC and the French military secret service. They recruited their agents among every social stratum of Hungarian emigration. Their agents crossed the border into Hungary in the vicinity of Péterfa in Vas County. At the end of

April the central office extended Lél's activities to cover specific military objectives. His mission was to determine the formation, effectives, weapons, and operational assignments of British units stationed in the area of Graz–Villach–Klagenfurt. In the instructions delivered by carrier III/124 the agent was reminded to be accurate in spelling names of persons and place-names, that is, to indicate in each case how, when and through whom was the information obtained.

Lél arrived unexpectedly at Szentgothárd in Hungary, on June 22, 1948, by way of Jennesdorf. Revealing his identity to the commander of the borderguard unit, he asked by telephone for funds to travel on to Budapest. He gave a detailed report of his activities at the headquarters, including the mission he was given by Korponay. He reported that the headquarters of the British occupation forces were in Bregenz on the shores of the Bodensee; among the component units he named the 38th and 46th infantry divisions, and the 13th and 93rd regiments of Alpine infantry. His mission was to enlist a valuable intelligence agent in Budapest, who would become a kingpin in recruiting further agents; moreover, he was to ascertain the feasibility of an assassination attempt against Lt. General György Pálffy. Major Miklós Boros and the new directorate head (as of February) Major General Lajos Földy came up with the following plan of operations for him: he could not carry out the assassination of Lt. General Pálffy, because the latter was on a trip abroad, so he could collect information about the army instead. Furthermore, that he got in touch with a former comrade in arms, an officer, he had met in Passau during his POW days, and who is now serving with the General Staff at the rank of Lt. Colonel. Although he was unable to recruit that person, he received valuable data.

In the meantime the agent, bearing the new code-name I-C/3, returned to Graz on July 8, where he had an appointment with Korponay. The following day, however, he was arrested by the Austrian police – on instructions from the FSS – on suspicion of having stolen a suitcase belonging to a Hungarian auxiliary service. During his imprisonment, lasting until August 27, he was repeatedly interrogated about the stages and actions in his career. The planned meeting with Korponay took place at the restaurant of the railroad station in Graz on September 10. Korponay felt the most important task was to clear the charges raised by the FSS, but added that unfortunately he could not help in the matter. They agreed, furthermore, that once the matter was settled, they would

look for each other and decide on further undertakings. Because of his serious financial straits the agent traveled to visit his aunt in Vienna (on September 19), even though he was not supposed to leave the city. His girl-friend provided the alibi for one night. The following day the Austrian detectives arrested him again on the charge of distributing Communist leaflets and carrying out missions on behalf of the Hungarian State Security. According to this later report his “interrogation began to take an unpleasant turn”, so he was forced to reveal his contacts with Korponay to his interrogators. Thus he offered a detailed account of his trip to Hungary and of his special relations with Lt. Colonel Lorincz. His detention lasted almost three months. He was temporarily released on December 7, 1948, since they could find no proof of nefarious activity. After this, agent I-C/3 travelled to meet Korponay in Innsbruck, where he presumably gave a detailed account of his vicissitudes. Soon after he returned to Hungary once again, illegally. This was the end of his career in intelligence but, as a consequence of the reorganization of Katpol, he could continue to serve as an agent in offensive counter-intelligence. His work in intelligence was generously rewarded by Colonel Gat and colleagues, as the disbursements mentioned on the cover of this report seem to indicate: in addition to the 3,660 forints and 4,300 Schillings to cover expenses, the service provided 5,750 forints to his father (as agreed upon beforehand)⁴⁴.

The Katpol was quite generous to other agents as well, as in the cases of the brief careers in intelligence of two Austrians. Alfred Harder, former sergeant in the SS, was taken into custody during his attempt to cross the border into Hungary illegally; he was turned over to military intelligence. He was then inducted by Major Miklós Boros to collect military intelligence from Austria, particularly from the French occupation zone. The reason for his induction was that his mother was living in Innsbruck, which encouraged the prospective agent considerably. He was to be paid 2,000 Schillings a month for his services.

Even though he was a noncom and a trained radio operator, he was given extensive radio training, in addition to the basics of counterintelligence and intelligence during his stay in Budapest of several weeks in August, 1948. He was paid 3,600 forints monthly for food and other expenses, soon raised because of unexpected spending. He also

⁴⁴ BTL 3.2.4. K-309.

received a reward of 5,000 forints for his positive attitude and dedication, but it seems that he managed to spend it all during a night on the town. Because of his excessive indulgence in alcohol, Katpol had to dish out another 200 forints for hospital stay. In spite of these inauspicious beginnings, the agent was assigned code I-C/18, and sent across the border at Hegyeshalom on September 6. They found out, upon his departure, that he had incurred an unpaid bill of 300 forints at the bed and breakfast pension where he was lodged. The description offered by Major Boros gives us a valuable insight into conditions at Katpol: "Our trust at the moment is not one hundred percent, since there was no opportunity for testing his trustworthiness. The outward signs, plus the fact that he earned his living by doing manual labor while attending the university, and generally the more than one month of observation, we feel he is worthy of our trust"⁴⁵. On September 21, 1948, the agent reported by sending a postcard from Innsbruck, as previously agreed. A few days later a courier was dispatched to him, regarding the planned delivery of the radio transmitter and the time or schedule of the transmissions. In his response to headquarters he confirmed his willingness to obtain information, to accept the equipment; moreover, he indicated he had recruited someone in Tyrol who could provide valuable information. Upon receipt of the report Major Boros authorized the remittance of 3,000 Schillings with the approval of Colonel Gát by means of the next courier. The agent requested funds several times to cover the expenses for the tasks he had accepted but, according to the account of the courier, he used these funds for some kind of smuggling or bribing operation. Thereafter he was "excused from further assignments"⁴⁶.

Karl Hiebler was also arrested for illegal crossing of the border, then sent to the triage station in Körmend. He indicated a willingness to undertake certain missions, hence the commander of the triage station handed him over to the representative of the Katpol. At the beginning Captain József Sármany⁴⁷ was the one to take care of this case. Until the

⁴⁵ ÁBTL 3.2.4. K-67, 11.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁷ József Sármany was the brother-in-law of György Pálffy who joined the Katpol in July 1947. Having completed a brief course in counter-intelligence, assigned to Department V Intelligence at the beginning of 1948. He became the head of the Szombathely branch, from September 1948 to January 1949. Later he worked with the offensive counter-espionage department. He was arrested alongside György

completion of the projected trial period, he was asked to provide maps of cities in Austria with the 100 Schillings entrusted to him. Subsequently, the plan was to employ him as a radio agent, if he proved capable. In addition to the sum he received for the purchase of maps he was given 550 Schillings for expenses. With this the activity of agent A-H/4 came to an end⁴⁸.

The “B-Section” in action

With the appointment of Mihály Farkas as Minister of Defense in September 1948, the respect accorded to Katpol by the party leaders diminished considerably. At the military conference on November 13–14, 1948, the new minister described the conditions he found within military intelligence as deplorable; he spoke negatively about both counterintelligence and reconnaissance. After detailing the mistakes committed in counter-intelligence, he declared: “Those in charge of Military Political Directorate’s policy turned their back on our army, merely facilitating the work of the imperialist agents who have infiltrated our army”⁴⁹. As regards intelligence proper he spoke of the need to raise the level of performance, and to uncover as accurately as possible the plans and objectives of the enemy as the Cold War unfolds. Of course, the modification of the mission of military intelligence had to go hand in hand with the transformation of the leadership and organization. In the selection of the new leader a hitherto undetected conflict emerged between Mihály Farkas, representing the party leadership and the Soviet advisors in matters of intelligence, who favored the appointment and promotion of Colonel Zoltán Gat to a general. The conflict appeared to have been solved with the intervention of Lt. General Geza Révész, since

Pálffy in July 1949. AVH, however, was unable to prove the charge against him, that he had knowledge of the military conspiracy led by Pálffy. Nevertheless, he was interned at Kistarcsa from October 7, 1949, later at Recsk, without a charge-sheet. He was released on August 25, 1953, and rehabilitated in July 1956. The rank of Captain was restored to him, while he retired as an invalid. Moreover, he was granted 10,000 forints of compensation. ABTL 3.1.9. V-148966 I, f. 123.

⁴⁸ ABTL 3.2.4. K-218, ff. 1–3.

⁴⁹ Pal Kornis, *Tanukent jelentkezem*. [I am reporting as a witness.] Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, p. 193.

the new leader of General Directorate harbored professional and psychological misgivings about the person and activities of Colonel Gát.

The rivalry among leaders also surfaced in the activities of the military secret service, when the department became a General Directorate on February 1, 1949. Colonel Gát, as the deputy to the general director, appeared to continue to direct the entire course of intelligence, but with the emergence of “new cadres” loyal to Révész, and the separation of intelligence proper from the Offensive Counter-espionage Department, this could no longer work. Major Pál Demtsa⁵⁰ appointed to head the Directorate IV Intelligence began collecting the information needed to elaborate the war plans of the Hungarian army. He created four sections to collect tactical and strategic intelligence and to recruit the required network of agents. In addition to collecting military data, the offensive counter-espionage functions was given greater prominence; within the organization of the General Directorate it was under an autonomous “B” Department headed by Lt. Colonel István Serényi. At the beginning there was no clear distinction between it and earlier intelligence activities; the review of the network of agents and candidates more suitable for the new objective was done gradually, during the spring of 1949. The modifications were due mainly to the habits of the new section chief; indeed, he was not reluctant to resort to more aggressive secret service methods⁵¹, carrying out the objective by any necessary means. The new section chief had the creativity and the energy needed for the purpose. He was given credit for introducing the method of financing the operations by means of smuggling disgruntled persons out of the

⁵⁰ Pál Demtsa was a career soldier, graduate of the Ludovika Academy. In the fall of 1945 he was commander of a company of the 1st Engineer Division, at the rank of Captain. In 1947 he became the head of the personnel section of the Engineer Leadership Staff and enrolled as a student of the War College in the fall of 1948. On January 15, 1949 he was appointed the Directorate IV Intelligence of the Military Counterintelligence General Directorate. In spite of his background as a Ludovika graduate he remained one of the most prominent officers of the security service until his retirement in 1972.

⁵¹ In July 1947 Serényi participated in the abduction of Zoltán Borbély, one of the agents of the FSS, as a member of a three-man Katpol team. The action was semi-successful, since the inebriated and drugged victim began to yell at the top of his lungs in the vehicle leaving Vienna at breakneck speed, as a consequence of which his kidnappers beat him to death with a lead pipe. ÁBTL 3.1.9. V-105771, ff. 82–84.

country. The agents of Katpol in charge of guiding dissidents safely across the border would save part of the forint or dollar sums collected and remit these to their supervisors, increasing the funds available for intelligence. In the summer of 1949 the rate for smuggling two persons (i.e. a couple), was five thousand forints and a thousand dollars, of which the agents were allowed to keep half of the dollar amount⁵². Serényi and his old or new colleagues (Major Miklós Boros, deputy department leader, Captain György Varsányi, Captain József Sarmany, subsection leaders, First Lt. László Denes, First Lt. Gyula Ravasz, First Lt. Dezso Bartha, Lt. Béla Szoke, Lt. József Banyai, Károly Papp, and Lajos Molnár civilian employees were particularly imaginative in elaborating and executing plans of assassination directed against exiled officers. Serényi and his company were also responsible for the two most notorious kidnappings, mistakenly ascribed to the AVH. On February 9, 1949, in accordance with instructions received from Serényi, István Marinkay, warrant officer in the air force, lured former Lieutenant Attila Dosa, the Vienna representative of the Members of the Hungarian Veteran’s Association [MHBK] to the entrance of the Sudbahnhof railroad station. The agent was able to lure the usually careful Dosa into the Soviet occupation zone by telling him he was able to smuggle important things out of Hungary and needed help in transporting these away. Upon his arrival at the site Dosa was seized by Soviet and Hungarian agents, jammed into an awaiting vehicle and driven away, in spite of the presence of CIC staff witnesses⁵³.

⁵² ABTL 3.2.4. K-111. (Péter Fazekas case.)

⁵³ Attila Dosa was taken first to the center at Baden bei Wien, where he was subjected to repeated interrogations about his earlier activities, before being handed over to the Hungarian authorities. Katpol and AVH representatives also interrogated him extensively, and were able to uncover his network in Hungary. He was executed in April, 1950, in accordance with the sentence handed down by the Military Court in Budapest. The case is examined in Lajos Gecksenyi, Omega jelenti. AVO kontra osztrak elhartas. [Omega reports: the AVO against Austrian counterintelligence.] *História*, 1993/1, pp. 11–12.; Ildiko Zsitnyanyi, Egy „titkos haboru” természete. A Magyar Harcosok Bajtarsi Kozossege tagjaival szemben lefolytatott internalasi és bunteteljarasi gyakorlat, 1948–1950. [The nature of a “secret conflict”. The internment and criminal proceedings against members of the Hungarian Veteran’s Association.] *Hadtortenelmi Kozlemenyek*, 2002/4, pp. 1086–1101.; István Fehervary, *Bortonvilag Magyarorszagon, 1945–1955*. [Prison world in Hungary.] Magyar Politikai Foglyok Szovetsege, Budapest, 1990.

The outline of the plan for kidnapping Attila Kovács was drafted in November, 1949 by Serényi and his company. On November 16, 1949, in a room of the Astoria Hotel in Budapest Károly Haas, who had performed liaison and character profile searcher work since February, was summoned from Sopron. Agent V/2061 was informed by his liaison officer, First Lt. Bartha and by Lt. Colonel Serényi regarding the plan: to travel to Vienna the following day, then from there to take a bus to the town Urfahr, near Linz, where he was to meet up with Miklós Bodnár (V/2029) at the hotel Stadt zum Budweiss. The meeting with Attila Kovács, planned for November 19, would be observed by Haas in the backdrop while Bodnár was to slip a sleeping pill into Kovács's drink at the restaurant of the hotel. Then Kovács (H-10), would be placed into a taxi previously summoned by Haas and driven to Soviet headquarters in Urfahr. Then they would inform Serényi regarding the success of the operation, who would then take over the consignment, Kovács, who was assumed to be the head of intelligence and "diversion" of the MHBK. These plans, however, even though approved by Lt. General Révész, were suspended indefinitely on November 21, 1949, for reasons unknown⁵⁴.

In the meantime Katpol found out that after the Dósa affair the MHBK and its enhanced counterintelligence had collected a roster of the agents and couriers of Katpol active in Austria in a red notebook, which was kept by Attila Kovács in his room. To obtain this notebook was the top priority task of Katpol's offensive counter-espionage. First Lt. Karasov, a specialist in kidnappings, was the representative of Soviet headquarters at Baden bei Wien. Among the candidates for the operation the Soviet First Lieutenant felt Miklós Bodnár would be the most indicated, since the latter had been a roommate of Kovács and enjoyed his trust. Serényi informed Pál Szarvas, the head of ÁVH intelligence, on January 18, 1950, in the course of turning over the dossiers of former agents of Katpol – now merged with ÁVH – who had been discharged, and who could no longer be considered as candidates for the offensive counter-espionage. According to Serényi's report, two of their agents were to empty the safe kept in the apartment of Kovács in Solblad Holl, after slipping him a sleeping pill. The documents thus obtained would be immediately dispatched into the Soviet zone, whence Serényi would contact the victim the next day and offer to negotiate.

⁵⁴ ÁBTL 3.2.4. K-1120.

The action was carried out on January 21, 1950, early in the evening, but the events did not unfold as planned. Obviously, they must have been unable to spike the drink, since according to the accounts in the press the parties exchanged blows and shots were fired. In the course of exchange of fire, Bodnár delivered five deep and two superficial wounds to Kovács, and also wounded Károly Haas in the process, on his arm. The fleeing agents also fired at Ervin Gévay, who happened to live in the apartment next door, and peeked to look upon hearing the shooting; they missed him. Gévay recognized Bodnár and the Austrian gendarmes took the agents into custody at the pension where they were staying, on the basis of his description, and handed them over to French authorities. Attila Kovács died of his wounds within a few hours. The assailants were sentenced to life in prison by a French court-martial on June 12, 1950; they began to serve their time in the prison in Garsten⁵⁵.

The fiasco did not cause a major break in Serényi's career at this time⁵⁶, since he became eligible for promotion on February 1, 1950 within the Ministry of Defense, as deputy chief of the First Special Directorate within General Directorate IV (Reconnaissance)⁵⁷. He was in charge of military policy and reconnaissance, based on the remnants of Katpol's

⁵⁵ In the summer of 1956, following the restoration of Austria's independence, the sentence was re-examined by a court, Haas was exonerated. Bodnár's punishment was set at six months in prison (already completed). Gecsényi, work cited, 12. Miklós Bodnár showed up in Budapest in November 1956. We have no information regarding the subsequent fate of Haas.

⁵⁶ Lt. Colonel Serényi was appointed commander of the intelligence school on November 1, 1951, then enrolled in the course for training upper staff officers of the Honvéd Academy, until his arrest on February 23, 1953. He was taken into custody on orders from Mihály Farkas, suspected, at first, of spying on behalf of Yugoslavia but, since they could not come up with nor even make up pertinent proof of any kind, he was accused of nefarious activity (the briefing presumably took place at his apartment, several persons were inducted into, merely because of the considerable pay (that was never disbursed). He was kept in "preventive custody". After his release and demotion he was appointed director of the transportation company of the Mills. In the spring of 1957, to the great dismay of the reorganized security service under Kádár, agents reported having seen István Serényi in New York.

⁵⁷ György Markó, *A Honvédelmi Minisztérium szervezete 1945–1956*. [The organization chart of the Ministry of Defense.] Argumentum Kiadó, Budapest, 2011, p. 70.

intelligence and offensive counter-espionage. It appeared, for a short while, in this transitional period, that Serényi – with the approval of his immediate supervisor Lt. General Géza Révész and the tacit understanding of the minister Mihály Farkas – would be able to form a far more effective network of agents against the NATO countries, and the new adversary, Yugoslavia. The leading role in this was played by Major György Szentpétery, formerly the leader of the 2nd Department of the General Staff, counterintelligence sub-section⁵⁸. His intention was to realize this network with the help of former companions and their agents – stationed at home or abroad – by reinstating them in the service. He was counting first of all on Lt. Colonel Aurél Liszay, the military attaché in Belgrade, who had left for Rome in October, 1944. He tried to enhance his meager earnings by offering his services to Katpol, through an intermediary. Thus, in the Fall of 1947, a person under the name of Orbán called on Szentpétery at his workplace and produced a letter written by Liszay. In this letter Liszay asked Orbán to look up his former comrade in arms, convey his greetings, and request an appointment. Szentpétery immediately reported to his liaison officer at the time, Captain Sándor Majoros, but for a long time there were no further developments. In May 1949, however, Majoros visited Szentpétery at his apartment (187 Ady Endre street, in Pesthidegkút), along with István Serényi, and discussed the possibilities. Following this conversation with Liszay, Szentpétery

⁵⁸ György Szentpétery (1901–1978) was a career officer since 1924. In 1939 earned recognition for creating the so-called industrial secretariat network. Head of the counterintelligence of the 2nd Department of the General Staff between November 1, 1939 and November 1, 1940. Transferred to the reserves at his own request, with the rank of Captain, because of his wife's Jewish background. Director of the sugar mill of Szolnok, later of Újverbász. After 1945 he became one of the leaders of the Compensation Office. From June 1947 he wrote various counterintelligence studies at the request of Colonel Lajos Földy, then assisted domestic counterintelligence under the leadership of Major Sándor Majoros. He was transferred to Lt. Colonel Serényi's unit in the spring of 1949. Taken into custody on May 4, 1950, interned to Kistarcsa. See *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. [Revelations from the house of the dead. Notes written by Major General István Ujszászy, the head of the 2nd Department of the General Staff and the Center of State Security while in custody of the ÁVH.] Edited by György Haraszti. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, Budapest, 2007. 403., and ÁBTL 3.1.9. V-46985, ff. 28–31.

travelled to Rome as part of a delegation from the Ministry of Agriculture interested in buying horses. The meeting was successful, Liszay agreed to cooperate on two conditions. He asked for a monthly stipend of \$200 for his services, and his reinstatement into the Hungarian army in case of mutual satisfaction, at the rank (and pay) of Lt. Colonel in the reserves. On the basis of this agreement Liszay, under the code-name G-L/1 was given the task to infiltrate the CIC outpost by activating his erstwhile contacts in Germany and Austria, by way of Munich, and engage in offensive counter-espionage. In carrying out this mission Liszay planned to rely on his former section leader within the Abwehr, namely Major General Erwin Lahousen who, according to his information, was living in Munich at the time and was working for the Americans. In September 1949 there was another meeting in Zurich. Liszay reported that he had indeed located Lahousen who, however, was living not in Munich but somewhere near Salzburg, and had completely retired from politics and any kind of public service. Thereupon Szentpétery gave Liszay a new assignment aimed at political and military intelligence on Yugoslavia centered in Graz, Trieste and Leibniz, as well as launching “dark intelligence” operations aimed at Italy. After about almost a year of collaboration G-L/1 received a total of \$2,500 “salary” and almost \$4,000 in expenses. The rapport, however, was marred by suspicions of betrayal because, according to the reports filed by the couriers, the meetings with Liszay took place “under the very eyes” of Italian counter-intelligence. The center – presumably after a careful assessment – nevertheless decided to continue to use the agent; accordingly, Captain Imre Pehr entrusted Liszay with much more comprehensive assignments in May 1950. As a first step he was to submit detailed written reports regarding his life from 1944 up to 1949, his activities in Italy, and minute details about his collaboration with Szentpétery. After that he was to assess his future prospects in Italy and the opportunities for research in Austria and Germany. Furthermore, his most important new task was intelligence in matters of military politics (organization, effectives, deployment, armament, training, weapons production, etc.), involving not only the Italian army, but also the American armed forces stationed there and the NATO units in process of formation. We have no reliable data regarding the ensuing activities of Aurél Liszay, whose code-name was changed to

“Adolfo” in the meantime; all we know is that military reconnaissance was still in touch with him in May 1954⁵⁹.

György Szentpétery arrived in Vienna in mid-April, 1950 under the previously successful guise of purchasing animals (cattle and sheep) and with the secret assignment of contacting former acquaintances and enlists the ones willing. He contacted two individuals for the purpose of character profile search into Austrian political life. One was Aladár Lonszky, Colonel in the reserves, the chairman of the Hungarian Veterans Association of Vienna, his acquaintance since 1935. The 74 years old gentleman received him cordially, and they had been talking for hours on end about old times and acquaintances; he asked for the opportunity to meet up with former Major General Lajos Csukássy-Gartner, on the occasion of his next visit. Next he visited Mrs. Dr. Ludwig Weiser, the widow of the head of the Viennese political police, to explore the possibility of collaboration. An opportunity of collaboration did present itself, in the case of former Captain Franz Herbert. The latter had worked with Liszay on Southern Slavs line during World War II, and heard about Szentpétery as one of the leaders of the 2nd Department of the General Staff. After an exchange of information about each other's career Herbert revealed that he was in close contact with the Hungarian embassy in Vienna, and was even employed as caretaker for some houses owned by Hungarians. They discussed the possibility of reviving the Yugoslav network for eventual future opportunities. At the end of the conversation the former Captain did not reject the idea of character profile search mission, nor of building an intelligence network targeting Yugoslavia. Undoubtedly the promise of a monthly stipend of 500 Schillings influenced his decision⁶⁰.

Until his arrest in early May 1950 György Szentpétery not only called attention to his former colleagues living abroad, but worked with equal zeal in recruiting those living in Hungary. It was on his recommendation that Lt. Colonel József Garzuly, Lt. Colonel Dezső Melczer, Lt. Colonel Endre Tavaszy and Major General Rudolf Andorka were recruited⁶¹.

Attempts at military reconnaissance (which emerged as a bigger challenge as the Cold War became more acrimonious), by resurrecting

⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-46985, ff. 30–31; and 4.1. A-857, f. 24.

⁶⁰ ÁBTL 4.1. A-860, f. 90.

⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-46985, ff. 28–30.

and activating networks of former agents was bound to fail. In the half decade following World War II the actions taken by Hungarian military intelligence – as far as we can tell from the sources uncovered so far – was aimed primarily at observing, coopting or failing to coopt those who had served in the Hungarian Royal Army. As a consequence of the turns in world and European politics the struggles between former comrades and friends remained inside affairs, within given circles, and never reached the political centers in charge of making strategic decision or into the executive centers of various intelligence agencies. Military reconnaissance did not even come close, given its operative mission, to gathering valuable information, or to reaching, let alone employing, high-level personnel. Thus the maintenance and operation of an intelligence network proved an expensive and perhaps futile waste of funds.

With the deepening and widening Cold War psychosis in Hungary the attitude of lack of trust, the tendency to see traitors, spies and saboteurs everywhere led to a series of real or imagined spy affairs from the early fifties on. The agents of military intelligence were no exception, hence the fate and assessment of co-workers who had aided the Communist takeover by participating in massive repression steadily deteriorated. Their fate was sealed, given the fact that the party leadership eventually regarded the rival organization, the ÁVH, as the only reliable one, the only one capable of carrying out the above-mentioned new tasks unhesitatingly. Consequently, the older officers and agents of military intelligence suffered the same fate. Sequestered in various prisons and internment camps across the country, they reconstructed the operations or events of military intelligence – poor in achievement but all the richer in fiascos – in the “recent past” heeding the orders received from their new liaison officers, spying and squealing on each other.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă și batalioanele de muncă. *Studiu de caz: Internarea în coloniile de muncă a persoanelor care au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze” în baza ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952*

II. The Internment of People in Labor Colonies and Labor Battalions. Case Study: The Internment in Labor Colonies of the Persons who held Various Positions in “Former Bourgeois Parties” on the Order DGSS no. 490 Cabinet of August 9, 1952

In a previous number of “Caiete CNSAS”, (No. 2 (14)/2014), I dealt with the topic of people’s internment in labor units and in this number I deal with people’s internment in labor colonies and battalions as a consequence of the Ministers’ Council Decision No. 1544 of August 22nd, 1952. I used the case study method in order to carry out this research of internment in labor colonies of those who activated, held different positions in “former bourgeois parties” and were arrested on the night of August 15th, 1952 under the order No. 490 of August 9th, 1952 of the General Directorate of State Security. This decision was taken after the arrest of the leaders of political parties and officials of the “bourgeois-landowners regime” and aimed to remove political elites of the previous regime from social life, represented mostly by the National Peasant Party (PNT), The National Liberal Party (PNL) and the Independent Social Democrat Party (PSDI). In addition, this decision was meant to remove the possibility of these parties reorganizing themselves in an illegal manner.

According to the documents of the Securitate’s organs, 16.672 people had been administratively interned. These persons had been interned in labor colonies because of their political beliefs, their former political activities and their former positions in the “bourgeois-landowners” state apparatus. The Securitate’s documents show that these people had been interned in labor colonies because “they represent a danger for state security by virtue of their past”.

As in the case of labor units, people’s internment in labor colonies was abusive because it was carried out based on administrative decisions, without a court decision and under normative documents which were not published in the state’s official documents because they violated the Constitution of the Romanian People’s Republic, which stipulated guarantees regarding personal freedom, the inviolability of one’s residence, the right to defense and to petition.

Etichete: colonie de muncă, internare administrativă, muncă forțată, regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej, PNT, PNL, PSDI, PNC, regimul comunist, batalioane de muncă

Keywords: labor colony, administrative internment, forced labor, the regime of Gheorghe Gheorghiu-Dej, PNT, PNL, PSDI, PNC, the communist regime, labor battalions

Într-un număr anterior al „Caietelor CNSAS” (nr. 2 (14)/2014) m-am ocupat de internarea persoanelor în unitățile de muncă. În prezentul număr continui să tratez internările administrative din timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej, cercetând internarea persoanelor în coloniile de muncă și batalioanele de muncă ca urmare a Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952, cu un studiu de caz pe internarea în coloniile de muncă (CM) a persoanelor care au activat și au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze”, reținute în noaptea de 15 spre 16 august 1952, în baza ordinului Direcției Generale a Securității Statului (DGSS) nr. 490 Cabinet din 9 august 1952. Măsura venea după arestarea conducătorilor partidelor politice și a demnitarilor regimului „burghezo-moșieresc” și a avut drept scop eliminarea din viața socială a elitelor politice ale vechiului regim, reprezentate în mare parte de PNT¹, PNL și PSDI. De asemenea, măsura întreprinsă trebuia să lichideze posibilitatea de reorganizare a acestor partide în ilegalitate.

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 au fost organizate coloniile de muncă, domiciliul obligatoriu și

¹ În 1949 a avut loc arestarea unor persoane care au făcut parte din organele de conducere ale fostului Partid Național Țărănesc, fiind acuzate că plănuiau răsturnarea regimului democrat-popular. Conform Raportului pe anul 1949 al Direcției a V-a (Cercetări) din Direcția Generală a Securității Poporului, „în cursul anului 1949 au fost cercetate 1 275 elemente PNT” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 619, ff. 143-164). Vezi și Claudiu Secașiu, *Preliminarii ale asaltului final asupra PNT. Contribuția organelor de informații (1945-1947)*, în *Anale Sighet* 5, *Anul 1947. Căderea Cortinei*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu-Marmației (20-22 iunie 1997), București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 530-543. Pentru amănunte legate de modul de desfășurare al operațiunilor din 1949, precum și numărul de rețineri pe regiuni administrative vezi Liviu P. Nițu, *Vieți distruse. O statistică parțială*, în „Magazin Istoric”, serie nouă, nr. 4 din aprilie 2005, p. 58; Idem, *Elita politică istorică 1945-1955*, București, Editura Mica Valahie, 2014, pp. 226-232.

batalioanele de muncă. De ce au fost constituite aceste forme de presiune aflăm din textul hotărârii semnată de Gheorghe Gheorghiu-Dej în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri: „Având în vedere rezistența tot mai activă a elementelor dușmănoase și faptul că acestea încearcă încontinuu să saboteze în mod organizat măsurile guvernului și partidului îndreptate spre întărirea dictaturii proletariatului și construirea cu succes a socialismului; pentru a ușura supravegherea activității elementelor dușmănoase și străine de clasa muncitoare, pentru a le atrage la munca de utilitate socială și pentru a curăța cele mai importante centre vitale ale țării de elementele dușmănoase se va admite ca măsură excepțională, provizorie, internarea administrativă pentru efectuarea muncii obligatorii”².

Conform HCM nr. 1554/1952, în coloniile de muncă erau reținute și internate persoanele care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiau sau încercau să primejduiască regimul de democrație populară, îngreunau sau încercau să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română, precum și persoanele care defăimau puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituiau infracțiuni și anume:

a) „acei ce lansează sau răspândesc zvonuri alarmiste, tendențioase, dușmănoase; ascultă și difuzează propaganda deșănțată a posturilor de radio imperialiste;

b) acei ce aduc injurii Partidului Muncitoresc Român, conducătorilor săi, guvernului, Uniunii Sovietice și conducătorilor săi și țărilor de democrație populară;

c) acei cetățeni români care întrețin legături de prietenie cu legațiile imperialiste, care au frecventat sau frecventează manifestările propagandistice ale legațiilor imperialiste, precum și toți cei ce sunt în relații cu familiile funcționarilor ambasadelor imperialiste, dacă faptele lor nu constituie și nu pot constitui, prin analogie, infracțiuni;

d) acei ce ațâță la manifestări rasiale și șovine;

e) instigatorii la nesupunere sau neexecutare, cei ce duc acțiuni dușmănoase, atât la sat, cât și la oraș, în contra măsurilor guvernului, în special, cu privire la gospodăria agricole colective, întovărășiri, colectări, planuri de cultură, comasări etc; elementele

² Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă, p. 1.

cu un trecut reacționar cunoscut sau foști exploataatori, care ocupă încă în producție posturi de răspundere și care dovedesc continuu, prin atitudinea lor, delăsare gravă, nejustificată prin incapacitatea lor profesională, atitudine care atrage după sine defecțiuni vizibile sau frânare a producției;

f) toți acei care sub masca religioasă fac prozelitism (diferite religii și secte), speculând sentimentele religioase ale cetățenilor, pentru a-i determina la atitudini ostile, dușmănoase regimului (minuni), prelegeri cu substrat dușmănos, șovin etc.;

g) acei care prin corespondență internă sau internațională iau atitudine dușmănoasă, transmit știri tendențioase, alarmiste, dușmănoase, reacționare, instigă;

h) cadre active ale fostelor grupări și partide fasciste și burghezo-moșierești, cum sunt: fostele cadre legionare, cuziste, imrediste, nylasiste, sioniste, partide hitleriste, național-țărăniste (maniste), liberale (brătieniste), titeliste, tătărăsciene, bejeniste;

i) vechea agentură a fostului Serviciu Special de Informații (SSI), vechea agentură a Marelui Stat Major, a siguranței, poliției, agentura germană de spionaj și contraspionaj și maghiară;

j) foștii condamnați pentru trecerea frauduloasă a frontierei, începând din 1945;

k) chiaburii care sabotează măsurile luate de guvern;

l) foștii condamnați pentru sabotaj, începând din 1945;

m) foștii condamnați pentru speculă, începând din 1945, care au avut o condamnare de la 3 ani în sus;

n) rudele trădătorilor de patrie și spioni, care au fugit peste graniță din 1945 (tată și copii majori bărbați);

o) rudele elementelor dușmănoase regimului nostru, care au fugit peste graniță înainte de 1944 (ale fostelor cadre legionare, membri de vază ai fostelor partide burghezo-moșierești, care duc activitate de defăimare a regimului nostru), tată și copii majori bărbați;

p) condamnații pentru infracțiuni împotriva securității Republicii Populare Române, care la expirarea executării pedepsei, prin comportarea lor, nu prezintă încredere de a fi folositori societății;

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

q) recidiviștii de drept comun care au mai mult de 3 condamnări și care reprezintă un pericol pentru liniștea și asigurarea avutului oamenilor muncii”³.

Din referatul din 26 iunie 1952, semnat de Alexandru Drăghici, ministrul Afacerilor Interne, aflăm de ce a fost abrogat Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă și a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă:

„În urma Hotărârii Consiliului de Miniștri din 13 ianuarie 1950, Prezidiul Marii Adunări Naționale al RPR a emis Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă. Dovedindu-se că prin legea de mai sus au rămas în afara prevederilor legii un număr important de elemente dușmănoase sau dubioase care în această perioadă de ascuțire continuă a luptei de clasă uneltesc în diferite feluri, subminează și sabotează regimul nostru și opera de construire a socialismului cum sunt: o serie de foști condamnați pentru crime politice, rudele directe ale trădătorilor de patrie, fugiți peste graniță, familiile condamnaților pentru crime politice, de trădare de patrie și spionaj. Că din categoriile acestora o mare parte sunt elemente parazitare și speculative care trăiesc pe spinarea oamenilor muncii, fără a aduce nici un aport de muncă, ci din contră, punând piedici în construirea socialismului în țara noastră; că durata de internare este prea limitată (6 luni-2 ani) și că forma de internare nu mai poate acoperi toate aceste categorii de elemente dușmănoase sau dubioase. Pentru a curma existența parazitare a unor categorii de elemente dușmănoase regimului de democrație populară. Pentru a izola aceste elemente contrarevoluționare de centrele populate și muncitorești și a le tăia posibilitatea de a-și duce activitatea lor criminală împotriva păcii, regimului și a construirii socialismului în țara noastră. Pentru a-i obișnui să muncească în folosul obștesc. Consider că este necesară revizuirea și completarea Decretului 6 din 14 ianuarie 1950, pentru înființarea Unităților de Muncă, pentru a i se da un conținut mai larg. Consider că este necesar ca în Hotărâre să fie precizate clar categoriile de elemente ce vor fi incluse în prevederile legii, să fie mărit timpul de internare, pentru ca elementele periculoase să poată fi izolate

³ *Ibidem*, pp. 2-4.

timp mai îndelungat și în special să fie hotărâte și alte metode de izolare și supraveghere a elementelor dușmănoase, prin înființarea unor forme de izolare cu regim mai sever sau mai puțin sever, în raport cu activitatea și gradul de suspiciune a individului respectiv. În acest scop, vă supun alăturat proiectul de hotărâre al Consiliului de Miniștri privind înființarea coloniilor de muncă, domiciliului obligatoriu, batalioanelor de muncă. De asemenea, vă supun alăturatul proiect de decret pentru abrogarea Decretului lege nr. 6/1950, privitor la înființarea Unităților de Muncă⁴.

Prin urmare, conform HCM nr. 1554/1952, în coloniile de muncă puteau fi internate și alte categorii de persoane în afară de cele prevăzute în Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6/1950 și anume: persoanele care se opuneau măsurilor economice ale guvernului (colectări, colectivizarea agriculturii etc); familiile și rudele deținuților politici și ale celor fugiți peste graniță; conducerea și membrii activi ai fostelor partide politice; condamnații pentru speculă și sabotaj, începând din 1945; agentura fostului Serviciu Special de Informații (SSI), agentura Marelui Stat Major, a siguranței, poliției, agentura germană de spionaj și contraspionaj și maghiară; recidiviștii de drept comun cu mai mult de trei condamnări; foștii condamnați pentru trecerea frauduloasă a frontierei, începând din 1945; condamnații pentru infracțiuni împotriva securității Republicii Populare Române, care la expirarea executării pedepsei, prin comportarea lor, nu prezentau încredere de a fi folositori societății. Durata de internare a fost mărită: de la 6 luni până la 5 ani⁵. Trebuie reținut că unele din aceste categorii de persoane au fost internate și în unitățile de muncă, chiar dacă nu au fost prevăzute în Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6/1950. Prin HCM nr. 1554/1952 se dădea o bază legală și acestor internări administrative⁶. Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă a fost abrogat prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 257 din 22 august 1952⁷.

Articolul 20 al HCM nr. 1554/1952 prevedea că unitățile de muncă, înființate pe baza Decretului nr. 6/1950, se transformau automat în colonii

⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, ff. 140-142.

⁵ *Ibidem*, ff. 149-153. Durata de internare într-o unitate de muncă era între 6 luni și 2 ani.

⁶ Vezi, pe larg, Nicoleta Ionescu-Gură, *Internările administrative din timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej. I. Internarea în unitățile de muncă (1950-1952)*, în „Caietele CNSAS”, Anul VII, nr. 2 (14)/2014, pp. 7-51.

⁷ ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 78/1950, f. 19.

de muncă⁸. Ministerul Afacerilor Interne era autorizat să organizeze coloniile de muncă și organul necesar de conducere și coordonare⁹.

Internarea în coloniile de muncă se făcea prin Decizia unei Comisii Speciale înființată în cadrul Ministerului Afacerilor Interne (Comisia MAI), care lua hotărâri pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității Statului și Direcției Generale a Miliției.

În perioada septembrie 1952-septembrie 1953, deciziile de internare au fost date de Comisia Specială din cadrul Ministerului Securității Statului (Comisia MSS) deoarece prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 324 din 18 septembrie 1952, Ministerul Afacerilor Interne a fost reorganizat, împărțindu-se în două ministere: Ministerul Securității Statului și Ministerul Afacerilor Interne¹⁰. În cadrul Ministerului Securității Statului se găseau: Direcția Generală a Securității Statului, Direcția Generală a Miliției, trupele de securitate și de grăniceri¹¹. Ministerul Securității Statului a funcționat un an de zile (septembrie 1952-septembrie 1953).

În contextul morții lui I.V. Stalin în martie 1953, a vizitei delegației PCUS în RPR din iulie 1953, care a recomandat conducerii Partidului Muncitoresc Român luarea de măsuri pentru creșterea nivelului de trai al populației, are loc și reorganizarea guvernului RPR prin unificarea unor ministere pentru reducerea cheltuielilor. În ședința din 2 septembrie 1953, Biroul Politic al CC al PMR a aprobat unificarea Ministerului Securității Statului cu Ministerul Afacerilor Interne și reducerea cu acest prilej a personalului¹². În cadrul ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 2 septembrie 1953, Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma că prin unificarea Ministerului Securității Statului cu Ministerul Afacerilor Interne se făcea „o economie de 520 de milioane lei, 24% o sumă foarte serioasă”¹³. Tot în această ședință, Biroul Politic al CC al PMR a hotărât și unificarea ministerelor Agriculturii, Gospodăriilor Agricole de Stat și Gospodăriei

⁸ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952, p. 8.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 5/1952, f. 184.

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 093, ff. 110-111.

¹² ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 47/1953, f. 7. Biroul Politic al CC al PMR a însărcinat cele două ministere să supună Consiliului de Miniștri propuneri cu privire la repartizarea personalului ce rămânea disponibil, precum și a clădirilor ce se eliberau (*Ibidem*, f. 7).

¹³ *Ibidem*, f. 11.

Silvice într-un singur minister (Ministerul Agriculturii), precum și unificarea ministerelor Industriei Alimentare și Industriei Cărnii, Peștelui și Laptelui într-un singur minister (Ministerul Industriei Alimentare), urmând ca unificarea celorlalte ministere să se facă treptat. După cum se exprima Gheorghe Gheorghiu-Dej în cadrul ședinței, unificarea ministerelor „va duce la reducerea aparatului de stat și va aduce și ceva economii”¹⁴ la bugetul statului.

Prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 365 din 7 septembrie 1953, Ministerul Securității Statului a fost contopit cu Ministerul Afacerilor Interne, cu următoarea motivare: „Ținând seama de necesitatea îmbunătățirii muncii de conducere și asigurării unor condiții mai bune de muncă aparatului, în vederea coordonării mai juste a sarcinilor, precum și pentru realizarea de economii (...), Ministerul Securității Statului și Ministerul Afacerilor Interne se contopesc într-un singur minister, care se va numi Ministerul Afacerilor Interne”¹⁵.

Procedura de internare în coloniile de muncă (CM)

La 25 august 1952, prin Decizia nr. 744 a Ministerului Afacerilor Interne se înființa Comisia Ministerului Afacerilor Interne care avea sarcina de a lua hotărâri pentru internarea persoanelor în colonii de muncă, în conformitate cu prevederile HCM nr. 1554/1952 și ale Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a RPR nr. 258/1952, pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității Statului și a Direcției Generale a Miliției.

Comisia MAI era formată dintr-un președinte și șase membri:

- ministrul adjunct al Afacerilor Interne, general-locotenent de securitate, Gheorghe Pintilie - *președinte*;
- general maior de securitate Alexandru Nicolschi - *membru*;
- colonel de securitate Corin Aurel - *membru*;
- locot. col. de miliție Erdei Iosif - *membru*;
- maior de securitate Butika Francisc - *membru*;
- maior de securitate Marin Vintilă - *membru*;
- maior de securitate Einhorn Wilhelm - *membru*.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 7-8, 37.

¹⁵ ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 7/1953, f. 135.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Direcțiile regionale de securitate trimiteau, spre aprobare, Comisiei MAI dosarele persoanelor propuse pentru încadrare în colonii de muncă. De pildă, în 17 septembrie 1952, Regiunea Iași a DGSS a trimis Comisiei MAI un număr de 180 dosare aparținând persoanelor reținute în cadrul Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952 care erau propuse pentru încadrare în colonie de muncă¹⁶.

Comisia MAI putea lucra și în lipsa președintelui, fiind condusă de unul dintre membrii acesteia desemnat de președinte spre a-l înlocui. La articolul 4 din această decizie se menționa că Biroul unităților de muncă¹⁷ din cadrul Direcției a VIII-a din Direcția Generală a Securității Statului urma să fie scos din această direcție și atașat cu întreg personalul pe lângă această comisie, pentru pregătirea și prezentarea materialului și a ținerii evidențelor necesare¹⁸.

În documentele organelor de securitate se arată că, în practică, Comisia MAI nu a funcționat, în toate cazurile, în componența aceluiași membri. Uneori au fost cooptate, ca membri, persoane neprevăzute în decizia MAI, iar în alte cazuri comisia a funcționat cu un număr redus de membri. De exemplu, procesul-verbal nr. 1 din 9 septembrie 1952, prin care s-a dispus internarea în colonii de muncă a unui număr de 101 persoane, a fost semnat de președinte și 5 membri, în loc de 6, printre aceștia figurând ministrul adjunct Alexandru Ioan și general maior Mazuru Vladimir, care nu erau prevăzuți în decizie. Au fost și cazuri când comisia a funcționat numai cu președintele și 2 membri. De exemplu, procesele verbale nr. 16 și 17 încheiate în zilele de 27 și 28 octombrie 1952 prin care s-a hotărât internarea în colonii de muncă a unui număr de 131 persoane și respectiv 184 persoane¹⁹. În alte cazuri, deciziile de internare în colonii de muncă au fost semnate numai de ministrul adjunct al Afacerilor Interne Gheorghe Pintilie, fără a le mai prezenta spre aprobare comisiei. Astfel, Porcutan Constantin, Dâmbu Vasile și alții, au fost internați în colonii de muncă pe termene de la 6 luni la 12 luni, pe baza deciziilor nr. 610, 611, 615 și 616 semnate numai de fostul ministru adjunct Gheorghe Pintilie, în calitate de președinte. Au existat și cazuri când

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 117.

¹⁷ Biroul unități de muncă a fost condus de locotenent Drăgănescu Elena și locotenent Mateescu Ella, care prezentau comisiei spre aprobare lucrările referitoare la persoanele ce urmau să fie internate (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 93).

¹⁸ Idem, dosar nr. 53, vol. 30, f. 69.

¹⁹ Idem, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 94.

internarea unor persoane în colonii de muncă s-a făcut din ordinul ministrului Afacerilor Interne Alexandru Drăghici, fără a mai fi supuse spre aprobare comisiei speciale. Astfel, Radu Tabacovici și Iovanovici Mladin au fost internați în colonii de muncă, primul pe timp de 60 de luni și al doilea pe timp de 36 luni²⁰. „În mod cu totul arbitrar și fără un criteriu bine determinat, comisia stabilea durata internării”²¹.

Deciziile de încadrare în colonii de muncă ale Comisiei MAI²², constituită în baza HCM nr. 1554 din 22 august 1952 și a Deciziei MAI nr. 744 din 25 august 1952, erau puse în aplicare de către Direcția Lagăre și Colonii de Muncă și Direcția Închisori și Penitenciare.

Direcția Lagăre și Colonii de Muncă (DLCM) a funcționat în perioada noiembrie 1952-septembrie 1954²³. DLCM avea următoarea structură organizatorică (aparatură centrală): un Secretariat, Secția Inspecției și 9 Servicii (Pază și Regim, Evidența și Repartizarea Deținuților, Politic,

²⁰ *Ibidem*. Notă privind componența comisiilor și procedura de urmat în vederea internării unor persoane în unități, colonii, locuri de muncă obligatorie și fixarea domiciliului obligatoriu (*Ibidem*, ff. 92-96).

²¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 186.

²² Pentru procesele-verbale și deciziile de internare în colonii de muncă din anii 1952 și 1953 ale Comisiei MAI (Comisiei MSS), constituită în baza HCM nr. 1554 din 22 august 1952 și a Deciziei MAI nr. 744 din 25 august 1952, vezi, pe larg, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 17, 19, 21. Volumele conțin și Deciziile MAI de majorare a termenului de internare în CM, precum și pe cele de punere în libertate prin suspendarea pedepsei.

²³ „În noiembrie 1952, DGPCUM s-a divizat în Serviciul Penitenciare și Direcția Lagăre și Colonii de Muncă, ambele dependente de MAI. Odată cu reunificarea MSS cu MAI (în octombrie 1953), Serviciul Penitenciare s-a transformat în Direcția Închisori și Penitenciare-UM 0618 București. Aceasta va funcționa separat de Direcția Lagăre și Colonii de Muncă, până la 1 septembrie 1954” (Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbăș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatură centrală (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 42). În septembrie 1954, Direcția Închisori și Penitenciare și Direcția Lagăre și Colonii de Muncă au fuzionat, formând Direcția Penitenciare, Lagăre și Colonii (DPLC). În vara anului 1956, Direcția Penitenciare, Lagăre și Colonii (DPLC) a fost reorganizată în Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă (DGPCM) (*Ibidem*, pp. 13-14). „Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă a funcționat până la 1 august 1967, când coloniile de muncă s-au desființat, iar instituția și-a redobândit denumirea inițială - Direcția Generală a Penitenciarelor (între 1953 și 1 august 1967, DLCM/DPLC/DGPCM a purtat indicativul «Formațiunea 0951 București», iar din 1 august 1967 până în 1990, pe cel de «UM 0400 București»” (*Ibidem*, p. 44).

Cadre, Plan Financiar, Cultural Educativ, Producție, Administrativ Gospodăresc, Planificare). Direcția Lagăre și Colonii de Muncă (DLCM) a fost condusă de un șef de direcție ajutat de patru locțiitori șefi direcție. În DLCM erau încadrate 519 persoane dintre care: 719 ofițeri, 3975 sergenți și 425 angajați civili²⁴.

Direcția Lagăre și Colonii de Muncă (DLCM) avea următoarele unități: *lagăre speciale*: Peninsula (categoria I), Aiud (categoria I), Gherla (categoria I), Cernavodă (categoria II), Mislea (categoria III), Nistru (categoria III), Cavnic (categoria III), Baia Sprie (categoria III); *lagăre comune*: Poarta Albă (categoria I), Onești R 10 (categoria I), Borzești (categoria II), Salcia (categoria II), Mărgineni (categoria III), Ișalnița (categoria III), Onești Baraj (Categoria III), Târgșor (categoria III); *colonii (categoria a III-a)*: Simeria, Târnăveni, Chilia, Fântânele, Lucacești, Depozitul Central²⁵.

Unitățile din subordinea Direcției Lagăre și Colonii de Muncă (DLCM) erau împărțite în trei categorii, după următoarele criterii: efectivele de deținuți, categoria penală și volumul producției²⁶. Coloniile de muncă funcționau unele pe lângă diferite penitenciare, iar altele independent de acestea. Indiferent de categoria coloniei de muncă, încarcerarea deținuților se făcea în funcție de pericolozitatea socială, de condamnarea pe care o aveau de executat și de caracterul infracțiunii, neadmițându-se încarcerarea deținuților contrarevoluționari la un loc cu cei de drept comun²⁷. De exemplu, în lagărul special de internați și deținuți politici Peninsula Valea Neagră, la 18 decembrie 1952, se aflau 5521 persoane, dintre care 2293 deținuți politici, condamnați prin hotărâre judecătorească²⁸ și 3228 internați administrativi.

²⁴ ACNSAS, fond Ministerul de Interne-DMRU, dosar nr. 7364, vol. II, f. 268.

²⁵ Schema de organizare a Direcției Lagăre și Colonii de Muncă poate fi consultată în ACNSAS, fond Ministerul de Interne-DMRU, dosar nr. 7364, vol. II, f. 268.

²⁶ Pentru statele de organizare a coloniilor de muncă de diferite categorii, vezi ACNSAS, fond Ministerul de Interne-DMRU, dosar nr. 7364, vol. II; Idem, dosar nr. 7368, vol. 9. De exemplu, în anul 1955, formațiunea Peninsula (unitate de categoria I-a) avea următoarea formă de organizare: comanda, grupa Secretariat, biroul pază și regim, biroul pachete și vorbitor, grupa cultural-educativ, grupa evidență deținuți, biroul financiar, biroul administrare și gospodărie, grupa sanitară, grupa producții (ACNSAS, fond Ministerul de Interne-DMRU, dosar nr. 7364, vol. II, ff. 88-89).

²⁷ Idem, fond Bibliotecă, volum nr. 4046, vol. 2, p. 7.

²⁸ Cele 2293 persoane condamnate penal aflate, la 18 decembrie 1952, la Peninsula Valea Neagră, erau: 563-legionari, 451-criminali de război, 1279-diferite infracțiuni

Prezentăm mai jos cele 3228 persoane internate administrativ la Peninsula Valea Neagră, pe categorii politice, sociale și vârstă (vezi tabelul):

Persoanele internate administrativ aflate, la 18 decembrie 1952, la Peninsula Valea Neagră, pe categorii politice, sociale și vârstă

Internații administrativ pe categorii politice	
Legionari	1716
PNL	457
PNȚ	488
PSDI	62
PNC	54
Polițiști	270
Alte partide contrarevoluționare	181
Total	3228
Internații administrativ pe categorii sociale	
Țărani săraci	429
Țărani mijlocași	862
Chiaburi	589
Muncitori	439
Mici burghezi	572
Burghezi	337
Total	3228
Internații administrativ pe categorii de vârstă	
De la 20 la 40 de ani	1897
De la 40 la 60 de ani	899
Peste 60 de ani	432
Total	3228

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, ff. 205-206.

politice (răspândire de publicații interzise, uneltire contra ordinii sociale, uzurpare constituțională, trecerea frauduloasă a frontierei etc.). (Idem, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, f. 204).

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Datele din tabelul de mai sus arată că la Peninsula Valea Neagră, la 18 decembrie 1952, din punct de vedere al categoriei politice, cele mai multe persoane internate administrativ erau legionari (1716), fiind urmate de cele din PNȚ (488), PNL (457), PSDI (62), PNC (54). Din punct de vedere al categoriei sociale, majoritatea erau țărani (săraci și mijlocași - 1291) și burghezi (909). Din punct de vedere al vârstei, mai mult de jumătate dintre persoanele internate aveau vârsta cuprinsă între 20 și 40 de ani (1897).

În documentele organelor de securitate se arată că internații administrativi de la Peninsula Valea Neagră au fost reținuți în două etape și pe două probleme. Prima etapă a avut drept obiect problema legionară (operațiunile din 18/19 iulie 1952)²⁹, când au fost arestați foștii legionari care au deținut funcții de la șef de garnizoană în sus și care au avut funcții în aparatul burghezo-moșieresc, ca foști polițiști, demnitari etc. A doua etapă a avut drept obiect problema fostelor partide istorice (operațiunea din 15/16 august 1952), când au fost arestate persoanele care au deținut diferite funcții în partide și în aparatul de stat³⁰.

Persoanele internate administrativ erau cazate în barăci supraaglomerate, în care cazarmamentul nu prea exista. Condițiile de deținere erau foarte grele, fapt arătat chiar în documentele organelor de securitate: „Cazarea în unele lagăre de muncă, ca Peninsula, lasă de dorit, neexistând paturi și nici păaturi suficiente pentru care motiv unii internați dorm pe scândură și se învelesc cu îmbrăcămintea lor proprie”³¹. Internații administrativ de la Canalul Dunăre-Marea Neagră munceau 12 ore pe zi.

²⁹ Ordinul din 10 iulie 1952 către șefii direcțiilor regionale de securitate privind modul de organizare a operațiunilor de arestare a foștilor polițiști și a legionarilor poate fi consultat în Marius Oprea, *Banalitatea râului. O istorie a Securității în documente (1949-1989)*, studiu introductiv de Dennis Deletant, Iași, Editura Polirom, 2002, documentul nr. 15, pp. 236-240.

³⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5. f. 206.

³¹ *Ibidem*, ff. 198-199. Pentru regimul din coloniile de muncă, vezi și mărturiile persoanelor care au trecut printr-o astfel de formă de represiune: Constantin Cesianu, *Salvat din infern*, București, Editura Humanitas, 1992; Ion Cârja, *Canalul morții*, București, Editura Cartea Românească, 1993; Gheorghe Bâgu, *Mărturisiri din întuneric*, București, Editura Tehnică, 1993; Toma Virgiliu, *Mărturii acuzatoare privind regimul de exterminare în lagărul de la Salcia*, în *Anale Sighet 8, Anii 1954-1960: fluxurile și refluxurile stalinismului*, comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției (2-4 iulie 2000), ed. Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, 2000, pp. 443-453; Alexandru Mihalcea, *Salcia, un lagăr al morții*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2009.

Timpul de odihnă le era redus deoarece la orele de muncă prestate se adăuga drumul lung, pe jos, până la locul de muncă și înapoi, numărătoarea la care trebuiau să stea, diferitele corvezi³².

În Informarea prezentată, la 16 martie 1968, în fața comisiei de partid de către colonelul în rezervă Ilie Bădică, fost prim-loctiitor al șefului Direcției Generale a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă, referitor la condițiile de detenție, se arăta:

„Întreținerea deținuților în penitenciare și colonii a fost necorespunzătoare din cauza numărului prea mare de deținuți. În nenumărate rânduri s-a raportat că spațiul de cazare este demult depășit, s-a răspuns că noi nu construim pușcării sau lăsați că nici ei nu ne-au ținut mai bine. Mâncarea era mai corespunzătoare în colonii și proastă în penitenciare. Dacă se pregătea masă mai bună pentru deținuți, tov. Pintilie era informat și trăgea la răspundere pe comandantul penitenciarului, spunându-i că dacă dă mâncare bună la deținuți pactizează cu dușmanul de clasă”³³.

Părăsirea coloniei de muncă se considera evadare și se pedepsea conform legilor în vigoare³⁴. Prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 258 din 22 august 1952, nepublicat, au fost stabilite sancțiuni pentru cei care refuzau să muncească în condițiile și la locul de muncă destinat. Ei se făceau pasibili de pedeapsă cu închisoarea de la 3 la 5 ani. Cetățenii care părăseau domiciliul obligatoriu se făceau pasibili de pedeapsa cu închisoare de la 15 la 20 de ani, iar cei care fugeau din batalioanele de muncă se făceau pasibili de închisoare de la 5 la 10 ani. După executarea pedepsei cetățenii erau trimiși înapoi la domiciliul și locul de muncă de unde au plecat³⁵.

³² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, f. 198.

³³ Idem, dosar nr. 54, vol. 3, f. 67.

³⁴ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952, pp. 4-5.

³⁵ ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 78/1950, f. 21. În referatul din 26 iunie 1952, semnat de Alexandru Drăghici, ministrul Afacerilor Interne, referitor la stabilirea sancțiunilor pentru cei care încălcau hotărârile guvernului, se arăta: „Având în vedere necesitatea izolării și reeducării unor elemente dușmănoase și parazitare din Republica Populară Română, în colonii de muncă, domiciliu obligatoriu și batalioanele de muncă. Pentru a asigura disciplina și executarea în bune condiții a hotărârilor guvernului este necesar a se emite un decret-lege, care să prevadă sancțiunile corespunzătoare pentru cei care nu se vor supune întocmai

Internarea persoanelor în batalioanele de muncă

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 înființa și batalioanele de muncă și domiciliul obligatoriu³⁶, noi forme de izolare și supraveghere a persoanelor considerate de autorități ca fiind ostile construirii socialismului în Republica Populară Română.

Conform HCM nr. 1554 din 22 august 1952, în batalioanele de muncă erau obligați să muncească toți bărbații apti de muncă, dovediți că circa 6 luni pe an nu munceau și nu aveau o ocupație precisă și permanentă, ca: mișiții, micii speculanți, meseriașii fără autorizație și neîncadrați în câmpul muncii, cei care trăiau din vânzarea obiectelor personale acumulate și care nu se încadrau în câmpul muncii. În batalioanele de muncă oamenii munceau sub pază și acolo unde statul avea necesități³⁷.

Organelor de miliție, în vederea aplicării HCM nr. 1544/1952 privind înființarea coloniilor de muncă, a domiciliilor obligatorii și a batalioanelor de muncă, le reveneau următoarele sarcini:

- depistarea și cercetarea „elementelor dușmănoase, afaceriste, dubioase și în general a tuturor elementelor foste exploatare care prin activitatea lor submina regimul de democrație populară”;
- întocmirea formelor de trimitere a acestora în colonii de muncă, la domiciliul obligatorii și în batalioane de muncă³⁸.

Miliția economică avea sarcina de a depista și întocmi dosare cu propuneri de trimitere în batalioanele de muncă pentru:

hotărârilor organelor competente” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 139).

³⁶ Pentru dislocările de persoane și fixările de domiciliu obligatoriu în perioada regimului comunist vezi, pe larg, Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, București, Editura Corint, 2010.

³⁷ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952, p. 7.

³⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 132 și 132 verso. Vezi, pe larg, Instrucțiunile nr. 0100 din 1 septembrie 1952 ale Direcției Generale a Miliției pentru aplicarea HCM nr. 1544/1952 privind înființarea coloniilor de muncă, a domiciliilor obligatorii și a batalioanelor de muncă în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 130-138.

- *misiți* - adică persoanele care mijloceau vânzări și cumpărări de mărfuri, produse, mobilă, imobile, haine de pe urma cărora realizau beneficii materiale; traficantii de aur și valută, samsarii de vite, intermediarii la vânzarea obiectelor prin magazinele de consignație; intermediarii la vânzarea de medicamente și obiecte provenite din pachete sociale din străinătate sau din contrabandă³⁹;

- *mici speculanți* - persoanele care cumpărau și revindeau produse și mărfuri, fără autorizație; geambașii, măcelarii clandestini, achizitorii lor, tăietorii de vite și distribuitorii de carne rezultată din tăiere; cei care prelucrau clandestin carnea; tăbăcarii clandestini; comercianții particulari care comercializau mărfuri de proveniență dubioasă; persoane care comercializau obiecte și mărfuri provenite din pachete venite din străinătate sau contrabandă; persoanele care se îndeletniceau cu colectarea aurului furat din mină; bijutierii, tehnicienii și proprietarii de ateliere pentru prelucrat metale prețioase, care achiziționau, prelucrau și comercializau aceste metale fără a respecta dispozițiile legii 638/1946;

- meseriașii fără autorizație și neîncadrați în câmpul muncii;
- persoanele care practicau sistemul de înșelătorie „din unu-doi”;
- falsificatorii de bancnote, monede, timbre, cecuri și hârtii de valoare⁴⁰.

În Instrucțiunile nr. 0100 din 1 septembrie 1952 ale Direcției Generale a Miliției-Cabinet pentru aplicarea HCM nr. 1544/1952 privind înființarea coloniilor de muncă, a domiciliilor obligatorii și a batalioanelor de muncă, se arăta că „în general se vor interna toți infractorii economiei, care timp de 6 luni pe an nu muncesc și nu au o ocupație permanentă”⁴¹.

Miliția judiciară trebuia să depisteze și să întocmească dosare cu propuneri de trimitere în batalioanele de muncă pentru: criminali, tâlhari, hoții de toate categoriile, excroci, proxeneți, homosexuali, incendiatori, deținători clandestini de armament, cumpărători și vânzători de obiecte provenite din infracțiuni, gazde de hoți care au suferit mai puțin de 3 condamnări.

³⁹ *Ibidem*, f. 134.

⁴⁰ *Ibidem*, ff. 134-135.

⁴¹ *Ibidem*, f. 135.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Miliția Pază și Ordine întocmea dosare pentru: cerșetori, vagabonzi, cei care trăiau de pe urma ghicitului, cei care organizau jocuri de noroc sau obțineau foloase de pe urma jocurilor de noroc, care erau dovediți că circa 6 luni pe an nu munceau și nu aveau o ocupație precisă și permanentă⁴².

Ministerul Afacerilor Interne a fost autorizat să organizeze batalioanele de muncă și organul necesar de conducere și coordonare. Conform articolelor 11 și 17 din hotărârea Consiliului de Miniștri, stabilirea domiciliului obligatoriu și trimiterea în batalioanele de muncă se făcea de către o comisie regională la propunerea organelor de miliție și securitate. Comisia regională era formată din: secretarul regional de partid, șeful regiunii Securității Statului și șeful regiunii de miliție. Comisia studia dosarele pregătite de organele de securitate și miliție (fiecare organ pentru persoanele care intrau în competența lui). Conducerea comisiei o avea secretarul regional de partid. În cazul fixării domiciliului obligatoriu, după aprobarea comisiei regionale, tot materialul, cu concluziile și propunerile acestei comisii, era înaintat Comisiei Centrale care era formată la Ministerul Afacerilor Interne. După aprobarea Comisiei MAI hotărârea rămânea definitivă și prin decizia acestei comisii era dusă la îndeplinire de către organele competente⁴³. În cazul batalioanelor de muncă, hotărârea comisiei regionale era transmisă unei a doua comisii, formată din reprezentantul sfatului popular regional, reprezentantul regiunii de securitate și reprezentantul regiunii de miliție⁴⁴.

În septembrie 1952, prin ordinul circular al CC al PMR privind modul de aplicare a HCM nr. 1554 din 22 august 1952, secretarilor regiunilor de partid, care conduceau aceste comisii, li s-au fixat următoarele sarcini: să studieze cu atenție categoriile și criteriile de internare a persoanelor prevăzute în HCM nr. 1554 în privința stabilirii domiciliului obligatoriu și internării în batalioanele de muncă, „pentru a putea lua hotărâri în spiritul luptei de clasă, pentru izolarea elementelor dușmănoase”⁴⁵; să constate existența materialului documentar și probatoriu necesar, care să justifice internarea; să hotărască cu discernământ termenul de internare, în raport cu gravitatea faptelor și

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă, p. 6.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁵ ANR, fond CC al PCR-Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 6/1952, ff. 7-8.

situația reală a elementului propus; să vegheze să nu se facă abuzuri, întrucât criteriile de apreciere și categoriile prevăzute în hotărâre erau destul de largi⁴⁶.

Măsurile administrative trebuiau luate „cu tact și discernământ”, pentru a nu produce panică în oraș sau regiune⁴⁷. Secretarul regional de partid răspundea în fața Comitetului Central al PMR de activitatea comisiei și de propunerile făcute. În cazul internării în batalioanele de muncă, secretarul de partid avea sarcina să comunice cetățenilor respectivi hotărârea de mobilizare pentru lucru și să-i repartizeze în unitatea de muncă respectivă⁴⁸.

Persoanele care lucrau în batalioanele de muncă erau salarizate, primind un salariu asemănător cu al muncitorilor care prestau aceeași muncă. Cei mobilizați pentru muncă în batalioane de muncă erau demobilizați atunci când terminau lucrarea sau dacă aveau merite în muncă.

Cercetarea și trimiterea în judecată a celor care nu munceau în condițiile fixate sau fugeau din coloniile și batalioanele de muncă o făcea Miliția Anchete. Refuzul de a munci în condițiile și la locul de muncă destinat se pedepsea cu închisoare de la 3 la 5 ani, iar fuga din batalioanele de muncă se pedepsea cu închisoare de la 5 la 10 ani. Urmărirea și prinderea celor care fugeau din coloniile de muncă și batalioanele de muncă se făcea de către Miliția Judiciară și Miliția Economică⁴⁹.

Studiu de caz: Internarea în coloniile de muncă a persoanelor care au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze” în baza ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952

Partidele și funcțiile din care trebuiau să se facă reținerile de persoane

În vara anului 1952, autoritățile comuniste au trecut la arestarea persoanelor care au activat și au deținut funcții de răspundere în „fostele partide burgheze”. Persoanele reținute în noaptea de 15 spre 16 august 1952, în baza Ordinului Direcției Generale a Securității Statului nr. 490

⁴⁶ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 137-137 verso.

Cabinet din 9 august 1952⁵⁰ au fost internate în coloniile de muncă pentru activitatea politică din trecut, pentru funcțiile avute în cadrul fostelor partide politice și în aparatul de stat „burghezo-moșieresc”, fiind considerate „elemente periculoase regimului de democrație populară”⁵¹. Unele dintre ele au fost reținute și pentru acțiunile întreprinse după instaurarea regimului democrat-popular în România. Din coraportul din 14 noiembrie 1955 al Direcției a III-a din MAI aflăm de ce a existat acțiunea din 15 spre 16 august 1952:

„După demascarea PNȚ ca agentură a serviciului de spionaj al țărilor imperialiste, fapt ce a determinat dizolvarea sa, țărăniștii împreună cu elementele liberale, social-democrate de dreapta, legionari, chiaburi etc, și-au continuat activitatea de subminare, de astă dată folosind forme din ce în ce mai conspirative. Prin vigilența organelor de securitate, foarte multe dintre aceste acțiuni au fost demascate, iar elementele implicate deferite justiției. Amintim grupul Pop-Bujoiu, organizațiile teroriste conduse de Ion Robu și Tănase Ion, «Marea Rădescu», «Paladinii Regelui», «Vlad Țepeș II», M.O.D.R., «Legiunea Albastră», «Năsărbâmbă» etc.

Activitatea principală a acestor grupări constă în ținerea de ședințe, difuzări de manifeste și chiar punerea la cale a unor acte de teroare în care scop și-au procurat o însemnată cantitate de armament și muniții. Alte elemente au trecut direct în slujba organelor de spionaj imperialiste apărând ca elemente principale în grupurile Liciu Romanescu, Ștefan Nenițescu etc.

Această activitate criminală a determinat organele de stat să treacă la operațiile din 15-16 august 1952, în cadrul cărora au fost reținute și condamnate administrativ majoritatea elementelor țărăniște, liberale și social-democrate de dreapta care au deținut funcții până la comitetele organizațiilor de plasă”⁵².

Partidele și funcțiile din care urmau să se facă rețineri au fost prevăzute în Ordinul D.III cu nr. 312/54114 din 7 iunie 1952⁵³. Deoarece în

⁵⁰ Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952, semnat de general-locotenent de securitate Gheorghe Pintilie, ministru adjunct al Afacerilor Interne se poate consulta în ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, ff. 39-47.

⁵¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 500.

⁵² Idem, dosar nr. 189, f. 2.

⁵³ Idem, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 185.

cadrul Ordinului DGSS nr. 490/Cabinet/1952 s-a trecut la rețineri de persoane fără să se țină cont de prevederile acestui ordin, Direcția Generală a Securității Statului a transmis la 23 septembrie 1952 un alt ordin (Ordinul 8/36/1952) către Direcțiile Regionale de Securitate prin care le făcea cunoscut din nou ce partide și funcții se încadrau în Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952. Prin urmare, partidele și funcțiile care se încadrau în Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952 erau următoarele:

- *Partidele*: PNT, PNL, PSDI și LANC (PNC);
- *Funcțiile*: membri ai fostelor conduceri centrale, ai delegațiilor permanente, ai comitetelor județene, ai comitetelor orașenești, ai comitetelor de sector ale orașelor, precum și președinții, vicepreședinții, secretarii și casierii comitetelor de plasă⁵⁴.

În Ordinul Direcției Generale a Securității Statului nr. 8/36 din 23 septembrie 1952 se arăta că „membrii partidelor național țărăniste Anton Alexandrescu, Grigore Iunian și dr. N. Gh. Lupu, dacă nu au deținut funcțiile de mai sus în PNT Maniu”, nu se încadrau în acest ordin⁵⁵.

Ca urmare a Ordinului Direcției Generale a Securității Statului (DGSS) nr. 8/36 din 23 septembrie 1952 către Direcțiile Regionale de Securitate s-a trecut la reverificarea funcțiilor deținute și a partidelor în care au activat persoanele reținute pentru internarea în colonii de muncă. Pentru cele care nu corespundeau categoriile prevăzute s-a propus punerea în libertate⁵⁶. În arhiva fostei Securități se găsesc documente care

⁵⁴ Direcția regională de securitate Constanța transmitea, la 2 octombrie 1952, Direcției Generale a Securității Statului-Comisia CM, că „din materialele originale deținute de această Direcțiune din arhiva partidelor respective cât și din cercetările făcute cu elemente conducătoare am stabilit că comitete de plasă au existat numai la partidele: PNL, PSDI și LANC. Partidul Național Țărănesc nu a folosit această formă, ci a sectoarelor” (Idem, dosar nr. 55, vol. 53, f. 34). Ca urmare, se propunea încadrarea în Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952 și a șefilor de sectoare, șefilor de sectoare tineret și comandanții de sectoare ai gărzilor țărănești ai PNT.

⁵⁵ Idem, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 185.

⁵⁶ În termen de 5 zile de la primirea Ordinului nr. 8/36/1952 toate persoanele reținute, care nu se încadrau în partidele și funcțiile stabilite, trebuiau să fie puse în libertate, în colaborare cu Sect. III care primise ordine pe linia lor în acest sens. Obiectele rezultate din perchezițiile corporale și domiciliare urmau a fi predate celor eliberați. Pentru persoanele eliberate trebuia să se întocmească tabele nominale care să conțină date de stare civilă, partidul și funcția avută, urmând a fi înaintate Direcției a VIII-a. Pentru persoanele reținute, tabelele și dosarele

arată că au fost puse în libertate persoane care nu se încadrau în Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952. De exemplu, Direcția regională de securitate Iași transmitea, la 30 septembrie 1952, Direcției Generale a Securității Statului, următoarele: „La ordinele Dvs. Nr. 8/36 din 23 septembrie 1952 și Nr. 61 399/1952, referitor la elementele reținute în cadrul ord. 490 Cab. raportăm că reverificând funcțiile deținute, precum și partidele ce nu se încadrează în susnumitul ordin, am mai pus în libertate un număr de 27 elemente ce nu se încadrau, la care vă înaintăm alăturatele tabele pe partide și funcțiile avute”⁵⁷. Persoanele puse în libertate deoarece nu se încadrau în prevederile Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952 erau ținute în supraveghere de organele de securitate prin Direcția a III-a⁵⁸.

Au existat și persoane reținute din eroare. De exemplu, Romanescu Constantin, născut la 12 februarie 1914, fiul lui Gheorghe și Maria, de profesie învățător, cu ultimul domiciliu în comuna Deleni-Hârlău, a fost reținut din eroare, „făcându-se confuzie cu un unchi al său anume Romanescu Constantin, care a făcut parte din comitetul județean PNL Botoșani”⁵⁹. Ca urmare, Direcția regională de securitate Iași propunea, prin referatul din 28 septembrie 1952, Direcției Generale a Securității Statului (DGSS) punerea în libertate a acestuia⁶⁰.

Persoanelor în vârstă și inapte de muncă, reținute în cadrul Ordinului DGSS nr. 490/Cabinet/1952, li s-a fixat domiciliu obligatoriu în alte localități. De exemplu, Nicolae Bejan din Rădăuți, în vârstă de 66 de ani, a fost dislocat în comuna Sângiorgiu de Pădure, Regiunea Autonomă Maghiară „pentru că a fost membru în partidul liberal Tătărescu”⁶¹. În urma unui memoriu adresat Comitetului Central al PMR de către soția sa,

trebuiau înaintate la Biroul CM, conform instrucțiunilor anterioare (*Ibidem*, ff. 185-186).

⁵⁷ *Ibidem*, f. 187. Tabele nominale cu persoane reținute în cadrul Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952, care în urma ordinului primit din partea Direcției a VIII-a au fost reverificate, se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, ff. 189-191, 193, 545-547. De asemenea, tabele cu persoane reținute în operațiunea din 15/16 august 1952, care au activat în PNT și PNL, pentru care s-a propus punerea în libertate, se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14 493, ff. 205-267.

⁵⁸ Tabele cu persoane puse în libertate, care nu se încadrau în prevederile Ordinului 490 Cabinet/1952 se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosarele nr.: 14 493 și 15 568.

⁵⁹ ACNSAS fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 190.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 188.

⁶¹ *Idem*, dosar nr. 55, vol. 19, f. 301.

Olga Bejan, a fost trimis la domiciliul său din Rădăuți pentru a fi îngrijit de soție, fiind bătrân și bolnav. În nota întocmită de MAI se arăta: „De când este dislocat nu a fost semnalat cu manifestări dușmănoase fiind tot timpul bolnav la pat neputând să ocupe nici un serviciu”⁶². La 2 noiembrie 1953, Gheorghe Pintilie a aprobat trimiterea sa la vechiul domiciliu, după mai bine de un an de la dislocarea sa.

În colonii de muncă au fost internate, pe diferite termene, nu numai persoanele care au deținut diferite funcții în partidele politice, ci și simpli membri de partid. În arhiva organelor de securitate se găsesc astfel de exemple. De pildă, Coadălată Camen, țaran mijlocaș din comuna Băilești, regiunea Craiova, în vârstă de 55 de ani, a fost internat în CM pe motivul că în perioada 1926-1929 a fost membru în Comitetul de plasă PNT Maniu, deși acesta nu deținuse nici o funcție în PNT Maniu, fiind doar membru în perioada 1928-1929⁶³; Constantinescu Timoftei a fost încadrat în CM pe timp de 60 de luni la propunerea Regiunii Ploiești, deoarece a candidat pe listele PNL-Bejan în anul 1948, fără a deține o funcție de conducere⁶⁴. Exemplele pot continua⁶⁵.

Operațiunea din noaptea de 15 spre 16 august 1952. Ordinul DGSS nr. 490/Cabinet

Operațiunea reținerii persoanelor care au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze” a fost declanșată în noaptea de 15 spre 16 august 1952, imediat după sărbătoarea religioasă de Sf. Maria, pentru a găsi cât mai multe din persoanele vizate acasă. Organizarea operațiunii a fost stabilită de către Direcția Generală a Securității Statului (DGSS) prin

⁶² *Ibidem*. Popescu Dumitru a fost reținut de organele MAI și cercetat în cadrul Ordinului 490/Cabinet ca făcând parte din conducerea PNT. Fiind în etate de 78 de ani nu a fost încadrat în colonie de muncă, ci i s-a fixat domiciliu obligatoriu (*Ibidem*, f. 184). Un tabel nominal cu persoane inapte de muncă se poate consulta în Idem, dosar nr. 12 455, vol. 7, ff. 492-494.

⁶³ Idem, dosar nr. 55, vol. 5, f. 91.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 90.

⁶⁵ Pentru exemple de astfel de cazuri, vezi, pe larg, *Raportul din 19 septembrie 1953 privind activitatea Comisiilor Speciale de verificarea deținuților și internaților contrarevoluționari din penitenciare, lagăre și colonii de muncă*, în *Ibidem*, ff. 68-97.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

ordinul 490/Cabinet din 9 august 1952⁶⁶, fiind semnat de ministrul adjunct al MAI, general locotenent de securitate, Gheorghe Pintilie.

Conform Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952, persoanelor prevăzute în tabelele trimise la DGSS de către direcțiile regionale, conform ordinului 312/54114 din 7 iunie 1952, trebuiau să li se întocmească dosare care să cuprindă: datele de stare civilă ale persoanei în cauză, antecedentele politice, materiale rezultate din arhivele organelor de securitate, materiale rezultate din arhivele fostelor partide care au fost confiscate de organele de securitate, material informativ din care reieșea funcția ce a deținut-o în partid.

Pe baza dosarelor și materialelor verificate s-au întocmit noi tabele care cuprindeau următoarele rubrici: numele și prenumele persoanei; locul și data nașterii; numele părinților; funcția ce a avut-o în partid; profesia și locul de muncă; domiciliul. Tabelele trebuiau semnate de șefii Direcțiilor Regionale de Securitate și înaintate cu raport până în ziua de 10 august 1952 la DGSS-Direcția a III-a. În cazul în care printre persoanele propuse pentru reținere erau specialiști necesari pentru a fi menținuți în producție trebuiau să se întocmească tabele separate care cuprindeau, în plus, o scurtă caracterizare a lor și felul cum se manifestau în prezent. Reținerea lor se făcea numai cu aprobarea specială a Direcției Generale a Securității Statului (DGSS). Informatorilor pe care direcțiile regionale îi considerau că trebuiau să rămână în afara operațiunilor, li s-au creat legende pentru rămânerea lor în libertate și nu au fost incluși în tabelele de arestați ce au fost înaintate DGSS.

În Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952 se arăta că trebuiau luate măsuri „ca acele elemente asupra cărora se posedă material informativ sau sunt bănuieli că activează într-o organizație subversivă, răspândesc manifeste, întreprind acțiuni teroriste sau duc activitate de spionaj, după arestare să fie oprite la Direcțiile Regionale de Securitate și anchetate imediat asupra activității lor. În cazul când arestul Dvs. nu are suficiente locuri, îl veți depune și la penitenciarele locale, așteptând ordin de urmare”⁶⁷.

⁶⁶ Ordinul DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952 se poate consulta în ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, ff. 39-47.

⁶⁷ ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, f. 46.

Modul cum se desfășura operațiunea trebuia raportat prin cifru, din 6 în 6 ore, la DGSS-Direcția a IV-a, în raport arătându-se și numărul celor arestați. Evenimentele mai importante trebuiau raportate fulger prin cifru.

După ce persoanele aprobate de DGSS au fost reținute s-au întocmit evidențe cu membrii familiilor de gradul I care locuiau în aceeași localitate cu cel arestat și anume: soția, copiii, părinți, frați și surori.

În operațiune au fost folosite efectivele regiunii de securitate, forțele de miliție (inclusiv școlile de miliție) și trupele de securitate (pază), precum și efective speciale puse la dispoziție. Operațiunea s-a desfășurat sub conducerea și răspunderea organelor de securitate⁶⁸.

Pentru fiecare persoană reținută s-a format o echipă din cel puțin trei membri, iar pentru persoanele cunoscute ca periculoase echipa era formată din 4-5 membri. Echipa era condusă de un ofițer sau sergent de securitate. În caz de lipsă de efective, echipele puteau fi conduse de ofițeri de miliție. Echipele au fost dotate cu armament de care se făcea uz numai în cazul în care echipele erau atacate sau când „obiectivul după ce s-au făcut toate eforturile posibile pentru a fi prins, nesupunându-se somațiilor legale, ar încerca să dispară”⁶⁹. S-a organizat și o echipă sanitară de prim ajutor la sediul regiunii sau raionului de securitate. În operațiune au fost folosite toate mijloacele auto, atât ale Direcției Regionale de Securitate cât și ale Miliției.

Cu două zile înainte de declanșarea operațiunii, la sediul regiunii s-a ținut o ședință la care au participat numai șefii de echipă. În ședință s-a prelucrat importanța operațiunilor și s-a arătat că persoanele ce urmau a fi reținute erau „elemente periculoase”. De asemenea, li s-a arătat cum să facă perchezițiile⁷⁰ la care trebuia să se caute „material subversiv”

⁶⁸ *Ibidem*, f. 40.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 44.

⁷⁰ Cu ocazia percheziției se ridicau următoarele materiale: armament și muniție de toate calibrele; corespondență și caiete notis; mașini de multiplicat fără autorizație; cărți și ziare interzise apărute până în anul 1944, cu caracter politic, aparținând partidelor istorice; aparate emisie și transmisie fără autorizație; ștampile, indigouri și șapilografe; hărți militare, decorații, brevete, cărți militare, referate, materiale de spionaj, clișee, tablouri, portete cu foștii monarhi și conducători ai partidelor istorice; acte, buletine în alb sau al altor persoane care nu puteau motiva proveniența lor; valute în cantități mari, aur, argint; insigne ale vechilor partide istorice. În cazul când se găseau stocuri de materiale se făcea un proces-verbal separat pe care îl semna cel în cauză și la întoarcerea din obiectiv se

(documente, armament, valută, aur etc.) și că trebuiau ridicate toate actele personale ale persoanei respective: buletin de identitate, livret militar, certificat de studii, diplome, diferite legitimații etc. În seara operațiunilor s-a ținut o ședință cu tot efectivul ce urma să participe la operațiuni, în care s-a prelucrat importanța politică a operațiunilor și s-au dat instrucțiuni asupra modului cum trebuia să se acționeze.

Înainte de a pleca pe teren, echipele au primit câte un plic care cuprindea: ordinul de misiune⁷¹, ordinul de arestare și percheziție, procesul verbal de percheziție și nota de depunere. Pe plic era scrisă componența echipei, numărul echipei, precum și numărul obiectivelor pe care le aveau de acoperit. În ordinul DGSS nr. 490 Cabinet/1952 se arăta că: „Prezența o veți anunța prin bătăi la ușă sau sonerie și în cazul când obiectivul refuză să deschidă veți forța intrarea. După pătrundere, toate persoanele din apartamentul vizat vor fi adunate într-o singură cameră și percheziționate, iar după aceea se va proceda la identificarea obiectivului. În cazul când se vor găsi elemente dubioase sau fără acte și care nu pot justifica prezența lor, vor fi ridicate”⁷².

Persoanele reținute din comună erau depuse la posturile de miliție, în cazurile când nu existau posibilități de transport imediat. De acolo urmau a fi transportate la regiunea sau raionul de securitate. Persoanele cunoscute ca periculoase trebuiau încătușate. Persoanele netransportabile (invalidi, bolnavi grav) nu trebuiau ridicate.

Conform Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet, persoanele reținute în noaptea de 15 spre 16 august 1952 aveau dreptul să ia cu ele trei schimburi de rufe, prosop, ciorapi, batiste și palton. Materialele rezultate din percheziții, actele acestora, precum și rapoartele de executare a misiunii trebuiau înaintate odată cu cei reținuți. În comune, locuința rămasă singură a fost dată în grija sfatului popular sau a miliției locale.

lua măsuri ca ele să fie ridicate de organele de miliție (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 590). În cazul când persoana locuia singură, percheziția domiciliară se efectua în prezența ei și apoi se lua măsuri pentru sigilarea apartamentului și darea acestuia în grija unui locatar din imobilul respectiv (*Ibidem*, f. 45).

⁷¹ Ordine de misiune se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, ff. 580, 598, 601.

⁷² Idem, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, f. 45.

La terminarea misiunii, șefii de echipe trebuiau să întocmească rapoarte⁷³ de executare a misiunii la care să anexeze notele de primire a reținuților, ordinele de misiune și plicul, pe care urmau să le depună la șeful centrului respectiv. Șeful Direcției regionale de securitate a răspuns personal de organizarea și executarea întocmai a misiunilor ordonate.

După încheierea operațiunii, Direcția Generală a Securității Statului (DGSS) a trimis unităților din subordine câteva ordine cum trebuiau să procedeze cu persoanele reținute în noaptea de 15/16 august 1952. Astfel, în Ordinul nr. 820/1952 al DGSS se arătau următoarele:

„Urmare a ordinului nostru nr. 490 din 9 august 1952, veți ține seama de următoarele: În timp de maximum 4 zile de la primirea prezentului ordin, ne veți trimite un tabel cu toate elementele ce au fost reținute de Dvs. în cadrul ordinului mai sus menționat. Acest tabel trebuie să cuprindă toate datele de stare civilă, precum și materialul pe baza căruia ați trecut la arestarea fiecărui element în parte (A.S., verificări pe teren, material informativ, evidențe etc.). Tabelele trebuie făcute alfabetic și pe probleme, urmând ca pentru fiecare problemă în parte să ne trimiteți câte un tabel.

Pentru cei care au fost reținuți fiind ceruți de către alte regiuni veți lua legătura cu regiunea respectivă, pentru a stabili dacă cei reținuți la cererea lor urmează să fie înaintați regiunii sau DGSS-ului.

În ultima operațiune s-au întâmplat cazuri când unele regiuni au trimis la DGSS elemente care apoi au trebuit să fie trimise la regiunile care au cerut arestarea lor, întrucât aceste regiuni aveau material pe baza căruia trebuiau să fie cercetate.

În cazul când aceste elemente vor fi înaintate DGSS-ului, veți întocmi un tabel separat în care veți arăta că individul a fost reținut la cererea Regiunii (de ex. Arad), figurând pe tabelul acelei regiuni. Veți ține seama ca, pentru toți cei ce au fost reținuți de Dvs., să aveți materialul necesar.

În ultima operațiune s-au constatat anumite greșeli la regiunile Mureș, Argeș, Gorj, Buzău, Bârlad etc, care au trimis la DGSS elemente cu situația neclară, deși încă de la reținerea lor la regiune, respectivii nu au recunoscut să fi avut vreo legătură cu problema pentru care au fost arestați.

⁷³ Rapoarte de cum a decurs reținerea persoanelor în noaptea de 15 spre 16 august 1952 se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, ff. 604, 607.

De la data arestării și până veți primi ordin de transportarea lor la DGSS veți proceda la o identificare amănunțită a fiecărui element în parte, conform datelor ce le posedăți.

Veți proceda, de asemenea, la o triere minuțioasă a corpurilor delictate ridicate cu ocazia perchezițiilor, urmând a trimite odată cu arestații respectivi numai acele corpuri delictate care ar putea interesa ancheta, restul urmând a fi distruse de Dvs. prin ardere și nu așa cum au procedat unele regiuni când au trimis saci cu materiale care au trebuit să fie arse de noi, neinteresând ancheta și îngreunând astfel transportul și mersul cercetărilor. (...) Corpurile delictate vor fi predate tovarășilor însoțitori, care urmează a le preda odată cu reținuții respectivi.

Data când reținuții din cadrul acestui ordin urmează a fi trimiși la DGSS vi se va comunica la timp. Veți ține seama ca transporturile de reținuți să se efectueze în bune condiții și să fie însoțite de tov. destoinici.

Odată cu aceștia, veți înainta și o copie de pe tabel pentru ca reținuții să poată fi predați conform tabelului⁷⁴.

În 26 august 1952, Direcția Generală a Securității Statului transmitea un alt ordin direcțiilor regionale de securitate prin care le arăta cum să fie cercetați cei reținuți, cum să fie întocmite dosarele și tabelele care erau înaintate Comisiei MAI pentru aprobare și darea deciziei de încadrare în colonie de muncă:

„Urmare la ordinul nostru nr. 490 din 9 august 1952, veți trece imediat la cercetarea tuturor arestațiilor din cadrul susmenționatului ordin, pe baza materialului informativ ce posedăți, precum și a rezultatului perchezițiilor domiciliare și corporale, urmând a se lua următoarele procese verbale de interogatoriu:

1. Cu conținut autobiografic în care se va descrie foarte amănunțit perioadele mai importante din viața lui; perioada frontului antisovietic, dacă a funcționat în poliție, SSI, Stat Major, Bir. II, jandarmerie, Gestapo, serviciile de spionaj străine, dacă a fost în străinătate, legăturile cu străinătatea etc. În continuarea interogatoriului se va cerceta pe bază de chestionar, trebuind a se stabili activitatea sa din trecut (partidele din care a făcut parte, funcția avută, cât timp a activat, în ce loc) și în special cea din prezent (activitatea contrarevoluționară pe linie de spionaj, sabotaj etc., cu cine a avut legătură).

⁷⁴ Idem, dosar nr. 15 568, ff. 10-11.

2. Procese verbale de interogatoriu arătări ale celor arestați pentru elementele cu care a desfășurat activitate. Declarațiile pentru cei arestați vor fi conexe la dosarele respective, iar cele pentru cei în libertate vor fi predate imediat la S. III pentru a lua măsurile necesare.

Pentru toți arestații din cadrul acestui ordin, se va întocmi câte un dosar, fie pentru justiție, fie tip C.M., după caz, care în afară de cele două procese verbale susmenționate va conține: proces verbal de percheziție cu ordinul de percheziție, material informativ, fișă dactiloscopică cu fotografie.

Pentru cei care nu-și recunosc activitatea veți lua urgente măsuri pentru clarificarea situației lor.

După terminarea cercetărilor veți întocmi tabele pe grade și funcții avute în cadrul activității lor politice. Aceste tabele vor conține 2 rubrici: prima (din stânga) va cuprinde numele și prenumele, datele de stare civilă, profesia în trecut și în prezent și ultimul domiciliu; a doua rubrică (în dreapta) va cuprinde pe scurt, ce i se pune în sarcină (funcția avută și în ce perioadă, în partidele fasciste, profasciste și burgheze, rezultate din declarații) și propunerea de încadrare în Colonia de Muncă pe perioada de timp.

Propunerile de încadrare în colonia de muncă vor fi făcute conform noilor dispoziții, adică până la 60 de luni.

Se vor face propuneri pentru a fi puși în libertate cei bolnavi grav și infirmi, inapți de muncă, având avizul medicului organelor securității, urmând să fie ținuți numai în supraveghere.

Tabelele⁷⁵ împreună cu dosarele respective vor fi înaintate Comisiei MAI și adresate DGSS Cabinet Biroul CM pentru aprobare și darea deciziei de încadrare în Colonia de Muncă, urmând ca data precisă pentru înaintarea lor să vă fie comunicată ulterior de către DGSS.

⁷⁵ Tabele pe probleme (PNT, PNL, PSDI, PNC, persoane care au deținut funcții în cadrul curții regale, legionari), cu persoanele reținute în vara anului 1952, pe baza Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952, se pot consulta în arhiva CNSAS, fond Documentar, dosarele nr.: 14 493, 15 568. Tabele cu persoanele reținute în cadrul Ordinului DGSS nr. 490/Cabinet din Direcția Generală a Securității Statului-Regiunea Iași se pot consulta în arhiva CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Tovarășii directori de regiuni vor controla personal dosarele pentru justiție și cele cu propuneri pentru CM, conform ordinului 626⁷⁶ pe care le vor semna, răspunzând personal de conținutul lor.

Pentru aducerea la îndeplinire întocmai a prezentului ordin, veți folosi lucrători din aparatul regiunii.

Termenul pentru definitivarea cercetărilor este de 20 de zile de la primirea prezentului ordin.

Ministru adjunct al Afacerilor Interne
Pintilie Gheorghe⁷⁷

Chestionarele indicate în Ordinul DGSS din 26 august 1952 către Direcțiile regionale de securitate, prin care trebuia stabilită activitatea desfășurată de persoanele reținute în noaptea de 15/16 august 1952, conțineau următoarele întrebări:

⁷⁶ Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 626 din 23 iulie 1952 conținea măsuri de îmbunătățire a calității anchetelor deoarece se constatase lipsuri în munca de anchetă a organelor de securitate. Pentru ducerea cercetărilor s-a fixat următorul termen: „în cazul indivizilor arestați pentru agitație contrarevoluționară, răspândire de zvonuri, încadrări în UM, termenul de anchetare se stabilește la o lună din ziua arestării” (ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, f. 53). Prelungirea termenului de anchetare se efectua numai cu avizul DGSS pe bază de referat cu indicarea motivelor necesității prelungirii termenului. Răspunderea pentru efectuarea arestărilor și starea muncii de anchetă în direcțiile regionale a fost încredințată personal directorilor regionali. În Ordinul 626/1952 se mai arăta că: „În organele de securitate mai are loc practica efectuării arestărilor pe baza materialelor neîntemeiate, neînsemnate și neverificate, de asemenea, și fără efectuarea unei documentări prealabile asupra activității criminale a indivizilor ce urmează a fi arestați. Ca rezultat al unei asemenea lipse de răspundere în problema arestărilor a fost aceea că au avut loc o serie întregă de arestări a cetățenilor cu totul nevinovați, iar uneori din mediul social apropiat nouă, ceea ce a pricinuit prejudicii politice cauzei construirii socialismului la noi în țară și a subminat autoritatea regimului de democrație populară, precum și a organelor de securitate. Asemenea cazuri au avut loc în direcțiunile regionale Stalin, Mureș, Putna și altele” (*Ibidem*, f. 48). Vezi, pe larg, Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 626 din 23 iulie 1952 în *Ibidem*, ff. 48-56.

⁷⁷ Idem, fond Documentar, dosar nr. 15 568, ff. 13-15; Idem, dosar nr. 12 455, vol. 7, ff. 66-67 .

„Chestionar

1. Când te-ai înscris în....., unde anume și de cine ai fost recomandat?
2. Ce activitate ai desfășurat, unde și împreună cu cine?
3. Ce funcții ai îndeplinit?
4. Cu ce elemente din conducerea partidului ai avut legături și în ce au constat aceste legături?
5. Cu ce elemente din conducerea celorlalte partide politice ai întreținut legături și în ce au constat aceste legături?
6. Ce elemente plecate în străinătate cunoști, ce legături ai avut cu aceștia, cum ai întreținut legăturile, prin cine ai dus corespondență și cum anume?
7. Pe cine cunoști că ar întreține legături cu persoanele fugite în străinătate și cu cine anume?
8. Cum și prin cine ai ajutat familiile celor închiși, în ce fel?
9. Pe cine ai ajutat?
10. Ce alte persoane cunoști că a ajutat familiile celor închiși?
11. Ce activitate contrarevoluționară ai depus după 23 august 1944?
12. Dacă ți s-a propus, de cine și ce anume propunere ți s-a făcut?
13. Cu cine ai depus această activitate, ce știi despre aceștia și unde se găsesc?
14. Ce participare ai avut la alegerile din 1946, 1948?
15. În ce partide ai mai activat, de când, până când, cu cine, ce activitate ai depus și ce funcții ai avut?”.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 68.

„Chestionar

1. Când ai intrat în Poliție, cu ce grad și în ce localitate?
2. Ce funcții ai îndeplinit pe perioade și localități?
3. Cine ți-au fost șefii și subalternii în localitățile unde ai funcționat?
4. Ce organizații comuniste și muncitorești au fost descoperite în timpul cât ai funcționat în politică?
5. Ce persoane au fost arestate cu ocazia descoperirii organizațiilor arătate mai sus?

6. Cine a condus cercetările asupra acestor persoane, cine a încheiat actele și ce soluții a dat asupra acestora (punere în libertate sau trimitere în justiție)?
7. Ce informatori ai cunoscut în timpul cât ai funcționat în poliție și în ce problemă a lucrat fiecare? Unde se găesc în prezent?
8. Cu ce sumă de bani au fost retribuiți acești informatori pentru informațiile furnizate?
9. Ce alte avantaje li s-au creat informatorilor în schimbul informațiilor furnizate?
10. Unde se găesc informatorii cunoscuți de dumneata?"

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 69.

„Chestionar

1. Când ai intrat în organizația legionară?
2. De cine ai fost recomandat?
3. În ce cuib ai activat?
4. Cine mai făcea parte din acest cuib?
5. Ce activitate ai depus în cadrul organizației (ședințe, cotizații, participare la excursii, colecte, ajutoare legionarilor arestați și familiilor lor?
6. Ce funcții ai îndeplinit în organizația legionară?
7. Ce participare ai avut la rebeliunea din ianuarie 1941?
8. Ce activitate ai avut în cadrul organizației legionare după 23 august 1944?
9. Cu cine ai activat?
10. Ce legături ai avut?
11. Ce ajutor ai dat după 23 august pentru legionarii condamnați și familiile lor?
12. Pe cine cunoști că ar fi ajutat pe legionarii condamnați sau familiile lor?
13. Care din legionari cunoști că ar fi desfășurat activitate după 23 august 1944 și care mai desfășoară și în prezent?"

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 70.

„Chestionar

1. În interogatoriul din.....ai arătat că în cadrul organizației legionare ai avut legătură sau ai cunoscut pe X . De când îl cunoști pe acesta sau prin cine l-ai cunoscut?
2. În ce împrejurări l-ai cunoscut pe X?
3. Ce legături ai avut cu el?
4. Ce activitate comună ați avut în organizația legionară?
5. Ce activitate a avut X în organizația legionară, când și-a desfășurat-o și cu cine anume?
6. Ce funcții a îndeplinit în cadrul organizației legionare?
7. Ce participare a avut la rebeliune?
8. Ce cunoști din activitatea sa de după 23 August 1944?
9. Cum și prin cine a ajutat pe legionarii din închisoare sau familiile lor?
10. De unde ști aceasta?
11. Cine ar mai putea da relații asupra activității legionare a lui X?
12. Ce mai ai de declarat în legătură cu X (persoană sau organizație)?”.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 71.

Conform ordinelor transmise direcțiilor regionale de securitate de către Direcția Generală a Securității Statului, internațiilor administrativi trebuiau să li se întocmească dosare personale care să cuprindă material informativ obținut de la fosta jandarmerie, poliție sau organele de securitate, procesul verbal de percheziție cu ordinul de percheziție, procesul verbal de interogatoriu încheiat la reținerea lor, declarații ale martorilor, fișa dactiloscopică cu fotografie. În practică, nu toți internații administrativi aveau întocmite dosare. Majoritatea internațiilor au fost trimiși în coloniile de muncă pe bază de tabele nominale⁷⁸. De pildă, la 1 martie 1953, din cele 3210 persoane internate administrativ la Peninsula

⁷⁸ Vezi în *anexa documentară* a studiului exemple de astfel de tabele nominale. Tabelele erau înaintate la Direcția Generală a Securității Statului (DGSS) de către direcțiile regionale de securitate cu persoanele reținute în cadrul ordinului 490 Cabinet/1952 și conțineau date de stare civilă și materialul pe baza căruia s-a trecut la reținerea persoanei. Tabelele erau întocmite alfabetic și pe probleme (PNT, PNL, PSDI, PNC).

Valea Neagră, 2293 persoane nu aveau dosare întocmite și ca urmare nu se cunoștea durata internării⁷⁹.

În documentele organelor de securitate se arată multe nereguli în anchetarea persoanelor internate în colonii de muncă în baza Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 1952. De exemplu, în *Raportul din 19 septembrie 1953 privind activitatea Comisiilor Speciale de verificarea deținuților și internaților contrarevoluționari din penitenciare, lagăre și colonii de muncă*, se afirmă că ancheta, în numeroase cazuri, s-a făcut într-un mod superficial⁸⁰, că dosarele erau incomplete deoarece nu se arăta data reținerii, decizia pe baza căreia au fost încadrați în coloniile de muncă, durata internării, apartenența politică sau funcția avută⁸¹; că s-a procedat în mod abuziv la anchetarea celor reținuți; că unii dintre internați au fost forțați să semneze declarații al căror conținut nu-l cunoșteau. Anchetatorii s-au dedat la abuzuri în timpul anchetei folosind diferite metode (bătaia, promisiuni că dacă vor semna procesul verbal vor fi eliberați etc.) pentru a smulge declarații de la cei reținuți, imputându-le diferite învinuiri nereale, ca aceea că au făcut parte din conducerea fostelor partide politice⁸².

În ordinele transmise direcțiilor regionale de securitate de către Direcția Generală a Securității Statului se stipula că faptele persoanelor reținute trebuiau consemnate în procesele verbale de interogatoriu și întărite prin declarațiile martorilor și materialul informativ existent la dosar. Însă, în practică, dosarele persoanelor reținute nu conțineau toate materialele indicate în ordinele transmise referitoare la întocmirea

⁷⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, f. 217.

⁸⁰ În raportul din 19 septembrie 1953 se arată că anchetatorul pune în mod mecanic întrebările din chestionar, indiferent dacă unele din întrebări erau anulate prin răspunsurile anterioare. În raport se exemplifică cu interogatoriul care a fost luat cu ocazia cercetărilor internatului Grigorescu Dumitru la Centrul de Triere Rahova: „Acesta declară la începutul anchetei că «nu recunoaște că a fost legionar, ci că a făcut politică PNT-Maniu din 1923 până în 1947». Totuși organul anchetator continuă cu întrebările: «De cine ai fost recomandat în mișcarea legionară?» la care i se răspunde că «nu a fost recomandat de nimeni, întrucât nu a fost legionar». În continuare, anchetatorul pune următoarea întrebare: «Cine mai făcea parte din acel cuib?»”, întrebare care nu mai avea nici un sens, întrucât anchetatul declarase de la început că nu a făcut parte din mișcarea legionară. Anchetatorul continuă apoi până la sfârșit numai cu întrebări în genul acestora” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, f. 91-92).

⁸¹ Pentru exemple vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, ff. 214-215.

⁸² *Ibidem*, ff. 73 și 93.

dosarelor. Dosarele de anchetă au fost întocmite fără probe concludente. În unele dosare nu exista material probatoriu din care să rezulte funcțiile avute în mișcarea legionară sau partidele politice, iar în alte dosare exista contradicție între materialul informativ, fișa personală, raportul de investigații și procesul verbal de interogatoriu, în sensul că în fiecare din acestea se arătau diferite funcții, neputându-se trage o concluzie care din ele era cea reală⁸³. Astfel s-a ajuns ca printre cei reținuți să fie persoane care n-au deținut funcții în partidele politice și mișcarea legionară sau nu au fost legionari⁸⁴. De exemplu, într-un raport din 1953 se arăta că în lagărul special Peninsula Valea Neagră majoritatea covârșitoare a dosarelor care priveau pe internații politici nu aveau „probe evidente pentru stabilirea funcției ce au deținut în partidele contrarevoluționare”⁸⁵. Cele mai multe dosare conțineau doar un proces verbal de anchetă întocmit în timpul cercetărilor⁸⁶ sau doar o fișă personală semnată.

În rapoartele organelor de securitate se arăta că se ajunsese la această situație deoarece nu se efectuase nici un control asupra dosarelor de anchetă încheiate de către anchetatorii de la regiuni. Că aceste dosare au fost înaintate la MAI/MSS vizate în mod formal de unii directori regionali, care nu au controlat dacă la dosare exista material probatoriu împotriva celor învinuiți⁸⁷. „Că dacă ar fi fost verificate aceste dosare de anchetă, tov. directori regionali ar fi observat în ele adăugiri, nepotriviri, confuzii sau lipsa de pricepere a unor anchetatori și s-ar fi putut remedia prin măsuri luate pe loc, metodele nepermise folosite în anchetă, mai ales în acele cazuri în care anchetatorul din lipsa unui material probatoriu prealabil a trecut la anchetarea pe baza unei evidențe neprecise. Acest fapt a atras după sine arestarea unor persoane în locul altora și forțarea de către anchetator de a fi recunoscute unele fapte nereale, dându-se prin aceasta un caracter că s-a urmărit să se pună în mod forțat în concordanță

⁸³ *Ibidem*, ff. 191-192.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 212. Pentru exemple, vezi pe larg, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 5, ff. 73-92; 208-212.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 219. Pentru întocmirea dosarelor de internare administrativă vezi și raportul Procuraturii Generale a RPR din 7 august 1953 în *Ibidem*, vol. 51, partea I, ff. 203-207.

⁸⁶ În documentele organelor de securitate se arată că multe procese verbale de interogatoriu au fost întocmite superficial deoarece din conținutul lor nu rezulta activitatea celui anchetat sau au fost falsificate de către organul de anchetă (*Ibidem*, vol. 5, f. 94).

⁸⁷ *Ibidem*, f. 94.

obiectivul cu evidența neprecisă și neclară”⁸⁸. În raportul din 19 septembrie 1953 se arăta că din această cauză „în acest ordin au fost încadrate multe elemente simple de la țară și de la orașe, care n-au jucat în mod efectiv un rol conducător în partidele istorice, ci au fost eventual ca simpli figuranți”⁸⁹. Astfel, au fost internate administrativ multe persoane care nu se încadrau în prevederile Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952 (simpli membri de partid sau simpatizanți ai acestor partide), fiind private de libertate câțiva ani din viața lor.

Exemple de persoane reținute în cadrul operațiunii din 15/16 august 1952

Persoanele care au deținut funcții importante și în aparatul de stat „burghezo-moșieresc”, pe lângă funcțiile pe care le-au avut în partidul din care au făcut parte, au fost propuse la pedepse administrative mari, pe timp de 50-60 luni⁹⁰. Prezentăm mai jos exemple de persoane reținute cu ocazia operațiunilor din 15/16 august 1952, care au deținut diferite funcții în PNT, PNL, PSDI, PNC și la fosta Casă Regală, propuse a fi internate în colonii de muncă (CM) pe timp de 5 ani:

Persoane reținute din Partidul Național Țărănesc (PNT), cu ocazia operațiunilor din 15-16 august 1952, propuse a fi internate în CM pe timp de 5 ani:

- *Rădulescu I. Virgil*, născut la 1 noiembrie 1908, în comuna Voinești, regiunea Prahova, fost avocat. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în Comitetul Județean PNT. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNT, în 1937, în Târgoviște. A fost membru în Comitetul județean Dâmbovița și membru în delegația permanentă a orașului Târgoviște. Din anul 1946 până în 1948 a deținut aceste funcții”⁹¹.
- *Chițu Petre*, născut la 25 noiembrie 1901, în comuna Peretu, Teleorman, fost învățător. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în Comitetul județean Teleorman. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNT în 1934. A organizat și ținut

⁸⁸ *Ibidem*, f. 95.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Idem*, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 504.

⁹¹ *Idem*, dosar nr. 15 568, f. 232.

ședințe și întruniri țărăniste. Din 1934 până în 1945 a fost președinte al Organizației PNT din comuna Peretu. Din 1945 până în 1946 a fost șef de sector în comuna Peretu și Albești și membru în Comitetul Județean Teleorman⁹².

- *Radoslav Ion*, născut la 13 octombrie 1891, în Giurgiu, fost comerciant. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în Comitetul PNT jud. Vlașca. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNT în 1926, în Giurgiu, având funcția de membru în Comitetul Județean Vlașca din 1946 până în 1947⁹³.
- *Corina Hudiță*, născută la 25 mai 1909, sora lui Ion Hudiță, fost ministru în perioada guvernării PNT, în anul 1952 a fost încadrată în colonie de muncă pe timp de 24 luni, „pentru simplul fapt că era sora lui Hudiță⁹⁴. Exemplele pot continua.

Persoane reținute din Partidul Național Liberal (PNL), cu ocazia operațiunilor din 15-16 august 1952, propuse a fi internate în CM pe timp de 5 ani:

- *Vasilescu Zenovie*, născut la 30 octombrie 1905, în Craiova, de profesie medic. „Din materialul informativ rezultă că a fost secretar general al organizației PNL Tătărescu. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNL, în 1945, în Craiova. A fost secretar al organizației PNL pe jud. Dolj din 1946 până în 1947. În această perioadă a fost și deputat PNL. A participat la ședințe de comitet. A organizat întruniri în Craiova, a făcut propagandă PNL⁹⁵.
- *Meila N. Nicolae*, născut la 2 septembrie 1896, în București, de profesie tâmplar. „În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNL în 1928 și că a fost simplu membru până în 1945 în Circ. 16, iar din 1945 a fost vicepreședinte al Circ. 16 până în 1948. A participat la ședințe și întruniri, la cuvântări ale lui Brătianu și a plătit cotizația⁹⁶.
- *Predescu Traian*, născut la 15 aprilie 1899, în Giurgiu, de profesie contabil. „În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNL în 1932, în

⁹² *Ibidem*, f. 233.

⁹³ *Ibidem*, f. 230.

⁹⁴ *Idem*, dosar nr. 55, vol. 60, f. 10.

⁹⁵ *Idem*, dosar nr. 15 568, f. 259.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 266.

Giurgiu. Din 1932 până în 1939 a fost membru în Comitetul orășenesc PNL Giurgiu. A luat parte la ședințe, întruniri și manifestări liberale. A făcut propagandă electorală liberală⁹⁷.

- *Bujila Gheorghe*, născut la 18 decembrie 1901, de profesie învățător. „Din materialul informativ, rezultă că a fost membru în comitetul comunal PNL din comuna Titu Gară. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNL în 1927 în comuna Titu Gară. Din 1927-1935 a fost simplu membru în org. PNL din comuna Titu Gară. Din 1935-1937 a fost membru în comitetul comunal PNL din comuna Titu Gară. Din 1938-1945 nu a mai dus nici un fel de activitate politică. Din 1945-1947 a fost înscris în PNL Tătărescu, fiind membru în Comitetul comunal și delegat la secția de votare la alegerile din 1946⁹⁸.
- *Răducanu I. Teodor Florian*, născut la 5 aprilie 1908, în Roșiorii de Vede. „Din materialul informativ rezultă că a fost secretar al org. PNL Bejan în Roșiorii de Vede. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PNL în 1945 în Roșiorii de Vede. Din 1945 până în 1948 a fost secretar al org. PNL Roșiorii de Vede. A participat la ședințe, a plătit cotizația. A participat la ședințele PNL județene⁹⁹.
- *Maria Tătărescu*, născută la 28 septembrie 1893, cumnata lui Gheorghe Tătărescu, în anul 1952 a fost încadrată în colonie de muncă pe timp de 24 luni, pentru faptul că în urma naționalizării averii și arestării soțului ei (fratele lui Gheorghe Tătărescu) „s-a manifestat nemulțumită în cadrul familiei¹⁰⁰. Exemplele pot continua.

Persoane reținute din Partidul Social Democrat Independent (PSDI), cu ocazia operațiunilor din 15-16 august 1952, propuse a fi internate în CM pe timp de 5 ani:

- *Apostol Ion*, născut la 10 martie 1915, în Galați, de profesie operator geolog. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în Comitetul organizației PSDI Giurgiu. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PSD în 1945, în orașul Giurgiu. A participat la ședințe și a plătit cotizații. Nu a avut nici o funcție în cadrul org. orășenești.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 267.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 271.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 266.

¹⁰⁰ Idem, dosar nr. 55, vol. 60, f. 10.

După 10 martie 1946 a trecut în PSDI, fiind secretar al Comit. PSDI din orașul Giurgiu¹⁰¹.

- *Șelaru Radu*, născut la 25 septembrie 1882, în comuna Stoinești-Ilfov, de profesie cizmar. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în CC al PSDI. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PSD în 1902, unde a activat până la 10 martie 1946. După 10 martie 1946 s-a încadrat în PSDI, având funcția de membru în CC al PSDI. În 1946 a fost candidat PSDI pe jud. Ilfov¹⁰².
- *Turcu Ioan*, născut la 17 noiembrie 1920, în comuna Băsești-Bacău, de profesie medic. „Din materialul informativ rezultă că a fost membru în Comit. Sect. III. În declarațiile sale arată că s-a înscris în PSDI în iulie 1946, la Circ. 21. A fost secretar și casier al organizației PSDI din Circ. 21 din nov. 1946 până în martie 1947¹⁰³. Exemplele pot continua.

În nota Consiliului Securității Statului nr. C/00516470 din 08.09.1971, care privea situația foștilor social-democrați încadrați în colonii de muncă, se arată că: „Din datele existente în evidențele Consiliului Securității Statului, rezultă că au fost încadrați în colonii de muncă un număr de 266 foști social-democrați. Dintre aceștia, 33 sunt cunoscuți că au făcut parte și din alte partide, desfășurând activitate pe linia acestora¹⁰⁴.

Persoane reținute din Partidul Național Creștin (PNC), cu ocazia operațiunilor din 15-16 august 1952, propuse a fi internate în CM pe timp de 5 ani:

¹⁰¹ Idem, dosar nr. 15 568, f. 303.

¹⁰² *Ibidem*, f. 306.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 308.

¹⁰⁴ Idem, dosar nr. 15 901, vol. 11, f. 114. În nota din 1971 a Consiliului Securității Statului se arată că: „Verificările efectuate la Direcția Evidenței Populației arată că un număr de 62 de persoane din categoria menționată au decedat, 4 au emigrat, 168 se află în viață, iar 32 nu au fost identificate, urmând a se face investigații pentru stabilirea situației lor. Cercetându-se documentele Oficiului pentru primirea, evidența și urmărirea rezolvării reclamațiilor, sesizărilor și propunerilor cetățenilor, reiese că din cele 266 persoane din categoria menționată, numai 68 au solicitat – și li s-au eliberat – adeverințe pe perioada cât au fost reținute în colonii de muncă” (*Ibidem*).

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

- *Cojocaru Grigore*, născut la 2 ianuarie 1905, fost cârciumar, a fost propus să fie încadrat în CM pe timp de 60 luni pentru că „s-a înscris în anul 1930 în PNC și în urma activității depuse a fost ales membru în Comitetul județean Vaslui în cadrul PNC”¹⁰⁵;
- *Marievici Vlad*, născut la 24 aprilie 1903, funcționar, a fost propus pentru a fi încadrat în CM pe timp de 60 luni pentru că „s-a înscris în LANC în anul 1928. A fost numit secretar al organizației județene LANC Iași”¹⁰⁶;
- *Chițoveanu Octav*, născut la 12 iunie 1914, în comuna Manoleasa, profesor, a fost propus pentru a fi încadrat în CM pe timp de 60 luni pentru că „în anul 1934 s-a înscris în LANC și în urma fuzionării cu PNC a fost numit secretar și președinte al acestui partid, funcție ce a deținut-o până la desființarea partidului”¹⁰⁷. Exemplele pot continua.

Persoane care au deținut funcții de răspundere la fosta Casă Regală reținute cu ocazia operațiunilor din 15/16 august 1952 pentru care se propunea încadrarea în CM pe timp de 5 ani:

- *Mihăilescu M. Mihai*, născut la 8 octombrie 1897, în Tg. Jiu, la acea dată pensionar militar, a fost propus pentru încadrarea în colonie de muncă, pe timp de 5 ani, pentru că a fost adjutant regal. În documentele din arhiva fostei Securități se arată că: „din materialul informativ rezultă că a fost adjutant regal. În declarațiile sale arată că a intrat în serviciul Casei Regale în 1937, în București, cu funcția de aghiotant regal, funcție pe care a deținut-o din 1937 până în 1940”¹⁰⁸.
- *Stavăr Gheorghe*, născut la 17 ianuarie 1890, în comuna Cotnari-Iași, fost secretar general al Casei Regale. „Din materialul informativ rezultă că a fost prefect și secretar general al Casei Regale. În declarațiile sale arată că a intrat în serviciul Casei Regale în 1933 cu funcția de prefect al palatului regal. În 1935 a fost numit ofițer de ordonanță la palatul regal, iar în 1938 secretar general al

¹⁰⁵ Idem, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 225.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Idem, dosar nr. 15 568, f. 334.

casei regale. A fost administratorul bunurilor fostului rege Carol al II-lea¹⁰⁹.

- *Marinescu Florian*, născut la 17 aprilie 1888, în comuna Lidza-Stoenești-Ialomița, fost inspector al Domeniilor Regale. „Din materialul informativ rezultă că a fost casier administrativ și inspector la domeniile regale. În declarațiile sale arată că a intrat în serviciul Casei Regale în 1918, fiind numit contabil. În 1920 a fost numit casier, în 1925 șef contabil, în 1927 director de casierie, în 1930 administrator peste contabilități și inspector al Domeniilor Coroanei¹¹⁰.
- *Grigorescu E. Traian*, născut la 27 mai 1887, în București, fost general de divizie. „Din materialul informativ rezultă că a fost aghiotant la casa militară regală. În declarațiile sale arată că a intrat în serviciul fostei case regale în 1930. A fost pedagog și instructor al fostului rege Mihai și director al școlii militare¹¹¹. Exemplele pot continua.

În referatele organelor de securitate prin care se propunea încadrarea în colonie de muncă (CM), pe timp de 5 ani, măsura luată asupra acestor persoane era motivată astfel: „Toți aceștia lăsați în stare de libertate, prezintă un pericol permanent de a trece la acțiuni contrarevoluționare¹¹².

În toamna anului 1952, conducerea Partidului Muncitoresc Român s-a pronunțat asupra arestării șefilor de cuib legionari. Gheorghe Gheorghiu-Dej opina în cadrul ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 4 septembrie 1952 că trebuia lucrat împotriva dușmanilor regimului democrat-popular nu numai prin măsuri represive, ci și politice „pentru a-i apropia de regimul de democrație populară”. Prezentăm mai jos poziția conducerii Partidului Muncitoresc Român în privința legionarilor și a luptei cu „contrarevoluționarii”:

„Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej:

„La ordinea de zi avem să ne pronunțăm asupra unor propuneri făcute de Ministerul de Interne privind șefii de cuib legionari din țară. Este aici un scurt referat și alături un tabel. Tabelul este semnificativ.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 156.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 157.

¹¹² *Ibidem*, f. 154.

Referatul nu poate să cuprindă dosarele voluminoase care se găsesc la Ministerul de Interne în legătură cu toți acești șefi de cuib, peste 12 mii de oameni din toată țara. Sunt puși pe regiuni, pe categorii sociale, profesii (citește).

Ministerul de Interne a întocmit această lucrare la indicațiile date de mine mai de mult pentru a avea o evidență asupra rețelei fostei mișcări legionare, a șefilor de cuib, un studiu asupra însăși a acestei organizații, cu scopul de a antrena aparatul Ministerului de Interne în a se preocupa de această problemă și a o studia pentru a combate mai bine aceste elemente contrarevoluționare care își desfășoară activitatea, care n-au încetat activitatea lor, în ultimul timp se simte o întetire; la aceasta se mai adaugă și acțiunea claselor izgonite de la putere, activiști ai partidelor burgheze «democrate» Maniu, Brătianu, în principal național-țărăniști, tot ce este contrarevoluționar în țara noastră. Ei se mișcă, fac câte ceva, unii mai mult, alții mai puțin. Până în prezent n-am reușit să depistăm firele unei organizații, să ajungem la conducerea operativă în țară, nu e greu de știut de unde primesc ei dispoziții și cum își întrețin legăturile lor în afară, însă până acum n-au reușit organele noastre de stat să ajungă la cap. Combatem deocamdată dincolo, dincoace, uneori are această acțiune aspect de apărare mai mult decât ofensiv și în general se observă abia după ce săvârșesc acte, abia atunci constatăm că au făcut cutare și cutare. (...)

Ce este de făcut? Sunt 12 600. Aproape 2 divizii, o armată. Însă între aceștia sunt țărani săraci, țărani mijlocași, muncitori și tehnicieni (...) Caracteristic pentru munca politică în această privință sunt măsurile în Germania Democrată, acolo se știe cine a fost în Hitlerjugend și partidul național-socialist, foarte mulți, majoritatea. Ce fac ei? Îi arestează pe toți? Dacă este dispus să lucreze cinstit poate să lucreze și poate să se reabiliteze. Cred că și la noi va trebui să luăm curs de a ne ocupa de oamenii care au fost în mișcarea legionară, elemente de jos, de a sta de vorbă cu ei, de a-i dezintoxica, de a-i apropia de regimul nostru de democrație populară, în sensul de a lucra cinstit. La cei la care avem dovezi că desfășoară activitate, sunt dușmani, cu toate că s-a discutat cu ei și li se spune, știu ce trebuie făcut. Noi știm, am stat cu ei în închisoare la Jilava și în alte părți, am reușit chiar să rupem de la ei, să provocăm între dânșii păruială. Sigur, încredere nu poți avea în ei. Mi se pare că ar fi mai just așa. Față de elementele active, la care avem dovezi că desfășoară activitate nici vorbă nu poate fi, îi pui bine. De judecat și după poziția lui socială. Dacă e țăran sărac numai pentru că a fost șef de cuib însă n-a

desfășurat activitate și nu ai dovezi, la fel, cu mijlocașii e altceva. Noi putem să mergem și să-i luăm pe toți, îi punem în țarc, la fiecare dintre aceștia mai trebuie să numărăm încă 3 suflete în medie și să mai adăugăm aici rubedenii. Este o problemă foarte serioasă. Este sigur o măsură radicală, însă nu știu dacă va da rezultatul dorit, dacă n-ar fi mai oportun partidul să ia curs în sensul arătat, pe baza unui plan de activitate cunoscând acele elemente unde au fost, apropiindu-se în sensul de a discuta cu ei deschis și a le determina poziția, ca ei înșiși să ia atitudine publică față de legionari în comună, regiune, în orașul respectiv. (...).

Trebuie judecați după poziția lor actuală, lucrează sau nu lucrează, avem nevoie de ei într-un loc sau altul, li se poate pune în față chestiunea: ori-ori. Iar o parte care nicicum nu putem să-i lăsăm, despre care sunt fapte că desfășoară activitate, să-i folosim în mod organizat tot la muncă, tratați după felul cum și ei se poartă. Mie mi se pare că așa e mai cuminte să punem chestiunea. Referatul este făcut de direcția corespunzătoare. Am oarecare motive să fiu prudent și din acest punct de vedere. Va trebui să discutăm însăși problema cu chiaburii și cu elementele mijlocașe care s-au ridicat, au avut manifestări împotriva cotelor obligatorii, au mârâit, au înjurat dar până la urmă au dat. Au fost forțați să dea. Și alții și-au luat traista fiind stăpâniți de iluzia că în curând o să vină războiul și o să scape și o să fie bine văzuți pentru că s-au luptat cu regimul. Este cea mai ușoară treabă să arestezi pe cineva. Este mai greu să stai de vorbă, să muncești, să lămurești, să nu îndepărtezi, ci să apropii. Dacă mergem așa se înțelege că toată această treabă trebuie să fie făcută, să frângem rezistența numai prin acțiunile organelor de stat, prin metoda arestărilor, în curând va trebui să alocăm sume speciale pentru a construi noi închisori, mai multe decât au fost la burghezie și aceasta nici principial nu este just, ar fi fundamental greșit. Pentru că sub regimul de democrație populară neapărat trebuie să se creeze acele condiții care dau bază, putere acestui regim al puterii populare, se sprijină pe cele mai largi mase populare. Noi uneori lovim în efectele dușmanului, uneori lovim în victimele dușmanului, pentru că și un țăran muncitor este o victimă. Dușman este chiaburul pentru că el în mod activ își desfășoară munca lui de complot și subminare a regimului, care slăbește încrederea în regim (...).

Sunt asemenea fapte diverse care arată că mai mult apărăm prin măsuri administrative, prin organele represive. Activiștii de partid se obișnuiesc să aștepte și ridică problema că Securitatea, Miliția n-au luat măsuri pentru că unul a zis cutare sau că a înjurat. Dar tu de ce n-ai zis, de ce n-ai strâns oamenii să-l izolezi? Poate să fie om cinstit care

influențat de cineva să spună și el ceva și gata îi fac dosar. Va trebui să analizăm foarte serios lucrurile acestea și consider că partidul nostru va avea succes dacă nu imediat, probabil însă va avea succese politice foarte serioase pe tărâmul luptei cu contrarevoluționarii.

Ai dușmani activi care se dedau la acte de călcarea legilor, la acte de călcarea dispozițiilor și hotărârilor guvernului, la acte de violență și teroare, la aceștia se răspunde la violență, cu violență, la teroare cu teroare. Nu noi provocăm pe ei, ei ne provoacă pe noi. Noi nu ne-am fi atins de ei dacă ei nu ar fi ridicat piatra să azvârle în noi și noi ridicăm atunci măciuca și îl lovim și atunci fiecare cetățean poate să spună: dar cine l-a pus să lovească în stat, să calce legea? Așa trebuie cred privite lucrurile. Iar concret v-aș ruga să vă spuneți părerea dacă mergem la arestarea tuturor acestor 12 mii sau ne orientăm după cele ce am spus, adică: elementele la care avem dovezi temeinice că au activitatea lor, se manifestă în fel și chip și prezintă un pericol, care în trecut a fost în poliția legionară, se dedă la acte de violență este și element turbulent să îi ridicăm pe aceștia, indiferent dacă este țaran sărac sau mijlocaș, muncitor, tehnician sau inginer. În ce privește pe chiaburi, elemente capitaliste, moșieri, funcționari, popi, e clar. La învățători trebuie băgat de seamă. Aceste măsuri ar trebui să le luăm. Ce ziceți?

Tov. Miron Constantinescu:

Eu sunt complet de acord cu această orientare.

Tov. Gh. Apostol:

Și eu sunt de acord.

Tov. Chivu:

Și cu completarea de a intensifica munca cu ei.

Tov. Moghioroș:

Noi avem foarte mulți șefi de garnizoană descoperiți în partid. Așa un șef de garnizoană comandă 10 cuiburi.

Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej:

Aceștia sigur trebuie ridicați, dacă n-au fost încă arestați. Ce ziceți deci? (*Tovarășii sunt de acord*).

Am să transmit Ministerului de Interne în acest sens poziția conducerii partidului”¹¹³.

În ședința Biroului Politic al CC al PMR din 4 septembrie 1952 au fost stabilite următoarele măsuri în legătură cu foștii șefi de cuib legionari:

¹¹³ ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 79/1952, ff. 6-12.

să fie ridicați toți șefii de cuib legionari despre care existau dovezi că desfășurau activitate dușmănoasă, indiferent de categoria lor socială; toți foștii șefi de cuib legionari, chiaburi sau aparținând „fostelor clase exploatatoare”, chiar dacă nu existau dovezi că desfășurau activitate dușmănoasă; toți foștii șefi de garnizoană (comandanți legionari); foștii șefi de cuib legionari muncitori, țărani săraci sau mijlocași, tehnicieni, ingineri nu trebuiau ridicați dacă nu existau dovezi că desfășurau vreo activitate dușmănoasă. Organizațiile de partid trebuiau să ducă cu aceste persoane „o muncă de reeducare, determinându-i prin discuții să ia poziție față de activitatea lor legionară din trecut”¹¹⁴.

Cele mai multe dintre persoanele care au deținut diferite funcții în „fostele partide burgheze” au fost internate în lagărele de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Astfel, la 18 decembrie 1952, în lagărul special de muncă de la Peninsula (categoria I), se aflau 3228 persoane internate administrativ. Din punct de vedere al apartenenței politice, cele 3228 persoane erau: legionari (1716), PNL (457), PNTȚ (488), PSDI (62), PNC (54), polițiști (270), „alte partide contrarevoluționare” (181)¹¹⁵.

De asemenea, multe dintre persoanele internate administrativ au muncit la Canalul Dunăre-Marea Neagră. La 18 decembrie 1952, din cele 13 818 persoane lipsite de libertate care munceau la Canal, 8296 (60,04%) erau internate administrativ, iar 5522 (39,96%) erau condamnate penal prin hotărâre judecătorească. Repartizarea pe lagăre și colonii de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră a celor 8296 persoane internate administrativ era următoarea: Capul Midia - 2 142; Peninsula - 3228; Galeșul - 792; Castelul - 515; Poarta Albă - 5; UM 3 Cernavodă - 1 614¹¹⁶.

La Canalul Dunăre-Marea Neagră s-a lucrat cu „muncitori liberi, militari și deținuți”. Însă din totalul forței de muncă de la canal, în anii 1951 și 1952, numărul deținuților (politici și de drept comun) a fost cel mai mare. „La 1 mai 1951, din totalul efectivelor «de brațe de muncă», 43,8% erau deja puse la dispoziție la Canal de către MAI; în cursul anului 1952,

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 3.

¹¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar 55, vol. 5, ff. 205-206.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 185. Pentru organizarea și funcționarea lagărelor de la Canalul - Dunăre Marea Neagră, precum și pentru munca, abuzurile, regimul din aceste lagăre vezi, pe larg, *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Andrei Muraru (coord.), Clara Mareș, Dumitru Lăcătușu, Cristina Roman, Marius Stan, Constantin Petre, Sorin Cucera, studiu introductiv de Cristina Roman, prefață de Marius Oprea, Iași Editura Polirom, 2008, pp. 199-224; 228-252.

procentele vor spori considerabil, ajungând la 60% și chiar 82,5% din totalul muncitorilor Canalului, în noiembrie 1952¹¹⁷.

Ion Gheorghe Maurer, în convorbirile cu Lavinia Betea, afirma că decizia construirii Canalului Dunăre - Marea Neagră a aparținut lui Stalin și că scopul a fost mai degrabă unul politic decât economic: „Canalul Dunăre-Marea Neagră s-a construit pentru că așa i-a cerut Stalin lui Dej. Era și aceasta o politică după model rusesc. Era o modă a construcției de canale în URSS determinată nu atât de necesități economice, cât politice. Ca să elimini orice împotrivire, trebuia să sperii oamenii, iar pentru asta era bine să-i închizi pe cât mai mulți. Dar unde să-i duci și ce să faci cu ei, a fost întrebarea care s-a pus. Atunci sovieticii au construit canalul Belomor cu țărani ce se împotriveau colectivizării. Ce știam eu despre ce se întâmpla la noi?...Auzeam spunându-se că deținuții sunt duși la Canal...că acolo se lucrează cu deținuții...Eu am stat de vorbă cu niște specialiști francezi care mi-au spus că din punct de vedere al eficienței, canalul e o greșală. I-am spus și lui Dej ce zic ei dar Dej a spus că nu poate face altfel de cum i-a cerut Stalin. Și era evident că lucrurile nu mergeau bine. A fost și un proces, după care s-au abandonat lucrările și nu s-a mai vorbit de canal. Până în timpul lui Ceaușescu care l-a construit fără poruncă¹¹⁸.

Numărul persoanelor internate în CM din rândul demnitarilor și a celor care au avut diferite funcții în „fostele partide burgheze” conform documentelor organelor de securitate

Câte persoane au fost internate în coloniile de muncă (CM) din rândul demnitarilor și a celor care au avut diferite funcții în partidele politice? În arhiva fostelor organe de securitate se păstrează o *Situație numerică a elementelor care au fost pedepsite administrativ în coloniile de muncă*, întocmită, la 2 aprilie 1956, de Serviciul "C" din Ministerul Afacerilor Interne, fiind semnată de către șeful Serviciului "C", locotenent-colonel Einhorn Wilhelm. Situația statistică se referă la persoanele

¹¹⁷ Marian Cojoc, *Istoria Dobrogei în secolul XX. I. Canalul Dunăre - Marea Neagră, 1949-1953*, București, Editura Mica Valahie, 2001, pp. 73-74. Pentru forța de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră vezi, pe larg, *Ibidem*, pp. 37-94; *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Andrei Muraru (coord.), *op. cit.*, pp. 202-204.

¹¹⁸ Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Ioan Slavici, 1995, p. 97.

internate administrativ în coloniile de muncă din rândul demnitarilor regimului „burghezo-moșieresc”, al persoanelor care au ocupat diferite funcții în cadrul partidelor politice și în „organele de represiune burgheze”. Situația arată și durata internării administrative (*vezi tabelele*):

Situație a persoanelor care au fost internate în coloniile de muncă din rândul demnitarilor și a celor care au avut diferite funcții în partidele politice și în „organele de represiune burgheze” întocmită, la 2 aprilie 1956, de Serviciul ”C” din Ministerul Afacerilor Interne

Denumirea categoriilor	Dintre care						TOTAL
	6 luni	12 luni	24 luni	36 luni	48 luni	60 luni	
Demnitari	1	42	40	17	5	79	184
Organe de represiune burgheze	8	84	446	28	18	64	648
Legionari	47	394	2243	126	146	333	3289
PN Cuzist	10	13	14	27	19	105	188
PNȚ Maniu	11	64	203	154	101	868	1401
PNL Brătianu	5	38	91	99	51	597	881
PNL Tătărescu	1	6	28	43	20	164	262
PSDI	2	7	32	23	18	151	233
Alte partide și organizații naționaliste	39	114	159	120	56	176	664
Diverse	1538	4227	1933	375	210	639	8922
TOTAL	1662	4989	5189	1012	644	3176	16 672

Sursa tabelului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 1, partea I, f. 11.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Denumirea categoriilor	FUNCTIA	Dintre care						TOTAL
		6 luni	12 luni	24 luni	36 luni	48 luni	60 luni	
Demnitari	Diferite	1	42	40	17	5	79	184
Organe de represiune burgheze	Polițiști	2	12	192	14	6	39	265
	SSI	3	66	243	9	9	21	351
	Jandarmi	3	6	11	5	3	4	32
Legionari	Până la șef de cuib	45	372	1274	93	90	123	1997
	Șef de garnizoană	-	16	795	20	37	139	1007
	Șef de sector	1	4	162	11	16	60	254
	Șef de corp	1	2	12	2	3	11	31
PNȚ Maniu	Comitet de plasă	6	42	94	72	49	283	546
	Comitet județean	4	19	95	77	48	527	770
	Comitet executiv	1	3	14	5	4	58	85
PNL Brătianu	Comitet de plasă	3	17	42	41	17	190	310
	Comitet județean	2	9	46	57	33	383	530
	Comitet executiv	-	12	3	1	1	24	41
PNL Tătărescu	Comitet de plasă	-	3	11	13	5	45	77
	Comitet județean	-	3	16	29	15	103	166
	Comitet executiv	1	-	1	1	-	16	19
PSDI	Comitet de plasă	1	4	15	14	3	27	64

	Comitet județean	-	1	15	9	15	116	156
	Comitet executiv	1	2	2	-	-	8	13
Cușiști	Diferite	10	13	14	27	19	105	188
Alte partide și organizații naționaliste	PNSG	4	7	8	6	3	11	39
	GEG	4	41	31	26	18	52	172
	Part. Ard. Maghiar	23	52	105	79	28	76	363
	Sioniști	6	9	8	4	4	23	54
	Altele	2	5	7	5	3	14	36
Diverse	Diferite	1538	4227	1933	375	210	639	8922
TOTAL		1662	4989	5189	1012	644	3176	16 672

Sursa tabelului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 1, partea I, f. 11.

Cele 16 672 de persoane din tabelul de mai sus au fost internate în coloniile de muncă pentru convingerile politice, pentru activitatea politică din trecut, pentru faptul că au avut funcții în aparatul de stat „burghezo-moșieresc”. În documentele organelor de securitate se arată că ele au fost reținute deoarece „prin trecutul lor prezintă pericol pentru securitatea statului”¹¹⁹. Referitor la aplicarea măsurilor administrative, în raportul din 4 mai 1956 al Procuraturii Generale a RPR se arăta că „s-a avut în vedere funcția pe care a îndeplinit-o persoana respectivă, fără a fi stabilită în mod concret activitatea desfășurată de aceasta, atât înainte de 23 august 1944 cât și ulterior până la data internării și deci fără a rezulta gradul de pericolozitate care trebuia să stea la baza măsurii de internare”¹²⁰.

Internarea persoanelor în coloniile de muncă și batalioanele de muncă încălca prevederile Constituției Republicii Populare Române, care garanta inviolabilitatea persoanei și a domiciliului cetățenilor. Astfel, articolul 87 stipula că „Cetățenilor Republicii Populare Române le este garantată inviolabilitatea persoanei. Nimeni nu poate fi arestat decât pe baza hotărârii tribunalului sau a procurorului, conform prevederilor legii”,

¹¹⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 542.

¹²⁰ Idem, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 200.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

iar articolul 88 prevedea că „inviolabilitatea domiciliului cetățenilor și secretul corespondenței sunt ocrotite de lege”¹²¹.

Caracterul arbitrar și abuziv al internării cetățenilor români în coloniile de muncă și batalioanele de muncă este arătat chiar în documentele organelor de securitate. De exemplu, în *Documentarul întocmit la 18 martie 1968 de către Consiliul Securității Statului privind internarea unor persoane prin măsuri administrative în unități de muncă, colonii de muncă, locuri de muncă obligatorii și stabilirea domiciliului obligatoriu*¹²² se arăta: „ușurința gravă cu care se decidea, într-o singură zi, soarta a sute de oameni prin decizii discreționare, nesupuse nici unui control. (...). Din studiul efectuat de Procuratura Generală în anul 1953 aproape în toate penitenciarele și coloniile de muncă se găseau persoane deținute fără forme legale, numai pe bază de adrese și tabele nominale”¹²³.

¹²¹ „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române”, nr. 1 din 27 septembrie 1952, p. 7.

¹²² Vezi, pe larg, *Documentarul întocmit la 18 martie 1968 de către Consiliul Securității Statului privind internarea unor persoane prin măsuri administrative în unități de muncă, colonii de muncă, locuri de muncă obligatorii și stabilirea domiciliului obligatoriu*, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 177-194.

¹²³ Într-o notă-raport comună a Direcției Lagăre și Colonii de Muncă (DLCM) și Direcției Închisori și Penitenciare (DIP), din 29 octombrie 1953, adresată ministrului Afacerilor Interne, se arată că multe persoanele au fost internate fără forme legale și că multe persoane au rămas reținute și după expirarea duratei internării deoarece DGSS nu trimitea la timp comunicările de eliberare la expirarea pedepselor: „În formațiunile Direcțiilor Penitenciare, Lagăre și Colonii de Muncă există internați DGSS și DGM care au fost depuși fără forme la data internării lor. Astfel există în Lagăre și Colonii de Muncă 1 065 internați DGSS care nu au dosare de internare. Alteori chiar dacă au dosar nu au trecut în el toate datele necesare (motivul internării, date de stare civilă etc). Se trimit decizii de internare în care nu se trec datele de stare civilă sau să se indice și alte porecle sau nume (...) la eliberări de internați DGSS și DGM se pot crea confuzii primejdioase, eliberându-se un internat în locul altuia din cauza lipsei dosarului sau a datelor insuficiente de stare civilă din dosar sau decizie” (Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbăș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 415). În nota-raport din octombrie 1953 se făceau și propuneri pentru înlăturarea deficiențelor. Astfel, trebuia să se dea „ordin organelor DGSS și DGM ca în viitor să nu execute internări în penitenciare și lagăre decât numai cu respectarea strictă a formelor de internare, adică dosar complet în care să existe copie după decizia de internare. (...) În problema eliberărilor din Penitenciare și

Astfel, la 21.III.1953, în penitenciarul din Timișoara, se găseau în această situație 44 de persoane, în ianuarie 1953 la Colonia de muncă Peninsula se aflau 400, iar în martie același an 2 293 persoane. La 20 iulie 1953, în toate coloniile de muncă se găseau 402 internați al căror termen de reținere expirase, fiind în continuare privați de libertate. În penitenciare, la aceeași dată, se găseau 1 199 persoane deținute ilegal, din care 259 cu termene de reținere expirate, iar 940 la dispoziția organelor MAI fără mandate sau decizii de internare (...). Ilustrativ este următorul fapt. La 1 iulie 1954 din cca. 22 000 persoane internate administrativ, numai pentru 1 600 cazuri procuratura a emis mandate de arestare și a început ancheta penală împotriva lor. Rezultă deci că dovezi de vinovăție s-au găsit numai pentru aceste persoane. De altfel, în urma efectuării cercetărilor penale care s-au încheiat în februarie 1956, numai 509 învinuți au fost trimiși în judecată, iar restul au fost puși în libertate, cazurile fiind clasate”¹²⁴.

Abuzurile efectuate de către Ministerul Afacerilor Interne sunt recunoscute în epocă chiar de către cel care conducea acest minister. Astfel, la ședința care s-a ținut în zilele de 10-11 aprilie 1956 cu activul de partid al MAI, în contextul prezentării *Raportului delegației PMR cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al PCUS*, Alexandru Drăghici, avea să spună următoarele: „Mult timp au existat la noi comisiile acestea de internări în colonii de muncă. Mult timp la noi s-a lucrat cu foarte mare superficialitate în ceea ce privește problema legalității socialiste. Ne-am molipsit de felul acesta de a nu respecta legile, de a considera că acestea sunt făcute pentru alții și nicidecum pentru noi. Mult timp, sub motivul arestării și punerii în imposibilitate a elementelor dușmănoase de a mai lovi în regimul nostru, s-au făcut arestări și de elemente cinstite ori insuficient de vinovate. Mult timp, organele din regiune și chiar cele care lucrează în centrală foloseau metoda că ceea ce nu mergea în justiție și putea în felul acesta să fie pus în libertate, ori tot ceea ce nu constituiau fapte penale, se trimitea în colonii de muncă. (...) să nu se lucreze omul numai pe bază că în trecut a avut legături cu cutare și cutare. Problema se

Lagăre și Colonii a deținuților și internaților contrarevoluționari cu pedepsele expirate pentru a evita în viitor deținerea fără forme legale, cauzate de faptul că DGSS nu trimite comunicările de eliberare la expirarea pedepselor, propunem: deținuții și internații contrarevoluționari, precum și internații DGM cu caracterizările trimise DGSS și DGM pentru care nu s-a primit comunicarea de eliberare să fie eliberați la data expirării pedepsei, fără alte forme, prin Regiunea de Securitate respectivă în care se află Penitenciarul sau Colonia” (*Ibidem*, p. 416).

¹²⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 186.

pune acum să se lucreze omul pe bază de fapte concrete, despre activitatea lui actuală (...) Dușmani avem suficienți, așa că nu este necesar să-i inventăm. De multe ori s-a mers pe linia de a inventa în unele cazuri dușmanul, de a judeca oamenii numai după trecut”¹²⁵.

În 1956, în contextul denunțării de către Nikita Hrușciov a cultului personalității lui Stalin¹²⁶ și a crimelor comise în timpul acestuia în URSS, sunt recunoscute și abuzurile organelor de securitate din Republica Populară Română în documentele de partid. Astfel, în *Raportul delegației PMR cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al PCUS*, prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara lărgită a CC al PMR din 23-25 martie 1956, se arăta că: „Trebuie să spunem deschis că în trecut au avut loc grave încălcări ale legalității populare din partea unor organe ale securității de stat. (...) Deosebit de grav este faptul că între 1950-1954 au funcționat în cadrul Ministerului de Interne așa numitele tribunale pentru condamnări administrative¹²⁷, care trimiteau în închisori sau în lagăre de muncă cetățeni arestați și judecați fără respectarea normelor juridice obișnuite și fără ca inculpatul să poată lua cunoștință de dosar, să se poată apăra sau să-și poată angaja apărător. Aceste tribunale au condamnat un număr mare de oameni, fără a fi supuse controlului vreunei instanțe superioare juridice de stat (...). În urma hotărârii Biroului Politic al CC al PMR și a Consiliului de Miniștri, tribunalele pentru condamnări administrative au fost lichidate în anul 1954”¹²⁸.

Majoritatea persoanelor internate administrativ au fost eliberate din coloniile de muncă în anul 1954. Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 337 din 11 martie 1954 a fost abrogată Hotărârea Consiliului de

¹²⁵ Dan Cătănuș, *Ecouri ale Raportului Hrușciov din 1956 în Ministerul Afacerilor Interne*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul VII, nr. 22-23, 1-2/1999, pp. 124-127.

¹²⁶ Raportul prezentat de Nikita Sergheevici Hrușciov, prim-secretar al CC al PCUS, la cel de al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, la 25 februarie 1956, poate fi consultat în Doina Jela, V. Tismăneanu (coordonatori), *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2006, pp. 7-82. Pentru efectele lui în România vezi, pe larg, Elisabeta Neagoe, *Raportul secret al lui Nikita Hrușciov și consecințele sale în România*, în „Analele Universității Dunărea de Jos din Galați”, tom II, Galați, University Press, 2003, pp. 135-158.

¹²⁷ De fapt este vorba despre Comisia Specială prevăzută de HCM nr. 1554 din 22 august 1952, la art. 4, și înființată în cadrul MAI la 25 august 1952, care emitea decizii pentru internarea administrativă a persoanelor pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității Statului și a Direcției Generale a Miliției.

¹²⁸ ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 27/1956, ff. 258-259.

Miniștri nr. 1554/1952¹²⁹. În Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 337 din 11 martie 1954 se arăta că „Toate persoanele care la data prezentei hotărâri se află internate administrativ în coloniile de muncă organizate de Ministerul Afacerilor Interne în baza HCM nr. 1554/1952 vor fi deferite organelor de urmărire penală pentru cercetarea faptelor comise sau vor fi puse în libertate potrivit criteriilor stabilite în Indicațiunile alăturate. Ministerul Afacerilor Interne va stabili domiciliu obligatoriu acelor elemente care la expirarea pedepsei executată în închisori sau lagăre, dovedesc că nu s-au reeducat și prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului”¹³⁰.

Prin HCM nr. 337 din 11 martie 1954 a fost desființată pedeapsa administrativă a internării persoanelor în colonii de muncă și batalioane de muncă, însă s-a menținut stabilirea domiciliului obligatoriu pentru anumite categorii de persoane.

În baza HCM. nr. 337 din 11 martie 1954, Ministerul Afacerilor Interne putea stabili domiciliu obligatoriu acelor persoane care, la expirarea pedepsei executată în închisori sau lagăre, dovedeau că nu s-au reeducat și prezentau pericol deosebit pentru securitatea statului. Fixarea domiciliului obligatoriu se făcea pe o perioadă de la 6 luni la 5 ani și se executa în cele 18 localități noi înființate în Câmpia Bărăganului ca urmare a dislocării, în 1951, a persoanelor de la granița cu Iugoslavia: comuna *Dropia*, raionul Călărași; comuna *Pelican*, raionul Călărași; comuna *Ezerul*, raionul Călărași; comuna *Olaru*, raionul Călărași, comuna *Măzăreni*, raionul Brăila; comuna *Zagna*, raionul Brăila; comuna *Rubla*, raionul Călmățui; comuna *Schei*, raionul Călmățui; comuna *Bumbăcari*, raionul Călmățui; comuna *Brateș*, raionul Galați; comuna *Salcâmi*, raionul Fetești; comuna *Valea Viilor*, raionul Fetești; comuna *Răchitoasa*, raionul Fetești; comuna *Movila Gâldăului*, raionul Fetești; comuna *Lătești*, raionul Fetești; comuna *Fundata*, raionul Slobozia; comuna *Viișoara*, raionul Slobozia;

¹²⁹ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 1-2, 9-12.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 1. În raportul din 4 mai 1956 al Procuraturii Generale a RPR se arată că la 1 iulie 1954, când au fost anulate dispozițiile pe baza cărora organele MAI au aplicat pedepsele administrative, a rămas un număr de circa 1 600 de deținuți pentru care procuratura a emis mandat de arestare și s-a început ancheta penală împotriva lor (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 200).

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

comuna *Dâlga Nouă*, raionul Lehliu¹³¹. Părăsirea domiciliului obligatoriu stabilit prin HCM nr. 337 din 11 martie 1954 se pedepsea conform Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 77/1954¹³², cu închisoare corecțională de la 6 luni la 5 ani¹³³.

Toate persoanele care la data emiterii Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 337 din 11 martie 1954 se aflau internate administrativ în coloniile de muncă organizate de Ministerul Afacerilor Interne, în baza HCM nr. 1554/1952, urmau să fie revizuite conform unor criterii stabilite în „Indicațiile” despre care se afirma la punctul II al hotărârii și erau atașate la HCM nr. 337/1954.

Revizuirea internaților administrativi s-a făcut pe baza „Indicațiilor cu privire la aplicarea dispozițiilor pentru revizuirea situației tuturor internaților din lagăre și colonii de muncă”, care au fost atașate la HCM nr. 337 din 11 martie 1954¹³⁴. Conform acestora, în termen

¹³¹ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 1-2. HCM nr. 1108 din 2 august 1960 a modificat art. IV din HCM nr. 337/1954 prin aceea că locurile de executare a domiciliului obligatoriu se reducea la 4 comune: Viișoara (raionul Slobozia), Fundata (raionul Slobozia), Lătești (raionul Fetești) și Rubla (raionul Călmățui) (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 171).

¹³² Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 77 din 11 martie 1954 a abrogat Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 258 din 22 august 1952 (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 2/1954, vol. II, f. 67).

¹³³ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 1-2. În 1957 prin HCM nr. 237 din 12 februarie a fost completat articolul 3 din HCM nr. 337 din 11 martie 1954. Astfel, Ministerul Afacerilor Interne putea stabili domiciliu obligatoriu și celor care prin faptele sau manifestările lor primejduiau sau încercau să primejduiască regimul de democrație populară (Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 237 din 12 februarie 1957). În baza HCM nr. 237 din 12 februarie 1957 s-a fixat domiciliu obligatoriu pe termen limitat și nelimitat unui număr de 2 241 persoane: 1997 persoane cu ocazia eliberării din detenție și 244 persoane conform propunerilor organelor informativ-operative sau de anchetă, persoane care au favorizat sau au ajutat pe membrii unor organizații subversive și asupra cărora nu s-a luat măsura trimiterii în justiție (Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, București, Editura Corint, 2010, p. 227-228).

¹³⁴ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 1-2, 9-12; O copie a HCM nr. 337/1954, însă fără „Indicațiile cu privire la aplicarea dispozițiilor pentru

de trei luni, urma să fie revizuită situația tuturor internaților din coloniile de muncă organizate de Ministerul Afacerilor Interne, în baza HCM nr. 1554/1952. Deținuții care executau pedepse administrative trebuiau triați în două categorii și în raport de faptele pentru care se făceau vinovați o categorie urma a fi eliberată, iar cealaltă categorie urma să fie trimisă organelor de urmărire penală în vederea anchetării lor. Persoanele ale căror fapte constituiau infracțiuni erau deferite instanțelor judecătorești.

În *Instrucțiuni* se arătau categoriile de internați administrativ care urmau a fi puse la dispoziția organelor de urmărire penală pentru a fi anchetate și anume:

- „legionarii care au îndeplinit funcția de la șef de garnizoană inclusiv, în sus;
- legionarii și alte elemente fasciste-naționaliste, indiferent de funcția avută, care au desfășurat activitate contrarevoluționară după 23 august 1944, precum și acei care în timpul deținerii lor în lagăre sau colonii de muncă au continuat activitatea lor dușmănoasă;
- SSI-iști¹³⁵;
- polițiștii;
- jandarmii care au dus munca în legătură cu siguranța statului burghezo-moșieresc;
- ofițerii fostului Birou 2 al Marelui Stat Major al armatei burghezo-moșierești, care au desfășurat activitate informativă și contrainformativă împotriva Uniunii Sovietice și a mișcării revoluționare și democratice;
- conducătorii partidelor burgheze, începând de la comitetele județene în sus, care au dus acțiuni criminale împotriva Uniunii

revizuirea situației tuturor internaților din lagăre și colonii de muncă” despre care se afirmă în punctul II al hotărârii se poate consulta și în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 30, f. 58.

¹³⁵ Conform unei adrese din 12 ianuarie 1955 a Serviciului ”C” din MAI către Direcția a VIII-a Anchete, în colonii și penitenciare, la acea dată, se aflau 1031 foști SSI-iști și polițiști. Cele 1031 persoane se aflau în poziția de internați administrativi cu situația neclară, întrucât pedeapsa administrativă fusese desființată. Se propunea recercetarea lor. Situația lor trebuia rezolvată de către Direcția a VIII-a din MAI (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea II, f. 1). Pentru tabelul nominal cu cele 1031 persoane vezi, pe larg, ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea II, ff. 2-65).

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

Sovietice și a poporului român, înainte și în timpul celui de-al doilea război mondial sau după eliberarea țării noastre;

- vechea agentură a fostului Serviciu Special de Informații (SSI), vechea agentură a Marelui Stat Major, a Siguranței, Poliției, Jandarmeriei, agentura germană fascistă de spionaj și contraspionaj și agentura fascistă maghiară;
- acei care au săvârșit fapte de ațâțare la manifestări rasiale și șovine¹³⁶;

Conform *Instrucțiunilor* urmau a fi puse în libertate următoarele categorii de persoane:

- „membrii de rând ai partidelor burgheze, precum și cei care au avut funcții în comitetele comunale, de plasă, care au fost internați pentru activitatea lor dușmănoasă desfășurată înainte de 23 august 1944;
- foștii condamnați pentru trecerea frauduloasă a frontierei; foștii condamnați pentru sabotaj;
- foștii condamnați pentru speculă,
- rudele trădătorilor de patrie și spionilor care au fugit peste graniță după 1945, dacă nu sunt instigatori, complici, favorizatori sau tănuitori;
- rudele elementelor dușmănoase care au fugit peste graniță înainte de 1945;
- foștii condamnați pentru infracțiuni împotriva securității RPR, dacă nu au alte fapte prevăzute de litera „a” din Indicații;
- recidiviștii de drept comun, în afară de elementele periculoase, cărora li se va stabili domiciliu obligatoriu sub stricta supraveghere a organelor de stat;
- acei cetățeni care au fost internați pentru că aveau legături de prietenie cu legațiile imperialiste, cu familiile funcționarilor legațiilor imperialiste sau au frecventat bibliotecile și manifestările propagandistice ale acestor legații, dacă faptele lor nu constituie infracțiuni;

¹³⁶ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 9-10. O copie a „Indicațiilor cu privire la aplicarea dispozițiilor pentru revizuirea situației tuturor internaților din lagăre și colonii de muncă” se găsește și în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, ff. 145-148.

- acei care au instigat la nesupunere sau neexecutarea unor hotărâri de stat cu privire la: gospodăriile agricole colective, întovărășiri, colectări, planuri de cultură, comasări etc, exceptându-se acei care au fapte grave. Aceștia vor fi anchetați, iar după stabilirea faptelor lor vor fi deferiți judecății;
- cei care au lansat sau au răspândit zvonuri alarmiste, tendențioase, dușmănoase, au ascultat și au difuzat propaganda posturilor de radio imperialiste sau au adus injurii organelor de stat;
- cei care sub masca religioasă au făcut prozelitism (diferite religii și secte) pentru a determina diferiți cetățeni la atitudini dușmănoase regimului, prin prelegeri cu substrat dușmănos, prin așa zise minuni etc¹³⁷.

Persoanele care nu au fost eliberate urmau a fi scoase din colonii și predate organelor de urmărire penală pentru a începe anchetarea faptelor lor. Direcția Anchete din MAI trebuia să formeze grupe de anchetă care să treacă la începerea cercetărilor¹³⁸.

Pentru efectuarea operațiunilor, în cadrul MAI a fost constituită o Comisie Centrală compusă din: General maior Ady Ladislau, colonel Popescu Gheorghe, Lt. colonel Petrescu Gheorghe, Lt. colonel Erdey Iosif, Lt. colonel Sloboda Florea, Lt. colonel Stoilescu Coman și maior Chirtu Gheorghe. Comisia Centrală, la rândul ei, trebuia să formeze 4-5 subcomisii, care să se deplaseze la locurile de deținere, cu dosarele fiecărui deținut, să analizeze fiecare caz în parte și să facă propuneri Comisiei Centrale care hotăra fie eliberarea, fie trimiterea lui organelor de urmărire penală. Cazurile care nu puteau fi rezolvate de comisie sau asupra cărora erau divergențe în cadrul comisiei erau supuse spre rezolvare ministrului Afacerilor Interne¹³⁹.

¹³⁷ Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, nr. 337 din 11 martie 1954, pp. 10-11.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 11.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 12. În prima ședință, Comisia Centrală a MAI a hotărât ca pentru internații în CM ai DGSS să se formeze 3 subcomisii a câte 8 membri, iar pentru internații în CM ai DGM să se formeze 2 comisii a câte 5 persoane. Referatele cu propunerile subcomisiilor erau prezentate Comisiei Centrale MAI spre rezolvare. Procesele verbale ale ședințelor Comisiei Centrale MAI prin care s-a dispus eliberarea unor persoane, reanchetarea altora și fixarea de domiciliu obligatoriu se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, volumul 14.

Conform documentelor din arhiva organelor de securitate, în vara anului 1954 au fost eliberate din coloniile de muncă 20 477 persoane, iar pentru 1 600 persoane procuratura a emis mandate de arestare în vederea efectuării anchetei penale¹⁴⁰. „Dintre aceștia, până la 29 februarie 1956, în urma cercetărilor efectuate, un număr de 647 învinuiți au fost puși în libertate, unii direct de către organele Ministerului Afacerilor Interne, iar alții de către procuratură, cauzele fiind clasate. Un număr de circa 509 învinuiți au fost înaintați instanței de judecată”¹⁴¹. La 1 martie 1956 se mai aflau în curs de anchetă la organele MAI un număr de 431 învinuiți.

În urma Raportului Hrușciov, conducerea Partidului Muncitoresc Român a luat hotărârea urgentării definitivării anchetei de către organele Procuraturii împreună cu organele Ministerului Afacerilor Interne¹⁴². Prin urmare, Procuratura Principală Militară a luat măsuri pentru definitivarea anchetelor până la 1 mai 1956, prin participarea unui număr de procurori la efectuarea anchetelor și soluționarea cauzelor. În două luni de zile au fost definitive anchetele privind un număr de 420 învinuiți, dintre care 215 au fost puși în libertate în urma clasării cauzelor, iar 205 învinuiți au fost trimiși instanței de judecată, rămânând în curs de anchetă numai 11 învinuiți¹⁴³.

Decizia eliberării internaților administrativi din coloniile de muncă (CM) și a scăderii în intensitate a represiunii a fost luată la Moscova. În vara anului 1953, la scurt timp după moartea lui I.V. Stalin, în Republica Populară Română a sosit o delegație a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS), formată din Malenkov, Molotov, Mikoian, Hrușciov și Pervuhin, care a recomandat conducerii Partidului Muncitoresc Român luarea unor măsuri în diferite domenii de activitate,

¹⁴⁰ Idem, dosar nr. 53, vol. 26, f. 4; Idem, dosar nr. 55, vol. 53, f. 186. Conform documentelor din arhiva organelor de securitate, în perioada 1950-1954, au fost internate administrativ în unități și colonii de muncă 22 077 persoane. Pe ani situația se prezintă astfel: 1950-5154 persoane; 1951-2 519 persoane; 1952-11 913 persoane; 1953-1954- 2 491 persoane (Idem, dosar nr. 53, vol. 21, f. 70).

¹⁴¹ Idem, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 200 (Raport al Procuraturii Generale a Republicii Populare Române din 4 mai 1956).

¹⁴² În *Raportul delegației PMR cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al PCUS*, prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara lărgită a CC al PMR din 23-25 martie 1956, se arăta că: „Situația celorlalți condamnați de tribunalele pentru condamnări administrative trebuie în cel mai scurt timp reexaminată și rezolvată de organele Procuraturii împreună cu organele Ministerului de Interne” (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 27/1956, ff. 258-259).

¹⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, ff. 200-201.

în special în domeniul economic, care să ducă la creșterea nivelului de trai al populației. În acest context, în ședința din 13 iulie 1953, Mikoian s-a pronunțat astfel: „Să reduceți lagărele”¹⁴⁴. O jumătate de an mai târziu, în ședința Biroului Politic al CC al PMR din 15 ianuarie 1954, s-a hotărât ca Alexandru Drăghici, ministrul Afacerilor Interne, să prezinte Biroului Politic propuneri în legătură cu desființarea unor lagăre¹⁴⁵.

¹⁴⁴ ANR, fond CC al PCR-Secția Relații Externe, dosar nr. 26/1953, f. 19 și 41. Conducerea Partidului Muncitoresc Român și-a însușit recomandarea venită din URSS și a redus numărul lagărelor. De exemplu, în anul 1953 a fost desființată Formațiunea Bicaz. Prin Ordinul ministrului Afacerilor Interne, nr. 3331 din 25 decembrie 1953, pe data de 15 noiembrie 1953, Formațiunea 0871 Bicaz a fost desființată. Efectivele acestei formațiuni au fost transferate coloniilor Onești, Onești R. 10, Borzești și Poarta Albă, iar cadrele la celelalte formațiuni, după nevoi (ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar 3611, vol. 2, f. 203). În anul 1954, a fost desființată colonia Lucăcești. Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne, nr. 78 din 8 aprilie 1954, pe data de 28 martie 1954 a fost desființată colonia Lucăcești (Idem, dosar 3612, vol. 1, f. 218). În anul 1955, prin Ordinul locțiitorului ministrului Afacerilor Interne nr. 664 din 17 noiembrie 1955, Formațiunea 0979 Cavnic din raionul Lăpuș, regiunea Baia-Mare a fost desființată. De ce a fost desființată colonia Cavnic aflăm din nota- raport nr. 0014029 din 27 octombrie 1955 a Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii către prim-locțiitorul ministrului Afacerilor Interne, general-locotenent Pintilie Gheorghe: „Prin aplicarea decretului nr. 421 din 24 septembrie 1955 pentru grațierea unor pedepse și amnistierea unor infracțiuni, efectivele rămase la formațiunile miniere Baia Sprie și Cavnic sunt de circa 800 deținuți contrarevoluționari. Având în vedere faptul că aceste efective nu pot acoperi nevoile ambelor formațiuni pe de o parte și faptul că Ministerul Industriei Metalurgice și Construcțiilor de Mașini a cerut crearea condițiilor pentru asigurarea exploatării minei cu personal civil angajat, propunem desființarea coloniei Cavnic – Formațiunea 0979 – cu data de 10 noiembrie a.c.” (Idem, dosar nr. 3613, vol. 4, ff. 193-194). În vara anului 1953, a avut loc o amnistiere în masă în URSS. A fost vorba de „peste un milion de persoane (53,8 % din efectivul total al deținuților existenți la 1 aprilie 1953” (Vasile Buga, *Revolte, dizidență, mișcări de protest în URSS. Pagini inedite din arhivele sovietice*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XV, nr. 54-55, 1-2/2007, p. 278).

¹⁴⁵ ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 4/1954, f. 5. Ședința Biroului Politic al CC al PMR din 15 ianuarie 1954 a avut pe ordinea de zi „Măsuri în vederea realizării de economii la MFA, MAI și Procuratura Generală a RPR”. În cadrul ședinței s-a hotărât să se aplice impozitul pe salariu personalului militar, militarizat și civil de la MFA, MAI și Procuratură; să se anuleze gratuitatea la combustibilul pe care îl primea personalul MFA și MAI; să se reducă cu 50%

În unele studii publicate până acum, privitoare la represiunea din România în timpul regimului comunist, apare informația că în 1954 au fost desființate coloniile de muncă¹⁴⁶. Informația este inexactă deoarece în 1954 nu au fost desființate coloniile de muncă. Ele au continuat și după această dată, în anii următori fiind înființate chiar altele noi. De exemplu, în 1955 au fost înființate coloniile de muncă *Brad (Musariu)* din regiunea Hunedoara¹⁴⁷ și *Mamaia-Sat* din regiunea Constanța¹⁴⁸; în 1956 a fost înființată colonia de muncă *Chilia Veche* din regiunea Galați¹⁴⁹, colonia de muncă *Mărculești* din regiunea București și colonia de muncă *Comănești* din regiunea Bacău¹⁵⁰; în 1957 a fost înființată colonia de muncă de

sporul la salariu ce se dădea funcționarilor civili din MFA și MAI; să se anuleze hrana în bani (81 lei lunar) ce o primea personalul de la Procuratură; personalul de pază al închisorilor să primească salariul egal cu personalul miliției (*Ibidem*, f. 10).

¹⁴⁶ Vezi, spre exemplu, în ordinea apariției: Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România 1945-1964*, București, Editura Fundației Academia Civică, 2000, p. 102; Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, pp. 619, 623, 627; Octavian Roske (coordonator), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea A-E*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 355.

¹⁴⁷ Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 500 din 29 iunie 1955 a fost înființată colonia Brad (Musariu), din raionul Hunedoara, regiunea Hunedoara ca formațiune MAI independentă. Colonia se subordona Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii (ACNSAS, fond MAI. Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3613, vol. 2, f. 340).

¹⁴⁸ Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 501 din 1 iulie 1955 a fost înființată, în cadrul Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii, colonia de muncă Mamaia-Sat din raionul Medgidia, regiunea Constanța ca formațiune independentă (*Ibidem*, vol. 3, f. 1).

¹⁴⁹ Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 712 din 24 decembrie 1955, pe data de 1 ianuarie 1956 a fost înființată colonia Chilia Veche din raionul Tulcea, regiunea Galați ca formațiune independentă. Colonia Chilia Veche se subordona Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii (*Ibidem*, vol. 4, f. 393).

¹⁵⁰ Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 890 din 3 iulie 1956 au fost înființate următoarele colonii de muncă: Mărculești din raionul Slobozia, regiunea București și Comănești din raionul Moinești, regiunea Bacău. Cele două colonii de muncă se subordonau Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii (Idem, dosar nr. 3614, vol. 4, f. 275).

categoria I-a *Periprava*¹⁵¹; în 1958 au fost înființate coloniile de muncă de categoria I-a *Tichilești* din regiunea Galați și *Vlădeni* din regiunea Constanța¹⁵². Exemplele pot continua. La această situație s-a ajuns, probabil, din cauza preluării necritice a informațiilor din arhiva organelor de securitate¹⁵³ sau din studiile publicate pe această temă.

În 1954, nu coloniile de muncă au fost desființate, ci pedeapsa administrativă a internării persoanelor în colonii de muncă a fost desființată.

Trebuie reținut că după 1954 au continuat să existe coloniile de muncă însă în acestea nu mai erau internate persoanele pe baza unei decizii a Ministerului Afacerilor Interne (decizii administrative), ci își executau pedepsele privative de libertate cei condamnați de către instanțele de judecată. În 1955 a fost întocmit un *Regulament referitor la primirea, deținerea, regimul și supravegherea în lagăre și colonii*, în care se arăta că „în lagăre și colonii, execută pedeapsa cei condamnați de instanțele de judecată pentru infracțiuni de drept comun și contrarevoluționare (În categoria infractorilor contrarevoluționari, se vor considera nu numai aceia care au săvârșit infracțiuni contra securității statului, ci aceia care au săvârșit infracțiuni contra păcii și umanității). Sarcina lagărelor-coloniilor este de a izola pe condamnați, de a-i pune în imposibilitatea să săvârșească orice fel de acțiuni care ar putea aduce prejudicii statului de democrație populară, de a reeduca pe condamnați prin muncă, de a-i obișnui cu ordinea și de a-i califica în diferite meserii pentru ca după expirarea termenului de pedeapsă ei să devină elemente

¹⁵¹ Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 2394 din 1 iulie 1957 a luat ființă în cadrul Direcției Penitenciare și Colonii de Muncă din MAI, colonia de muncă de categoria I-a *Periprava* (Idem, fond MAI-DMRU, dosar nr. 7365, vol. 8, f. 480).

¹⁵² Prin ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 1342 din 1 aprilie 1958, în cadrul Direcției Generale a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă au luat ființă coloniile de muncă de categoria I-a *Tichilești* din raionul Brăila, regiunea Galați și *Vlădeni* din raionul Fetești, regiunea Constanța (Idem, dosar nr. 7367, vol. 4, f. 179).

¹⁵³ În unele documente din arhiva organelor de securitate apare informația desființării coloniilor de muncă în anul 1954. Vezi, spre exemplu: *Documentarul privind internarea unor persoane prin măsuri administrative în unități de muncă, colonii de muncă, locuri de muncă obligatorii și stabilirea domiciliului obligatoriu*, întocmit, în 1968, de Consiliul Securității Statului, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 65; *Dinamica arestărilor efectuate de către organele securității statului în anii 1950-31.III. 1968*, întocmită, în 1968, de Consiliul Securității Statului, în *Ibidem*, f. 4.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

folositoare societății”¹⁵⁴. Conform prevederilor regulamentului de mai sus, în lagăre și colonii erau deținuți numai cei condamnați cu sentințe definitive pronunțate de tribunale¹⁵⁵.

În documentele organelor de securitate se arată că, în perioada 1955-1957, nu s-au făcut internări administrative¹⁵⁶. În anul 1958, în contextul evenimentelor din Ungaria, a retragerii trupelor sovietice din România și a intensificării ritmului colectivizării agriculturii au fost reluate internările administrative. La data de 17 februarie 1958, Prezidiul Marii Adunări Naționale a emis Decretul nr. 89 pentru instituirea unor măsuri privind asigurarea ordinii în stat, care prevedea că „pot fi stabilite în locuri de muncă anume destinate persoanele care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea de stat, dacă acestea nu constituie infracțiuni”¹⁵⁷. În aplicarea Decretului nr. 89/1958 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 282 din 5 martie 1958¹⁵⁸ care stabilea faptele și persoanele cărora urma să li se aplice măsura internării în locuri de muncă obligatorii, procedura de urmat, durata măsurii, precum și

¹⁵⁴ Radu Ciuceanu, *Regimul penitenciar din România, 1940-1962*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 189. Vezi, pe larg, *Regulamentul referitor la primirea, deținerea, regimul și supravegherea în lagăre și colonii* în *Ibidem*, pp. 189-223.

¹⁵⁵ Conform regulamentului din 1955 se organizau „în scopul unei juste repartizări, izolări și dețineri a condamnaților după natura infracțiunii, termenul de pedeapsă și gradul de pericolozitate”, următoarele lagăre și colonii: a) lagăre speciale pentru deținerea celor condamnați pentru infracțiuni contrarevoluționare mai periculoase; b) lagăre speciale pentru deținerea celor condamnați pentru infracțiuni de drept comun mai periculoase (recidiviștii); c) lagăre comune pentru deținerea celor condamnați pentru infracțiuni contrarevoluționare mai puțin periculoase; d) lagăre comune pentru deținerea celor condamnați pentru infracțiuni de drept comun mai puțin periculoase; e) colonii pentru deținerea celor condamnați pentru infracțiuni economice și de drept comun. Condamnații erau obligați să muncească după categoria capacității de muncă stabilită de către comisia medicală, precum și după calificarea lor (Radu Ciuceanu, *op.cit.*, p. 189).

¹⁵⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 21, ff. 70, 77-78.

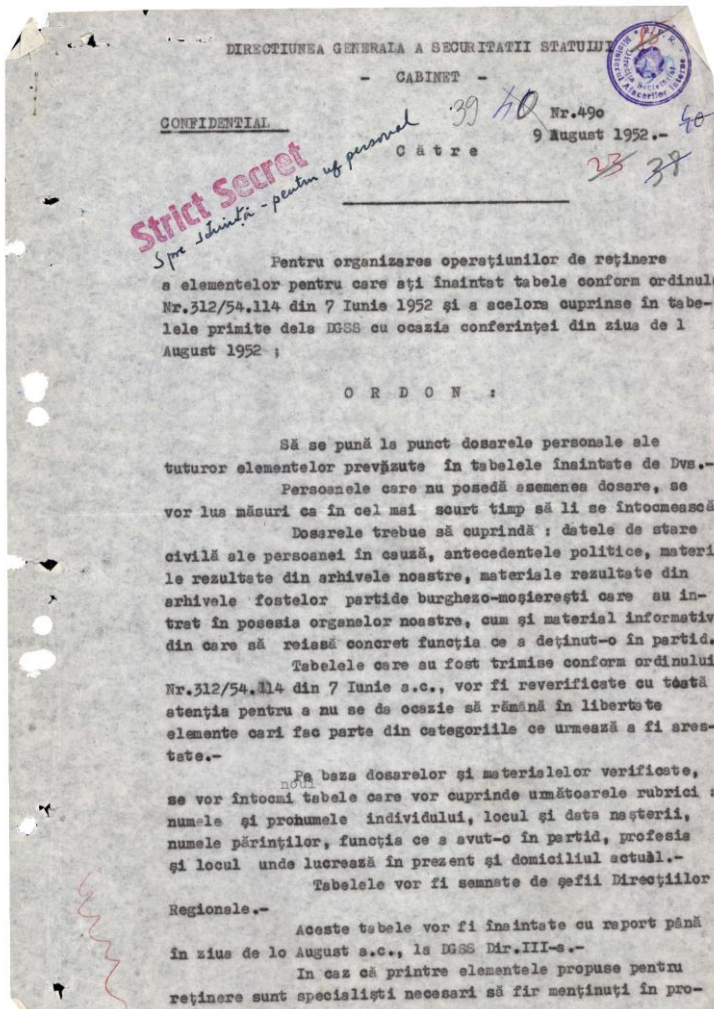
¹⁵⁷ *Ibidem*, vol. 30, f. 44. O copie a Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 89 din 17 februarie 1958 se găsește în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 30, f. 70.

¹⁵⁸ Prin HCM nr. 282/1958 a fost aprobat și *Regulamentul privitor la primirea, internarea, regimul și supravegherea în locurile de muncă anume destinate*.

organizarea, funcționarea și regimul locurilor de muncă (LM). Dar despre toate acestea în numărul următor al „Caietelor CNSAS”.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ

- Prima pagină a Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet din 9 august 1952 (facsimil);

ACNSAS, fond MAI-Direcția Generală Juridică, dosar nr. 3610, f. 39.

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

- Capete de tabele nominale cu persoanele reținute în cadrul Ordinului DGSS nr. 490 Cabinet/1952 din diferite formațiuni politice (facsimile).

D.G.S.S. REGIUNEA I A S I 221 221

TABEL NOMINAL

De elementele reținute în cadrul ord.490 Cab. ce au deținut funcția în delegații permanente în P.N., pentru care facem propuneri mai jos după cum urmează:

N. Cr.	Date personale	Faptele ce i se pun în sarcină și propuneri.	Obs.
1.	BARB IOAN , născut la 7 Iulie 1883, fiul lui Ioan și Paulina, de profesie avocat, cu ultimul dom. în Iași.	Din mater. inf. cât și din decl. sa reiese că susnumitul a fost deputat în Parlament reprezentând P.N., activat din anul 1924-1946. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
2.	RAZULESCU CONSTANTIN , născut la 15 Sept. 1886, fiul lui Ion și Maria, de profesie frizer, cu ultimul dom. în Vaslui.	În inter. sa a recunoscut că s'a înscris în P.N. Vaslui fiind recomandat de către FACILIA PAVLOV îndeplinind funcția de membru în comit. Jud. și în delegația permanentă P.N.T. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
3.	OLARĂȘANU CHIRIAC , născut la 21 Apr. 1901, fiul lui Constantin și Maria, de profesie profesor de muzică, cu ultimul domiciliu în Iași.	Din decl. sa și mater. inf. a rezultat că susnumitul s'a înscris în P.N.T. în 1925 din proprie inițiativă având funcțiile de șef de sector și membru în delegația permanentă până în anul 1945 când a devenit secretar al Org. P.N.T. Iași până în 1947. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
4.	HEROVANU ALFONS , născut la 27 Sept. 1881, fiul lui Nicolai și Maria, avocat, cu ultimul domiciliu în Iași.	Din mater. inf. și decl. sa a rezultat că susnumitul s'a înscris în P.N.T. având funcția de membru în comit. județean și din anul 1936-1946 a făcut parte din delegația permanentă P.N.T. împreună cu IOAN RĂDUCĂ , ION BOTEZ și alții. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	

Se certifică exactitatea prezentului tabel,
Cpt. de Securitate
Răzescu Ioan

ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12455, vol. 7, f. 221.

D.G.S.S. REGIUNEA I A S I

231 222

TABELU NOMINAL

De elementele reținute în cadrul ord.490 Cab.care au avut funcții de răspundere în cadrul P.N.L.și care se încadrează în susmenționatul ordin.

Nr. Crt.	Numele și Prenumele	Faptele ce i se pun în sarcină și propuneri.	Obs.
1.	ALEXANDRU CONSTANTIN, născut la 15 Aug.1898, în com.Glorbești-Raionul Godpești, fiul lui Ion și Maria, de profesie învățător, origina socială țărăni mijlocie, cu ultimul domiciliu în com.Sădăveni Raionul Godpești.	S'a înscris în P.N.L.în anul 1922 fiind recomandat de ION DASCALU unde desfășoară activitate până în 1938. În perioada 1928-1938 cel în cauză deține funcția de membru în Comitetul județean P.N.L.Tulcea. Propunem încadrarea sa în C.M.pe timp de 60 luni.	
2.	SERBAN MITAN, născut la 17 Sept.1889, în com. Agighiol-Tulcea, fiul lui Dumitru și Anastasia, de profesie funcționar, cu ultimul domiciliu în Roman.	S'a înscris în P.N.L.în anul 1923 în com.Agighiol fiind recomandat de GUSA APOSTOLSCU. Duce o vie activitate pe linia acestui partid până în anul 1938 la dizolvarea partidului istoric, în care perioadă deține funcția de membru în comitetul județean P.N.L.Tulcea. Propunem încadrarea sa în C.M.pe timp de 60 luni.	

Se certifică exactitatea prezentului tabel.

Opt.de Securitate
Buzescu Ioan

II. Internarea persoanelor în coloniile de muncă...

D.G.S.S.-REGIUNEA I A S I

439

TABEL NOMINAL

De elementele reținute în cadrul ord.490 Cab. ce au deținut funcții de președinți și membri în comitetele județene P.S.D.I.

Nr. Grt.	Date personale	Faptele ce i se pun în sarcină și propuneri.	Obs.
	DRESARU VASILE, născut la 21 Dec. 1895, fiul lui natural și al Mariei, de profesie muncitor, cu ultimul domiciliu în Roman.	S'a înscris în P.S.D.I. 1946 fiind recomandat de VICTOR LAZAR. A luat parte la ședințele comitetului de conducere, a candidat pe lista P.S.D.I. în alegerile din 1946. A deținut funcția de membru în comit. județean P.S.D.I. Roman. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
2.	GRIVAT VASILE, născut la 17 Iunie 1889, fiul lui C-tin și Elena, de profesie avocat, cu ultimul domiciliu în Roman.	S'a înscris în P.S.D.I. în 1946 Noem. în orașul Roman. A candidat pe listele P.S.D.I. TITEL PETRESCU în 1946. A fost președinte al org. P.S.D.I. Roman. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
	CLAUDIAN ALEXANDRU, născut la 26 Martie 1898, fiul lui Ioan și Zemfira, de profesie profesor universitar, cu ultim. dom. în Iași.	S'a înscris în P.S.D.I. în Martie 1946 la Iași din proprie inițiativă. A candidat pe listele P.S.D.I. din 1946. A constituit comitetul P.S.D.I. în cadrul Universității și a deținut funcția de președinte al org. județene P.S.D.I. Iași. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
4.	GHILARU GHEORGHE, născut la 19 apr. 1909, fiul lui Vasile și Elena, de profesie mecanic, cu ultimul domiciliu în Roman.	S'a înscris în P.S.D.I. în Sept. 1946 la Roman. A făcut propagandă în județ în favoarea P.S.D.I. A fost casier și membru în comit. județean Roman. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 50 luni.	
5.	CONURACHE GHEORGHE, născut la 20 Martie 1917, fiul lui Gh. și Elena, de profesie profesor, cu ultimul domiciliu în Iași.	S'a înscris în P.S.D.I. în 1946 luna Sept. recomandat de prof. CLAUDIAN AL. Luă parte la ședințele comit. iar în ziua alegerilor din 1946 a fost delegat din partea PSDI la o secție de vot. A făcut parte din comit. jud. PSDI Iași. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	

D.G.S.S.-REGIUNEA I A S I

444 (442)

TABEL NOMINAL

De elementele reținute în cadrul ordi.490 Cab. ce au deținut funcții de răspundere în cadrul P.N.C și L.A.N.C. și pentru care facem propuneri după cum urmează:

Nr. Ord.	Date personale	Faptele ce i se pun în sarcină și propuneri.	Obs.
1.	COJOCARU GRIGORE, născut la 2 Ianuarie 1905, fiul lui Gheorghe și Sultana, de profesie fost carciunar, cu ultimul domiciliu în Vaslui.	S'a înscris în anul 1930 în P.N.C. și în urma activității depuse a fost ales membru în comitetul județean Vaslui în cadrul P.N.C. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
2.	MARIEVICI VLAD, născut la 24 Aprilie 1903, fiul lui natural și a lui Dora, de profesie funcționar, cu ultimul dom-in Iași.	S'a înscris în L.A.N.C. în anul 1928. A fost numit secretar al org. județene L.A.N.C. Iași. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni.	
3.	CHITOVANU OCTAV, născut la 12 Iunie 1914 în com. Manoleasa, fiul lui Dumitru și Ecaterina, de profesie profesor, cu ultimul dom-in Iași.	În anul 1934 s'a înscris în L.A.N.C. și în urma funcționării cu P.N.C. a fost numit secretar și președinte al acestui partid, funcție ce a deținut-o până la desființarea partidului. Propunem încadrarea sa în C.M. pe timp de 60 luni. A fost președintele asociației studenților creștini fracțiune cuzistă L.A.N.C.	

Se certifică exactitatea prezentului tabel,

Cpt. de Securitate
Buzescu Ioan

Plastografie și înscenare judiciară într-un proces penal din anii '50

Counterfeit and Judicial Frame-up in a Criminal Trial of the '50s

The trials of war criminals are not considered to be part of political repression by judicial means. Even if after the year 1947 the trials of war criminals passed under the jurisdiction of civil courts, the fairness of these trials must be questioned, because they were treated by the communist justice in the same way as the political ones were.

In our study we have analyzed a trial that took place in 1954. Mihai Chiriacesu, a wealthier man from Jugureanu village (which had been used as a labor camp for war prisoners) in accordance with the wartime legislation, was sentenced for war crime.

The fate of our protagonist had been sealed before the Securitate started to find out any criminal guilt materialized through an illegal deed. The Securitate officer understood from the very beginning that Mihai Chiriacescu "is a direct enemy of the working class because he has lost his position as a landowner".

Therefore, the Securitate officer drew up six almost identical declarations, which he personally signed or set to be signed by some fellow villagers, which stated that Mihai Chiriacesu had mistreated and tortured 15 soviet prisoners in 1943. The fellow villagers accused him that he had treated prisoners "in a barbarous way", he had beaten them "with a cane in a savage way", he had starved them, and so on.

Although these people retracted their declarations during the trial, and their new dispositions as well as those of the defense witnesses revealed that prisoners used for agricultural labor had been treated well, the Bucharest Court sentenced Mihai Chiriacescu to 5 years of harsh imprisonment and confiscation of property. The trial was a purely political one and, judging by the way it was carried out, an instance of judicial abuse.

Etichete: justiție, criminal de război, proces, tribunal, abuz judiciar, proces politic, martor.

Keywords: justice, war criminal, trial, court of law, judicial abuse, political trial, witness

Fondul Penal, aflat în custodia C.N.S.A.S., reprezintă cea mai importantă sursă de cunoaștere a represiunii politice comuniste cu mijloace judiciare. Importanța dosarelor penale este aceea că în ele găsim detaliat modul cum funcționa justiția, procedurile, modul cum erau administrate probele și care era legătura dintre faptele penale și numărul anilor de condamnare. Majoritatea proceselor politice ale anilor '50 sunt

înscenări judiciare, infracțiunea fiind inexistentă sau cvasiinexistentă, iar pedeapsa este supradimensionată în raport cu faptele săvârșite. Originea socială, atitudinea dușmănoasă, erau motive suficiente pentru încarcerarea cetățenilor aparținând fostelor elite economice sau intelectuale.

Din punct de vedere procedural, după cum este confirmat de toate mărturiile vremii dar și de documentele scrise, condamnările politice din anii '50 au avut la bază, în majoritatea cazurilor, probe minore sau mărturisirea inculpatului, smulsă, de cele mai multe ori, prin mijloace de tortură fizică și psihică. Prin urmare, în anii de care vorbim, procesele politice propriu-zise, desfășurate în cadrul tribunalelor militare și în cadrul Tribunalului Militar pentru unitățile MAI (MSS), impresionează prin simplitatea lor și prin eludarea oricărei forme procedurale.

Deși după 1956, odată cu eliminarea ședinței pregătitoare din Codul de procedură penală, a început să se acorde o mai mare atenție declarațiilor martorilor și probelor conexe, modul de desfășurare a proceselor politice nu s-a schimbat substanțial.

În cele ce urmează ne vom îndrepta atenția asupra unui dosar în care am constatat că probele au fost administrate cu rea intenție, iar instanța a pronunțat sentința fără să ia în considerare probele apărării.

Este vorba despre un gen de procese care nu sunt pe deplin clarificate: procesele criminalilor de război, o serie nesfârșită de procese fără o motivație politică evidentă.

Legislația împotriva criminalilor de război constituie și astăzi un subiect sensibil, procesele desfășurate în baza ei nefiind considerate ca făcând parte din cadrul represiunii politice cu mijloace judiciare. În acest sens aducem argumentul că Hotărârea nr. 250/2007 art. 1.3 lit. c, exclude din categoria preluărilor abuzive și implicit de sub incidența Legii nr. 10/2001, confiscarea unor bunuri ca urmare a săvârșirii unor crime contra umanității sau crime de război în perioada 6 septembrie 1940 - 9 mai 1945. Potrivit legiuitorului, retrocedarea acestor imobile „ar echivala cu acordarea de măsuri reparatorii pentru pedepse complementare dispuse cu privire la fapte penale grave comise în perioada dictaturii fasciste/antonesciene/hortyste”.

Cu alte cuvinte, cei condamnați pentru crime de război sau crime contra umanității nu primesc dreptul de a beneficia de măsuri reparatorii

cu privire la bunurile confiscate de stat, nici ca pedeapsă complementară, nici în baza altor legi sau măsuri abuzive¹.

Putem spune, însă, că însoțite de o atitudine generală punitivă a populației aproape psihotică după război, alimentată de presa comunistă și nu numai, nu de puține ori, procesele împotriva criminalilor de război au fost doar niște grave erori și chiar înscenări judiciare. Chiar după anul 1947 când procesele criminalilor de război au trecut în competența instanțelor civile², corectitudinea acestor procese trebuie pusă sub semnul întrebării. Ca și instanțele militare, acestea judecau tot după principiile de clasă.

Procesele criminalilor de război au fost tratate de justiția comunistă în același fel ca și cele politice. Inculpații pentru crime de război nu aveau prea multe șanse să își demonstreze nevinovăția. Potrivit relatărilor memorialistice, în perioada anchetei, avocatul nu putea avea legătură cu inculpatul iar, ca regulă generală, nu acuzarea trebuia să dovedească vinovăția inculpatului ci apărarea trebuia să îi dovedească nevinovăția. Condamnările se bazau pe prezumții, probe sumare³ și falsificate, care, în general, constituiau un motiv suficient pentru o sentință.

Mai mult, atunci când cei judecați erau și dușmani de clasă, procesul devenea automat unul politic.

¹ M.O. nr. 227 din 3 aprilie 2007.

² Legea nr. 291 din 18 august 1947 *de urmărirea și sancționarea celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii ori umanității* înlocuia Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 *pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război* desființa Tribunalele Poporului, judecarea faptelor urmând a se face de secțiunile cu competență criminală ale Curții de Apel București sau ale Curții de Apel Cluj. Măsurile procedurale rămâneau, însă, unele excepționale, odată cu începerea urmăririi penale acuzatul era menținut sub stare de arest, iar mandatele de arestare emise de Procurorul General al Curții de Apel, nu erau supuse confirmării (M. O., Partea I, nr. 189, 18 august 1947, pp. 7.423-7.425.) Cauzele au fost date spre judecare Curților din București și Cluj și, apoi, de la 1 august 1952, numai Tribunalului București (Grigore Teodoru, *Curs de Drept Procesual Penal (Partea generală)*, Universitatea Al.I. Cuza din Iași, Facultatea de Științe Juridice, 1959, p. 84).

³ Exemple în *Jurnal de avocat*, unde Boris Deșliu redă cazul unui ofițer condamnat pe baza declarației unui singur martor cu amintiri vagi despre persoana acuzată, Boris Deșliu, *Jurnal de avocat*, București, Vremea, 2002, pp. 365-371

Petru Groza însuși, din funcția de Președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, pune sub semnul întrebării justetea și corectitudinea proceselor criminalilor de război și insistă pentru rejudecarea lor. Într-un document intitulat „Concluzii după Conferința de la Geneva”, emis de cabinetul său pe 19 decembrie 1957 și distribuit celor mai înalți factori de decizie⁴, Petru Groza pune în discuție „necesitatea revizuirii condamnaților politici cu sentințe definitive, de către instanțele judiciare, inclusiv criminali de război, urmând să își execute pedeapsa adevărații criminali de război”⁵ după opinia lui, mult mai puțini decât cei închiși.

În cele ce urmează vom analiza un proces desfășurat în anul 1954 nu într-o instanță militară, ci în una civilă. Spre deosebire de alte procese, putem vorbi în acest caz de o aparență de legalitate, căci formalitățile procedurale au fost îndeplinite și probele administrate. Există mandat de arestare, există dosar de cercetare penală, există minuta ședinței pregătitoare de trimitere în judecată, există probe, în speță proba cu martori, declarațiile acestora, rechizitoriu, ședințe amânate, notele inculpatului depuse prin avocatul său, motivele de recurs ș.a. Putem crede că avem de-a face cu un proces corect și cu o sentință minuțios fundamentată.

Cu toate acestea, soarta protagonistului nostru, Mihai Chiriacescu, fost „moșier” în satul Jugureanu, era pecetluită înainte ca Securitatea să încerce să îi găsească o vină penală, concretizată printr-o faptă care să contravină legii. Ofițerul de securitate căruia îi cade în sarcină reprimarea lui Mihai Chiriacescu reține de la bun început în sarcina acestuia, ca primă vină că „este un dușman direct al clasei muncitoare pentru că și-a pierdut poziția de moșier”⁶.

Urmărirea moșierului Mihai Chiriacescu pentru crime de război a fost declanșată în urma a șase declarații date de sătenii Nicolae Mihalache⁷ (1), Radu P. Iconaru⁸ (2), Mihai Poterașu⁹ (3), Gheorghe M.

⁴ Documentul era trimis „personal” și „confidențial” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim secretar al Comitetului Central al P.M.R., lui Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri, lui Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, lui Gheorghe Diaconescu, ministrul Justiției și, încă un exemplar, Consiliului de Miniștri.

⁵ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 130/1957, f. 7.

⁶ A.C.N.S.A.S, fond Informativ, dosar nr. 329.541, f. 15.

⁷ Idem, fond Penal, dosar nr. 50.604, v. 1, f. 80.

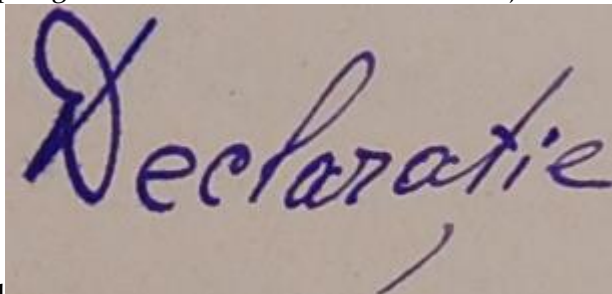
⁸ *Ibidem*, f. 82.

Lupașcu⁹ (4), Istrate Drăgan¹¹ (5) și Nicu Costache¹² (6). Potrivit referatului întocmit de sublocotentul de Securitate Nicu Nicolau în 28 septembrie 1950, ele erau rezultatul „cercetărilor informative care au fost îndreptate spre identificarea elementelor care au întrebuițat la diferite munci prizonieri sovietici, maltratându-i, precum și a celor care au fost uneltele acestora în timpul războiului antonescian”.

În declarațiile lor, sătenii afirmau la unison și folosind același vocabular că numitul Chiriacescu Mihai, fost moșier, care posedase avere de 150 pogoane, maltratase și chinuse în anul 1943 un număr de 15 prizonieri sovietici¹³. Consătenii îl acuzau că îi tratase pe prizonieri „în mod barbar”, ținându-i în cruntă mizerie, punându-i să doarmă iarna în grajdul vitelor, fără așternut, pe paie ude. Prizonierii erau flămânzi, lipsiți de libertate și bătuți „cu bastonul în mod sălbatic” de „bestia de moșier”.

Studiind declarațiile, însă, nu putem să nu remarcăm că sunt identice nu doar din punct de vedere al conținutului, dar și că par a fi scrise de aceeași mână, fiind, practic, schimbate doar datele de identificare ale celor șase. Interesant este efortul vizibil pe care îl face cel care scrie textele pentru a-și schimba scrisul de la o declarație la alta. Aranjarea în pagină este alta în mod intenționat, deformarea literelor și unele greșeli de ortografie sunt, la rândul lor, vizibil intenționate.

a. Schimbarea scrisului este accentuată la începutul textului și al paragrafelor atunci când autorul dovedește o atenție sporită:

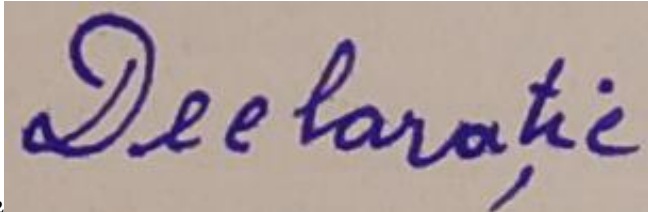
⁹ *Ibidem*, ff. 84-85.

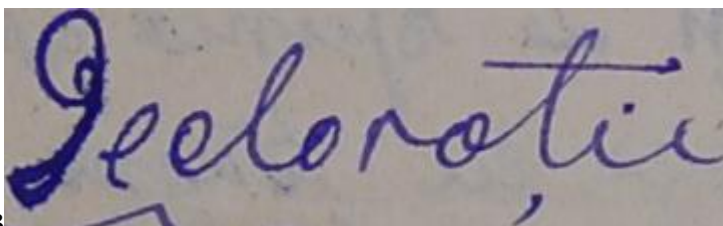
¹⁰ *Ibidem*, f. 78.

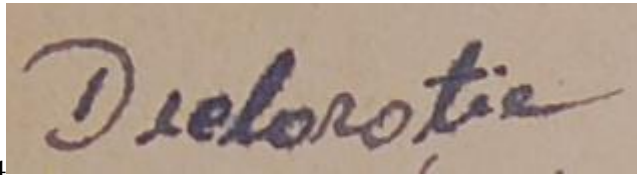
¹¹ *Ibidem*, f. 76.

¹² *Ibidem*, f. 74.

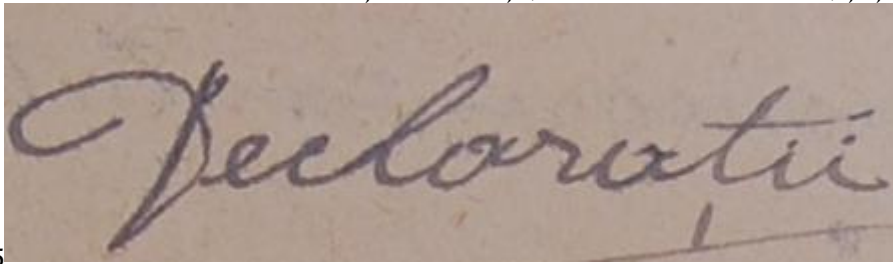
¹³ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 329.541, f. 40.

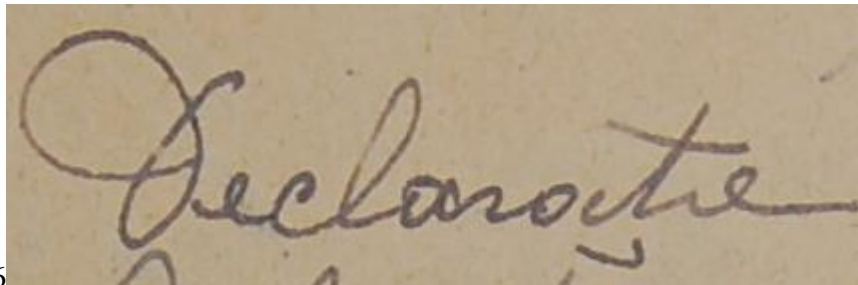
2

3

4

Observăm alternarea Declarație/Declarații, schimbarea literelor D, și ț.

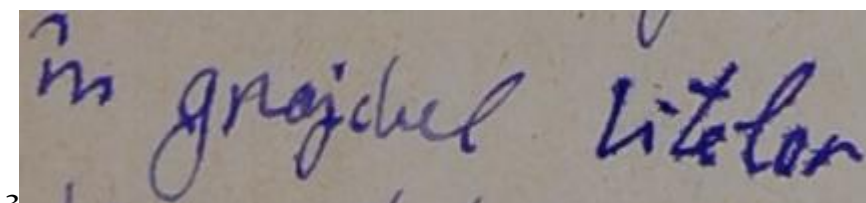
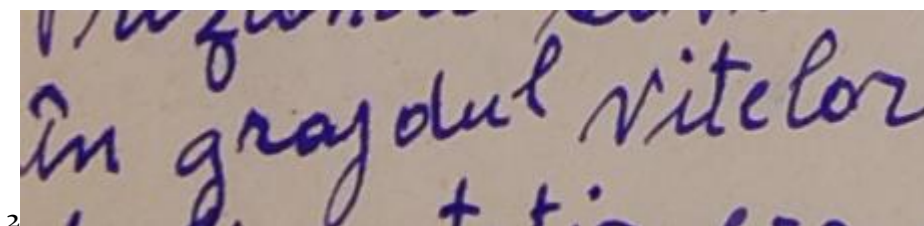
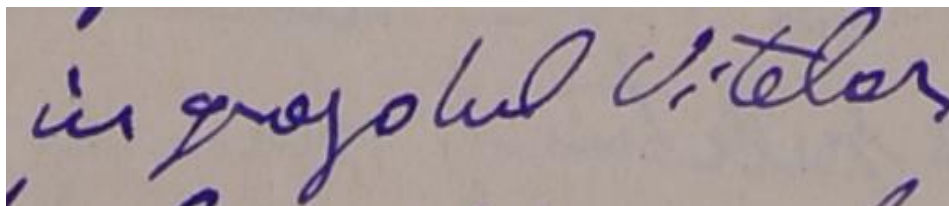
5

6

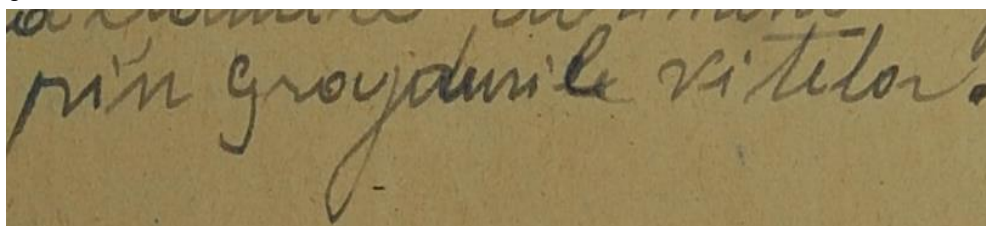
Observăm că fiecare literă a fost scrisă altfel iar distanța dintre litere diferită.

b. Tendința descendentă și ascendentă

1

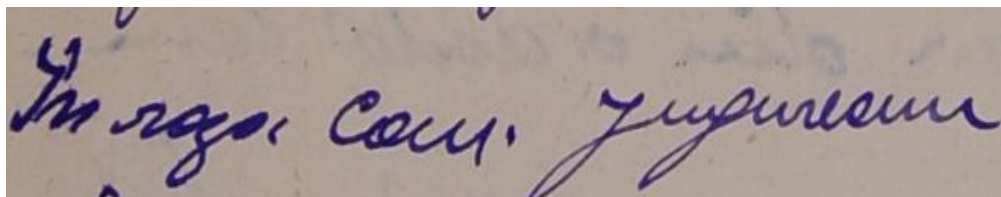

6

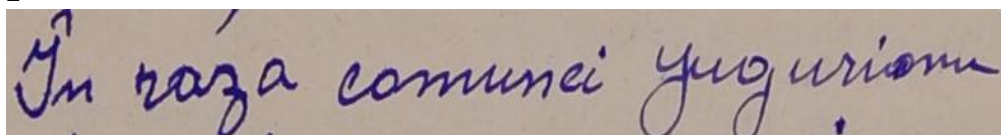
c. Schimbarea unor denumiri cunoscute, precum denumirea localității Jugușanu. Începerea propoziției cu literă mare sau mică. Nu putem să nu ne întrebăm cum de ei 6 săteni își amintesc fără echivoc numărul prizonierilor dar nu știu cu exactitate denumirea localității de reședință.

1

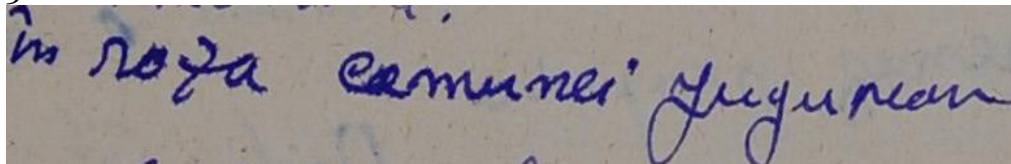
În raza com. Jugurionu

2

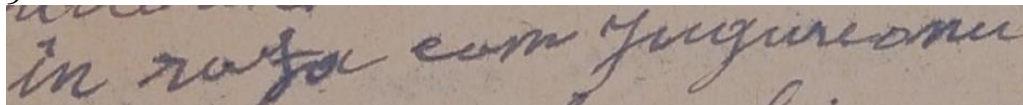
În raza comunei Jugurionu

3

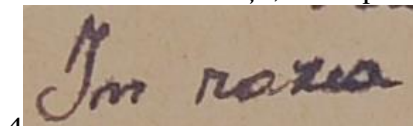
În raza comunei Jugurionu

5

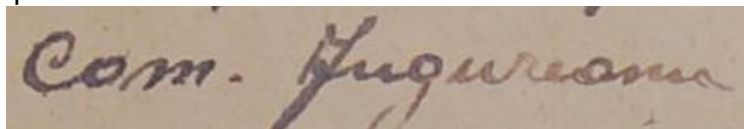
În raza com. Jugurionu

În celelalte declarații, unite pentru că sunt despărțite de capătul rândului.

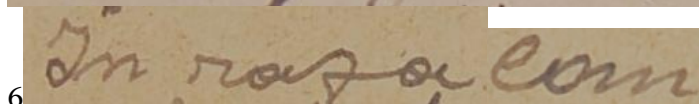

În raza

4

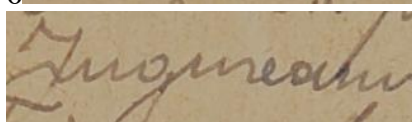

Com. Jugurionu

În raza com

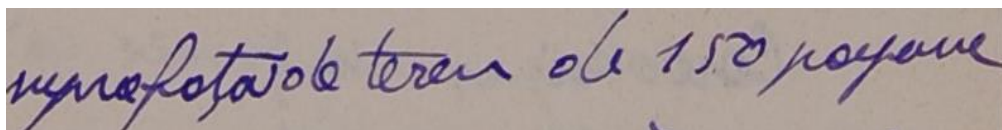
6

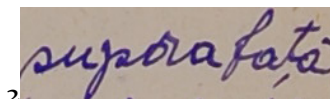
Jugurionu

d. Schimbarea modului cum scrie cifra 5

1

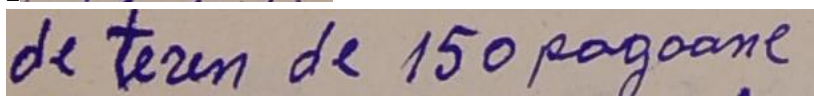

suprafața de teren de 150 pagone

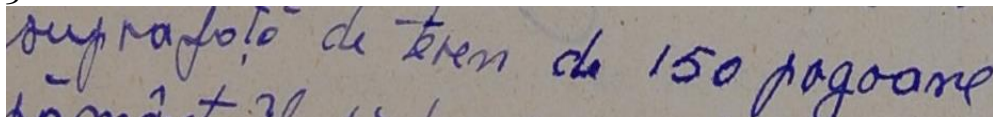
suprafața

2

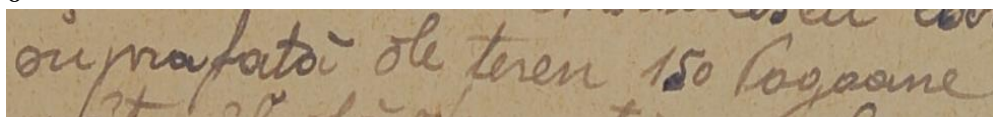
de teren de 150 pagone

3

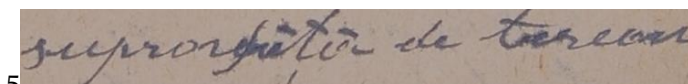

suprafața de teren de 150 pagone

6

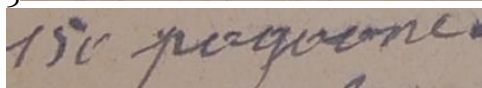

suprafața de teren 150 pagone

suprafața de teren

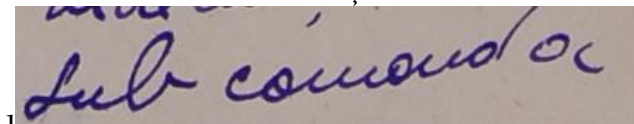
5

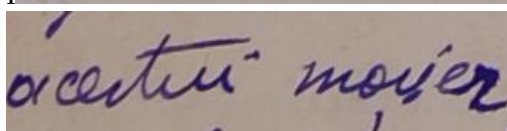
150 pagone

Observăm schimbarea intenționată a literei „p”.

e. schimbarea intenționată a literei S de la începutul propoziției

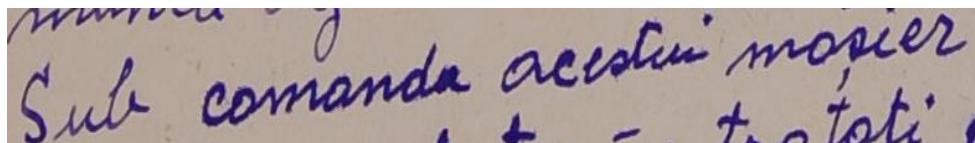

sub conducerea

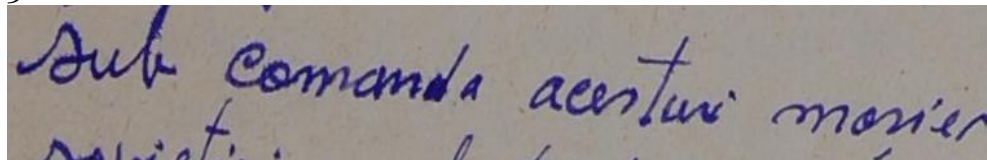
acestui moșier

2

Sub comanda acestui moșier

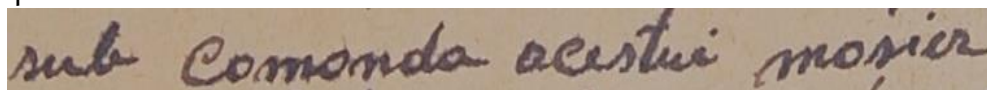
3

Sub comanda acestui moșier

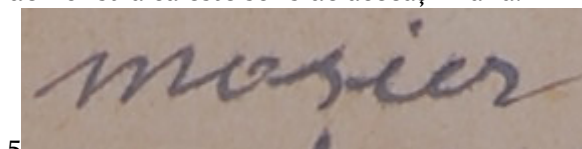
La Gheorghe Lupașcu nu apare la începutul propoziției.

4

sub comanda acestui moșier

La Istrate Drăgan, fraza este altfel. Redăm cuvântul „moșier” pentru a demonstra că este scris de aceeași mână.

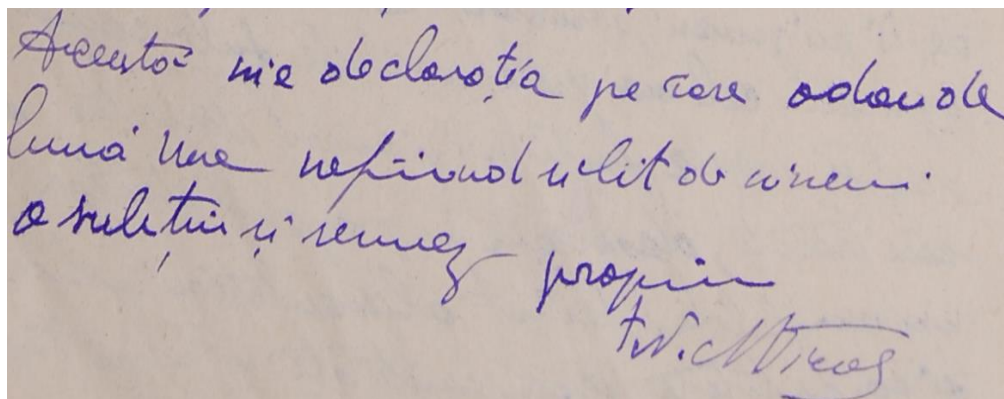
moșier

5

f. Greșirea intenționată a cuvintelor propriu/propriu, susțin/subțin/suțin.

Semnătura efectuată de ofițer în clar sau indescifrabilă.

1

Acesta mi se declară pe care odoare de luna mea refuzul uclit de unu. a relatii si semne propriu

2

di în această situație
Prizonari. Această îmi este declarația pe care a
sustin și semnez propriu Radu P. Iconaru

3

Această îmi este declarația care o dau de bună
voință nefiind silit de nimeni. o sustin
și semnez propriu Mihai Popescu

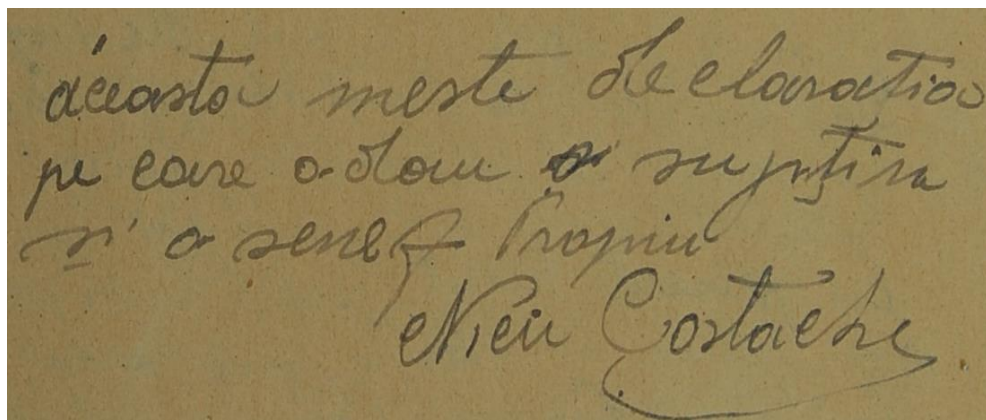
4

Această este declarația pe care o dau și sustin și
o semnez propriu Othopogaru

5

Această este declarația pe care o dau și sustin și
o semnez propriu Popescu

6

deceasta meste de eloratioo
pe care o dau o suptia
n' a senet trapiu
Nicu Costache.

Nu există nici un dubiu că scrisul este al aceleiași persoane, sublocotenentul de securitate Nicu Nicolau:

Nicolau Nicu
Nicolau N.

14

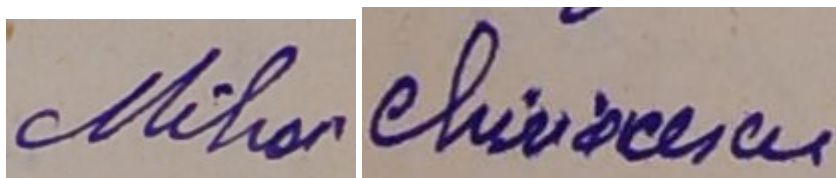
Acesta, pe baza primelor trei declarații ale sătenilor Mihalache Nicolae, Radu P. Iconaru și Mihai Poterașu, în 28 septembrie 1950, a redactat un referat în care afirma că Mihai Chiriacescu „a maltratat și chinuit un număr de 15 prizonieri sovietici pe care îi întrebuința la cele mai grele munci pentru a-și mări profitul de câștig”. Concluziona că acesta este un „element ostil și dușman înverșunat al clasei muncitoare, exploatare, dușman fățiș față de Uniunea Sovietică” și propunea „arestarea, anchetarea și înaintarea elementului în justiție”¹⁵. Ulterior, pentru a-și completa dosarul, același sublocotenent Nicu Nicolau a purces la culegerea altor declarații folosindu-se de aceeași metodă. La dosar sunt

¹⁴ *Ibidem.*

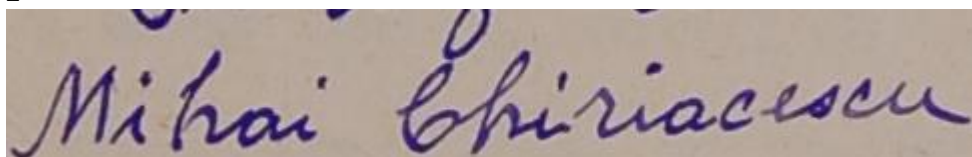
¹⁵ *Ibidem.*

anexate celelalte trei declarații, textul fiind aproape identic (Nicu Costache, Istrate Drăgan și Gheorghe Lupașcu)¹⁶.

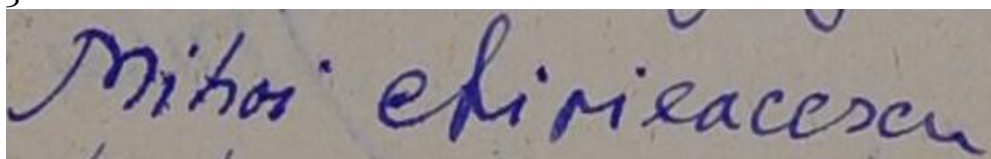
Și, pentru a dovedi că este scrisul sublocotenentului Nicu Nicolau, comparăm aceleași caractere din declarații:

1

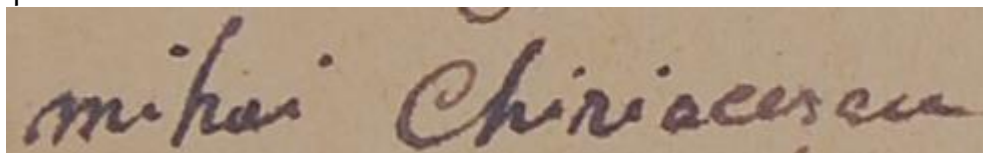
2

3

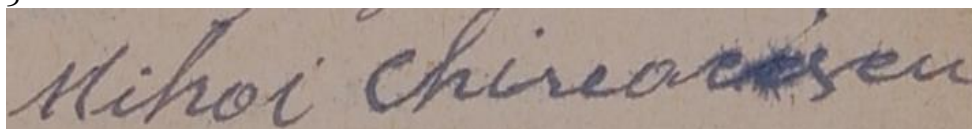
3

4

4

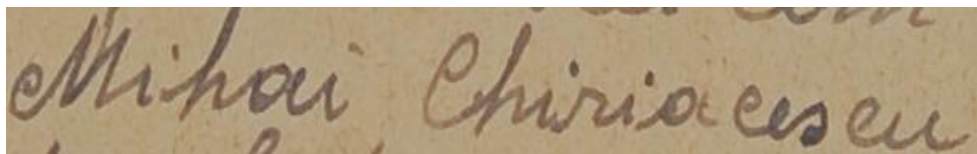
5

5

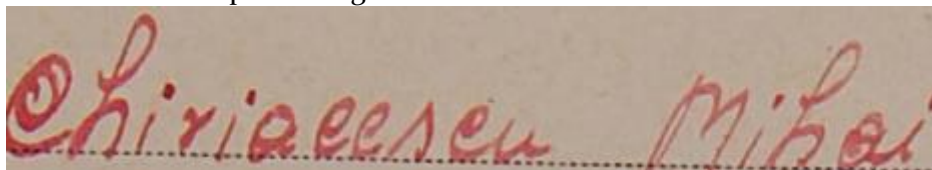
6

¹⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 50.604, v. 1, ff. 74 și 76.

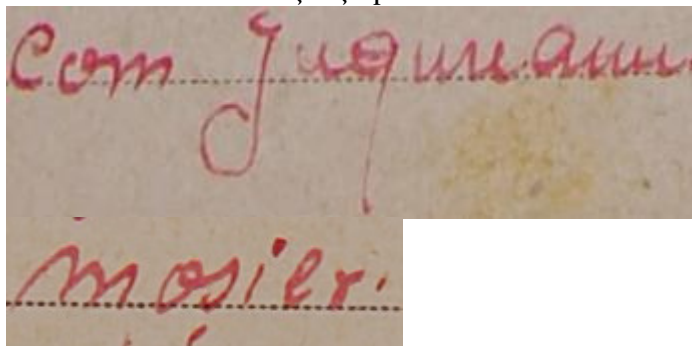
6

cu cele din fișa personală a urmăritului întocmită de acesta în Biroul de Securitate Făurei pe care o găsim în dosarul informativ¹⁷

Iată cum scrie în aceeași fișă personală:

Potrivit documentelor, cei șase săteni declarau același lucru și foloseau aceleași date: 150 pogoane, 15 prizonieri „întrebuințați la muncile agricole cele mai grele”, „tratați foarte mizerabil din punct de vedere al alimentării și al cazării”, „moșierul” îi înjura, „îi lovea în mod sălbatic cu bastonul”. Pe timpul iernii „lipsiți de îmbrăcăminte și încălțăminte”, „dormeau pe paie ude prin grajdurile vitelor”¹⁸. Având în vedere că cele șase declarații sunt scrise ofițerul de securitate, putem enunța mai multe variante:

- a. cei care au făcut declarațiile au știut de aceste declarații, s-au întâlnit cu ofițerul de securitate care în prezența lor le-a redactat și ei și le-au asumat;

¹⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 329.541, f. 15.

¹⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 50.604, vol. 1, f. 74.

- b. Cei șase au declarat faptele în fața ofițerului, iar acesta le-a redactat ulterior, le-a armonizat, astfel încât faptele declarate să fie aceleași sau asemănătoare;
- c. Nu toți cei care apar ca semnatari au știut de aceste declarații.

Cert este ofițerul își modifică scrisul în mod intenționat.

Declarațiile nu au avut nici o urmare imediată căci Mihai Chiriacescu își pierduse urma în Buzău. Securitatea l-a identificat în anul 1951, când făcuse cerere de repartiție a unei locuințe. Primise locuința în str. Dobrogeanu Gherea nr. 313¹⁹. Îl urmărea, însă, acuzația de crime de război, infracțiune considerată foarte gravă în regimul de democrație populară.

La 23 noiembrie 1953, lt. de securitate Stan Aldea reia munca la dosar și, pe baza declarațiilor de mai sus, propune arestarea lui Mihai Chiriacescu care „se face vinovat de crime de război” deoarece în anul 1943 la moșia sa din satul Jugureanu, raionul Brăila, având un număr de 15 prizonieri sovietici le-a acordat un tratament neomenesc întrebuintându-i la cele mai grele munci. De asemenea, transformă în acuzații toate afirmațiile „sătenilor”, cum că erau cazați într-un grajd fără geamuri, fără paturi, că dormeau iarna pe paie ude, iar alimentația lor era de proastă calitate și în cantitate insuficientă.

Ofițerul propunea „arestarea prin anchetarea sa sub stare de arest”, propunere aprobată de Șeful Serviciului, lt. de securitate Popa Gheorghe. Pe referat, mai există o semnătură „de acord” a șefului regiunii M.A.I. Ploiești. Potrivit practicii procedurale, procurorul militar maior Dumitrescu Nicolae era trecut dar pe referat fără semnătură²⁰. Era doar începutul unui lung șir de încălcări ale procedurii penale, atât de banală în anii '50.

Formalismul birocratic nu era prea bine văzut de organele de cercetare penală, iar semnătura procurorului nu a mai fost luată niciodată. Procuratura și-a intrat însă în rol la 16 martie 1954, când Procuratura Generală a R.P.R. Direcția a 2-a, Secția a III-a Anchete Penale, îi cerea Miliției orașului Buzău trimiterea sub escortă a lui Chiriacescu Mihail²¹.

Mandatul de arestare preventivă a fost eliberat de abia la data de 13 aprilie 1954²² deși Mihai Chiriacescu se afla în arest încă de la începutul

¹⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 32.9541, f. 39.

²⁰ *Ibidem*, f. 15.

²¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50.604, vol. 1, f. 98.

²² *Ibidem*, vol. 2, f. 29.

lunii martie. Probabil că s-a considerat necesar să se emită niște documente care să justifice formalitățile de transport căci, în aceeași zi, Mihai Chiriacescu este mutat din cadrul direcției anchete penale, unde se afla „prevenit”, la penitenciarul Jilava cu mențiunea „Nu veți confirma primirea”²³. În aceeași zi, Procuratura generală a dat dosarului numărul antedatat 305/1953.

Procesul

Mihai Chiriacescu a fost trimis în judecată prin ordonanța nr. 133 din 7 iulie 1954 a Procuraturii Generale, Secția III anchete penale. Era vorba, de fapt, de trimiterea în faza *ședinței pregătitoare* care se făcea de către procuratură prin eliberarea unor „concluzii de învinuire” care țineau loc de rechizitoriu, deoarece, potrivit legislației în vigoare, trimiterea în judecată se făcea de către tribunal în cadrul acestei instituții. Ulterior, în Ședința pregătitoare²⁴ din 23 iulie 1954, Tribunalul Capitalei RPR, Colegiul I Penal, dispunea trimiterea în judecată a lui Chiriacescu Mihai pentru „Crime împotriva umanității prev. de art. 4 din decr. 207/1948”²⁵. Chiriacescu se făcea vinovat de încălcarea art. 3, lit. f al legii care îi incrimina pe comandanții de lagăre, directori, supraveghetori, paznici precum și orice alte persoane care „au aprobat sau au supus la rele tratamente pe cei aflați sub autoritatea lor”²⁶. În interpretarea completului de judecată, condus de judecătorul I. Scărlătescu și completat cu doi asesori populari care s-au mai schimbat pe parcursul procesului, inculpatul se încadra în acest articol deoarece, acuzatul trebuia să acorde tratamentele convenite privind „felul de a munci, hrana și cazarea care îi cădeau în sarcină”, iar comandantul lagărului nu răspundea decât pentru paza prizonierilor.

²³ *Ibidem*, f. 28.

²⁴ În U.R.S.S. trimiterea în judecată nu se făcea de către procuror, ci de către instanță în cadrul procedural al unei ședințe pregătitoare. Invocându-se justiția sovietică ședința pregătitoare a fost introdusă în Republica Populară Română prin Decretul nr. 511 din 3 decembrie 1953 *pentru modificarea Codului de procedură penală și a Codului Justiției Militare* (A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 10/1953, ff. 350-378). Instituția ședinței pregătitoare a fost înlăturată în septembrie 1957.

²⁵ A.C.N.S.A.S, fond Penal, dosar nr. 50.604, vol. 1, f. 3.

²⁶ M. O. nr. 192, 20 august 1948, p. 6.781.

Trebuie spus că avocații s-au schimbat pe parcursul procesului. Cum colegiile de avocați erau în subordinea Ministerului Justiției, avocatul unui inculpat era desemnat colegiu care îl putea schimba dacă nu corespundea cerințelor politice ale procesului. Primul avocat schimbat în proces a fost Stan Vasile. Acesta a ridicat excepția că faptele nu sunt încadrabile la art. 3 lit. f din decretul nr. 207 și a fost schimbat cu avocatul din oficiu.

Primul termen de judecată a avut loc la 13 august 1954, când completul a admis proba cu martori²⁷. Până în acel moment, în pofida procedurii penale, care prevedea dreptul inculpatului și a avocatului său de a cunoaște dosarul imediat după aducerea la cunoștință a trimiterii în judecată, aceștia nu cunoșteau decât capetele de acuzare. În realitate, sub diverse pretexte, accesul la dosar era împiedicat sau, cel puțin întârziat, pentru ca apărarea să plece dintru început cu un handicap. Prin urmare, la 14 august, avocatul din oficiu îi cerea Președintelui Tribunalului să i se permită acuzatului să studieze dosarul în ziua de 3 septembrie deoarece termenul de judecată era 10 septembrie 1954²⁸.

Având în vedere lipsa totală de drepturi a acuzaților în procesele politice, nu știm dacă inculpatul a avut sau nu acces la dosar, dacă a avut la tot dosarul sau doar la o parte din el.

Procesul a demarat doar cu acțiunea acuzării, care îi citase ca martori pe semnatarii declarațiilor. Nici unul dintre cei șase nu s-a prezentat la proces, nici măcar Gheorghe Lupașcu, a cărui mărturie fusese cerută în mod special de acuzare, dată fiind ranchiuna personală pe care o purta familiei Chiriacescu. Pentru următoarea înfățișare procurorul a cerut citarea acestuia și a lui Istrate Drăgan cu mandate de aducere și foi de drum²⁹.

Dacă martorii acuzării erau greu de adus, apărarea nu a avut nici o problemă să aducă martori care să contrazică cele susținute în declarații. La a doua ședința publică de judecată, pe lângă cei doi martori ai acuzării, instanța a fost anunțată că există șapte martori ai apărării. Considerând că sunt prea mulți, tribunalul a cerut să se limiteze numărul martorilor apărării la trei.

Din acest moment, procesul părea a lua o întorsătură favorabilă inculpatului. În primul rând, martorii acuzării și-au schimbat depozițiile

²⁷ A.C.N.S.A.S, fond Penal, dosar nr. 50.604, vol. 1, f. 9.

²⁸ *Ibidem*, f. 15.

²⁹ *Ibidem*, f. 14.

inițiale în care afirmau că prizonierii erau bătuți, jigniți și ținuți nemâncăți, afirmând că acestea erau informațiile preluate „din auzite”. Spre deosebire de declarațiile inițiale consătenii au afirmat în depozițiile din instanță că văzuseră doar 4-5 prizonieri, și nu 15, ca în primele declarații. Aceștia se schimbau periodic, umblau liber și că „dimineața mâncau lapte și brânză”³⁰, nu se mai afirma că erau ținuți nemâncăți ca în declarațiile inițiale.

Ulterior, unul dintre martorii acușării a declarat chiar că unul dintre cei trei prizonieri, basarabean, cu care discutase atunci, nu îi spusese nimic despre rele tratamente ci chiar că ține foarte mult la Chiriacescu. Cu ocazia plecării ținuse în mod special să îi mulțumească pentru bunul tratament avut³¹.

Între timp, dincolo de orice regulă procesuală, în ședința din 15 octombrie 1954 procurorul a schimbat încadrarea din rechizitoriu din art. 3 lit. f în art. 1 lit a din decretul nr. 207/1948³².

În ceea ce privește martorii apărării, limitați, la cererea tribunalului, la trei³³, aceștia și-au amintit condițiile de lucru și de trai ale prizonierilor sovietici ca fiind chiar și mai bune.

Constantin Coșoreanu, a scris declarația din penitenciarul Jilava unde se afla deținut pentru „crime de război”. El fusese în timpul războiului căpitan de jandarmi și, prin natura funcției, se interesase de soarta prizonierilor la fața locului. Constatase că erau trei prizonieri și erau bine îmbrăcați, aveau hrană bună, unul muncea la îngrijirea vitelor, altul vizitiu, altul la căruța cu cai, și că nu erau păziți³⁴.

Constantin Nedelcu din satul Jugureanu avea cunoștință despre un număr de 4-5 prizonieri. El a declarat că vorbise cu unul dintre aceștia, Nicolae Bălan, român din Basarabia, care i-a relatat că prizonierii erau bine hrăniți și îmbrăcați. Din spusele prizonierului, el era vizitiu iar ceilalți se ocupau de vite. Mai mult decât atât, la plecare, Nicolae Bălan îi spusese că „se duce la Chiriacescu să-i mulțumească de felul cum au fost tratați”³⁵.

³⁰ *Ibidem*, ff. 16-17, 22, 23.

³¹ *Ibidem*, f. 27

³² *Ibidem*, f. 18

³³ *Ibidem*, f. 14

³⁴ *Ibidem*, f. 11.

³⁵ *Ibidem*, f. 12.

Cea de-a treia martoră a apărării a fost Zenovia Stănescu, cumnata inculpatului. Ea a declarat că în 1943 se dusesse pe la moșia acuzatului pentru a-l ajuta la treburile gospodărești. Acolo a găsit patru prizonieri cărora le pregătea masa împreună cu sora ei, masă compusă dimineața din lapte cu mămăligă, la prânz și seara mâncare gătită cu pâine iar de două ori pe săptămână carne de porumbel și de vită. Erau cazați într-o cameră încălzită, aveau două paturi, dormeau câte doi în pat și se înveleau cu pleduri. Munceau ca vizitiu și în grădina de zarzavat, iar unul dintre prizonieri îi scrisese acuzatului o carte poștală prin care își exprima dorința de a se reîntoarce la acuzat să îi mulțumească³⁶.

Ulterior, probabil de teamă, martorii acuzării au declarat că își mențin vechile declarații. În realitate, ei le-au schimbat „pe ici pe acolo, prin părțile esențiale”. Astfel, Gheorghe M. Lupașcu deși afirmă despre cele declarate cu ani în urmă că: „Eu le-am citit și am semnat de bună voie”, își schimbă complet depoziția inițială. Afirmă că tot ce a afirmat știa „din auzite”, de la prizonieri, dar că ei „știau puțin limba română și de aceea am avut ocazia să înțeleg puțin din ceea ce voiau să spună”. Gheorghe M. Lupașcu a evitat să mai confirme o parte dintre acuzațiile inițiale deoarece „în iernile anului 1942 și 1943 lipsise din comună”, el personal nu a văzut decât că umblau zdrențuiți. Știa că prizonierii erau în număr de 5-6 și a confirmat faptul că acuzatul avea porumbei³⁷.

Martorul Istrate Drăgan a declarat că își menține declarațiile dar în cursul noii depoziții a făcut rectificări fundamentale: nu erau 15 prizonieri ci doar 4 sau 5, iar „în ce privește hrana prizonierilor știu că dimineața mâncau lapte și brânză” așa cum își hrănea și el proprii copii, și că „prizonierii circulau liberi”³⁸.

Al treilea martor al acuzării, Mihai Poterașu a declarat, la rândul său, că își menține declarațiile cu amendamentele că prizonierii nu erau păziți, circulau pe câmp liberi fără pază și că doar din auzite știa de numărul lor, de faptul că dormeau în grajd cu vitele și că nu l-a văzut pe acuzat bătând vreun prizonier³⁹.

Deși vechile și noile declarații sunt, practic, complet diferite, ne întrebăm care este motivul pentru care cel puțin formal, martorii au declarat că își mențin vechile declarații fără de care inculpatul nu ar fi

³⁶ *Ibidem*, f. 13.

³⁷ *Ibidem*, f. 16

³⁸ *Ibidem*, f. 17.

³⁹ *Ibidem*, f. 22.

putut fi învinuit pentru vreo faptă, nici măcar imorală, putând să fie chiar „premiat” pentru că a scos temporar din lagăr prizonieri sovietici care, în custodia lui, circulau liberi și mâncau bine. Un posibil răspuns este acela că le-a fost temă de repercusiunile care ar fi însoțit un eventual răspuns că nu își mențin declarațiile inițiale. Primii doi dintre ei erau inculpați într-un alt proces penal de drept comun pentru furt cu violență, practic tâlhărie, și nu puteau decât să fie ascultători față de organele de cercetare penală sau chiar recunoscători având în vedere că în 30 august 1954 li se schimbaseră încadrarea în furt simplu⁴⁰.

Singurul care și-a menținut declarațiile în mod real a fost Nicu Costache, acesta retractând doar afirmația că prizonierii nu umblau liberi⁴¹.

Pe parcursul procesului, între două ședințe de judecată, deși dosarul nu conține nici un document în acest sens, procurorul schimbaseră încadrarea. Astfel, dacă la începutul procesului, Mihai Chiriacescu era acuzat de participare la săvârșirea de crime de război potrivit art. 3 lit. f, în ședința din 5 noiembrie 1954 era acuzat direct de crime de război prevăzute la art. 1 lit. a din decretul 207. Acesta îi incrimina pe cei care „nu au respectat regulile internaționale cu privire la conducerea războiului sau cu privire la tratamentul prizonierilor de război” iar pedeapsa era munca silnică pe viață⁴². Prin decretul nr. 32 din 20 ianuarie 1953 *pentru modificarea art. 4 din legea nr. 291 din 18 august 1947 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii ori umanității, astfel cum a fost modificată prin decretul nr. 207 din 20 august 1948*, art. 4 se modificase în sensul în care cei vinovați de „crimele” prevăzute în mai multe articole, între care și art. 1 lit. a, urmau a se pedepsi cu moartea și confiscarea averii⁴³.

În acest timp, Mihai Chiriacescu a reușit să își schimbe avocatul. Noul avocat, Ion Gheorghiu, a depus la dosar „note scrise” în care semnală inconsecvența martorilor acuzării cărora le demonta declarațiile inițiale și îi acuza de neseriozitate⁴⁴. Cum singurele probe erau aceste declarații iar cei șase erau singurii martori ai acuzării, în ședința publică din 5 noiembrie 1954, avocatul a demontat argumentele procurorului arătând că

⁴⁰ *Ibidem*, ff. 24-25.

⁴¹ *Ibidem*, f. 23

⁴² M. O. nr. 192, 20 august 1948, p. 678o.

⁴³ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 1/1953, ff. 143-144.

⁴⁴ A.C.N.S.A.S, Fond penal, dosar nr. 50604, vol. 1, ff. 26-27.

„din reaudierea martorilor acuzării nu rezultă că acuzatul ar fi săvârșit vreun fapt ce i se pune în sarcină prin actul de trimitere în judecată, că înșiși martorii acuzării reaudiați revin și arată că hrana era suficientă și consistentă (...), că nici unul din martorii acuzării nu spun că ar fi văzut personal că acuzatul ar fi înjurat și lovit vreun prizonier din cei 3 pe care îi avea, iar cazarea acestor prizonieri era într-o cameră și nu în grajd, fapt stabilit tot cu martorii acuzării reaudiați care mai arată că camera era încălzită și prevăzută cu pat (...)”. Avocatul a cerut achitarea inculpatului.

Într-adevăr, din noile depoziții ale martorilor acuzării reiese că, atât timp cât au muncit la Mihai Chiriacescu, prizonierii sovietici au fost bine hrăniți, că dormiseră în paturi într-o cameră încălzită și că nu fuseseră bătuți.

Instanței îi era greu să pronunțe o condamnare în lipsă de probe și a amânat pronunțarea până pe 6 noiembrie pentru a studia dosarul. Prin încheierea din 6 noiembrie pronunțarea a fost din nou amânată până la 10 noiembrie când pronunțarea a fost din nou amânată până la 19 noiembrie. De fiecare dată, motivul amânării a fost același: „pentru a studia actele dosarului”⁴⁵.

În cele din urmă, în ședința publică din 19 noiembrie 1954, Tribunalul Capitalei Colegiul I Penal a emis Deciziunea penală nr. 2.151 prin care l-a condamnat pe Mihai Chiriacescu la 5 ani temniță grea și 5 ani degradare civică cu computarea detenției preventive și la confiscarea averii. Completul de judecată era compus din Ion Scărlătescu-președinte, Geta Tigoian și Florică Ionescu-asesori populari și Aurel Popa-procuror.

Probabil toate amânările au fost necesare pentru ca instanța să aibă timp să motiveze o adevărată ineptie judiciară. Instanța a dat crezare primelor declarații ale martorilor acuzării cele scrise, după cum am dovedit mai sus, de mâna ofițerului de securitate. Motivarea nu ia în seamă noile informații date sub jurământ de martorii Gheorghe Lupașcu, Istrate Drăgan și Mihai Poterașu, în instanță, care, practic, îl dezincriminau pe Mihai Chiriacescu, ci doar vechile declarații scrise în anul 1951 în condițiile prezentate de noi în prima parte a studiului. Împotriva logicii elementare, instanța a considerat că presiunea a fost la originea schimbării primelor declarații, astfel că acum declară că deși își mențin declarațiile anterioare afirmă că cele menționate le știu numai din auzite și, pentru că aceștia au spus că nu, instanța a decis că au făcut

⁴⁵ *Ibidem*, f. 28.

aceasta doar „pentru a putea apăra pe acuzat de consecințele faptelor săvârșite”. Neluând în calcul nici declarațiile martorilor apărării, completul a concluzionat că prizonierii al căror număr a fost ameliorat la 4-5 au fost „rău alimentați, cazarea lor se făcea în condiții inumane iar din punctul de vedere al igienei și lingeriei era lipsiți cu desăvârșire”. Mai mult, deși nici unul dintre martori nu mai afirmase asta în instanță, bazându-se doar pe vechile declarații, completul a decis că „acuzatul trata prizonierii sovietici în mod barbar, îi înjura, îi bătea cu bastonul și asmuțea câinii pe ei” deci „învinuitul a supus la tratamente neomenoase pe prizonierii sovietici exploatați pe moșia sa, nerespectând astfel regulile internaționale cu privire la tratamentul prizonierilor de război”. Prin urmare, faptele lui Mihai Chiriacescu au fost încadrate la art. 1 lit. a din decretul nr. 207 și acesta a fost condamnat la 5 ani temniță grea și 5 ani degradare civică cu computarea detenției preventive. Așa cum legea prevedea, și chiar obliga în cazul condamnărilor pentru „crime de război” completul a dispus confiscarea averii⁴⁶.

Chiar în condițiile legislației procesuale penale ale epocii, motivarea deciziei era ușor de demontat de orice avocat. Inculpatul fusese trimis în judecată pentru fapta prevăzută și pedepsită de art. 3 lit. f din decretul nr. 207/1948, încadrare asupra căreia apărătorul, încă din ședința din 13 august 1954, ridicase o „excepțiune” în sensul că faptele puse în sarcina acuzatului nu se încadrau în acel articol și nici într-un alt text de lege. Întrucât inculpatul nu îndeplinea nici una din calitățile cerute de text, în cel mai rău caz, dacă ar fi existat o plângere a părții vătămate, fapta putea fi putut fi încadrată la lovire. Excepția fusese respinsă ca neîntemeiată pe considerentul că felul de a munci, hrana și cazarea cădeau în sarcina acuzatului, comandantul lagărului având îndatorirea să asigure numai paza prizonierilor.

După cum era de așteptat, condamnatul a declarat recurs. În realitate, recursul nu putea schimba nimic, legiuitorul se asigurase că orice sentință pentru crime de război va fi tranșată în prima instanță, împotriva ei, neexistând, practic, nici o cale de atac. Apelul fusese scos din procedura penală în cazul tuturor proceselor iar, potrivit art. 8 al. 2 al decretului nr. 207/1948 hotărârile date în materie privitoare la cei vinovați de crime de război și cele împotriva păcii și umanității puteau fi atacate cu

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 31-33

recurs la Tribunalul Suprem numai pentru rea compunere a instanței și greșita aplicare a pedepsei.

Șicanele au continuat, instanța obligându-l să își schimbe avocatul. Deși la fond fusese asistat de avocatul Ion Gheorghiu, i s-a cerut un alt avocat. Pe motiv că era arestat, Tribunalul Suprem a cerut către Colegiul Avocaților un apărător din oficiu⁴⁷. I s-a repartizat avocatul Menicovici. La rândul său, acesta a făcut tot posibilul pentru a întoarce soarta condamnatului. A pledat pentru greșită aplicare a pedepsei. Logica apărării a fost următoarea: Recurentul a fost condamnat pentru nerespectarea regulilor internaționale cu privire la tratamentul prizonierilor de război. În conținutul infracțiunii lipsea un element esențial – subiectul infracțiunii- deoarece subiect de drept internațional public nu pot fi decât statele precum și organizațiile recunoscute ca subiect de drept internațional prin convenții sau tratate, în nici un caz un particular. Regulile internaționale cu privire la tratamentul prizonierilor de război în vigoare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial erau cele cuprinse într-o singură convenție internațională, semnată la Geneva la 27 iulie 1929, publicată în M.O. nr. 215 din 15 septembrie 1931, convenție care nu fusese semnată de URSS.

Cu alte cuvinte, decretul nr. 207/1948 viza regulile internaționale cu privire la tratamentul prizonierilor de război, deci Convenția de la Geneva privea doar statele contractante prin cei investiți cu anumite atribuții, sarcini și răspunderi în virtutea funcției și calității lor și nu persoanele particulare din țările beligerante. În acest sens, avocatul cita articolele din convenție care precizau răspunderile „puterii deținătoare” răspunzătoare și de tratamentul prizonierilor de război care munceau în „socoteala particularilor” precum și răspunderea „comandantului lagărului”.

Acestea fiind spuse, avocatul a cerut achitarea pe motiv că pedeapsa nu are suport legal deoarece textul invocat nu era aplicabil acuzatului, hotărârea dată fiind ilegală și netemeinică⁴⁸.

După cum era de așteptat, în ședința publică din 21 februarie 1955, Tribunalul Suprem al RPR – Colegiul Penal a respins recursul motivând că nu se încadrează într-unul dintre cele două posibile motive de recurs, că instanța a fost legal constituită iar „pedeapsa aplicată este în cadrul legii”.

⁴⁷ *Ibidem*, ff. 39, 41.

⁴⁸ *Ibidem*, ff. 45-46

În privința motivelor de recurs, probabil greu de demontat de instanță, dezobișnuită să decidă în probleme complexe de teorie a dreptului, instanța a decis că „nu are căderea să examineze cauza sub aspectul propus de recurent”. La modul cât mai simplist, instanța a arătat că o greșită aplicare a pedepsei ar însemna doar ca „pedeapsa să nu fie în cadrul legii” și a concluzionat că, dacă este mai mică decât munca silnică pe viață, pedeapsa maximă aplicabilă faptei reținute în sarcina recurentului, „rezultă că recursul este neîntemeiat” și l-a respins.⁴⁹

Mihai Chiriacescu a murit la Poarta Albă pe 14 februarie 1955. Avea 70 de ani⁵⁰. Iar Formațiunea MAI nr. 0893 regiunea Constanța transmitea către Formațiunea MAI Nr. 0951 București, Serviciul Pază și Regim: „rugăm a ne da ordin dacă urmează sau nu să anunțăm decesul familiei deținutului”⁵¹.

Analizând cu atenție documentele reținute în dosarul penal, realizăm că avem de-a face cu un abuz judiciar grav. Condamnarea s-a bazat pe declarațiile martorilor, ori este cunoscut chiar și în literatura de specialitate a dreptului penal comunist că acestea au un caracter relativ. Drumul de la percepție la redarea faptelor este un proces complex și este influențat de factori subiectivi sau obiectivi. În speța noastră, în analiza mărturiilor, analiza persoanelor care semnaseră sau nu acele declarații, raporturile lor cu învinuitul, ar fi putut pune la îndoială veridicitatea probei considerată de instanță drept esențială. Sinceritatea mărturiei lor putea fi viciată de resentimente iar mărturia să fie de rea credință. În astfel de cazuri, martorul trece sub tăcere anumite împrejurări esențiale, ori denaturează împrejurări favorabile învinuitului sau inculpatului din cauza resentimentelor față de acesta, resentimente care, de cele mai multe ori, se manifestă sub forma invidiei. Pe de altă parte, mărturia mincinoasă poate fi determinată de frică, de presiuni, de teama inspirată martorului, de amenințări directe sau indirecte exercitate împotriva sa sau a familiei sale. Aici, luăm în calcul posibilitatea unor presiuni exercitate de autoritățile statului comunist care aveau interes politic să îl elimine din societate și să îl compromită judiciar pe „moșierul” Chiriacescu. Ambele cauze sunt posibile în cazul nostru. Este foarte posibil ca locuitorii mai săraci ai satului să fi avut resentimente „de clasă” reale față de moșierul satului. Mihai Chiriacescu dispăruse de ceva vreme din sat, fapt care le-a

⁴⁹ *Ibidem*, f. 49.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. 2, ff. 3-6

⁵¹ *Ibidem*, f. 10.

facilat o declarație falsă. Mai îndepărtate în timp, declarațiile din anul 1954 sunt mai veridice căci, în mod normal, ura se mai estompase. Influența ofițerului de securitate care trebuia să îi găsească o vină penală putea fi decisivă în anul 1951, iar, în cazul în care au fost prezenți la redactarea declarațiilor, sătenii au consimțit să accepte declarațiile mincinoase la adresa „moșierului”, cu atât mai mult cu cât declarațiile au fost scrise de ofițer și, o parte dintre ele chiar semnate de acesta. Odată chemați în fața instanței au fost avertizați că trebuie să își susțină mărturia de atunci, probabil sub amenințarea pedepsei pentru mărturie mincinoasă, acesta fiind motivul pentru care au declarat invariabil că își mențin declarațiile. Când a fost vorba să povestească faptele sub jurământ în fața instanței însă, au înmuiat tonul declarațiilor și chiar au spus adevărul. De acum responsabilitatea cădea în sarcina instanței care a procedat împotriva tuturor regulilor procesuale și a principiilor de drept: nu a luat în calcul decât declarațiile inițiale ale martorilor acuzării iar martorii apărării nu au avut decât un rol decorativ.

Mihai Chiriacescu, un sătean mai înstărit care a folosit pentru muncă prizonieri, în conformitate cu legislația din timpul războiului, a fost condamnat pentru crimă de război și a murit în închisoare.

Deși, potrivit legislației actuale, nu este trecut în categoria proceselor politice, iar Mihai Chiriacescu nu este considerat legalmente o victimă politică, având în vedere considerentele care au stat la baza lui, considerăm că procesul a fost unul eminamente politic și, prin felul în care s-a desfășurat, un abuz judiciar.

Andrei ȘIPERCO

Fragmente din relatările lui Mișu Dulgheru, fost șef al Direcției Cercetări Penale din D.G.S.P.: arestarea, regimul de detenție și judecarea sa de către tribunalul suprem

Excerpts from Reports of Mișu Dulgheru, Former Chief of the Criminal Investigation Department from State Security: Arrest, Detention Regime and Trial by the Supreme Court

Former illegalist and Communist Party devotee Mișu Dulgheru was detained before August 23rd, 1944. He acted out of conviction against all enemies of the totalitarian regime, be they real or assigned. In the end, he was a tragic character as many who believed in communist ideology.

His accounts, as well as those of former illegalists who knew him very well, reveal that the major fault for which he paid – although not with his life – was that he did not reach any results in the investigation of Lucrețiu Pătrășcanu.

The investigation, brutalities and detention regime to which Mișu Dulgheru was subjected reveal to us once again the realities of the repressive communist regime. Moreover, what happened to Misu Dulgheru proves not only the existing schizophrenia, paranoia and falsehood in the interpersonal relations of that time, but also how little value was attributed to the lives of those who were close to Gheorghe Gheorghiu-Dej, when he was pursuing his main purpose: the concentration and preservation of the entire power in his hands.

Etichete: Dulgheru, ancheta, partid, trădare, Pantiușa

Keywords: Dulgheru, investigation, party, treason, Pantiusa

Relatările lui Mișu Dulgeru au fost consemnate de Alexandru Șiperco (1920-1998), fost ilegalist, scriitor, vicepreședinte al Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport de pe lângă Consiliul de Miniștri (1949-1957), președinte (1953-1959) și vicepreședinte (1970-1998) al Comitetului Olimpic Român, redactor-șef al Editurii Politice (1958-1970), membru (1955-1998) și vicepreședinte (1982-1986) al Comitetului Internațional Olimpic.

Cuvintele marcate cu caractere italice reprezintă fie lămuriri suplimentare aduse de Mișu Dulgeru, pe care Alexandru Șiperco le-a

inserat în text în timpul interviului, fie sublinieri care îi aparțin lui Alexandru Șiperco, introduse ulterior în textul interviului;

Cuvintele care îi aparțin lui Alexandru Șiperco au fost marcate cu caractere îngroșate;

Cuvintele care nu au putut fi descifrate au fost marcate cu „... [indescifrabil]”;

Cuvintele puse între paranteze drepte au fost adăugate pentru o mai bună înțelegere a textului;

Acolo unde formulările au fost ininteligibile sau eronate, s-a introdus (sic!).

Dulgheru¹ – 16.VIII 1977

La 26 noiembrie 1952 sunt chemat la telefon de directorul închisorii speciale de anchetă Uranus (erau Malmaison-ul, Rahovei, Uranus, Ministerul): „Să trăiți, tovarășe colonel, vă rog să veniți aici [pentru] că trebuie cazat cineva de seamă – și foarte urgent!”.

Mi-a părut un pic ciudat, dar se întâmpla. Despre ce e vorba? Îl sun pe Pantiușă². Nu e la el, e la consilierul Alexei Mihailovici. Sun la

¹ Mișu Dulgheru (Dulbergher) (1909-?), înainte de 22 iunie 1941 a fost diurnist la reprezentanța comercială sovietică din București; deținut politic; în perioada 1944-1945 a fost încadrat în Serviciul auxiliar de pe lângă Secția a II-a Informații și Contrainformații din cadrul Comandamentului General al F.L.P.; de la 6 martie 1945 a activat în Corpul Detectivilor, din cadrul M.A.I., fiind însărcinat inclusiv cu supravegherea generalului Nicolae Rădescu, după ce acesta a demisionat din funcția de prim-ministru; membru în Comisia de Repatrieri din Germania; inspector general Direcția Generală a Siguranței Statului, din iunie 1947; colonel, șef al Direcției a V-a Cercetări penale din D.G.S.P. (1948-1952), a condus ancheta în cazul Pătrășcanu, în perioada 1950-vara anului 1952; șef al grupei de anchetă la Canalul Dunărea-Marea Neagră; arestat în toamna anului 1952, pentru activitate dușmănoasă desfășurată în cadrul organelor Securității statului; în 1955 a fost pus în libertate, scos din M.A.I. și trecut în rezervă cu gradul de soldat; a lucrat la I.C.A.B., șef al unei gospodării de canalizare.

² Gheorghe Pintilie (Pantelei Bodnarenko, zis Pantiușă) (1902-1977), a fost principalul reprezentant al sovieticilor în structura de securitate a României deșiste; general-locotenent de securitate la 30 august 1948; membru al C.C. al P.M.R. (iunie 1948-decembrie 1955); șef al serviciului 1 (paza sediilor și demnitarilor) din C.C. al P.C.R. (august 1944); subșef al Secției a V-a Servicii din cadrul Comandamentului General al F.L.P. (septembrie 1944); director general al

Alexei Mihailovici: „Tovarașci Pantiușa u vas?³”. – Da, minuticiku⁴. Pantiușa: „Ce-i?”. – Uite, mă cheamă la Uranus, să cazăm pe cineva mare. Nu știi nimic. Cine e? Pantiușa: „Cum? Încă n-ai plecat acolo? Du-te imediat, o să-ți spună ei!”.

Mă îmbrac în mantaua mea de piele, lungă, pe care o făcusem în urmă cu un an, și cobor. La poartă nu găsesc mașina mea. Aveam una permanent la dispoziție, cu doi plutonieri șoferi care se schimbau. Nimeni n-avea voie s-o ia fără aprobarea mea. Mă gândesc că o să fac eu „muzică” pe tema asta, dar fiind grăbit iau o mașină a unuia dintre adjuncți (amândoi aveau mașini). Plec la Uranus. Sosesc acolo. Comandantul *sare în picioare*: „Să trăiți, tovarășe colonel!”. Eu: „Ce-i aici, la voi? Ce s-a întâmplat?”. El: „Avem un caz special, trebuie să-l discutăm cu dumneavoastră”. Eu: „Unde putem discuta?”. El: „Avem o cameră aici, după colț!”. Eu: „Hai acolo”. Intru eu, intră el cu câțiva. „Domnule colonel, din dispoziții superioare, sunteți arestat!” Eu mă uit la el și tac. El: „Vă dezbrăcați!”. Mă dezbrac la piele. El îmi controlează hainele pe la toate cusăturile. „Vă îmbrăcați!” Mă îmbrac iar în uniformă. Mi se pune iavașaua pe ochi (eu am introdus-o, ca să nu se cunoască deținuții pe coridoare, să nu comunice, să nu știe cine a mai fost arestat). Mă duc de braț pe diverse culoare până ajung într-o celulă. Mi se scoate iavașaua. „Vă dezbrăcați!” Mă dezbrac, complet gol. Mi se dă o pereche de izmene, o cămașă, ciorapi albi, niște târlci mici în care intră jumătate de talpă, și o salopetă cu un singur nasture, care cade de pe mine. Totul făcut să mă demoralizeze. N-am țigări, rămân nebărbierit, ceea ce mă enerva totdeauna – nu mă suport nebărbierit. Întâlneam câte un ofițer nebărbierit, îl opream și-i spuneam: „Dragă, vrei să-mi faci o favoare?”. – Cum să nu, tovarășe colonel! – Uite, ia banii ăștia, te duci jos la frizerul Marcel și-i spui, din partea mea, să te bărbierească”. Eram poreclit „câinele roșu”.

D.G.S.P. (august 1948) și al D.G.S.S. (martie 1951); membru al Comisiei de partid care i-a cercetat pe „spanioli,” în 1950; adjunct (septembrie 1949-septembrie 1952, septembrie 1953) și prim-adjunct al ministrului Afacerilor Interne (eliberat la 20 ianuarie 1961); adjunct al ministrului Securității statului (septembrie 1952-septembrie 1953); adjunct al ministrului Afacerilor Interne (1961); la 18 ianuarie 1963, desărcinat din funcția de adjunct al ministrului Afacerilor Interne și trecut în rezervă.

³ Tovarășul Pantiușa este la dumneavoastră? (lb. rusă).

⁴ Da, un moment (lb. rusă).

O zi, alta, fără țigări. Bat [în ușă]: „Niște țigări”. – Da, da. Nimic. Încă o zi. Mă duce la W.C. Trebuia să ies pe o sală până la W.C. „Regale” cu filtru – găsesc un chiștoc, o bucată de hârtie, două țigări subțirele. Bat [în ușă]: „Te rog, un foc”. Mi-a dat să aprind. Nu mi-a spus nimic. „Frizerul nu trece?” – Da, da.

A doua zi, iar un chiștoc la W.C., pe jos. Deci, le pun special. A treia zi, de asemenea. Nu iau. Mă târăsc, dar nu mai iau. (Nu se mișca un fir fără dispoziție). Era ordonată (sic!) treaba, studiată. Nu mai iau. Să te degradeze în halul ăsta, nu. Nu mi-a mai dat. Aducea cafeaua – „motorina” de acolo, mă vedea cu barbă. „Frizerul nu vine?” – Nu! 14 zile am stat. N-a venit nimeni. E posibil ca eu să nu fi fost chemat de unul ca Pantiușa, cu care lucram, [sau de] Nicolschi⁵? „Ia ascultă, ce-i cu tine? Ți se pune în sarcină, să dai socoteală...”

Am prevăzut ceva, dar nu asta. Când s-a prelucrat articolul redacțional din „Scânteia”⁶, din martie (sic!) – documentul cu Ana⁷. Cadrele de conducere sunt într-o cameră în care vin Chișinevschi⁸,

⁵ Alexandru Nicolschi (1914-1992), adjunct al șefului Secției a IV-a Politice din Comandamentul General al F.L.P. (septembrie 1944); comisar șef la Direcția Generală a Poliției și ajutor al șefului Corpului Detectivilor (mai 1945); general-maior (1945); inspector general în Direcția Generală a Poliției și șef al Corpului Detectivilor (septembrie 1946); inspector general la Direcția Poliției de Siguranță și subdirector al Siguranței (aprilie 1947); director general adjunct al D.G.S.P. (august 1948); director general adjunct al D.G.S.S. (martie 1951); secretar general al M.S.S. (septembrie 1952); secretar general al M.A.I. (iulie 1957-ianuarie 1961); general-locotenent de securitate la 21 februarie 1959; trecut în rezervă la 31 ianuarie 1961.

⁶ „Scânteia” din 3 iunie 1952, articolul redacțional „Pentru continua întărire a rândurilor partidului”.

⁷ Ana Pauker (1894-1960), membru al C.C. al P.M.R., al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); ministru al Afacerilor Străine (noiembrie 1947) și al Afacerilor Externe (aprilie 1948-iunie 1952); președinte de onoare al U.F.D.R. (februarie 1948, iunie 1950); al doilea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (aprilie 1949-septembrie 1952).

⁸ Iosif Chișinevschi (1905-1963), i se spunea loșca, principalul ideolog al partidului, l-a susținut pe Gheorghiu-Dej în acțiunea de eliminare a grupării Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, în 1952; înlăturat din conducerea partidului în 1957, împreună cu Miron Constantinescu, membru al Biroului Politic și ministru al Învățământului și Culturii, pentru încercarea de subminare a poziției lui Dej; a fost membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-iunie 1957);

Drăghici⁹, Vințe¹⁰. Teohari¹¹ n-a fost prezent. El nu fusese oficial scos, dar

membru al Biroului Politic (februarie 1948-iunie 1957); membru al Biroului organizatoric al C.C. al P.C.R. (ianuarie 1950); secretar cu propaganda și cultura al C.C. al P.C.R. (mai 1952; decembrie 1955-iunie 1957); vicepreședinte (martie 1950) și prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (august 1954-octombrie 1955).

⁹ Alexandru Drăghici (1913-1993), acuzator public pe lângă Curtea Specială pentru judecarea criminalilor de război (februarie 1945) și pe lângă Tribunalul Poporului (aprilie 1945); prim-secretar al organizației P.M.R. a orașului București (1949); general-maior în M.A.I. la 30 decembrie 1950 și adjunct al ministrului Afacerilor Interne și șef al Direcției Generale Politice din D.G.S.P.; ministru al Afacerilor Interne (mai-septembrie 1952, septembrie 1953-iulie 1965); Ministru al Securității Statului (septembrie 1952-septembrie 1953); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (martie 1961-iulie 1965, decembrie 1967-aprilie 1968, revocat); general-locotenent la 2 octombrie 1952, și general-colonel la 20 august 1955; degradat la gradul de soldat la 14 noiembrie 1968; membru supleant (octombrie 1945) și membru al C.C. al P.C.R. (februarie 1948-aprilie 1968, exclus); membru al Biroului organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant (aprilie 1953) și membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (decembrie 1955-aprilie 1968); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-aprilie 1968, exclus); secretar al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-decembrie 1967).

¹⁰ Ion Vințe (1910-1996), acuzator public pe lângă Tribunalul Poporului (iulie 1945); reprezentant politic (decembrie 1946) și ministru plenipotențiar în Ungaria (noiembrie 1947-mai 1948); ministru al Silviculturii (aprilie 1948) și al Industriei Alimentare (noiembrie 1949-decembrie 1950); șef al Secției militare a C.C. al P.M.R. (1951-1952); adjunct al ministrului Afacerilor Interne și comandant al Trupelor de securitate (27 mai 1952); general-maior de securitate la 28 mai 1952; adjunct al ministrului Securității Statului și comandant al Trupelor de securitate (septembrie 1952-septembrie 1953); președinte al Asociației de Cultură Fizică și Sport „Dinamo” (iunie 1953); membru supleant al C.C. al P.M.R. (februarie 1948-decembrie 1955); membru (decembrie 1955-iunie 1960) și vicepreședinte al Colegiului Central de Partid (iunie 1960-august 1969); vicepreședinte al Consiliului Național al Oamenilor Muncii Români de Naționalitate Maghiară (1971, 1977).

¹¹ Teohari Georgescu (1908-1976), i se spunea Teo; în perioada 1931-1940 a făcut parte, cu intermitență, din Biroul Politic și Secretariatul C.C. al P.C.R.; subsecretar de stat pentru Administrație la Departamentul Afacerilor Interne (decembrie 1944-martie 1945); ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Interne (martie 1945) și ministru al Afacerilor Interne (decembrie 1947-mai 1952, desărcinat); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (martie 1950-mai 1952, desărcinat); membru al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru

nu mai era prezent.

Pantiușa: „Mi-e ciudă pe unii să mă pună într-o discuție, și nu m-am ocupat de potlogării”. Erau Drăgănescu¹² și alți potlogari vechi.

Citește materialul Ioșca. În momentul când se spune ce a spus Chișinevschi în Biroul Politic, acesta iese afară, iar Drăghici citește ... ce a spus Chișinevschi în Biroul Politic. Apoi revine Ioșca și continuă: „Anchete importante de stat au fost târăgănite nejustificat”. Să ne înscriem la cuvânt. M-am înscris pe la jumătate, să-mi concentrez materialul, să-mi sintetizez. Stăm de vorbă. Nicolschi: „Te dezumflă ceva?”. Eu: „Ne dezumflă pe toți dacă suntem umflați”. Intrăm. Se dă cuvântul.

Primul – Mărculescu, șeful de cabinet al lui Teohari. Începe să tragă pe el, că el pune stavilă celor ce voiau să ajungă la Teo – și probabil nu întâmplător – avea interese. Al doilea, Dulgheru. Eu mă ridic: „Nu vă supărați, m-am înscris la cuvânt și contam să vorbesc cam pe după masă”. Nu eram pregătit. Ioșca: „N-are importanță. Cu devierea ... Ei cu ce treburi au deviat? Să vedem greșelile ce le-au săvârșit”. Eu: „Greșeli au fost, dar sunt probleme și probleme, ne-au depășit: spionaj francez, spionaj englez, naționalitatea maghiară, ziaristi, studenți, Pătrășcanu¹³” (tangential, nu se vorbea – se făceau arestări – ce știe dreapta, nu știe

în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant al C.C. al P.C.R. (iulie 1972-noiembrie 1974); director al Întreprinderii poligrafice „13 Decembrie” București (1953-1972).

¹² Victor Drăgănescu, ulterior general-locotenent, comandant al Trupelor M.A.I.

¹³ Lucrețiu Pătrășcanu (1900-1954), ministru secretar de stat fără portofoliu (august 1944-noiembrie 1944); ministru interimar la Departamentul Justiției (august 1944-septembrie 1944); ministru secretar de stat la Departamentul Justiției (noiembrie 1944-martie 1945); ministru de Justiție (martie 1945-februarie 1948, destituit); membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1948); membru al Biroului Politic (iulie 1946-februarie 1948); profesor titular al Catedrei de economie politică la Facultatea de Drept din București (1946-1948); membru al Comitetului de direcție al ziarului „Scînteia” (iulie 1946). A fost reținut la 28 aprilie 1948 și cercetat 17 luni de o comisie de partid; din octombrie 1949 cercetat de S.S.I. și de un organ de anchetă condus de Petea Petrescu (Goncearuc), iar de la sfârșitul anului 1950 și până în primăvara anului 1954 anchetat la M.A.I., inițial de grupul de anchetă condus de Mișu Dulgheru, până în vara anului 1952, ulterior de grupul de anchetă condus de Ion Șoltuțiu. Procesul său a fost judecat în perioada 6-13 aprilie, sentința pronunțată la 14 aprilie și în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1954 a fost executat.

stânga ...).

(...)

Ședință. După ședință m-am dus la Pantiușa și i-am spus: „Tovarășe Pantiușa, vreau să procedez corect, vreau să stau de vorbă cu el” – ca importanță, anchete de stat se tărgăneau. Pantiușa: „Tu ești nebun, mă, a spus cineva de tine?”. Eu: „Dar eu conduc această Direcție!”. Eu aveam la mine o masă, pe masă multe telefoane, dintre care ridicam unul și vorbeam cu Gheorghiu¹⁴. Dar nu voiam să iau așa direct – că mi-a intrat în cap.

Mă duc la un coleg: „Măi, se coace ceva ...”.

A trecut perioada cu frământarea. Eram așa de prins, că nu am mai dat atenție. (...)

Material la Controlul de partid. Mi-au furat calitatea [de membru de partid]. Când am ieșit afară, acasă aveam carnetul pe care-l aveam la mine. Avea colonelul. Mi-a furat carnetul colonelul care a fost secretar la M.A.I. „Ați venit pentru ședința de partid?” – Da! – Dați carnetul. Îi dau. „A fost o greșeală” – A fost o greșeală că nu vi s-a retras!

Eu vin acasă în februarie 1955. În aprilie 1955 se hotărăște excluderea mea din partid. Am cerut să mi se redea calitatea de membru de partid. Nu mi s-a redat. „Să nu faceți memoriu. Adresați-vă organizației de bază.”

Vințe: „Du-te liniștit”. Șari¹⁵: „S-a rezolvat”. Am [vechime în partid]

¹⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965), i se spunea Ghiță, membru al C.C. al P.M.R. și al Biroului Politic (octombrie 1945-martie 1965); prim-secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-aprilie 1954, octombrie 1955-martie 1965); ministru secretar de stat la Departamentul Comunicațiilor (noiembrie 1944-februarie 1945) și la Departamentul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice (martie 1945-noiembrie 1946); președinte al Consiliului Superior al Economiei Naționale (noiembrie 1945-iulie 1948); ministru secretar de stat la M.E.N. (noiembrie 1946); ministru al Industriei și Comerțului (decembrie 1947); președinte al Comisiei de Redresare Economică și Stabilizare Monetară (aprilie-iulie 1948); președinte al C.S.P. (iulie 1948-aprilie 1949); primul vicepreședinte (aprilie 1948-iunie 1952) și președinte (iunie 1952-octombrie 1955) al Consiliului de Miniștri; membru al Prezidiului M.Ad.N. (octombrie 1955-martie 1961); președinte al Consiliului de Stat (martie 1961-martie 1965).

¹⁵ Charlotta (Șari) Gruia, combatantă în Rezistența Franceză – FTP-MOI; referent și ulterior inspector la Comisia de Control a C.C. al P.C.R./P.M.R. (1949-1966); a condus secția care i-a cercetat pe foștii luptători în Spania și în Rezistența Franceză. Căsătorită cu Ștefan Gruia. Primul ei soț, Joseph Boczov (Ferenz Wolf),

din 1968. Soția – un an de zile, de dimineață până seara, chemată la anchetă. Micle Teodor¹⁶, anchetator de la S.S.I., criminal, dement: „Până seara nu pleci!”. Avea doi copii acasă. Îi cerea doar un amănunt, să spună că fac spionaj. Ea s-a dus la Apostol¹⁷, care s-a purtat omenește. A dat un telefon, a liniștit-o. Când am ieșit, m-am dus la el. Era prim-secretar. Avea lacrimi în ochi: „Bine, mă, Mișule (am fost împreună cu el în Valea Jiului). Bine, am să vorbesc cu Șari, să lucreze materialul. Am spus să nu mai întrebe de unde”. Mi-a dat un plic cu bani ...[indescifrabil].

Eram uscat complet, fără dinți în gură. Iar soția, după un an de zile a făcut cancer. Era cu o burtă imensă, la spital, cu apă la plămâni, care jena tot interiorul. Soția cu cancer, două pietre în vezică. Am crezut, am tras cinstit. Am crezut în ce am făcut. Alții au făcut pungășii. (**plânge**).

„Pentru cine ai lucrat? Ai crezut că americanii și englezii îți ridică o statuie!” M-au înfometat. Își băteau joc. Veneau: „Hai la vizetă” – cratiță cu macaroane albe cu brânză. [Gamela] – o umple, plină. Îmi întinde. Cum iau în mână „Nț!” – mi-o ia. „Greșeală!”. Și-mi dă o gamelă cu lături. Zece luni de zile m-au înfometat.

Joi la prânz la anchetă. Joi după masă, noaptea, vineri dimineața, vineri noaptea, sâmbătă până la ora 2. Ei se schimbau din opt în opt ore. Înnebunisem să declar. Ce să declar? În celulă – am vrut să-mi iau zilele. Am văzut ca sunt băgați consilierii și cum mă „încercuiesc”. Aveam un pat

inginer chimist, voluntar în Războiul Civil din Spania, luptător în Rezistența Franceză, a fost prins și executat la 21 februarie 1944.

¹⁶ În epocă locotentent, a fost unul dintre anchetatorii Lenei Constante, din lotul Pătrășcanu. Vezi Lavinia Betea, „Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist”, Ediția a II-a adăugită, Curtea Veche, București, 2011, p. 282.

¹⁷ Gheorghe Apostol (1913-2010), președinte al C.G.M. (ianuarie 1945-iunie 1952); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (mai 1952-aprilie 1954); ministru al Agriculturii și Silviculturii (noiembrie 1953-aprilie 1954); președinte al C.C.S. (octombrie 1955-martie 1961); prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (martie 1961-decembrie 1967); președinte al U.G.S.R. (decembrie 1967-august 1969); director general al D.G.R.S. (august 1969-martie 1975, destituit); ambasador în Argentina (aprilie 1977-mai 1983), Uruguay, cu reședința la Buenos Aires (iunie 1981-1988) și Brazilia (septembrie 1983-august 1988); membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-august 1969), al Biroului Politic (februarie 1948-august 1969) și al Prezidiului Permanent (iulie 1965-august 1969); membru al Biroului organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); secretar al C.C. al P.M.R. (mai 1952); prim-secretar al C.C. al P.M.R. (aprilie 1954-octombrie 1955). Semnatar al „Scrisorii celor șase” (martie 1989).

metalic în celulă. În fiecare zi mă dădeam cu gâtul de bara metalică, eram o rană la gât (dar țineam salopeta încheiată). La anchetă mă hârâiau ca pe un câine, să mă enerveze. Mi-am ridicat capul și au văzut: „A, vrei să-ți ie zilele? Să fugi de răspundere?”. N-am mai găsit patul în celulă. Un an și jumătate am dormit pe saltea. Tot timpul am fost ținut singur. N-am văzut lumina zilei un an și jumătate. A fost în 1953 viscolul puternic. ...[indescifrabil].

Trece viscolul care oprește zăpada. Primele zile la Uranus, apoi la Malmaison, în cameră specială, din beton patul, dar capitonat. W.C. și duș, totul capitonat. Am făcut-o pentru Pătrășcanu. Am stat eu acolo!

N-am fost scos la aer un an și jumătate. Mâncare înjumătățită. „Păi, e viscol afară, se umblă cu tancarile”. În batjocură. Eu: „Ce e porcăria asta? Eu am organizat aici depozitul”.

În septembrie 1954: „Vă îmbrăcați!”. Îmi pun iavașua, mă bagă în mașină. Mă plimbă. Când ies, sunt la Tribunalul Militar, pe Negru Vodă. „Stați aici” – cu spatele la perete, pe o bancă. Văd pe perete cum unul din spate face o cruce – văd umbra gestului – s-a zis cu Dulgheru. Trei sferturi de oră. „Mergem!” – În sală? – Nu, înapoi la mașină și la închisoare. Bătaie de joc. Trebuia să fiu judecat eu și un frate al Anei – (Rabinsohn). Era pentru înaltă trădare. Când eram acolo – „se scoate de pe rol, sine die”.

(...)

Momentele pe care le-am trăit – 1944-1945 – au fost ceva grozav. Am lovit în legionari cu toată puterea. M-am scaldat în sânge legionar. Am lovit. Cine a aruncat împotriva partidului, împotriva regimului, am lovit cu toată puterea. Am făcut, dar am fost cinstit. Au mințit alții.

(...)

Cu Mata Hari¹⁸. (...) Anchetatorul: „Să dăm la o parte totul. Cine te-a învățat pe dumneata mecanismul spionajului?”. [În sinea mea]: „Ori sunt nebuni, ori sunt de rea-credință!”. Eu: „Am să vă spun drept, o să faceți caz, dar fără rezultat. Eu am învățat tot ce știu de la mama mea. Pe care n-o cheamă așa [cum este trecut în acte], ci Mata Hari. Ea m-a învățat pe mine”. – Bine, am terminat!, și a plecat. Deodată vine și mă bagă la carceră. Am aflat că au fost ... Au stat mult. S-au dus cu asta, ca o

¹⁸ Mata Hari (Margaretha Goertruida Zelle) (1876-1917), dansatoare profesionistă și curtizană; spioană în serviciul Germaniei, în primul război mondial, a fost executată de francezi.

bombă, la consilier. „Și-a bătut joc de voi! La carceră cu el!”¹⁹.

(...)

Dulgheru – în jur de 20 septembrie 1977

(...)

N-am stat cu Wurmbrandt²⁰. Stăteam singur. Duminica începeam să vorbesc singur, cu mine însumi. La vizetă mă vedeau că vorbesc singur și apărea anchetatorul – mă duce la anchetă. Eu: „Ați venit aici duminica? Să știți, eu am vorbit ca să mă vadă paznicul, să mă scoată afară”. **Scoate din gură ambele proteze, de sus și de jos, și-mi arată.** I-au zdrobit dinții. I-au scos toți dinții. I-au pus bandaj pe cap, și-l băteau în întuneric cu pumnii peste față.

(...)

Dulgheru – 25.VI.1978

(...)

Eu eram în nomenclatură. Nu puteam fi arestat fără avizul lui Gheorghiu. Soția mea, frecată zi și noapte – un an de zile, bolnavă de cancer. Apostol a spus lui Drăghici să o lase în pace.

Ea îl cunoștea pe Marcel Popescu²¹, cu care lucrase, cu Vania²², la

¹⁹ Episodul cu Mata Hari a fost confirmat și de Jean Coller (?-1995), fost voluntar în Războiul Civil din Spania și emigrant politic în Uniunea Sovietică, recunoscut de către cei apropiați pentru povestirile, anecdotele și informațiile de culise referitoare la întâmplări petrecute în cercurile înalte și mai puțin înalte ale puterii comuniste. El susține că această „mărturisire” a lui Mișu Dulgheru l-a determinat pe Gheorghiu-Dej să decidă eliberarea acestuia, cu condiția să scrie o autocritică cinstită. Arhiva Alexandru Șiperco, relatare a lui Jean Coller, 2 noiembrie 1975.

²⁰ Richard Wurmbrand (1909-2001), ilegalist, deținut politic înainte de cel de-al doilea război mondial; s-a convertit la creștinism, devenind pastor luteran; după 23 august 1944 și în special după 6 martie 1945, intră în conflict cu autoritățile comuniste; a fost închis timp de 14 ani, în două reprize (1948-1956, 1959-1964); a emigrat în 1965.

²¹ Marcel Popescu, jurist și colonel; adjunct al ministrului (iunie 1952) și ministru al Comerțului Exterior (mai 1954); ministru al Comerțului (martie 1957-august 1959, desărcinat); vicepreședinte al Camerei de Comerț (1965, 1966). Primul soț al Licăi Gheorghiu.

²² Ion Vidrașcu (Vania Didenko) (?-1978), șef al Serviciului Contrainformații din Secția a II-a din cadrul Comandamentului General al F.L.P. (septembrie 1944);

S.S.I. Ea lucra la sectorul economic al partidului. Ea ducea de la S.S.I., care lua aur etc., și vindea pe piața [neagră], se transforma în bani și se aducea în Orlando, la sectorul economic de care răspundea Pantiușa. Marcel Popescu, avocat, venit cu H.C.C., a fost pus administrator la fabrica de dopuri etc. Bodnăraș²³ avea nevoie de secretar la Președinție, la cabinetul său. Așa s-a cunoscut cu Lica²⁴. La C.C. am fost chemați Teo, Ioșca, eu. Ne plimbam în biroul mare, venisem la Gheorghiu. Eram în dreptul ușii, a intrat Gheorghiu. Eu: „Te felicit, ți-ai măritat fata” – eram la per tu cu el din lagăr. El: „Da, dar nu e ce voiam eu”.

Soția s-a adresat lui Marcel, pe care-l cunoștea. Marcel: „Vorbește la telefon cu Vladu²⁵, spune-i că te-am trimis eu”. Vladu s-a purtat excepțional. A transmis cuvânt cu cuvânt lui Gheorghiu. Ea, până la urmă, se înfuriase: „Dacă nu se rezolvă cazul soțului meu, ori judecat, ori să vină acasă, mă arunc cu cei doi copii de la balcon”. ...[indescifrabil].

Vladu o cheamă: „Am vorbit cu tovarășul secretar general. El [Gheorghiu]: Spune-i Lizei să stea liniștită, se va rezolva!”. A doua zi,

adjunct al șefului S.S.I. (1944); director general al Societății "Întreprinderile Metalurgice de Stat" (august 1947); secretar general (octombrie 1948) și adjunct al ministrului Industriei (februarie 1949); adjunct al ministrului Metalurgiei și Industriei Chimice (decembrie 1949); președinte al Comisiei Controlului de Stat (octombrie 1950); ministru adjunct la Ministerul Agriculturii (martie 1951); ministru al Gospodăriilor Agricole de Stat (iulie 1952-noiembrie 1953); membru al Biroului de ramură Agricultură, Comerț și Colectări (februarie-mai 1954); locțiitor al ministrului Comerțului Exterior (mai 1954).

²³ Emil Bodnăraș („Spătaru”, „Felix”, „inginerul Ceaușu”) (1904-1976), a făcut parte din conducerea provizorie operativă a P.C.R. din aprilie 1944, după înlăturarea lui Ștefan Foriș; comandant al Gărzilor Patriotice (august 1944); secretar general (martie 1945) și subsecretar de stat la P.C.M. (noiembrie 1946); ministru al Apărării Naționale (decembrie 1947) și ministru al Forțelor Armate (februarie 1950-octombrie 1955); general-colonel la 30 decembrie 1948; general de armată la 2 octombrie 1951; vicepreședinte (august 1954-octombrie 1955, martie 1957-decembrie 1967) și prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (octombrie 1955-martie 1957); ministru al Transporturilor și Telecomunicațiilor (martie 1957-aprilie 1959); vicepreședinte al Consiliului de Stat (decembrie 1967-ianuarie 1976); membru al C.C. al P.C.R. (aprilie 1944-1976); membru al Biroului Politic și al C.P.Ex. (februarie 1948-1976); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-noiembrie 1974).

²⁴ Vasilica (Lica) Gheorghiu (1928-1987), actriță, fiica cea mare a lui Gheorghiu-Dej.

²⁵ Ion Vladu, șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej.

Securitatea nu s-a mai ocupat de mine. Eram a doua oară la spital.

Sunt pus la dispoziția Procuraturii. Mă duc la Procuratură. Era generalul Bucșan²⁶, procuror general (sic!): „Poftiți, luați loc. Știți unde vă aflați?” – Nu știu. – Aici Procuratura Generală, ne ocupăm de dumneavoastră. Fumați? – Da! – Ce țigări fumați? (eu aveam țigări „Minerva” în buzunar). Înainte ce țigări fumați? – „Carpați”. – Fumați, fumați. A jucat un circ întreg.

Eu: „Să știți, vă spun de la început. Cât timp voi mișca buzele, strig nevinovăția mea. Posibil să fi săvârșit greșeli. Dușman nu sunt”.

El: „Să discutăm problema de greșeli, lipsuri. Uite, să știi că dacă ești nevinovat, o lămurim. Îți dau hârtie, scrie liniștit. Ești în spital. (Îngrijire excepțională. După înfometarea de zece luni, s-au purtat excepțional). Scrie. Nu va citi nimeni. Trimite încoace. Un memoriu autocritic, așa, tovărășește”. Mi-am stors creierii: autocritic, m-am înconjurat de elemente nesănătoase, „greșeli”. Am scris. A venit cineva, a luat plicul. Apoi m-au tot adus cu mașina. Într-un mod foarte civilizată, discuții o zi, două, trei. Eu: „Nu mai pot. Nu mai suport situația”. El: „Stați liniștit. Nu mai avem mult” (o cheamă și pe soție). Într-o seară, eu eram la ușă, el deschide ușa, mă vede după ușă: „Fiți liniștit, se va rezolva bine în curând”. M-au luat, a trecut puțin și mă duc cu mașina la Tribunalul mare, cu gardă la spate, la stânga, la dreapta. Ajung la Tribunalul militar. Am intrat. Sala goală, m-au așezat pe bancă, singur, cu două gărzi în spatele meu. Vine un căpitan, se așează la masă.

Mă cheamă: „Numele dumneavoastră? Știți pentru ce sunteți?”.

– Nu!

– Azi se judecă cazul dumneavoastră. Veți avea un avocat din oficiu, care va veni acum. Veți discuta cu el.

Stau pe bancă. Vine un cetățean civil. Îmbrăcat civil.

– Ce vreți?

– Spuneți-mi ce aveți în apărarea dumneavoastră.

– Aveți dosarul?

– Am.

– Acolo e tot.

A intrat tribunalul (sic!): generalii Voitinovici²⁷ și Demeter²⁸ (șeful

²⁶ Gheorghe Bucșan, general-maior, procuror general adjunct în anii '50.

²⁷ Alexandru Voitinovici (1915-1986), președinte al Tribunalului Poporului (1946); consilier la Curtea de Apel București (demisionat în noiembrie 1947); secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (noiembrie 1947-mai 1948) și la

Direcției de cadre), și colonelul Gogu Popescu²⁹, fostul meu coleg. Procuror – generalul Bucșan. Grefier. Începe: conform articolului ... se trimite în judecată etc.

Procurorul: „Îmi permiteți? Cerem schimbarea calificării din ... în neglijență în muncă. Ce zice maestrul Feraru³⁰, ne judecăm?”.

Au citit actul de acuzare. Se făcea actul de acuzare. Favorizarea arestaților: cazul lui Oprișan³¹ (a fost arestat, l-a dat în urmărire pe țară, deși cunoștea strada unde se afla el); a trăgănat ancheta cu Comerțul Exterior (i-a trimis pentru sabotaj, de ce nu spionaj? S.S.I.-ul mi i-a băgat pentru sabotaj, iar eu să răspund de ce nu i-am prezentat ca spionaj).

Voitinovici: „Îmi dați cuvântul?” „Recunoașteți declarațiile de la Securitate?”.

– Nu!

– Dar [de] la Procuratură?

– Da!

– Aveți un memoriu aici, autocritic. E al dumneavoastră? Recunoașteți?

– Da! Dar să știți, cât o să-mi mișc buzele, [o să spun că] sunt nevinovat.

Avocatul: „Datorită educației mic burgheze... I s-a acordat o încredere foarte mare, dar n-a făcut față”.

Tribunalul (sic!) intră în deliberare. Se întoarce. Citesc: conform

Ministerul de Justiție (mai-septembrie 1948); procuror general al R.P.R. (septembrie 1948-iunie 1952); președinte al Tribunalului Suprem (iulie 1954-martie 1967, revocat); membru al Curții Permanente de Arbitraj de la Haga (iulie 1964).

²⁸ Alexandru Demeter (1920-), instructor la C.C. al P.C.R. (1945); colonel, director Direcția Cadre, M.S.S. (1952-1953); membru al Consiliului Central al Asociației „Dinamo” (1953, 1955, 1957); general-maior (1954) și șef Direcția Cadre; șef Serviciul Inspecției, M.A.I. (1960).

²⁹ Alexandru Gogu Popescu (?-2009), ilegalist, prefect al județului Dâmbovița (1946); colonel, director al Direcției a II-a Contrasabotaj, D.G.S.P. (1948) și al Serviciului „C”, M.S.S. (1952); succesiv ambasador în Ghana, Birmania și Republica Centrafricană.

³⁰ Avocatul Emil Feraru.

³¹ Niculae Oprișan, fost procuror la Brăila, a fost arestat, iar Dulgheru ar fi divulgat acest lucru fratelui acestuia, Aurel Oprișan (vezi „Securitatea. Structuri/Cadre, Obiective și Metode 1948-1967”, Ed. Enciclopedică, București, 2006, p. 185).

articolului ... condamnă pe inculpatul Dulgheru la doi ani și trei luni, pentru neglijență în muncă, și va fi pus în libertate!

Mă întorc, plecând. Ei stăteau și se uitau după mine.

Seara, la 11, am sosit acasă.

M-a primit Apostol, m-a trimis în muncă. „Vrei în provincie?” – Nu! Liza³² e aici, e grav. – Am să vorbesc cu ...[indescifrabil] (Sencovici³³), te duci la el.

...[indescifrabil], Apostol mă cheamă, îmi dă câteva mii de lei. L-a chemat pe Atanasiu: „Tovarășul a fost în lagăr cu mine. A avut necazuri. Să-l trimiți să stea liniștit, să nu se agațe de el, că de unde vine”. M-a trimis la Direcția generală articole casnice ...[indescifrabil]. Fabrica de foarfece și bricege. M-a trimis șeful serviciului de investiții. Erau de toate. Acolo am stat. Am terminat investițiile, apoi la „Metaloglobus”. Însă între timp să mi se revizuiască procesul. M-am dus la M.Ad.N., la Bunaciu³⁴. A fost impresionat. L-a chemat pe Pintilie: „Tu-l știi pe Dulgheru?”.

– Da!

– Ce facem cu el?

Pantiușa a răspuns că sunt nevinovat.

³² Liza Dulgheru, soția lui Mișu Dulgheru.

³³ Alexandru Sencovici (1902-1995), secretar al C.C. al P.C.R. (martie-august 1932, ianuarie-aprilie 1934, octombrie 1934-ianuarie 1935, iulie 1936-început 1937); membru al Comisiei Centrale de Revizie (decembrie 1955-iunie 1960, august 1969-noiembrie 1974); membru al C.C. al P.C.R. (iunie 1960-noiembrie 1979); adjunct al ministrului Muncii și Prevederilor Sociale (iulie 1948-decembrie 1949); ministru al Industriei Ușoare (decembrie 1949-martie 1957, martie 1961-martie 1969); ministru al Industriei Bunurilor de Consum (aprilie 1959-martie 1961); președinte al Comisiei pentru Industrii, Construcții și Transporturi a M.Ad.N. (1975).

³⁴ Avram Bunaciu (1909-1983), jurist, membru supleant (februarie 1948) și membru al C.C. al P.C.R. (decembrie 1955-august 1969); membru al Biroului organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); acuzator public și acuzator-șef la Tribunalul Poporului (aprilie 1945); secretar general al M.A.I. (decembrie 1945-ianuarie 1948); ministru subsecretar de stat la P.C.M. (ianuarie 1948); ministru secretar de stat la Ministerul Justiției (februarie 1948); ministru al Justiției (aprilie 1948-septembrie 1949, decembrie 1957-ianuarie 1958); președinte al C.C.St., cu rangul de ministru (septembrie 1949); prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe (octombrie 1950-iulie 1952); secretar al Prezidiului M.Ad.N. (aprilie 1954-decembrie 1957); ministru al Afacerilor Externe (ianuarie 1958-martie 1961); vicepreședinte al Consiliului de Stat (martie 1961-august 1965); președinte al Comisiei constituționale a M.Ad.N. (august 1965).

– Hai să facem ceva pentru el. Vorbește tu cu Voitinovici, să se rejudece procesul.

– Va vorbi cu Drăghici.

– Bine atunci ...[indescifrabil].

Nimic.

Îl cheamă Bunaciu pe Voitinovici. [Acesta] mă primește imediat (era președintele Tribunalului Suprem). Eu îi cer să se rejudece procesul. El: „Nu se poate, că ai intrat în ordin de amnistie și ca atare ca amnistiati, deci fapta e stinsă și n-avem ce rejudeca”. A dat dispoziție unui colonel să-mi comunice, în scris, că faptele au fost stinse și n-are ce să rejudece. Când am început să merg la Șari, îi arăt adresa de la Tribunalul Suprem. A oprit adresa.

(...)

Magdolna BARÁTH

SOVIET ADVISORS AT HUNGARIAN STATE SECURITY ORGANS

Consilierii sovietici din structurile de securitate maghiare

Consilierii sovietici au apărut în Ungaria, ca și în Europa Centrală și de Est, în contextul instaurării, după Al Doilea Război Mondial, regimurilor comuniste, cu lideri obedienți Moscovei. În Ungaria acești consilieri au apărut în domenii cheie ale statului: în poliție (primii consilieri sovietici au fost delegați în poliția politică și apoi în conducerea Ministerului Apărării începând cu 1948), în armată (consilierii au apărut din 1950 când vechile cadre au fost înlocuite cu altele noi – țărani și muncitori – fără pregătire militară), în economie (primul sector unde consilierii au apărut a fost industria de război, după întâlnirea dintre secretarii generali și miniștrii Apărării ai statelor satelite, din 8 ianuarie 1951 la Moscova).

Consilierii sovietici erau însă necesari și Partidului Comunist din Ungaria, pentru că acesta își constituia un cadrul organizatoric legal, dar îi lipseau specialiștii loiali din domeniile importante.

La început nu se știa exact dacă statele din centrul și estul Europei au cerut din proprie inițiativă sau Moscova le-a sugerat trimiterea consilierilor sovietici. În Ungaria, inițiativa a aparținut liderilor naționali, secretarul general Rákosi cerând de mai multe ori consilieri sovietici, dar nu a fost luat în seamă până în 1949. După ce l-a vizitat pe Stalin la 20 august 1949, Stalin și alți oficiali sovietici au considerat că acești consilieri erau necesari. Drept urmare, două zile mai târziu, ministrul sovietic al Securității de stat (M.G.B.), Abakumov, a dispus crearea unui grup de 12 persoane condus de Kartashov, pe care să-l trimită în Ungaria chiar în aceeași zi. Rolul consilierilor sovietici era de a implementa metodele și mecanismele serviciilor secrete sovietice în securitatea de stat ungară și de a o remodela în stil sovietic. Apoi, numărul consilierilor a crescut constant, până în 1958.

După moartea lui Stalin, apar schimbări: Beria, noul șef al Ministerului de Interne sovietic și al NKVD, a dat o serie de directive privind reglementarea activității consilierilor în statele satelit. Directiva pentru consilierii din Ungaria, dată pe 23 mai 1953, aducea critici consilierilor sovietici pentru interferența prea mare a acestora în serviciul operativ, în loc să asigure asistență pentru problemele zilnice, dar și alte critici. Dar, după moartea lui Beria, măsurile lui au fost revizuite și numărul consilierilor a crescut.

În 1956, în timpul revoluției maghiare, o parte din consilierii sovietici a plecat, dar o parte a rămas și alături de ofițeri KGB, au orchestrat arestările din

noiembrie-decembrie și investigațiile în cazul revoluționarilor. Apoi numărul consilierilor sovietici s-a mărit din nou.

În 1958, când Hrușciov a vizitat Ungaria, a pus problema retragerii consilierilor sovietici, lucru agreat și de Ungaria, dar cu condiția ca aceștia să fie retrași treptat, iar câțiva consilieri să mai rămână în armată sau la societatea care se ocupa cu extracția de uraniu. Cu toate acestea, consilierii nu au plecat definitiv, în 1964 fiind făcut chiar un acord pentru înființarea unei reprezentanțe KGB în Ministerul de Interne ungar, care a funcționat până la schimbarea regimului politic. Ca urmare a prăbușirii regimului comunist, în prima jumătate a anului 1990, consilierii sovietici au părăsit Ungaria.

Etichete: consilieri sovietici, Securitatea statului, cazul Rajk, poliția politică, retragerea consilierilor sovietici

Keywords: Soviet advisors, State Security, Rajk case, political police, withdrawing Soviet advisors

Soviet advisors appeared in East Central Europe after World War II, as a consequence of the profound transformation of the political system at the time, the change of the political elite, and of the occupation of key state and government positions by new groups of society that had neither the experience, nor the necessary knowledge for the task. While for the leaders of Socialist Bloc countries it was the lack of adequately trained cadres that spurred requests for advisors and specialists, Moscow used its nascent advisor system to put the political leaders of certain countries under pressure and to control internal development in those countries¹.

Like in other Soviet Bloc countries, the establishment of the advisor system in Hungary began with police and military functions. The first Soviet advisors were delegated to the political police, then to the

¹ On Hungary's history after 1945, see László Borhi, *Hungary in the Cold War 1945–1956. Between the United States and the Soviet Union*. CEU University Press, Budapest, 2004; and György Gyarmati, Tibor Valuch, *Hungary under Soviet domination 1944–1989*. Columbia University Press, Atlantic Research and Publications, Inc., New York, 2009. Certain elements of the advisor system evolved earlier already. Soviet advisors were working in Mongolia since the end of the 1920s and they were also present in Spain during the civil war.

Ministry of Defence from 1948 on. In the army, the system of advisors was rolled out in 1950–1951. Their appearance took place simultaneously to the dismissal of old regime cadres and their replacement with new, reliable, worker-peasant cadres who, however, had no professional military training. In the economy, obviously the war industry was the first sector where advisors appeared, actually after the meeting of party general secretaries and ministers of defence of satellite countries held in Moscow on January 8, 1951. Their role was to prepare the way for standardizing the weaponry of Eastern European armies, making these forces self-reliant and connect them to the Soviet Union's defence complex. In state administration and economic organizations, the advisor system and the related complex hierarchies were established a little later, in 1951–1952².

In the Ministry of the Interior, a Soviet “helper” was already aboard in early 1945. A plain-clothes NKVD officer named Orlov was assigned to the Budapest center of political investigation organs. Working in the capacity of advisor, his role was to function as a liaison to Hungarian political investigation forces. As recalled by András Tömpe, head of the Police Investigation Department at the time, the Hungarian Communist Party received assistance from the Soviet military command in setting up the Political Department of the Hungarian State Police. He himself was in regular contact with the Allied Control Commission led by Marshal Climent J. Voroshilov and with the special political group³ led by Lieutenant General Michail Ilich Bielkin. The latter was contacted earlier by Gábor Péter, head of the secret police and, according to Tömpe, “cooperated closely with him in various operations that were unknown to me at the time”⁴.

² For details about the activities of Soviet advisors in Hungary, see Magdolna Baráth, „Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadók és szakértők Magyarországon. [“Brotherly assistance”. Soviet advisors and experts in Hungary.] *Történelmi Szemle*, 2010/3, pp. 357–386.

³ According to the manual of biographies of Soviet state security leaders, Bielkin was leader of a SMERS (Soviet Counter-espionage) operational group in Budapest between July 1945 and June 1946, and then led the Soviet State Security Ministry's Counter-Espionage Directorate in Austria until March 1950. N. V. Petrov, *Kto rukovodil organami gosbezopasnosti 1941–1954. Spravochnik*. [Who Directed the State Security Organs? 1941–1954. Manual.] “Memorial” international organization–Zvenia Publishing House, Moscow, 2010, pp. 188–189.

⁴ PIL 867. f. t-101.

Soviet “helpers” were the more needed as the Hungarian Communist Party was just building its legal organizational framework at the time and they were lacking loyal specialists and professionals in every field. In a letter written to László Háy, the Communist Party’s representative in Moscow in early March 1945, party general secretary Mátyás Rákosi bitterly complained about the shortage of cadres that caused difficulties mostly at the police, in the army and in state administration. The example he cited to describe the absurdity of the situation was that he had to teach the leaders of the Budapest secret police “the absolute basics of investigation and interrogation”⁵.

As known from recently revealed sources in Russian archives, the operational units of the Soviet Union’s State Security Commissariat were set up already in 1945, and the associates of these units worked in cooperation with Soviet military commands and NKVD directorates. In occupied territories, the resident offices recruited agents from members of civilian parties and from local public administration organs⁶. The ministry’s resident in Hungary between 1946 and 1949 was Arsenin Vasilievich Tishkov, who first worked as an advisor at the Soviet Embassy in Budapest and then served as ambassador for a few months in 1949⁷. As recalled by Vladimir Farkas, one of the subsequent leaders of the State Security Authority [ÁVH], the Soviet State Security Ministry had a

⁵ PIL 274. f. 10/43. Mátyás Rákosi’s letter to László Háy dated March 5, 1945.

⁶ Pavlenko O. V., *Strategii sovetskoy diplomacii v Centralnoy Evrope. (1943–1945 gg.)*. *Rossiysko-avstriskiy almanah: istoricheskie i kulturnye paralelli*. [The Strategy of Soviet Diplomacy in Central Europe (1943–1945). Russian–Austrian Almanac: Historical and Cultural Parallelisms.] Issue 2. Moscow–Graz–Vienna–Stavropol, 2006. 22. While conducting research in Moscow’s archives, I found agent reports among the documents of the Allied Control Commission in Hungary, signed by a certain Lieutenant Artamonov. E.g. a report dated on July 22, 1945 disclosed that an informer heard from a high-ranking member of the Smallholders Party that the party intended to launch a major campaign against Zoltán Vas, the mayor of Budapest. AVP RF f. 0453 op. 2v papka 22. d. 10.

⁷ Nikita Petrov, *Po scenariu Stalina: Rol organov NKVD–MGB SSSR v sovietizacii stran Centralnoy i Vostochnoy Evropi 1945–1953*. [Following the Script of Stalin: The Role of Organs of the Soviet Union’s People’s Commissariat for State Security–Ministry for State Security in the Sovietization of East Central Europe, 1945–1953.] ROSSPEN, Moscow, 2011, p. 190.

permanent representative office in Budapest already in 1947⁸, but no document whatsoever surfaced to date concerning its activities.

Formally, Soviet advisors were sent to Hungary on Hungarian request. However, it is not known whether country leaders in the region came up with this initiative themselves or if the request was actually suggested from Moscow. On the proposal of party general secretary Mátyás Rákosi, the Central Leadership [KV] of the Hungarian Workers' Party [MDP] passed a resolution on November 4, 1948 on inviting Soviet specialists. Probably this resolution served as a basis for the State Security Commission's decision at its November 17, 1948 session to submit a request for Soviet military and police experts and for sending Hungarian army and police officers to the Soviet Union⁹. Back then the Ministry of the Interior's requisition was for eight experts or advisors for a period of six months. Their task would have been to review the organizational structure of the police and, separately, the work of the state security organization. For that very reason, four state security specialists and four other advisors proficient in general law enforcement issues (training, organizing, traffic patrol, reporting and inventory system review) were expected. The resolution passed at the State Security Commission session, however, already included the delegation of 12 advisors (six to the state security, six to the police) for a year¹⁰.

Following the decision, Mátyás Rákosi informed the Soviet leadership about the specific needs of the Hungarian government in a letter dated on November 23, 1948. However, the advisors never came and thus Rákosi turned to the Soviet Embassy in Budapest on July 12, 1949, repeating his request of more than six months earlier, asking the Soviet ambassador for help in having (already) 14 state security advisors delegated to Hungary because "Hungarian organs have nothing but their own experience for training their associates"¹¹.

⁸ Vladimir Farkas, *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam*. [No excuse. I was a Lieutenant Colonel at the ÁVH.] Intertart Stúdió, Budapest, 1990, p. 135.

⁹ MOL M-KS 276. f. 84/12. Minutes of the November 17, 1948 session of the State Security Commission.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Rákosi requested the 14 advisors to the following areas: one senior advisor to direct the work of other advisors; one to the border guard; three advisors with experience in operational matters (counter-intelligence, counter-espionage, combating Trotskyism), one person proficient in operational techniques, one advisor trained in official investigation, one person who would have dealt with

The reason of the delay was that A. V. Tishkov, the Soviet Union's ambassador to Hungary only forwarded Rákosi's letters of November 1948 and July 12, 1949 to deputy Minister of Foreign Affairs Andrei A. Gromiko on July 13, 1949. Regarding Rákosi's request for interior and state security advisors, Tishkov considered that it was not necessary to send road traffic patrol or criminal investigators to Hungary as the country had pretty good experts in these fields. Similarly, the ambassador did not think it was necessary to send advisors to deal with the general organizational issues of state security as he believed the chief advisor was able to provide this advice, too. The ambassador supported the rest of the requests saying that "the presence of our advisors at the key operational departments of the Hungarian State Security Authority, at the border guard and at internal law enforcement units enables us to control fully the situation at these important organizations"¹².

At the time, Rákosi asked Soviet state security for help in the showdown with his opponents within the Communist Party, namely minister László Rajk and his associates. As shared by one former head of ÁVH's Investigation Department, Gyula Décsi in 1954, "by then nobody could tell anymore what was true and what was lie"¹³. Once Lieutenant General Michail Bielkin, the leader of the Soviet counter-espionage center in Baden bei Wien reported to Moscow on July 20, 1949 that duress is used against László Rajk and that the opinion of advisors is disregarded by Hungarians, Stalin and State Security Minister Viktor Semyonovich

the ÁVH's general organizational matters, one person knowledgeable in operating guard issues, one expert to deal with the personal security of leaders and two advisors to train the ÁVH's armed forces. In addition, Rákosi also asked for two people to be assigned to the police: one to handle traffic and another to handle criminal issues. RGASPI f. 82. op. 2. d. 1153. Documents published in *Sovietskiy faktor v Vostochnoy Evrope 1944-1953*. Volume 2. 1949-1953. *Dokumenty*. [The Soviet factor in Eastern Europe 1944-1953. Documents.] Edited by T. V. Volokitina-G. P. Murashko-A. F. Noshkova. ROSSPEN, Moscow, 2002, pp. 135-136.

¹² AVP RF f. 077 op. 29. papka 135. d. 39.

¹³ G. P. Murashko-A. F. Noshkova, *Sovetskoye rukovodstvo i politicheskie processy T. Kostova i L. Rajka (po materialam rossiyskih arhivov)*. [Soviet leadership, and the political lawsuits of T. Kostov and L. Rajk (based on documents in Russian archives).] In *Stalinskoye desiatiletie holodnoy voyni. Fakti i gipotezi*. [The Stalin Decade of the Cold War. Facts and Assumptions.] Nauka, Moscow, 1999. p. 29.

Abakumov decided to dispatch Bielkin from Baden and Colonel Nikolai Ivanovich Makarov¹⁴ from Moscow to Budapest to investigate the Rajk case¹⁵ thoroughly and objectively.

Finally, the Soviet state security officers under the command of Michail Bielkin arrived in Hungary in early July, 1949 to take part in the investigation¹⁶ of trial against László Rajk. Their reports sent to Moscow suggest that their main role was to provide for the necessary “political concept” during the investigation and the preparation of the trials, i.e. to ensure that the latter have an anti-Tito and anti-Yugoslavia edge.

Bielkin and his men began to work around July 19, 1949. One of their first measures was to reshuffle the investigation team, assigning Soviet-Hungarian investigator pairs to key detainees. They participated in legal confrontation sessions, in recording confessions, collecting documents on the subject, plus they also dealt with the informers or so-called “prison agents” assigned to Rajk and his people. László Rajk was interrogated by Bielkin himself and State Security Colonel Ernő Szücs, a secret associate of Soviet state security organs, albeit the Soviet interrogator’s name was never mentioned in the interrogation protocol. Bielkin was said to have met Rákosi three times per week, with the two of them deciding on further actions together. As for Russian historian Nikita Petrov, based on Gábor Péter’s October 1954 confession that was found in the archives of the KGB’s successor organ, there were occasions when Rajk and Bielkin were on their own and even Gábor Péter was forbidden to join them¹⁷.

The speech of the state prosecutor was drafted by Soviet advisors in cooperation with the Hungarian investigators. Concerning the latter, the Soviets criticized Rákosi’s actions and proposals, saying that “the political foundation” of the case is “unclear”, that the indictment lacks legal weight and includes wording that is not supported by documents. Rákosi was said to have rejected these criticisms saying that he did not

¹⁴ Makarov was the deputy head of General Directorate II of the Soviet Union’s State Security Ministry from June 1946 and then the head of it in 1949–1951. *Kto rukovodil organami gosbezopasnosti, op. cit.* pp. 568–569.

¹⁵ Bielkin’s report quoted by Nikita Petrov, *op. cit.*, pp. 193–194.

¹⁶ Farkas, *op. cit.*, p. 210. Regarding the Rajk lawsuit, see George H. Hodos, *Show Trials: Stalinist Purges in Eastern Europe, 1948–1954*, Praeger Publishers, New York, 1987.

¹⁷ Petrov, *op. cit.*, p. 196. László Rajk did not speak Russian, thus presumably Bielkin communicated with him through an interpreter.

think they were important as the text was subject to further review in Moscow anyway, where “specialist lawyers are available, like comrade Vishinsky among others”¹⁸.

It was the Soviet advisors who worded the press statements for the radio and the written press and they also participated in the selection of trial locations. During the lawsuit that lasted from September 16 to 24, 1949, it was them who drafted, before the court hearings, the questions which judges had to ask from the defendants, the answers of the defendants and even their speeches under the right to the last word. Further, it was also the advisors who prepared the witnesses (whom they did not consider to be any better than the convicts) for the hearings¹⁹.

While investigating the Rajk case, secretary general Rákosi requested several times the extradition of Lazar Brankov, a Yugoslav diplomat arrested in Moscow on June 19, 1949. The Soviet leadership already sent over Brankov’s testimony that incriminated Rajk earlier but only handed over Brankov himself to the Hungarians on July 15. However, it was concealed from Hungarian leaders that Brankov was not only a resident of the Yugoslav state security organization, the UDB [Uprava Državne Bezbednosti], but he also worked for Soviet intelligence simultaneously and had 40 agents in Hungary. Actually, the assumption that Brankov was “coached” by Soviet state security in Moscow before he was delivered to the ÁVH might be true²⁰.

Not long before Brankov was handed over to the Hungarians, one of the Communist leaders of the army, Lieutenant General György Pálffy was arrested. He represented the “military angle” in the lawsuit. After the arrest, Pálffy’s home was searched and a Soviet radio transmitter and a code book were found. It turned out that Pálffy was in touch with Soviet military intelligence via the Soviet military attaché, M. A. Malevsky. Rákosi resentfully complained about this to Soviet leadership²¹.

As a direct consequence of Pálffy’s case, ambassador Tishkov and Malevsky were ordered back to Moscow. The long-term consequence was

¹⁸ T. V. Volokitina–G. P. Murashko–A. F. Noshkova–T. A. Pokivailova, *Moskva i Vostochnaya Evropa. Stanovlenie politicheskikh rezhimov sovetskogo tipa. 1949–1953*. [Moscow and Eastern Europe: The establishment of Soviet-style political systems in 1949–1953.] ROSSPEN, Moscow, 2002, p. 621.

¹⁹ Petrov, *op. cit.*, pp. 203–205.

²⁰ *Ibidem*, p. 199.

²¹ *Ibidem*, pp. 200–201.

that the Soviets prohibited their own intelligence work in the so-called people's democracies. Instead, official intelligence representative offices were set up at the Soviet embassies.

In all their reports, Bielkin and Makarov kept suggesting that Rákosi needed continual help in state security work²². Stalin himself came to the same conviction when he received Rákosi on August 20, 1949 for finalizing the indictment in the Rajk trial. Two days later State Security Minister Abakumov reported to Stalin, Beria and Malenkov that they had selected the right personnel as instructed, and that the twelve-person group led by chief advisor S. N. Kartashov was dispatched to Hungary on that day already. Abakumov also reported: "I gave thorough instructions to comrade Kartashov on the role and tasks of advisors in respect of the assistance to be provided to Hungarian state security organs"²³.

Colonel S. N. Kartashov's deputies in Hungary were Colonel G. S. Evdokimenko and Colonel Poliakov. Their role was to help the organizing of a State Security Authority that is fully independent from the Ministry of the Interior. The Soviet advisors had a significant role in implementing the operating mechanisms and methods of Soviet secret services at Hungarian state security organs, and in reshaping the state security organization into a Soviet-style unit.²⁴ Kartashov usually met Rákosi once a week. Vladimir Farkas never heard the Soviets being offensive or commanding. True, they did not need to be. According to Farkas, there was only one initiative of the Soviets that Rákosi did not like and thus it was not implemented: in line with Soviet practice, Poliakov elaborated a

²² Originally, the assignment of Bielkin and his staff was limited to conducting the Rajk lawsuit, but the work of the Soviet advisors did not end with the trial. Bielkin and one of his deputies, Colonel Poliakov participated in the preparation and execution of the show trials that followed Rajk's trial. Soon after that Makarov passed on his experiences gained with preparing the Rajk trial to Gottwald and the secretary general of the Czechoslovak Communist Party at the time, Slansky.

²³ Petrov, *op. cit.*, p. 206.

²⁴ On February 10, 1950, Kartashov sent a detailed report to Abakumov on his findings gained in Hungary. See Magdolna Baráth (publ.) *Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950.* [A Soviet advisor's note on Hungary, 1950.] *Betekintő*, 2008/4. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2008_4_barath.pdf, downloaded on January 8, 2012. The note was presented in detail in Nikita Petrov, *op. cit.*, pp. 214–218.

proposal on establishing separate state security courts in Hungary, too, envisaging the exclusion of even the formal role of prosecution and courts in political cases.

As recalled by Vladimir Farkas, two Soviet advisors were working for the Operational Techniques Department of the State Security Authority. E.g. Soviet-type operational record keeping was established with their participation, with the new system resulting in an atmosphere of total mistrust. One “invention” of Soviet advisors was the “sewing” of investigation documents into the folders, lest anyone should take out a document secretly.

There were Soviet advisors working for the Budapest Police Headquarters, too. The two Soviet advisors there were actually colonels, but they kept their rank secret and attended the police headquarters building in plain clothes, with ID cards for the false names of Alex Petőfi and Mihály Magyar. They attended every meeting and had everything translated into Russian, with their interpreters writing short Russian-language minutes²⁵.

In certain cases, the Soviet advisors directly interfered with specific matters: e.g. Colonel G. S. Evdokimenko, who was initially the deputy of the state security advisor and from 1951 chief advisor at the Hungarian state security organization. According to his reports to State Security Minister Abakumov on the military lawsuits and the case of former social democrat leaders, the Hungarian state security organs (on Rákosi's instruction) strove to set up an anti-government conspiracy story. Evdokimenko reported that when the generals' case was investigated, the detainees were physically forced to sign the interrogation protocols. He took specific measures to stop this method. “At a discussion with ÁVH chief Péter and his deputy Szücs on June 14 this year, we drew their attention to the aforementioned facts regarding the interrogation methods applied by investigators and expressed our opinion that these methods make the investigation confusing. Péter agreed that these investigation methods are inappropriate but he also complained that comrades Rákosi and Farkas routinely set very short deadlines for «obtaining the right confession from detainees», and if their

²⁵ Sándor Kopácsi, *Életfogytiglan*. [Life Sentence.] Bibliotéka Kiadó, Budapest, 1989, pp. 51–54.

demand is not fulfilled in time, ÁVH leaders are accused of doing a poor job²⁶.

In Evdokimenko's presence, Gábor Péter instructed his deputy, Ernő Szücs to review the confessions of detainees, take out false elements and to stay away from applying inappropriate investigation methods in the future. Still, the material put to together by the ÁVH for Minister or Defence Mihály Farkas for his upcoming trip to Moscow suggested that an organized conspiracy involving the detainees had really existed.

In October 1949, Rákosi asked for additional advisors and his request was fulfilled: pursuant to the October 31, 1949 decision of the CC CPSU(b) [Central Committee of the Communist (Bolshevik) Party of the Soviet Union], 15 advisors were delegated to Hungary to provide assistance to the state security organs and the border guard²⁷. Interior Minister Sergei Nikiforovich Kruglov was assigned to prepare and carry out the dispatching of advisors. His memo to Stalin on the selection of the advisors shows that the Soviet Ministry of the Interior took the matter seriously and sent high-ranking advisors to Hungary who had several years of experience²⁸.

The role of the advisors was not only to inform the Soviet Union's Ministry for State Security on progress with the preparation of trials. They also sent to Moscow the investigation documents, most of all the interrogation protocols. Translated into Russian, the documents then

²⁶ RGASPI f. 82. op. 2. d. 1154. Published by Magdolna Baráth, „Minden vizsgáló megalkotja a maga összeesküvését.” Szovjet tanácsadó feljegyzése a tábornokper vizsgálatáról, 1950. június. [“Every investigator creates an own conspiracy.” Note of a Soviet advisor on investigating the generals' trial.] *Betekintő*, 2010/1. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2010_1_barath.pdf, downloaded on January 8, 2012.

²⁷ It was not by accident that advisors were assigned to the border guard, as the Soviet-Yugoslav conflict was aggravating at the time. T. V. Volokitina–G. P. Murashko–A. F. Noshkova–T. A. Pokivailova, *Moskva i Vostochnaya Evropa...*, p. 622.

²⁸ The advisors: Colonel M. V. Petrunkin, Lieutenant Colonels F. Denisov, S. V. Petrov, A. Ye. Pronchenko, Majors Ye. V. Sacharov, G. M. Egorov, G. M. Zabolotny. Police Colonels L. S. Emelianov and P. Ya. Merkulov were just delegated to the police at the time. Kruglov's note published by *Sovetskii faktor v Vostochnoy Evrope...*, pp. 165–166.

went directly to Stalin,²⁹ who not only obtained thorough information from them but also used the materials to put top leaders of other Soviet Bloc countries under pressure when necessary. On March 16, 1951, Stalin sent the confession of Czechoslovak Communist leaders Clementis and Sling to party leaders Bierut of Poland, Gheorghiu-Dej of Romania, Chervenkov of Bulgaria and Rákosi of Hungary, explaining that the extensive lawsuits in Hungary and in the so-called people's democracies in general failed to eliminate enemy positions. Rákosi responded to this in his letter to Stalin dated March 27, 1951. He admitted that Sling's statement is true and that enemy forces intensified activities but he immediately assured the generalissimo that "We will be alert and will use our experience and the warnings received to uncover and demolish enemy organizations"³⁰.

The privileged financial position of the high-ranking Ministry for State Security officers delegated to Hungary irritated their Hungarian partners and with good reason. What is more, time to time tensions evolved between the number one leaders of countries in the region and between their advisors. In March 1950, Rákosi made insinuating remarks to Kominform staff representative S. G. Zavolzhsky about the "poor activity" of advisors, mainly Kartashov, noting that "Soviet comrades do not help much, and sometimes they fail to pay attention to the many spy groups arrested by Hungarian authorities. [...] For the most part of each day, I carry out the investigations and it has been like this for almost a year now"³¹. The relationship between Rákosi and Evdokimenko was not very good either, and Evdokimenko was ordered to return to Moscow on the Hungarian leader's demand³².

²⁹ T. V. Volokitina–G. P. Murashko–A. F. Noshkova–T. A. Pokivailova, *Moskva i Vostochnaya Evropa*, p. 629.

³⁰ *Vostochnaya Evropa v dokumentah rossiyskikh arhivov 1944–1953*. Volume II. 1949–1953. [Eastern Europe in the documents of Russian Archives 1944–1953.] Edited by T. V. Volokitina–T. M. Islamov–G. P. Murashko–A. F. Noshkova–L. A. Rogovaya. Sibirskiy Hronograf, Moscow–Novosibirsk, 1998, p. 498.

³¹ *Ibidem*, p. 318.

³² T. V. Volokitina–G. P. Murashko–A. F. Noshkova–T. A. Pokivailova, *Moskva i Vostochnaya Evropa....*, pp. 629–630. This was not an unusual case: the relationship was similarly tense between the top leader of the Romanian party, Gheorghiu-Dej and A. M. Sacharovsky, the Soviet advisor assigned to him. As a consequence, Sacharovsky was also replaced in November 1952. *Ibidem*, p. 630.

With all these developments, Soviet leadership came to the conclusion that standard regulations must be developed concerning the obligations and rights of advisors. In October 1951, the Political Committee of the CC CPSU(b) adopted the document titled “Directive for the advisors of the Soviet Union’s Ministry for State Security working for the state security organs of countries of people’s democracy”. According to the directive, the main task of advisors was to provide help to state security and police organs in “implementing, in an operationally appropriate way, the instructions and directives of these countries’ leaders on organizing security there, in improving the organization of operational and investigation work of agents, and in preparing border guard and internal police for combat and service”. According to the document, advisors were only entitled to give “practical advice” on these matters and only verbally, staying away from mechanically replicating the work methods of the Soviet Union’s state security organs, and bearing personal liability for the appropriateness of all advice they and their staff provided.

The directive accurately defined the “levels” regarding the relationships between advisors and their staff, and between the state security organs and the political leaders of the country concerned: the advisors must have a working relationship with the minister (or the leader of the state security organization) and his deputies. Similarly, working relations must be in place between the instructors and the chiefs and heads of departments at state security organs or units. The chief advisor of the Ministry for State Security was entitled to point out to the leader of the country concerned any deficiencies detected in operational agent work, at the border guard or at internal police. However, such notification was subject to the prior consent of the Soviet Union’s Ministry for State Security.

Advisors were not allowed to interfere with appointments and reassignments or to meet agents of state security organizations. Similarly, they were not allowed to be present at interrogations or to inform the leadership of the host country without permission from the Soviet Ministry for State Security. In case they received seriously insinuating materials about an associate of a state security organ, they were required to inform the leaders of those organization and, if necessary, the country’s leader on permission from the Ministry for State Security. However, they

In the 1960s, Evdokimenko was working as a KGB associate in the Krasnodar area where Rákosi was in exile; that is where they met again. *Ibidem*, p. 628.

were not allowed to interfere with how the issue would be solved. Still, advisors were allowed to inform the leader of the country concerned on the assistance provided by the advisor and his staff to the state security organs³³.

By the time the directive was released, the Soviet Union's Ministry for State Security was not only present with its system of advisors at law enforcement organizations in the region (including military courts and prosecution offices), but also at border guards, internal police and political intelligence. In the spring of 1950, "based on the unity of political ideas and objectives, and mutual trust between the Soviet Union and the countries of people's democracy", the Soviet government forbade Soviet intelligence to carry out any intelligence work in these countries. Almost simultaneously to that, the April 17, 1950 session of the Political Committee of the CC CPSU(b) deemed it necessary to "build relationships between Soviet intelligence and its counterpart organizations in countries of people's democracy for the mutual provision of assistance in intelligence efforts against capitalist states and Tito's clique in Yugoslavia". To this end, they decided that adequately staffed representative offices of Soviet political intelligence must be established at the counterpart organizations of countries of people's democracy, through which they can provide assistance to each other in intelligence work and carry out joint intelligence measures if necessary. Soviet envoys and ambassadors were sent a directive ordering them to inform the number one leader of their host country about this decision in person, and to ask them for their opinion, requests and proposals. The Political Committee of the CC CPSU(b) decided on the candidates for these positions on June 5 and 6, 1950. In the case of Hungary, it was V. D. Filatov (as far as Vladimir Farkas remembered, a five-member team of intelligence advisors led by Filatov arrived in Budapest. They and their families were accommodated in villas³⁴).

The representative of the Soviet Union's foreign policy intelligence center working at the Hungarian intelligence organization maintained personal contacts with the leader of the latter and his deputy. The representative had operational associates and a technical staff in Hungary, and the leader of the Hungarian intelligence was required to help with

³³ T. V. Volokitina–G. P. Murashko–A. F. Noskova–T. A. Pokivailova, *Moskva i Vostochnaya Evropa...*, pp. 630–631.

³⁴ Farkas, *op. cit.*, p. 289.

arranging for offices and homes for them, and with providing protection for these sites.

In the first half of the 1950s, the official representatives of Soviet state security organs appeared at the Soviet embassy in Budapest. Their task was to assist and establish cooperation with the State Security Authority. In the beginning, this assistance encompassed the establishment of state security functions, the training of cadres, provision of advice and practical assistance. Later on, as the local staff gained experience, it also included the coordination of operational plans, the exchange of obtained information and even the execution of joint operational measures. Cooperation with the state security organs of the so-called countries of people's democracy was supervised by A. M. Sacharovski, one of the leaders of Soviet intelligence. The KGB's representative in Hungary between 1953 and 1956 was Colonel Ye. T. Sinitzin, and his first deputy was Colonel G. F. Grigorenko. To some extent, they were the ambassador's subordinates³⁵.

After Stalin's death, there were changes in this area, too. L. P. Beria, the new leader of the unified State Security and Interior Ministry issued a number of directives regulating the work of advisors in the so-called countries of people's democracies. The directive for advisors operating in Hungary was issued on May 23, 1953 and pointed out several discrepancies. It criticized advisors for interfering with hands-on work, for giving instructions and for practically standing in for the management of the ÁVH and intelligence, instead of providing assistance on a day-to-day basis.

Beria believed that several advisors (e.g. those working at the government guard and at the fire department) were not really needed and some of them were actually withdrawn from Hungary. He also criticized them for establishing an own "chancery" at a different location than the ÁVH building and that they failed to make efforts to learn Hungarian even after several years of stay in the country. In order to improve the efficiency, he wanted to merge the staff of advisors and the representative

³⁵ Concerning cooperation between Hungarian and Soviet intelligence, see Magdolna Baráth, Additional data about the cooperation of Hungarian and Soviet intelligence organs. In *Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére*. [Understanding History. Essays in Honor of György Gyarmati on his sixtieth Birthday.] Edited by Magdolna Baráth-Gábor Bánkuti-János M. Rainer. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011, pp. 29-41.

office of Soviet intelligence, but finally it did not happen. After Beria's arrest, these measures of him were also revised and the number of advisors increased³⁶ again after the KGB was established in the spring of 1954.

Although the exact number of Soviet advisors working at Hungarian state security organs is unknown, we can make estimations for specific periods based on the payroll lists of the Ministry of the Interior. In 1952, the payroll lists included 33 advisors for interior affairs. Their number went down to 29 in the spring of 1953, but later (after the autumn of that year), 42 advisors were working in Hungary again³⁷. KGB head Ivan Serov proposed the reduction of advisors in early December 1954, thus their number was decreased by eight³⁸.

The salary, benefits and additional services provided to Soviet advisors in Hungary were regulated in an agreement between the Soviet Union and the Hungarian government. In 1952, their pay ranged between 2,550 and 9,570 forints per month³⁹. They were also provided with a furnished home and a domestic worker, with all home maintenance costs and utility bills paid, and all this topped with an entertainment budget⁴⁰.

At the end of July 1953, the new Soviet chief advisor, G. A. Ishchenko paid a visit to Budapest. His trip was urged in particular by Prime Minister Imre Nagy. As he explained to Soviet ambassador Evgeny Kiselyov, the reason was that "although certain transformation already began at the Ministry of the Interior, we lag behind considerably in this area and we will definitely need the Soviet comrade's help"⁴¹.

The Soviet chief interior affairs advisor usually attended the sessions of the Ministry of the Interior College, along with other advisors

³⁶ Petrov, *op. cit.*, p. 256.

³⁷ Erzsébet Kajári, *A magyar Belügyminisztérium szovjet tanácsadói*. [The Soviet advisors of Hungary's Ministry of the Interior.] *Múltunk*, 1999/3, pp. 222–223.

³⁸ Petrov, *op. cit.*, p. 260.

³⁹ At the time, only 2.6% of Hungarian workers had a wage exceeding 2,000 forints. The average wage for the majority of them was 600–1,000 forints. *Statistical Yearbook 1949–1955*. Statisztikai Nyomtatvány és Folyóiratkiadó Vállalat, Budapest, 1957, p. 60.

⁴⁰ Kajári, *op. cit.*, pp. 222–223.

⁴¹ *Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról. Kiszeljov és Andropov titkos jelentései*. [Documents of Soviet ambassadors about Hungary. Secret reports of Kiselyov and Andropov.] Edited by Magdolna Baráth. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002, pp. 65–66.

“competent” in specific agenda items. The minutes of college sessions usually state the names of advisors in attendance, but no data is available on their active contribution if any.

The Soviet advisors to the Budapest Police Headquarters were evacuated to Moscow on a Soviet military airplane before day on October 29, 1956⁴². Quite probably that is when other Soviet advisors and specialists working in different areas also left the country. During the revolution, arbitrary occupiers moved in their abandoned houses.

However, not all advisors left Hungary. In addition to advisors from Soviet state security organs, several KGB leaders and officers stayed in Hungary during the 1956 revolution. It was mostly them who carried out the arrests in November–December, and investigated the cases of arrested revolutionists. Even the interrogation protocols were drafted in Russian. Through November 1956, Serov kept Soviet party leaders informed on retaliation measures taken by the KGB.

It was Serov who forced Ferenc Münnich, a minister of the new Kádár government at the time to issue a directive that ordered the establishment of political departments within the police to fulfill the role of former state security organs. Further, in order to develop Hungarian state security functions, he prepared various documents for János Kádár, e.g. about the organizational structure⁴³ of these organs. Serov also initiated that a staff of 27 KGB advisors should be set up for organizing operational work. Eighteen of these advisors would have been assigned to state security organs, five to the police and four to a state security unit that dealt with special techniques⁴⁴. On December 3, 1956, referring to their discussions with Serov, János Kádár and Ferenc Münnich requested 23 state security advisors from the CC CPSU. Based on talks with the Soviet Union’s Ministry of the Interior, the head of the KGB found the Hungarian request feasible, not least because the requested 23 advisors

⁴² Sándor Kopácsi, *op. cit.*, p. 151.

⁴³ For details about the role of Soviet state security organs in reorganizing Hungary’s political police, see Magdolna Baráth, *A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után*. [Reorganizing the Political Police after 1956.] *Történelmi Szemle*, 2008/4, pp. 535–563.

⁴⁴ See Serov’s telegraph to the CC CPSU dated November 27, 1956. *Sovetsky Soyuz i vengersky krizis 1956 goda*. [The Soviet Union and the 1956 Crisis in Hungary.] Edited by Ye. D. Orechova–V. T. Sereda–A. S. Stykalin.] ROSSPEN, Moscow, 1998, pp. 704–705.

were already in Hungary by then.⁴⁵ In addition to the Soviet advisors to the Ministry of the Interior, further thirteen and three persons were employed as interpreters at the Investigation Department, effective November 15 and December 1, 1956, respectively⁴⁶.

During his visit to Hungary in April 1958, N. S. Khrushchev raised the issue of withdrawing Soviet advisors from the country. In September 1958, the CC CPSU officially proposed the elimination of the Soviet advisor system saying that “outdated forms of mutual relations should not hinder the development and deepening of friendship between our states”⁴⁷. The Hungarian side completely agreed with the Soviets’ proposal, but they also requested that in order to avoid further difficulties in operations, the advisors should not be withdrawn overnight. Further, the Hungarians requested that a few advisors should remain in Hungary at the armed forces and in uranium mining, provided the Soviets agree.

At that time, forty Soviet advisors were stationed permanently at the Hungarian People’s Army, 23 at the Ministry of the Interior and there were 9 uranium industry experts, too. The Hungarian side proposed that four of the advisors working at the army and 20 of those serving at the Ministry of the Interior should return to the Soviet Union by the end of the year. Four of the uranium industry advisors also returned with them⁴⁸.

The assignment of interior affairs advisors delegated to Hungary in 1956 expired on January 1, 1959. On grounds that these advisors “provided significant assistance in crushing and eliminating the counter-revolution”,

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 720–721. New advisors were delegated to the Ministry of the Interior even after the revolution. E.g. in a letter dated January 21, 1958, János Kádár requested a consultant for the Ministry of the Interior, for a period of one year. [Soviet] Interior Minister Drozdov considered the request feasible and asked the CC CPSU for permission to dispatch the advisor to Hungary in Quarter 1 1958, as per the conditions of the intergovernmental agreement signed on February 7, 1950. GARF f. 9401 op. 2. d. 497.

⁴⁶ Commands no. 24 and 25 of the head of Department II of the Ministry of the Interior on personnel. November 15 and December 1, 1956; ÁBTL 2.8.1. box 576. The number of interpreters decreased subsequently. E.g. at the end of 1958, only one interpreter was employed instead of the former three at the Investigations Department. Proposal of the Ministry of the Interior’s Organization Department on organizational changes regarding Department II/8, December 28, 1958. MOL XIX-B-1-au 16-746/1/58.

⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 9/1956/7.

⁴⁸ MOL M-KS 288. f. 5/98.

the Ministry of the Interior proposed to the Political Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party to award high state honors to all 23 Soviet advisors and the chief advisor, Major General Aleksei Dmitriyevich Beschastnov which the committee approved at its December 31, 1958 session⁴⁹.

Even after the departure of the last Soviet advisors, so-called "liaisons"⁵⁰ still remained at the Ministry of Defence and the Ministry of the Interior. During the Budapest visit of KGB head Semichastny in March 1964, an agreement was made that a KGB representative office would be established at the Ministry of Interior Affairs. Colonel Nikolai Grigorievich Turko, the former deputy of the chief advisor working in Hungary was appointed as head of the representative office. Turko arrived in Budapest on November 1, 1964⁵¹.

The KGB representative office in Hungary remained in place until the change of the political system. On September 28, 1989, at a meeting of deputy minister Sándor Ilcsik and the head of the KGB representative office, Major General Rostislav Vasilievich Yuschuk, an agreement was made that earlier forms of cooperation must be changed and that a part of them should be "covered up", meaning that the representative office was proposed to continue operation under diplomatic coverage. From then on, their office was not at the Ministry of the Interior but at the Soviet Embassy. However, the Ministry of the Interior continued to provide them with cars, furnished homes and paid their rent and related expenditures⁵².

Presumably, Soviet advisors left Hungary in the first six months of 1990, after the establishment of the new national security organs on February 14, 1990. The new organs did not need the services of the Soviet advisors.

⁴⁹ MOL M-KS 288. f. 5/110.

⁵⁰ Kajári, *op. cit.*, p. 225.

⁵¹ MOL XIX-B-1-ai 1-a/1091/1964 2579. Semichastny's letter to Hungarian Minister of the Interior András Benkei dated October 24, 1964.

⁵² ÁBTL 1.11.1. III. d. 4-657/1989. Memo of meeting about the accommodation and boarding of associates of the Soviet representative office at the Ministry of the Interior, October 6, 1989.

Luminița BANU

Florian BANU

Securitatea, bancherul și vânătoarea - o acțiune de „lobby cinegetic” în anii ’70

The Securitate, the Banker and the Hunt A ‘70s “Hunting Lobby” Action

The present research reveals, by means of an analysis of a precise operation, the way in which The Romanian Securitate was involved in the state’s conceiving and running of some actions of international economical collaboration, as a part of the wide program of the country’s modernization. More precisely, the establishment of French-Romanian Bank in Paris is placed in the complex context of French-Romanian relations of late 1960s and early 1970s.

This study aims to exhibit the complex mechanisms through which this kind of operations was achieved. On the other hand, the present study aims to analyze the collateral consequences resulting from the complex actions carried out by the Romanian diplomacy and secret services of that time.

Etichete: Securitate, spionaj, România, Franța, relații economice internaționale, banca franco-română

Keywords: The Securitate, spying, Romania, France, international economic relations, the French-Romanian Bank

„Faptele trebuie corelate, altfel interpretările sunt false”¹. Acest îndemn, deși nu vine din partea unui istoric, ci a unui economist, ar trebui să fie un veritabil *memento* pentru orice cercetător al trecutului, mai cu seamă pentru cei interesați în descifrarea istoriei unui regim totalitar nu demult încheiat. Ignorarea acestui criteriu de interpretare nu poate conduce decât la evaluări și reconstituiri de o pertinență îndoielnică, marcate de partizanate, porniri vindicative, în măsură să conducă, în ultimă instanță, la conturarea unui tablou istoric profund deformat.

Evident, o bună corelare a faptelor nu este o întreprindere facilă, căci reclamă o prealabilă cunoaștere aprofundată a faptelor, ea însăși condiționată de studierea minuțioasă a izvoarelor istorice, uneori greu accesibile, ample și, câteodată, contradictorii. Pentru a ilustra cât de dificil îi este istoricului să identifice resorturile intime ale unei acțiuni sau

¹ Cuvintele sunt desprinse dintr-un interviu acordat de Alexandru Bârlădeanu în anii ’90 – cf. Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura „Evenimentul Românesc”, 1997, p. 130.

decizii cu caracter istoric, vom încerca în paginile de față să reconstituim, printr-un studiu de caz, legăturile inextricabile care s-au construit în timpul regimului comunist între politică, economie și serviciile secrete.

Desigur, demersul nostru nu-și propune să se constituie într-un „model”, ci urmărește doar să pună în evidență faptul că, adesea, în evoluții aparent haotice, contradictorii și criticabile secvențial există o ordine ascunsă, greu decelabilă la prima vedere, dar, prin aceasta, nu mai puțin lipsită de semnificație istorică.

În acest sens, vom încerca să prezentăm contextul în care a avut loc schimbarea de azimut din politica externă românească, modul în care aceasta s-a reflectat în programele economice ale regimului, precum și meticulozitatea cu care au fost gândite și executate manevrele pregătitoare pentru acțiunile de mare impact. Pe acest fundal, vom proiecta o operațiune punctuală de *lobby*, proiectată și executată de Securitate și având ca primi beneficiari sistemul bancar românesc și Ministerul Afacerilor Externe. Astfel, sperăm să putem evidenția complexitatea extraordinară a procesului prin care România s-a transformat dintr-un satelit obedient al Moscovei, atent controlat și dirijat, într-o țară independentă, cu o poziție distinctă în plan internațional, membră cu drepturi depline în organisme și organizații internaționale de mare anvergură.

Reorientarea României spre Occident – reacție antisovietică sau necesitate obiectivă?

La începutul anilor '60 ai secolului trecut conducerea de la București a inițiat un amplu și controversat proiect de distanțare față de „farul călăuzitor” de la Kremlin. Fricțiunile în plan economic, datând încă din prima jumătate a deceniului precedent², s-au intensificat în cadrul dezbaterilor din C.A.E.R., pe tema așa-numitei „specializări” și „diviziuni internaționale a muncii” și apoi a „întreprinderilor comune”³, și au fost

² Vezi Florian Banu, *Pași spre autonomia R.P.R. - desființarea sovromurilor*, în „Analele Științifice ale Universității «A.I. Cuza» - Iași”, seria Istorie, tomul XLIV – XLV, 1998-1999, pp. 133-150.

³ Cu privire la negocierile dure purtate de reprezentanții României la C.A.E.R., vezi o excelentă sinteză a problemei în cap. „Divergențele româno-sovietice din C.A.E.R., 1962-1963”, din lucrarea lui Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României. 1956-1965*, București, I.N.S.T., 2011, p. 265-292; o abordare mai detaliată a problemei se regăsește în capitolul „România și

dublate, în scurt timp, de o serie de tensiuni în domeniul colaborării militare și al serviciilor secrete.

Confruntată cu atitudinea de superioritate a hegemonului lagărului socialist⁴, prea puțin dispus să țină seama de interesele naționale ale statelor considerate vasale⁵, conducerea P.M.R./P.C.R. a demarat proiectarea discretă a unor variante alternative de dezvoltare socio-economică a României.

Ca urmare, mai cu seamă după „criza rachetelor”, din octombrie-noiembrie 1962⁶, Bucureștiul a început construirea minuțioasă a unui

divergențele din C.A.E.R. (1959-1965), din volumul lui Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1965)*, cuvânt înainte prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 121-188; pentru documentele esențiale privind aceste negocieri, vezi și Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist: relații româno-sovietice în anii șaizeci. Documente*, București, Editura RAO, 2002.

⁴ Această atitudine a fost percepută cu acuitate de conducerea românească, așa cum o ilustrează și afirmația pe care o făcea Alexandru Moghioroș într-o ședință a Biroului Politic din 17 februarie 1963: „Ăsta este spiritul de mare putere, nesocotirea țărilor, a partidelor comuniste mici. În vorbe recunoaște egalitatea de drepturi între partidele mari și mici, dar practic este încălcat” – *apud* Mihai Retegan. *op. cit.*, p. 125.

⁵ Potrivit unor cercetători ai problemei, deciziile liderilor români de edificare a așa-numitei *politici de independență* au fost influențate și precipitate tocmai de perceperea Uniunii Sovietice drept o posibilă amenințare la adresa dezvoltării și siguranței naționale a României – cf. Elena Dragomir, *New explanations for Romania's detachment from Moscow at the beginning of the 1960's*, în „Valahian Journal of Historical Studies”, vol. 13, Summer 2010, p. 51.

⁶ Pentru impactul „crizei Caraibelor” asupra trasării liniilor de forță ale politicii externe românești, vezi Raymond L. Garthoff, *When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact*, în „Cold War International History Project. Bulletin”, Issue 5, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C., Spring 1995, p. 111 (disponibil on-line la <http://www.wilsoncenter.org/publication/bulletin-no-5-spring-1995>, consultat la 20 mai 2015). Fostul diplomat american nu ezită să afirme că, în procesul de individualizare a poziției românești în cadrul Pactului de la Varșovia, „the precipitating event was the Cuban Missile Crisis of October 1962”; vezi și Mircea Suciu, *Criza rachetelor din Cuba și apropierea româno-americană*, în „Dosarele istoriei”, nr. 6/1997, p. 30-31.

sistem special de relații cu China⁷, S.U.A.⁸, Franța și R.F.G.⁹, state în măsură să ofere un sprijin consistent pentru construirea unui „drum propriu” de dezvoltare și pentru diminuarea dependenței politice, militare și economice față de U.R.S.S.

Dincolo de contactele politice, de o importanță incontestabilă, relațiile României cu țările capitaliste dezvoltate au cunoscut în această perioadă o intensificare rapidă în plan economic. Delegații guvernamentale românești făceau o adevărată navetă între marile capitale¹⁰, desfășurând negocieri și vizitând capacități de producție ale

⁷ Vezi Romulus Ioan Budura (coord.), *Politica independentă a României și relațiile româno-chineze: 1954-1975. Documente*, București, Arhivele Naționale ale României, 2008.

⁸ Deosebit de relevant pentru deschiderea și flexibilitatea manifestate de conducerea de la București este episodul convorbirilor purtate de ministrul de externe Manea Mănescu și secretarul de stat Dean Rusk în octombrie 1963 – cf. Dan Cătănuș, *Dialoguri secrete: noi informații despre întâlnirea Mănescu-Rusk. 4 octombrie 1963*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 58-59, 1-2/2008, p. 161-170 și Constantin Moraru, *Raport al M.A.E. privind convorbirea Mănescu-Rusk, New York, 4 octombrie 1963*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 62-63, 1-2/2009, p. 166-180.

⁹ Claudiu M. Florian, *România – R.F. Germania 1949-1967: argumente pentru un nou început în relațiile româno-germane*, în Ambasador Nicolae Ecobescu (coord.), „România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii”, vol. 2, București, Fundația Europeană Titulescu, 2013, p. 675-704.

¹⁰ În expunerea cu privire la politica externă a partidului și guvernului, prezentată de Nicolae Ceaușescu la sesiunea Marii Adunări Naționale din 24-26 iulie 1967, acesta sublinia această activitate efervescentă, neuitând să-l ironizeze, în trecut, pe I. Gh. Maurer: „...delegații guvernamentale în frunte cu președintele Consiliului de Stat, tovarășul Chivu Stoica, cu președintele Consiliului de Miniștri, tovarășul Ion Gheorghe Maurer, alți reprezentanți ai țării noastre au vizitat un șir de țări din Europa, Asia, Africa, America Latină. Doresc să menționez activitatea largă, pe plan internațional, a tovarășului Ion Gheorghe Maurer, care, după cum știți, a avut în ultimii ani întâlniri și convorbiri cu mulți șefi de state și conducători de guverne. S-ar putea spune că în ultima perioadă mai mult de jumătate din timpul său l-a petrecut în străinătate (*animație în sală*); de altfel acest fapt l-au resimțit și colegii lui de la Consiliul de Miniștri (*râsete, aplauze*)” - Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 – decembrie 1967*, București, Editura Politică, 1968, p. 435-436.

unor firme de renume mondial, în vederea achiziționării de patente industriale și linii de producție performante.

Se încerca, astfel, depășirea atitudinii ostile¹¹ a Uniunii Sovietice față de industrializarea accelerată și diversificată a „aliatului rebel”, atitudine concretizată fie în refuzul de a livra anumite materii prime și utilaje, fie în livrarea parțială a acestora¹² sau cu mare întârziere¹³. Nu în ultimul rând, se urmărea evitarea situațiilor în care partea sovietică încerca să plaseze pe piața românească unele utilaje și capacități de producție depășite moral. Totodată, reorientarea României spre Vest reprezenta și o exteriorizare a nemulțumirilor față de sincopele înregistrate în funcționarea Băncii Internaționale de Cooperare Economică (B.I.C.E.), înființată în octombrie 1963 ca un „centru multilateral de decontare a plăților dintre statele membre C.A.E.R.”¹⁴.

¹¹ În ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 27 februarie 1963, Gh. Gaston Marin, vice-președinte al Consiliului de Miniștri și președinte al Comitetului de Stat al Planificării, remarcă: „Vechile metode de lucru continuă, se menține tendința de a se asigura un control absolut asupra fiecărei țări socialiste. De multe ori [sovieticii – n. ns.] au simțit iritare și nemulțumire față de anumite rezultate pe care le-am obținut în țara noastră”, fiind completat de către Dej: „Vă aduceți aminte ce spunea Hrușciiov: eu nu sunt de părere ca România să facă tractoare, camioane”. – *apud* Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 184-185.

¹² Într-o discuție extrem de tensionată, purtată cu liderii sovietici la 9 iulie 1964, Alexandru Bârlădeanu le reproșează acestora: „Noi am cerut minereu de fier, în expresie de 100% fier, 1,8 mil. tone și în etapa actuală a discuțiilor nu ni se asigură decât exact jumătate, adică 0,9 mil. tone; la cocs am cerut 1,7 mil. – eu vorbesc la nivelul anului 1970 – și ni se oferă 550.000 tone; laminate, am cerut 850.000 tone și ni se oferă 300.000 tone; cupru, am cerut 14.000 tone, nu ni se oferă nimic. La metale neferoase, care se livrează și în cursul acestui cincinal, nu ni se oferă nimic; benzen și naftalină – nimic; la celuloză și hârtie ni se oferă cu mult sub cererile noastre” – *apud* Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, I.N.S.T., 2012, p. 101.

¹³ Potrivit lui Alexandru Bârlădeanu, „față de U.R.S.S., plângerea noastră esențială a fost că unele livrări de utilaje complexe se fac într-un timp extrem de îndelungat. O fabrică de îngrășăminte azotoase durează 7 ani de zile de la convenție până la punerea în funcțiune” – *ibidem*. De asemenea, potrivit lui Gh. Gaston Marin, în cazul combinatului siderurgic de la Galați, un proiect neagreat de U.R.S.S., „ni s-a dat termen pentru primul laminor din 1959 în 1967”, tergiversare făcută „tocmai în scopul de a frâna dezvoltarea noastră industrială” – *apud* Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 184.

¹⁴ Brândușa Costache, *Activitatea României în Consiliul Economic de Ajutor Economic Reciproc. 1949-1974*, București, I.N.S.T., 2012, p. 170. Poziția României

Criza de valută și căile de soluționare a acesteia

Evident, reorientarea către țările occidentale pentru asigurarea materiilor prime și mai ales a tehnologiilor necesare dezvoltării diverselor ramuri industriale ridică o problemă dificilă: finanțarea acestor importuri¹⁵. Întrucât posibilitățile de export ale României pe valute convertibile erau limitate atât de nivelul dezvoltării producției industriale și agricole, cât și de sistemul așa-numitelor contingente cantitative și de barierele vamale, iar acordurile de tip *clearing* nu erau prea atrăgătoare pentru multe dintre statele cu economie de piață, era evident că principala sursă alternativă de finanțare a procesului de industrializare și modernizare a economiei românești o reprezentau creditele externe în valută forte.

față de tendința U.R.S.S. de a transforma B.I.C.E. dintr-un centru de decontare într-un organism internațional financiar care ar căuta „să aibă un rol de coordonator al operațiunilor în devize libere cu țările capitaliste” a fost sintetizată de Ceaușescu în ședința B.P. al C.C. al P.M.R. din 24 mai 1965: „Noi trebuie să declarăm de la început că prin aceasta noi nu vom recunoaște nici un fel de amestec în operațiile noastre cu alte bănci. Noi să spunem clar că sub nici o formă nu vom admite, fiecare își păstrează independența de a avea relații cu cine consideră că e mai util pentru economia sa” – *ibidem*, p. 180.

¹⁵ În cuvântarea ținută la consfătuirea privind activitatea în domeniul comerțului exterior, din 23 februarie 1967, Nicolae Ceaușescu evidențiază dificultățile acestui proces: „Ținând seama că noi nu avem alte mijloace de plată a importului în afară de cele rezultate din exportul de mărfuri, apare cu toată claritatea că o asemenea stare de lucruri este de natură să creeze dificultăți serioase în dezvoltarea economiei naționale”. Totodată, Ceaușescu sublinia una dintre deficiențele importante ale comerțului exterior al României - exportul a numeroase produse cu un grad scăzut de prelucrare: „Este cunoscut că în lumea țărilor capitaliste dezvoltate exportul de mașini și utilaje reprezintă circa 30% din volumul total al exportului. La noi, ponderea mașinilor și utilajelor în totalul exportului reprezintă numai 19%, ceea ce ne situează în urma multor țări europene, cum sunt: R.P. Bulgară - 24%, R.S.F. Iugoslavia - 23,6%, Franța - 26%, Italia - 30%. Printre țările socialiste europene, la acest capitol ne situăm pe ultimul loc, atât ca pondere, cât și ca volum absolut. În același timp, materiile prime, combustibilul și metalul reprezintă în exportul nostru 25%, în timp ce în exportul R.S.F. Iugoslavia 11%, al Austriei 16,4%, al Italiei 8,7%” – Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 - decembrie 1967*, București, Editura Politică, 1968, p. 216.

Tatonările României în direcția obținerii unor credite avantajoase nu au rămas prea mult timp un secret și au produs reacții atât în Occident, cât și în Uniunea Sovietică. Factorii politici din țările occidentale erau, în mod evident, interesați în adâncirea disensiunilor din cadrul lagărului socialist, prin încurajarea drumului separat al României, dar marile bănci își aveau propria politică, ghidată după regula de aur a maximizării profitului. În acest context, deși guvernele occidentale s-au arătat destul de receptiv la „noul curs” economic al României, negocierile concrete cu oamenii de finanțe se dovedeau a fi dure.

Pe de altă parte, U.R.S.S. devenea conștientă că pierde tot mai multe pârghii de control asupra aliatului său, astfel că reproșurile față de căutarea unor finanțări occidentale au devenit fățișe. Ca urmare, premierul Ion Gh. Maurer îi răspunea, în iulie 1964, omologului sovietic: „Discutând această problemă cu tov. Chivu Stoica, tovarășii Mikoian și Podgornii au spus: este foarte bine să faceți comerț cu aceste țări, însă să nu vă vindeți sufletul. De ce această teamă, tovarășii? Există vreo posibilitate de a crede că vom trece în lagărul capitalist, că vom abandona construcția socialistă? (...) Oare posibilitatea de a discuta cu discernământ cu țările capitaliste este monopolul numai al câtorva țări socialiste și nu al tuturor?”¹⁶.

Maurer nu făcea decât să reitereze ideile susținute de Gh. Gheorghiu-Dej în cadrul plenarei C.C. al P.M.R. din 15-22 aprilie 1964, moment în care Dej, referindu-se la atitudinea lui Hrușciov față de relațiile economice cu lumea capitalistă, susținea că liderul sovietic „pune așa chestiunea ca și cum Uniunea Sovietică n-ar avea relații cu lumea capitalistă. Ce, înseamnă că dacă ai relații cu lumea capitalistă nu mai ești o țară socialistă? Aceasta a fost o aluzie destul de transparentă la adresa noastră”¹⁷.

Cu aceeași ocazie, referindu-se la creditele occidentale, Gheorghiu-Dej afirma foarte tranșant:

„Luarea de credit nu poate într-adevăr să fie o problemă. Însuși tov. Hrușciov a declarat la Budapesta și cu alte prilejuri că sunt dispuși să ia credite de la țările capitaliste. Și noi suntem gata să luăm credite. Nu trebuie făcută o speculație că cine ia credite s-a și vândut capitaliștilor. Și

¹⁶ Vasile Buga, *op. cit.*, p. 105.

¹⁷ Florian Banu, Liviu Țăranu (editori), *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”*. *Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 61.

nouă dacă ne-ar oferi cineva mâine credite, am lua. Englezii ne-au și oferit credite pe 15 ani, numai că aceștia îți dă pielea jos de pe tine”¹⁸.

Liniile de forță pentru orientarea politicii externe și pentru dotarea industriei românești cu tehnologiile cele mai avansate pe plan mondial trasate de Gheorghiu-Dej au fost preluate și dezvoltate de succesorul acestuia, Nicolae Ceaușescu, în pofida trecerii graduale în umbră a inițiatorului. Ca urmare, goana după devize convertibile s-a intensificat după 1965, fiind căutate noi și noi variante de obținere a sumelor necesare pentru importurile de pe piețele libere¹⁹.

În acest context, au fost dinamizate și unele inițiative de obținere a valutei pe căi atipice, care datau chiar din primii ani ai deceniului șapte: obținerea de valută în schimbul eliberării vizelor de emigrare pentru cetățenii români de origine germană și evreiască, recuperarea unor moșteniri provenind de la cetățenii români decedați peste hotare, creșterea fluxului de turiști occidentali prin dezvoltarea bazei materiale a turismului românesc ș.a.m.d.

În toate aceste strategii de obținere a valutei necesare industrializării țării Securitatea își avea rolul său, mergând de la simpla supraveghere informativă a mediului respectiv, în vederea identificării vulnerabilităților și a disfuncționalităților de tot felul, până la inițierea și derularea unor activități proprii generatoare de valută.

Emigrarea din România - „compensată” prin valută, tehnologie și credite avantajoase

Încă de la finele anilor '50 atât statul german, cât și cel izraelian s-au arătat interesate de sprijinirea demersurilor făcute de cetățenii români de origine germană și evreiască pentru obținerea vizelor de emigrare. Prin

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ În februarie 1967, Nicolae Ceaușescu sublinia necesitatea identificării unor noi surse de finanțare a importurilor aflate în continuă creștere: „Este cunoscut că resursele noastre de materii prime și materiale sunt limitate, de aceea dezvoltarea economiei este strâns legată de import și, ca atare, de crearea mijloacelor necesare de plată. Acest lucru trebuie să-l înțeleagă și ministerele producătoare, care, solicitând cantități de materii prime și materiale din ce în ce mai mari, nu se preocupă în aceeași măsură de asigurarea produselor necesare exportului, acoperirii contravalorii mărfurilor importate” - Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 – decembrie 1967*, București, Editura Politică, 1968, p. 217.

intermediul unor organizații internaționale, precum Crucea Roșie Internațională, a unor case de avocatură, dar mai ales prin contactele confidentiale stabilite de oameni din serviciile secrete ale celor trei state s-a pus la punct, treptat, un sistem confidențial prin care cei interesați primeau mult râvnitul pașaport, iar statul român obținea o serie de compensații.

Fără a insista asupra detaliilor și a sumelor de bani vehiculate în anii de „rodaj” ai acestui sistem, vom spune că în 27 iulie 1965, când Alexandru Drăghici a părăsit funcția de ministru de Interne, în conturile M.A.I. se găseau 6 milioane de dolari²⁰.

Începând din anul 1969 partea germană a propus includerea în sistemul de compensații și de accelerare a emigrării a unor tehnologii avansate, deținute de firme precum *Manesmann* și *Thyssen*, angrenate deja în construirea combinatului siderurgic de la Galați²¹.

Următorul pas în direcția diversificării mijloacelor de compensare a fost făcut de partea română, în cadrul negocierilor din 19-21 ianuarie 1970. Cu această ocazie, a fost discutată posibilitatea ca avocatul german care reprezenta interesele R.F.G. să faciliteze obținerea de către statul român a unui credit particular în valoare de 50 sau 100 milioane D.M.W. cu o dobândă de cel mult 8%. Din această dobândă, partea germană ar fi urmat să suporte patru milioane D.M.W. În cadrul discuțiilor, a fost abordată și problema acordării unui sprijin în direcția obținerii unui credit pe linie de stat în valoare de 450 milioane D.M.W.²²

Discuțiile legate de împrumutul de 100 milioane D.M.W. au fost și ele foarte încordate, partea germană arătând că dobânda curentă este de 8%, exemplificând cu un împrumut acordat recent, în aceste condiții, Argentinei. În cele din urmă, germanii au căzut de acord să încerce o reducere a dobânzii cu 0,5%.

Problema creditului de 100 milioane D.M.W. a fost reluată în cadrul unor noi negocieri purtate la București în 3-5 mai 1970. Condițiile impuse de partea română erau următoarele:

- durata: minimum 5-6 ani;
- dobânda: 5,5% - maxim 6%;
- diferența de dobândă să fie suportată de partea germană;

²⁰ C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu, București, Editura Enciclopedică, 2011, p. XXXVII.

²¹ *Ibidem*, p. XLIII.

²² *Ibidem*, p. XLV.

- acordul să se încheie între Banca Română de Comerț Exterior și o bancă vest-germană aleasă de partea germană.

Cu acest prilej, s-a subliniat de către ofițerii de securitate care purtau negocierile că „de rezolvarea acestei cereri va depinde continuarea înțelegerii privind emigrările”²³.

La acel moment, ofițerii din cadrul Direcției Generale de Informații Externe reușiseră să finalizeze cu succes negocierile cu partea israeliană pentru un credit în valoare de 20 de milioane dolari S.U.A. Dobânda de 9,25%, plătită în opt rate, era suportată de Israel în proporția în care graficul emigrării cetățenilor români de origine evreiască era respectat. În caz contrar, o parte a dobânzii urma a fi suportată de către statul român²⁴. Un alt credit, în valoare de cinci milioane de dolari, era negociat cu reprezentanții Israelului în luna august 1970.

O altă cale de a obține valută a fost identificată de Securitate în această perioadă prin acordarea contra cost a vizelor de emigrare și cetățenilor de altă etnie decât cea germană sau evreiască. Operațiunea, orchestrată de către D.G.I.E., a purtat numele de cod „Peregrinii” și a fost coordonată de general-maior Eugen Luchian²⁵ și general-maior Gheorghe Bolînu. În urma deoalării acestor practici de către unii „beneficiari”, operațiunea, inițiată în iunie 1970, a fost stopată în 14 decembrie 1973, prin nota-raport nr. PK/001598²⁶. Potrivit unui raport întocmit în 1978, după dezertarea lui I.M. Pacepa, în cadrul acestei acțiuni s-au adus în țară

²³ *Ibidem*, p. XLVI.

²⁴ *Ibidem*, p. 137.

²⁵ Generalul-maior Luchian Eugen îndeplinea funcția de secretar permanent al Comisiei guvernamentale pentru vize și pașapoarte, fiind asimilat funcției de ministru adjunct la Interne – Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii. Amintirile unui general de securitate*, București, Editura Venus, 1992, p. 188; vezi și Liviu Țăranu, *O figură din umbra politicii românești: generalul Eugen Luchian*, „Caietele C.N.S.A.S.”, anul III, nr. 1(5)/2010, pp. 83-99.

²⁶ Cea mai bună prezentare a operațiunii o datorăm lui Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura „Evenimentul Românesc”, 1997, p. 89-92 și p. 112-114; potrivit aprecierii acestuia, „a fost una dintre operațiunile (...) care au produs cele mai mari prejudicii de ordin moral României, desfigurându-i pur și simplu imaginea în lumea civilizată” – *ibidem*, p. 89.

devize străine de ordinul milioanei, precum și un număr apreciabil de autoturisme”²⁷.

Turismul internațional și vânătoarea sportivă ca surse de valută

În cazul turismului, efortul principal în atragerea turiștilor plători în valută forte a căzut în sarcina reînființatului Oficiu Național al Turismului, binecunoscut în epocă drept „O.N.T. Carpați”. În patrimoniul acestei organizații au fost trecute cele mai reprezentative hoteluri și cabane, pentru transportul turiștilor au fost achiziționate autocare de ultimă generație, au fost încadrați absolvenți ai secțiilor de limbi străine din facultățile de filologie pe post de ghizi și au demarat activitățile de promovare externă, sperându-se în obținerea unor rezultate pe măsura investițiilor.

Un set amplu de măsuri a fost elaborat pe baza H.C.M. nr. 528 din 30 aprilie 1960 „privind unele măsuri necesare creșterii numărului turiștilor străini ce vizitează Republica Populară Română”²⁸. Prin această hotărâre se introduceau vizele turistice, care se acordau imediat de către oficiile diplomatice ale R.P.R., pe baza unei dovezi că agenția de voiaj are un contract cu O.N.T. „Carpați”. În dovada respectivă trebuia menționate obligatoriu itinerariul și durata șederii în țară a turistului. De asemenea, turiștii străini care aveau rude în România și doreau să le viziteze puteau obține vize turistice. Pentru turiștii din țările socialiste se desființa viza turistică, aceștia călătorind pe baza listelor colective întocmite de agențiile turistice²⁹.

În ciuda deficiențelor și neajunsurilor din sistemul românesc de turism³⁰, în cursul anului 1966 România a fost vizitată de 212.000 turiști

²⁷ C.N.S.A.S., *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității. 1978-1980*, studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu, București, Editura Enciclopedică, 2009, p. 315.

²⁸ http://www.crimlecomunistului.ro/ro/arhiva_biblioteca/acte_normative_nepublicate/, consultat în 21 august 2015.

²⁹ Luminița Banu, *Implicarea Securității în monitorizarea turismului internațional din România*, Muzeul Marinei Române, „Studia in honorem magistri Ion Calafeteanu LXX. Istorie și istoriografie contemporană”, editor coordonator: dr. Florin C. Stan, Constanța, Editura Muzeului Marinei Române, 2010, pp. 398-399.

³⁰ Vezi, pe larg, Luminița Banu, *Turismul internațional din România în anii '60. Ecouri din arhivele Securității*, în „Magazin istoric”, nr. 1/2010, p. 22-27.

străini³¹. Totuși, posibilitățile de creștere a acestui număr de turiști și, implicit, a sumelor în valută încasate de statul român erau reale, astfel încât conducerea de la București s-a gândit să folosească declararea anului 1967 drept an turistic internațional³², cu deviza „Turismul – pașaport pentru pace”, pentru a obține sprijinul O.N.U. în proiectele sale de dezvoltare a turismului. Președintele Oficiului Național de Turism, Nicolae Bozdrog, l-a contactat în iulie 1967 pe I. Barnea, director adjunct al Diviziei Resurse și Transporturi din cadrul O.N.U., pentru a stabili modalitățile de obținere a asistenței tehnice O.N.U. pentru un proiect de tip fond special în domeniul dezvoltării turismului.

Discuții în același sens au fost purtate pe timpul vizitei efectuate în România de Paul Hoffman, administratorul Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite, acesta sugerând realizarea unui proiect regional în domeniul dezvoltării turismului la care să participe și țara noastră. Sugestia a fost întâmpinată cu reticență de partea română, încă refractară la ideea întreprinderilor mixte și a cooperării internaționale după experiențele avute cu sovromurile și cu proiectatul „complex economic interstatal”, promovat de N.S. Hrușciiov în prima parte a anilor '60.

Totodată, factorii de decizie au luat în calcul și posibilități inedite de atragere a turiștilor străini, cum ar fi așa-numitul „turism cinegetic”, materializat prin organizarea unor partide de vânătoare și pescuit. Reglementarea acestora s-a făcut prin H.C.M. nr. 187 din 1 februarie 1968 „privind organizarea vânătoarei și pescuitului în apele de munte pentru turiștii și invitații străini”³³. Prin această hotărâre, Oficiul Național de Turism era împuternicit să organizeze „venirea de turiști străini care vor să exercite vânătoarea sau pescuitul în apele de munte pe teritoriul Republicii Socialiste România”.

În acest scop, O.N.T.-ul colabora cu Ministerul Economiei Forestiere și Asociația Generală a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi

³¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 17/1967, f. 30.

³² Decizia a fost luată în ședința plenară a Adunării Generale a O.N.U. nr. 1.458, din 4 noiembrie 1966, și avea în vedere în mod expres încurajarea turismului în țările în curs de dezvoltare, turismul fiind considerat un „export invizibil” și o „contribuție vitală la creșterea economică” a acestor țări – cf.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2148%20%28XXI%029, consultat în 21 august 2015.

³³

http://www.crimelecomunismului.ro/ro/arhiva_biblioteca/acte_normative_nepublicate/, consultat în 21 august 2015.

(A.G.V.P.S.), care stabileau anual, de comun acord, fondurile de vânătoare și de pescuit în care puteau să aibă acces turiștii, precum și speciile și cantitățile ce puteau fi recoltate. Tarifele ce urmau a fi plătite de turiști erau stabilite de O.N.T., cu consultarea Ministerului Economiei Forestiere și cu avizul Ministerului Finanțelor și Ministerului Comerțului Exterior. Desfășurarea propriu-zisă a vânătoarei și pescuitului se făcea pe baza unui regulament întocmit de Ministerul Economiei Forestiere.

În ceea ce privește tarifele practicate, acestea erau stabilite în funcție de specie și punctajul Consiliului Internațional de Vânătoare (puncte C.I.C.) al trofeului. De exemplu, în cazul cerbului carpatin, pentru un trofeu de până la 160 de puncte C.I.C. se percepeau 300 \$, în vreme ce un trofeu evaluat la 219-220 puncte C.I.C. costa 4.800 \$. Pentru trofee de urs brun, se pleca de la 1.000 \$ pentru exemplarele de până la 200 puncte C.I.C., ajungându-se la 1.800 \$ pentru trofee de 281-300 puncte. Pentru fiecare punct C.I.C. suplimentar se plăteau alți 80 \$. În cazul pescuitului, pentru păstrăv și lipan se plăteau 8 \$/zi, până la 10 bucăți, iar ce depășea această cantitate se taxa cu 0.25 \$/buc. Pentru captura lostriței, se plătea o taxă de 8 \$/zi pentru autorizație și câte 50 \$/bucată prinsă.

Erau percepute taxe și pentru vânatul rănit și negăsit, precum și pentru fiecare foc de armă tras greșit. Astfel, pentru un cerb carpatin rănit și negăsit se percepeau 300 \$, iar pentru un foc de armă tras greșit în vânarea acestei specii se plătea o penalizare de 100 \$.

Bogăția cinegetică a României și ocazia de a petrece sejururi în peisaje de o sălbăcie mirifică par să fi convins un număr semnificativ de turiști occidentali să apeleze la acest gen de servicii, astfel încât în anul următor posibilitățile de practicare a acestui gen de turism, care să-l reapropie pe om de natură, au fost extinse prin adoptarea unui nou act normativ, H.C.M. nr. 505 din 24 martie 1969 „privind organizarea unor activități pentru turiștii străini de către Consiliul Superior al Agriculturii, în colaborare cu Oficiul Național de Turism al R.S.R.”.

Era vorba, de fapt, de includerea unor întreprinderi agricole de stat (I.A.S.-uri) în circuite turistice, putându-se practica astfel ceea ce astăzi este cunoscut drept *eco-turism* sau *agro-turism*. Turiștii erau cazați în spații rustice și aveau posibilitatea de a asista/participa la unele activități specifice, putând, de asemenea, consuma și chiar achiziționa produse agro-alimentare tradiționale. Din sumele în valută încasate de O.N.T. din astfel de activități, o cotă de 60% era bonificată Departamentului Întreprinderilor Agricole de Stat din Consiliul Superior al Agriculturii, sumele fiind virate într-un cont deschis la Banca Română

de Comerț Exterior. Încasările în valută puteau fi folosite de I.A.S.-urile incluse în aceste circuite pentru a-și procura utilaje agricole din import.

Organismele financiar-bancare internaționale și băncile occidentale în atenția Bucureștiului

Evident, acțiunile de tipul celor enumerate mai sus nu reprezentau decât simple paliative în soluționarea nevoilor în continuă creștere de valută. Nici cei mai optimiști planificatori nu puteau spera că sumele în valută obținute prin combinațiile obscure ale Securității sau prin dezvoltarea turismului vor fi în măsură să acopere necesitățile economiei naționale. În acest context, obținerea unor credite externe în condiții cât mai avantajoase se impunea de la sine, iar identificarea surselor cele mai convenabile de finanțare a reprezentat o preocupare principală pentru economiștii vremii.

Încă în 3 iulie 1965 președintele Băncii Naționale a R.P.R., Vasile Malinschi, îi înainta lui Nicolae Ceaușescu o notă privind sistemul monetar internațional și lichiditatea internațională³⁴. Preocupările pentru descifrarea mecanismelor financiare internaționale și pentru identificarea modalităților optime prin care România s-ar putea integra în fluxurile mondiale de capital s-au intensificat în perioada următoare. Astfel, la 30 iulie 1966 în planul de cercetare al Consiliului Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) era introdusă tema „Rolul și funcțiile principalelor organisme economico-financiare internaționale în economia mondială contemporană”, finalizarea lucrării fiind preluată ulterior de Banca Română de Comerț Exterior, instituție bancară specializată în administrarea disponibilităților valutare ale României, creată în 1968³⁵.

De altfel, și interesul Occidentului față de evoluțiile politice și economice ale României se situa la cote înalte. Așa cum observa istoricul Ion Alexandrescu, „în perioada 1967-1972, România a primit vizita a numeroase personalități din domeniul financiar-bancar din Occident,

³⁴ Textul notei în Ion Alexandrescu, *România între Est și Vest*. Vol. I *Aderarea României la FMI și BIRD (1972)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 97-102.

³⁵ *Ibidem*, p. 103. Banca Română de Comerț Exterior a fost înființată, pe baza Legii nr. 16 din 21 iunie 1968, prin reorganizarea Departamentului Operațiilor Externe din cadrul Băncii Naționale a R.S.R., urmând să realizeze „politica partidului și statului în domeniul plăților, creditării și controlului bancar valutar, privind operațiile cu străinătatea” – „Buletinul Oficial”, nr. 80, 22 iunie 1968.

reprezentanți ai FMI și BIRD, printre care directorul general al FMI, Pierre-Paul Schweitzer³⁶, președintele BIRD, Robert McNamara³⁷, și a unui

³⁶ **Pierre-Paul Schweitzer** (n. 29 mai 1912, Strasbourg, d. 2 ianuarie 1994, Geneva), înalt funcționar francez, era nepotul filosofului german Albert Schweitzer. A studiat la Universitatea din Strasbourg, la Universitatea din Paris și la Școala de Științe Politice din Paris, fiind licențiat în drept, economie și științe politice. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost înrolat în armata franceză, ca locotenent, iar după capitulare s-a alăturat Rezistenței franceze. Capturat, a fost internat în lagărul de la Buchenwald până în 1945. Și-a început cariera în 1936 ca inspector de finanțe, ocupând ulterior o serie de funcții din ce în ce mai importante: director adjunct al Departamentului Finanțelor Externe al Trezoreriei statului francez (1946), director executiv supleant al Franței la FMI (1947), atașat financiar la Ambasada Franței la Washington D.C. (1949-1953), director al Trezoreriei Franței (1953-1960). În 1960 a fost numit viceguvernator al Băncii Franceze. A mai deținut funcția de director al Băncii Europene de Investiții și al Air France. Pe 21 iunie 1963 a fost numit director general și președinte al consiliului executiv al FMI, iar al doilea mandat de cinci ani l-a obținut pe 15 mai 1968. Este considerat „părintele” drepturilor speciale de tragere (D.S.T.), o monedă internațională scriptică, creată în anul 1969 în special pentru a înlocui aurul monetar în marile tranzacții internaționale - și https://fr.wikipedia.org/wiki/Pierre-Paul_Schweitzer și <http://www.nytimes.com/1994/01/04/obituaries/pierre-paul-schweitzer-ex-head-of-imf-and-french-official-81.html> (consultat în 10 august 2015).

³⁷ **Robert Strange McNamara** (n. 9 iunie 1916, San Francisco, d. 6 iulie 2009, Washington) a fost un important om de afaceri și politician american; născut într-o familie de origine irlandeză, McNamara a urmat studii de economie la University of California Berkeley (1937) și a apoi a obținut un MBA la Harvard Business School. A fost înrolat în armată în 1943 și a rămas sub arme până în 1946, când a fost trecut în rezervă cu gradul de locotenent-colonel. Reintegrat în viața civilă s-a ilustrat prin activitatea sa energică în cadrul firmei Ford. În 9 noiembrie 1960, McNamara a devenit primul președinte al „Ford Motor Company” care nu provenea din familia Ford. A fost considerat de analiști drept „cel mai influent secretar al Apărării din întreg secolul XX”, ocupând această funcție între anii 1961-1968, în timpul președinților John F. Kennedy și Lyndon B. Johnson. Adus la Washington în ianuarie 1961, de către președintele Kennedy, McNamara era apreciat de către acesta drept „cel mai inteligent om pe care l-am întâlnit”. În funcția de secretar al Apărării s-a ilustrat prin eforturile de câștigare a războiului din Vietnam. La 1 aprilie 1968 a preluat conducerea Băncii Mondiale, păstrând această poziție timp de 13 ani. În acest interval, banca pe care a condus-o a realizat proiecte în 100 de state, iar valoarea însumată a acestora a depășit 100 miliarde de dolari -

număr de 39 de bancheri sau înalți responsabili din domeniul monetar și financiar al S.U.A., cu care prilej au fost discutate și s-au obținut informații foarte utile pentru înțelegerea sistemului de funcționare a instituțiilor create la Bretton Woods și pentru evaluarea obligațiilor și avantajelor care rezultau pentru România în cazul integrării în sistemul respectiv”³⁸.

Deosebit de semnificative pentru înțelegerea rațiunilor care ghidau conducerea României din acea perioadă, dar și pentru modul în care șefii instituțiilor financiar-bancare internaționale încercau să-l stimuleze pe Nicolae Ceaușescu în politica sa de ieșire de sub tutela sovietică sunt discuțiile purtate în zilele de 3 și 4 iulie între liderul român și Pierre-Paul Schweitzer³⁹, respectiv Robert McNamara⁴⁰.

După cum reiese din stenogramele discuțiilor, atât șeful FMI, cât și șeful BIRD dețineau date exacte asupra atitudinii lui Nicolae Ceaușescu față de cele două instituții, precum și referitoare la principalele reticențe ale acestuia: riscul impunerii unor condiții de natură politică și obligativitatea contribuției în aur.

Pierre-Paul Schweitzer i-a prezentat lui Ceaușescu FMI-ul ca fiind... o cooperativă⁴¹ (stârnind replica acestuia: „Chiar cooperativă nu este”), subliniind că „dintre toate organizațiile internaționale, Fondul Monetar Internațional este organizația cea mai puțin politică”⁴² și

<http://www.nytimes.com/2009/07/07/us/o7mcnamara.html?pagewanted=all> și https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_McNamara (consultat în 10 august 2015).

³⁸ Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 17.

³⁹ Stenograma discuțiilor avute cu ocazia primirii de către Nicolae Ceaușescu a președintelui Fondului Monetar Internațional, Pierre-Paul Schweitzer, la 3 iulie 1968, în Ambasador Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii*, vol. 4, București, Fundația Europeană Titulescu, 2014, p. 422-428.

⁴⁰ Stenograma convorbirii dintre Nicolae Ceaușescu și Robert McNamara, din 4 iulie 1968, în *ibidem*, p. 429-441.

⁴¹ „Fondul Monetar Internațional poate fi comparat cu o cooperativă. (...) Există, în momentul de față, 107 țări-membre; fiecare țară a depus o anumită sumă în aur și o altă parte în moneda națională. Este tocmai ca într-o cooperativă: țările care au dificultăți se servesc de banii depuși de țările care au excedent” – *ibidem*, p. 424.

⁴² De fapt, așa cum remarca un laureat al Premiului Nobel pentru științe economice, atât FMI, cât și Banca Mondială, încă de la înființare, „erau cluburi ale țărilor bogate, iar modul în care erau conduse reflecta acest lucru. Au fost stabilite rapid reguli bazate pe precedență care aveau rolul de a spori controlul

evidențiind faptul că „organizația noastră nu este o oribilă instituție capitalistă”. Răspunsul lui Nicolae Ceaușescu a fost unul pe măsură: „În relațiile internaționale, trebuie să te obișnuiești și cu instituțiile capitaliste. (...) Noi suntem pentru o largă cooperare, când nu se pun condiții politice”⁴³.

Sensul demersului întreprins de Schweitzer, de a transforma România în membru al FMI, era exprimat foarte clar: „tot ce vă pot spune este că personal aș fi încântat dacă România și alte țări din Europa Răsăriteană ar participa la FMI”, neuitând să-i reamintească lui Ceaușescu: „dacă vrei să fii independent cu adevărat, trebuie să fii independent din punct de vedere financiar”⁴⁴.

Referitor la necesitatea de a depune o cantitate de aur, ca viitor membru FMI, șeful instituției încerca să risipească ezitățile lui Ceaușescu spunând: „Pretindem aur, dar nu mult. De altfel, aurul depus la Fond contează în rezervele țării respective, deoarece poate fi retras oricând”⁴⁵.

acestora: Statele Unite au consimțit ca președintele FMI să fie desemnat de către Europa, având drept secundant un american, iar Europa a căzut de acord ca președintele Statelor Unite să numească șeful Băncii Mondiale” – Joseph E. Stiglitz, *Mecanisme globalizării*, traducere de Miruna Andriescu, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 31. Dincolo de *modul de desemnare* al conducerii, care, oricum, spune multe (același Stiglitz sublinia că șeful Băncii Mondiale „a fost desemnat dintotdeauna de către președintele Statelor Unite, care nu trebuie nici măcar să se consulte cu propriul Congres” – *ibidem*, p. 26), nici *funcționarea* celor două instituții nu are prea mult de-a face cu democrația. Astfel, „în cadrul Fondului Monetar Internațional, instituția internațională însărcinată cu supervizarea sistemului financiar global, o singură țară are drept efectiv de veto. Voturile nu se acordă în funcție de numărul de reprezentanți, nu fiecare țară are dreptul la câte un vot: dolarii votează” – *ibidem*, p. 26.

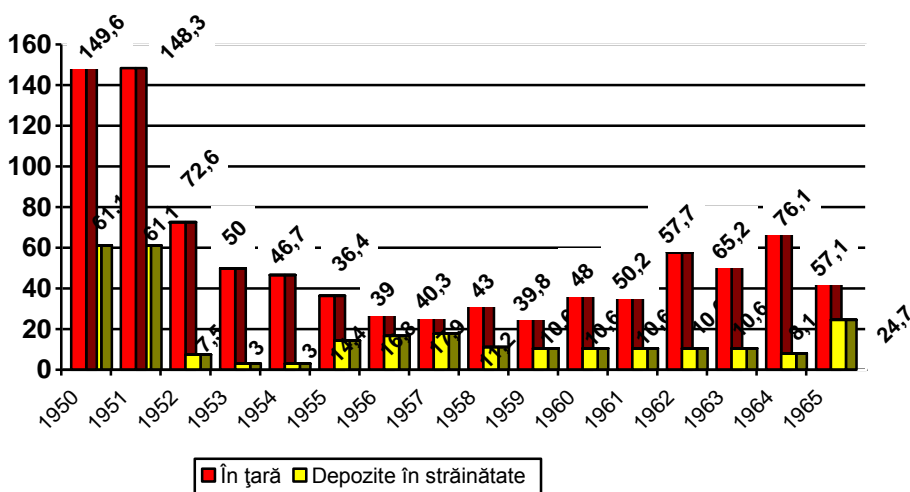
⁴³ Ambasador Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii*, vol. 4, București, Fundația Europeană Titulescu, 2014, p. 427.

⁴⁴ *Ibidem*; răspunsul lui Ceaușescu a indicat că ținta fusese atinsă: „e un lucru cunoscut: nu poți fi independent din punct de vedere politic, dacă nu ești independent din punct de vedere economic” – *ibidem*, p. 428.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 424. Contrar celor susținute de conducerea FMI, într-o notă a Serviciului Operații Externe din Direcția Valutară și Metale Prețioase a Băncii Naționale, datată 31 ianuarie 1973, se preciza că „în conformitate cu Decizia nr. 170-3 din 20 mai 1947 a directorilor executivi FMI, aurul subscris la Fond de țările membre este proprietatea nerestrictivă a acestuia și nu aparține în nici un fel celor care l-au subscris, țara membră având numai dreptul de a dispune de o

În acest punct, se cuvine subliniat faptul că reticențele lui Nicolae Ceaușescu față de depunerea unei cantități de aur nu erau generate de „mentalitatea de țăran” a acestuia, cum s-a „argumentat” uneori, ci de situația stocurilor de aur ale României, aflate într-o îngrijorătoare scădere, după cum se observă din graficul următor:

**Situația
stocurilor de aur (lingouri și monede) ale României
din perioada 1950-1965
(în tone)***

La rândul său, în timpul întâlnirii cu Nicolae Ceaușescu, Robert McNamara și-a plasat argumentația cam pe aceleași coordonate, după cum se poate desprinde din următorul dialog:

„**Robert McNamara:** Dvs. ați vorbit despre restricții⁴⁶, însă aș vrea să vă spun că Banca Mondială ar fi foarte bucuroasă să primească o cerere din partea României de a deveni membru al Băncii Mondiale.

tranșă aur la Fond (gold tranche position in the Fund)” – Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 76.

*Diagrama a fost realizată pe baza tabelor prezentate lui Nicolae Ceaușescu la 22 februarie 1966, publicate de Petre Opreș, *Industria românească de apărare. Documente. 1950-1989*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze, 2007, p. 189.

Nicolae Ceaușescu: Ce condiții trebuie să se îndeplinească pentru a deveni membru al acestei bănci?

Robert McNamara: În ceea ce o privește pe Bancă, propriu-zis nu există nici un fel de condiții, în afară de cele prevăzute în statutul Băncii. Însă, una dintre condițiile puse pentru a fi membru al Băncii Mondiale este ca țara respectivă să fie și membru al Fondului Monetar Internațional, iar Fondul Monetar Internațional – existând condiția aceasta ca o țară să fie întâi membră a FMI înainte de a fi membră în Banca Mondială – cere anumite informații în legătură cu situația financiară a țării, cu rezervele de aur și alte asemenea informații.

Nicolae Ceaușescu: Informațiile sunt mai ușor de dat, dar ei cer să depunem o anumită parte din aur.

Robert McNamara: La Fond?

Nicolae Ceaușescu: Da. La Fondul Monetar Internațional.

Robert McNamara: Numai o cantitate mică de aur.

Nicolae Ceaușescu: Noi analizăm acum această problemă și vom vedea la ce concluzii vom ajunge. Desigur, cu toată dezvoltarea aceasta și cu toată cooperarea internațională, trebuie găsite și posibilități de a avea legături cu Fondul Monetar Internațional, cu Banca Internațională, cu GATT-ul, dar încă nu am luat nici o hotărâre și nu avem o poziție rigidă sau vreo prejudecată. Vrem să vedem ce avantaje vom avea din toate acestea⁴⁷.

Tot în cadrul acestui dialog, referindu-se la faptul că România alocă peste 30% din venitul național pentru acumulare, pentru investiții, Nicolae Ceaușescu și-a făcut cunoscută și viitoarea sa politică cu privire la obținerea de credite, în termeni care merită reproduși:

Nicolae Ceaușescu: Facem un efort mare. (...) Propriu-zis, credite nu am luat până acum, în afară de credite comerciale. Însă, în viitor, o să ne gândim la ceva credite, deși cu creditele este și un avantaj și un dezavantaj. În orice caz, creditele sunt bune dacă sunt folosite pentru dezvoltarea economiei, nu pentru scopuri de consum sau militare. În aceste cazuri, nu sunt bune.

⁴⁶ Nicolae Ceaușescu îi reproșase americanului dificultățile cu care se confrunta România în încercările sale de extindere a relațiilor comerciale cu S.U.A. și în încercarea de a obține tehnologii din domeniul atomic și al electronicii.

⁴⁷ Ambasador Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii*, vol. 4, București, Fundația Europeană Titulescu, 2014, p. 433.

Robert McNamara: Aceasta ar fi ca și când ai folosi stupefiante”⁴⁸.

Nu vom încheia scurta relatare a întâlnirilor dintre Nicolae Ceaușescu și cei doi înalți funcționari, fără a sublinia că liderul român i-a tatonat pe cei doi în privința... vânătorii⁴⁹!

Toată această „desfășurare de forțe” și ritmul dinamic al negocierilor și tatonărilor desfășurate de reprezentanții României au intrat, în mod firesc, în atenția serviciilor de informații occidentale, interesate în a descifra intențiile de viitor ale conducerii de la București. În acest sens, potrivit unui „Raport privind organizarea și desfășurarea muncii informativ-operative în rândul turiștilor străini ce ne vizitează țara”, întocmit de Consiliul Securității Statului la 16 decembrie 1968, agenții serviciilor de informații occidentale veniți în România sub acoperire de turiști erau preocupați, printre altele, să stabilească „ce interes manifestă R.S. România pentru a deveni membră a Fondului Monetar Internațional și a Băncii de Investiții pentru Reconstrucție și Dezvoltare”⁵⁰.

Securitatea și operațiunile de captatio benevolentiae vizând personalități occidentale

Printre atribuțiile compartimentului de informații externe din cadrul Securității, indiferent de denumirea pe care a purtat-o de-a lungul timpului, alături de activitatea informativă, s-a aflat la loc de cinste și *activitatea de influențare pozitivă* a anumitor ținte din străinătate (lideri politici, oameni de afaceri, lideri de opinie etc.)⁵¹. Acest gen de acțiuni au

⁴⁸ *Ibidem*, p. 431.

⁴⁹ Din nefericire, nici unul dintre cei doi nu era amator de vânătoare: la întrebarea „Sunteți vânător?”, Schweitzer a răspuns „nu, dar îmi place să văd animale”, iar McNamara a precizat: „Nu. Însă schiez și pescuiesc”. Ceaușescu însă nu a dezarmat, invitându-i pe cei doi să viziteze România, „la mare, la munte, unde doriți”, mai cu seamă că McNamara și-a exprimat dorința de a vizita mănăstirile din Moldova și combinatul siderurgic de la Galați.

⁵⁰ C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II (1967-1989), coordonator Florica Dobre, editori Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 366.

⁵¹ Influențarea este definită de specialiștii domeniului drept „o metodă de acțiune subtilă folosită de serviciile secrete în vederea determinării unei persoane să acționeze în direcția dorită de ele. Ea poate să fie pozitivă sau negativă și se realizează atât prin agentura pregătită în acest sens, cât și prin intermediar,

cunoscut o impulsivitate deosebită în a doua parte a anilor '60, odată cu lărgirea relațiilor externe ale României și îmbunătățirea pregătirii profesionale a ofițerilor de securitate.

De asemenea, un puternic imbold în derularea unor astfel de operațiuni l-a constituit și înființarea Serviciului „D” (*Dezinformare*), la finele anului 1967, această structură stabilind, în scurtă vreme, relațiile strânse de colaborare cu Direcția Generală de Informații Externe și Direcția Generală de Contraspionaj, în principal, dar și cu alte structuri centrale și teritoriale ale Securității. Serviciul „D” a fost condus în perioada pe care o vizează studiul nostru de lt.-col. Bozianu Mihail (1 ianuarie 1968-15 ianuarie 1971), apoi de gen.-mr. Ilie Mihai (1 decembrie 1971-22 aprilie 1977), ambii foști ofițeri de informații externe, cu o bogată experiență⁵².

În acest context, trebuie subliniat faptul că acțiunile de dezinformare derulate de Securitate nu aveau ca obiectiv doar serviciile de spionaj și contraspionaj străine, ci și „organisme politice, militare, economice și culturale, guvernamentale sau neguvernamentale, din străinătate”, urmărindu-se „promovarea intereselor statului nostru în legătură cu unele acțiuni ce urmează a fi întreprinse atât pe plan intern, cât și extern”⁵³. În mod explicit, se avea în vedere „promovarea intereselor R.S. România în încheierea unor acorduri politico-economice și în realizarea unor tranzacții comerciale avantajoase pentru țara noastră”⁵⁴. Mijloacele folosite pentru finalizarea acțiunilor de dezinformare și influențare erau *informatorii, colaboratorii și legăturile oficiale*, plasați „în sectoarele unde nevoile muncii impun”.

atunci când agentul nu poate accede la persoana care interesează” - Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete. 100 de termeni uzuali. Principalele servicii de informații secrete ale lumii. 20 mari spioni*, prefață de Ion Cristoiu, București, Editura „Evenimentul Românesc”, 2000, p. 61.

⁵² Pentru fișele lor biografice, vezi Nicolae Ioniță, *Șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate. 1948-1989*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul VII, nr. 1(13)/2014, p. 37.

⁵³ Vezi, pe larg, „Instrucțiuni ale Consiliului Securității Statului privind activitatea de dezinformare”, 25 aprilie 1969 - A.C.N.S.A.S., fond M.A.I.-D.G.J., nr. inv. 3.627, dosar nr. 5/1969, f. 180-186, disponibil on-line la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203627_005%20ofila%20179-186.pdf (consultat în 11 august 2015).

⁵⁴ *Ibidem*, f. 181.

Semnificativă pentru intensificarea acțiunilor derulate de Securitate în străinătate în această perioadă este și acțiunea „Cocorii”, desfășurată între 17 octombrie 1968 și 18 mai 1973, prin care erau selectate persoane din rândul cetățenilor români de origine etnică germană și evreiască pentru recrutarea ca informatori și implantarea lor în statele în care aceștia doreau să emigreze⁵⁵. Printre obiectivele vizate prin această acțiune se număra și „întreprinderea de acțiuni pe linia formării unei rețele de influență (subl. ns.) în aceste țări, cu scopul îndeplinirii unor sarcini de conjunctură politico-economică și militară”⁵⁶.

Așadar, cu începere din anul 1968, Securitatea a căpătat competența de a acționa pentru sprijinirea acelor structuri ale statului român care aveau atribuții oficiale în negocierea și încheierea unor acorduri politico-economice.

Franța – un „cap de pod” pentru desantul românesc în Occident

Pe lângă aderarea la organisme financiar-bancare internaționale, conducerea României a început să analizeze în această perioadă și posibilitatea *constituirii unor bănci mixte, cu capital românesc și străin*. Această intenție se înscria în politica mai largă, de intensificare a cooperării economice internaționale, inclusiv cu „țări cu orânduirii sociale diferite”.

Fără a abdica de la principiile promovate de echipa lui Dej în cadrul disputelor din cadrul C.A.E.R., din prima jumătate a anilor '60, Nicolae Ceaușescu era un susținător fervent al cooperării internaționale în domeniul industriei, construcțiilor, comerțului, în activitatea tehnico-științifică, dar și în cea financiar-bancară.

Poziția sa a fost clar exprimată încă din februarie 1967: „Pornind de la înțelegerea necesității obiective a cooperării în producție și tehnică-științifică cu alte țări, trebuie să avem criteriile precise care să stea la baza întregii activități desfășurate în această direcție. Cooperarea trebuie să se bazeze desigur pe respectarea suveranității și independenței naționale, să

⁵⁵ Vezi detalii la Luminița Banu, *Securitatea și zborul „cocorilor” peste „Cortina de Fier”*, în „Magazin istoric”, nr. 10/2013, p. 46-50.

⁵⁶ A.C.N.S.A.S., fond M.A.I.-D.G.J., nr. inv. 3.626, dosar nr. 8/1968, f. 76, disponibil on-line la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_o08%20fila%20072-o82.pdf (consultat în 11 august 2015).

asigure deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc. Suntem împotriva unor forme de proprietate comună asupra mijloacelor de producție, din motivele cunoscute. Dar aceasta nu înseamnă că nu pot fi găsite și aplicate nenumărate forme acceptabile de cooperare între țări”⁵⁷.

Una dintre țările occidentale cele mai receptive la inițiativele românești s-a dovedit a fi Franța, condusă la acea vreme de generalul Charles de Gaulle⁵⁸. Retorica celor doi șefi de state, angajați în construirea unor noi identități naționale, degrevate de orice subordonare în cadrul blocurilor politico-militare antagoniste, avea numeroase elemente comune și a facilitat găsirea unor căi de cooperare pe teren economic⁵⁹.

⁵⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 – decembrie 1967*, București, Editura Politică, 1968, p. 225.

⁵⁸ Unul dintre cunoscătorii sferelor decizionale din epocă consideră că, „în alegerea Franței, cred că a intervenit și alt factor, afinitatea politică. Pe de-o parte, Ceaușescu intrase în psihologia românului rudă cu francezul. Se apropiase mult mai mult de Franța decât de Germania, Franța însăși manifestând o simpatie sporită față de România. Pe de altă parte, Ceaușescu îl admira pe de Gaulle din punct de vedere politic, pentru că de Gaulle prefigura propria lui carieră. De Gaulle a fost revoltatul blocului militar occidental, adversarul tutelei americane, personajul romantic purtător al steagului mândriei franceze, al dreptului Franței de a rămâne ea însăși. Același rol l-a jucat Ceaușescu în estul Europei, în lagărul socialist” – Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere. Un fost lider comunist se destăinuie. Convorbire realizată de Ioan Tecșa, ziarist*, București, Editura Expres, 1993, p. 121.

⁵⁹ În timpul vizitei pe care președintele Franței, generalul Charles de Gaulle, a efectuat-o în România, între 14-18 mai 1968, acesta a vizitat unele obiective economice edificate cu sprijin francez, cum ar fi uzina de aluminiu de la Slatina, construită după proiectele firmei Pechiney. De asemenea, viziunea acestuia asupra scenei politice internaționale a fost exprimată în termeni lipsiți de echivoc în cadrul marelui miting de la București, ocazie cu care acesta a subliniat: „românii și francezii dorim să fim noi înșine, adică potrivit cuvintelor lui Eminescu: «statul național și nu statul cosmopolit»”, „destinul nostru, calea noastră să ne aparțină”, „Franța... se desprinde, firește nu de prietenii ei occidentale, ci de orice subordonare atlantică, fie ea politică, militară sau monetară” – *apud* Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, *Istoria românilor, vol. X, România în anii 1948-1989*, coord. Dinu C. Giurescu, membru titular al Academiei Române, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 309.

Astfel, încă din 1966 la Mioveni a demarat construirea unei uzine de automobile în care urmau a fi produse mașini sub licență *Renault*. Producția primului model, numit *Dacia 1100*, licență *Renault R8*, a început chiar în 1968, urmată după numai un an de fabricarea modelului *Dacia 1300 (Renault 12)*⁶⁰.

Tot în anul 1968, cu ocazia vizitei lui de Gaulle, s-a reușit semnarea unui acord secret de colaborare în domeniul informaticii, acordul fiind posibil datorită poziției autonome a Franței în cadrul N.A.T.O. La acel moment Franța decisese fabricația unei familii proprii de calculatoare, în cadrul programului național „Plan Calcule”, ca urmare a unor restricții impuse de S.U.A. la importul de calculatoare performante (modelul CDC 6600 – cel mai puternic computer la acea dată), necesare programelor militare, spațiale, nucleare ale Franței. România a fost acceptată de Franța ca partener în realizarea primului model de calculator din familia IRIS (IRIS 50) al firmei *CII (Compagnie internationale pour l'informatique)*. Calculatorul IRIS 50 al companiei *CII* a fost astfel adaptat în România sub numele de Felix C-256, fiind un model evoluat pentru acea vreme. Modelul a fost prezentat lui Nicolae Ceaușescu în octombrie 1970, în cadrul „Târgului Internațional București”⁶¹.

Cooperarea pe multiple planuri dintre România și Franța a căpătat un contur și mai ferm odată cu semnarea, la 17 ianuarie 1969, a unui acord între cele două guverne cu privire la înființarea „Comisiei mixte guvernamentale româno-franceze de cooperare economică, științifică și tehnică”⁶². Prin acest acord se urmărea „explorarea tuturor posibilităților noi în vederea dezvoltării schimburilor comerciale și a cooperării economice, științifice și tehnice dintre cele două țări”⁶³. Prima sesiune a acestei comisii mixte guvernamentale a avut loc la Paris, chiar în zilele de

⁶⁰ Florin Chivoci, *Cum investea Franța în România lui Ceaușescu*, disponibil online la http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-investea-fran-n-rom-nia-lui-ceau-escu, (consultat la 5 mai 2015).

⁶¹ Alexandru Rădescu, „*Felix*” și industria românească de calculatoare, în „Jurnalul Național”, 28 aprilie 2009, disponibil la <http://jurnalul.ro/scinteia/special/felix-si-industria-romaneasca-de-calculatoare-505768.html> (consultat la 5 mai 2015); vezi și S. Jeleş, *A fost odată ca niciodată... calculatorul românesc*, în „Magazin istoric”, nr. 5/2015, pp. 24-27.

⁶² „Buletinul Oficial”, nr. 45, 29 martie 1969.

⁶³ *Ibidem*. În această perioadă, dar și în anii următori, a fost convenită și cu alte state înființarea unor astfel de comisii mixte de cooperare economică, industrială și tehnică: R.F.G., Austria, Turcia, Norvegia, Olanda,

17-20 ianuarie 1969, celeritate care dovedește interesul viu al ambelor părți pentru dezvoltarea și diversificarea relațiilor economice⁶⁴. De altfel, evoluțiile din anii următori au demonstrat că „explorările” pot conduce la domenii neașteptate de cooperare.

Succesul proiectului derulat împreună cu *Renault*, i-a determinat pe francezi să propună în 1970 un alt parteneriat, pentru producerea în România, sub licență, a elicopterelor *Alouette* și *Puma*. Prin asimilarea celor două modele, fabricate de I.A.R. Brașov începând din 1971 sub numele *I.A.R. – 316 B* și *I.A.R. – 330*, România avea acces la tehnologie aeronautică de vârf, producând aparate de zbor aflate în dotarea N.A.T.O.⁶⁵

Exact în această perioadă, când crearea noilor industrii reclama fonduri tot mai mari, sistemul bancar românesc a fost reorganizat, prin crearea unor bănci cu o destinație precisă⁶⁶, iar tatonările externe pentru identificarea unor linii de finanțare au fost intensificate. Sondajele inițiale ale României se îndreptaseră către puternicul grup financiar Rothschild, primele negocieri fiind purtate la „sucursala” londoneză a renumitei familii de bancheri⁶⁷. Oferta a fost însă mult sub așteptări: un credit de 10-

⁶⁴ Fundația Europeană Titulescu, *Istoria politicii externe românești în date*, coord. Ion Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 405.

⁶⁵ Florin Chivoci, *loc. cit.*; Încă în 27 februarie 1968 conducerea partidului analizase o „Notă asupra studiilor preliminare privind înființarea Industriei Aeronautice Române”, iar delegații alcătuite din specialiști ai Ministerului Industriei Construcțiilor de Mașini și ai Ministerului Comerțului Exterior au vizitat Anglia (16-23 sept. 1968) și Franța (23 sept. – 6 oct. 1968) pentru a purta discuții cu reprezentanții industriei aeronautice ale celor două țări. Deciziile luate pe baza datelor culese erau cât se poate de pragmatice, ținând cont de avantajele prezentate pentru România și nu de orientarea politică a producătorilor. În acest sens este elocventă prezentarea comparativă a caracteristicilor și performanțelor avioanelor franceze *Mirage III C*, *Mirage F1* și a celor sovietice *MIG 21 PFM-SPS* și *MIG 25* – cf. Petre Opriș, *op. cit.*, p. 261-263.

⁶⁶ După înființarea Băncii Române de Comerț Exterior, a urmat crearea Băncii Agricole (Decret nr. 55 din 6 februarie 1970 privind organizarea și funcționarea Băncii Agricole – B.O., nr. 21, 18 martie 1970) și a Băncii de Investiții (Decret nr. 125 din 17 martie 1970 privind organizarea și funcționarea Băncii de Investiții – B.O., nr. 23, 18 martie 1970). Pentru transformările din sistemul bancar, vezi și Decretul nr. 504 din 16 decembrie 1970 „privind Statutul Băncii Naționale a R.S.R.” – B.O., nr. 143, 16 decembrie 1970.

⁶⁷ Ilarion Țiu, *Primele contacte ale lui Ceaușescu cu bancherii capitaliști*, în „Historia”, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/primele-

20 milioane de dolari, cu o perioadă de grație de cinci ani, însă dobânda solicitată era cea practică pe piață în acel moment (8-8,5%).

În condițiile în care nevoile României preliminate pentru cincinalul 1971-1975 erau de circa zece ori mai mari (plăți externe și achiziții), în ședința din 13 aprilie 1970, Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. a autorizat Ministerul de Finanțe și B.R.C.E. să demareze negocieri și cu alte bănci, în vederea obținerii unei dobânzi sub nivelul pieței⁶⁸. Printre primele vizate s-a numărat Banca Rothschild din Paris.

În acest context, a fost aprobată și propunerea constituirii unei bănci mixte franco-române. În opinia istoricului Ilarion Țiu, secretarul general al PCR a ales Parisul drept sediu al preconizatei instituții întrucât comerțul României cu Franța atingea 12,5% din totalul schimburilor cu țările capitaliste, iar creditele externe se contractaseră de la băncile franceze în proporție de 14%⁶⁹.

Desigur, și în acest proiect cerința conducerii superioare de partid era aceea de a se obține maximum de înlesniri și avantaje pentru partea română. Proiectul unei bănci franco-române prezenta, în opinia specialiștilor români, o sumă de avantaje:

„- prezența capitalului francez și a unor oameni de afaceri cunoscuți ar facilita formalitățile de înființare a băncii, obținerea localului într-un loc potrivit, introducerea pe piața financiară și atragerea unor fonduri și operații de natură să-i asigure condiții favorabile de dezvoltare a activității;

- banca va putea să-și înceapă activitatea cu un capital mai mare, ceea ce îi va crea de la început prestigiul necesar;
- efortul valutar în ceea ce privește capitalul băncii ar fi redus cu cota ce revine părții franceze”⁷⁰.

Viitoarea bancă urma să asigure efectuarea următoarelor operațiuni:

- primiri de depuneri și acordarea de credite pe termen scurt în franci francezi;

[contacte-ale-lui-ceau-escu-bancherii-capitali-ti#disqus_thread](#) (consultat la 5 mai 2015).

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Vezi „Notă privind înființarea unor formațiuni bancare românești în străinătate”, 6 aprilie 1970 - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 47/1970, f. 11 (îi mulțumim și pe această cale domnului Ilarion Țiu, care ne-a pus la dispoziție acest document).

- atragerea de depozite în alte devize liber convertibile decât francul francez și plasarea lor cu diferență de dobândă favorabilă;
- organizarea, împreună cu alte bănci, a finanțării unor importuri și exporturi românești în țările vestice, inclusiv a acțiunilor de cooperare;
- efectuarea unor operațiuni curente de decontări externe privind importul și exportul, inclusiv emiterea de garanții;
- participarea cu capital la societăți comerciale mixte româno-franceze;
- sprijinirea în problemele financiar-bancare a întreprinderilor românești care tratează pe piața franceză exporturi, importuri și acțiuni de cooperare;
- asigurarea legăturii cu băncile corespondente din Franța, precum și îndeplinirea sarcinilor de informare care cădeau în sarcina reprezentanțelor⁷¹.

Odată stabilite avantajele pe care le prezenta un astfel de proiect, toate forțele în măsură să contribuie la realizarea sa în condiții optime au fost puse în mișcare.

Obiectiv „luat în studiu”: Baronul Élie de Rothschild

Ca și în cazul altor operațiuni economice derulate de statul român peste hotare, Securitatea a fost implicată prin „brațul” său extern – Direcția Generală Informații Externe – în tatonarea „mediilor de interes”, în culegerea de informații preliminare despre „obiective”, precum și în derularea unor operațiuni menite să faciliteze atingerea țintelor economico-financiare stabilite de guvernul de la București.

În cazul de față, rezidența D.G.I.E. de la Paris, puternic lovită de devalarea în presa occidentală a „succeselor” reputate de „rețeaua Caraman”⁷² și compromisă prin dezertarea ofițerului deplin conspirat Ion

⁷¹ *Ibidem*, f. 12.

⁷² Într-un „Raport cu privire la rezultatul cercetărilor efectuate asupra cauzelor care au determinat și a condițiilor care au favorizat actul de trădare săvârșit de Pacea Mihai”, datat 1 octombrie 1978, cu privire la Caraman se arăta: „este de neînțeles că, deși în toată această perioadă de cca 11 ani au căzut doi agenți din legătura nemijlocită a gral. mr. Caraman Mihai, a fost divulgat organelor de poliție franceze de către o femeie din cadrul N.A.T.O. care nu acceptase colaborarea, totuși autoritățile franceze l-au lăsat să acționeze nestingherit, iar

Jacob (Iacobescu), a început tatonarea mediilor financiar-bancare din „Orașul Luminilor”, decisă să-și „reperzeze onoarea”. Printre obiectivele asupra cărora s-a oprit atenția ofițerilor de securitate s-a numărat și baronul Élie Rothschild, unul dintre cei mai influenți oameni din cercurile financiare pariziene.

Baronul Élie de Rothschild s-a născut la Paris, în 29 mai 1917, fiind fiul baronului Robert Philippe de Rothschild, căsătorit cu Nelly Beer, așadar un reprezentant al ramurii franceze al celebrei familii de bancheri Rothschild⁷³. Și-a petrecut copilăria și adolescența la Château de Laversine, lângă Chantilly, și la somptuoasa reședință pariziană a familiei sale, din 23 Avenue de Marigny, în apropierea Palatului Elysée.

A participat la Al Doilea Război Mondial în calitate de ofițer de cavalerie și a fost luat prizonier în timpul invadării Franței de către trupele naziste, împreună cu fratele său Alain. Trece prin mai multe lagăre de prizonieri, unde a fost tratat ca un ofițer și nu a avut nimic de suferit din cauza ascendenței sale evreiești, fiind eliberat în 1944.

După război, Élie și fratele său, asistați de vărul lor, Guy de Rothschild, se ocupă intens de relansarea băncii de investiții a familiei, dar și de *Compagnie des chemins de fer de Paris à Lyon et à la Méditerranée*, deținută, de asemenea, de familia Rothschild, căreia îi diversifică activitatea prin implicarea în industria hotelieră și turism. Totodată, Élie preia conducerea afacerii cu vinuri, derulată de familia sa

conducerea D.G.I.E. a luat măsura retragerii de la post a acestuia numai după ce gral. mr. Caraman Mihai devenise cunoscut de către toate serviciile străine de informații” – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 35, f. 327.

⁷³ Pentru o istorie a celebrei familii, vezi cele două volume publicate în germană și engleză de istoricul austriac Count Egon Caesar Corti, *The Rise of the House of Rothschild (1770-1830)*, translated from the German by Brian and Beatrix Lunn, New York, Cosmopolitan Book Corporation, 1928 și idem, *The Reign of the House of Rothschild (1830-1871)*, translated from the German by Brian and Beatrix Lunn, New York, Cosmopolitan Book Corporation, 1928 (în finalul acestui de-al doilea volum se află și un arbore genealogic al ramurii din Paris potrivit căruia Robert Philippe de Rothschild, născut la 19 ianuarie 1880, s-a căsătorit cu Nelly Beer la 6 martie 1907). Pentru o istorie mai recentă, vezi Niall Ferguson, *The House of Rothschild. A history of the World's Banker*, New York, Viking, 1998 și, mai ales, Herbert R. Lottman, *The French Rothschilds: the great banking dynasty through two turbulent centuries*, New York, Crown, 1995, analiză care urmărește istoria acestei familii de la Napoleon Bonaparte și până la președintele socialist Mitterand, cel care a propus naționalizarea imperiului Rothschild.

sub brandul *Château Lafite-Rothschild*, de reputație mondială, încă din secolul XIX.

Sfârșitul anilor '60 reprezenta pentru baronul Élie de Rothschild o perioadă de *boom* economic, afacerile mergându-i mai bine ca oricând. Vechiul sediu din 21, rue Laffitte a fost demolat și înlocuit cu o clădire modernă din beton și sticlă, iar banca pe care o conducea, specializată până atunci în furnizarea de servicii de investiții, a început să accepte depozite, iar numele i-a fost schimbat în *Banque Rothschild*. De asemenea, lanțul de moteluri și restaurante pe care *Compagnie des chemins de fer de Paris à Lyon et à la Méditerranée* îl construise, începând din 1956, în Franța și Elveția, se dovedea foarte profitabil, astfel că Élie de Rothschild inițiază construirea la Paris a hotelului *Saint Jacques*, cu 812 camere, care va fi inaugurat în 1972⁷⁴.

Cunoscut ca un tip elegant, îmbrăcat în costume englezești și purtând o mustață tunsă „englezește”, baronul avea reputația unui veritabil *sportsman*, mare amator de polo și bun vânător⁷⁵. În plus, baronul nu părea să aibă prejudecăți de natură ideologică, ghidându-se după imperativul obținerii de profit⁷⁶.

Având în vedere cele de mai sus, ofițerii de securitate au considerat că excedentul de lichidități de care părea să se bucure baronul ar putea fi direcționat spre România, iar calea de abordare și captare a bunăvoinței acestuia trebuia să fie dictată de regula de aur a exploatării unei patimi, a unei slăbiciuni. În cazul baronului, aceasta s-a dovedit a fi vânătoarea⁷⁷.

În consecință, grupul operativ al D.G.I.E. din Paris, condus de Mihai Ilie, viitorul șef al Serviciului „D” – Dezinformare – și-a pus în

⁷⁴<http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1559621/Baron-Élie-de-Rothschild.html> (consultat la 5 mai 2015).

⁷⁵http://www.nytimes.com/2007/08/07/world/europe/07rothschild.html?_r=0 (consultat la 5 mai 2015).

⁷⁶ După moartea sa, la vârsta de 90 de ani, a ieșit la iveală faptul că acesta a construit de-a lungul timpului o rețea de companii paravan și *offshore* în Insulele Cook, un teritoriu independent din Pacificul de Sud, cu legături strânse cu Noua Zeelandă - <http://www.icij.org/offshore/secret-files-reveal-rothschilds-offshore-domain> (consultat la 5 mai 2015).

⁷⁷ De altfel, moartea baronului, la 6 august 2007, s-a petrecut în urma atacului de cord avut în timpul unei vânători desfășurate în apropierea satului Scharnitz din Tirol - http://infowars.net/articles/august2007/06o8o7_b_Rothschild.htm (consultat la 5 mai 2015).

mișcare „relațiile” și, într-un timp relativ scurt, a reușit „contactarea” bancherului francez. După toate probabilitățile, au fost folosite bunele oficii ale lui Alfred Fischler, director general al *Compagnie Européenne de Céréales* (înființată în 30 august 1956, cu capital oferit de băncile *Toepfer* și *Rothschild*) și consilier al guvernului francez pe probleme de comerț exterior.

Fischler era o figură extrem de interesantă: născut la 12 iunie 1910 în Dragomireni, județul Suceava, colaborase în perioada 1942-1944 cu S.S.I., fiind remunerat pentru serviciile sale informative cu sume cuprinse între 6.000 și 30.000 de lei și cu o scutire de la munca obligatorie la care erau obligați cetățenii de origine evreiască⁷⁸. De asemenea, în epocă, era semnalat cu legături foarte bune la Legația Elveției și ca membru al unei loji francmasonice. După 1944, a emigrat în Franța, a lucrat în cadrul băncii *Rothschild* și din 1956 se ocupa cu comerțul de cereale. Într-un timp relativ scurt, a devenit un om foarte bogat, cu întinse relații în lumea economică franceză și în mediile evreiești internaționale⁷⁹.

Din această postură, a încheiat o serie de contracte cu ICE „Agroexport”, apoi, fiind „o fire întreprinzătoare și cu tupeu” (după cum suna o caracterizare a unei surse a Securității!) și beneficiind de numeroase contacte, și-a extins colaborarea cu întreprinderile românești de comerț exterior („Românoexport”, „Tehnoforest”, „Exportlemn”), intermediind diverse contracte în schimbul unui comision de 5%.

Treptat, a devenit un intim al ambasadei române, dar mai cu seamă al Agenției Economice din Paris, unul dintre funcționarii agenției declarând că „este pur și simplu uluit de amănuntele pe care le cunoaște Alfred Fischler despre problemele noastre interne”. O relație deosebit de strânsă a stabilit cu Mihai Caraman, păstrând legătura cu acesta chiar și după retragerea de la post, vizitându-l ori de câte ori venea în România, uneori soția lui Caraman preluându-l cu un „Mercedes” direct de la aeroport.

De altfel, tocmai acest lucru a ridicat primele semne de întrebare serioase asupra lui Fischler, căci, după cum se menționa într-un raport, „deși a avut legături strânse cu tov. Caraman, cunoscute de trădătorul Iacobescu, organele de contrainformații franceze nu au luat nici un fel de măsuri împotriva lui Alfred Fischler. Dimpotrivă, aceste organe îl folosesc

⁷⁸ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 16.547, f. 1.

⁷⁹ Cf. Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 292; vezi și A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 35, f. 327.

intens pentru cunoașterea situației din cadrul coloniei române și în același timp pentru coruperea unor salariați ai noștri”⁸⁰.

Totodată, Fischler reușise să-și creeze relații mai mult decât apropiate cu Eugen Luchian, ofițer de securitate acoperit care deținea funcția de șef al Secției speciale din cadrul Secretariatului General al Consiliului de Miniștri, precum și pe cea de secretar al Comisiei pentru probleme de pașapoarte și vize (din 1968). În această calitate, Luchian a fost implicat în soluționarea pe „canale confidențiale” a unor cereri de emigrare din România, sprijinite sau chiar formulate de diverse personalități din state occidentale. Abilitatea sa deosebită în negocieri îl transformase, de altfel, în „omul de taină” al premierului Ion Gheorghe Maurer, fiind folosit în mai multe rânduri în negocierile purtate la acea vreme pentru obținerea de către România a unor credite cu dobânzi reduse⁸¹.

Așadar, Alfred Fischler și Eugen Luchian erau două personaje ale căror destin trebuia să se intersecteze și, la vremea respectivă, păreau a fi cei mai indicați oameni pentru a trata adecvat o problemă de tipul celei analizate aici.

În acest context, trebuie menționat faptul că Securitatea primise ordin expres de la Nicolae Ceaușescu să identifice toate personalitățile românești care trăiau peste hotare și care, la un moment dat, ar fi putut să sprijine o acțiune sau alta a României.

De exemplu, în Franța erau identificați, ca potențiale persoane cu influență, alături de Fischler, și Apostolescu Vespasia, inginer, șef de serviciu în Diviziunea geologică a unui institut de cercetări, Martha Bibescu, scriitoare, Ion Brătianu, inginer, director la Compania „Thomson – Houston”, Broila Gavril – director general adjunct al firmei „Generale Thermique”, autor al mai multor invenții, Jean Cantacuzino, inginer chimist, director științific la Școala Normală Superioară, Alex. Cantacuzino, biolog de renume internațională, Carp Petre, inginer, consilier la Institutul pentru motoare cu combustie internă, Emil Cioran, scriitor, Irina Codreanu, sculptoriță, Constant Marius, dirijor la Radioteleviziunea Franceză, Natalia Dumitrescu, pictoriță, Economu

⁸⁰ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 16.547, f. 4.

⁸¹ Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 86. De exemplu, se pare că Eugen Luchian avea relații personale foarte bune nu doar în Franța, ci și cu personalități din lumea politică și din mediul de afaceri vest-german, cum ar fi Berthold Beitz, președinte al Consiliului de Administrație Krupp, sau Werner Figgen, ministrul Sănătății și Problemelor Sociale din landul Rhenania de Nord – Westfalia – *ibidem*.

Martin, ziarist, proprietar al ziarului „Le Petrole”, Michel Făgădău, directorul teatrului „Gaité-Montparnasse”, Gheorghiu Constantin Virgil, scriitor și preot; Gheorghiu Mircea, director tehnic la întreprinderea „Romplastic”, N.A. Gheorghiu, prof. universitar, „director al emisiunilor în limba română la posturile de radio franceze”, Golea Antoine, muzicolog, Grama Aurel, ziarist, director al firmei „Codige”, producătoare de aparataj frigo-electrotehnic, Ioanițiu Radu, inginer chimist, Istrati Alex., pictor, Monica Lovinescu, scriitoare, Marcel Mihalovici, compozitor, Bazil Munteanu, profesor la Sorbona, Nandriș Octavian, lector de limba română la Strassbourg, Jean Neagoe, medic stomatolog, „vechi socialist”, Leon Negruzzi, scriitor, Elvira Popescu, actriță, Traian Popescu, dirijor și profesor la Conservatorul Național din Nantes, Gustav-Augustin Pordea, profesor la Universitatea Internațională a Pirineilor, Rădulescu Magdalena, pictoriță, Răut Gheorghe, colecționar de artă, Salabert Eugenia, proprietara editurii muzicale „Salabert”, Râmnicianu Hugo, coproprietar al firmei „Valmont”, care „importă anual produse textile românești de cca 2 milioane dolari”, Mihai Sturza, salariat la M.A.E. francez, Alexandru Teodorescu, „mare acționar la bănci elvețiene și americane, proprietar al unei colecții valoroase de artă”, Emil Turdeanu, profesor de limba și literatura română la Institutul de studii orientale și cercetător la „Centrul Național de Cercetări Științifice”⁸².

Evident, nu toate aceste personalități au fost contactate de Securitate și nu toate au dovedit disponibilitate pentru sprijinirea demersurilor inițiate de autoritățile de la București, ba chiar dimpotrivă, dar unele dintre ele s-au dovedit utile într-un moment sau altul⁸³.

Baronul Élie de Rothschild și vânătoarea în România – de la pasiune, la afacere

Bogăția cinegetică a României a fost folosită cu succes, de-a lungul timpului, de către liderii români pentru a impresiona și capta bunăvoința unor personalități străine. Astfel, dacă entuziasmul și admirația baronului Manfred von Killinger, ambasador al celui de-al III-lea Reich la București, față de trofeele de vânătoare obținute în Carpați sunt mai puțin

⁸² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. nr. 11/1972, f. 40-41.

⁸³ Vezi Dinu Zamfirescu, *Cârțițele Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Iași, Editura Polirom, 2013.

cunoscute⁸⁴, modul în care Gh. Gheorghiu-Dej îl „prepara” pe N.S. Hrușciov la memorabile partide de vânătoare, pentru cele mai dificile negocieri, este notoriu în rândul celor interesați de istoria regimului comunist din România⁸⁵.

În cazul bancherului francez, prima atestare a participării lui Élie de Rothschild la o vânătoare în România datează din luna februarie 1970. Mai precis, în ziua de miercuri, 18 februarie 1970, la ora 15,10, pe aeroportul Băneasa ateriza cursa de Paris, la bordul avionului aflându-se baronul Élie de Rothschild și amicul său, Alfred Fischler. Aceștia au fost

⁸⁴ Impresiile lui Killinger despre vânătorile din România au fost consemnate în numărul din noiembrie 1941 al revistei „Carpații” – „revistă de vânătoare, pescuit și chinologie” - cf. Ștefan Borcea, *De ce a vrut ambasadorul lui Hitler să se stabilească în România după încheierea războiului. Cu toate astea, Killinger s-a sinucis: „Am împușcat cerbul vieții mele”* - http://adevarul.ro/locale/focsani/de-vrut-ambasadorul-hitler-stabileasca-romania-incheierea-razboiului-astea-killinger-s-a-sinucis-am-impuscat-cerbul-vietii-mele-1_55e82354f5eaafab2c354389/index.html?ref=yfp (consultat la 5 mai 2015).

⁸⁵ Ion Gh. Maurer, referindu-se la negocierile delicate purtate de conducerea românească cu Hrușciov, susținea, fără echivoc, că „aceste discuții se întâmplau când Hrușciov venea la vânătoare. Și venea des, în felul acesta, la noi. Comunicatele oficiale spuneau că este în vizită de prietenie. Făcea vânătoare, dar și discuta cu Biroul Politic, cu oamenii din conducere aflați acolo” - Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Ioan Slavici, 1995, p. 144. Referitor la crearea unei stări de spirit optime pentru viitoare negocieri, Maurer sublinia că Hrușciov „era un vânător prost, dar un mare îndrăgostit de vânătoare. De tras, trăgea prost. Așa încât, sub podiumul unde stătea el – că nu se așeza pe pământ unde era mai periculos – îi ascundeam un vânător bun, cu sarcina ca, imediat ce trage Hrușciov în urs sau în mistreț, să tragă și el, ca să-l omoare. Și treaba a ieșit așa de bine că Hrușciov nici nu-și dădea seama că vânatul nu cade din focul lui” – *ibidem*, p. 200. Un astfel de episod este relatat și de către generalul Nicolae Pleșiță: „Am fost nevoit să pușc. A tras și Hrușciov. În ciori. Dej mi-a făcut cu ochiul. «Spune-i că el l-a împușcat...». «Vot tak! Vot tak! În asta am tras eu! În asta am tras eu!», striga Hrușciov. S-a suit călare pe ursul mort. «Ce-o să spună deti (copii), vnuciki (nepoții) mei!...». Îl încălzisem și cu un vin special, care-i plăcea teribil: Ștainingher de Bistrița! Grozav! Numai într-un loc anume se face. Un vin tare, de piatră. Mergea doar cu carne la proțap. Așa se făcea brichiseala noastră” - *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, București, Editura Lumea, 2001, p. 84.

întâmpinați de Gheorghe Rădulescu⁸⁶, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Eugen Luchian și Ilie Voicu, președintele B.R.C.E.. Cei doi au fost preluați de gazde și transportați la casa de oaspeți din Șoseaua Kiseleff, nr. 28, unde au luat dejunul. A urmat apoi o scurtă vizită la Muzeul Satului, iar după dineul luat la reședință, cei doi oameni de afaceri francezi au

⁸⁶ **Gheorghe (Gogu) Rădulescu** (n. 5 sept. 1914, București; d. 1991, București), a urmat cursurile Liceului Comercial „Dimitrie Cantemir” și Școlii Superioare de Comerț nr. 2 din București (1925-1931); a absolvit apoi Facultatea de Economie Generală din cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale București (1932-1937); doctorat în economie la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale București. Membru al U.T.C. din 1933, a devenit apoi președinte al Frontului Studenților Democrați (1934-1937). Din punct de vedere profesional, a lucrat ca referent la Institutul de Conjunctură Economică (1938-1940) și apoi la Institutul de Statistică (mart.-mai 1941); după 23 august 1944 a muncit ca economist în Sectorul comerțului exterior (dec. 1946-6 febr. 1947) și director general (6 febr. 1947-29 nov. 1948) la Ministerul Industriei și Comerțului; consilier economic la Ministerul Economiei Naționale (6 febr. 1947-11 mai 1948); secretar general al Ministerului Comerțului (din 11 mai 1948); secretar general (29 nov. 1948-15 sept. 1949) și ministru adjunct (15 sept. 1949-1 iul. 1952) la Ministerul Comerțului Exterior. Exclus din partid în oct. 1952, fiind acuzat de „deviere de dreapta”, a fost reprimat în febr. 1957 și, în scurt timp, și-a reluat ascensiunea, deținând o serie de funcții de conducere în P.C.R.: membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (25 iun.1960-22 dec.1989); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (23 iul.1965-28 nov.1974); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (28 nov.1974-22 dec.1989); membru al Biroului Permanent al Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (din 25 ian.1977). În același timp, pe linie de stat, a ocupat posturi de primă importanță: ministrul Comerțului (17 aug.1959-30 apr.1962); ministrul Comerțului Exterior (30 apr.1962-31 oct.1963); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (31 oct.1963-18 mart.1975); reprezentant permanent al R.S.R. la C.A.E.R. (1965-în nov.1974); președinte al Comisiei de Colaborare Economică și Tehnică (1965-în nov.1974); membru al Consiliului Apărării R.S.R. (4 mai 1970-29 apr.1974); președinte al Consiliului de Conducere al Curtții Superioare de Control Financiar (22 mai 1973-22 dec.1989); vice-prim-ministru al Guvernului (18 mart.1975-29 mart.1979) - C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, Florica Dobre (coord.), Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 505.

plecat cu un tren special din gara Băneasa cu destinația Chevereș⁸⁷ (Timiș), fiind însoțiți chiar de premierul României, Ion Gh. Maurer.

Dincolo de pasiunea notorie a premierului român pentru vânatoare, prezența sa la această partidă are o dublă explicație: rangul înaltului demnitar era în măsură să fleteze orgoliul bancherului francez și, pe de altă parte, abilitatea de vânător, dublată de cea a unui rafinat diplomat, reprezenta o veritabilă garanție a succesului vânătorii. Relevantă în acest sens este mărturia lui Maurer din anii '90:

„Era o pasiune reală. Dar am folosit-o și pentru faptul că dădea posibilitatea creării unor relații mai personale (...). Mi-amintesc de Giscard d'Estaing și de o conversație ce-am avut-o, împreună, după vânatoare. Stăteam în dreapta lui, mistrețul a trecut pe lângă el, dar d'Estaing a ratat lovitura. L-am doborât eu. Dar, bineînțeles că l-am felicitat pe el. I-am spus că el îl lovise, mistrețul a mers, înainte, din inerție, focul meu fiind de prisos. Victoria era, deci, a lui. (...) Se crea o atmosferă plăcută care topea gheața firească dintre oameni care nu se cunosc, iar funcțiile lor cer cântărirea cuvintelor. D'Estaing s-a simțit atunci atât de bine cu noi încât, la masa ce-a urmat vânătorii, a cântat la armonică. Iar amintirile și opiniile plăcute dintre oamenii politici contează în relațiile diplomatice dintre țările lor”⁸⁸.

Așadar, dincolo de „poveștile vânătorești” (care își au și ele rostul lor!), se dovedește că oamenii politici români dovedeau o bună cunoaștere

⁸⁷ Pentru o relatare echilibrată a modului în care se desfășurau vânătorile „speciale” la Chevereșul Mare, vezi Bogdan Piticariu, *Cabanele de vânatoare ale lui Ceaușescu, la mare căutare*, în „Timpolis”, 13 februarie 2014, disponibil *on-line* la <http://timpolis.ro/cabanele-de-vanatoare-ale-lui-ceausescu-la-mare-cautare/> ; vezi și <http://timpolis.ro/print.php?id=6096> (consultat la 5 mai 2015).

⁸⁸ Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 200. Satisfacția vânătorului norocos transpare și din răspunsul pe care Valéry Giscard d'Estaing i-l dădea lui Nicolae Ceaușescu, în timpul audienței din 12 ianuarie 1970, la întrebarea acestuia: „Ați participat la vânatoare, ați reușit să faceți ceva?”. Cu modestie, ministrul francez răspundea: „Am patru mistreți pe conștiință.” - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe, dosar nr. 2/1970, f. 2; ulterior, prezent la București la cea de-a IV-a sesiune a Comisiei guvernamentale de cooperare economică, științifică și tehnică româno-franceze, Valéry Giscard d'Estaing recunoștea, în cadrul unei convorbiri cu Nicolae Ceaușescu din 12 noiembrie 1971, rolul relațiilor personale create în România: „Mă bucur foarte mult de contactul cu delegația română. Ne cunoaștem bine acum și acesta este un factor care, fără îndoială, înlesnește soluționarea problemelor” - idem, dosar nr. 99/1971, f. 24 (îi mulțumim, din nou, domnului Ilarion Țiu, care ne-a pus la dispoziție acest document).

a psihologiei umane, reușind să găsească strategiile optime pentru atingerea obiectivelor vizate!

Vânătoarea de mistreți s-a desfășurat a doua zi la punctul de vânătoare Chevereș, între orele 8,30 și 15,30. După încheierea vânătorii, a urmat deplasarea cu autoturismele la Timișoara, pentru un dejun la casa de oaspeți a Comitetului Județean P.C.R. Timiș., desfășurat în acordurile unor formații de muzică populară și ușoară. A doua zi a vizitei în România a luat sfârșit la ora 22, când, îmbarcați într-un tren special, vânătorii au plecat spre București (mai puțin I. Gh. Maurer, care, însoțit de suita sa, a coborât la Predeal).

Ziua următoare a fost rezervată afacerilor, între orele 11,30 și 13,30 fiind purtate o serie de discuții cu cei doi businessmeni de către Gh. Rădulescu, la reședința din Șoseaua Kiseleff, încheiate printr-un dejun intim. La ora 16,15 oaspeții francezi au fost îmbarcați în mașini cu destinația Predeal, unde au fost cazați la vila „Izvorul”. Ziua s-a încheiat cât se poate de plăcut cu un dineu la restaurantul „Carpați” din Brașov, urmat de o „seară de bar”.

Sâmbătă, 21 februarie, era programată cea de-a doua vânătoare de mistreți, de această dată la Baraolt. Programul zilei a început la ora 6,30 cu un mic dejun la vila lui Ion Gh. Maurer din Predeal, urmat apoi de vânătoarea propriu-zisă, care s-a întins până la ora 16,30. După dejunul luat la cabana de vânătoare Esigman, a urmat plecarea cu mașinile spre Predeal, iar la ora 22,15 spre București.

Vizita în România s-a încheiat pe 22 februarie 1970, baronul Élie de Rothschild și Alfred Fischler fiind conduși la aeroport de Gheorghe Rădulescu, Eugen Luchian și un vicepreședinte al B.R.C.E. (Ilie Voicu plecase între timp în R.F.G.)⁸⁹.

Vădit impresionat de bogăția de vânat și de farmecul peisajelor din România, bogatul vânător parizian s-a gândit la o modalitate de a îmbina plăcutul cu utilul, astfel încât, la scurtă vreme după întoarcerea sa la Paris, a venit cu o propunere surprinzătoare pentru autoritățile române.

În opinia lui Élie Rothschild, extraordinarul potențial cinegetic al României nu era folosit în mod corespunzător și, pe cale de consecință, nici profiturile obținute de statul român nu se situau la un nivel optim. Potrivit baronului, țări mult mai sărace în resurse cinegetice, precum Polonia, Cehoslovacia și chiar Ungaria, realizau profituri incomparabil mai mari decât România.

⁸⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 57, f. 42-44.

Cea mai bună cale pentru a spori sumele de bani în valută încasate de statul român ar fi fost organizarea unui parc de vânătoare model, în cadrul căruia să se desfășoare partide de vânătoare cu „succes garantat”, hazardul specific acestui gen de activitate trebuind a fi limitat la maximum. Detaliind organizarea parcului, Élie Rothschild era de părere că „populația” acestuia ar trebui constituită nu numai din „fazani și animale mici, ci și din mistreți și vânat mare”. Pe de altă parte, detaliind acest din urmă aspect, vânătorul parizian atrăgea atenția oficialilor români că „oricât de mare ar fi abundența mistreților, ea nu trebuie lăsată totuși la voia întâmplării”.

Cu alte cuvinte, nu era suficientă crearea unei simple rezervații, în care fauna să se dezvolte după legile proprii, ci trebuia înființată o crescătorie de mistreți, care să ofere „o abundență constantă de vânat”. În plus, nu era necesar ca mistreții să aibă dimensiuni mari, fiind chiar mai indicat ca dimensiunile lor să fie mai modeste, întrucât, potrivit experienței sale, la preconizatele partide de vânătoare urmau a veni nu doar vânători experimentați, „capabili să aștepte două-trei zile un mistreț”, ci și „mulți snobi, care vor pretinde să vadă și să tragă încă din prima zi în vânat”. Desigur, așa cum sublinia baronul, „nimeni nu va fi vinovat că mulți dintre aceștia nu vor nimeri, organizatorii români nefiind răspunzători de calitatea de trăgători a vânătorilor”.

Pentru succesul comercial al viitorului parc de vânătoare se aprecia că o condiție esențială va fi „primirea excelentă” a vânătorilor, la un nivel apropiat de cea de care beneficiase inițiatorul proiectului. Alături de aceasta, erau avute în vedere și anumite operațiuni psihologice, „de influențare pozitivă” și persuadare a vânătorilor cu portofele bine garnisite.

Astfel, baronul Élie de Rothschild sugera ca, la hotelurile și cabanele unde vor fi găzduiți vânătorii, să ruleze obligatoriu, într-un moment bine ales din punct de vedere psihologic – eventual după o partidă de vânătoare reușită – un film despre vânătoarea de urși și cerbi. După această „pregătire a terenului”, ghizii și călăuzele care însoțeau vânătorii urmau să le sugereze „spectatorilor”, cu mult tact, că o asemenea vânătoare ar putea fi organizată și pentru ei, dar că obținerea unui trofeu (blănuri de urs, coarne de cerb etc.) costă destul de scump (cca 1.000-1.200 de dolari). Baronul, bun psiholog și rafinat cunoscător al potențailor vremii, își exprima convingerea că „nici un vânător bogat nu va rezista tentației de a cere organizarea unei astfel de partide și pentru el”.

Cunoașterea psihologiei viitorilor clienți ai parcului este relevantă și de sugestia lui Rothschild de a fi „eliminate tracasările vamale și administrative” ale acestora. În acest sens, el era de părere că s-ar putea organiza un sistem prin care vânătorii să predea armele și munițiile la Paris, unde să fie sigilate de vameșii francezi, și să le primească la sosire, prin vama românească, „fără a mai fi nevoie să se completeze formulare inutile”. Eventual, „un acord vamal între cele două țări în această problemă ar putea aranja lucrurile”, astfel încât „onorabilii vânători” să nu fie stresați de chestiuni administrative.

De altfel, referindu-se la modalitățile practice de organizare a parcului, Élie de Rothschild era de părere că această întreprindere, chiar dacă formal va fi subordonată Oficiului Național de Turism, va trebui să-și păstreze o oarecare independență, în sensul de a fi condusă de oameni de specialitate. În acest fel nici nu ar fi fost nevoie de reclame sau afișe, precum în cazul activităților turistice „clasice”, întrucât partidele de vânatoare organizate în acest parc „nu vor fi accesibile maselor largi de turiști, ci numai oamenilor bogați și foarte bogați”.

Transpunerea în practică de către partea română a acestor recomandări organizatorice minimale ar fi permis, în opinia baronului, garantarea faptului că „cei ce vor veni o dată, vor reveni și în viitor și, la rândul lor, vor face o propagandă reușită condițiilor de vânatoare din România”.

Pornind de la aceste considerente, baronul de Rothschild a arătat oficialilor români că „ar fi gata să ia asupra sa organizarea unui astfel de centru, bineînțeles în schimbul unei cote din beneficiu sau a concesiunii pe o perioadă de timp, proporțională cu investițiile făcute”. Cea de-a doua variantă era și cea dezirabilă pentru inițiatorul proiectului, baronul sugerând faptul că, fără doar și poate, „concesionarea ar fi o formă mai convenabilă părții române, întrucât riscurile inerente începutului vor fi suportate numai de banca sa”.

Propunerea baronului a fost primită cu interes de partea română, conducerea Securității apreciind că materializarea sa ar fi un pas înainte în acțiunea de influență desfășurată asupra acestuia. Totodată, prin crearea unui astfel de parc de vânatoare se întrezărea, pe lângă beneficiile economice, posibilitatea unor viitoare acțiuni de acest tip, care să fie desfășurate în condiții optime asupra altor personalități din Occident.

La 21 mai 1970, președintele Consiliului Securității Statului, Ion Stănescu, informa conducerea superioară a partidului asupra faptului că baronul de Rothschild, în dorința de a realiza o înțelegere concretă în

această problemă, invita la Paris, în prima jumătate a lunii iunie, doi reprezentanți români, „oameni de specialitate” din conducerea O.N.T. sau din alt departament, pentru a pune la punct diferitele aspecte practice ale proiectului. Acțiunea preconizată de Ion Stănescu obținuse deja aprobarea lui Iosif Banc, la acea dată vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dar se pare că Nicolae Ceaușescu nu a agreeat acest proiect.

***Aprilie 1970 - un demnitar comunist pe malurile Senei:
caviar, șampanie și... bussines!***

În aprilie 1970 Gheorghe Rădulescu a efectuat o vizită în Franța, ocazie cu care a avut întreveneri și cu o serie de oameni de afaceri influenți, relațiile personale ale acestuia cu mediile franceze de interes fiind consolidate. În programul lui Gh. Rădulescu, ponderea timpului rezervat pentru discuțiile cu baronul Élie de Rothschild era una considerabilă. Astfel, prima zi a vizitei, 14 aprilie 1970, a fost rezervată vizitării sediului băncii, urmată de un dejun la etajul opt al clădirii. În timpul prânzului, la care au participat oameni de afaceri și specialiști francezi din domeniile petrolier, bancar, minier, s-au stabilit o serie de întâlniri de afaceri cu omologii români. După amiază, la orele 14.00, a avut loc o ședință de lucru consacrată strict domeniului bancar. Seara zilei de marți a fost, de asemenea, era rezervată baronului.

A doua zi, discuțiile de afaceri și prânzul au fost rezervate conducerii *Société minière et métallurgique de Peñarroya*, societate înființată încă din 1881 și ale cărei capitaluri fuseseră asigurate, în parte, prin filiala franceză a familiei de bancheri Rothschild. După-amiază au urmat alte întâlniri cu oameni de afaceri din bănci și din domeniul petrolului, iar seara s-a încheiat cu un dîneu în 11 rue Masseran, în celebrul *L'hôtel de Masseran* (achiziționat de baronul Élie de Rothschild după moartea contelui Étienne de Beaumont, în 1956)⁹⁰. Meniul era alcătuit din: *Scampi Thermidor, Aiguillette de boeuf en croûte, Jardinière de légumes, Salade, Omelette soufflée*. Vinurile servite erau pe potriva mâncărurilor oferite: *Champagne Pol Roger*, an de producție 1961, și *Château Lafite Rothschild*, an de producție 1941⁹¹.

⁹⁰ https://fr.wikipedia.org/wiki/H%C3%B4tel_de_Masseran (consultat la 15 mai 2015).

⁹¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 57, f. 14.

Programul celei de-a treia zi a vizitei era în bună măsură rezervat tot baronului, incluzând un dejun numai cu acesta, vizitarea galeriei de artă a familiei Rothschild, un cocktail la ora 19, oferit de doamna Cécile de Rothschild în 29 Faubourg St. Honoré (cu participarea a doi ambasadori), iar cina a fost luată la celebrul restaurant *Alcazar*, 62 rue Mazarine.

Vineri, 17 aprilie, demnitarul român a avut o altă serie de întrevederi și negocieri, iar la finalul zilei ambasada României a oferit o cină, la care au fost invitați atât baronul Élie de Rothschild, cât și alte personalități politice și din mediul francez de afaceri. Meniul a constat din *Caviar du Delta du Danube*, *Consommé au parmesan*, *Chateaubriand grande sauce aux truffes*, „Mititei” (*hachis de viande*) *grillés*, *Bouquetières de légumes*, *Salade de laitue*, *Plateau de fromages*, *Charlotte aux fraises*, *Café*. Ca băuturi, au fost servite *Riesling de Târnave*, *Cabernet „Dealul Mare”*, *Champagne „Jidvei”*, *Cognac „Milcov”* și *„Dacia”*⁹².

Sâmbătă, Gheorghe Rădulescu, însoțit de Eugen Luchian, a luat micul dejun la una din proprietățile baronului Élie de Rothschild, *Château de Ferrières*. Acest castel, aflat la cca. 26 km de Paris, se afla în posesia familiei Rothschild încă de la începutul secolului XIX, fiind considerat, de departe, drept cel mai mare și luxos castel, reamenajat de arhitectul englez Joseph Paxton între anii 1855-1859, la ordinul baronului James de Rothschild⁹³.

După cum se poate lesne observa, atenția pe care bancherul francez a arătat-o delegației române a fost una cât se poate de evidentă, tratamentul de care s-a bucurat demnitarul român dovedind, în opinia noastră, faptul că ambele părți erau cel puțin la fel de interesate în finalizarea cu succes a negocierilor.

De altfel, după revenirea lui Gheorghe Rădulescu la București, bancherul nu a fost uitat, sarcina „cultivării” sale fiind încredințată lui Eugen Luchian. „Mici atenții”, printre care și caviarul care fusese apreciat la cina oferită de ambasada României, au fost direcționate, cu discreție, către Paris, reușindu-se menținerea unor relații mai mult decât amabile. Dovadă stă o scrisoare din 28 octombrie 1970, prin care baronul îi mulțumea lui Luchian pentru deliciosul caviar pe care i-l trimisese prin intermediul lui Alfred Fischler.

⁹² *Ibidem*, f. 10.

⁹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Ch%C3%A2teau_de_Ferri%C3%A8res (consultat la 15 mai 2015).; vezi și Anka Muhlstein, *Baron James. The Rise of the French Rothschilds*, New York, Vintage Books, 1984.

Rezultatele vizitei lui Gheorghe Rădulescu au fost consolidate și extinse în timpul vizitei întreprinse de Nicolae Ceaușescu în Franța, în perioada 15-19 iunie 1970. În cursul convorbirilor avute cu președintele Georges Pompidou, Nicolae Ceaușescu a insistat pe „dezvoltarea cooperării reciproc avantajoase” în domeniile comercial, cultural, al cooperării științifice⁹⁴.

Problemele referitoare la colaborarea economică și în domeniul financiar-bancar au fost discutate, inițial, la nivel înalt, de premierul Franței, Jacques Chaban-Delmas, și prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României, Ilie Verdeț⁹⁵. În cadrul negocierilor privind căile de îndeplinire a obiectivului general, enunțat încă de la începutul discuțiilor – dublarea volumului relațiilor economice și al schimburilor comerciale în următorii cinci ani – partea română a adus în atenție dorința României de a obține un credit din Franța, care ar fi înlesnit rezolvarea unor probleme de ordin financiar legate de dezvoltarea relațiilor economice româno-franceze.

Aceeași problemă a fost abordată și de Nicolae Ceaușescu, în discuția cu Georges Pompidou, acesta arătând că „guvernul român a purtat discuții în legătură cu obținerea de credite, cu diferite țări, inclusiv cu țările socialiste, care nu au posibilitatea să ni le acorde, deoarece apelează ele însele la credite. România ar dori să obțină credite cu dobândă redusă, la nivelul celei prelevate de la țările în curs de dezvoltare și pe termen lung, de minimum 10 ani, cu începerea rambursării după 1975”⁹⁶. Cunoscând competiția economică dintre Franța și R.F.G., Nicolae Ceaușescu nu a uitat să adauge că „discuții sunt în curs cu alte țări, inclusiv cu R.F.G. Desigur, România ar fi foarte bucuroasă să obțină un credit din Franța, credit ce ar fi de o mare utilitate pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare franco-române”⁹⁷.

Chestiunile de detaliu au fost discutate de Cornel Burtică, ministru al Comerțului Exterior, și Gheorghe Cioară, prim-vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării, cu Valery Giscard d’Estaing, ministrul Finanțelor. Principalele subiecte abordate au fost schimburile comerciale curente, cooperarea economică bilaterală, cooperarea cu terțe state și crearea unei bănci franco-române. Opinia exprimată de Giscard

⁹⁴ Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 288.

⁹⁵ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe, dosar nr. 17/1970, f. 30-31.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 32.

⁹⁷ *Ibidem*.

d'Estaing în privința creării băncii a fost „favorabilă față de această propunere”, ministrul francez subliniind că „vom încuraja în special băncile naționale pentru a ușura crearea acestor contacte bancare”⁹⁸.

Evoluția ulterioară a relațiilor bilaterale a dovedit că ambele state erau deopotrivă de interesate în consolidarea cooperării.

Negocierile oficiale pentru înființarea băncii româno-franceze

Așa cum am arătat, conducerea partidului a aprobat în luna aprilie 1970 ca Banca Română de Comerț Exterior să fie autorizată să trateze în mod oficial cu unele bănci franceze, precum și cu autoritățile competente, înființarea unei bănci cu capital mixt româno-francez.

Ca urmare, B.R.C.E. a demarat discuții cu autoritățile franceze și cu băncile franceze corespondente și a stabilit cu *Credit Lyonnais* întocmirea unui studiu de fezabilitate din care să rezulte viabilitatea băncii româno-franceze. Acest studiu a fost finalizat în noiembrie 1970 și, pe baza sa, în perioada 7-18 decembrie, au continuat discuțiile româno-franceze în legătură cu înființarea băncii.

La negocieri au participat următoarele bănci:

1. *Banque Française du Commerce Extérieur* – bancă guvernamentală;
2. *Banque Nationale de Paris* – bancă naționalizată;
3. *Credit Lyonnais* – bancă naționalizată;
4. *Société Générale* – bancă naționalizată;
5. *Banque de Paris et des Pays Bas* – bancă particulară;
6. *Credit Industriel et Commercial* – bancă particulară;
7. *Credit du Nord* – bancă particulară;
8. *Credit Commercial de France* – bancă particulară;
9. *Banque Rothschild* – bancă particulară;
10. *Banque de Suez et de l'Union des Mines* – bancă particulară;
11. *Banque de l'Union Parisienne* – bancă particulară;
12. *Banque de l'Union Europeenne* – bancă particulară.

După prima ședință de lucru româno-franceză, în care, pe baza studiului de fezabilitate, s-a ajuns la concluzia că banca proiectată este viabilă, reprezentanții băncilor franceze au avut o reuniune proprie pentru stabilirea poziției cu privire la participarea la capital. Pe parcursul

⁹⁸ Idem, dosar nr. 31/1970, f. 4.

discuțiilor, *Banque de l'Union Parisienne* și *Banque de l'Union Europeenne* s-au retras, declinând interesul pentru proiect, iar reprezentanții *Banque de Suez et de l'Union des Mines* au cerut un răgaz, pentru o analiză mai aprofundată a proiectului.

Celelalte nouă bănci franceze și-au dat acordul de principiu cu privire la participarea cu capital la banca româno-franceză, în următoarele condiții:

„1. Capitalul subscris al băncii, 22 milioane franci francezi (4 milioane dolari S.U.A.), din care 50% subscris de partea română și 50% de partea franceză. Din totalul capitalului subscris, 50% să se verse imediat, iar diferența de 50% în termen de până la 5 ani”⁹⁹.

Se preconiza ca băncile franceze să fie împărțite în două grupe:

- o grupă, alcătuită din băncile mari (*Credit Lyonnais, Banque Nationale de Paris, Société Général* și *Banque de Paris et des Pays Bas*), care să participe într-o proporție egală, mai ridicată, la capital;
- o a doua grupă, reunind *Banque Française du Commerce Extérieur* și băncile particulare, participa la formarea capitalului tot în proporții egale, dar aportul lor era mai redus.

O a doua condiție era aceea ca „banca să poată acorda credite în valoare de maximum 200 milioane franci francezi, din care maximum 130 milioane franci francezi unei singure țări”¹⁰⁰. Această condiție a fost acceptată de partea română sub rezerva ca în protocolul de constituire al băncii, care urma a fi semnat de toate băncile participante, să se stipuleze că atât capitalul, cât și plafonul de risc să poată fi majorate pe măsura necesităților rezultate din creșterea volumului de operații.

O a treia condiție era aceea a remunerării capitalului vărsat, încă din primul an de funcționare, cu o dobândă de 6%, provenită din profitul băncii. În lipsa beneficiilor în primul an de activitate, acest coeficient urma să fie plătit efectiv până la sfârșitul primilor trei ani de activitate.

O altă condiție se referea la faptul că, pentru a se asigura fondurile necesare plăților curente și pentru a se evita fiscalitatea excesivă, atât băncile franceze, cât și B.R.C.E. vor face depozite la banca româno-franceză în valoare de 11 milioane franci francezi (diferența între capitalul

⁹⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 1/1971, f. 31.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

subscris și capitalul vărsat). Constituirea acestor depozite urma a fi făcută de către bănci în mod proporțional cu participarea lor la capital.

Pentru asigurarea unor venituri care să acopere cheltuielile băncii încă din primul an, s-a convenit ca în protocolul de constituire a băncii mixte să se precizeze că părțile se angajează să furnizeze băncii într-un mod cât mai echilibrat posibil volumul de operații necesare pentru asigurarea bunei funcționări. În același scop, băncile participante se angajau să însărcineze Consiliul de Administrație și Comitetul de direcție să ia măsurile optime de reducere a cheltuielilor și de majorare a veniturilor, astfel încât să se asigure buna funcționare a băncii din primul an de activitate.

În pofida acestor prevederi, băncile franceze se încăpățâneau să impună în protocolul de constituire a băncii un paragraf conform căruia, dacă veniturile nu vor acoperi cheltuielile și nu va putea fi asigurată plata dobânzilor la capital, diferențele să fie suportate în mod unilateral de partea română.

Întrucât o astfel de prevedere contravenea principiilor de funcționare a societăților mixte, potrivit cărora atât beneficiile, cât și riscurile se împart în mod proporțional cu participarea la capital, reprezentanții B.R.C.E. nu au semnat protocolul de constituire a băncii româno-franceze și s-au retras de la negocierile oficiale.

Aproximativ în aceeași perioadă, baronul Élie de Rothschild își exprima dorința de a mai veni la o vânătoare în România¹⁰¹, iar plasarea sa la începutul lunii ianuarie 1971¹⁰² oferea o ocazie excelentă pentru partea română de a continua într-o manieră informală negocierile începute la Paris și care intraseră în impas. Ca urmare, vicepreședintele Consiliului de Miniștri întocmea la 22 decembrie 1970 Nota nr. P.K. 3636 către conducerea partidului în care arăta:

¹⁰¹ Exprimată la începutul lunii noiembrie 1970, această dorință a baronului a fost imediat „pusă în lucru” de către Eugen Luchian. Deși Gogu Rădulescu lipsea din țară până pe 28 noiembrie, Luchian a trecut la organizarea vânătorii de mistreți, eventual și cerbi, pentru zilele de 4 și 5 decembrie 1970, fără a mai aștepta aprobările de rigoare, anunțându-l în 25 noiembrie, printr-un telex, pe Fischler asupra „probabilității” venirii celor doi în România pe 3 decembrie 1970 - A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 57, f. 35.

¹⁰² Alfred Fischler a răspuns cu o telegramă la telexul lui Luchian, precizând că baronul nu va putea veni în România în luna decembrie, ci „de preferință în ianuarie” - *ibidem*.

„Până în prezent Banca Rothschild s-a declarat de acord să participe cu o cotă de 8-10% la capitalul băncii româno-franceze ce urmează a lua ființă, precum și să acorde un împrumut de 20 milioane dolari Băncii Române de Comerț Exterior.

Deoarece consider că este în interesul nostru să menținem bune relații cu această bancă, în scopul finalizării și a altor acțiuni ce au fost abordate cu ocazia vizitei subsemnatului în Franța în luna aprilie a.c., propun a se aproba invitarea baronului Élie Rothschild la o partidă de vânatoare (2-3 zile) în prima jumătate a lunii ianuarie 1971¹⁰³.

Aprobarea „acțiunii” a venit fără întârziere, Cancelaria C.C. a P.C.R. transmițând acordul conducerii superioare de partid (Hotărârea Secretariatului C.C. al P.C.R. nr. 3.463 din 23 decembrie 1970)¹⁰⁴, pentru invitarea unei delegații de oameni de afaceri francezi, condusă de baronul Élie de Rothschild, toate cheltuielile urmând a fi suportate de Secretariatul General al Consiliului de Miniștri.

În luna ianuarie 1971 era programată reunirea la Paris a comisiei mixte de cooperare economică româno-franceză, o bună ocazie pentru o încercare de a determina factorii guvernamentali francezi să efectueze unele presiuni pentru ca băncile franceze implicate în proiectul comun să renunțe la clauza potrivit căreia eventualele pierderi ale băncii franco-române să fie suportate numai de partea română. În acest context, o „influențare pozitivă” paralelă cu lucrările comisiei apărea ca o acțiune dezirabilă. Așadar, Ilie Mihai („Baciu”) l-a vizitat în data de 7 ianuarie 1971 pe baron pentru a-i transmite invitația vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Gogu Rădulescu, de a participa la o vânatoare de mistreți în România, timp de două zile, în perioada 15-31 ianuarie¹⁰⁵.

Élie de Rothschild a mulțumit foarte mult, dar „și-a manifestat profundul regret de a nu putea răspunde favorabil, așa cum ar fi dorit, invitației”. În aceeași zi, acesta i-a expediat (prin intermediul lui Ilie Mihai) lui Gogu Rădulescu o scrisoare în care îi mulțumea pentru invitație, explicându-i că „din păcate, toate week-end-urile mele sunt ocupate până în luna martie și din nefericire sunt extrem de ocupat și am multe călătorii de făcut, atât în Franța, cât și în străinătate”, neuitând să adauge „datoria înainte de toate”¹⁰⁶.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 27.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 24.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 32.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 30

Probabil că nu vom ști niciodată dacă situația era reală sau baronul a dorit să evite o „prelucrare” din partea românilor. Cert este că negocierile purtate la Paris pentru înființarea băncii franco-române au fost deblocate doar după ce partea română a amenințat că renunță la proiect, urmând să înființeze la Paris doar o reprezentanță a B.R.C.E.

În acest punct, îndrăznim să afirmăm că partea franceză era cel puțin la fel de interesată ca cea română în materializarea proiectului, multe din așa-zisele „facilități” acordate românilor reprezentând, de fapt, un deziderat al partenerilor francezi într-o continuă căutare de plasamente financiare și extindere a relațiilor comerciale¹⁰⁷.

Nu lipsite de semnificație sunt și interesele strict personale ale unora din personajele implicate în negocieri. De exemplu, potrivit informațiilor culese de Securitate, Alfred Fischler se visa președintele viitoarei bănci franco-române, acționând pe multiple paliere pentru desemnarea sa în această funcție (de altfel, ulterior, Fischler a fost primul care a deschis un cont la Banca Franco-Română, pe numele *Compagnie Européenne de Céréales, Importatrice-Exportatrice de céréales*)¹⁰⁸.

Congruența intereselor celor două părți, poziția fermă adoptată de negociatorii români și apariția riscului ca proiectul să se prăbușească au condus la îndepărtarea ultimelor obstacole, la masa tratativelor.

În același timp, în România a fost creat cadrul legal pentru înființarea unei bănci mixte, prin Legea nr. 1/17 martie 1971 „cu privire la activitatea de comerț exterior, de cooperare economică și tehnico-științifică a Republicii Socialiste România”. Potrivit art. 58, „organizațiile

¹⁰⁷ Potrivit unui raport al lui Eugen Luchian, Élie de Rothschild s-a sesizat că România nu a folosit linia de credit de 20 milioane de dolari oferită de Banca Rothschild pentru că dobânda solicitată era cu 1,5% mai mare decât cea practică de alte bănci – A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 16.547, f. 9-11. În acest context, apare întrebarea legitimă cine manevra pe cine? Gogu Rădulescu și Eugen Luchian îl „influențau pozitiv” pe baron sau acesta, folosind largul concurs al lui Alfred Fischler, încerca să încheie afaceri cât mai avantajoase, în detrimentul statului român?

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 58. De altfel, jocul dubios al lui Fischler i-a determinat pe ofițerii de securitate să-l pună sub urmărire pe acesta atunci când se afla la București (nume de cod „Facla”) și să ia măsuri de a-i limita contactele cu funcționarii români ai Agenției Economice din Paris. Obstrucționarea nu a trecut neobservată, astfel încât Fischler nu a ezitat să-i reproșeze direct șefului agenției schimbarea de atitudine: „dacă vrei informații despre mine, întreabă poliția voastră secretă, unde am un dosar gros, sau poliția politică din Franța, unde sunt, de asemenea, binecunoscut!” – *ibidem*, f. 5-6.

economice române pot constitui, cu aprobarea organelor în drept, societăți mixte în străinătate și în Republica Socialistă România, în domeniul producției industriale și agricole, al activității de construcții, transporturi, comerț, cercetare tehnico-științifică și servicii¹⁰⁹. Statul român asigură și garantează aportul financiar al organizațiilor economice române la societățile mixte din străinătate, precum și funcționarea societăților mixte în România¹¹⁰.

După numai trei săptămâni de la adoptarea acestei legi, echipele de negociatori români și francezi semnau, la 23 martie 1971, *Protocolul de acord* privind înființarea Băncii Franco-Române. Într-un timp relativ scurt a fost elaborat și „Statutul Băncii Franco-Române”, documentul fiind semnat de reprezentanții băncilor participante, în prezența notarilor, în ziua de 10 iunie 1971. Activitatea operațională a băncii a început la data de 1 septembrie 1971¹¹¹.

În mod firesc, înființarea băncii franco-române era privită ca un succes nu doar de partea română, ci și de către francezi, deopotrivă de interesați în lărgirea relațiilor economice, mai ales că, în acel moment, competitorii vest-germani se arătau foarte activi în relația cu blocul socialist. În acest sens, ministrul de finanțe și viitorul președinte al Franței, Valéry Giscard d'Estaing, în cadrul discuțiilor purtate la București cu Nicolae Ceaușescu, în timpul audienței din 12 noiembrie 1971, aprecia că „realizarea problemei cu banca a sosit la un moment foarte bun, deoarece asigură prezența României în problemele financiare internaționale, și cred că o țară ca a dumneavoastră, care, în orice caz are o vocație de a participa la comerțul internațional, nu poate fi absentă din problemele financiare”¹¹².

¹⁰⁹ B.O., nr. 33, 17 martie 1971.

¹¹⁰ Constituirea de către organizațiile economice române a unor societăți mixte pe teritoriul României a fost reglementată prin Decretul nr. 424/2 noiembrie 1972 „pentru constituirea, organizarea și funcționarea societăților mixte în Republica Socialistă România” – vezi, pe larg, Cristina Bumbac, *Analiza legislației referitoare la investițiile de capital străin în vigoare în România până la edictarea Decretului-lege nr. 96/1990*, în Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, „Tezaur. 1990”, vol. III, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1990, p. 166-179.

¹¹¹ Aceste informații ne-au fost puse la dispoziție de d-na. dr. Brândușa Costache, căreia îi mulțumim și pe această cale.

¹¹² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe, dosar nr. 99/1971, f. 5.

Disponibilitatea Franței pentru consolidarea și extinderea cooperării și a relațiilor economice era afirmată fără ezitare de ministrul francez:

„Președintele Pompidou m-a rugat să vă transmit că își amintește de obiectivele pe care le-ați definit și care vizau să facă din Franța primul partener al României. Nu am ajuns încă la acest stadiu, însă la rândul nostru vom continua efortul în această direcție, în ce privește deschiderea comerțului nostru exterior produselor românești. Astăzi vom semna dispozițiile referitoare la suprimarea sau lărgirea anumitor contingente și avem intenția să continuăm pe această cale. (...) Să fim cu totul obiectivi: dintre toate proiectele de cooperare industrială, în momentul de față cooperarea cu România este aceea care merge cel mai bine”¹¹³.

Epilog „vânătoresc”: punct ochit, punct lovit!

Incursiunea noastră în culisele unei operațiuni obscure a Securității și-a propus mai puțin să demonteze *mecanismele concrete* de acțiune în Occident ale acestei instituții, cât să se constituie într-un prilej pentru a sublinia *complexitatea deosebită a politicii externe și a strategiei de dezvoltare economică* edificate de oamenii de stat de la București în deceniile șapte și opt ale secolului trecut.

Investigarea documentelor de arhivă, cumulată cu mărturiile participanților direcți la evenimente, indică fără putință de tăgadă faptul că îndepărtarea de bagheta conducătoare de la Moscova nu a reprezentat o politică de conjunctură, o ambiție personală a unui lider frământat de grija prezervării puterii personale, ci a fost un fenomen complex, cu cauze multiple, iar identificarea strategiilor optime pentru integrarea României cu succes în economia mondială¹¹⁴ și pentru construirea unei poziții respectate în concertul relațiilor internaționale nu a fost deloc un proces simplu. În acest efort au fost angrenați factori diverși, de la forțele de producție internă, la aparatul birocratic al ministerelor Comerțului Exterior și Afacerilor Externe, de la mesagerii culturii române, până la ofițerii de securitate deplin conspirați.

Bilanțul acțiunii de *lobby* pe care am prezentat-o în paginile de față a fost, în opinia noastră, unul pozitiv. Mai exact, *Banque Franco-*

¹¹³ *Ibidem*, f. 3-4.

¹¹⁴ Semnificativă este fie și numai creșterea exporturilor României, de la 8,3 miliarde lei valută în 1967, la 12,3 miliarde lei valută în 1971, din care în devize libere de la 3,0 la 4,9 miliarde - Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 46

Roumaine a luat ființă la Paris în 1971, investiția de constituire fiind împărțită de cele două părți în mod egal. Statul român a fost reprezentat de Banca Română de Comerț Exterior - la acea vreme, una dintre cele mai importante bănci ale Europei Centrale și de Est (la acea vreme B.R.C.E. avea legături de corespondent cu cca 800 de bănci cu sediul în țări capitaliste¹¹⁵), iar statul francez de opt dintre cele mai importante bănci franceze. Structura acționariatului s-a păstrat timp de 30 de ani aproape aceeași, pachetul majoritar aparținând astăzi Băncii Comerciale Române - 50% , iar restul unui grup de bănci franceze de prim-rang: 1. *BNP Paribas* 18,80% 2. *Credit Lyonnais* 16,25% 3. *Societe Generale* 6,15% 4. *Credit Industriel et Commercial* 4% 5. *Credit Commercial de France* 2,40% 6. *Credit du Nord* 2,40%¹¹⁶.

De altfel, succesul din Franța a reprezentat o adevărată „spargere a gheții”, România finalizând în aceeași perioadă o serie de alte acțiuni semnificative: intrarea în GATT (14 noiembrie 1971), dezvoltarea unor contacte comerciale cu Piața Comună, iar peste un an, la 7 decembrie 1972, președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, semna Decretele nr. 493 și 494 pentru aderarea țării noastre la FMI și, respectiv, BIRD, acestea urmând să intre în vigoare după două zile, la 9 decembrie 1972¹¹⁷.

Acțiunea de succes derulată în Franța a încurajat România să inițieze proiecte similare și în alte state occidentale, cel mai semnificativ pas fiind înființarea în 1973 a *Anglo-Romanian Bank Limited*, având ca acționari B.R.C.E. (50%), *J.P. Morgan Chase* (20%) și *Barclay's* (30%). Noua bancă s-a specializat în finanțarea activităților de comerț internațional în Europa Centrală și de Est și în operațiuni de nișă de piață, axându-se mai cu seamă pe activități de finanțare a operațiunilor de export-import¹¹⁸. Pe aceeași strategie au fost create și *Misr Romanian*

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 48.

¹¹⁶ <http://www.granturi.ro/finantatori/banci/banque-franco-roumaine-1266.html>

¹¹⁷ Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 75. Evident, cercetările ulterioare vor trebui să elucideze proporțiile în care aceste acțiuni au fost într-adevăr succese ale statului român, în paralel cu analiza intereselor majore ale respectivelor instituții pentru crearea unor pârghii de intervenție în interiorul lagărului socialist. Interesul a fost reciproc, a venit România în întâmpinarea unor strategii occidentale de destabilizare a adversarilor ideologici, a avut câștig de cauză lobby-ul românesc sau cel al cercurilor occidentale? Iată doar câteva întrebări care, până în momentul de față, nu au primit decât răspunsuri parțiale.

¹¹⁸ <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1254003-anglo-romanian-bank-singura-banca-britanica-capital-romanesc.htm>

Bank, cu sediul la Cairo, împreună cu *Banque Misr, Frankfurt Bukarest Bank*, împreună cu mari bănci germane, și Banca Italo-Romena, împreună cu bănci italiene.

Viabilitatea noii bănci, *Banque Franco-Roumaine*, a fost dovedită nu doar pe parcursul existenței regimului comunist din România, ci și ulterior. Astfel, după 1989, banca a continuat să funcționeze, deschizând în 1991 o sucursală la București. Extinderea portofoliului de clienți a determinat ulterior deschiderea unor birouri de reprezentare la Timișoara (1997) și Constanța (1998), transformate în agenții în anul 2003. Ulterior, în anul 2004, Banca Comercială Română, care preluase controlul asupra *Banque Franco-Roumaine* (ca succesoare a B.R.C.E.¹¹⁹ și *Bancorex*), a decis fuzionarea subsidiarelor sale *Anglo-Romanian Bank Limited* din Anglia, *Frankfurt Bukarest Bank*, din Germania și *Banque Franco-Roumaine*, din Franța. Noua instituție bancară, care poartă numele *Anglo-Romanian Bank* și are sediul la Londra, dispunea de un capital de 101 milioane de euro, iar activele sale sunt de 319 milioane de euro¹²⁰.

În ceea ce privește Departamentul de Informații Externe al Securității, ofițerii acestei structuri au fost implicați în anii următori în tot mai multe operațiuni menite să conducă la obținerea de credite în condiții avantajoase pentru țara noastră. Potrivit unui raport din 15 mai 1975, cu privire la acțiunea „Delfinul”, fuseseră finalizate credite în valoare de 980.000.000 dolari S.U.A., dintre care credite financiare în valoare de 680.000.000 \$ și credite industriale și linii de finanțare totalizând 300.000.000 \$. Creditele respective au fost obținute pe perioade de 5-8 ani, cu dobândă sub nivelul pieței (între 4 – 9,25%). La acel moment se aflau în lucru, într-o fază înaintată, o serie de alte operațiuni speciale vizând obținerea de:

- a) credite financiare - din Kuweit, Abu-Dhabi, R.F. Germania și Libia.
- b) credite industriale și linii de finanțare – din Japonia, Anglia, Austria și S.U.A.

¹¹⁹ B.R.C.E. a fost „primenită” și adaptată noilor condiții prin Hotărârea de guvern nr. 1.356 din 28 decembrie 1990, privind înființarea Băncii Române de Comerț Exterior – S.A. – M.O., nr. 10, 18 ianuarie 1991. Din rațiuni de marketing, în 1995 și-a schimbat numele în „Bancorex”, funcționând sub această titulatură până la falimentul din 1999.

¹²⁰ <http://www.bizwords.ro/article/economie/5784/Subsidiarele-din-Occident-ale-BCR-au-fost-absorbite-de-Anglo-Romanian-Bank.html>

Concomitent, se întreprindeau o serie de acțiuni pentru a se depista noi posibilități de obținere a unor credite sau linii de finanțare din Iran, Venezuela, R.F. Germania, Elveția și S.U.A.¹²¹

Așadar, se impun cercetări viitoare pentru a face lumină în acest domeniu atât de complex și pentru a permite reconstituirea adevăratelor dimensiuni ale activităților desfășurate de Securitate peste hotare, mai cu seamă în ceea ce privește acțiunile de lobby și de influență. În acest punct, reiterăm interesul aparte pe care îl prezintă delimitarea câștigătorului în aceste operațiuni din „tranșeele” frontului secret. Cine a influențat pe cine? Cine a câștigat și cine a pierdut în astfel de afaceri? Sau a fost vorba de afaceri „reciproc avantajoase”? Credem că singurul element de validare îl reprezintă... timpul, sau, mai precis, efectele pe termen mediu și lung ale unei operațiuni sau alteia!

Pe de altă parte, „contactele speciale” stabilite cu baronul Élie de Rothschild nu au fost fructificate doar în domeniul bancar, ci au facilitat în anii următori și derularea unor alte operațiuni comerciale și de cooperare în domeniul industrial. În plus, fără a plăti „drepturi de autor”, proiectul „parcului de vânătoare model” nu a fost dat uitării, conducerea de atunci a României conștientizând tot mai bine valoarea extraordinară a fondului cinegetic național și necesitatea administrării cât mai chibzuite a acestuia în scopul sporirii încasărilor bugetare și a prezervării fondului cinegetic, problemă rămasă deosebit de acută până în ziua de astăzi¹²².

¹²¹ C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu, București, Editura Enciclopedică, 2011, pp. 191-193.

¹²² Desigur, acțiunile de protecție a fondului cinegetic au fost interpretate după dispariția regimului comunist în fel și chip, de obicei în cheia „anticomunismului cu orice preț”, cei angajați în astfel de „critici” eludând uneori propria responsabilitate în derularea evenimentelor. Astfel, Vasile Crișan, un oficial al Inspecției de Vânătoare, organizator al vânătorilor oficiale, aprecia că Nicolae Ceaușescu „pentru a putea vâna cât mai mult, la numai doi ani de la preluarea puterii a dispus ca în domeniul vânătorii să se ia o serie de măsuri deosebit de favorabile lui, dar dezastruoase pentru întregul sector de vânătoare și mai ales pentru vânători. Iată câteva dintre aceste măsuri. Încă înainte de anul 1965, existau deja unele fonduri de vânătoare pe care vâna numai conducerea superioară a partidului comunist și a statului. Dar pentru Ceaușescu nu era suficient. De aceea, prima măsură care a impus-o a fost constituirea așa-numitelor «rezervații speciale de vânătoare» în care au fost cuprinse cele mai bune fonduri de vânătoare din țară, situate din Delta Dunării și până în golul alpin al Carpaților. La sfârșitul anului 1989, din totalul de 2.100 de fonduri de

Prin Legea nr. 26 din 5 noiembrie 1976 privind economia vânatului și vânatoarea au fost introduse reglementări stricte în acest domeniu, plecând de la considerentul că „în Republica Socialistă România, vânatul constituie o bogăție naturală de interes național, prin rolul pe care îl are în menținerea echilibrului ecologic, prin importanța sa socială în valorificarea frumuseților patriei”¹²³.

Principalele atribuții în domeniu au fost încredințate Departamentului Silviculturii, din Ministerul Economiei Forestiere, și Asociației Generale a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi, iar fondurile de vânatoare erau clasificate astfel:

- a) fonduri de vânatoare gospodărite de unități de stat;
- b) fonduri de vânatoare date în folosință Asociației Generale a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi;
- c) fonduri de vânatoare folosite în scop științific sau didactic.

Din nefericire, modul în care autoritățile locale au înțeles să „valorifice” potențialul cinegetic s-a dovedit a fi dezastruos. Într-o relatare din anii 2000, Ion Stănescu, fost președinte al Consiliului Securității Statului și fost ministru al Turismului, așadar un bun cunoscător al problemei, aducea o importantă mărturie asupra a ceea ce a însemnat în

vânatoare, un număr de 350, respectiv 16 la sută, erau numai la dispoziția lui Ceaușescu. (...) Deși nu vâna acolo, nu-i lăsa nici pe alții să o facă. (...) Iată o situație unică, cred eu, în lume: să rezervi aproape un sfert din suprafața pădurilor și peste o treime din efectivele de vânat dintr-o țară, pentru ca să facă vânatoare un singur om și, din când în când, invitații lui. Este ceva de necrezut!” – Vasile Crișan, *La vânatoare cu Ceaușescu. Un sfert de veac în preajma „primului vânător al țării”*, București, Editura Adevărul Holding, pp. 18-20. Astfel de relatări ne amintesc de plângerea unui ofițer de securitate către ministrul de Interne, Alexandru Drăghici, precum că șeful de direcție „nu are o atitudine binevoitoare față de ei, nu are poziție caldă”, întrucât... „pleacă la vânatoare și «nu ne ia și pe noi»” – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 83/1954, f. 57.

¹²³ B.O., nr. 99, 12 noiembrie 1976. Proiectul legii a fost discutat în ședința Comitetului Politic Executiv din 18 august 1976, ocazie cu care Elena Ceaușescu s-a dovedit o protectoare a speciilor rare: „Cred că este nevoie să se revadă unele lucruri. De exemplu, la păsările care sunt pe cale de dispariție, lebedele, dropiile, de asemenea și cu zimbrul; sunt unele lucruri care trebuie exceptate”. Replica lui Vasile Patilineț („în ultimii doi ani nu s-a împușcat deloc, iar perioada de împușcare este foarte mică, între 15 martie și 15 aprilie”) nu a mulțumit-o pe Elena Ceaușescu, aceasta apărându-și ideea: „Să se analizeze și cu oameni de știință, pentru că sunt monumente ale naturii” – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 72/1976, f. 54.

epocă vânătoarea „pe valută” și a distanței dintre *prevederile legale* și *realitățile* din țară.

Astfel, dacă accesul ornitologilor în Delta Dunării era restricționat de autoritățile vremii, întrucât aceștia erau „înarmați” cu aparate de fotografiat, în schimb „erau căutați cu înfrigurare vânătorii occidentali, în special italieni și spanioli, cu armele lor performante, care făceau prăpăd în păsărețul autohton și cel de pasaj”¹²⁴. Potrivit lui Ion Stănescu, acești vânători, cu concursul unor organizatori români, „doborau două-trei sute de exemplare, mai ales rațe și găște, iar pentru a șterge urmele, le incinerau”. Paznicii de vânătoare închideau ochii „pentru o sticlă de băutură frumos ambalată și colorată, un binoclu, câteva zeci de cartușe ori pentru un pachet de țigări”. La rândul lor, mai-marii paznicilor, în schimbul unor comisioane substanțiale, „permiteau așa-zișilor vânători, fără etică și moralitate, să tragă până se înroșea țeava la pușcă”.

Goana după valută, atât a statului, cât mai ales a mărunților satrapi locali, ajunsese să pună în pericol fondul cinegetic al României, căci lucrurile nu erau prea diferite nici în alte areale de vânătoare. Astfel, conform relatărilor fostului șef al C.S.S., „vânătorul străin obținea autorizație să vâneze un cerb, iar el, cu concursul pădurarilor și al responsabililor din domeniul silviculturii, culca la pământ trei-patru, până își alegea trofeul cel mai convenabil, pe care, cu același concurs criminal, îl depuncta, pentru a plăti cât mai puțin”¹²⁵.

De altfel, potențații regimului comunist au înțeles și ei că pot trage „un ce profit” de pe urma extraordinarelor exemplare de vânat din pădurile României. Astfel, Vasile Patilineț, numit în 24 ianuarie 1972 ministru al Economiei Forestiere și al Materialelor de Construcții (funcție păstrată până în 15 decembrie 1977), i-a sugerat generalului Nicolae Doicaru ca, prin intermediul ofițerilor de informații externe, să identifice pe piața occidentală amatori pentru blănurile de urs provenite din partidele de vânătoare organizate de D.G.I.E. în cadrul unor „acțiuni speciale”. Potrivit relatărilor col. Vasile Goga, ofițerul însărcinat de Doicaru cu această delicată misiune, au fost vândute în Kuweit și R.F.G.

¹²⁴ Ion Stănescu, *Potențialul turistic al României – El Dorado al viitorului. Convorbiri realizate de generalul Neagu Cosma cu Ion Stănescu – fost ministru al Turismului în perioada 1984-1989*, ediția a II-a, București, Editura Paco, 2010, p. 147.

¹²⁵ *Ibidem*.

cel puțin 30 de piei de urs care-i aparțineau lui Patilineț personal, contra a 4.000 de dolari bucata¹²⁶.

În finalul analizei noastre, ținem să reiterăm convingerea referitoare la necesitatea integrării informațiilor istorice în ansamblul epocii investigate, la analiza lor prin raportarea la sincronia și simfonia proceselor evolutive din plan intern, cu cele din plan extern.

În absența acestui efort de refacere a vastului „puzzle” reprezentat de viața socială dintr-un anumit decupaj cronologic, comprehensiunea fenomenului istoric rămâne la stadiul de deziderat. Concret, extrăgând vizitele baronului Rothschild din vastul proces de modernizare a economiei românești prin apelul la tehnologiile occidentale, am risca să ajungem la concluzia falsă că un „baron” comunist satisfăcea din interes personal pasiunea pentru vânatoare a unui alt baron, de această dată veritabil! Iar înființarea băncii franco-române, cine știe?, ar putea fi „descifrată” drept încă o dovadă a „megalomaniei” lui Nicolae Ceaușescu, o măsură „forțată”, ca atâtea altele catalogate astfel de „istorici” care, găsind inutilă cercetarea documentelor de arhivă, își exersează fantezia asupra unei perioade sau alteia!

¹²⁶ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura „Evenimentul Românesc”, 1997, p. 156. Evident, Patilineț nu era singurul beneficiar de acest tip. La ancheta derulată după dezertarea lui I.M. Pacepa a ieșit la iveală că șeful acestuia, generalul Nicolae Doicaru, era și el implicat în operațiunea „Blănuri de urs”, împușcând câte un urs în octombrie 1972, noiembrie 1973, aprilie 1974, septembrie 1974, aprilie 1975 și aprilie 1977. În aprilie 1976 împușcase doi urși! – *ibidem*, p. 157.

II. Sub lupa Securității

Carmen-Elena POTRA

Arhidieceza Romano-Catolică de București în perioada comunistă. Mons. Traian Stanislau Iovanelli

The Roman-Catholic Archdiocese of Bucharest during the Communist Regime.
Mons. Traian Stanislau Iovanelli

The tragedy experienced by the Catholic Church in Romania starting with the fifth decade of the twentieth century, whose consequences may be perceived even nowadays, requires comprehensive research in order to draw conclusions that may bring the reader a clearer image of the way the events were carried out.

The historiography that deals with the issue of the Catholic Church in Romania between 1948 and 1989, grips the reader with the image of a totalitarian regime which oppressed the Catholic religion by means of arresting hierarchs, priests, monks, nuns and everyone who declared themselves supporters and defenders of "Papal sovereignty". More thorough research on this topic draws attention to the period between 1951 and 1962, "the period of capitulatory vicars", when the Monsignor Traian Stanislau Iovanelli led the Roman-Catholic Archdiocese of Bucharest. He was unknown, yet criticized for an alleged collaboration with members of the Securitate, he was excommunicated, but the decision was subsequently canceled; he was a thorn in the back for communists who wanted to subdue the Catholic Church.

In this research I used the information stemming from primary sources found at the Central Historical National Archives of Romania and Archives of the National Council for Study of Securitate Archives and I aim to analyze and correct, as much as possible, ambiguities or inaccuracies of this topic gripped by overwhelming emotion.

Etichete: Securitate, excomunicare, teroare, Biserica Romano-catolică.

Keywords: The Securitate, excommunication, terror, the Roman-Catholic Church

Începutul represiunii:

Când vorbim despre relațiile dintre statul român comunist și Biserica (după părerea noastră un subiect extrem de delicat, ce nu va putea fi epuizat foarte curând, întrucât există documente de arhivă la care

cercetătorii nu au ajuns încă), putem afirma faptul că, de la apariția pe scena politică românească a primului guvern de factură comunistă (6 martie 1945) și până la instaurarea efectivă a regimului în România anul 1948, cultele religioase au beneficiat de o aparentă libertate. La o primă vedere, această afirmație ar putea fi îndreptățită dacă luăm în considerare faptul că noile guverne apărute după anul 1944 au declarat că, în ceea ce privește politica religioasă, intenția lor va fi aceea de a introduce principiul libertății și egalității cultelor religioase. Dacă ne gândim la faptul că, în timpul regimului Antonescu, cultele religioase beneficiaseră de un „tratament special”, majoritatea celor care practicau diferite culte religioase fiind considerați sectanți, cu principii comuniste, periculoși pentru stat și Biserică (printre aceștia aflându-se: bapțiștii – prin Decretul Național nr. 927/1942, emis de mareșalul Antonescu, cultul baptist este scos în afara legii; Martorii lui Iehova; mileniștii; penticostalii; stiliștii; adventiștii reformiști etc.), am putea spune că măsurile ce-au fost luate în privința cultelor religioase au fost unele menite să ofere o oarecare libertate necesară funcționării normale a acestora.

În acest sens, un prim pas spre „libertatea cultelor religioase” l-a constituit aprobarea Legii nr. 86 din 7 februarie 1945 pentru Statutul Naționalităților Minoritare, publicată în Monitorul Oficial nr. 30 din 7 februarie 1945, unde la Capitolul 1, art. 4 (2), se specifica faptul că: „Orice îngrădire, directă sau indirectă, a drepturilor cetățenilor, sau invers, stabilirea de privilegii, directe sau indirecte, pentru cetățeni, pe temeiul rasei, religiei sau naționalității lor, precum și orice propovăduire a exclusivismului sau a urii și disprețului de rasă, religie sau naționalitate, se pedepsesc de lege”¹. De asemenea, la Capitolul 2, Secțiunea a III-a se specifică următoarele: autoritățile bisericesti recunoscute își pot administra singure bunurile fără amestecul autorităților, preoții vor fi remunerați în mod egal în funcție și de pregătirea teologică. Tot în categoria măsurilor ce le-am putea considera „privilegii acordate cultelor religioase” o să includem și faptul că cei deportați în Transnistria pentru motive religioase au revenit în țară; comunității evreiești i s-a permis exercitarea liberă a cultului; bapțiștilor le-au fost recunoscute drepturile; religiile considerate „secte” au primit permisiunea pentru exercitarea cultului; a fost revocată „uniunea” lipovenilor și a stiliștilor cu Biserica Ortodoxă.

¹ www.legex.ro/Legea-86-1945-83.aspx, accesat la data de 16.12.2011.

Judecând după aceste aparențe, lucrurile păreau să se îndrepte într-o direcție bună. Însă nu era decât o liniște ce pregătea terenul pentru marea furtună ce venea dinspre Uniunea Sovietică și se îndrepta cu pași repezi și spre România. Biserica Unită cu Roma/Biserica Greco-Catolică din Uniunea Sovietică și Ucraina fuseseră deja zdruncinate din temelii: la Moscova, Patriarhul Alexei I ordona preoților convertirea la ortodoxie iar cei care refuzau erau arestați, torturați, omorâți; în Ucraina, sub supravegherea strictă a N.K.V.D.-ului, sute de preoți în frunte cu Mitropolitul și episcopii care refuzaseră convertirea la ortodoxie, vor fi încarcerați și condamnați la ani grei de închisoare, bisericile și școlile catolice vor fi închise. În fața acestor atrocități, Sfântul Părinte, Papa Pius al XII-lea (1876-1958), un militant pentru apărarea drepturilor omului, al cărui scop a fost salvarea păcii pe principiul *Opus justitiae, pax* (Pacea e opera dreptății)², nu a rămas indiferent și, la 23 decembrie 1945, a condamnat ororile comunismului în enciclica „*Orientales Omnes Ecclesias*” dând exemple, din istoria catolicismului, de clerici care nu au vrut să abandoneze credința catolică pentru a deveni „schismatici estici ortodocși” fapt pentru care au fost torturați sau uciși (Sfântul Iosif ucis în ziua de 12 noiembrie 1623).

La București începea încet, dar sigur, instaurarea celei mai negre perioade din istoria Bisericii Catolice de ambele rituri, prima țintă fiind, conform modelului sovietic, Biserica Greco-Catolică. O primă măsură, la vedere, a vizat controlul prin legislație și a constat în înființarea Ministerului Cultelor (care funcționase până atunci sub diferite denumiri), ca minister independent, prin aprobarea Legii nr. 188 din 24 martie 1945 (denumirea de Ministerul Cultelor s-a păstrat până în anul 1957). Aproape două luni mai târziu, la 12 mai 1945, va fi adoptată și Legea nr. 384 ce privea organizarea și funcționarea Ministerului Cultelor, printre principalele atribuții ale acestui minister fiind: „supravegherea și controlul cultelor și asociațiilor religioase, organizarea, administrarea și controlul învățământului religios, conservarea și restaurarea bisericilor”³. În

² În seara zilei de 2 Martie 1939, Eminentă Sa Cardinalul Eugeniu Pacelli devine Suveran Pontif, luându-și numele de Pius al XII-lea. Deviza aleasă de noul Pontifice Roman a fost „*Opus justitiae, pax*” – „Pacea e opera dreptății” (profetul Isaia), iar ca emblemă pontificală și-a ales porumbelul cu simbolul păcii, ramura de măslin.

³<http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/Culte%20ofinal.pdf>, accesat la data de 10.07.2012.

componenta noului minister intra și o Direcție Generală în subordinea căreia se afla o direcție pentru cultul ortodox și cultul greco-catolic și o altă direcție ce se ocupa de cultele romano-catolic, evanghelic-luteran, baptist, reformat, mahomedan, unitarian, mozaic, armeano-gregorian. Și tot pentru controlul cultelor religioase, în cadrul Ministerului Cultelor mai funcționa un serviciu pentru asociații religioase, dar și un corp cu atribuții de inspecție și control.

O altă măsură, pe cât de ascunsă pe atât de eficientă, utilizată foarte des din anul 1948, a constat în infiltrarea unor agenți ai Securității în rândul preoților catolici (ulterior s-a trecut la recrutare chiar din rândul preoțimii), scopul acestora fiind acela de a afla sau a fabrica informații utile pentru deschiderea viitoarelor dosare de urmărire, a căror finalitate trebuia să fie condamnarea și întemnițarea pe termen cât mai lung (este cunoscut faptul că orice proces ce trebuia deschis oricui era considerat dușman al regimului trebuia să aibă o baza informațională solidă: interceptări cu tehnică operativă – T.O., urmărirea permanentă a persoanei/persoanelor, recrutarea de noi membri care să ofere, în scris, note informative despre persoanele vizate etc.). Analiza documentelor din arhiva C.N.S.A.S. a scos la iveală faptul că, cel puțin în privința cultului catolic, lucrurile au depășit orice închipuire. Un prim exemplu l-ar putea constitui dosarul întocmit de Ministerul Afacerilor Interne, Direcția Generală a Poliției, *privind activitatea Nunciaturii Papale în perioada 1948 – 1949*. Deși titlul dosarului ne face să credem că Nunțiatuara Apostolică (Ambasada Vaticanului pe teritoriul României) a intrat în atenția autorităților vremii începând cu anul 1948, întocmirea dosarului a avut ca punct de plecare anul 1945; este anul în care Corpul Detectivilor începe denigrarea cultului catolic, prin toate mijloacele deținute la acel moment, deoarece autoritățile vremii considerau că „propaganda Vaticanului ia extensiune în România”, iar „Prin armata clericală pe care o are la dispoziția sa, Vaticanul, în toate colțurile lumii unde locuiesc catolici, are posibilitatea de a desfășura la un moment dat o propagandă politică pe plan mondial”⁴.

Dacă ar fi să amintim aici cuvintele preotului Matei Boilă, care afirma într-un interviu acordat Luciei Hossu Longin pentru documentarul „Memorialul durerii”, că: „un reporter de la New York Herald Tribune l-a întrebat pe Stalin, era în jurul anului 1945, dacă se teme de vreo armată?

⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 68, f. 9.

Acesta a zis: nu mă tem de nici o armată decât de armata neagră a Papei⁵, așa putea spune că explicația comuniștilor de la București nu putea să sune mai sovietic decât atât. Acuzațiile ce se aduceau Nunțiatunii Apostolice erau din cele mai halucinante: de la „propagandă anticomunistă”, până la „organizarea unui vast sistem de informații cu ajutorul preoțimii catolice din țară, ascuțișul acestui serviciu fiind îndreptat împotriva mișcării muncitorești și a aliaților noștri sovietici”⁶.

În documentele Securității, aceste mișcări ce se desfășurau sub stricta supraveghere a Nunțiatunii Apostolice erau dictate direct de la Vatican. Drept urmare, Nunțiatuna Apostolică și toți care intrau în contact direct cu Nunțiul Apostolic, Andrea Cassulo, trebuiau supravegheați și verificați astfel încât Securitatea să prevină, prin orice mijloace, *ofensiva papală* ce se răspândea pe întreg cuprinsul țării.

Pe lângă vasta operațiune de urmărire a preoților catolici, s-a trecut și la o campanie de denigrare a întregului cult catolic afirmându-se că Biserica Catolică, în ansamblul ei, nu și-a dorit decât să fie recunoscută ca Biserică Unică, toți credincioșii închinându-se aceluiași conducător spiritual – Papa de la Roma: „Este într-adevăr un fapt cu totul semnificativ, deoarece se știe că Biserica Catolică a adoptat totdeauna o atitudine complect separatistă față de celelalte culte căutând să evite orice contact între preoții săi și slujitorii altor altare, mai mult Biserica Catolică a îndemnat totdeauna credincioșii săi să evite orice colaborare pe tărâm spiritual cu adepții altor religii”⁷. De asemenea, persoanele care participau la întrunirile/conferințele organizate de preoții catolici sprijiniți de Nunțiatuna Apostolică, la sediul diferitelor instituții din București (Institutul Sfântul Augustin - condus de preoți franciscani, Capela Saint Vincent de Paul – biserică franceză, Catedrala Sfântul Iosif, Institutul Francez de Studii Bizantine, Institutul „Notre-Dame de Sion” etc.), erau considerate elemente cu „tendințe profund anti-democratice” și, pentru că îndrăzneau să aducă critici la adresa statului și a regimului de democrație populară prin constituirea unui „bloc catolic anti-comunist”⁸, trebuiau luate măsuri de urgență, pentru ca toate aceste întruniri să fie suspendate.

⁵ www.56.com/u/ipad-NTc5MzE1MDg.html, Lucia Hossu Longin, „Memorialul durerii”, dvd4, partea a 3-a, minutul 02:20, accesat la data de 30.12.2012.

⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 68, f. 2.

⁷ *Ibidem*, f. 9.

⁸ *Ibidem*, f. 23.

Nunțiatura Apostolică reprezenta un pericol, întrucât regimul considera că aceasta își exercita influența asupra micii și marii burghezii; Nunțiul Apostolic, Andrea Cassulo, era văzut ca fiind omul de încredere al papei Pius al XII-lea și, în consecință, unul dintre spionii de seamă ai Vaticanului pe teritoriul României, iar oamenii din jurul Nunțiului erau locotenenții ce ascultau cu strictețe ordinele Vaticanului: „Nunțiul papal – întreține legături cu toate parohiile din țară, nunciatura le furnizează broșuri și ordin de activitate în fiecare lună. Misiunea ecleziastică a nunciaturii papale este de a menține prestigiul și propaganda catolică din România...”⁹.

Anul 1948 debutează cu schimbări în cadrul normelor ce priveau Biserica Ortodoxă Română. În ziarul „Scânteia” din 2 ianuarie 1948 apăreau două comunicate date de Patriarhia Română către toate eparhiile și parohiile ortodoxe de pe teritoriul românesc. Primul comunicat anunța că datorită abdicării regelui Mihai I al României, până la noi dispoziții, se va folosi formula „Înaltul Prezidium al Republicii Populare Române” atunci când preoții se vor referi, în cadrul rugăciunilor, la șeful statului român. Al doilea comunicat spunea că întreg personalul creștin-ortodox al tuturor eparhiilor și parohiilor din țară trebuia să depună, până la data de 2 ianuarie 1948, un nou jurământ: „Preoții și diaconii vor depune jurământul în fața protoiereilor respectivi sau la sediul celei mai apropiate proteierii, cântăreții în fața preoților parohi, iar funcționarii bisericești în fața șefului ierarhic respectiv”¹⁰.

De asemenea, formula „Mântuiește Doamne poporul tău” era înlocuită cu vechea formulă „biruință binecredincioșilor creștini”. Se instaurase „regimul de democrație populară”, abolirea monarhiei fiind considerată o biruință întrucât se eliminase o piedică din calea „dezvoltării” țării. Însă momentul crucial rămâne, după părerea noastră, moartea Patriarhului Nicodim Munteanu, al doilea Patriarh al României, în ziua de 27 februarie 1948 și alegerea noului Patriarh al României, în persoana lui Justinian Marina.

În privința Bisericii Catolice, măsurile luate de guvern urmau pas cu pas modelul sovietic. Politica anticatolică a regimului de la București înainta în ritm alert și urmărea desființarea cultului greco-catolic, desființarea unor eparhii catolice și controlul asupra ierarhiei și numirii

⁹ *Ibidem*, f. 28.

¹⁰ „Scânteia”, 2 ianuarie 1948, seria III, anul XVII, nr. 1011, p. 1.

episcopilor. Roma trebuia să piardă „privilegiul” de a mai numi episcopi, jurământul de credință urmând a fi făcut în fața autorităților statului român și nu în fața Papei a cărei autoritate trebuia știrbită cu orice preț. Ruperea Bisericii Greco-Catolice de Sfântul Scaun și transformarea „armatei Vaticanului” în instrumente ale propagandei comuniste, era ca o palmă dată Suveranului Pontif.

Startul a fost dat la 2 martie 1948 când Legea Cultelor este modificată prin Legea nr. 62 astfel încât numirile unor șefi de culte nu mai puteau fi făcute în baza vechii legi. Noile modificări vizau art. 12, 18, 27, 34 și 51 prin care obligau mitropolii și episcopii să depună un jurământ de credință la investitură, jurământ ce trebuia rostit în fața *Înaltului Prezidium și a ministerului Cultelor*. Mai mult, cultele recunoscute erau obligate să officieze slujbe religioase nu numai pentru Biserică și credincioși, ci și atunci când erau organizate festivități naționale sau ocazionale.

În zilele de 31 martie – 1 aprilie, întregul cler al cultelor religioase recunoscute au depus jurământul de credință. Singurii care au manifestat reticență în fața acestei noi schimbări au fost catolicii, întrucât considerau că acesta este un prim pas spre desființarea Concordatului semnat de România cu Sfântul Scaun în anul 1927 și ratificat de Parlamentul României în anul 1929. Cultul Catolic începuse, cu ceva timp în urmă, să irite conducerea comunistă, fapt arătat în cadrul primului Congres al Partidului Muncitoresc Român – P.M.R., ce s-a desfășurat în zilele de 12-23 februarie 1948. Atunci, pentru întâia dată, secretarul general al P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, a rostit un discurs împotriva catolicilor români și a Sfântului Scaun, afirmând: „Frontul Democrației Populare va fi o armă de făurire a unității politico-morale a întregului popor muncitor din țara noastră. Reacțiunea nu se dă înapoi de la nici un mijloc pentru a submina această unitate. Voi da în această privință un exemplu caracteristic. O parte din credincioși aparțin în țara noastră Bisericii Catolice. Suntem nevoiți să constatăm că cercurile clerului catolic nu au o atitudine potrivită cu regimul democratic al României, cu interesele țării și ale poporului. În întreaga lume clerul catolic ascultă de ordinele Vaticanului, a cărui furibundă activitate reacționară și pro-imperialistă este bine cunoscută. Nu este admisibil ca cercurile clerului catolic să abuzeze de posibilitățile pe care le au de a-i influența pe credincioși, pentru ca, urmând directivele Vaticanului, să utilizeze biserica drept mijloc de propagandă îndreptată împotriva orânduirii democratice și menită să

slăbească voința poporului de a-și apăra independența împotriva imperialiștilor străini”¹¹.

La 6 iunie 1948, cu ocazia înscăunării sale în funcția de Patriarh al României, Justinian Marina a adresat preoților greco-catolici un apel prin care le cerea acestora din urmă să renunțe la convingerile religioase din acel moment, alăturându-se Bisericii Ortodoxe Române. Probabil că nu întâmplător, între 15-30 iunie 1948, Nunțiul-Regent, O'Hara, va efectua câteva vizite în Franța, Belgia și Anglia (scopul vizitelor nu a fost cunoscut organelor Siguranței; în toată această perioadă cât a fost plecat din țară, vila sa din Predeal și sediul Nunțiaturii au fost supravegheate de agenții Siguranței). După părerea noastră, scopul acestor vizite a fost acela de a informa Sfântul Scaun și întreaga lume catolică internațională despre cele ce se întâmplau în România: începuse persecuția fraților catolici. Trebuie menționat și faptul că, încă din ianuarie 1948, Nunțiul Apostolic aflate despre arestările ce avuseseră loc în rândul preoțimii catolice și chiar intervenise la Ministerul Afacerilor Externe pentru eliberarea preoților arestați¹².

O altă lovitură dată catolicismului din România a fost și organizarea Conferinței panortodoxe de la Moscova, din 9-18 iulie (scopul Conferinței fiind acela de a se statua proeminența Patriarhiei Moscovei în cadrul Ortodoxiei; tot aici s-a hotărât și soarta Bisericii Române Unite). Delegația B.O.R. care a onorat invitația la Moscova a fost condusă de Patriarhul Justinian. În acest timp, în România arestările preoților continuau iar regimul de democrație populară a decis denunțarea Concordatului cu Sfântul Scaun. Așa cum se va observa din cele ce urmează, politica dusă de regimul de democrație populară împotriva Bisericii Catolice își găsea „justificarea” într-un raport realizat în anul 1948, de *Secția Relații Externe a Comitetului Central al Partidului Comunist Român (C.C. al P.C.R.)* despre *Concordatul dintre România și Statul Papal*¹³, unde la Capitolul I, intitulat: „Concordatul în dreptul

¹¹http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_PMR_PCR/congrese/1948, accesat la data de 07.05.2012.

¹² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 68, f. 146. Nunțiul Apostolic fusese înștiințat de către Episcopul din Alba-Iulia, Marton Aron, printr-o telegramă, că un număr de 6 preoți catolici fuseseră arestați. Conform notei sus-menționate, la 9 ianuarie 1948 din cei 6 preoți catolici, numai trei se mai aflau încarcerați.

¹³ Concordatul dintre Statul Român și Sfântul Scaun a fost semnat la data de 10 mai 1927. Deși a fost considerat un act neconstituțional, care aducea privilegiu

internațional”, punctul 1: *Principii*, se specifică următoarele: „Concordatele ca pacte, tratate sau convenții internaționale, încheiate între Statul Papal și Statele suverane, au scopul de a asigura hegemonia politică a Papei, în acele țări în care Suveranitatea statului abdică, din slăbiciune, dela rostul său firesc”¹⁴. Ideea de suveranitate papală (firește, în plan religios) nu putea coexista alături de noul regim de democrație populară, întrucât, conform aceluiași raport, suveranitatea presupunea: „1. Un teritoriu de stat; 2. O populație de Stat; 3. O organizație sau aparat de Stat, care să fie expresia forțelor politice ale populației și 4. Puterea de Stat, care se afirmă și în interior și în exterior ca suveranitate”¹⁵. Drept urmare: „O suveranitate care să se întemeieze pe altceva, nu există, și nu este nici cunoscută și nici recunoscută în nici un chip, nici de doctrina dreptului în general și nici în dreptul ginților/internațional/în special. Statul, reprezentantul și expresia celor trei elemente constitutive ale lui: teritoriu, populație și organizație, are suveranitate; unei altfel de organizații, de orice natură și extensiune, în alcătuirea căreia nu intră cele trei elemente de mai sus, nu i se poate zice și nu este Stat, ci orice altceva, și prin urmare, nu i se poate acorda sau recunoaște, atributul suveranității, și nici drepturile în orice fel, care decurg din acesta”¹⁶.

Denunțarea Concordatului, în ziua de 17 iulie 1948 a fost considerată o măsură ce trebuia luată pentru „protejarea” credincioșilor, „a masei credincioșilor catolici care refuză să se lase păcălită de agenții imperialismului american travestiți în haină bisericească”¹⁷. De altfel, regimul comunist considera că „Prin Concordat, întreaga ierarhie a bisericii catolice era dependentă direct de Vatican, iar jurământul față de papă, conținea obligația de a combate și prigoni celelalte culte și pe oricine nu se supune papei. Acceptarea unei asemenea situații nedemne, oglindește încă un aspect al modului cum burghezia română umilea țara și poporul, supunându-l la un regim de vasalitate și față de acea instituție

cultului catolic în dauna Bisericii Ortodoxe, la 12 iunie 1929 a fost publicat în M.O. nr. 126 Decretul nr. 1842/1929 privind promulgarea Legii pentru ratificarea Concordatului. – Constantin Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XVII, pp.: 521-526.

¹⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe, dosar nr. 8/1948, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 3.

¹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 68, f. 218.

- Vaticanul - care sub masca bisericească slujește interesele politice și economice ale capitalului internațional¹⁸.

Lucrurile nu s-au oprit aici; a urmat o serie de măsuri menite să ducă la îndeplinire ambiția comuniștilor de a subordona Biserica Catolică: în 2 august este aprobat Decretul nr. 175 pentru reforma învățământului publicat în Monitorul Oficial nr. 177 din 3 august; Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase publicat în Monitorul Oficial nr. 178 din 4 august (textul a fost corectat, iar rectificarea a apărut în Monitorul Oficial nr. 204 din 3 septembrie 1948) - art. 40, extrem de sugestiv în privința raporturilor de subordonare: „Relațiile cultelor religioase cu străinătatea, vor fi numai de natură religioasă. Nici un cult religios și nici un reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase, instituțiuni sau persoane oficiale în afara teritoriului țării, decât cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe”¹⁹. Și, cum nimic nu este întâmplător, la 30 august 1948 va fi aprobat și Decretul nr. 221, prin care se înființa Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.), în subordinea Ministerului Afacerilor Interne. Atribuțiile acestei noi Direcții vizau apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare Române „împotriva uneltirilor dușmanilor interni și externi”.

A urmat predica Patriarhului Justinian din data de 13 septembrie, ținută în Catedrala din Caransebeș, predică în care Patriarhul pomenea despre „anularea” Concordatului cu Vaticanul și despre faptul că nu s-a cerut decât să se facă dreptate pentru cultul ortodox încercat de suferința pricinuită de catolici.

Și pentru că eparhiile catolice erau „prea multe”, în 17 septembrie este aprobat Decretul nr. 243, prin care se fixa următoarea organizare ecleziastică: Biserica Ortodoxă Română cuprindea 17 eparhii, Biserica Română Unită - 2 eparhii, Biserica Romano-Catolică - 2 eparhii (un episcop pentru 750.000 de enoriași), Biserica Reformată - o eparhie și o superintendență. Acest Decret nu decidea și care dintre cele 5 dieceze romano-catolice urmau să aibă recunoașterea legală. Tot în aceeași perioadă, o serie de episcopi au fost retrași din funcție, în vreme ce alții erau arestați. Parcă se încerca crearea unei legături între arest și Biserică,

¹⁸ *Ibidem*, f. 217.

¹⁹ www.legislatie.resurse-pentru-democrație.org/177_1948.php, accesat la data de 27.05.2013.

astfel încât fiecare preot să conștientizeze ce-l aștepta dacă refuza noile condiții impuse.

Acțiunile vor continua și în luna octombrie, aportul B.O.R. fiind de data aceasta extrem de important. La 1 octombrie are loc, la Cluj, Congresul/Adunarea de reunificare, în cadrul căreia se semnează „Proclamația de unire” a credincioșilor uniți cu B.O.R.; un număr de 36 de preoți uniți decid să „revină” la Ortodoxie. Gestul a fost condamnat de catolicii din România, în frunte cu Nunțiatura Apostolică, care, realizând pericolul, a început să trimită la Vatican o parte din Arhiva de la Blaj, precum și de la Vicariatul Greco-Catolic din București și de la Arhiepiscopia Romano-Catolică.

La rândul său, regimul comunist a condamnat atitudinea Nunțiaturii Apostolice și a preoților catolici. Pe parcursul câtorva zile s-a desfășurat chiar o operațiune de amploare, cu scopul de a urmări reacțiile din toate colțurile țării; acolo unde ele au existat și au fost nefavorabile guvernului, s-au luat măsuri. Zilnic, la departamentele Securității seseau zeci de telegrame prin care se comunica starea de spirit a populației și a preoților, iar, acolo unde se sesizau probleme, Securitatea ordona rezolvarea rapidă a situației pentru ca lucrurile să nu degenereze.

Pentru anul 1948, totul a culminat cu aprobarea Decretului nr. 358 din 1 decembrie, ce anunța încetarea activității Bisericii Greco-Catolice pe teritoriul României și al cărui efect a deschis drumul preoților greco-catolici spre clandestinitate.

Reacția Sfântului Scaun nu a întârziat să apară; la 1 iunie 1949, Biserica Catolică, prin Sfântul Oficiu, anunța că se delimitează de ideologia comunistă și amenință cu excomunicarea pe canonicii care vor adera la aceasta. Persecuțiile au continuat și-n anii următori, ajungându-se până la ruperea definitivă a relațiilor cu Sfântul Scaun: pe plan extern, prin închiderea Ambasadei României de la Vatican, iar, pe plan intern, angajații Nunțiaturii Apostolice de la București, în frunte cu Nunțiul Apostolic, au fost declarați „persona non grata” și expulzați din România.

Monseniorul Traian Stanislau Iovanelli

Așa cum am afirmat anterior, în 1945, când a început acțiunea de urmărire a Nunțiaturii Apostolice, organele Securității au considerat că un rol important în răspândirea propagandei catolice în spațiul românesc îl avea și Arhiepiscopia/Arhidieceza Romano-Catolică de București –

A.R.C.B., reprezentată de Episcopul Alexandru Teodor Cisar. Drept urmare, s-a hotărât ca și acest caz să fie urmărit la fel de intens, prioritatea constând în demascarea preoților ce ajutau Nunțiatura Apostolică în întregul ei demers. Cu ajutorul agenților infiltrați s-a descoperit faptul că cel care întreținea cu informații legătura dintre București și Sfântul Scaun era Monseniorul Traian Stanislav Iovanelli, un preot de cetățenie română, ce provenea dintr-o familie de italieni care, în timpul războaielor napoleoniene, au fugit din Italia în România, la Schela-Cladovei (lângă Drobeta Turnu-Severin), dobândind cetățenia română prin înproprietărire²⁰.

Până în 1945, Monseniorul Iovanelli duse o viață liniștită, încununată de realizări profesionale: la numai 13 ani era înscris la Seminarul „Spiritus Sancti” din București unde, pe parcursul a 7 ani (din anul 1903 până în anul 1910), va urma cursuri de tip gimnazial-liceal. În ultimii doi ani ai cursului gimnazial, tânărul Iovanelli va face în paralel și studii filosofice. Din anul 1910 activitatea sa didactică se va muta la Roma, unde va frecventa, timp de patru ani, cursurile teologice ale „Colegiului de Propaganda Fide”; aici „...iubitul nostru în Cristos Cuc. Sa Traian Stanislav Iovanelli din Colegiul Urban a studiat cu asiduitate și sârguință în școlile acestui Colegiu pe întregul curs al sfintei Teologii, a sfintei Scripturi și a Istoriei bisericești, și fiindcă a fost găsit prevăzut cu cinstea vieții și a moravurilor, cu evlavie creștinească, cu erudiție, și știință, voind a executa voința lăudatului Papa Urban și a urmașilor, după conținutul suszisului act”²¹, va fi hirotonit în tonsură la data de 6 iunie 1914, (ceremonia tunderii

²⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, ff. 9-10.

Monseniorul Traian Stanislav Iovanelli, s-a născut la 6/18 decembrie 1890, la Drobeta Turnu-Severin, din părinți de religie ortodoxă. Tatăl său, Nicolae Iovanelli/Iovănel Nicolae (numele de Iovănel apare, în mod eronat, în registrele oficiale ale *Sfatului Popular al Orașului Turnu-Severin, Starea Civilă*. În Dosarul 21 II/II al A.A.R.C.B., Fond Dosare Preoți, Pr. Iovanelli Stanislav Traian, *la fila 108, conform actului de identitate numele era Iovanelli* – Anexa 8) era căpitan de vas, iar mama sa, Tereza Iovanelli/Terezia Iovănel era menajeră.

²¹ A.A.R.C.B., fond Dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislav Traian, f. 179.

părului din creștetul capului la consacrarea unui cleric catolic), procesiunea religioasă a avut loc în *Basilica Sf. Giovanni in Lateran*, după care a fost hirotonit preot, depunând profesiunea solemnă de credință și jurământul de fidelitate în fața Cardinalului Pompily, titlul de hirotonire fiind „Titulus Missionis” (titlu acordat pentru misiunile teritoriale ce se desfășurau sub *Sfânta Congregație pentru Propagarea Credinței*).

Câteva zile mai târziu, la 23 iunie, aceeași „Sfânta Congregație de Propaganda Fide” îi conferă titlul de Doctor în Teologie: „Noi l-am declarat demn de gradul de Doctorat al Teologiei, și având mai întâi convenita siguranță cu privire la religia și credința catolică a zisului (n.r. Traian Iovanelli) Student; depunând dânsul în mâinile noastre mărturisirea publică a credinței, după formula dată de Pontifi Supremi Papii Piu al IV-lea și Piu al IX-lea, ambii de fericită amintire; și depunând el jurământul, atingând și sărutând preasfintele Evanghelii ale lui Dumnezeu; privind la moravurile, știința și virtuțile, cu care l-a înzestrat Dumnezeul cel Atotputernic pe Cuc. Sa Traian Stanislav Iovanelli”²². După doi ani, la 25 iulie, este făcut subdiacon de către Monseniorul Cepetelli, Patriarh de Constantinopol.

Va reveni în România și va începe activitatea ecumenică ca preot-capelan la Biserica Parohială din Craiova; în paralel, va fi profesor la Școala Reală a Parohiei. În august 1917 vine în București și pentru aproape o jumătate de an (august 1917 – februarie 1918) va fi Director Provizoriu al Convictului Sfântul Andrei și al „Școalelor Arhiepiscopale primare și secundare”. Din 2 februarie 1918 și până la 1 septembrie 1919 este pus în funcția de cooperator și profesor la Școala Arhiepiscopală din Craiova. Din 14 septembrie 1919 devine paroh la Biserica Parohială a Bărăției din București (își va păstra funcția până în 1926, când va ajunge la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, Catedrala Sfântul Iosif). Dintre funcțiile bisericești și civile deținute le voi enumera pe următoarele: paroh, director spiritual al Asociației Catolicilor din București, director Ordinul III Franciscan București, președinte al Societății Tinerilor Catolici din București (funcție deținută până în anul 1928), casier al Administrației Cimitirului Catolic din București²³. Din anul 1926 devine cancelar al A.R.C.B. îndeplinind următoarele atribuții: ține evidența tablourilor, colectelor diecezane pentru seminar, misiuni și

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 6.

locuri sfinte, parohiilor, instituțiilor dependente de Economat, preoților, școlilor, mănăstirilor; se ocupă cu trimiterea de formulare și circulare; se îngrijește de celebrarea miselor; are în îngrijire arhiva arhiepiscopală și corespondența. Tot din 1926 și până în 1948, pe lângă activitatea ecumenică, va preda și cursuri la Seminarul Teologic aflat în curtea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București. În anul 1929 devine Secretar Consistorial, la 7 august 1930 este numit Capelan la Parohia Catolică din Craiova iar în 1932 este ales în funcția de Econom General al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București (va deține această funcție până în anul 1949). Rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941, îl găsește pe Monseniorul Iovanelli în funcțiile de Canonic Titular (funcție obținută în anul 1933), Econom General și Cancelar al Arhidiecezei Romano-Catolice de București asupra căreia, în lunile ce au urmat anchetelor privitoare la *Rebeliunea Legionară*, planau acuzații grave conform cărora A.R.C.B. ar fi oferit ajutor și găzduire unui număr însemnat de evrei. Din postura de Cancelar al A.R.C.B., Monseniorul Iovanelli s-a văzut nevoit a da o declarație (răspuns pentru circulara nr. 265/8 martie 1941 a A.R.C.B. impusă de Ministerul Cultelor și Artelor prin Ordinul nr. 11.880 din 3 martie 1941) prin care își exprima nevinovăția și dezaprobarea față de cele întâmplate: „...nu am activat în nici un fel la rebeliunea din zilele de 21-23 Ianuarie 1941, nici direct, nici indirect, nici prin grai viu sau scris, nici prin îndemn, instigație sau participare cu fapta; ci dimpotrivă am detestat și osândit odioasele fapte ale celor nesocotiți sau rătăciți”²⁴.

În ziua de 4 aprilie 1951 devine Vicar Capitular iar în anul 1952 este ales, în împrejurări total nefericite pentru Biserica Catolică și pentru el personal, în funcția de Vicar General al A.R.C.B., funcție deținută până la moartea sa, în anul 1961. O alegere controversată ce a dus la excomunicarea Monseniorului de către Sfântul Scaun în anul 1952. La 1 februarie 1954, Ministerul Cultelor decide să-l treacă în grila de salarizare specifică funcției de Episcop, deoarece pe lângă atribuțiile de Vicar General, îndeplinea și atribuțiile conducerii efective a Episcopiei vacante²⁵.

Așa cum am afirmat la început și așa cum reiese din cele descoperite în documentele din arhiva A.R.C.B., viața și activitatea Monseniorului Iovanelli (până în 1945 când intră în atenția comuniștilor)

²⁴ *Ibidem*, f. 35.

²⁵ *Ibidem*, ff. 12-13.

au urmat cursul firesc ales de orice persoană care dorea să îmbrățișeze haina monahală. Venirea comuniștilor la putere în România va aduce mari schimbări și-n ceea ce-l privește pe Monseniorul Iovanelli. La început, deși este considerat un „element dușmănos”, comuniștii nu vor lua nici o măsură împotriva sa, ci se vor limita numai la urmărirea activității sale canonice. Însă, cum probabil lucrurile scăpau de sub control, iar Monseniorul devenea, în opinia comuniștilor, tot mai vehement în manifestările sale anticomuniste, în anul 1949 funcția de Econom General al A.R.C.B. (considerată o demnitate, întrucât însemna încredere deplină în administrarea banilor A.R.C.B.) va fi și cea care-l va arunca, pentru un an și două luni, în închisoarea de la Caransebeș.

Autoritățile comuniste se vor folosi de funcția ce o deținea, și-n martie 1949 Monseniorului îi vor înscena un proces. Conform notelor informative furnizate de colaboratorii Securității, la 6 martie 1949 Iovanelli va fi chemat de urgență la Topoloveni, prin telefon, de cumnata sa (la momentul respectiv, A.R.C.B. deținea în proprietate o vie în comuna Topoloveni, vie ce era administrată de cumnata Monseniorului Iovanelli). Ajuns la Topoloveni, Monseniorul Iovanelli a fost invitat la sediul Miliției locale, unde i se va aduce la cunoștință faptul că este acuzat și va fi trimis în judecată pentru „subminarea economiei naționale” deoarece „nu a îngropat via și n-a curățat pomii de omizi”²⁶. La fața locului s-a deplasat și un reprezentant al Ministerului Cultelor, cu însărcinarea clară de a-l face pe Monseniorul Iovanelli să conștientizeze pericolul în care se afla și să accepte colaborarea cu Ministerul Cultelor (în fapt, se dorea acceptarea colaborării cu Securitatea). Monseniorul a refuzat, motivând că „preferă mai bine să fie arestat, decât să colaboreze și să informeze pe acel inspector”²⁷. Deși organele statului au încercat din răspuțeri să-l convingă să cedeze (i s-a spus că este foarte bine văzut de domnul Stanciu Stoian, ministrul de la Culte, și că acesta o să-i ofere sprijin și ajutor de câte ori va fi nevoie, inclusiv în această situație), atitudinea Monseniorului a rămas neschimbată, iar cei de față au concluzionat că Monseniorului îi era frică, în cazul în care ar fi acceptat o colaborare, să nu fie judecat de enoriași. În urma procesului-verbal încheiat, Monseniorul și cumnata sa vor fi eliberați, sub supravegherea strictă a organelor Securității, însă nu se vor

²⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, f. 13.

²⁷ *Ibidem*.

bucura prea mult timp de starea de libertate întrucât vor fi arestați în data de 23 decembrie 1949.

Procesul desfășurat la 9 ianuarie 1950, la Tribunalul Județului Muscel, avea sentința corecțională nr. 41: „pentru astăzi fiind la ordine judecarea acțiunii penale pornită prin rechizitoriul Parchetului jud. Muscel nr. 11.114/1949, contra inculpaților preot Iovanelli Traian, domiciliat în București, str. Al. Popov nr. 19 și Antoaneta Iovanelli domiciliată în comuna Topoloveni, jud. Muscel, pentru infrafracțiunea prevăzută și pedepsită de art. 3 și 6 din decizia Ministerului Agriculturii nr. 547/1949, și ordonanța nr. 90/1949, a Comitetului Provizoriu Județean Muscel, combinat cu art. 2 lit. a din decretul nr. 183/1949”²⁸. Monseniorul era considerat „un adevărat burghez exploataitor” care a stat liniștit la București, conștient fiind că avea o vie în administrație, vie de care nu s-a îngrijit aducând astfel prejudicii productivității statului. În urma expunerii de motive și a audierii martorilor, Tribunalul a luat următoarea Hotărâre: „Condamnă pe inculpatul Preot Iovanelli Traian domiciliat în București, str. Al. Popov nr. 19, ca pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 3 și 6 din decizia Ministerului Agriculturii nr. 547/1949, și ordonanța nr. 90/1949, a Comitetului Provizoriu județean Muscel, combinat cu art. 2 lit. a din decretul nr. 183/1949, ce s-a constatat că a comis, să sufere un an și 2 luni închisoare corecțională. Condamnă pe inculpata Antoaneta Iovanelli, în vârstă de 67 de ani, domiciliată în comuna Topoloveni, jud. Muscel, ca pentru același fapt ce s-a constatat că a comis, să plătească suma de 20.000 (douăzeci mii) lei amendă corecțională, - cu aplicația art. 6 din Decretul nr. 183/1949, pentru ambii inculpați...”²⁹. Pe lângă acestea, Monseniorul a fost obligat și la plata a 2.000 lei cheltuieli de judecată și 1.000 lei reprezentând cheltuielile de procedură.

După arestarea Monseniorului Iovanelli, se pare că Episcopul Cisar ar fi mers la Ministerul Cultelor cu doleanța de a oferi Statului moșia de la Topoloveni „pe care ei nu mai pot să o administreze, că la Episcopie domnește un adevărat haos deoarece acum neavând un econom general care să se ocupe de administrație și Vicarul Barciovski nevrând să se ocupe, fiecare face ce vrea așa că acolo este o adevărată debandadă”³⁰.

²⁸ A.A.R.C.B., fond Dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislau Traian, f. 48.

²⁹ *Ibidem*, f. 52.

³⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 152, f. 32.

La 20 februarie 1951, Monseniorul Iovanelli obținea biletul de eliberare cu numărul 889/1951 din Penitenciarul de la Caransebeș, în urma expirării pedepsei. Cercetările în arhive nu au scos la iveală amănunte legate de regimul de detenție la care a fost supus Monseniorul Iovanelli, însă putem deduce, ca urmare a unei scrisori anonime primite de Monsenior, probabil undeva în cursul anilor '58-'59 (menționez că scrisoarea nu conține o dată concretă iar semnătura nu este lizibilă), că experiența carcerală l-a marcat, personajul respectiv vorbind despre perioada petrecută de Monsenior în închisoare ca despre o perioadă „în care D-ta erai distrus”³¹.

După închisoare, Monseniorul a revenit la București. Vremurile grele veniseră deja peste Biserica Catolică și un nou proces era fabricat împotriva clericilor ei; este vorba de „Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și centrului de spionaj italian”, ce se va desfășura la București, între 10-17 septembrie 1951 și care va avea un mare ecou atât în țară, cât și în presa internațională. Monseniorul avea motive să fie îngrijorat; soarta preoților catolici din România nu mai era de mult timp una sigură și ideea că oricând puteau ajunge în închisori îi înfiora și-i teroriza, transformându-i în oameni ce priveau mereu peste umăr și-și alegeau cuvintele cu mare grijă. Lăcașurile de cult fuseseră închise, preoții erau prigoniți, arestați, torturați și uciși, legăturile cu Sfântul Scaun fuseseră și ele întrerupte prin închiderea Legației României de la Vatican și prin expulzarea Nunțiului-Regent (corespondența reală cu Sfântul Scaun se realiza acum numai prin oameni de mare încredere, care plecau din România); eparhiile nu mai puteau comunica liber între ele, ci doar prin Ministerul Cultelor; preoților nu li se mai permitea deplasarea dintr-o localitate într-alta fără acordul aceluiași Minister (totul trebuia să treacă pe la Ministerul Cultelor: de la corespondență până la cereri de învoire sau concediu de odihnă, liste de materiale necesare funcționării bisericilor, tipărirea broșurilor cu caracter religios sau a calendarelor bisericești etc.).

Cu toate acestea, mesajele Sfântului Scaun reușeau uneori să ajungă la urechile preoților (la început, mulți dintre ei ascultau posturile de radio străine, inclusiv Radio Vatican). Astfel, pentru a-și proteja preoții de represiunea anticatolică din țările comuniste, Sfântul Părinte comunicase, prin Radio Vatican, tuturor capilor Bisericii Catolice faptul că

³¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 2, f. 53.

de acum înainte fiecare Episcop trebuia să-și numească, în secret, doi succesori (pentru a nu lăsa Scaunul Episcopal descoperit, în cazul în care Episcopul și înlocuitorul acestuia erau arestați); era singura măsură de protecție ce o putea oferi Sfântul Părinte pentru protejarea clerului catolic.

La București, Monseniorul Iovanelli a găsit o situație destul de complicată, întrucât Arhidieceza Romano-Catolică rămăsese fără conducător: „După arestarea lui Schubert Iosif și a unor preoți, nu s-a prezentat nimeni că ar fi jurisdicționarul. Ministerul a insistat ca acela, care conduce să se prezinte, ca să fie rezolvate chestiunile urgente de atunci, în special să fie restabilită legătura dintre minister și eparhiile. Fiindcă nimeni nu s-a prezentat, Capitlul a ales pe Iovanelli ca vicar capitular. Iovanelli a luat conducerea. Abia după un an, pe neașteptate apară Menges și spune, că el e jurisdicționar, având jurisdicțiune de la Nunțiatură. Roma a fost anunțată, că Iovanelli a fost ales și a excomunicat pe Iovanelli. Curios este că la alegerea lui Iovanelli au participat și Horvath și încă unul care aveau cunoștință, că Menges e jurisdicționarul, însă nu au spus nimic. În situațiunea aceasta a revenit mitropolitul Cisar și deocamdată situațiunea era clară”³².

Pentru o înțelegere cât mai clară a situației, vom încerca să explicăm cele găsite de Monseniorul Iovanelli la întoarcerea sa la Arhidieceza Romano-Catolică de București. Așa cum se cunosc faptele deja, în 1951, episcopul Cisar Alexandru (cel care conducea Arhidieceza înainte de arestarea Monseniorului) fusese înlăturat din funcție și fiind trimis cu domiciliul obligatoriu la Mănăstirea Franciscană din Orăștie. Se pare că, urmând sfatul Suveranului Pontif, Alexandru Cisar își desemnase succesorii în secret, unul dintre ei fiind părintele Hieronymus Menges, iar celălalt (dacă ar fi să ne luăm după cum s-au desfășurat lucrurile), ar fi fost Monseniorul Iosif Schubert cel care a și urmat, pentru foarte scurt timp, la conducerea Arhidiecezei Romano-Catolice de București. Însă în 1951, Iosif Schubert este arestat împreună cu Hieronymus Menges, Pojar Mathias, Balthaiser Johann și Xaveriu Heider, toți fiind desemnați ca succesori ai săi (Iosif Schubert a fost unul dintre cei judecați în „Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și centrului de spionaj italian”, fiind condamnat la închisoare pe viață).

³² *Ibidem*, f. 481.

Așadar, la sosirea Monseniorului Iovanelli la A.R.C.B., nici unul dintre succesorii desemnați nu puteau să-și ocupe funcția, deoarece erau arestați și condamnați la ani grei de închisoare. Ca urmare a acestui inconvenient, și pentru că, de frica închisorii și a torturii, nimeni nu îndrăznea să-i înlocuiască pe cei amintiți mai sus, la 4 aprilie 1951 Capitulul Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București s-a reunit și, conform Canoanelor Bisericești nr. 429 – 444 și 160 – 182 din Codul Canonic, a hotărât în unanimitate numirea Monseniorul Iovanelli în funcția de Vicar Capitular; totodată, Monseniorul prelua și conducerea A.R.C.B. până la reglementarea situației. Hotărârea odată luată, a fost comunicată Ministerului Cultelor care a și aprobat-o³³. Actul de numire al Monseniorului Iovanelli în funcția de Vicar Capitular a fost întocmit de către Canonicele Dwucet și semnat de către Canonicele Gheorghe A. Horvath, Gustav Müller și Tr. St. Iovanelli. În data de 25 iulie 1951, preotul Hieronymus Menges recunoștea această numire: „preot-ajutător al Parohiei romano-catolice Sinaia-Azuga, declar prin prezenta că nu posedă nici un fel de jurisdicție canonică pentru conducerea și administrarea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București. Totodată recunosc alegerea Vicarului Capitular al acestei Arhiepiscopii, făcută în persoana Mons. Canonic Capitular Traian Stanislav Iovanelli la 4 aprilie 1951 în conformitate cu canoanele bisericești”³⁴. Dacă judecăm după natura faptelor enunțate aici, am putea afirma că Monseniorul Iovanelli a fost sacrificat de preoții catolici ce alcătuiau Capitulul deoarece părea aproape imposibil să poți conduce o Arhiepiscopie, așa cum cereau canoanele bisericești, în vreme de prigonire comunistă.

De asemenea, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că Monseniorul Iovanelli, înainte de a fi ales Vicar Capitular, s-a interesat dacă există vreun succesori pentru Arhidieceza de București. Pentru veridicitatea acestor aspecte, vom reda un pasaj din declarația dată de Canonicele Gh. Horvath, în data de 3 septembrie 1953: „Eram în 1950 bolnav la Bărăție. A venit la mine Msgr. Delmestri și mi-a comunicat că Msgr. J. Schubert a fost numit Administrator Apostolic. Mi-a spus că numirea sa este secretă și o va da de știre numai canonicilor și decanilor. Data când mi s-a făcut această comunicare nu o mai știu. În 1951, luna martie, Msgr. Dr. St. Tr. Iovanelli mi-a trimis o misivă – era după

³³ A.A.R.C.B., fond Dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislav Traian, f. 21.

³⁴ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor, dosar nr. 9/1957-1958, f. 137.

arestarea Msrelui Schubert, în care mă întreba, dacă nu cumva dețin eu jurisdicțiunea episcopală sau dacă nu știu eu cine o deține. I-am răspuns la ambele întrebări: negativ³⁵. Deși acest „privilegiu” va atârna atât de greu pe umerii Monseniorului (și acest fapt se va regăsi în starea sa precară de sănătate ce se va agrava cu trecerea anilor), el va reuși să conducă Arhidieceza Romano-Catolică de București.

Scopul real pentru care Ministerul Cultelor aproba în 1951 numirea Monseniorului Iovanelli în funcția de Vicar Capitular era unul foarte simplu: Marton Aron, episcopul de Alba-Iulia era „cel mai înfocat și principalul susținător al curentului șovin și iredentist maghiar din Ardeal”³⁶ și singurul episcop catolic aflat în activitate.

Condițiile păreau prielnice pentru instalarea în fruntea A.R.C.B. a unui individ care cunoscuse regimul detenției comuniste astfel încât, de teama închisorii, colaborarea cu organele Securității să fie utilă. Iovanelli părea „omul potrivit la locul potrivit” și, drept urmare, nu au existat discuții nefavorabile referitoare la numirea sa. Noua schimbare de statut a fost comunicată imediat Sfântului Scaun, însă, în februarie 1952, Radio Vatican anunța comunicatul Papei Pius al XII-lea cu privire la excomunicarea lui Iovanelli.

În 25 aprilie 1952, Hieronymus Menges, în calitate de Ordinarius Substitutus (locțiitor de Episcop) al Arhidiecezei de București și în „virtutea facultăților extraordinare”, ridică excomunicarea Monseniorului Iovanelli și „...în conformitate cu canonul 366 din Codicele Dreptului Canonic, prin prezenta numesc pe P.S. Sa Msgr. Traian St. IOVANELLI în calitate de VICAR GENERAL, cum potestate ordinaria in toto territorio hujus dioecesis Bucarestinesis. Subsemnatul declar că nu voi exercita concomitent jurisdicțiunea mea. Totodată confirm toate actele jurisdicționale săvârșite în cuprinsul acestei Arhiepiscopii dela data de 4 aprilie 1951, până la data de astăzi”³⁷.

Cu toate acestea însă, pe parcursul celor 10 ani cât a condus A.R.C.B., Monseniorul Iovanelli a încercat să lămurească situația și în fața preoților din țară (mulți dintre ei considerându-l un excomunicat), trimițând scrisori tuturor acelor pe care îi considera superiori, prin care explica situația în care se afla.

³⁵ *Ibidem*, f. 132.

³⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 68, f. 109.

³⁷ A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor, dosar nr. 9/1957-1958, f. 139.

Alegerea Monseniorului Iovanelli în funcția de Vicar General a fost comunicată Ministerului Cultelor. Prin Decizia nr. 109/1952, la 8 mai era recunoscut în noua funcție și de Ministerul Cultelor. În martie, același an, Papa Pius al XII-lea adresa o scrisoare apostolică de încurajare, „*Veritatem facientes*”, adresată preoților români, scrisoare prin intermediul căreia protesta împotriva persecuțiilor din țara noastră. Era pentru a doua oară când Papa Pius al XII-lea condamnă ororile comunismului după ce, în 1949, la 20 februarie, într-un discurs ținut la Acțiunea Catolică din Roma, își arătase indignarea față de arestarea Cardinalului Primat al Ungariei, Mindszenty.

În zilele de 5-7 decembrie 1952, la București, are loc Primul Congres Național pentru Apărarea Păcii, Congres în cadrul căruia Monseniorul Iovanelli a vorbit în numele Bisericii Romano-Catolice. Din acel moment a participat frecvent la sesiunile Marii Adunări Naționale, alături de reprezentanții celorlalte culte, sesiuni despre care afirma că „...sunt chemați numai când e ceva important, dar ei nu iau parte la discuții, ei stau doar în lojă ca invitați, cei care discută sunt deputații care sunt jos; aceștia votează și spun da”³⁸.

După arestarea Monseniorului Menges se pune din nou problema conducerii Arhidiecezei Romano-Catolice de București. Drept urmare, Capitlul se reunește în data de 19 ianuarie 1953. Cei trei Canonici Capitulari (Iovanelli, Horvath și Müller), în conformitate cu canonul 429, part. 1, potrivit căruia atunci când conducătorul Arhidiecezei se afla în imposibilitatea de a mai conduce, atribuțiile în materie de conducere îi revin Vicarului General, adică Monseniorului Iovanelli. Acesta din urmă a considerat necesar ca cele petrecute să fie aduse la cunoștință Sfântului Părinte, astfel încât în data de 2 martie, Monseniorul Iovanelli redactează o scrisoare pe care o expediază la Roma. Din câte se pare, această scrisoare nu a ajuns niciodată la destinație, fiind interceptată de organele de Securitate.

În relațiile cu Ministerul Cultelor/Departamentul Cultelor, Monseniorul considera că: „s-a purtat întotdeauna bine cu ei, a fost sincer cu ei și că n-a avut nimic de ascuns față de ei, a procedat drept întotdeauna”³⁹. Nu de puține ori aceste afirmații i-au adus critici și, uneori, chiar amenințări din partea unor „credincioși” care considerau că

³⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 5, ff. 52-53.

³⁹ *Ibidem*, f. 73.

pentru a face pe plac Cultelor, Monseniorul a trebuit să se înconjoare numai de oameni de cea mai joasă calitate, de o moralitate îndoielnică, ce nu făceau decât să „târâie numele Domnului prin mocirlă”. Cu toate acestea, Monseniorul a căutat pe cât posibil să calmeze situația, cel puțin la București „a știut să împace lucrurile, să facă legătura cu ministerul, cu parohiile și să nu admită dispute în cadrul preoților”⁴⁰. Chiar și atunci când, în 1956, la un an după ieșirea lui Francisc Augustin din închisoare, a aflat că acesta era „ordinarius substitutus”, desemnat de Menges, Monseniorul a decis reuniunea Capitlului, pentru ca drepturile Monseniorului Augustin să fie recunoscute. Însă, frica de autoritățile comuniste l-ar fi determinat pe Francisc Augustin să păstreze secretul și să-l lase pe Monseniorul Iovanelli să conducă în continuare (această situație va dura până în 1959-1960 când Iovanelli începe demersurile pentru recunoașterea lui Augustin ca „ordinarius substitutus”): „Abia după un an, după ce a fost transferat ca paroh de la Tîrgoviște la Cioplea atunci a început să spună la lume că și el este desemnat ca succesor. Iovanelli când a auzit așa, l-a chemat la București și i-a spus că dacă e adevărat ce spune, adună Canonicii, și să depună jurământ în fața lor și să le spună în ce împrejurări a fost trecut pe listă. După ce au făcut procesul verbal s-au dovedit cele spuse de Augustin. Datorită faptului că și el a stat clandestin, ministerul nu vrea să-l recunoască în public ca ordinarius, decât așa în secret”⁴¹.

S-a preocupat mereu de soarta bisericilor catolice, căutând să afle informații despre preoții catolici, iar atunci când situația i-a impus-o a intervenit pentru salvarea lor. Spre exemplu, atunci când în ianuarie 1954 circulau zvonuri conform cărora Episcopul Durcovici ar fi murit în închisoare (deși mereu se auzeau astfel de zvonuri), a avut „îndrăzneala” de a cere Ministerului Cultelor ajutor pentru eliberarea din închisoare a Episcopului (Episcopul Anton Durcovici murise în închisoarea de la Sighet, la 10/11 decembrie 1951, de inaniție; acest fapt nu fusese făcut public de autoritățile comuniste și, drept urmare, nimeni nu știa cu certitudine că se întâmplase o asemenea nenorocire).

În 1954, la 21 august, prin Decretul nr. 368 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Monseniorul Iovanelli „este decorat cu Ordinul Steaua

⁴⁰ *Ibidem*, f. 82.

⁴¹ *Ibidem*, f. 116.

Republicii Populare Române, Clasa III-a”⁴², o distincție ce nu-i va face cinste și cu care nu se va mândri. Monseniorul devenea acum membru în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română: „Iovanelli era foarte posomorât când a venit Dogaru de la Minister să-i comunice că va primi o distincție. Lui Despina ca și lui Dobrescu, le-a spus că este omul cel mai nenorocit și că-l ferește pe Cisar că este mort, pentru că natural ar fi urmat ca să fie decorat și acesta. Întrebându-l de cauza deprimării, a răspuns: 1. – Radiourile străine vor anunța aceasta, iar Vaticanul se va uita la dânsul cu ochi neîncredători și va fi înfierat de colaboraționism cu regimul. 2. – Faptul că mulți credincioși au citit în ziare de distincția lui, îi va crea o atmosferă care-l va face imposibil în rândul credincioșilor”⁴³.

În 1955, Monseniorul Iovanelli a avut o întâlnire cu ziaristul vest-berlinez Hartmut Bunke, care se afla într-o vizită în România. Folosindu-se de acest prilej, Monseniorul i-a adus la cunoștință ziaristului situația preoților catolici din România: „De asemenea, l-a informat că episcopul Pacha a eșit orb din închisoare, murind după puțin timp. Tot așa și arhiepiscopul Cisar a încetat din viață la câteva luni după ce a revenit din domiciliul său obligatoriu de la Orăștie. Jovanelli a mai arătat, referindu-se la foștii credincioși greco-catolici, că din cauza unor legi, jumătate din credincioșii catolici sunt lipsiți de dreptul de a-și exercita credința. A mai menționat, că bisericile sunt astăzi mai pline ca oricând, probabil din cauza greutăților prin care trec oamenii”⁴⁴.

În anii ce-au urmat, Monseniorul a început să devină conștient de faptul că trebuia să se ferească cât mai mult de oamenii din jurul său. A încercat să se înconjoare de prieteni devotați însă nu știa că, în realitate, era înconjurat de oamenii Securității, care din 1957, anul când Securitatea deschide acțiunile de urmărire împotriva Monseniorului Iovanelli, periodic dădeau note informative despre activitățile și întâlnirile Monseniorului (singurul om de încredere din jurul său rămăsese nepotul său, Chincovici, și el urmărit de Securitate în „Operațiunea Italianul”): „Din materialele verificate și neîndoielnice ce le posedăm asupra celui de mai sus rezultă că: Iovanelli Traian în funcția pe care o deține ca șef al clerului catolic din București, are o atitudine de duplicitate pe linia

⁴² A.A.R.C.B., fond Dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislau Traian, f. 20.

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 3, f. 556.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 562.

colaborării cu Departamentul Cultelor și a îndeplinirii îndatoririlor ce-i revin în această funcție, căutând să se eschiveze de la ședințele pentru pace și de la manifestații cu caracter democrat. Iovanelli Traian întreține corespondență suspectă cu Vaticanul și cu alte persoane din străinătate, folosind pentru expedierea și primirea corespondenței adresa unei persoane dintre credincioșii săi de încredere (Căsuțe poștale). În această corespondență Iovanelli Traian a trimis informații tendențioase cu privire la situația cultului catolic din R.P.R. etc. Iovanelli Traian s-a folosit de contactul pe care l-a avut în funcția sa de vicar general – cu diferite persoane oficiale venite din străinătate să ne viziteze țara (ca reprezentanți ai cultelor, ziariști, sportivi etc.) față de care a calomniat realizările regimului nostru, furnizându-le totodată informații tendențioase cu privire la situația religioasă din R.P.R. (despre preoții închiși, cei decedați în penitenciar) etc. (Badea 11 iulie 1955). Desfășoară propagandă dușmănoasă în mediul clerului catolic cu care vine în contact, îndemnându-i la nesupunere față de Departamentul Cultelor precum și față de credincioșii săi de încredere, cărora caută să le imprime o orientare potrivnică R.P.R. A avut legături dubioase cu preotul Pâclișanu Zenovie (fost episcop clandestin greco-catolic), în prezent arestat, care-l informa pe Iovanelli Traian despre activitatea unor preoți catolici din București etc. (Sursă: «Vall» din 6.V.1955 și «Badea» 10.VI.1954). Întreține legături suspecte cu episcopul clandestin Duma Ioan (urmărit în acțiune de Direcția a III-a a M.A.I.), pe care-l sprijină și materializește, intervenind cu insistență la Departamentul Cultelor pentru a obține fonduri și materiale de construcții pentru Duma Ioan și făcându-i astfel un serviciu necesar lui Duma Ioan în activitatea sa clandestină. A dat directive clerului catolic din dieceza București-Iași de a stabili relații cu preoții catolici din străinătate, de a le cere cărți religioase. Recent a dat dispoziții preoților din subordine să ia legătura prin corespondență cu preotul Haik Ernst din R.F. Germană, care face parte din conducerea «Misiunii Catolice Române din Germania», pentru a primi din Germania cărți și alte materiale”⁴⁵.

⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, ff. 1-2.

**Arhidieceza Romano-Catolică de București
în vremea Monseniorului Iovanelli**

În 1951 situația Arhidiecezei Romano-Catolice de București era încă neclară (și s-a păstrat așa până în 1961): arestarea episcopilor și a înlocuitorilor acestora, neputința de a comunica Sfântului Scaun ce anume se întâmplă, starea de tensiune și de frică instaurată de noul regim, au creat o dezordine favorabilă comuniștilor în cadrul Bisericii Catolice. În opinia autorităților, alegerea Monseniorului Iovanelli trebuia să aducă supunerea A.R.C.B. și a Arhidiecezei de Iași, însă toate încercările comuniștilor de a-l recruta și a-l „instrui” împotriva celor ostili regimului și, mai ales, împotriva Episcopului Marton Aron n-au dat rezultate, cu toate că, de la Alba-Iulia, episcopul îi transmitea Monseniorului că nu-l recunoaște ca Vicar General în lipsa unui document din partea Sfântului Scaun. Mai mult, Marton Aron va refuza chiar hirotonirea preoților de la București, motiv pentru care Monseniorul se hotărăște să întocmească un raport pe care, după ce-l prezenta Ministerului Cultelor pentru aprobare (așa cum prevedea procedura), urma să-l trimită Sfântului Scaun. Se pare că raportul a fost scris și prezentat Ministerului Cultelor, însă lipsa unui răspuns din partea Sfântului Părinte l-a determinat pe Monseniorul Iovanelli să concluzioneze că raportul nici măcar nu a fost trimis Vaticanului. Pentru că bănuia posibilitatea aceasta, Monseniorul fusese precaut și făcuse copii după raportul respectiv, în ideea că va găsi totuși o cale de a-l trimite Sfântului Părinte.

Cum atitudinea Monseniorului Iovanelli nu era cea sperată de Securitate, fiind bănuțit, printre altele, și că-i ajuta pe canonicii greco-catolici aflați în clandestinitate, s-a decis infiltrarea și recrutarea de noi agenți ai Securității în anturajul Monseniorului. Astfel, cu ajutorul Ministerului Cultelor, organele Securității Statului au trecut, rând pe rând, la mutarea preoților și a angajaților A.R.C.B. din Catedrala Sfântul Iosif și din bisericile catolice aflate sub jurisdicția A.R.C.B., și înlocuirea acestora cu „elemente favorabile regimului”. Deși, Hotărârea de deschidere a dosarului individual pe numele Monseniorului Iovanelli a fost înregistrată în data de 19 iunie 1957, dosarul individual fiind deschis în 27 iunie, găsim în A.C.N.S.A.S., câteva note informative cu privire la activitatea Monseniorului Iovanelli înregistrate în anul 1953 când este menționată legătura Monseniorului cu diferiți preoți catolici aflați în clandestinitate.

Vestea excomunicării Monseniorului a fost un prilej favorabil Securității, care nu a ratat ocazia de a-l folosi în ruperea relațiilor dintre A.R.C.B. și parohiile din țară, creând confuzii și discuții, astfel încât dezbinarea preoților romano-catolici să fie garantată. Pentru clarificarea situației din A.R.C.B., în repetate rânduri, Episcopul de Alba-Iulia, Marton Aron, l-a invitat pe Monseniorul Iovanelli la el, însă aceste întâlniri n-au avut loc, deoarece Ministerul Cultelor a considerat aceste deplasări ca fiind „inutile”. În fapt, Ministerul Cultelor: interzicea deplasarea preoților romano-catolici dintr-o localitate în alta fără aprobarea sa – scopul fiind acela de a se evita posibile întruniri care să ducă la comploturi împotriva regimului; cerea ca adresele trimise Ministerului să fie redactate cât mai clar; „transferările cu post cu tot dintr-o eparhie în alta să se facă numai de două ori pe an și anume: în luna iunie și decembrie, pentru a se evita dese modificări în fișele de înregistrare ale eparhiilor respective în afară de cazurile excepționale”⁴⁶.

De asemenea, tot ce ținea de administrarea în bune condiții a bisericilor catolice din Vechiul Regat (aprovizionare cu materiale de construcții, cheltuieli de reparații, aprovizionare, prelucrare parafină etc.) se putea realiza numai prin adrese trimise spre aprobare Ministerului Cultelor de A.R.C.B. conform legilor existente (la începutul anilor

50, A.R.C.B. mai avea în administrare următoarele unități: Catedrala Sfântul Iosif, Administrația Cimitirului Catolic, Parohia Bisericii Bărăția, Parohia Bisericii Dudești – Cioplea, Biserica Romano-Catolică Popești-Leordeni și Biserica Sfânta Tereza).

Un exemplu în acest sens este *Adresa cu nr. 1391/1953* trimisă de A.R.C.B., Serviciului Administrativ al Ministerului Cultelor în care se specificau următoarele: „Pentru necesitățile cultului romano-catolic, ni s-a repartizat de către Minister parafina necesară spre a fi transformată în lumânări. Cum noi nu avem atelier pentru fabricarea lumânărilor și dorind a respecta H.C.M. nr. 1089/951, am cerut la U.C.E.C.O.M. să ne indice o Cooperativă de producție meșteșugărească chimică populară care însă ne-a răspuns că nu execută prestări de servicii. În conformitate cu dispozițiunile cuprinse H.C.M. nr. 1089/951, vă rugăm a ne da aprobarea Dvs. de a lucra această parafină în sectorul particular, aprobarea ne este

⁴⁶ A.A.R.C.B., fond Secretariat-Cancelarie, dosar 1951-1954, f. 273.

cerută de Banca de Stat pentru a ne pune la dispoziție fondurile necesare manoperei”⁴⁷.

Tot pentru „buna funcționare” a A.R.C.B., Ministerul Cultelor a impus și „Dărilor de seamă” trimestriale asupra activității Controlului Financiar Intern, care cuprindeau informații referitoare la administrarea banilor distribuiți de Minister sub forma unor plafoane valorice (banii erau repartizați în funcție de necesitățile/cantitățile sesizate de A.R.C.B. în adresele trimise Ministerului; la rândul său, Ministerul aproba și repartiza cantitățile prin unitățile de desfacere aflate în subordinea sa).

În august 1953 au loc primele „mutări” și numiri de preoți. Conform cerințelor, Monseniorul Iovanelli trimite Ministerului Cultelor, prin consilierul A.R.C.B., o listă cu 13 preoți propuși pentru transferări și alți 6 preoți pentru numiri în funcții de vicari parohiali. Deși se conformase hotărârilor legale, criticile la adresa Monseniorului nu au întârziat să apară; în vreme ce el considera acestea demersuri ca fiind „o scăpare” a preoților de sub autoritatea regimului, a fost acuzat că face aceste transferuri și numiri numai pentru a se „pune bine” cu organele Statului. Din cele studiate, putem afirma că, în relația cu Ministerul Cultelor/Departamentul Cultelor, Monseniorul a dat dovadă de mult tact și înțelegere. Așa se explică, după părerea noastră, corespondența Monseniorului cu ministerul amintit, o corespondență ce, măcar în privința beneficiilor materiale, a fost productivă: lunar, Ministerul aproba fonduri, uneori sub formă de donații, pentru reparația bisericilor și a caselor parohiale aflate în nevoie, pentru procurarea materialelor necesare funcționării aparatului administrativ, pentru aprovizionarea cu parafină, hârtie (pentru lucrările ce urmau a fi editate), legume, subvenții pentru corul Catedralei Sfântul Iosif a A.R.C.B. etc. Părea un fel de *modus-vivendi*, însă totul se limita la supraviețuire. Altfel stăteau lucrurile în privința corespondenței personale sau profesionale a preoților, a deplasărilor în țară sau în afara țării, a procurării materialului bisericesc (cărți, calendare, biblii), a obiectelor bisericești și a încurajării enoriașilor să participe la slujbele religioase; misiunea Monseniorului și a preoților catolici trebuia să se limiteze numai la ceea ce Ministerul dispunea (și Ministerul nu putea permite ca bisericile să fie neîncăpătoare – astfel de „derapaje” ar fi stagnat productivitatea și ar fi îndoctrinat poporul cu principii „anti-imperialiste”).

⁴⁷ *Ibidem*, f. 267.

La sfârșitul anului 1953, se produce al doilea transfer de preoți; de data aceasta A.R.C.B. va propune numai transfer, nu și numiri în funcții. Această situație nu era privită cu ochi buni de preoții catolici, iar neîncrederea se va adânci și mai tare atunci când, la 30 august 1954, Monseniorul va fi decorat cu „Ordinul Steaua României”. O parte a preoților vor refuza chiar să mai aibă legătură cu A.R.C.B.; este reluată problema excomunicării și începe un schimb de scrisori între canonicii nelămuriți de situația în care se afla A.R.C.B. De asemenea, la Legația Italiană din București se spunea că relațiile cu A.R.C.B. vor fi întrerupte, deoarece acolo existau „numai preoți excomunicați”. Cu toate acestea, Monseniorul își va continua activitatea, iar, în paralel, va încerca să ia legătura și cu Sfântul Scaun, pentru lămurirea situației, încercări ce vor eșua deoarece întreaga corespondență a Monseniorului era urmărită și tot ce părea suspect era reținut de autorități pentru verificare amănunțită. Însă, nu tot clerul catolic condamnă situația de la A.R.C.B.; existau și preoți catolici care îl considerau pe Monseniorul Iovanelli „Ordinariul legitim al Arhiepiscopiei noastre”, așa cum reiese din scrisoarea trimisă Monseniorului, la 30.10.1955, de către părintele Rafael Friedrich. În același an, în urma Decretului nr. 421, Francisc Augustin (al doilea succesor desemnat de Hieronymus Menges) va fi eliberat din închisoare „și cu toate că susținea că avea dreptul să se prezinte pentru a prelua conducerea Arhiepiscopiei de București a renunțat, acceptând conducerea Monseniorului Traian Iovanelli. Menționăm că Augustin Francisc susținea că avea acest drept întrucât atât Menges H. cât și Haider Xaveriu continuau să fie reținuți, iar el era ultimul succesor care încă nu funcționase ca ordinar înainte de arestare”⁴⁸.

În anul 1957 autoritățile comuniste decid deschiderea dosarului de urmărire a Monseniorului Iovanelli, deoarece era bănuțit că a început să-și pregătească retragerea din fruntea A.R.C.B., pregătindu-i locul lui Francis Augustin (abia în anul 1961 când Monseniorul Iovanelli moare, Francis Augustin va prelua conducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București); în acest sens a făcut nenumărate demersuri pentru ca acesta din urmă să fie recunoscut ca „ordinarius substitutus”, fapt ce va fi posibil abia din anul 1959.

Acțiunea informativă, desfășurată cu numele de cod „Italianul”, cuprinde atât informații referitoare la Monseniorul Iovanelli, cât și

⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, f. 86.

informații referitoare la cei cu care Monseniorul intra în contact: de la simplele enoriașe care veneau la slujbă și care beneficiau de ajutorul material al Monseniorului, până la agenții Securității infiltrați în anturajul său. Este interesant de remarcat faptul că, pe parcursul studierii dosarelor, se observă o scădere a încrederii organelor Securității în proprii agenți (se pare că volumul notelor informative nu era suficient și atunci deveneau din agenți, suspecti). La fel de interesant este și modul în care Securitatea acționa atunci când în sediul A.R.C.B. sau în Catedrala Sfântul Iosif apăreau persoane străine sau delegații ale cultului catolic din afara țării: pentru salvarea aparențelor, securiștii „apelau” la preoți și enoriași astfel încât, dincolo de granițe, să se răspândească ideea conform căreia regimul de la București nu prigonește preoții catolici și nu închide bisericile lor. Acțiunea de urmărire a avut ca scop principal „aducerea monseniorului pe linia Departamentului Cultelor”, însă cu ajutorul informațiilor, organele Securității au putut realiza și portretul fizic și moral al Monseniorului, despre care se spunea că este gurmand, că-i plac vinurile bune și discuțiile despre politică. Din notele informative reiese faptul că Monseniorul era un om citit și mereu pus la curent cu tot ce se întâmpla în spațiul internațional. Nu de puține ori a fost interceptat cu tehnica operativă instalată în dormitorul său, purtând discuții pe teme politice, vorbind despre Statele Unite ale Americii sau despre Moscova (fapt ce stârnea interesul organelor de Securitate, deoarece Monseniorul Iovanelli îl considera pe Hrușciiov un mincinos și un îngâmfat), despre ce se întâmpla la O.N.U, despre situația din China. În fiecare zi asculta posturi străine de radio, pentru a fi mereu informat și comunica, oricui părea interesat, situația politică internațională. De asemenea, își sfătuia apropiații să nu comunice prea mult cele auzite la A.R.C.B. și să se ferească, deoarece „pereții au urechi”. Fiind un bun cunoscător al limbii germane, se folosea de acest lucru în corespondența și conversațiile private ce la avea cu cei care cunoșteau situația din țară.

În 1959, Securitatea decide că Iovanelli era „prea periculos”, astfel că acțiunea operativă se intensifică: se aprobă instalarea la sediul A.R.C.B. a aparatului de tehnică operativă pentru monitorizarea permanentă a discuțiilor de interes pe care Monseniorul le-ar putea avea în camera sa: „Pentru instalarea de T.O. s-a ales perioada de timp în care Traian Iovanelli se află plecat în concediu la Costinești regiunea Constanța”⁴⁹ iar

⁴⁹*Ibidem*, f. 67.

„Intrarea în obiectiv se va face în jurul orei 23, și va fi acoperită de un autocamion cu prelată care va staționa în fața portalului pe unde se va face pătrunderea. În cazul în care va fi nevoie, autocamionul va putea fi folosit și pentru a acoperi zgometele produse de lucrătorii tehnici”⁵⁰. În afară de instalarea de T.O., toți apropiații Monseniorului sunt atent supravegheați, iar nepotului său – Chincovici Ion i se deschide dosar separat de urmărire, fiind considerat la fel de periculos precum Monseniorul Iovanelli. De altfel, Chincovici era persoana cea mai apropiată de Monsenior în compania căruia își petrecea cea mai mare parte a timpului. Fiind omul de încredere al Monseniorului, Chincovici este și cel care se ocupă de toate nevoile Monseniorului (de cumpărăturile personale, de trimiterea corespondenței, de aranjarea mesei, de plimbările de seară ale Monseniorului). După părerea noastră, și încercările de a trimite corespondență Sfântului Scaun se făceau tot cu ajutorului nepotului Chincovici. Am studiat cu atenție cele câteva zeci de file ce cuprind acțiunea de filaj împotriva lui Chincovici și am constatat că, în majoritatea zilelor cât a fost supravegheat, Chincovici avea cam același traseu, iar persoanele cu care intra în contact nu erau necunoscute Securității (de exemplu: la atelierul de croitorie din strada Dr. Sion nr. 6, lucra un anume Aurel Ionescu, fost deținut politic; în închisoare aderase la o mișcare pro-religioasă, motiv pentru care s-a continuat urmărirea sa și după eliberarea din închisoare se spunea că transmitea mesajele celor închiși familiilor și cunoscuților acestora).

Referitor la A.R.C.B., într-o notă informativă „privind conducerea Arhiepiscopiei romano-catolice de București”, din data de 31 octombrie 1959, înaintată Cabinetului Ministrului, se face referire la situația Monseniorului Iovanelli, afirmându-se următoarele: „Cu toate că Traian Iovanelli a fost repus în dreptul de a conduce Arhiepiscopia de București, prin absolvirea lui de la excomunicare și prin numirea sa ca vicar general, în mai multe rânduri și îndeosebi în ultimul timp dreptul său de a conduce Arhiepiscopia a fost mult comentat ca în cele din urmă însăși Vaticanul a cerut episcopului Marton Aron, în anul 1958, să facă cercetări în acest sens. Menționăm că principalul element care a creat cele mai multe suspiciuni în legătură cu dreptul de a conduce al vicarului general Traian Iovanelli a fost chiar episcopul Marton Aron....”⁵¹. Episcopul de

⁵⁰ *Ibidem*, f. 69.

⁵¹ *Ibidem*, ff. 86-87.

Alba-Iulia, în lipsa unei comunicări venite din partea Sfântului Părinte, refuza să recunoască autoritatea Monseniorului Iovanelli și recunoașterea lui Francis Augustin ca ordinarius substitutus: „S-au întocmit documentele canonice – 1/. Recunoașterea din partea capitlului a lui Augustin ca ordinar și luarea în posesia a Arhiepiscopiei din partea acestuia și 2/. numirea din partea lui Augustin a lui Iovanelli Traian ca vicar general. Nu am putut vedea până acum documentele, dar Augustin mi-a promis că le va cere lui Iovanelli T. și mi le va da ca să fac copii și pentru Departamentul Cultelor. Augustin mi-a spus că în decretul lui Iovanelli T. de numire ca vicar general el a propus să se treacă și clauzula că el (Augustin) nu-și va exercita jurisdicția decât prin Iovanelli T., dar că Iovanelli T. a spus că nu este nevoie și a propus formula strict canonică”⁵². După recunoașterea lui Francis Augustin, Monseniorul Iovanelli a trimis o scrisoare Episcopului Marton Aron, prin preotul Despinescu Anton care mergea la Alba-Iulia la procesiunea de învestire a trei preoți catolici, copie ce conținea înștiințarea trimisă de Monsenior, Departamentului Cultelor. Cu toate că fusese informat, Episcopul de Alba-Iulia a continuat să refuze recunoașterea celor de la A.R.C.B., deoarece „pentru el nu s-a schimbat nimic în situația de la București”⁵³, Marton Aron fiind singurul Episcop în funcțiune care avea dreptul de a hirotoni preoții catolici din România și de a-i recunoaște pe aceia care urmau să înlocuiască un episcop.

Răspunsul celor de la A.R.C.B. nu a întârziat să apară; ei l-au catalogat pe Marton Aron ca fiind un „șovin ungar” ce nu are dreptul de a-i judeca pe ceilalți. În așteptarea aprobării din partea Departamentului Cultelor, Monseniorul Iovanelli a expediat o primă scrisoare Sfântului Scaun, prin care comunica situația lui Francisc Augustin din prezent și cum s-a ajuns la această situație. O a doua scrisoare a fost trimisă tuturor parohiilor din țară, pentru a aduce la cunoștința celor în drept, recunoașterea lui Francisc Augustin și numirea sa ca Vicar General al A.R.C.B.

Între timp, starea de sănătate a Monseniorului se agrava. La recomandarea medicului personal, Monseniorul avea nevoie de odihnă și trebuia să se retragă o perioadă de timp pentru refacerea stării de

⁵² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211527, vol. 3, f. 186. Conform notelor menționate anterior, la 16 octombrie 1959 a avut loc cea de-a doua ședință capitulară în cadrul căreia Francis Augustin a primit recunoașterea de „ordinarius substitut”.

⁵³ *Ibidem*, f. 188.

sănătate. Însă nu i se va aproba concediul cerut decât după doi ani și în urma recomandării scrise a medicului personal: „Vicarul general Can. St. T. Iovanelli pleacă din ordinanțarea medicală a doctorului curant Dr. Szifferth Carol în concediu de odihnă și tratament cardiac pe luna Iulie 1961 la Covasna, raionul Tg. Săcuiesc, regiunea Brașov. Pe timpul absenței sale din București este înlocuit de drept de către Mons. Augustin Francisc, ordinarul substituit de București”⁵⁴. Între timp, organele Securității Statului încercau finalizarea dosarului de urmărire și prezentarea celor în drept pentru deschiderea acțiunii penale împotriva Monseniorului: „Asupra sus-numitului s-a deschis acțiunea informativă având la bază faptul că acesta în funcția pe care o are s-a dovedit potrivit unor măsuri date de Departamentul Cultelor și a îndeplinirii îndatoririlor sale patriotice. De asemenea a întreținut și întreține legături cu Vaticanul prin corespondență, bănuind în acest sens și legăturile neoficiale folosind în acest sens căsuțe poștale, preoți de încredere ai lui cu posibilități în această direcție etc.”⁵⁵.

În ziua de 7 septembrie 1961, Monseniorul Iovanelli s-a stins din viață în camera sa de la Arhidieceza Romano-Catolică de București: „Cu profundă durere Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, anunță decesul mult regretatului Vicar General al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Monsegnior Canonic dr. Stanislau Traian Iovanelli. Funerariile vor avea loc la Cimitirul Bellu Catolic, duminică 10 septembrie, ora 17”⁵⁶. În urma sa a rămas *Testamentul Monseniorului*, întocmit la 2 iunie 1961, în care sunt trecute, în ordinea priorităților stabilite de Monsenior, umilele sale doleanțe ca procesiunea sa funerară să fie cât mai simplă iar locul înmormântării să fie ales de Venerabilul Ordinariat al A.R.C.B; cheltuielile pentru înmormântarea sa să nu fie suportate de A.R.C.B. ci să fie folosiți banii „depuși de mine la CEC”; lucrurile ce i-au aparținut să fie trecute în proprietatea Venerabilul Ordinariat Arhiepiscopal Romano-Catolic de București (hainele, cărțile, obiectele liturgice etc.): „Eu nu am nimic pământesc de lăsat ca moștenire după moartea mea; toate le-am avut în uz din partea Venerabilul Ordinariat Arhiepiscopal Romano-Catolic de București. Rudelor mele le-am căutat a

⁵⁴ A.A.R.C.B., fond dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislau Traian, f.

7.

⁵⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, f. 224-225.

⁵⁶ A.A.R.C.B., fond Dosare Preoți, dosar nr. 21 II/II, Pr. Iovanelli Stanislau Traian, f. 11.

le da ajutor și sprijin după puterile mele în timpul vieții mele pământești; mor sărac, fără a putea lăsa cuiva ceva ca moștenire materială”⁵⁷.

Abia în 1962 Securitatea a decis închiderea „dosarului de urmărire individuală” a Monseniorului Iovanelli, „preot catolic fanatic”, concluzionând că a desfășurat „activitate dușmănoasă împotriva R.P.R. pe linia clandestinității catolice”⁵⁸, hotărârea finală fiind aceea de „menținere în evidență”.

Concluzii

Deși în Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România se afirmă faptul că: „Monseniorul Stanislau Traian Iovanelli, ieșit din arest în anul 1951, a decis să adopte linia de colaborare cu regimul, semnând condițiile impuse de Securitate, faptă ce i-a atras excomunicarea”⁵⁹, singurul argument adus în susținerea celor declarate în privința Monseniorului Iovanelli în acest Raport este o notă de subsol ce indică o lucrare a preotului Hieronymus Menges, apărută în București, la Editura M.C., în anul 2000, intitulată *Témoignages sur mgr Ghika, în Voix de l'effroi. La Roumanie sous le communisme. Récits et Témoignages*.

În urma studierii dosarului Monseniorului Iovanelli, aflat în Arhiva C.N.S.A.S., considerăm că afirmația conform căreia Monseniorul Traian Stanislau Iovanelli ar fi fost un colaboraționist este una falsă deoarece nu există argumente clare care să indice faptul că Monseniorul ar fi colaborat cu Securitatea (mă refer aici la angajament semnat cu Securitatea, nume de cod, note informative etc., așa cum am întâlnit în cazul altor preoți). Vremurile impuneau ca Monseniorul Iovanelli, proaspăt ales în funcția de Vicar Capitular, și apoi de Vicar General, să informeze și să comunice direct cu Ministerul Cultelor în orice problemă care viza cultul catolic. Monseniorul Iovanelli nu a fost o excepție, deoarece toate cultele religioase ce funcționau pe teritoriul României, cu recunoașterea directă a regimului comunist, erau obligate de lege la subordonare față de Ministerul Cultelor.

Singurele „informații” semnate de Monseniorul Iovanelli erau adrese sau cereri pentru rezolvarea diferitelor chestiuni bisericești trimise nu unor direcții ale Securității Statului, ci numai Ministerului Cultelor.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 222.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 238.

⁵⁹ http://www.corneliu-coposu.ro/u/m/raport_final_cadcr.pdf, p. 466.

Cât privește situația excomunicării, se pare că Monseniorul Iovanelli a fost excomunicat de Papa Pius al XII-lea, în februarie 1952 (așa cum reiese și din afirmațiile sale), însă nici în acest caz nu există un document real care să confirme și să comunice motivul excomunicării. În lipsa unui document oficial, nu putem emite judecăți de valoare eronate ci, cel mult, ne vom limita la afirmațiile făcute de Monseniorul Iovanelli, conform cărora anunțul a fost făcut la Radio Vatican. Până la obținerea unor informații concludente, după părerea mea, ideea conform căreia Monseniorul ar fi fost excomunicat pentru că ar fi colaborat cu Securitatea, nu se susține. O altă ipoteză care o aduc în sprijinul afirmațiilor mele este aceea că, de la alegerea sa ca Vicar Capitular și până la moartea sa, regimul comunist l-a denumit în permanență „element dușmănos, ostil guvernului”, „preot fanatic”, iar în „Hotărârea de deschidere a dosarului individual de urmărire” erau specificate următoarele: „În baza materialelor verificate și neîndoielnice anexate care dovedesc activitatea contrarevoluționară pe care o desfășoară susnumitul împotriva R.P.R., propunem deschiderea dosarului de acțiune informativă. Scopul deschiderii dosarului este de a stabili: întreaga activitate dușmănoasă dusă de Iovanelli Traian pe linia clandestinității catolice precum și a complicilor săi pe care-i folosește în această activitate. Identificarea și controlarea canalelor de legătură cu străinătatea pe care le folosește obiectivul, ce transmite în afara țării, ce instrucțiuni primește pentru clandestinitatea catolică, mijloacele și metodele folosite pentru transmiterea și primirea unor materiale secrete din străinătate (material de propagandă religioasă etc.). Să stabilim concret legăturile suspecte pe care le are cu episcopul clandestin Duma Ioan, practic cum ține legătura cu acesta etc. Documentând astfel activitatea criminală practică și intențiile dușmănoase pentru demascarea completă a acestei activități”⁶⁰.

În concluzie, nu ne rămâne decât să aducem întreaga noastră recunoștință față de Monseniorul Traian Stanislau Iovanelli pentru viața sa pastorală, pentru modul în care a reușit, în cele mai negre momente din istoria Bisericii Catolice Române, să-și păstreze demnitatea și principiile ce l-au consacrat, precum și pentru curajul de a se opune unui regim politic abject.

⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 211.527, vol. 1, f. 3.

Monica ENACHE

**Coborâri în subteran.
Câteva cazuri de critici de artă și artiști plastici în
arhivele Securității**

**Runs Underground. A few Cases of Art Critics and Artists in the
Securitate Archives**

The main purpose of this study is to depict a more detailed picture of the collaboration of the artists and art critics with the Securitate, taking into account the motivation and benefits which laid the basis of this collaboration. The determinants and freedom of choice in each case of adherence to the party differed under various aspects.

On the other hand, with respect to the relation with the regime, plastic artists and art critics represent the least studied category of intellectuals. From this point of view, this study also aims to describe to what extent the personal desire for affirmation led to the acceptance of the politicization and total control over the artistic act between 1948 and 1965. The control measures and coercion over the artistic act had existed since 1944, but starting with 1948 we could no longer speak about choice, because the alignment to the party doctrine became compulsory.

In order to achieve this research, I have studied the informative files of a number of 25 plastic artists, art critics and historians, within the archives of the CNSAS.

Etichete: artiști plastici, critici de artă, colaborare, Securitate, recrutare, beneficii, căsuță poștală, deținut politic

Keywords: plastic artists, art critics, collaboration, The Securitate, recruitment, benefits, blackmail, imprisonment

„Procesul zilnic de falsificare a trecutului, cu care se ocupă Ministerul Adevărului, este, în egală măsură, vital în menținerea stabilității regimului, cum este munca de represiune și spionaj cu care se ocupă Ministerul Iubirii”.

¹ George Orwell, 1984, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 152.

În răstimpul scurs de la căderea regimului comunist din România prea puține studii au investigat relația dintre artiștii plastici/criticii de artă și putere sau resorturile care au determinat un anumit tip de atitudine a acestora în interiorul sistemului. Colaborarea artiștilor și a criticilor de artă cu Securitatea, spre deosebire de alte categorii de intelectuali, a rămas în continuare un subiect tabu, investigat puțin, incomplet și cu discreție². Considerăm necesară conturarea unei imagini cât mai detaliate a fenomenului, asemeni celei realizate în cazul scriitorilor de pildă, a conexiunilor, a motivațiilor precum și a beneficiilor care au stat la baza pactizării artistului cu sistemul represiv. Pornind de la studiul Caterinei Preda³, care pornește de la premiza existenței a două direcții ce definesc relația plasticienilor cu puterea, respectiv angajarea artistică și colaborarea nemijlocită cu Securitatea, subliniem că aserțiunea este valabilă pentru oricare altă categorie profesională. Am adăuga însă la acestea și înregimentarea unora dintre artiști în PMR, ca expresie a aceleiași relații cu puterea. Se conturează deja ideea că determinanții și libertatea de alegere, în cazul fiecărei manifestări de adeziune, sunt diferiți.

Ca zonă subterană a regimului comunist din România, lumea aparatului de supraveghere și represiune a populației, dar mai ales aceea a informatorilor⁴/ colaboratorilor⁵/ candidaților la recrutare⁶

² În acest sens stau mărturie fișele de consultare ce însoțesc fiecare dosar aflat în arhiva CNSAS. Dacă cea mai mare parte a acestora, dintre cele solicitate de mine, au fost cercetate de un număr mic de petenți, există și o categorie, deloc neglijabilă, de dosare încă nestudiate.

³ Caterina Preda, „Forms of Collaboration of Visual Artists in Communist Romania of the 1970s – 1980s”, *Hungarian Historical Review* 4, no. 1 (2015), 172-196, accesat 27 iulie 2015, https://www.academia.edu/12657527/Forms_of_Collaboration_of_Visual_Artists_in_Communist_Romania_of_the_1970s_1980s.

⁴ Persoană încadrată în rețeaua informativă, acționând sub un nume conspirativ, recrutată spre a aduna și transmite informații comunicate în scris, sub formă de note informative, ofițerului de legătură sau rezidentului în grija căruia se afla.

⁵ Persoană din rețeaua informativă cu posibilități limitate de informare, folosit ocazional.

⁶ Persoană aflată în atenția Securității, ce urma a fi atras și inclus în rețeaua informativă; nu are nume conspirativ.

racolați din toate mediile și într-un număr impresionant⁷, sunt, la modul general, insuficient studiate. Încă și mai puțin ca alte categorii de intelectuali, artiștii plastici și criticii de artă, care au activat pe acest teritoriu, au beneficiat de cea mai mică atenție din partea cercetătorilor. Cel mai probabil, cauzele pot fi puse pe seama desecretizării târzii a Arhivelor Securității⁸ realizată între 2005-2006, precum și pe aceea a interesului general redus în ce privește studiul artei epocii. O cercetare exhaustivă a domeniului ar putea oferi însă date noi, poate chiar noi dimensiuni, asupra biografiei, parcursului artistic și politico-administrativ al artiștilor, ca privilegiați ai sistemului.

Încă de la început se naște întrebarea ce rol putea juca opțiunea individului în cadrul acestui proces și ce rațiuni stăteau la baza acesteia? În cazul colaborării cu poliția secretă nu putem omite pe de-o parte efectele, de o gravitate mai mică sau mai mare, pe care depozițiile informatorilor/ colaboratorilor le-au avut asupra urmăriților, și pe de altă parte beneficiile. De asemenea, dorim să stabilim în ce măsură individualitatea și dorința/ nevoia de afirmare a artistului, ca parte a împlinirii destinului creatorului, au contribuit la acceptarea politizării și controlului total asupra actului artistic. Ne interesează sinusoidală cenzură – delațiune desfășurată în perioada 1948-1965 și legătura ei cu modificările de discurs politic.

De la bun început, intelectualii au fost priviți cu teamă de către regimul comunist, ei fiind asociați vechiului regim și tarelor/ inconvenientelor acestuia. Aceste persoane aveau, în perspectiva comuniștilor, un potențial uriaș de a mina întregul proiect de impunere a monopolului partidului; ei îndeplineau încă rolul de anticorpi pentru o lume, o structură socială, aflate în plin și violent asediu. În acest sens, într-o primă etapă, lucrurile s-au desfășurat întocmai după modelul sovietic, în direcția dezbinării și anexării unei categorii socio-profesionale vitală pentru configurarea ideologică și legitimarea sistemului. Procesul este limpede descris de Hannah Arendt în lucrarea sa dedicată totalitarismului:

⁷ Caterina Preda, „Forms of Collaboration of Visual Artists in Communist Romania of the 1970s – 1980s”, *loc. cit.*, pp. 175-176.

⁸ Predarea masivă a arhivei fostei Securități, de către Serviciul Român de Informații la Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității, a avut loc în anii 2005-2006.

„(...) iubitorii «artei de dragul artei» sunt elemente încă recalitrante într-o societate de masă a cărei uniformitate absolut eterogenă constituie una din condițiile primare pentru totalitarism.

(...) Atomizarea masivă în Uniunea Sovietică a fost săvârșită prin aplicarea abilă a epurărilor repetate care precedau invariabil lichidarea propriu-zisă a grupurilor. Pentru a distruge orice legături sociale și familiale, epurările sunt executate în așa fel încât să amenințe cu aceeași soartă pe cel învinuit ca și pe toate persoanele legate de el, de la simplele cunoștințe până la cei mai apropiați prieteni și rude. Urmarea procedurii simple și ingenioase de «vinovăție prin asociere» constă în faptul că, îndată ce un om este acuzat, foștii săi prieteni sunt transformați imediat în cei mai mari dușmani ai lui; pentru a-și salva propria piele, ei se oferă voluntari cu informații și se întrec în denunțuri pentru a corobora dovezile inexistente împotriva lui; e evident că acesta este singurul mod de a-și demonstra fidelitatea față de autorități. (...) conducătorii bolșevici au reușit să creeze o societate atomizată și individualizată cum nu s-a mai văzut niciodată și pe care doar evenimente uriașe sau catastrofe ar fi putut-o crea”⁹.

Începe să se contureze, chiar dinaintea preluării oficiale a puterii¹⁰, imaginea direcției unice și a lipsei de opțiune, în ce privește actul de creație. Anexarea intelectualilor, cenzurarea/ filtrarea

⁹ Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 425-426.

¹⁰ În spatele marotei unei așa-zise arte românești pusă în sprijinul fascismului, concept introdus în mediul artistic de agitația simpatizanților comuniști, apar primele excese în direcția eliminării din organisme de breaslă și din viața artistică a personajelor asociabile acestei categorii (susținute și de Legile nr. 486, 594/ 1944, 217/ 1945 cu privire la purificarea administrației publice de colaboratori ai vechiului regim, amintite anterior). În consecință, Sindicatul Artelor Frumoase va numi o comisie ce avea ca obiectiv punerea în aplicare a acestor legi. Componenta „Comisiei de epurație a artiștilor înscrși în Sindicatul Artelor Frumoase” era următoarea: Corneliu Medrea, Nicolae Dărăscu, George Talaz, M.H. Maxy și Lucian Grigorescu. Vor face obiectul investigațiilor și anchetelor acestui organism numeroși artiști.

În februarie 1948 se înființează Direcția de Propagandă și Agitație, moștenitoare a vechii Secții Centrale de Educație Politică (SCEP) a PCR; ea va rămâne printre cele mai importante secții ale aparatului Comitetului Central al PMR, reprezentând actul de naștere al cenzurii pe criteriile ideologice.

producției lor exclusiv pe criteriile ideologice, reducerea rolului lor la simpli transmițători în haină artistică ai mesajului politic, conceput de propaganda de partid, sunt tot atâtea semne asupra instituirii terorii cu toate consecințele sale în plan uman¹¹. Această presiune, transformată în unele cazuri în represiune, nu poate fi expedită sau minimalizată în dorința de a separa persoanele în categorii nete. Factorul uman, împreună cu sensibilitățile, labilitățile sale a fost ingredientul principal, puternic exploatat de toate regimurile totalitare. Aspectul psihologic, alături de constrângere, reprezintă baza acestora, cea pe care se poate ridica orice edificiu politic.

Iată câteva reflecții din jurnalul lui Petre Comarnescu, dovedit informator al Securității între 1953-1969¹². Acestea sunt datate 14 decembrie 1947 și, le considerăm revelatoare pentru atmosfera apăsătoare a acelor ani:

„(...) în ultima vreme, eu care zilele astea poate voi semna o adeziune la partidul comunist, dacă voi fi acceptat să ader, căci îmi dau seama că trebuie să optez, iar de optat pentru a nu mă anula ca om, ca scriitor, ca locuitor al țării acesteia nu pot opta decât pentru stânga. Vreau să fiu loial acolo unde trebuie să lucrez, dar loialitatea mea înseamnă sângeroase renunțări și desigur în bună parte anularea mea, a aceluia de până acum. Cine ar crede drama asta tipică intelectualului pe care o trăiesc cumplit în ultimele două săptămâni, de când mi-am dat seama că trebuie să optez, dacă vreau să am ce mânca, dacă vreau să lucrez (inactivitatea sau ilegalitatea m-ar anula complet, m-ar distruge), dacă vreau să trăiesc? Cei care îmi citesc articolele din Timpul sau din Revista Fundațiilor Regale mă cred de mult înscris în partid, căci în ultimele luni aproape că nu se mai poate scrie și publica decât ceea ce e pe linie, cum se spune”¹³.

¹¹ Mioara Anton, „«Progresiști» versus «reacționari». Subordonarea intelectualilor. 1944-1955”, în *Intelectuali români în arhivele comunismului*, coord. Dan Cătănuș, București, Editura Nemira, 2006, pp. 26-27.

¹² Lucian Boia, *Dosarele secrete ale agentului Anton. Petru Comarnescu în arhivele Securității*, București, Editura Humanitas, 2014, p. 16.

¹³ Petru Comarnescu, *Pagini de jurnal: 1923-1947*, vol. 1, București, Editura Noul Orfeu, 2003, pp. 279-280.

După cum observa și Jean-François Soulet „expuși la presiuni puternice, ei (n.a. intelectualii) nu mai aveau decât două posibilități: de a se supune, punându-se pe deplin în slujba noii orânduiri; sau de a dispărea într-o tăcere totală”¹⁴. În opinia Magdei Cârneli sunt identificabile, după raportul stabilit de artiști cu puterea, trei categorii distincte: „conformiștii, falșii nonconformiști (sau falșii conformiști) și nonconformiștii”¹⁵. Din punctul de vedere al artei oficiale această clasificare nu este însă valabilă. Segmentul constituit de creațiile de atelier sau subversive în raport cu tematica și stilistica decise de aparatul de stat nu poate fi luat în considerare aici, întrucât o operă nevalidată de cenzură nu putea ajunge sub niciun chip pe niciuna dintre simezele expozițiilor naționale. Chiar dacă de-a lungul perioadei 1948-1965 apar modificări tematico-stilistice sau mai degrabă extinderi ale ariei permise, în funcție de modificările de parcurs politic, aceasta înseamnă de fapt că, odată intrate în spațiul oficial, ele sunt legitimate și asumate ideologic. În consecință, autorul unei compoziții referitoare, de exemplu, la tradițiile populare românești, utilizând un limbaj formal de extracție post-impresionistă, se înscrie, o dată cu inițierea, la început prudentă, a politicii naționaliste (post 1953), în discursul oficial. Așadar, această artă ce parazitează sistemul poate fi relevantă exclusiv pentru un studiu recuperator, ce tratează întreaga producție artistică a epocii.

Chiar dacă au existat măsuri de control și coerciție încă din 1944, în ce privește actul creator am putut stabili că, începând din 1948, nu mai putem vorbi de alegere, alinierea la doctrina de partid devenind obligatorie. Cât despre celelalte două forme de relaționare cu puterea - înscrierea în Partid și colaborarea cu Securitatea - lucrurile nu au stat la fel. Chiar dacă aparatul a dorit de la început subordonarea intelectualilor, atât din dorința de a controla o categorie considerată imprevizibilă, cât și din rațiuni de propagandă, în principiu, posibilitatea de a opta, în cazul celor de mai sus, s-a păstrat pe parcursul întregului interval analizat.

¹⁴ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 43.

¹⁵ Magda Cârneli, *Artele plastice în România 1945-1989. Cu o addenda 1990-2010*, București, Editura Polirom, 2013, p. 91.

Menționăm în sprijinul acestei idei un pasaj din jurnalul lui Constantin Rădulescu-Motru¹⁶, datat 11 ianuarie 1949:

„mai culpabili sunt aceia de origine română, care prin situația lor erau chemați să apere statul românesc: un Sadoveanu, un Săvulescu, un Parhon, Andrei Rădulescu chiar, care ales președinte de vechime [în] Academia Română, a primit să fie membru în Academia cea nouă; Iorgu Iordan, Părintele Galaction și toți intelectualii de seamă, care prin trecutul lor reprezentau o chezașie... aceștia sunt niște adevărați dezertori din posturile ce le fuseseră încredințate. Au făcut pe români să creadă că sunt patrioți adevărați și... la urmă au trădat. Mihail Sadoveanu mai ales este de neiertat... românii prin dezertarea lui au păgubit mai mult decât prin trădarea lui Bodnăraș...”¹⁷.

Astfel, notăm ca relevant faptul că „în octombrie 1948, procentul intelectualilor intrați în partid se ridica la 4,76%, reprezentând 46.636 persoane¹⁸, interesant fiind că, din dorința de „cuprindere totală”¹⁹, au fost primiți în partid chiar și intelectuali cu trecut socotit compromis, „elemente cunoscute ca reacționare, care au purtat cămăși albastre, verzi și care i-au scris lui Antonescu”²⁰. Considerăm numărul important și revelator pentru o anumită tendință centripetă evidentă, manifestată în decurs de mai puțin de un an de la

¹⁶ „După 1945 a fost amenințat de persecuții, percheziții și sărăcie. Din cauza presiunii psihice se gândea tot mai insistent la sinucidere. A avut interdicție de a publica, fiind considerat rasist. În 1948 i s-a anulat dreptul la pensie pentru că era etichetat drept «bestie moșierească». Expropriat la 2 mar. 1949. Domiciliu obligatoriu la București. El și soția au fost ridicăți în timpul nopții din casă și nu li s-a permis să-și ia decât două schimburi de rufe. A trăit în continuare din mila cunoștilor și a foștilor elevi” (http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_r_r/r/dictionarr_16.htm, accesat 29 iulie 2015).

¹⁷ Maria Someșan, Mircea Iosifescu, „Momente ale anilor 1949-1952 în jurnalul lui C. Rădulescu-Motru”, în *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanisme terorii*, București, Fundația Academia Civică, 1999, p. 890.

¹⁸ Anton, „«Progresiști» versus «reacționari»”, 29.

¹⁹ *apud* Ioan Scurtu, coord., *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. 2, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 237.

²⁰ *Ibidem*.

preluarea oficială a puterii de către comuniști²¹. În orice caz, oamenii regimului au practicat mai degrabă metodele persuasiunii și a seducerii prin oferirea de avantaje (funcții administrative sau de reprezentare, acordarea de premii, onoruri concretizate în beneficii bănești etc.) pentru atragerea intelectualilor în partid. Faptul că unii au cedat iar alții nu, certifică existența posibilității de a alege.

„desigur că nu-mi imaginez că trebuie să ne ducem la toți aceștia, să întrebăm dacă vor să intre în Partid, ci pur și simplu să aprobăm celor care s-au adresat cu cereri.

(...) Noi cum am putea proceda? Am putea să publicăm cererea lui Ralea, așa cum am făcut-o și cu a lui Codarcea.

Și dedesubt că Biroul Politic, având în vedere cutare și cutare, a aprobat cererea.

Imediat ce vor citi intelectualii lucrul acesta, să vedeți ce vor veni cereri din toate părțile (...) Va avea și rezonanță în public, va fi un câștig mare pentru partidu nostru.”²² (Gheorghe Gheorghiu-Dej, 1962).

Cea din urmă formă de colaborare cu puterea, respectiv activitatea de informator al Securității, desfășurată și de unii artiști și critici de artă, impune o analiză nuanțată. Rămâne, până astăzi, un subiect sensibil, din cauza impactului pe care vastele și repetatele campanii de represiune (1948-1953, 1958-1961²³) le-au avut asupra populației. Ecouri ale acestei perioade teribile se păstrează și astăzi în mentalul colectiv iar persoanele ce au servit acestui scop sunt în general „condamnate” *in corpore* și sancționate prin *damnatio memoriae*. Evident, nu toate notele informative oferite de persoanele, care au făcut parte din asemenea structuri, ca informatori sau colaboratori, au avut același efect asupra destinului urmăritului. În

²¹ La Congresul al IX-lea al PCR din august 1965, numărul membrilor de partid se gonflase până la 1.411.066 de membri, de la 256.863 de membri în 1945, vezi Florica Dobre, coord., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 21.

²² „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 10 mai 1962”, în *Intelectuali români în arhivele comunismului*, coord. Dan Cătănuș, București, Editura Nemira, 2006, pp. 549-550.

²³ Ana-Maria Cătănuș, „Represiunea împotriva intelectualilor: forme și manifestări”, în *Ibidem*, pp. 178-180.

același timp, trebuie făcută o diferență între informatori, ținând cont de metoda de recrutare practică de Securitate. În unele dintre situații, putem opina că alegerea ieșea din discuție.

Astfel, recrutarea²⁴ ca informator sau colaborator al Securității se putea realiza benevol sau prin șantaj, amenințare, realizate fie folosindu-se informații compromițătoare din trecutul individului (sexualitate, apartenența în trecut la mișcarea legionară, partide istorice, masonerie, originea „nesănătoasă”, apropierea de regalitate, cosmopolitism etc.), fie direct din închisoare²⁵, din rândurile condamnaților politic. Evident situațiile nu pot fi comparabile. În același timp, nu putem să nu ținem cont de aspectul psihologic, variabilă care determină răspunsuri diferite în funcție de rezistența fiecărui individ la teroare, în funcție de valorile etice și de importanța acordată acestora. „Mișcările totalitare sunt organizații masive ale unor indivizi atomizați și izolați”²⁶, iar conturarea universului concentraționar și dezlănțuirea terorii pe un asemenea teren asanat au o rată de succes impresionantă.

Pentru a exemplifica, evocăm aici două cazuri de colaboratori ai Securității, pe care le considerăm relevante în ce privește posibilitatea de a alege. Este vorba despre Petre Comarnescu, alias agentul „Anton”, care a intrat în joc probabil din considerente materiale și sub amenințarea cu închisoarea pentru „comportament indecent”

²⁴ „De obicei, în munca practică se folosesc două metode de recrutare: pe baza convingerilor patriotice ale celui vizat, arătându-i-se necesitatea de a da ajutor organelor Securității Statului (...); pe baza materialelor compromițătoare asupra activității subversive sau de drept comun a celui vizat, dusă în trecut sau în prezent, împotriva regimului de democrație populară din RPR. În timpul recrutării celui vizat pe baza materialelor compromițătoare, la început este necesar ca activitatea dușmănoasă sau criminală a celui vizat să fie în întregime demascată și toate mărturiile lui să fie consemnate în scris. După aceasta, pe baza mărturiilor lui, să i se propună colaborarea cu organele Securității Statului, pentru a se putea reabilita în fața poporului muncitor și a organelor Securității” vezi *Directive, ordine, instrucțiuni (1941-1981)*, eds. Cristina Anisescu, Mirela Matiu, Silviu B. Moldovan, București, Editura Nemira, 2007, pp. 210-211.]

²⁵ *Ibidem*, pp. 180-182.

²⁶ Hanna Arendt, *op. cit.*, p. 426.

(homosexualitate)²⁷, și de Alexandru Paleologu, alias „Marin Oltescu”, recrutat din închisoare, în timp ce „ispășea” o condamnare la muncă silnică²⁸, retras mai târziu din rețeaua informativă pe motiv de „nesinceritate”²⁹.

În consecință, se pot face distincții între cazuri și pe baza motivațiilor care au stat la baza intrării în sistem, pe aceea a beneficiilor rezultate dintr-o asemenea adeziune, dar și evaluând efectele pe care declarațiile le-au avut asupra urmăritului. Astfel, identificăm motivații dintre cele mai ordinare, precum: marginalizarea profesională, invidia, dorința de a obține un post mai bun etc., continuând cu cedarea la șantaj, agresiuni fizice ș.a.m.d. Ca o opinie generală, am observat, studiind câteva dosare de rețea din arhiva CNSAS, că, cel puțin în mediul artistic, rațiunile ce se aflau la baza semnării adeziunii erau mai degrabă din prima categorie, aceea a avansării pe scara socială, precum și din cea a șantajului mic, realizat pe baza „erorilor” trecutului.

Au existat fără discuții și beneficii în urma activității de informator. În ce privește retribuirea informatorilor pentru serviciile aduse exista cadrul legal acoperitor:

„Informatorii și rezidenții pot fi retribuiți pentru munca dusă de ei în vederea depistării și demascării elementelor dușmănoase din țară.

Retribuirea nu poate fi un salariu fixat dinainte și acordat lunar, ci sub forma unor sume de bani acordate periodic și câteodată sub forma unor pachete sau cadouri în alimente sau îmbrăcăminte. Suma retribuită este determinată de valoarea materialelor date nouă de informatori și rezidenți”³⁰

În unele dosare se păstrează chitanțe pentru sume de bani plătite informatorilor în chip de retribuții. Pentru celelalte forme de recompensare, neavând însă documente care să ateste fără tăgadă legătura de cauzalitate între cele două, putem doar să „recitim” biografiile unor asemenea persoane și să interpretăm eventualele foloase în cheia răsplatei pentru servicii aduse statului. Fără doar și poate, furnizarea de informații poliției secrete a contribuit, poate chiar

²⁷ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 16-17.

²⁸ Ana-Maria Cătănuș, *loc. cit.*, pp. 180-181.

²⁹ Mihai Pelin, «Arthur». *Dosarul Ion Caraion*, București, Editura Publiferom, 2001, p. 70.

³⁰ „Directiva referitoare la munca cu agentura - 1951” în „*Partiturile*” *Securității: Directive, ordine...*, p. 215.

a determinat direct, obținerea, de exemplu, a permisiunii de a călători în străinătate³¹ (evident în anumite condiții), de premii de stat³² și alte onoruri sau propulsarea în diverse funcții de conducere³³ etc. În orice caz, comuniștii nu se sfiau să se folosească de aceste persoane, iar atunci când nu mai ofereau informații consistente și relevante, să se descotorosească de ele fără prea multe explicații. Pentru a evoca mai bine abjectul lucrurilor și dorința regimului de control total al societății, există cazuri de foști informatori care ajung la rândul lor să fie urmăriți informativ.

Efectele delațiunilor acoperă un spectru larg, de la inofensive, insignifiante pentru formularea de acuzații până la destituiri, eliminări din diverse funcții sau organisme, demascări, epurări, obligația autocriticii publice, interdicția de a mai expune sau a publica și chiar închisoare.

Ceea ce considerăm interesant este faptul că oportunismul și teama de declasare socială i-au îndemnat pe cei mai mulți, dintre informatorii ce fac obiectul acestui studiu, spre astfel de practici; mai puțin întâlnim persoane convinse de doctrină și, prin extensie, încrezătoare în practicile prin care aceasta era instituită. Lucru explicabil, credem, dacă luăm în considerare că mișcarea comunistă avusese în România o tradiție modestă, sub o mie de membri până în 1944³⁴.

„Revoluțiile făcute sub conducerea idealului sunt revoluții de <<producție>>. Rezultatul lor este o creștere de energie socială. Revoluțiile neconduse de ideal sunt revoluții de <<consumăție>>. De pe urma lor nu rezultă niciun spor în energia socială”³⁵.

³¹ Caterina Preda, „Forms of Collaboration of Visual Artists in Communist Romania of the 1970s – 1980s”, pp. 185-186.

³² Cristian Vasile, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, București, Editura Humanitas, 2011, pp. 107-112.

³³ Cristina Anisescu, „<<Partiturile>> agenturii”, în *„Partiturile” Securității: Directive, ordine...*, p. 41.

³⁴ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate: o istorie politică a comunismului românesc*, București, Editura Humanitas, 2014, 109.

³⁵ Constantin Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, București, Editura Paideia, 1999, pp. 133-134.

Devine firesc, în acest context, ca cele mai primitive porniri ale individului - delațiunea, oportunismul etc. -, desprins acum de comunitatea pulverizată și de morală, să iasă la suprafață. Apreciem că faptele petrecute, mai mult sau mai puțin grave, chiar dacă inacceptabile, sunt imposibil (și ar fi incorect!) de judecat în afara acestui cadru generator de opresiune.

Celălalt termen al binomului este reprezentat firesc de categoria persoanelor urmărite. Conform datelor furnizate de Cristina Anisescu „în cartoteca evidenței generale a organelor Securității Statului, se regăseau, în anul 1965, circa 7.000.000 de cetățeni, ceea ce reprezenta 1/3 din populația adultă țării”³⁶. În ce privește ultima observație considerăm că s-a strecurat o greșeală: conform recensământului populației din 15 martie 1966 se înregistrau în granițele țării un număr de 19.103.163 cetățeni. Între aceștia, adulții nu puteau reprezenta mai mult de 75%, adică cca. 14.327.372 persoane. Rezultă că 7.000.000 de urmăriți reprezintă de fapt 1/2 din populația adultă, ceea ce demonstrează dimensiunile operative impresionante ale Securității. Motivele erau, în perioada cercetată, deviaționismul, spionajul, păstrarea legăturilor cu diverse ambasade occidentale sau organisme susținute de acestea, „manifestări naționaliste” și „naționalist-iredentiste” (în cazul evreilor sau maghiarilor), rude sau prieteni în străinătate, „activitate dușmănoasă la adresa regimului”, agitație, intenția de a părăsi definitiv țara etc. Mijloacele folosite erau „supravegherea operativă” (filaj), „interceptarea corespondenței”, note furnizate de informatorii sau colaboratorii desemnați, „instalarea de măsuri I.C.O. și I.T.X” (tehnică de ascultare ambientală și a telefonului).

În continuare ne vom referi la cercetarea efectuată în cadrul CNSAS, unde am studiat o sumă de dosare informative și de rețea aparținând unor cunoscuți artiști plastici și critici de artă, selectați pe baza influenței și a importanței avute în epocă. Am examinat dosare aparținând unui număr de 25 de artiști plastici și critici/ istorici de artă, pornind de la un număr mult mai mare de persoane pe care le-am bănuțit fie de colaborare fie de a fi subiecți de urmărire. Foarte mulți, precum Petre Oprea, Marcel Breslașu, Alexandru Ciucurencu, Camil Ressu, Milița Petrașcu ca și alții, lipsesc în mod curios din arhivele Securității. În orice caz, între documentele parcurse se aflau dosare de

³⁶ Cristina Anisescu, „Evidențele și arhivele Securității”, în „Partiturile” Securității: Directive, ordine..., pp. 52.

rețea (informatori) pentru 4 persoane³⁷ (Mircea Deac, Vasile Drăguț, Ion Bițan, Ion Pacea). Ultimii trei au și dosare informative, anterioare cooptării ca informatori. Alături de aceștia, am mai identificat informații cu privire la existența a încă 6 persoane ce pot fi subsumate aceleiași categorii. Unii apar menționați ca au desfășurat activitate informativă în trecut iar alții apar în chip de „candidați” pentru racolare, cu note oferite serviciului pentru convingerea aparatului de bunele intenții și utilele conexiuni sau cu mențiuni, în cadrul dosarelor de urmărire, ce fac referire la calitatea anterioară de informator (Lucian Grigorescu, Ion Frunzetti, Mac Constantinescu, Mircea Popescu, Ion Nicodim). Se adaugă acestora cazul binecunoscut deja al lui Petru Comarnescu. Ceilalți 21 beneficiază de dosare de urmărire pe considerente diverse, o parte dintre ele fiind analizate în cele ce urmează.

Vom începe prin a analiza dosarele de urmărire consultate; intenționăm să stabilim temeiurile de pornire a urmăririlor în această perioadă, precum și formula de derulare a diverselor proceduri și concluziile cercetărilor. Considerăm relevante diversele mărturii, observații, înregistrări, conținute în aceste dosare secrete, pentru identificarea unei stări de fapt, a formulelor de gândire a actorilor implicați (agenți, informatori, colaboratori, urmăriți). Acest univers subteran ne poate oferi informații prețioase cu privire la opțiunea pentru o direcție și motivația individului pentru respectivul parcurs. De asemeni, sunt disponibile date din culisele artei, care ne pot oferi o imagine mai largă asupra relațiilor dintre artiști, critici și regim, filierele și justificările care stăteau la baza distribuirii comenzilor oficiale, a acordării premiilor, distincțiilor, funcțiilor etc.

Chiar în cadrul acestei categorii, a urmăriților, se remarcă, pe lângă masa celor supravegheați pentru diverse devieri considerate periculoase de regim, un grup aparte, extras din rândul comuniștilor ilegaliști, din vechea gardă, care s-au aflat în primii ani în poziții cheie. Treptat, Gheorghiu-Dej a pornit o politică de îndepărtare a acestora, în dorința de a-și consolida puterea și de a-i oferi comunismului un caracter din ce în ce mai „național”, înțelegând prin aceasta, în primul rând, o cât mai mare independență față de Moscova. Încadrăm aici pe Radu Bogdan, M.H. Maxy, Jules Perahim și Gavril Miklossy. Toți invocă

³⁷ Dosarele aflate în fondul Rețea din ACNSAS: R 0419757 (Mircea Deac), R 0020891 (Vasile Drăguț), R 0289264 (Ion Bițan), R 0313613, 3 vol. (Ion Pacea).

marginalizarea și acuză în sprijinul acesteia politica naționalistă a regimului. Chiar dacă inițial, în prima parte a intervalului analizat aici, aceștia au susținut vehement sau au practicat realismul socialist, ulterior se vor pronunța ca susținători ai avangardelor sau ai altor formule plastice anterioare schimbării regimului politic³⁸. Se poate lua în calcul și ipoteza deziluziei, fiind vorba aici, cel puțin în cazul primilor trei, de persoane care s-au apropiat din convingere de mișcarea comunistă de dinainte de 1944. Dincolo de această variantă, în mare, situația acestora pare mai degrabă aceea a unor persoane vexate că, din diverse considerente, nu mai ocupau sau nu ajunseseră să ocupe poziții importante pentru care se considerau îndreptățiți. Cel puțin pentru Radu Bogdan, M.H. Maxy și Jules Perahim (chiar dacă poate fi aplicată și lui Gavril Miklossy, și el aparținând unei minorități și invocând discriminarea etnică drept cauză a marginalizării), ni se pare relevantă opinia lui Liviu Rotman³⁹, care susține că, în cazul evreilor care au avut poziții în structurile PCR, nu se poate vorbi de o prigoană pe criterii etnice, ci, mai degrabă, diversele manifestări antisemite din cadrul luptelor intestinale din partid au fost folosite, invocate, ca pretexte pentru eliminarea unor persoane devenite incomode, indezirabile politic. În viziunea sa, evreii înregistrați politic nu au fost niciodată văzuți de către conașionalii lor ca parte a comunității, după cum nici ei nu se mai declarau ca aparținători ai acesteia.

Dosarul operativ în 8 volume al lui Miklossy, cu nume de cod „Mareș Gică”, derulat cu întreruperi între 1959-1978, vizează următoarele acțiuni ale urmăritului: „manifestări naționalist iredentiste”, „manifestări dușmănoase și naționaliste”, „întreține relații cu elemente naționaliste din rândul artiștilor plastici”, „suspect de activitate mistico-spiritistă”. Dintr-un referat nedatat, semnat de Șeful Direcției Regionale Cluj, lt. col. Nicolae Pleșiță, prin care se argumentează propunerea de instalare a unor mijloace de ascultare în atelierul artistului („I.T.X.”), redăm următoarele:

„Miklossy Gabor și-a câștigat renume prin unele lucrări executate, fapt ce atrage atenția unor turiști și vizitatori străini, care în trecere prin Cluj îl vizitează. Cu aceste ocazii obiectivul îi informează

³⁸ Menționăm că M.H. Maxy și Jules Perahim fuseseră în perioada interbelică exponenți de marcă ai avangardei românești.

³⁹ Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă 1944-1965*, Iași, Polirom, 2004, pp. 153-154.

denaturat și tendențios asupra felului cum a fost rezolvată situația naționalităților conlocuitoare în România⁴⁰.

Dintr-un Plan de măsuri din 12.03.1959 aflăm următoarele:

„(...) a arătat (n.a. Miklossy) celor prezenți că nu mai vrea să lucreze decât peisaje și natură moartă, ce poate să vândă imediat deoarece nu mai are încredere în regim.

(...) în ultimul timp Miklossy Gabor a refuzat să mai dea lucrări realist-socialiste ci numai portrete – peisagii și natură moartă, motivând că «statul nu îl plătește ci îl fură»⁴¹.

Din Nota din 4 aprilie 1959 extragem:

„Și de data aceasta s-a plâns că e muritor de foame și, arătând spre pânza Lupeni 1928, adaugă: «Cu toate că pictez temele acestea care în fond nu mă interesează». (...) Statul mă fură cu zeci de mii de lei, comercializează în zeci de mii de exemplare lucrările mele fără ca să mă plătească.

(...) Apoi mi-a arătat două sertare pline cu schițe (în ulei) de compoziții «preferate». Sute de compoziții cu femei goale, mergând până la imagini indecente și chiar obscene⁴².

Într-o notă din 14 mai 1974 semnată de informatorul „Istvan” sunt consemnate următoarele:

„achizițiile pe care statul le face cu ocazia unor expoziții, poartă la fel amprenta naționalismului, cumpărându-se lucrările slabe ale unor români, în timp ce artiștilor maghiari mai buni nu li se cumpără.

(...) că la noi arta este comandată, dirijată de stat și acest lucru rezultă și din lucrări.

(...) Dacă un artist încearcă să facă o lucrare care nu este pe placul statului, nu i-o cumpără nimeni, munca lui fiind inutilă⁴³.

Pare curios ca autorul pânzei „Grivița '33” (1952), compoziție atât de apreciată de propaganda comunistă încât a fost transformată în imagine-simbol, fiind reprodușă și distribuită în toate mediile, atât în țară cât și în alte țări socialiste, laureat al Premiului de Stat și cu distincția „Maestru emerit al artei”, să devină brusc deranjat de intruziunea politicului în artă; de altfel, nu fusese niciodată altfel. Când

⁴⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 263994, vol. 1, ff. 16-17.

⁴¹ *Ibidem*, vol. 3, ff. 7-12.

⁴² *Ibidem*, vol. 3, ff. 23-24.

⁴³ *Ibidem*, vol. 6.

despre invocarea nivelului material precar al artiștilor, situația era reală însă nu pentru toți și ne vine greu să credem că Miklossy se încadra în această categorie. Numai dacă luăm în considerare suma impresionantă care însoțea acordarea Premiului de Stat – 50.000 lei (în perioada 1950-1965 salariul mediu net se situează între 337 lei – 1028 lei) și adăugăm la aceasta și celelalte beneficii⁴⁴ asociate artiștilor cu un anume statut – împrumuturi primite de la UAP, pensii, ajutoare speciale, scutiri de impozite, acces la rețeaua de case de creație etc. – teza sărăciei, invocată de Miklossy, pare falsă. Mai degrabă, cum vom vedea mai departe și în cazul lui Radu Bogdan și al lui Jules Perahim, avem de-a face aici cu duplicitate și cu decepția prilejuită de eliminarea lor treptată din diversele poziții/ funcții ocupate. Chestiunea este reală și explicabilă în contextul modificărilor de traseu politic și a consolidării politice a lui Gheorghiu-Dej începând din 1952, însă nu va fi dezvoltată aici.

Din dosarele operative deschise pe numele lui Radu Bogdan⁴⁵, sub numele de cod „Radan”, „Bone” și, respectiv „Bogza”, pentru „discuții dușmănoase la adresa politicii partidului”, „relații cu diplomați străini”, „manifestări naționaliste⁴⁶ violente” sau „relații neoficiale cu diplomați străini suspecți de contraspionaj”, aflăm informații interesante precum:

„caută să îndrume pe artiștii plastici să valorifice cubismul, suprarealismul și futurismul românesc dintre cele două războaie, astăzi nedreptățite”⁴⁷.

„Pentru unele greșeli făcute în critica sa, în Plenara U.A.P. din 1952 s-a luat împotriva sa o atitudine nejustă, care a dus la înlocuirea sa din muncă de la Muzeul de Artă (n.a. Muzeul de Artă al R.P.R.) și de la Institut (n.a. Institutul de Istoria Artei, Academia R.P.R.)”⁴⁸.

„B. a spus că arta reală e în atelierelor unora ce nu figurează – și indicându-l pe Perahim – i-a spus lui J. Lassaigne că e un critic neoficial, liber și persecutat de criticii regimului, Frunzetti (n.a. Ion) și Popescu

⁴⁴ Alexandru-Murad Mironov, *Beneficii, privilegiu și recompense sau prețul intelectualității din R.P.R.*, în *Intelectuali români în arhivele comunismului*, coord. Dan Cătănuș, București, Editura Nemira, 2006, pp. 457-472.

⁴⁵ Dosar I 0310551, 4 vol. și dosar I 0310554, 2 vol., CNSAS.

⁴⁶ Se referă la manifestări anti-românești și pro-evreiești.

⁴⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310551, vol. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, Nota UAP – Serviciul de Cadre, 25.02.1960.

(n.a. Mircea), Hăulică (n.a. Dan) și Mândrescu (n.a. Anatol)⁴⁹. „înverșunarea lui vine din faptul că nu mai are un cuvânt hotărâtor de spus, cum avea înainte”⁵⁰.

„El crede că această situație e în fond rezultatul unei atitudini antisemite a unora dintre membrii din conducerea secției de critică (Frunzetti și Hăulică) care promovează o nouă formă de naționalism”⁵¹.

„După 1948, RB favorizat de Nicolae Moraru, tot evreu, secretar general al Ministerului Artelor și de N.T. Vlad, tot evreu, a fost numit inspector în acest minister. În această calitate RB se ocupa și hotăra de soarta artelor românești după dorința lui N. Moraru, stângist, care a dus, cu ajutorul acestor oameni, artele plastice pe marginea prăpastiei”⁵².

„Dinu Pillat spunea că l-a avut student (n.a. pe Radu Bogdan); că a profitat de situația de după război ca să se prezinte la facultate fără liceu terminat și apoi chiar la universitate a luat examenele pentru mai mulți ani într-un timp foarte scurt”⁵³.

„Maxy și RB ca și Brunea Fosc (sic!), prietenul lor, urmărit de Direcția a II-a ca suspect de spionaj sunt obsedați de ideea că evreii n-ar fi băgați în seamă suficient. Peste tot văd antisemitism”⁵⁴.

„R – Pentru că m-am păcălit, tanti Feri, și o păcăleală care-ți mănâncă 20 de ani de viață este o păcăleală gravă, care nu poți s-o refaci. (...) m-am păcălit în '44, nu? Sau în '42, cum vrei s-o iei. 25 de ani până acum”⁵⁵. „În preajma lui 1950 RB a deținut funcții importante pe linie de partid, remarcându-se prin duritatea cu care acționa pentru realizarea sarcinilor. Ulterior, după 1960, intrând în dizgrație, și-a schimbat radical atitudinea, a părăsit scena politică, dedicându-se cercetării artei”⁵⁶.

Dosarul lui M.H. Maxy⁵⁷, având nume de cod „Pictorul”, conține o sumă de documente rezultate în urma unei acțiuni de urmărire desfășurată între 30.11.1965-9.06.1966, preschimbată apoi în acțiune informativă, derulată până la 26.11.1968. Motivele deschiderii acțiunii de

⁴⁹ *Ibidem*, Nota din 9.11.1967, informator „Zola”.

⁵⁰ *Ibidem*, Nota din 16.03.1967, informator „M. Vasilescu”.

⁵¹ *Ibidem*, Nota din 2.02.1967, informator „M. Vasilescu”.

⁵² *Ibidem*, Nota din 20.10.1966, informator „Costel”.

⁵³ *Ibidem*, Nota din 12.08.1965, informator „Maria Săndulescu”.

⁵⁴ *Ibidem*, Nota din 4.05.1964, informator „Zola”.

⁵⁵ *Ibidem*, vol. 3, Raport din 29.11.1967, Discuție cu „Tanti Feri”.

⁵⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310554, vol. 1, nota din 19.07.1989.

⁵⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 73559, 4 vol.

urmărire consemnate în referatul justificativ sunt: „element dușmănos. În discuțiile cu diverși prieteni de naționalitate evrei se manifestă de pe poziții naționaliste. Comentează dușmănos politica partidului și statului nostru în problema națională, în special cu privire la situația populației evreiești. Suspect de activitate dușmănoasă naționalistă în favoarea statului Israel”. Mijloacele de supraveghere folosite au fost, pe lângă notele unor agenți repartizați în acest caz, controlul corespondenței și „măsurile speciale de tip ITL și ITX”. În final, se trag următoarele concluzii: „Maxy facilitează sau influențează scoaterea din țară a unor obiecte de artă, favorizând o serie de elemente de naționalitate evrei. A vizitat de două ori Ambasada Engleză ca invitat. Se consideră victimă a unui curent antisemit”. Din documente rezultă poziția lui Maxy de susținere și încurajare a reevaluării artei de avangardă practică în România interbelică. În același timp, se pronunță împotriva realismului socialist, pe care-l consideră perimat și incapabil să răspundă nevoilor unei societăți comuniste. Totuși, apreciază că publicul român nu este suficient educat pentru a putea aprecia valorile plastice ale avangardei; explică în acest sens și refuzarea de către statul român a donației propuse de Brâncuși în 1951.

Ca în cazul celor mai mulți artiști comuniști cu vechime, M.H. Maxy își schimbă pe parcurs opinia în legătură cu formula plastică oficială, revenind la o stilistică de extracție avangardistă, practică anterior. Nu cunoaștem resorturile acestei mutații însă putem pune în evidență opinia inițială a lui Maxy: „metoda realistă folosită de Repin, Serov, Surikov, Vasnețov, însușită și dezvoltată mai departe de plasticienii sovietici, reprezintă o comoară de neprețuit pentru felul în care trebuie considerată tradiția realismului, tradiția unei arte autentice.”⁵⁸ În același timp, menționăm funcțiile ocupate de artist între 1944-1950, pe care le considerăm importante pentru politica partidului de impunere în forță a unui nou set de valori estetice: Conduce Sindicatul Artelor Frumoase între 1944-1950, este membru al „Comisiei de epurăție a artiștilor înscriși în Sindicatul Artelor Frumoase”, care s-a ocupat de purificarea sindicatului de colaboratori ai vechiului regim (1944-1945), este Director al Fondului Plastic 1949-1950, Director al Muzeului de Artă al RPR de la înființarea sa din 1950 (până

⁵⁸ Apud Mihai Pelin, *Deceniul prăbușirilor (1940-1950). Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români între legionari și comuniști*, București, Editura Compania, 2005, p. 455.

în 1971), Membru în Comisia de îndrumare, secția pictură, ce funcționa pe lângă UAP.

Pe de altă parte, apar în documentele analizate mărturii ale lui Maxy în legătură cu o presupusă grupare a artiștilor tradiționaliști, avându-l drept reprezentant pe Lucian Grigorescu, care se împotriva permanent oricărei viziuni avangardiste în artă. Nu putem omite, de asemeni, momentul primei expoziții a grupului plastic „Flacăra” din aprilie 1948. Lucrarea expusă de Maxy cu acest prilej, astăzi dispărută, respectiv *Portretul Anei Pauker*, va suscita atenția criticii, cu păreri ce vor trece rapid de la apreciere la desființare. Situația îl va obliga pe artist să-și facă autocritica, mulțumind Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Jurnaliști „pentru ajutorul adus creației sale, prin criticile făcute”. Cazul este simptomatic pentru atmosfera apăsătoare, încărcată de acuzații, demascări, excluderi din branșă, moment al luptelor intestinale pentru configurarea în noua paradigmă a organismelor artistice. Cazul Maxy rămâne unul controversat și deschis discuțiilor, ce reclamă cercetări aprofundate.

Dosarul de urmărire al lui Jules Perahim⁵⁹, codificat „Avarul”, ce se dezvoltă pe parcursul a 5 volume, conține un impresionant material rezultat în urma aplicării întregului arsenal de supraveghere disponibil. Este bănuț de „atitudine negativă față de poporul român, de politica statului și partidului” și de „agitație cu caracter dușmănos la adresa politicii și statului”. Se dorește în același timp și „prevenire a plecării din țară a lui JP”. Iată câteva extrase pe care le considerăm interesante și utile pentru conturarea unei imagini de ansamblu:

„Politica statului și partidului nostru este naționalistă, dovedește antisemitism, este îndreptată împotriva cetățenilor evrei. El (n.a. Jules Perahim) se plânge că toți îl lucrează, îi stau cu cuțitul în spate, în jurul său nu vede decât ură, mitocănie, lipsă de civilizație”⁶⁰.

Nu ne îndoim de prezența unor atitudini xenofobe în conducerea de partid, a vorbi însă de o politică în acest sens ni se pare exagerat, ținând cont că există persoane precum Leonte Răutu, M.H. Maxy, Alexandru Moghioroș, Gheorghe Gaston-Marin etc., care au rămas în structuri de conducere pe parcursul întregii perioade analizate aici. Cel mai probabil, după cum observa și Liviu Rotman, menționat

⁵⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 552638, 5 vol.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. 1, ff. 2-3, Hotărâre pentru preschimbarea dosarului de verificare nr. 8545 în dosar individual, 19.02.1965.

anterior, a fost vorba, pe de-o parte, despre manifestări xenofobe în interiorul partidului folosite ca „argument” în cadrul luptelor interne pentru supremație și, pe de altă parte, de invocarea xenofobiei de către cei trimiși pe linie moartă de facțiunea câștigătoare. Adevărata motivație însă era instituirea autorității unui grup în defavoarea altuia. Nu trebuie omisă aversiunea noilor cadre față de ilegaliști, care se datora mai ales legăturii pe care aceștia din urmă o avuseseră și o păstrau (se pare) cu Moscova. Iar regimul reprezentat de Gheorghiu-Dej dorea, mai presus de orice, desprinderea treptată de sub această tutelă.

„I se reproșează lui P. spiritul de gașcă, exclusivismul în alegerea colaboratorilor, mercantilismul exagerat, dar mai ales o insuficientă orientare a revistei pe problemele specifice artei noastre”⁶¹.

„Activitatea sa, cât și persoana sa a fost puternic susținută de persoane care dețineau posturi importante în conducerea superioară (tov. Răutu)”⁶².

„Am făcut o operă prea subtilă pentru gustul ordinar al poporului de pe meleagurile noastre. Acest regim nici pe departe nu are nimic în comun cu ideile mele despre comunism”⁶³. „Ea (soția) arată că Puiu de 18 ani lucrează în uniunea Artiștilor Plastici și face legi și apără drepturile fiecăruia. Această uniune cuprindea o mână de artiști realist-socialiști. Cei care nu erau realiști nu aveau voie să intre în uniune.(...) După Congresul XX (n.a. 1956) au înnebunit, au intrat în balamuc. (...) Ei cred că terminându-se cu rușii s-a terminat cu Perahim, cu Baba, cu Irimescu și că acum intră ei și banii sunt ai lor”⁶⁴. „Până mai ieri, dacă cineva nu făcea oameni zâmbind, era criticat oficial, de dumneavoastră doi (n.a. Jules Perahim, Vasile Kazar), plus Maxy. Acum, cereți dreptul de a vă exprima durerea. Ce vă doare așa de tare? Faptul că nu mai suntem obligați să mâncăm ... ce ziceați dumneavoastră?”⁶⁵ Dintr-o notă din 1963

⁶¹ *Ibidem*, Nota din 6.07.1965, informator „Miron”. Este vorba despre demisia lui Jules Perahim din funcția de redactor-șef al revistei „Arta Plastică”, petrecută în 1964.

⁶² *Ibidem*, Nota 30.03.1965, informator „Costel”.

⁶³ *Ibidem*, Nota din 7.08.1967.

⁶⁴ *Ibidem*, vol. 4, Notă de înregistrare secția a III-a din 7.07.1965.

⁶⁵ *Ibidem*, vol. 1, Nota din 6.03.1967, informator „Zola”.

semnată Vasile Celmare (poate candidat la recrutare? Dacă nu o simplă delațiune) aflăm că:

„Eugen Mihăescu, care este un fel de om de încredere al tov. Perahim, mă asigură pe mine că Perahim o să-l distrugă pe Hăulică, având în vedere relațiile pe care le are cu conducătorii politici de seamă ca tov. Pojar, Leonte Răutu, Popescu Dumitru etc. Toate aceste relații le folosește el pentru a-și asigura comenzile. (...) Popescu Dumitru, cu tov. Mircea Deac și cu alții care îi aprobă lui (n.a. Jules Perahim) contractele fără să aibă vreunul curajul să controleze cum sunt executate calitativ din care cauză mă tem, având în vedere că sunt tânăr și nu am acoperire cu lucrări și nici cu relațiile lui pentru a rezista la toate intemperiiile”⁶⁶.

În Nota din 20.10.1962, semnată de informatorul „I. Dragomir” găsim câteva informații interesante despre influența lui Perahim în UAP și despre obținerea comenzilor monumentale generos retribuite. În urma scandalului iscat, astfel de mărturii, alături de altele, au stat la baza eliminării în 1964 a lui Perahim din funcțiile ocupate (redactor-șef al revistei „Arta Plastică”, vicepreședinte al Comitetului pentru Artă), precum și încetarea atribuirii de comenzi oficiale. *„Eminența cenușie, care a polarizat în jurul său numeroase elemente, a fost și este Jules Perahim. Fără ca să se angajeze într-o muncă concretă, organizatorică, el domină întreaga activitate a UAP. (...) Autoritatea lui Perahim este aproape instituțional susținută de cei grupați alături de el pe aceeași arie, pictori, sculptori și critici: Ștefan Szonyi, Radu Bogdan, Eugen Schileru, Andrei Szobotka, Ovidiu Maitec, Spiru Chintilă, Eugen Popa și alții. Între acest grup și Baba s-a realizat o oarecare comunitate de interese. (...) s-a legalizat un fel de sistem patronal, în care un număr destul de important de artiști lucrează pentru un salariu minim la executarea unor comenzi mari obținute de un număr mic de «maestri»”⁶⁷.*

Chestiunea este menționată și de Agnia Bogoslava, soția lui Perahim din acea perioadă, consemnată în dosarul de urmărire al artistului în urma unei înregistrări ambientale:

„Explicându-i-se că s-a luat această măsură pentru a se pune la punct calomniatorii care insinuează că profitând de acea funcție și-a însușit anumite execuții de lucrări foarte rentabile”⁶⁸.

⁶⁶ *Ibidem*, vol. 1, ff. 38-43.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. 1, ff. 118-124.

⁶⁸ *Ibidem*, vol. 4, Raport din 12.06.1965.

Continuând analiza dosarelor operative, menționăm motivațiile pentru deschiderea acțiunilor de urmărire, elemente ce oferă o imagine de ansamblu asupra marotelor sistemului: „comentarii ostile la adresa politicii de stat”, „preocupări teozofice” (Paul Gherasim), „diversiune ideologică în sectorul creației artei plastice”, „manifestări naționaliste” (Ion Vlasiu), „simpatii legionare”, „manifestări împotriva realismului socialist” (Lucia Dem. Bălăcescu), „suspect spionaj” (Paul Miracovici), „soție fugară” (Ion Bițan), „meditație transcendențială” (Ovidiu Maitec), „dorința de a emigra” (Tania Baillayre), „activitate de agitație cu caracter contrarevoluționar”, „activitate dușmănoasă contra regimului” (George Oprescu, Oscar Han), „legături cu diplomați străini” (George Oprescu, Corneliu Baba, Henri Catargi), „legionarism” (Ion Frunzetti, Ion Jalea, Oscar Han, Mac Constantinescu), „francmasonerie” (Lucian Grigorescu, Ion Jalea, Iosif Iser). Multe dintre aceste dosare conțin declarații și susțin existența unor fapte ridicole, construind situații ireale, neverosimile. Aici se încadrează, de exemplu, dosarul lui Paul Miracovici, care este cercetat între 1960-1962 pentru spionaj. Conform declarațiilor informatoarei „Maria” (Maria Tănase), Miracovici l-ar fi cunoscut, prin intermediul ei, pe un comerciant englez, căruia i-ar fi oferit „două tablouri ale sale, pretinzând în schimb un palton” această întâmplare a dus la deschiderea unei cercetări ce a durat 2 ani, pentru „spionaj pe linie engleză”⁶⁹.

În cele ce urmează am ales să detaliem câteva dintre dosarele de mai sus, care ni s-au părut mai relevante pentru subiectul cercetat.

Dosarul lui George Oprescu⁷⁰, codificat „Cercetătorul”, ne oferă numeroase date despre culisele activității din cadrul Institutului de Istoria Artei. Pe baza documentelor analizate, personalitatea lui George Oprescu se conturează într-o lumină nouă, căpătând noi dimensiuni, necunoscute. Este singurul caz, dintre cele analizate, de individ asupra căruia insistențele, prin diverse metode, ale aparatului de partid de a-l încorpora și a-l alinia doctrinar au eșuat lamentabil. Situație particulară, din cauza anvergurii interne, dar mai ales internaționale a lui Oprescu, precum și a nevoii presante a regimului de intelectuali de asemenea altitudine, s-a preferat o tolerare a acestuia, cu toate dezavantajele ei, asimilarea dovedindu-se imposibilă în acest caz:

⁶⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 414028, f. 70.

⁷⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 3608, 2 vol.

„mergând pe linia luării de măsuri împotriva lui Gh. Oprescu nu putem ajunge la niciun rezultat. O prelucrare de asemenea nu ar aduce o schimbare în atitudinea obiectivului, acesta fiind foarte încăpățânat în concepțiile sale iar o demascare este inoportună în urma înaltei aprecieri care s-a dat activității sale”⁷¹;

„este lăsat mai departe la conducerea institutului datorită competenței sale profesionale și a popularității de care se bucură”⁷².

Agenții folosiți în dosar au fost „Zola”, „Oprea Lucian”, „Maria Săndulescu”.

Rezultă de asemeni activitatea onorabilă de acoperire, protejare pe care George Oprescu a dus-o în apărarea unora dintre cercetătorii institutului, pe care-i aprecia și-i considera valoroși:

„rezultă că Gh. Oprescu în calitate de director al acestui institut a sprijinit pentru încadrarea în acesta, a unor elemente dușmănoase. De asemeni, cu ocazia arestării lui Remus Niculescu, Theodor Enescu și Voinescu Teodora, acad. Gh. Oprescu a căutat să-i scape de pedeapsă susținând că aceștia sunt nevinovați”⁷³.

„În timp ce Niculescu Remus și Enescu Teodor se aflau arestați, Oprescu Gh. a insistat și a obținut atestarea lor ca cercetători. Pe Voinescu Teodora de asemeni arestată de organele noastre, a intervenit și a insistat peste tot ca procesul ei să fie rejudecat. Depunând ca martor în proces, împreună cu Berza Mihai au luat apărarea lui Voinescu Teodora și au făcut agitație, cerând eliberarea ei, spunând că este nevinovată”⁷⁴.

Notăm și atitudinea de respingere continuă și susținută a lui Oprescu față de realismul socialist, estetica marxistă, denaturarea istoriei, politizarea științei etc.:

„se ridică împotriva tratării subiectelor de artă de pe poziția marxistă, sfătuind în acest sens și pe ceilalți cercetători”⁷⁵.

„mai încetați cu politizarea articolului despre mănăstirea Sucevița și despre Movilești, spuneți ritos adevărul. Cu excepția lui Petru Movilă, am fost aliați cu polonezii și dușmanii cazacilor și ai rușilor. Ce tot să mințim, să transformăm lucrările noastre în minciuni. (...) să nu

⁷¹ *Ibidem*, vol. 1, f. 191, Nota de stadiu din 19.12.1962.

⁷² *Ibidem*, Hotărâre pentru închiderea dosarului individual 2939, 19.12.1962.

⁷³ *Ibidem*, f. 189, Nota de stadiu din 19.12.1962.

⁷⁴ *Ibidem*, Nota din 24.02.1960.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 189, Nota de stadiu din 19.12.1962.

*lăsăm să fie atacat spiritul științific de ideile politice. (...) să mai lăsăm pe Engels în pace. Să căutăm o explicație și în arta însăși, nu numai în vânzarea grâului*⁷⁶.

Dosarul lui Henri H. Catargi⁷⁷, deschis pentru „spionaj belgian”, abundă în detalii biografice, precum și în fotografiile realizate de agenți ai Securității, în acțiunea de filaj, pentru punerea în evidență a legăturilor urmăritului. Oficial, acțiunea de verificare asupra lui Henri H. Catargi, în speța menționată anterior, este deschisă din 23.02.1955, chiar dacă era în atenția serviciului cu mult înaintea acestei date. La numai o lună de la aceasta, în 26.03.1955, apar o Hotărâre și un Referat, prin care *„numitul se face vinovat de următoarele culpe:*

1. *Este folosit pe linie informativă de către Legația Belgiană din București;*

2. *Este un dușman aprig al regimului nostru, aducând injurii guvernului și partidului, preamărind pe americani.*

3. *A făcut parte din grupul conspirativ al lui Krupenski Pavel, în prezent arestat pentru activitate de spionaj.”*

Se solicită prin acestea reținerea urmăritului, „întrucât Catargi Henry a avut relații cu foștii funcționari ai Legației Belgiene iar în prezent întreține relații cu André de Vogelaere care desfășoară o intensă activitate de spionaj, propunem arestarea și anchetarea lui Caragi Henry în legătură cu activitatea sa”⁷⁸. Nu avem informații dacă această arestare s-a produs de fapt și dacă da, care au fost urmările. Semnalăm însă că unul din pionii importanți ai acestei cercetări a fost agentul „Gică”, respectiv Lucian Grigorescu. Vom analiza mai jos activitatea dublă a acestui artist.

Alături de acestea, aflăm, printre altele, și opinia lui Henri H. Catargi în legătură cu metoda realismului socialist:

*„Este foarte nemulțumit de pictura ce i se cere să o facă. Subapreciază pictura sovietică, afirmând că-i displace profund, fiind o pictură nenorocită”*⁷⁹.

*„Este cunoscut ca bun pictor, dar în toată activitatea sa a dat dovadă de formalism, lucru ce nu a reușit să-l lichideze nici până în prezent”*⁸⁰.

⁷⁶ *Ibidem*, Nota din 24.02.1960.

⁷⁷ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 484371.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 338, Referat din 25.03.1955.

⁷⁹ *Ibidem*, Nota din 26.03.1953, informator „Gică”.

Dosarul lui Ion Vlasiu⁸¹, codificat „Plasticul”, cuprinde 3 volume și reunește date interesante și surprinzătoare. Categoria de evidență a acțiunii este aceea de „diversiune în sectorul ideologic”, stabilindu-se (cf. Hotărâre din 23.06.1958, vol. 1) că „este adeptul promovării unui curent naționalist în arta plastică”, „arta socialistă nu are valoare”, „se ridică împotriva măsurilor luate de partid, denigrând pe conducătorii săi”. Conform unui Referat din 30.04.1960 (vol. 1), ce invocă aceleași „delicte” de mai sus, se propune arestarea lui Ion Vlasiu, în urma unei „verificări și adâncirea celor semnalate prin agentură”. Acestea au dus fără îndoială la stabilirea „activității dușmănoase” a urmăritului. Selectăm câteva dintre acestea:

„Lucrările sale de sculptură, prezentate cu ocazia diferitelor expoziții, reflectă expresia convingerilor lui, reprezentând un naționalism mistic, arhaic. (...) militează pentru specificul național în artă, înțelegând prin aceasta opunerea naționalismului șovin realismului socialist. (...) O tendință net dușmănoasă poate fi ilustrată și prin macheta făcută de acesta pentru monumentul Horia, Cloșca și Crișan. Această machetă fiind prezentată în fața unei comisii, a fost respinsă, întrucât ea a fost făcută în mod naționalist, adică nu se arată în machetă și contribuția țaranilor maghiari la această răscoală”⁸².

La trei ani distanță, printr-un Referat datat 25.07.1963 (vol. 1), se propunea recrutarea lui Ion Vlasiu:

„Considerăm necesară recrutarea lui Vlasiu Ion ca agent al organelor de securitate, în primul rând pentru:

- Influențarea directă a acestuia la adoptarea poziției pozitive atât în artă cât și în înțelegerea și interpretarea vieții politice din țara noastră în modul cel mai just și obiectiv.

- În al doilea rând pentru cunoașterea activității dușmănoase a elementelor cu care vine în contact și, prin el, influențarea acestora la o atitudine corespunzătoare.

Recrutarea se va face prin metoda atragerii treptate”.

În Nota sinteză din 30.05.1964 (vol. 3) tonul se schimbă, după cum și preferințele Partidului în materie de plastică se schimbaseră, și se menționează că:

⁸⁰ Ibidem, f. 336, Referat din 25.03.1955.

⁸¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 143887, 3 vol.

⁸² Ibidem.

„Printre cele mai evidente mulțumiri pot fi enumerate: primirea fiicei sale la Școala Medie de Arte Plastice (1962), editarea unui tiraj de peste 15.000 exemplare a volumului mai sus amintit și reîncadrarea sa în rândul artiștilor talentați ai UAP și a scriitorilor cu rezultate meritorii în cadrul Uniunii Scriitorilor. Acestea l-au determinat pe Vlasiu să revină la adevărata realitate. (...) în prezent, Vlasiu are vederi sănătoase, este muncitor, pasionat de artă și meserie, atent la evenimentele epocii sale, sincer și prietenos, preocupat asiduu de a aduce ceva nou și personal în artă, folositor semenilor, om de o înaltă cultură, de la care se pot învăța multe. (...) Vlasiu consideră că regimul nostru dă posibilitatea artiștilor să educe masele, poporul, într-un spirit sănătos (...) Pentru meritele sale (...) Vlasiu a fost de curând confirmat candidat de partid, ca urmare a cererii sale de a intra în rândurile partidului”⁸³.

Observăm modificarea radicală a descrierilor întocmite lui Ion Vlasiu de agenții Securității, între 1960-1964. Cât privește propunerea de recrutare enunțată anterior, nu avem nicio confirmare a vreunui eventual accept de colaborare a artistului cu Securitatea.

Oscar Han, sub numele de cod „Critical”⁸⁴ a fost pus sub urmărire pentru „agitație cu caracter dușmănos” și pentru activitatea sa politică anterioară (legionară). Dosarul său ne oferă câteva informații despre mișcările intestinale din cadrul breslei:

„A dat exemplu pe sculptorii Vlad, Irimescu, Jalea care au venit la el și i-au solicitat să scrie un memoriu adresat C.C. al P.M.R., în care aceștia cereau să fie lăsați să facă sculptură decadentă, să nu li se mai comande ce fel de sculptură să facă. Han i-a spus agentei că i-a refuzat categoric pentru că el structural este împotriva artei decadente și pentru prezentarea realității așa cum este ea”⁸⁵.

„În permanență indispus de lipsa de autoritate și atenție ce i se acordă înjură conducerea Uniunii, și în general pe toți sculptorii mai apreciați acuzându-i de mașinații, mită, servilism etc. (...) Nu vorbește de rău regimul socialist ci doar afirmă că conducerea partidului este indusă în eroare de oameni interesați și lipsiți de scrupule care au sarcina să orienteze artele în RPR”⁸⁶.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 501444, 2 vol.

⁸⁵ Ibidem, vol. 1, Nota din 15.09.1964, informator „Pascu Roxana”.

⁸⁶ Ibidem, Nota din 19.06.1963, informator „Marcu Ion”.

„În convorbiri, se referă mai mult la chestiuni profesionale, cu invidii și concurență, crede regimul foarte solid și nu-și face planuri de reacționar. Dimpotrivă caută să facă pe dezinteresatul (a îngrijit gratuit deplasarea statuilor de la grotă din Parcul Libertății, opera lui Paciurea etc.) și să fie un model de artist-cetățean”⁸⁷.

„Pentru lucrările sale, Han încasează anual cca. 90.000 lei. (n.a. salariul mediu brut în 1964 era de 965 lei) Han se declara de două ori mai mulțumit și recunoscător: întâi, că i s-a creat posibilitatea să lucreze, după un timp când fusese simplu ipsosar și în al doilea rând, fiindcă i s-a acordat titlul de maestru emerit, deși fusese aspru cu colegul său Irimescu, într-un articol”⁸⁸.

Fragmentele reproduse ni se par revelatoare pentru atmosfera încărcată a epocii, dar și pentru evoluția, aceeași în aproape toate cazurile, către temperarea discursului, îndulcirea asperităților în arta lor și în atitudinea față de conducere, pe care unii dintre artiștii și criticii de artă le-au avut inițial.

De menționat că, între dosarele operative analizate, se află și dosare de analiză, care se întocmeau, de obicei, înaintea recrutării unui individ, pentru stabilirea conexiunilor și a relevanței pentru scopul propus, dar și pentru identificarea „slăbiciunilor”, utile în procesul de „convingere”. Curios este faptul că, deși avem informații că, ulterior, unii dintre aceștia au devenit informatori, dosarele de rețea lipsesc.

Lucian Grigorescu are un dosar operativ⁸⁹, derulat în perioada 1960-1962, pentru activarea „în anturajul unor elemente dușmănoase regimului” și pentru adeziunea în trecut la francmasonerie. Aflăm de aici diverse referiri ale artistului la impunerile în artă, precum și informații despre diversele grupuri ce activează în interiorul UAP:

„L-am lămurit că eu nu fac pictură, ci pete de noroi, așa cum mi s-a spus în plină ședință la Uniune. (...) realismul socialist nu înseamnă să pictăm otova, ci să aducem ceva nou...”⁹⁰;

„Ar fi putut da mai mult în acest domeniu dacă n-ar fi căzut victimă a uneltirilor mascate și directe ale unui grup format din Maxy, Perahim, Kazar, Szony, Labin etc. (...) sancțiunea de partid aplicată lui (n.a. se referă la excluderea lui Lucian Grigorescu din partid în 1949) a

⁸⁷ *Ibidem*, Nota din 21.05.1959, informator „Anton”.

⁸⁸ *Ibidem*, Referat din 19.09.1964.

⁸⁹ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 487364.

⁹⁰ *Ibidem*, Nota din 29.02.1960, informator „Ștefan Dragomirescu”.

*fost rodul intrigilor, a acțiunilor directe ale grupului amintit mai sus care dispuneau pe atunci de soarta artelor plastice din țara noastră*⁹¹.

Foarte interesant însă este faptul că se regăsesc între filele acestui dosar note cu privire la bogata activitate de informator pe care Lucian Grigorescu a avut-o între 1952-1956, oferind informații în mai multe cauze, fiindu-i atribuite diferite nume conspirative. Menționăm că, în mod inexplicabil, nu există un dosar de rețea pe numele acestui artist.

*„La data de 28 oct. 1952 pictorul LG, membru al UAP și membru corespondent al Academiei RPR a fost recrutat ca informator, pentru a supraveghea informativ pe pictorul Henri Catargi, care era urmărit prin dosar de verificare. (...) colaborator serios, era atent atunci când i se trasau sarcini, pe care apoi le ducea la îndeplinire*⁹².

*„L. Grigorescu este informatorul nostru sub numele conspirativ „Gică” în acțiunea de verificare a lui Catargi Henri*⁹³.

„Lucian Grigorescu a fost agent la tov. Rotaru (11.03.1953-28.04.1956) care este cunoscut de el sub numele de „Rodeanu”. A fost agent cinstit. Și la tov. Ghiță Ion – 30.10.1952 – 11.03.1953 („Costel”).

Acest caz straniu de dedublare nu este singular în peisajul plasticii românești a momentului. Șantajul căruia foarte mulți, se pare, i-au cedat, a reprezentat metoda câștigătoare în cazul artiștilor și criticilor de artă, e drept și pe fondul recurențelor și sonorelor campanii de arestări și condamnări, care au răvășit și îngrozit societatea românească până în 1964.

În aceeași categorie îl încadrăm și pe sculptorul Mac Constantinescu, care, conform dosarului operativ⁹⁴, este deconspirat ca apropiat al mișcării de dreapta și „element exploatare, nesincer, oportunist, care în trecut s-a pus în slujba tuturor regimurilor burghezo-moșierești și de dictatură și care după 23 August 1944 a continuat să dea dovadă de nesinceritate, carierism și oportunism”. În consecință, este exclus din partid în 1950 și reprimat în 1966 în rândul membrilor P.C.R. Conform unui Raport din 18.11.1954, se cere recrutarea lui Constantinescu Mac „în scopul lămuririi activității dușmănoase desfășurată” de Alexandru Brătescu Voinești, cu care sculptorul era în

⁹¹ *Ibidem*, Nota din 25.08.1964, informator „N. Grigorescu”.

⁹² *Ibidem*, Referat din 14.05.1960.

⁹³ *Ibidem*, Caracterizare din 17.01.1956.

⁹⁴ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 488295.

relații de prietenie. În acest scop, se recomanda ca „recrutarea susnumitului se va face pe baza materialului compromițător existent, și ne propunem să dureze 24 de ore”. Documentul este urmat de o autobiografie rescrisă pentru a rezulta adeziunea lui Constantinescu la mișcarea de stânga încă din perioada interbelică, precum și de trei „Referințe” olografe, nedatate, despre „tov. Alex. Brătescu”, „tov. Paul Miracovici”, „tov. Dan Ialomițeanu”. Toate sunt scrise în termeni laudativi, lipsite de orice intenție de denunț. De asemeni, regăsim, în dosarul lui Oscar Han, analizat anterior, o Notă din 3.02.1961, întocmită de același Mac Constantinescu, acum în calitate de candidat la recrutare. Alte elemente legate de o eventuală activitate de informator a lui Mac Constantinescu nu am identificat, iar în fondul Rețea nu figurează niciun dosar pe numele său.

„Această notă caracterizare i-a fost cerută candidatului M.C. (Mac Constantinescu) de la precedenta întâlnire, în urma discuțiilor ce au fost purtate cu acesta despre arta plastică și despre unii artiști plastici. (...) Nu a refuzat legătura cu organele noastre, considerând-o ca o datorie și este de acord să sesizeze aspecte negative din viața artiștilor plastici.”

Aici tonul general nu mai este același, strecurându-se deja un limbaj acid, chiar vehement, vindicativ, în acest caz, la adresa lui Oscar Han: „prototip de oportunist calculat care știe să-și servească interesele”, „lingușitor față de cei de la care calcula sau sconta un avantaj”, „rău, de o răutate înăscută”, „ranchiunile sale se resfrâng asupra criticilor de artă care nu sunt destul de laudativi”, „creația sa actuală se axează pe temele vechi pe care le transformă după noile cerințe” etc.

Încheind un scurt periplu printre câteva dintre dosarele din Arhiva Operativă pe care le-am studiat în arhiva CNSAS, continuăm cu analiza dosarelor de rețea identificate.

Vasile Drăguț era recunoscut sub numele conspirativ „Robert”⁹⁵. Data înființării dosarului său este 11.08.1951, iar scopul a fost acela de a oferi informații din „mediul grupului Papu Edgar”⁹⁶, Hâncu Radu⁹⁷ și

⁹⁵ Idem, fond Rețea, dosar nr. 20891.

⁹⁶ Eseist și critic literar, de confesiune catolică, apropiat al Monseniorului Vadimir Ghika. În decembrie 1961 este arestat pentru „înalță trădare” și condamnat la 8 ani de închisoare.

⁹⁷ Traducător, asistent la catedra de limbi clasice, arestat în 1953.

alții”. Aceeași dată se regăsește și pe angajamentul prezent în dosar prin care Vasile Drăguț se oferea „a aduce la cunoștință și a spune totul ceea ce mi se cere și voi auzi în diferite împrejurări”, alături de care se află Lista de persoane cunoscute în București. Din „Caracterizarea informatorului Robert” din 17.04.1952 rezultă următoarele:

„Robert a fost recrutat la 11 August 1951, recrutarea făcându-se mai mult pe bază de convingere decât pe bază de material compromițător. A semnat angajamentul fără obiecțiuni afirmând că aceasta o consideră ca o datorie a lui față de R.P.R.”

Ulterior este abandonat, considerându-se că „nu are perspective de creștere”. Va fi reactivat succesiv, în 1953 și 1957, „ca agent în problema spionajului american”, cu slabe rezultate însă:

„Numitul D.V. (...) s-a declarat oarecum nemulțumit, invocând motivul că colaborarea sa cu organele noastre pe viitor l-ar împiedica în rezolvarea sarcinilor pe linie profesională”⁹⁸.

În același timp, în 1956 i se deschide și un dosar de urmărire⁹⁹, prin care se stabilește că Vasile Drăguț se încadrează „în categoria elementelor care a făcut parte din organizații proamericane”, ceea ce, probabil, a determinat reactivarea sa din 1957 menționată mai sus.

Mircea Deac, sub numele conspirativ „Mircea”¹⁰⁰, a furnizat, conform dosarului său de rețea destul de sumar, materiale despre Mihnea Gheorghiu, Mihai Oroveanu, Dan Hăulică, Paul Rezeanu ș.a.

Similar arată și dosarul lui Ion Bițan¹⁰¹, care a activat sub numele de cod „Banu” și „Bratu”.

Ion Pacea¹⁰² a fost recrutat în 1965, atribuindu-i-se numele conspirativ „Pompiliu”. Misiunea sa era aceea de a oferi informații „pe linia spionajului american”. Va fi reactivat în 1975, operând sub numele „Pătru” și „Pascu”. Ca și în alte cazuri, Pacea a avut, din 1962, un dosar de urmărire¹⁰³ „pentru faptul că a făcut parte din organizația legionară”. Conform concluziilor acestui dosar: „s-a stabilit în mod neîndoielnic că Pacea Ion a fost legionar”¹⁰⁴. După metoda cunoscută deja, informațiile

⁹⁸ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 20891, Raport din 24.09.1957.

⁹⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 259338, 3 vol.

¹⁰⁰ Idem, fond Rețea, dosar nr. 419757.

¹⁰¹ Idem, fond Rețea, dosar nr. 289264.

¹⁰² Idem, fond Rețea, dosar nr. 313613, 3 vol.

¹⁰³ Idem, fond Informativ, dosar nr. 3653.

¹⁰⁴ *Ibidem*, Raport din 5.01.1962.

obținute în urma urmăririi erau, în multe cazuri, folosite ca șantaj pentru a se obține acceptul individului de a colabora cu Securitatea. Cel mai probabil, metoda a fost aplicată și în cazul lui Ion Pacea, chiar dacă, după cum am văzut anterior, au existat cazuri de persoane care au acceptat colaborarea de bunăvoie, fără să se ajungă până la șantaj.

Aflăm câteva informații utile din dosarul de rețea, care cuprinde, printre altele, și documente anterioare racolării, care abundă în detalii din sfera artistică:

„L-am luat în studiu pe pictorul Pacea Ioan deoarece:

- *Pe linie artistică este apreciat ca punând accent pe realismul socialist în artă, (...) bucurându-se de stima colegilor săi;*

- *Este laureat al premiului de stat pe anul 1963¹⁰⁵.*

- *„Este un pictor de foarte bună calitate, având o structură autohtonă în meserie, vederi sănătoase și nefăcând temenele în fața artei occidentale, apreciind numai lucrurile care pot folosi artei noastre¹⁰⁶.*

- *„Iau comenzi mari (n.a. Ion Pacea și Ion Gheorghiu), de ordinul sutelor de mii (împreună cu Bițan Ion, Simona Vasiliu Chintilă, Spiridon Gheorghe, Baroi Ion, Anastasiu Anastase; ultimul exemplu este lucrarea de la laminorul din Galați în valoare de 950.000 lei)¹⁰⁷.*

Alături de informatorii cu dosare de rețea și de cei amintiți anterior, am identificat în documentele consultate referiri la alți artiști și critici de artă care au activat în rețelele Securității. Arhiva nu păstrează însă documente pe numele acestora.

Numele lui Ion Nicodim apare menționat ca fost agent în dosarul de urmărire al lui Ion Vlasiu: „Nicodim Ion (fost agent)...¹⁰⁸”.

Din dosarul operativ al lui George Oprescu (vol. 1) se află fără tăgadă identitatea agentului „Zola”: „Ion Frunzetti, agent al tov. lt. col. Olimpiu”. Ample și detaliate informări semnate „Zola” se regăsesc în foarte multe dintre dosarele de urmărire, cazul asemănându-se, în opinia noastră, atât din punct de vedere al bogăției datelor, a plăcerii de-a scrie, cât și a atenției pentru stil, cu cel al lui Petru Comarnescu,

¹⁰⁵ *Ibidem*, Referat din 2.04.1965.

¹⁰⁶ *Ibidem*, Nota informativă din 1.04.1965, informator „Ardeleanu”.

¹⁰⁷ *Ibidem*, Nota informativă din 19.03.1965, informator „V. Popescu”.

¹⁰⁸ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 143887, vol. 1, Referat din 25.07.1963.

alias agentul „Anton”. Menționăm că Ion Frunzetti nu are dosar de rețea, însă are unul de urmărire¹⁰⁹, pentru activitate legionară. Găsim aici un Referat din 22.12.1952 (vol. 1) ce propune „recrutarea lui Frunzetti Ioan ca informator” pentru a informa „asupra activității ce o desfășoară elementele dușmănoase ce sunt în cadrul Institutului (n.a. Institutul de Istoria Artei).” Într-un Studiu din 3.05.1954 (vol. 1) apare următoarea precizare interesantă:

„Față de caracteristicile lui Frunzetti Ion arătate în studiul respectiv putem concluda că numitul poate fi folosit ca informator”.

Iar într-un Raport din 28.12.1962 (vol. 2) prin care se cerea trecerea la „pasivi” a lui Ion Frunzetti, se consemnează că:

„La 23 mai 1959 a fost recrutat ca agent al organelor noastre. Recrutarea s-a făcut prin metoda constrângerii în baza materialului compromițător privind activitatea sa legionară trecută. (...) De la recrutare până în prezent a dat o serie de materiale informative importante și a dovedit atașament față de organele noastre”.

Tot din dosarul lui Oprescu aflăm date importante despre istoricul de artă Mircea Popescu: „acest lucru (n.a. sarcina de a-l influența) este posibil prin agentul «Lucian Oprea», adjunctul său, despre care agentul „Zola” ne informează că este singurul dintre colaboratorii săi apropiați de părerea căruia ține, cât de cât, seama”¹¹⁰. În această perioadă, director adjunct al Institutului de Istoria Artei era Mircea Popescu, om de încredere și protejat al lui Oprescu.

Semnalăm prezența unei ample sesizări (10 pagini) din 25.02.1959 a lui Petre Oprea, în care se descrie detaliat, de pe poziția unui apărător al sistemului, într-un limbaj mai degrabă polițienesc, bogat în referiri malițioase, intime, uneori chiar deplasate, sectorul criticii de artă din cadrul Institutului de Istoria Artei. Nu am identificat niciun dosar pe numele lui Petre Oprea. În același timp, data la care a fost scrisă informarea ni se pare interesantă, dacă judecăm în contextul sonorului val de arestări în procesul Noica-Pillat, care au debutat în 11.12.1958. Cu această ocazie, au fost arestați și mai apoi condamnați și doi angajați ai Institutului de Istoria Artei, membri ai „grupului Oprescu”, după mărturia lui Petre Oprea, respectiv Theodor Enescu (arestat pe 16.09.1959, condamnat la 7 ani închisoare corecțională) și Remus Niculescu (arestat pe 12.12.1959, condamnat la 7 ani închisoare

¹⁰⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 257937, 4 vol.

¹¹⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 190, Nota de studiu din 19.12.1962.

corecțională). „Procesul intelectualilor mistico-legionari” va începe în 24.02.1960.

Petre Oprea face apel la numeroase formulări/ aluzii de ordin sexual sau referitoare la ocupații, afilieri politice sau sociale din trecut ale subiecților analizați („persoane deochiate”, „decorat de naziști”, „mason”, „legionar”, „trimis la studii în Germania nazistă”, „căsătorit cu o moșiereasă”, „maică-sa mamoașă a fost închisă”, „ea cumula funcții”, „este pizmăreț și intrigant”, „incapabilă intelectualicește”). În același timp, concluziile acestei sesizări sunt frapante și par ale unui individ încunoștințat de foarte multe:

„Scuturat bine poate fi folosit (n.a. Mircea Popescu) întrucât are și resurse să se îndrepte. Frunzetti Ion de asemeni strunit poate fi folosit. Niculescu Remus (...) este total în neștiință de spiritul doctrinei marxist-leniniste. (...) Sectorul ideologic nu este cel mai indicat pentru el. Teodor Enescu (...) trebuie mult timp să fie dezintoxicat.

(...) De fapt o cercetare mai amănunțită dă la lumină că acolo nu există o organizație de bază puternică, iar cei câțiva membri de partid sunt nejust repartizați în sectoarele de muncă. Secția modernă și contemporană nu-l are decât pe Radu Bogdan care este inconsecvent uneori (...)

Ceea ce transpare ca notă generală din materialul studiat, este mai degrabă o atmosferă apăsătoare, produsă de coborârea în tenebrele caracterului uman. Considerăm că documentele Securității vorbesc singure, de foarte multe ori comentariile fiind inutile. Dincolo de rolul fiecăruia, de susținător, real sau de circumstanță, ori de contestatar al regimului comunist, nu există câștigători în acest joc; sunt numai perdanți. Lucrurile se întrepătrund, circulă în ambele sensuri și, asemeni experimentului Pitești dar la o scară mult redusă, unii dintre urmăriți s-au transformat în informatori și viceversa. E un joc perfid, care se va încheia prin spargerea comunității și dezumanizarea întregii societăți românești. Considerăm astfel necesară și justă interpretarea oricăror fapte exclusiv în interiorul acestei paradigme.

În același timp, se impune o evaluare nuanțată a documentelor din arhivele Securității, fiind absolut obligatorie o coroborare a acestora cu alte surse primare disponibile, pentru obținerea unei imagini complete, cât mai apropiată de complexitatea stării de fapt a acestei perioade.

HUNGARIAN EMIGRATION AND STATE SECURITY THE STORY OF IMRE KOVÁCS

Exilul maghiar și Securitatea Statului. Cazul Imre Kovács

În studiul de față este prezentat modul cum Securitatea statului ungar l-a tratat pe Imre Kovács și implicit exilul maghiar în întregul său. Imre Kovács a fost un politician care a intrat în scenă după al Doilea Război Mondial, el fiind un apărător al țărănimii, luptând pentru emanciparea ei, pentru drepturi politice. A fost și membru fondator al Partidului Țărănesc Național, în 1939.

Datorită orientării sale politice, mai întâi antifasciste și apoi anticomuniste, care vedea în Partidul Comunist Ungar o amenințară letală pentru democrație, Kovács a fost supravegheat de comuniști începând cu 1937 (datorită cărții radicale „Revoluția tăcută”), dar primul raport care dovedește atenta supraveghere de către Securitatea Statului datează din 5 septembrie 1945. Până la începutul lui 1947 Kovács s-a aliat cu politicienii din Partidul Micilor Proprietari pentru a bloca instaurarea dictaturii. Din această cauză era socotit un pericol pentru comuniști, dar și pentru că nu putea fi compromis din cauza angajamentului său statornic pentru democrație, expertizei sale în problemele agrare și trecutului său antifascist.

În urma degradării situației politice interne, (desființarea formațiunii politice conduse de Kovács precum și a Partidului Micilor Proprietari, la sfârșitul lui 1947) Kovács a emigrat în Elveția la începutul lui 1948 și apoi în S.U.A. În exil, Kovács a intrat în contact cu politicieni democrat-țărăniști și ai Partidului Micilor Proprietari; a avut o relație bună cu politicienii americani mai ales cu administrația prezidențială a lui Kennedy.

După ce a emigrat, Securitatea maghiară a avut informații sporadice despre activitatea sa în exil, îndeosebi din prima perioadă (1948-1955). Datorită dorinței și acțiunilor sale de a uni pe cei plecați în exil, Kovács a fost acuzat, în 1952, de acțiuni împotriva Republicii Populare Maghiare și participant la organizarea emigrației fasciste maghiare. Dar emigrația maghiară nu au devenit unită, ci s-a divizat în mai multe facțiuni. De această, situație au profitat serviciile de informații maghiare, care au încercat să îl abordeze și să îl folosească pe Kovács pentru a accentua divizarea exilului, dar și pentru a aduna informații. Pentru a-l contacta, serviciile de informații au luat întâi legătura cu rudele și apropiații cu care Kovács ținea legătura din SUA. Dar activitatea nu foarte rodnică a acestor servicii de a aduna informații despre Kovács a fost oprită odată cu revoluția din 1956 și reluată apoi abia în 1960. Până în 1958, Kovács nu a avut legături cu

oficiali maghiari, însă după ce a stabilit astfel de relații, serviciile de informații maghiare au aflat mai multe despre el, dar tot nu au putut întreprinde vreo acțiune semnificativă împotriva lui.

Kovács a fost numit în fruntea Centrului Internațional pentru Cercetare Socială fondat de americani în 1961 pentru a cerceta agricultura statelor sud-americane și planurile de reformă pentru a întări democrația. Din această poziție, Kovács a adunat informații despre Ungaria, iar în replică, serviciile de informații au început să-l supravegheze atent pe Kovács, inclusiv rudele sale, mai ales cei doi frați ai săi din Ungaria, dorind să-l recruteze, fiind denumit cu numele de cod „Xavier”. Dar în final, toate strădaniile serviciilor de informații maghiare au dat greș, Kovács refuzând să colaboreze. Cazul a fost închis în 1967.

Etichete: Imre Kovács, Partidul Național Țărănesc, emigrație, supravegherea de către Securitatea de Stat, intelligence, Partidul Comunist Ungar

Keywords: Imre Kovács, Național Peasant Party, emigration, State Security Surveillance, intelligence, Hungarian Communist Party

The Peasant Democrat Politician

“Imre Kovács told friends that the political police had not only persecuted him in the past, but were watching him in the present, too. Often he would notice that he was being followed, but he just laughed”. The agent planted in the National Peasant Party [NPP] who worked for the Political Police of the Budapest Police Headquarters under the sign a/1/1 wrote those lines in April of 1946¹. Imre Kovács who appears in the report was one of the most talented members of the generation of Hungarian politicians who entered the scene after World War II. He belonged to the same generation who represented the interests of the peasants and the democratic efforts of the middle class, as the Polish Stanisław Mikołajczyk or the Bulgarian Nikola Petkov. He was convinced that Hungary, similar to other Eastern European countries, could not go

¹ ÁBTL 2.1. VII/I, ff. 26–29.

down the path of modernization, without solving the social, economic, and cultural problems of the great mass of the agrarian population².

Kovács had already joined the anti-German independence movement before World War II. He was a founding member of the National Peasant Party in 1939, whose objective was primarily to defend the political interests of the poor peasantry. This wasn't the only agrarian party in Hungary; the Independent Smallholders' Party, however, was interested in defending the interests of the better-off farmers, village intellectuals, and the citizenry who were committed to reform. Kovács's radical program was not aimed primarily at breaking up the large land holdings, but he would have liked to have a viable and modern productive agriculture based on voluntary cooperatives. He saw clearly that this could be established only within the framework of a middle-class democracy. That was why he joined the anti-fascist resistance. He was one of the leaders of the Hungarian Front, which wished to persuade the country's regent, Miklós Horthy, to bail out of the war. This didn't succeed in the end, and after the extreme-right Arrow-Cross Party came into power, Imre Kovács was forced into hiding. Finally, in 1945, he was elected secretary general of the National Peasant Party, then as one of its vice-presidents. From the outset, he saw that the Soviets and the Hungarian Communist Party, which served them faithfully, were a mortal threat to democracy, which was just being established. Up to early 1947 Kovács in the National Peasant Party, and allied with a former Smallholders politician, within the frame of a different party, tried to block these dictatorial efforts³.

Imre Kovács was particularly dangerous for the Communists, because he could not be blackmailed or compromised because of his unwavering commitment to democracy, his expertise in agrarian issues, and his anti-fascist past. In addition, he was the politician of his party,

² Between the two World Wars, see Péter Gunst, *Hungarian Agrarian Society during the Inter-War Period* for information about Hungary's agrarian problems. In *Hungarian Agrarian Society from the Emancipation of Serfs (1848) to the Re-Privatization of Land*, edited by Péter Gunst, Columbia University Press, New York, 1998, pp. 199–249.

³ Unfortunately, Imre Kovács's political biography has yet to be written. For a brief summary of his life, see Péter Benkő, *A magyar népi mozgalom almanachja*. [Almanach of the Hungarian Popular Movement.] Deák, Budapest, 1996, pp. 219–223.

who had the best grasp of the essential nature of democracy based on parties and parliamentarism. This predestined him to become the leading politician of the National Peasant Party in case middle-class democracy became strengthened⁴. Unfortunately, however, that is not what happened. Owing to the deteriorating political situation, Kovács emigrated to Switzerland via Prague in early 1948. First he lived in Zurich, then in New York as of 1949, becoming one of the defining personalities of the Hungarian political emigration. He was elected member of the Hungarian National Board, then the Hungarian Committee after 1956. In the emigration, Imre Kovács sought contact with democratic peasant politicians, like the Smallholders' Party member Ferenc Nagy and Béla Varga, who were on the same wavelength as he. Later he built up a good relationship with certain circles of American political life, above all, the presidential administration of John F. Kennedy.

Imre Kovács's story is interesting, because he provides an excellent example of how the Hungarian secret police approached the emigrés. Disintegration, gathering intelligence, compromising the person, perhaps inducting and/or persuading him to return home, all turned up as varying objectives of State Security. The aim of our paper is to show how State Security viewed Imre Kovács, and through him, the Hungarian democratic emigration as a whole⁵.

The Beginnings of State Security Surveillance

The above-mentioned political attitudes and fundamental positions, explains why Kovács was kept under surveillance. Or, more precisely, why they continued to watch him, which, according to all signs, they had already begun in 1937 when a lawsuit was launched against him

⁴ János Gyurgyák wrote a brilliant analysis of Imre Kovács's political thinking: *Ezzé lett magyar hazátok*. [This is What Became of Your Hungarian Homeland] Osiris, Budapest, 2007, pp. 418–424.

⁵ Imre Kovács's fate can be compared to that of other Hungarian social-democratic emigré politicians. About the latter, see Zsuzsanna B. Kádár, *Elrabolt remények. A magyar szocialdemokrácia a párt felszámolása után*. [Stolen dreams. Hungarian Social Democracy after the party's liquidation.] Napvilág, Budapest, 2012.

for a radical book, *Néma forradalom* [Silent Revolution]⁶. This is what the report said made by the Political Investigation Department of the Hungarian police between the two world wars some time in late summer and early autumn of 1939, after the establishment of the National Peasant Party. A brief summary report lists the stations of the party's creation, beginning with the statutory meeting to the first official meeting of the leadership. It listed the 14 members of the executive committee, including three writers: Ferenc Erdei, Imre Kovács and Péter Veres. The Communist cadres, who set up the secret police, found the police report in 1945, and with noble simplicity put it in the file named, "Organic construction of Synopsis of fascist organizations and parties"⁷. Neither the origin of the document nor the fact that the National Peasant Party governed Hungary in a coalition with the Hungarian Communist Party disturbed them.

The earliest report that bears witness to the surveillance of Imre Kovács by State Security dates from September 5, 1945. The politician who spoke up at the meeting of the leaders of the National Peasant Party was primarily concerned with the preparations for the approaching elections in Budapest and the National Assembly, or the relationship between the Soviet Union and Hungary. His speech was noted down word for word by someone who was present, and forwarded to the State Security. The text was filed in the personal dossier entitled, "Imre Kovács NPP", no. 586⁸.

The intelligence gathered by the secret police was placed on the Communist leadership's desk. Not only did these ensure the principled conviction, but the fact that Gábor Péter, who headed the State Security Agencies from 1945 to 1953, was a member from the outset of the Central Leadership of the MKP [Hungarian Communist Party]⁹. This kind of intelligence informed them of the political measures taken by the coalition partners, and kept them abreast of the confidential opinions or those expressed to a tight circle of friends, and the content of positions that could not be stated officially. In late 1947, the Communist Party,

⁶ In this book Imre Kovács surveys the social and economic problems weighing heavily on the peasants, and sharply attacks the system of large land holdings.

⁷ ÁBTL. 4.1. A-550, f. 82.

⁸ ÁBTL. 3.2.4. K-1869/67, ff. 167–171.

⁹ Gábor Péter must have been directly informed of the intentions of the highest leadership of the Party, primarily Mátyás Rákosi, Ernő Gerő and Mihály Farkas; thus, the influence and power of the secret police grew as the dictatorship was solidified.

which was fully aware of the political intentions of its adversaries, and which deployed the secret police, essentially considered its true rival to be the Independent Smallholders' Party¹⁰ or the wing of the National Peasant Party led by Imre Kovács, and put an end to their activities.

As every circle was closed, Kovács had no other alternative than to emigrate. In possession of an official passport, he boarded the express train to Zurich via Prague, and left the country. He did not announce in public that he was leaving for good; he merely sent a message in the first days of January, 1948 to his supporters at home that he did not wish to return home. This information was passed to the State Security Department of the Ministry of the Interior by the agent who went by the code name of "X/2"¹¹.

The Early Period of Emigration

The narrow paths of political emigration did not leave much room for manoeuvre for such an energetic and ambitious politician as Imre Kovács. Although at first he believed in the possibility of politicians who lived far from Hungary and belonging to various parties to work together, he soon began to strike out on his own. The Hungarian State Security apparatus, and within it intelligence gathering, which was being organized and which struggled throughout with serious structural and personal problems, had only sporadic information about the first phase of his life in emigration between 1948 and 1955. A report dated February 23, 1948, reports Imre Kovács's activities in Zurich. It mentions the book he was writing, which was published under the title *Im Schatten der Sowjets* [In the Shadow of the Soviets]¹² and which presented the events that took

¹⁰ The Independent Smallholders' Party was destroyed in the so-called Hungarian Community trial, through which they eliminate from the political life the most important leaders of the party: Béla Kovács, Ferenc Nagy, and Béla Varga. About this process, see Mária Palasik, *Chess Game for Democracy: Hungary between East and West 1944–1947*. McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston–London–Ithaca, 2011, pp. 101–135.

¹¹ ÁBTL 3.2.4. Kü1869-67, f. 126.

¹² Imre Kovács, *Im Schatten der Sowjets*, Thomas Verlag, Zurich, 1948.

13. Serious criticism was leveled at Imre Kovács, as he criticised mercilessly his political colleagues, and fellow representatives, whom he considered to have served Communist interests within the National Peasant Party. Several people

place between 1944 and 1947¹³. Furthermore, they mention that he carried out talks with the two Smallholder politicians, Ferenc Nagy, and Dezső Sulyok, or the Social Democrat Károly Peyer. The agent, who seems to be in the inside circle thought he knew that the American intelligence agency had looked up Kovács and scolded him for attempting to collaborate with the French, rather than with them. This last statement fits beautifully with the mythic fog that always seems to surround intelligence¹⁴.

Nevertheless, the State Security Authority [ÁVH] were lacking a great number of concrete facts. It was only in 1950 that they managed to intercept a letter Imre Kovács had written to a friend of his, named Pista¹⁵ in Washington, D.C. The letter could be more interesting for historians dealing with the history of the emigration, since it is about the quarrelling among the various tendencies and personalities, Tibor Eckhardt and Ferenc Nagy, and between the Smallholders and the Peasant Party. The lack of information or extremely imprecise information did not prevent Hungarian intelligence from opening a new personal file on Imre Kovács on July 12, 1952, on the pretext that “he was carrying out activities against the Hungarian People’s Republic, and taking part in organizing the Hungarian fascist emigration”¹⁶. They justified their view that Kovács was dangerous by alluding to the fact that he had worked together with the “Group to Free the Peasants” led by Ferenc Nagy and the former Polish Prime Minister, Mikołajczyk, which was a “fascist organization”. Indeed, it thought its task was “to unite the kulaks and landowners who had left the countries of Central and Eastern Europe”. In reality, the danger of the organization that brought together the emigré agrarian party politicians established in 1947 under the name of International Peasant Union was

had the opinion that in this way he put his colleagues who had stayed at home in danger, even physically.

¹⁴ ÁBTL. 3.2.4. K-1869/67, ff. 152–154.

¹⁵ The addressee of the letter could be two people: István Mikita or István Pap, both of whom had been politicians in the Peasant Party, and they too had left Hungary soon after Imre Kovács.

¹⁶ ÁBTL 3.2.4. K-1869/67, f. 85.

that it could have gained the support of the peasantry, which would have wielded enormous power in case of a possible political change¹⁷.

This change did not happen, and over the years the not very solid unity of the Hungarian National Board, which was considered to be the most important organization of the emigration, split even further. Imre Kovács had already left the organization in 1951. The emigrés were divided over, among other things, when they should pick up the threads of political development that had been dropped in case they returned home, beginning from 1947, 1945, or perhaps 1939. Imre Kovács, as a believer in radical land reform and limiting big capital, wanted to return to conditions at the turn of 1946/47, and so he came into conflict with several emigré leaders, such as the Christian Democrat István Barankovics. Hungarian intelligence that had long considered emigrant life to be homogenous began to resonate with more sensitivity in 1956 to the palpable differences of opinion and to mine the possibilities that lay therein¹⁸. This was the time when the secret police began to evolve slowly, during which they broke with the schematic, Stalinist approach that was the main obstacle to effective intelligence gathering. This was also justified, though unvoiced, because they had not been able to create an effective intelligence network, neither in the United States nor within the Hungarian emigration there. Owing to its inflexible, monolithic image of the enemy, Hungarian intelligence gathering, groping its way in the dark, was essentially condemned to failure. In 1956, however, they began to weigh how could they use Kovács to divide the emigration and/or for gathering information. There was an extraordinarily long and dark road to possible success.

¹⁷ Gyula Borbándi, *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. [Biography of the Hungarian Emigration, 1945–1985.] Európa, Budapest, 1989, p. 282.

¹⁸ They began to collect the newspaper articles and publicistic writings from the emigré journals that betrayed the conflicts and arguments among the various tendencies and personalities. That was how they came across the knife fight between István Barankovics and Imre Kovács, as well as an article by Imre Kovács in which he expressed his opinion on conditions in Hungary. The latter justified their belief that Imre Kovács was keenly interested in the events of Hungarian domestic politics. ÁBTL 3.2.4. K-1869-67, ff. 264–265.

First Steps in Approaching Imre Kovács

The intelligence officials of the Hungarian Ministry of the Interior sought out Imre Kovács's acquaintances and Hungarian connections with the intention of finding the person through whom he could be reached. From the outset the plan did not promise to be easy, since the former Peasant Party politician was living in the United States, where Hungarian agents had limited room to manoeuvre. There was not a single agent near Kovács, so they tried to find a person with whom he was corresponding. How much in the dark the state protection were groping was demonstrated by the fact that they focused first on Zoltán Földes, Kovács's father-in-law in August of 1956. They did not even know that Kovács had divorced his Hungarian wife four years before, which was not a minor circumstance, and in 1953 had married an American university student. Information gathered from Kovács's father-in-law was old news, as it reflected the situation of four years before. The state security agents simply dusted off a report that had been made in 1953. This fact is clear evidence of the superficial, inane intelligence that the Hungarian secret police gathered at this time.

Then they tried to approach Imre Kovács's brothers, László and Endre, or more precisely, they asked for their biographies from the personal resources person of their workplace. The two brothers behaved in a completely contradictory fashion. László did not even mention his brother who was living in the United States, while Endre wrote down the facts; indeed, he even stressed that he had hidden his older brother in 1944 from the extreme right and the Germans. The agents jumped to the audacious conclusion from this that they could use Endre in collecting information about Imre. They didn't even exclude the possibility that Endre would voluntarily agree to collaborate with them. All this they based on Endre Kovács's participation in the anti-fascist resistance. According to their tortuous logic, they thought that he would be willing to work against his brother. They brought up reasons for inducting him: for example, although Endre Kovács had not joined any party after 1945, he was close to a cousin of his who was working as a chauffeur for the Hungarian Communist Party. We are hardly exaggerating when we say that intelligence tried to bridge the deficiencies in its work partly by constructing fantasies.

In late September of 1956, the transcription of intelligence arrived at the so-called Environment Investigation Department of the Interior Ministry, so that they should make a report about Endre Kovács's family, workplace, friends, acquaintances, political activities. In other words, in the jargon of the state security, they were to write an environment study. In most cases, this meant making inquiries at the individual's workplace and home, which in an urban environment gave great power to malicious persons and concierges. They got information about Endre Kovács from three concierge women and two neighbors. The text was extremely imprecise, and teemed with false allegations. For example, Endre Kovács was described as a Smallholder politician, who was persecuted by the Arrow-Cross and the Germans in 1944, because he had published a book "that was against them". The neighbors thought they knew that "he had fled to the West to escape the order of the State Security Authority to arrest him". The only useful information obtained was that the two brothers corresponded regularly¹⁹.

The report was dated September 28, but the slow moving intelligence – and the Imre Kovács action or rather the effort to approach Endre Kovács – was swept away by the 1956 revolution. The case gathered dust for years, and it was only in February 24, 1960 that the case of the Kovács brothers was taken up again²⁰. József Tóth, police lieutenant, intelligence officer of the Political Investigation Department of the Ministry of the Interior drafted two copious reports. The first document is an extraordinarily superficial summary of Kovács's political career. The parliamentary elections of 1945 were dated at 1946. His resignation from the Peasant Party was dated in May instead of February, 1947. These mistakes could have been rectified by looking at any newspaper of the time. In addition, the agents didn't even know about Kovács's divorce, and they continued to approach his former father-in-law. More exciting was the so-called operative plan, which prescribed how State Security wished to monitor Imre Kovács. This revealed the fact that, while four years before, they had counted on the possibility of winning his confidence, they now dealt with him again as a person who "was carrying out hostile activities"; thus, they "considered him an object of counter-espionage". Disregarding the assault on the Hungarian language

¹⁹ ÁBTL 3.2.4 K-1869/67, ff. 270–271.

²⁰ ÁBTL 3.2.4 K-1869/67, ff. 276–280.

committed by the officer who wrote the text, the change in intention was worthy of attention. They listed seven points of what they had to do, including some that were absurd, such as surveillance during the trips taken by agents from Hungary. They took into account the use of the Hungarian residence in Washington. At the same time, they could not decide whether their objective was the continuous surveillance of Kovács or was it to compromise him among the emigrés.

The only concrete point of the verbiage was that it recommended that contact be made with Endre Kovács. But nothing happened in this regard for a further three years, during which time a few sporadic bits of information that Kovács had again resumed contact with the public life of the emigration. He became a member of the Hungarian Committee established in 1958, to cultivate good relations with individual politicians of the Democratic Party. Thus, he was given a role in the Kennedy administration. Up to that time, however, so long as Imre Kovács himself didn't seek contact with official Hungary, State Security was not able to get close to him. In other words, the entire plans of State Security trod on thin ice, since they were built on a single emotional standpoint, Kovács's homesickness.

The case was similar with other leading emigré politicians. We can mention as an example, the world famous physicist, Leó Szilárd, whom they tried to lure into a trap with emotional blackmail in the 1960s and persuade him to collaborate with Hungarian intelligence²¹. After a long struggle, Szilárd rejected the dishonorable proposition. In the case of Imre Kovács, intelligence reasoned rightly that, with the passage of time, and the softening of the political situation, the intention of returning home or at least going back home for a visit grew stronger in him. It is enough to evoke Imre Kovács's memoirs that were published in Toronto in 1979, whose last sentence reads, "I am not homesick!"²². We don't have to lay out the price in renunciation and self-denial that must have cost him to write this.

During those years it was the embassy in the United States that could help the work of Hungarian intelligence truly effectively, mostly by carefully surveying the news reports of the emigrés and immediately informing Budapest whenever any hairline fissure appeared in these

²¹ About the case, see ÁBTL 3.2.4. K-1527/1-2.

²² Imre Kovács, *Magyarország megszállása*. [The Occupation of Hungary.] Katalizátor Iroda, Budapest, 1990, Back cover.

circles. On February 14, 1961 when there was temporary silence with respect to Imre Kovács, an unexpected telegram cheered the intelligence agents²³. The telegram told the news that a minor polemic had flared up between Kovács and a moderate conservative, formerly Smallholders' Party, politician, Zoltán Pfeiffer in the columns of the *Amerikai Magyar Népszava* [American Hungarian Voice of the People] and the *Hungarian Quarterly*. It was a genuine emigré quarrel; in their impotence the two sides opened a debate on why Soviet political interests had been able to prevail in Hungary already between 1945 and 1947. Kovács thought that the main reason was the lack of preparation and political inexperience of the Smallholders' Party and the Social Democratic Party. Pfeiffer who had filled a secretary of state position thought it was rather the superior force of the Soviets. The employees of the embassy saw clearly that the emigrés had differing views in interpreting the past. True, but all this was useless information, which didn't bring Hungarian intelligence any closer to Kovács.

What is more, they were so far from launching any viable action that they resorted to meaningless measures. Since Hungarian State Security received no information that was worth anything, they turned inward. Intelligence asked the so-called counter internal reaction, which monitored the political adversaries of the Communist system, to look around. They might find something of use concerning Imre Kovács. After a certain amount of searching they found two agents, who had provided information before about the Smallholders' and National Peasant Party politicians. It turned out that already in 1957 and 1958, they had them write down everything that they knew about Imre Kovács's career up to 1948; it might be useful for something²⁴. The opportunity was now at hand, so the file grew thicker. The trouble was that, although State Security had more thorough and extensive information in its possession about Imre Kovács's activities in Hungary, they couldn't get very far with this knowledge at that moment.

²³ ÁBTL. 3.2.4. K-1869-67, f. 288.

²⁴ ÁBTL 3.3.4 K-1869/67, ff. 290-295.

The Meeting of “Xavier” and “Szabados” – the Closing of the Kovács Case

Imre Kovács's hopes pinned on the Kennedy administration were not built on sand. The new government began a new approach to the Latin American region, with which the United States had always had a special relationship. That is why they announced the generous cohesion program known as the *Alliance for Progress*. The Democratic administration thought that the spread of revolutionary ideals could be stopped best through a well-organized land reform, partly owing to their social political principles and partly as an effective defense against the Soviets. In preparing this, they turned to the experiences of agrarian reform in Eastern Europe. In 1961 they established a research institute, the International Centre for Social Research, which was financed, presumably, by the American government through a background foundation. The objective of the centre was to study the agriculture of Central and South American countries and work out land reform plans. They concentrated financial and human resources on, among others, Brazil and Columbia. Imre Kovács was appointed as head of the institute; thus, he was given the opportunity to play a worthwhile political role in serious matters. Kovács used this opportunity to gather information about Hungary, too. On January 30, 1963 he wrote a letter to the secretary general of the Magyarok Világszövetsége [MVSZ, World Alliance of Hungarians, WAH] requesting Hungarian literary and scientific books²⁵.

Since the WAH and intelligence gathering were fairly well intertwined during the Kádár era, the correspondence attracted the attention of State Security Agencies. Imre Kovács and secretary general Ottó Beöthy, corresponded several times, and more than two dozen books on agriculture, literature, history, and sociology were sent from Budapest to New York. Kovács thanked Beöthy politely, but didn't do any more than that. His cautious attitude is understandable, as this was contact, after all, with official Hungary. He had to be careful of what he did, not only because of his American partners, but also his emigré colleagues, so as not to put himself into a difficult position through excessive curiosity.

From March 1963 on, the two Kovács brothers who lived in Hungary were kept under surveillance to see whether they received any

²⁵ ÁBTL 3.2.4.K-1869/67, f. 302.

letters in which their brother wished to meet them. The State Security Agencies were not disappointed; they discovered that Imre Kovács intended to travel to Europe and wished to meet his brother Endre.

The Kovács case entered a new phase with this news. From then on Imre Kovács was handled as a possible agent, in the vocabulary of State Security as a “candidate for recruitment”. From then on in the writings he was called by the code name “Xavier.” Endre’s code name was “Szabados” [Libertine]. Recruitment was conceived as follows: an intelligence agent looked up Endre Kovács on the pretext that he worked for the World Alliance of Hungarians. He would tell him that the primary goal of the organization was to help bring together emigrés and those living at home. He would offer to help him obtain a passport, and after establishing a friendly relationship, try to persuade Endre to convince his brother to come home, or at least come for a visit. Although the plan was on fairly thin ice, and was built always on hopes of achieving the most advantageous conditions, at the same time the home-coming or visit of one of the most respected, and decidedly anti-Communist leaders of the emigration would have been a great success. The Kádár regime hoped that this not only would increase its own prestige, but it would lead to the confusion of the Hungarian emigration. The thaw in Hungarian domestic politics could help in achieving the plan: a significant number of those who were imprisoned after the 1956 revolution would be released under a general amnesty. In exchange the UN general assembly would take the Hungarian question off the agenda, and thus the Kádár government could take the first steps toward easing its isolation in the international community²⁷. In this general opening in foreign policy the situation and role of the Hungarian emigration was reassessed. They tried to map out the break lines, conflicts of ideals and personalities within the diaspora. In its foreign policy, the Kádár regime searched for allies in the international community. Since several former Smallholders, Peasant Party and Social

²⁷ The matter of the Hungarian question on the UN agenda interested the Soviet state security agencies much more than, for example, approaching Imre Kovács. This was demonstrated clearly by the case of the Danish diplomat working for the UN special committee investigating the events of 1956, in connection with which both the Soviet and Hungarian state security apparatus made serious efforts. András Nagy, *A Bang Jensen-ügy*. [The Bang Jensen Affair.] Magvető, Budapest, 2005.

Democrat politicians were drawn into public life, they tried to do the same with the emigrés, too.

The risky plan of recruiting Imre Kovács as an agent began fairly well at first: Endre Kovács cordially welcomed the secret agent who introduced himself under an assumed name (technical term: operative officer), who said he was an employee of the World Alliance of Hungarians. He later informed Kovács that he was now working for the Foreign Ministry. This almost proved to be a fatal error, as Endre Kovács did not at first understand the sudden change in workplace; he may have become suspicious. After a few meetings, he confided that he was corresponding with his older brother, but it soon turned out that the planned visit in 1963 was put off. The Hungarian agencies asked for outside assistance. They wished to find out from the KGB what the institution led by Imre Kovács was up to, or whether the former Peasant Party politician was in contact with any part of the FBI. The Hungarians stressed that Imre Kovács played an important part in directing Radio Free Europe, and consequently they wished to thoroughly process his person, in other words, keep him under surveillance.

The collaboration of Hungarian-Soviet State Security was presumably intensive; nevertheless, the case of Imre Kovács was one of the rare occasions when they were caught red-handed²⁸. After two months, the Soviets couldn't provide any information whatsoever. The reason for this is unknown, whether it was because there really was no information or they weren't interested in this concrete case, or because of their contempt for Hungarians. One can venture to suggest the possibility that the KGB certainly had information about the Kennedy government's new Latin-American policies, its plans for land reform, and bringing democracy to the region. But they did not even inform the Hungarian counterpart agencies in general lines, however, which they could have done without making a special effort. This reinforces the suspicion that Moscow was one-sided in its considerations about the collaboration of the Hungarian and Soviet State Security Agencies. Every piece of information

²⁸ About this relationship see Magdolna Baráth, *Adalékok a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez*. [Data on the collaboration of Hungarian and Soviet intelligence.] In *Megértő történelem Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére*. [Understanding History. Essays in Honor of György Gyarmati on his sixtieth Birthday.] Edited by Magdolna Baráth, Gábor Bánkúti, János Rainer M. L'Harmattan, Budapest, 2011, pp. 29–41.

from Budapest had to be handed over, while data from the Soviet capital must have come fairly sporadically.

After the falling off of events in a year and a half, things came to life again in October, 1965. Intelligence found out from an intercepted letter that Imre and Endre Kovács would like to meet in Vienna. They obtained a passport for Endre Kovács with dispatch, and an operative officer masquerading as a foreign office official looked him up again, to give him detailed instructions concerning the meeting. Intelligence would have liked to persuade Endre to ask his brother to exchange ideas about emigration issues with a Hungarian diplomat in Vienna. They would have offered him the possibility of returning home, but in exchange they expected him to give exhaustive information about the leading organization of the emigration, the Hungarian Committee, or its relationship with the American government²⁹.

This daring plan was not carried out: although the two Kovács brothers did in fact meet, Imre wasn't willing to meet any kind of "representative of the foreign office". He merely sent a packet of American cigarettes to the diplomat who helped his brother Endre travel to Vienna. It isn't difficult to make a joke in all this about State Security. Nonetheless, he managed through Endre to get a handwritten letter to Prime Minister Gyula Kállai, with whom he had worked in the anti-fascist resistance. In his letter, Imre Kovács asked Kállai to give Endre Kovács an intellectual job due to his work in the resistance. Imre Kovács's act can be interpreted as a symbolic rap: he wasn't willing to make the slightest concession; on the contrary, it was he who came forward with a concrete request. Ultimately, Hungarian State Security came to the obvious conclusion that Imre Kovács wasn't willing to collaborate with them. His file was closed and placed in archives on February 20, 1967, with the following commentary: "We determined during the work of investigation that he sought contact in 1964 with our embassy, with the idea of possibly returning home. In this respect, a sudden change happened in 1966. He resumed hostile activities. Thus, there is no realistic foundation for approaching him"³⁰.

²⁹ ÁBTL 3.2.4. K-1869.67, ff. 313–314.

³⁰ *Ibidem*, ff. 322–323.

Conclusions from the Kovács Case

The failure of State Security's surveillance of Imre Kovács as the defining politician of the Hungarian democratic emigration provides several conclusions. As we saw after 1945 the secret police continually watched his every step already during his activities in political life in Hungary. Later they tried to put to use information gathered at this time, but with less and less success. They did not take into consideration that the emigrés began a new life abroad, often started families, took on work, and learned languages. Parallel with this, their ties to Hungary loosened. This meant that it was very difficult to approach them directly, although the character of the given politician made a big difference. Imre Kovács knew very well the price he would have to pay to return home, and the kinds of sacrifices he would have to bring to the altar of the Kádár system, and the damage this would cause the emigration. For this reason, he was very cautious in cultivating relations with official Hungary, as well as with his brother. Although by closing his file, they gave up the idea of recruiting him as a state security agent, this idea had been completely unrealistic from the outset. Nevertheless, up to his death they tried to persuade him to come home somehow. At the PEN Congress in Vienna of 1976, for example, they tried to approach him during supper with the help of a beautiful woman, but Kovács arrived at the rendezvous with a friend, so this didn't work either³¹. The agents and employees of Hungarian intelligence stood out conspicuously among the writers, poets, and journalists at the PEN Club Congresses. Already at the meeting of the PEN Club in Budapest in 1964 the question came up of Imre Kovács's return home, but it was only a Protestant Minister friend of his, András Hamza who came from Washington³².

In the case of other politicians, the harmonized activities of Hungarian State Security, diplomatic service, and party leadership were successful or almost successful. The Smallholder politician, Ferenc Nagy, was prevented only by his death in 1979 from choosing between coming home and abandoning his fellow émigrés. The outstanding essay writer, László Cs. Szabó, came home on visits several times beginning with 1980, and the party leadership under Kádár tried to use this to burnish its own

³¹ The author's interview with György Haas, Manuscript Budapest, 2012.

³² ÁBTL 3.2.4. K-1869/67, f. 323.

image.

State security's surveillance of Imre Kovács was at the same time a good example of the attitudes of the Hungarian secret police. In the first period, between 1948/49 to 1956 they had a simplistic image of the emigration: they saw everyone who didn't wish to live under the dictatorship of the time as a fascist. Partly due to this, and partly due to the uncultivated intelligence-gathering staff, who didn't speak languages and lacked the most basic intelligence, knew hardly anything about the emigration. Slowly they realized around 1956 that by watching friends and relatives who stayed at home they could obtain results, but they didn't think through how they could persuade an anti-Communist emigré to spy for Communist Hungary. In the 1960s especially after the general amnesty issued in 1963, the issue of luring emigrés home came to the fore. They would have liked to persuade Imre Kovács too, and that was why they tried to entangle his brother Endre in their web. Their state security game, colored with complex and unrealistic elements, could have been successful if Imre Kovács had been serious about visiting Hungary. Such a visit would in itself have demonstrated that Hungary had changed, and now respected their former companions-in-arms; secondarily, it provoked great disputes among the emigré organizations. In the early and mid-1960s anyone who returned to Hungary to live at this time or even paid a visit could scarcely have avoided being branded a traitor, an unprincipled opportunist by the emigrés.

Later, as the system softened and with the aging of the diaspora the road opened more and more to interchanges. The case of Gyula Gömbös, who lived in the United States, was a good example of all this on every level. He visited already in the 1980s, a book of his even appeared in Hungary. He was able to do all this without losing respect within the emigration³³. In the case of Imre Kovács, State Security not only chose the wrong person and wrong methods but also the wrong time. Visiting home in the early 1960s was impossible for the Hungarian emigrés for moral reasons. A decade and a half or two decades later State Security's attempts would have been met with more success, although by then they tried to win over the aging emigré elite with much softer methods. From their own standpoint, State Security missed an excellent opportunity in the autumn of 1977 when a scholar of the Sociological Institute of the Eötvös

³³ ÁBTL I.11.13.0001-731-6-G.

Loránd Scientific University, Tibor Huszár, looked up several Hungarian emigré intellectuals living in London and New York, including Imre Kovács. In the course of the conversations, the question of the Hungarian intellectual movements between the two world wars came up, which Kovács was willing to discuss in exhaustive detail³⁴. In the state security papers there was no sign indicating that Hungarian intelligence would have used this obvious opportunity to approach the emigré politician. The machinery sputtered not only earlier but even at that time.

³⁴ The texts of the often quoted interviews considered to be an important historical source to this day was published later. Tibor Huszár, *Beszélgetések*. [Conversations.] Magvető, Budapest, 1983.

Clericii ortodocși sârbi din România și Securitatea. Documente

Serbian Orthodox Clergy from Romania and the Securitate. Documents

This documentary comes to the readers with stories about ways to seize and control by the Securitate of the entire hierarchy of the Serbian Orthodox Church in Romania. The beginning of these actions was in the late '40s when using the fact that exposure of clergymen in various political activities (agitation for annexation villages Clisurii Danube to Tito's Yugoslavia, pro - Tito propaganda in Timiș villages, unrest started around catching dignity of vicar bishop of Timisoara), the Securitate had blackmailed some of the priests: some of them willingly agreed to collaborate, others were forced and thus, the Securitate succeeded to infiltrate its people in important positions and to take our control of the whole institution.

Etichete: OZNA, Securitatea, preoți, colaboratori, Belgrad, Biserica Ortodoxă Sârbă

Keywords: OZNA, the Securitate, priests, collaborators, Belgrad, the Serbian Orthodox Church

Aminteam cu alte ocazii¹ că o exaltare de necontrolat a cuprins întreaga minoritate sârbă în împrejurarea sosirii și prezenței Armatei Roșii pe pământ bănățean. Toți se pretindeau „antifasciști” și „democrați”, în slujba unui nou destin al României, sub semnul „frăției” slave și ateiste cu iugoslavii și sovieticii. Au apărut astfel Frontul antifascist slav și ideea Congresului slav de la Timișoara pentru democratizarea României (gândit, parcă întru slava PCR-ului, pentru 8 mai 1945).

Dacă congresul cu pricina a fost scos în ultimul moment de pe agenda politicii cotidiene românești, ateismul „militant” inspirat de „organele” iugoslave a continuat să facă ravagii în sânul bisericii pravoslavnice din cuprinsul Eparhiei de Timișoara. Structura ierarhică a acesteia, subordonată Patriarhiei de la Belgrad, a fost supusă unui înverșunat tir propagandistic atât din partea diplomației („organelor”)

¹ Miodrag Milin, Andrei Milin, *Sârbi din România și relațiile româno - iugoslave (1944 - 1949)*, Timișoara, 2004, pp. 33 - 52; Andrei Milin, Miodrag Milin, Țvetco Mihailov, *Sârbi din România în vremea Comunismului*, Timișoara, 2011, pp. 42 - 53; 318 - 328; *Sârbi din România în secolul XX*, Editor Miodrag Milin, Cluj-Napoca, 2012, pp. 51 - 64.

iugoslave acreditate la București, cât și din interiorul Casei Domnului. Ierarhia de la Timișoara s-a aflat expusă politic încă din timpul războiului, prin aderarea formală la Mișcarea drajistă a „cetnicilor”², în vara lui 1942. Faptul ar fi trecut aproape neobservat de Regimul antonescian, dacă nu intervenea cu presiuni Gestapo-ul, alarmat de inițiativele de peste hotare ale insurgenților antigermani. Presiuni, urmate de un simulacru de proces și de condamnări formale, care mai mult i-au ocrotit decât sancționat pe cei împlicinați.

Dacă au trecut cu bine de încercările războiului, preoții vor avea însă mai multe de ispășit de pe urma Poliției secrete iugoslave (OZNA)³. Ierarhul Scaunului episcopal la datorie în Timișoara a fost de-acum supus unei hărțuiri neîncetate de către agenții ce orchestrau UACDSR⁴-ul, continuatorul mai pașnic al pretins-belicosului Front antifascist din vremea sfârșitului de război. Toți tinerii voluntari-partizani repatriați (voluntar sau „în misiune”) se vor manifesta de acum zgomotos, sub comanda acelorași comisari de îndoctrinare, transformați de această dată în „consilieri” de Ambasadă și „atașați” de presă ai Belgradului pentru România. Aceștia și alții de aceeași calitate, infiltrați prin intermediul PCR-ului în structurile Siguranței române, și-au intensificat lucrarea împotriva instituției Bisericii, agitând în presa „democrată” timișoreană de tip *Pravda*⁵ și în ieșirile publice nevoia unei biserici comuniste, a „tovarășilor” popi și a unui învățământ nou, de stat, cu abandonarea tradiției școlilor confesionale și în duhul Ortodoxiei Sfântului Sava.

² Mișcarea „drajistă”, cea a aderenților cololelului Draža Mihajlović, ministrul de Război aflat în rezistență al Guvernului regal iugoslav din exil, cu sediul la Londra. În timp, aceasta va evolua spre un conflict cu rezistenței comuniști ai mareșalului Tito. Cetnicii = cetașii, partizanii colonelului Mihajlović.

³OZNA, Odbor za zaštitu naroda, Consiliul de apărare al poporului, Securitatea iugoslavă (titoistă). Urmașa ei este UDB-a, Ured državne bezbednosti, Departamentul Securității Statului.

⁴ UACDSR, Uniunea asociațiilor culturale democate slave din România. Pentru detalii vezi Andrei Milin, Miodrag Milin, *UACDSR sau sârbii din România pe baricadele Războiului Rece*, Timișoara, 2009, 313 pag.

⁵ *Pravda* (*Pravda=Dreptatea*), organ de presă de orientare comunistă-stalinistă al FAS – Frontul Antifascist Slav din România; a luat ființă la Timișoara, în luna octombrie a anului 1944.

Protopopului – administrator episcopal Slobodan Costić⁶ i s-a „inventat” o opoziție internă de coloratură „roșie”, expunând o serie de figuri cu trecut și nostalgii revoluționare, precum inspectorul școlilor minoritare, părintele Radivoi (Rada) Fenlacichi⁷, fost voluntar în gărzile roșii pe vremea Revoluției ruse. Acesta s-a limitat la defăimarea învățământului confesional și pledoaria pentru școala mixtă de tip nou, de stat proletar. Un alt preot, Milan Nicolici⁸, deși om în vârstă, către 60 de ani, a fost „înrobit” de mitologia iugoslavismului titoist, fiind propulsat în fruntea opoziției la linia oficială, a protopopului Costici. De aici lucrurile au scăpat de sub control, serviciile secrete presând asupra unei desprinderi de sub tutela Pateriarhiei sârbe a Belgradului și „înregimentarea” credincioșilor sârbi în oastea supușilor statului și ai Bisericii române. Administratorul eparhial Costici a rezistat eroic tuturor presiunilor, până ce agenții OZNA au intervenit brutal și în stil gangsteresc, răpindu-l de pe stradă pe fiul său Nemanja, dispărut apoi fără de urmă, în toamna anului 1946, în împrejurările unei mai mari campanii de răfuieți sângeroase cu „dușmanul de clasă”. Bătrânul Costici a ieșit frânt de această tragedie; s-a pensionat, școlile confesionale s-au închis, a triumfat învățământul de stat. Lucrurile s-au încurcat însă pe planul ierarhic: formula cu preotul Nicolici n-a mai mers în ochii „organelor”,

⁶ Slobodan Kostić, protopop de Timișoara și apoi administrator - vicar episcopal de Timișoara (1942 – 1947). Vezi detalii la Стеван Бугарски, *Српско Православље у Румунији*, Темишвар – Београд – Нови Сад (Stevan Bugarski, *Ortodoxia sârbească din România*, Timișoara – Belgrad – Novi Sad), 1995, pp. 43 – 44.

⁷ Radivoj Fenlački, preot și învățător sârb din Timișoara, fost voluntar în armata sârbă pe frontul din Dobrogea, din 1916; în vremea Revoluției ruse a luptat de partea bolșevicilor, fiind privit cu neîncredere după război de conaționali săi. În anii 1944 – 1945 a fost unul dintre fruntașii orientării pro-comuniste din sânul comunității sârbe din România. Apoi, deținut politic în anii '50. A lăsat și un interesant volum de mărturii, Радивој Фенлачки, *Живот кроз казивања (Viața prin mărturii)*, volum îngrijit de Stevan Bugarski, Timișoara, 2010, 103 pag.

⁸ Milan Nikolić (1888 – 1969), paroh în satul timișean Gelu. A înființat un liceu particular sârbesc în sediul parohiei sale (1921), contribuind la educarea și îndoctrinarea în spirit iugoslav a tineretului sârb. Exponent al deschiderii Bisericii sale spre rânduiețile comuniste de tip titoist. A îndurat prigoana Securității și temnițele comuniste din anii '50, fiind considerat un adevărat lider spiritual al celor prigoniți pentru crezul național de inspirație iugoslavă. Vezi С. Бугарски, *Српско Православље у Румунији...*, pp. 189 – 261.

acesta fiind considerat prea atașat de periculoasele, de-o vreme, idei titoiste în care își îndoctrina enoriașii. Iar problema subordonării față de stat și Patriarhia de la București a intrat pe-o altă fundătură, a dreptului canonic, și în condițiile în care a căzut ratificarea Acordului de prietenie româno-iugoslav de la finele anului 1947.

Lucrurile s-au complicat și mai mult în primăvara și apoi în vara anului 1948, când, în urma incriminantei Rezoluții anti-iugoslave a partidelor comuniste și „frățești” celui sovietic, sârbii din România, la grămadă, au fost identificați drept principali vinovați pentru toate relele sistemului comunist de la noi. Iar popii, cu atât mai mult! Spuneam cândva că acesta (dimensiunea anticlericală a represiunii orchestrate)⁹ a fost, poate, singurul consens major al celor două servicii de Securitate, de la Belgrad și București. De-acum prind viață tabelele cu preoții sârbi de prin sate, toți până la unul fiind descriși ca dușmani de moarte ai regimului și democrației proletare românești.

Mergând după această logică deviantă, toți meritau să fie exterminați, cu biserică cu tot. Era însă prea mult și nu exista motiv concret de-asemena răfuială extremă. Nu că n-ar fi fost posibil... dovadă masivele procese politice, în care au fost întemnițați mai toți foștii partizani și apropiații lor, cu vină dar mai ales fără de vină (cei mai mulți, că s-au aflat în situația cu pricina, ca martori, la vreme nepotrivită).

Prin urmare, Biserica era, în fața Securității poporului, din principiu, vinovată. Aceasta, însă, ca o instituție „specializată”, a preferat să lucreze „selectiv”, adică, mai pe românește, șantajând pe alese. Acum, faimoasa și incriminanta Rezoluție nu putea fi imputată popilor de vreme ce era o „afacere” inter-partinică și statală. Dar, dacă popii se „pătau” politic, ei deveneau de îndată vulnerabili; și, conform noului catechism securist, șantajabili, de pus la treburi murdare, în slujba unor „idealuri înalte” dar în afara legilor oamenilor ori celor ale lui Dumnezeu.

La fel de exaltat, ca mulți conaționali din Clisura, preotul Iancovici Ivanco din Zlatița s-a pornit, precum și alți popi „roșii”, să-și ridice propria panoplie de „icoane” ale noilor „sfinți” ai momentului; în zilele fierbinți de vară ale lui 1948 s-a apucat să rupă tablourile Anei Pauker, ale lui Gheorghiu-Dej și mai ales pe cele ale lui Stalin, înlocuindu-le cu imaginea adulată a mareșalului Tito. Era în această atitudine și ceva din fronda

⁹ Andrei Milin, Miodrag Milin, *Biserica Ortodoxă Sârbă din Banat și comunismul românesc*, în „Studii și cercetări bănățene. Banatul, istorie și multiculturalitate. Actele Simpozionului Internațional”, Reșița – Novi Sad, 2012, pp. 276 – 306.

consătenilor săi, „republicanii” de la Zlatița din anii '20, dar și proaspăta aducere-aminte a zilelor celeilalte „republici” a Clisurii, de la Biserica Albă¹⁰. Popa Ivanco fusese în tinerețile sale puțin și „cetnic” pe la Liupcova, apoi „antifascist cinstit” și acum „titoist” și comunist. N-ar fi fost mare lucru dacă nu era surprins „în flagrant” răspândind noaptea târziu manifeste titoiste, aduse de peste graniță, prin gospodăriile oamenilor. L-au ridicat jandarmii, anchetă, proces, temniță¹¹. A devenit, în timp, unul dintre destoinicii colaboratori ai Securității.

La începutul anilor '60 începuse însă și o relativă destindere politică. În închisoare se ajungea mai rar pentru delikte politice, iar delincvenții de drept comun erau de puțin, dacă nu chiar fără de folos. Securitatea de-acum își diversificase metodologia de „convingere” a potențialilor colaboratori. Chestiunea cu „titoismul” nu mai impresiona pe nimeni, sperietoarea își pierduse din tenebroasa fascinație. Iovan (Iova) Marcovici din Radimna¹² ajunsese și el pe listele negre ale celor din Clisura ce visau la Iugoslavia, în anul 1947. A ajuns curând în „laboratorul” Securității, unde nu a dezamăgit. Cea mai bună dovadă este angajarea „din convingere” printre colaboratori, cu nume de cod „Velcovici Dumitru”¹³, a propriului său fiu, preot, ajuns în timp figura dominantă a Bisericii sârbe din Eparhia timișoreană. O ascensiune spectaculoasă, din

¹⁰ „Republicile” de la Zlatița și Biserica Albă, naive experimente sociale orchestrate de foști prizonieri intoxicați cu demagogia revoluționară din Rusia, la începutul anilor 20. Totul s-a sfârșit cu administrarea a câte 25 de bastoane pe spinarea celor implicați, de către jandarmi, în piața publică din Biserica Albă.

¹¹ Împărtășind opinii asupra acestui caz cu un temeinic cunoscător al problemelor din sânul Bisericii sârbe, istoricul Stevan Bugarski îmi spunea că popa Ivanco a ieșit cu bine din încercările pușcării comuniste, fiind reîncadrat și slujind cu succes mulți ani la rand apoi. Mă gândeam că, după rechizitoriul împovărat de care a avut parte atunci, va fi zdrobit în închisoare; aparent inexplicabil, lucrurile s-au desfășurat însă cu totul diferit: tocmai a prins viață un om „de nădejdie” al Securității din Clisura, informatorul „Toma Gheorghe” sau, după caz, și „Tudor Gligore”.

¹² Miodrag Milin, Andrei Milin, *Clisura bănățeană (a Dunării) – enclavă iugoslavă nord-dunăreană în anii 1944 - 1947 sau experiment comunist românesc „avant la lettre”*, în „Analele Banatului. Serie nouă. Arheologie - Istorie”. XXII, 2014, pp. 445 - 474.

¹³ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 254344 „Velcovici Dumitru”, vol. I, ff. 96 – 101 (Notă privind aportul adus de agentul „Velcovici Dumitru” în colaborarea cu organele noastre. Căpitan Vasa Grubacichi, Moldova Nouă, 22 iulie 1964).

modest preot din Clisura Dunării, la cea de inspector bisericesc la Timișoara, funcție nou-creată, pe lângă vicarul George Hranisavlievici¹⁴, pentru „a-l sprijini” în relația cu autoritățile, și cu precădere cele de la Consulatul iugoslav nou-deschis la Timișoara. Ajuns în această importantă funcție bisericească, acesta își promova, la rândul său, cumnatul din Clisura Dunării pentru o altă funcție nou-creată, de inspector de protocol (cu nume de cod preacreștine, de „Constantin” ori „Sava”), vehiculându-se prin rapoartele secrete din această perioadă, tot felul de sume uriașe pentru dobândirea de parohii sau felurite demnități. O promiscuitate morbidă desfășurată împreună cu inspectorul de la Departamentul de Culte și cu ofițerii de securitate de la „Culte și minorități”, adusă până în pragul anilor revoluției.

În concluzie, după prigonirea inițială a Bisericii, văzută ca răul cel mai mare pentru curățenia spirituală a „omului nou”, cel ocrotit de Securitate, lucrurile s-au mai nuanțat: au rămas pentru o vreme cazurile-problemă din anii marilor procese și ai represiunii („încadrarea informativă” a preotului Milan Nicolici și a celor apropiați lui, ginerii-preoți Milorad Ilici din Moldova-Veche și Pavle Marcovici din Timișoara); apoi, neîncrederea și suspiciunea s-au tot diluat, făcând loc unei cărdășii murdare, în care sunt de remarcat și „complicități” peste regula jocului, în adevărat stil mafiot, aflându-l chiar pe maiorul de securitate Vasa Grubacichi ca promotor al informatorului său de la Moldova-Nouă, pentru a fi inspector bisericesc la Timișoara, iar la moartea vicarului Hranisavlievici, pentru succesiunea în funcție. Dar, despre toate acestea, cu detalii, într-un documentar viitor.

Documente:

1.

7 noiembrie 1946 Timișoara. Raport al Poliției de siguranță privind împrejurările răpirii și dispariției lui Costici Nemanja.

Chestura Poliției Municipiului Timișoara

¹⁴ George Hranisavlievici, vicar de Timișoara (1971 – 1978). Vezi C. Бугарски, *Српско Православље у Румунији...* pp. 44 – 56.

Biroul Poliției de Siguranță
Nr. 267 Cab. Sig.
7 noiembrie 1946

Către Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara

La ordinul Dvs. telefonic nr. 8202 din 7 noiembrie 1946, referitor la răpirea numitului Costici Nemanja, avem onoare a Vă raporta următoarele:

Numitul Costici Nemanja este născut în Timișoara la 21 februarie 1912. După terminarea studiilor în Losane [Lausanne] – Elveția, unde a studiat [la] Facultatea de Drept și diplomația, a abzis de cetățenia română și a fost numit ca secretar general și consilier economic la Camera de comerț româno – iugoslavă în Beograd, în anul 1941.

În anul 1941 luna aprilie a fost concentrat în garnizoana Vârșeț – Iugoslavia, și a luat parte în operațiunile militare contra germanilor, până la capitularea Regatului iugoslav.

S-a refugiat în România și a venit împreună cu soția sa la Timișoara unde s-a stabilit la tatăl său protopopul Slobodan Costici, cu domiciliul în Timișoara, Piața Unirii nr. 5.

Costici Nemanja a fost foarte rău văzut de către sârbii din Banat, unde s-a creat o atmosferă dușmănoasă contra lui în special în rândurile antifasciștilor slavi.

În anul 1942 a venit la Timișoara un delegat special din partea generalului Draja Mihailovici, în persoana maior[ului] Dușan Ristici, care a fost găzduit de Slobodan și Nemanja Costici. Scopul tratatelor a fost organizarea sârbilor regaliști din Banat și strângerea unui fond, pentru finanțarea acțiunilor militare ale lui Draja Mihailovici.

Maiorul Dușan Ristici a plecat înapoi în Iugoslavia, fără niciun rezultat, fiind refuzat de către protopopul Slobodan Costici iar la înapoierea lui a fost prins de *Feldjagerpolizei* [Poliție de frontieră n. n.] și împușcat.

Tratatelor nu au rămas fără zvon. Chestura Poliției municipiului Timișoara, în urma informațiilor primite, a fost sesizată că Nemanja Costici organizează în Banat organizația de rezistență contra germanilor.

Tot în acest timp a fost informat și Comandamentul german despre cazul desfășurat în casa lui Slobodan Costici.

La data de 16 octombrie 1942 au fost arestați; astfel, a fost condamnat Nemanja Costici la 5 ani și Slobodan Costici la 3 și jumătate închisoare de către Curtea marțială a Corpului 7 Armată, împreună cu alți sârbi implicați în cauză.

În anul 1943 sârbii au fost grațiați de către Antonescu; în schimb Nemanja Costici a primit domiciliul forțat în Craiova.

După 23 august Nemanja Costici a fost pus în libertate, dar fiind sfătuit de familie, a mai rămas la Craiova.

În acest timp a fost prins de către Siguranța Craiova colonelul Velimir Piletici din armata lui Draja Mihailovici. Fiind interogată de către Siguranța din Craiova, la data de 17 septembrie 1944 a fost chemat și Nemanja Costici în cauză. La Siguranță a fost sub stare de arest și Petru Pantovici din București, Str. [Gh.] Buzdugan nr. 27, care a stat în legătură cu Velimir Piletici. (Acest Petru Pantovici este comerciantul dispărut la București la data de 14 oct. a. c. fără urme, despre care a scris întreaga presă din țară. A dispărut la aceeași dată cu Nemanja Costici).

Colonelul Velimir Piletici, Petru Pantovici și Nemanja Costici au fost ridicați de către organele contra-informative sovietice și transportați la Moscova cu un avion special.

La data de 20 noiembrie 1945 au fost puși în libertate.

Nemanja Costici a venit acasă din Rusia la 26 noiembrie 1945, ca prizonier și a rămas la Timișoara, iar cei doi au fost obligați să se ducă în Iugoslavia, dar au rămas în România. Colonelul Piletici Velimir la Craiova, iar Petru Pantovici la București.

Între timp familia Costici nu a știut nimic despre [cele întâmplare] și [Nemanja] a fost declarat dispărut fără urmă.

OZNA [Poliția politică secretă a Federației iugoslave] a curentat [a fost informată] între timp de Nemanja Costici ca un colaborator al lui Draja Mihailovici și ca criminal de războiu.

În luna noiembrie 1944 au venit câțiva partizani din partea OZNa și [I]-au căutat pe Nemanja Costici în locuința tatălui său, protopopolul Slobodan Costici. Negăsindu-l pe fiul său [I]-au ridicat forțat pe Slobodan Costici, care a fost transportat la Vârșeț – Iugoslavia și internat.

După interogare a fost transportat la [punctul de] frontieră Stamora-Moravița și astfel după 5 zile a venit acasă.

La data de 2, 3 octombrie 1946 între orele 10 – 12 au sunat 3 domni la locuința lui Slobodan Costici, când era acasă și Nemanja Costici. Necunoscuții au fost conduși de portarul casei, s-au prezentat unul ca

delegatul Casei cercuale iar cei doi ca [și] comisari din partea Siguranței Capitalei. Au făcut un control la familie, dacă au servitoare, fiindcă se vor aduce la Timișoara servitoare pentru odihnă și vor fi plasate la familii care au încăperi deajuns. Au stat de vorbă 10 minute și au plecat.

De la acest timp Nemaniam Costici a fost filat de către unul dintre ei, de statură înaltă, părul negru, nasul lung, fața ovală și manta de piele.

La data de 7 octombrie 1946 orele 18,30 a venit Nemaniam Costici în str. [Emanoil] Ungureanu cu soția și fetița sa spre biserica sârbă, când s-a întâlnit în față cu individul care l-a filat. Costici a trimis pe soția sa înainte, iar dânsul l-a oprit pe agentul necunoscut și l-a întrebat ce mai face în oraș, numitul i-a răspuns că mai are de lucru câteva zile și a plecat.

La data de 10 octombrie 1946, orele 18 au venit în casa lui Costici în mod brusc 4 tineri bine îmbrăcați care [l]-au căutat pe Nemaniam Costici, care era ascuns în locuință; iar după ce cei 4 au plecat din casă și au stat în curte, s-a ascuns dincolo în locuința sorei lui, unde a primit pe urmă pe unul dintre tineri.

La data de 14 octombrie 1946, orele 07 dimineața a oprit un limuzin [o limuzină] negru cu nr. de circulație *Craiova 174* în fața casei din Piața Unirii nr. 5, în care au fost cei 3 indivizi care au făcut controlul în locuință.

Pe la orele 11,30 a ieșit Nemaniam Costici, în societatea lui Velico Petkov din Satu Mare [jud. Arad] și un țăran. În strada V. Alecsandri în fața prăvăliei lui Șalinacichi a oprit mașina care [l]-a urmărit pe N. Costici, iar cei trei indivizi [l]-au ridicat pe Costici, vroid să-l tragă în mașină.

S-a iscat un mare scandal; Costici s-a opus iar unul dintre cei 3 a scos o legitimație roșie, arătându[-i]-o lui Costici. De acest scandal a fost sesizat și un ofițer sovietic, neidentificat până în prezent, care [l]-a legitimat pe unul dintre cei trei; ofițerul sovietic s-a declarat mulțumit, în urma cărui fapt cei trei au plecat cu mașina după ce au șoptit ceva la urechea lui Nemaniam Costici, care s-a suit benevol în mașină și au plecat cu mare viteză cu dânsul.

După răpirea numitului Costici Nemaniam Chestura Poliției municipiului Timișoara, biroul Siguranței a luat toate măsurile pentru urmărirea și identificarea mașinii, pentru care scop a fost pus[ă] sub urmărire la toate polițiile din subordine și la punctele de frontieră cu nr. 244 Cab. Sig. din 14 octombrie 1946 și tot cu același număr a[u] fost cerută[e] de la Chestura Poliției Craiova lămuriri referitor la mașina cu nr. de circulație *174 Craiova*, care a comunicat Chesturii Timișoara că mașina

în cauză a fost proprietatea d-lui Marin Crețean din Craiova și a fost radiată și vândută d-lui căpitan Constantinescu Traian din București, str. Dr. Brândză nr. 8.

Prin nota telefonică nr. 6145 S. din 14 octombrie 1946 a fost cerut Prefecturii Poliției Capitalei să ne comunice dacă au cunoștință de existența acestei mașini în raza Capitalei, întrucât cu ajutorul susnumitei mașini s-a răpit o persoană din localitate în ziua de 14 octombrie 1946.

Nota telefonică a fost trimisă de 3 ori Prefecturii Poliției Capitalei; și anume, în 14 octombrie 1946 a fost primită de către comisarul adj. Ene Nicola, în ziua de 18 octombrie 1946 a fost primită de agentul Bovan de la Serviciul circulației al Prefecturii și în ziua de 19 octombrie a fost primită de comisarul Popescu tot de la Serviciul circulației din Prefectura Poliției Capitalei.

De la acea dată până în ziua de 7 noiembrie 1946 Chestura Poliției municipiului Timișoara nu a [mai] primit nici un răspuns referitor la mașina în cauză decât numai în ziua de 7 noiembrie 1946 Prefectura Poliției Capitalei – Serviciul Circulației – ne comunică, prin adresa nr. 40813 din 22 octombrie 1946, rezultatul cercetărilor, pe care o anexăm în copie, din care rezultă că mașina în cauză numai poartă numărul de circulație 174 Craiova decât nr. 11688 B. Tx. [București Taxi?], înscrisă la data de 3 octombrie 1946 la Serviciul circulației din Prefectura Poliției Capitalei, [ca] fiind proprietatea d-lui căpitan rez. Constantinescu Traian din str. Dr. Brândză nr. 8.

Din cercetări rezultă că în intervalul de la 12 octombrie până la 14 inclusiv ziua în care a fost răpit numitul Costici Nemanian a circulat numai în Capitală.

În concluzie: numitul Nemanian Costici a fost răpit de agenții partizani încredințați cu această misiune, fiind implicat în cauza lui Velimir Piletici și având legătură cu maiorul Ristici Dușan trimisul generalului Draja Mihailovici, care a fost împușcat de *Feldjäger Polizei*.

Astfel este declarat în Iugoslavia – Beograd, ca [și] criminal de război.

A doua posibilitate este că a fost din nou răpit de organele contra-informative sovietice, pentru a fi transferat în Iugoslavia.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Chester
Cpt. Lazăr Petru (m. p.)

Șeful biroului Poliției de Siguranță
Comisar Steiner Tiberiu (m.p.)

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 329930, ff. 26 – 29.

2.

17 septembrie 1948, Timișoara. Raport al Direcției regionale a Securității statului privind implicarea preotului Iancovici Ivanco în distribuirea de manifeste subversive prin satele din Clisura.

Secțiunea I-a, Biroul 2 nr. 9021 S.

Dosar nr. 041541/ 11.IX.1948

Direcțiunea Regională a Securității Poporului Timișoara

[Rezoluție de mână: *Cercetările vor fi făcute cu toată seriozitatea. Din anchetă trebuie să rezulte clar nu numai cine a răspândit materialul ci și ce rost a fost plănuțit. Cei în cauză, cu actele dresate vor fi înaintați instanțelor judecătorești. Vor fi ținuți la arest în cursul cercetărilor. Semnătură, 17.09.1948]*

Către

Direcțiunea Generală a Securității Poporului

Direcția I București

Urmare a raportului nostru nr. 6147 S/ 1948 și la ordinul Dvs. nr.111/ 35262 referitor la broșurile ce au fost găsite asupra unui grup de indivizi în frunte cu Iancovici Ivan, avem onoare a vă raporta că Serviciul de securitate Oravița în urma cercetărilor efectuate a stabilit că broșurile găsite în comuna Zlatița au fost împrăștiate de unii membri din Biroul politic al Organizației de bază din comuna Zlatița care s-au strâns în noaptea de 26/ 26 iulie a. c. în casa preotului Iancovici Ivanco membru în Comitetul de plasă a PMR-ului din Moldova Nouă, cu scopul de a descoperi pe eventualii indivizi ce ar încerca difuzarea unui asemenea material.

Faptele s-au întâmplat după cum urmează:

În ziua de 24 iulie a. c. s-au descoperit de către organele noastre din Baziaș broșuri ce conțineau răspunsul PCI [Partidul communist iugoslav] la Rezoluția celor 9 partide comuniste, prin comunele Socol și

Suşca. Şeful Biroului de securitate sesizat de acest fapt s-a deplasat în comunele Cârpa [de fapt, Câmpia] şi Zlatiţa, pentru a lua măsuri preventive împreună cu jandarmii şi grănicerii, pentru a organiza patrule în cursul nopţii şi pentru a face pânde, spre a prinde pe cei ce ar încerca să împrăştie acest material.

Bănuielile s-au îndreptat împotriva preotului Iancovici Ivanco din Zlatiţa, cunoscut ca un element duşmănos regimului, deşi făţiş activează în fruntea organizaţiei PMR din comuna Zlatiţa şi plasa Moldova Nouă.

Patrulele s-au organizat de către jandarmi începând de la orele 21 noaptea împreună cu grănicerii care după patrulările efectuate în comună până la 1 noaptea nu au observat nici un individ şi n-au găsit nici un fel de broşuri.

La fel au organizat un post de pândă în faţa casei preotului Iancovici Ivanco. La orele 1 noaptea din locuinţa susnumitului au ieşit un număr de 12 persoane care se îndreptau cu direcţia spre primărie, întâlnind patrula de jandarmi în drum aceştia au afirmat că au găsit un număr de 8 broşuri pe care le-a(u) şi predat şefului patrulei. Jandarmii, intrigaţi de faptul că ei au controlat tot satul şi nu au găsit nimic, au chemat pe cei prezenţi să controleze restul satului.

Din controlul efectuat nu s-a găsit nici o altă broşură(;) iar jandarmii după control sesizându-se de acest fapt au legitimat pe cei prezenţi spunându-le: cum se poate că ei, în toată patrularea efectuată nu au putut găsi broşuri, în schimb d-lor care au ieşit din casa preotului Iancovici Ivanco au găsit broşuri, iar în restul satului nu s-a găsit nimic. Din această cauză s-au ivit o serie de discuţii între jandarmi şi preotul Iancovici Ivanco, în urma cărui fapt s-au despărţit certaţi.

Iancovici Ivanco împreună cu toţi ceilalţi s-au întors din nou la locuinţa sa unde au stat până la orele 5 dimineaţa când au plecat din nou acasă. Întâlnindu-se cu patrula de jandarmi din nou le-a comunicat că au găsit încă 5 broşuri tot pe drumul pe care au găsit cele 8 broşuri.

Din declaraţiile patrulelor rezultă că în întreg satul a fost linişte şi nu a fost observată nici o persoană străină, iar în urma controlului efectuat nu s-a găsit nici un fel de broşură.

Broşurile găsite de cei în cauză au fost găsite la orele 1 noaptea pe o distanţă numai de 100 de metri deşi în acea noapte era întuneric şi broşurile aveau culoarea pământului, astfel că cu greu s-ar putea distinge pământul de material.

Declarațiile celor vizați se contrazic și în ceea ce privește locul unde s-a găsit, precum și persoanele care le-au găsit la locurile indicate. De asemeni Iancovici Ivanco mai declară împreună cu ceilalți că tot pe același loc unde au găsit primele 8 broșuri la un al doilea control efectuat între orele 1 – 2 noaptea au mai găsit încă 5 broșuri tot pe aceeași distanță (100 – 200 metri). La fel este suspectă ședința care s-a ținut prima oară între orele 21 – 01 noaptea în casa preotului și a doua între orele 2 – 5 dimineața tot în casa acestuia, mai ales că în urma predării celor 8 broșuri de către Iancovici Ivanco jandarmilor s-au ivit o serie de discuții în legătură cu posibilitățile găsirii acestor broșuri pe terenul indicat de către cei de mai sus.

Se bănuiește că reîntoarcerea în casa preotului Iancovici Ivanco și prelungirea ședinței până la orele 5 dimineața a fost făcută în scopul de a se consfătui și a lua măsuri pentru contrabalansarea afirmațiilor făcute de către jandarmi că ei ar fi împrăștiat materialul. Iancovici Ivanco susține că a făcut a doua ședință care a ținut până la orele 5 dimineața cu scopul de a întocmi raportul către organizația de plasă, cărora le-a înaintat celelalte 5 broșuri găsite ulterior.

La percheziția făcută după cca. 15 – 20 de zile de la întâmplarea faptelor de mai sus preotului Iancovici Ivanco s-a găsit la acesta un tablou al mareșalului Tito precum și un ziar sârbesc ce conține Rezoluția Biroului informativ.

Concluziile cercetărilor făcute de către Biroul de securitate Baziaș sunt că Iancovici Ivanco și Seculici Branca (Branco?) care au făcut parte din grupul celor de mai sus au fost aceia care au împrăștiat materialele și la care concluzii s-a ajuns în urma cercetărilor făcute.

Susnumiții se găsesc reținuți la Serviciul de securitate Oravița.

Față de cele de mai sus rugăm să binevoiți a dispune.

Director regional,
Lt. colonel Ambruș Coloman (m. p.)
LS

Șef serviciu de secție
Maior, Moiš Aurel (m. p.)

ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13927, ff. 47 – 51.

12 aprilie 1950, București. Fișa de cercetare penală asupra preotului Ilici Milorad, în cauza “Contrarezoluției”.

Fișa personală

A numitului Milorad Ilici, domiciliat în comuna Saravale, județul Timiș-Torontal, de profesiune preot.

Acesta apare din declarația dată de Giurgev Pera la data de 27 aprilie 1950, în care arată că: susnumitul individ a participat la compunerea unei scrisori în care s-au afirmat contra Rezoluției Biroului informativ și care scrisoare a dat-o lui Miatov Ioța din aceeași comună, pentru ca acesta să strângă semnături de la conducătorii organizațiilor slave din comunele indicate de el.

Această scrisoare trebuia să fie trimisă lui Tito în mod clandestin peste frontieră, prin Organizația slavă din Timișoara.

Acesta [Milorad Ilici, n. n.] la fel ca și Miatov Ioța a fost arestat din această cauză și pus în libertate după câteva zile, de către Securitatea din Timișoara.

București, la 27 aprilie 1950. [neseminat]

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 329928, f. 85.

4.

12 aprilie 1950, București. Fișa de cercetare penală asupra agricultorului Miatov Ioța, în cauza „Contrarezoluției”.

Fișa personală

A numitului Miatov Ioța domiciliat în comuna Saravale, județul Timiș-Torontal, de profesiune agricultor.

Acesta apare din declarația dată de Giurgev Pera la data de 27 aprilie 1950, în care arată că: după Rezoluția Biroului informativ acesta a primit o scrisoare de la preotul Milorad Ilici care domiciliază tot în aceeași comună și unde își exercita funcțiunea de preot, cu sarcina de a strânge semnături.

Această scrisoare avea ca scop înlăturarea [îndepărtarea] oamenilor slavi de la Rezoluția Biroului informativ și urma să fie trimisă în mod ilegal peste graniță în iugoslavia și predată lui Tito.

Această scrisoare trebuia să fie semnată de către conducerile organizațiilor slave din comunele indicate acestuia de preotul Milorad Ilici, care conținea alăturarea lor la Tito, împotriva Rezoluției Biroului informativ.

Tocmai când acesta strângea semnăturile (Giurgev arată în continuare) a fost arestat iar peste câteva zile pus în libertate de către Securitatea din Timișoara.

București, la 27 aprilie 1950. [neseminat]

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 329928, f. 86.

5.

28 aprilie 1950 [Timișoara]. Mențiune privind implicare preotului Ilici Milorad din Saravale în difuzarea „contrarezoluției” sârbilor bănățeni.

Notă

Grupul II Anchetă
Camera 156

Din cercetările întreprinse asupra numitului Giurgev Pera [Petru], rezultă că după apariția Rezoluției Biroului informativ a fost redactat[ă] o scrisoare contra acestei rezoluții; scrisoarea a fost preluată de preotul sârb Milorad Ilici, prin intermediul lui Miatov Ioța (ambii din Saravale Timiș) și trimisă pentru iscălit comitetelor organizațiilor slave, urmând ca după iscălire să fie trimisă lui Tito, precum că organizațiile slave din RPR sunt împotriva Rezoluției Biroului informativ.

Numitul preot pentru aceasta a mai fost arestat atunci de DRSP Timiș împreună cu cel care strângea semnături, însă după 2-3 zile a fost eliberat.

Propunem arestarea numitului și înaintarea acestei direcțiuni pentru adâncirea cercetărilor.

Numitul astăzi este preot în Moldova Veche, jud. Caraș
28 aprilie 1950 Anchetator, Balog Ignat

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 329928, f. 116

6.

21 august 1950 Timișoara. Declarație a preotului Ilici Milorad, negând implicarea sa ca informator în „activități subversive”.

Declarație [în manuscris]

[Consemnarea anchetatorului:] *Data în fața noastră, 21. VIII. 1950. Lt. de Securitate Neda (m. p)*

Subsemnatul Ilici Milorad, născut în anul 1911 luna aprilie ziua 15 în comuna Moldova Veche, jud. Caraș, din părinții Ioța și Stana, de profesie preot paroh al bisericii ortodoxe sârbe din comuna Moldova Veche, jud. Caraș, căsătorit, studii Licență în Teologie, serviciul militar... la cele întrebate, declar următoarele:

Pe Adamov Milorad l-am cunoscut din vedere, ținând o convorbire la Saravale în anul 1945.

Ca informator n-am fost recrutat de nimeni și nicicum.

[Sublinierea noastră, M. Milin]

În fața nimănui n-am semnat niciun angajament.

Despre activitatea subversivă a protopopului Milan Nicolici de la Gelu nu știu nimic.

Despre activitatea subversivă a preotului Paia Marcovici din Timișoara nu știu nimic.

Nu am dat niciodată nimănui informații subversive.

Niciun fel de broșuri titoiste n-am primit și nici nu am distribuit.

Aceasta îmi este declarația, pe care o dau, susțin și semnez propriu.

Timișoara, la 21 august 1950

Pr.[eot] Ilici Milorad (m. p.)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 329928, f. 105.

7.

29 decembrie 1950, Timișoara. Acuzatul preot Milan Nicolici îl identifică pe preotul Ilici Milorad ca ginerele său.

Declarație [manuscrisă]

[Nota anchetatorului:] 29 decembrie 1950. *Data în fața noastră, Lt. de Securitate Neda (m. p)*

Subsemnatul Milan Nicolici născut în anul 1888 luna noiembrie ziua 20, în comuna Satchinez jud. Timiș, fiul lui Vlada și Persida, de profesiune preot, cu ultimul domiciliu în comuna Gelu, jud. Timiș, declar următoarele:

Cunosc pe Ilici Milorad, preot din Moldova Veche, jud. Caraș, din anii 1928/29, de când era teolog.

În anul 1941 s-a căsătorit cu fiica mea Gordana, devenind astfel ginerele meu. Nu am nicio cunoștință că ar fi desfășurat vreo activitate politică sau subversivă.

Aceasta declar, susțin și semnez de bunăvoie.

Timișoara, 29 decembrie 1950

M. Nicolici (m. p.)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 329928, f. 109.

8.

10 mai 1951, [Colonia de muncă nr. 2]. Angajament de colaborare al internatului Rada Fenlacichi împotriva „manifestațiilor ostile”.

Angajament

Subsemnatul Fenlacichi Rada, născut la 25 aprilie 1896 în comuna Fenlac, jud. Timiș-Torontal, având ultimul domiciliu în București, str. Constantin Mille nr. 18, de profesiune profesor, căsătorit cu Fenlacichi Vidosava, născ. Nicolici, cu 4 copii, în prezent internat la U.[unitatea, de fapt colonia] M.[de muncă] nr. 2,

Îmi iau angajamentul că voi aduce informații din rândul internaților acestei colonii în ce privește manifestațiile ostile, cât și afară colonii [în afara coloniei] în ceea ce privește legăturile lor cu anumiți indivizi ce corportează [colportează] zvonuri tendențioase la adresa regimului și care formează diferite organizații subversive sau dacă au arme și alte obiecte interzise de lege.

În caz de divulgarea secretului ce mi s-a încredințat de forurile în drept sau de nerespectarea prezentului angajament consimt să fiu pedepsit cu 5 ani muncă silnică și de legile cunoscute și necunoscute al[e] RPR.

Acesta îmi este angajamentul pe care îl semnez de bună voie nesilit de nimeni.

10 mai 1951

Rada Fenlacichi (m. p.)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 9.

9.

10 mai 1951, [Colonia de muncă nr. 2]. Angajamentul de informator al internatului Rada Fenlacichi.

Angajament

Subsemnatul Fenlacichi Rada, născut în ziua de 24 aprilie 1896, în comuna Fenlac, raionul Periam, regiunea Timișoara, cu domiciliul în comuna [orașul] Timișoara, raionul Timișoara, regiunea Timișoara, Strada Piața Unirii nr. 5, actualmente condamnat pentru [?], bănuț fiind de activitate titoistă,

Fiind horărât să mă reabilitez față de legile RPR, mă oblig de bună voie să aduc informații din rândurile deținuților cu care sunt în contact.

Astfel voi informa pe acei în drept despre toți acei deținuți care ar căuta să se organizeze cu scopul de a uneli împotriva legilor RPR sau împotriva regulamentului penitenciar.

Despre acei deținuți care ar căuta să saboteze munca, prin stricarea mașinilor, prin a instiga deținuții să nu muncească sau prin alte mijloace.

Despre acei deținuți care ar încerca să evadeze sau să îndemne pe alții de a evada individual sau în mase.

Despre acei deținuți care ar căuta să facă educație altor deținuți, cu scopul de a-i menține pe poziție legionară, penetiștă [PNȚ, Partidul Național Țărănesc] sau orice nuanță dușmănoasă RPR-ului.

Voi informa despre toate încercările care le-ar face ceilalți deținuți, în scopul de a lua legătura cu exteriorul indiferent prin cine ar face această încercare sau prin ce mijloace.

Voi informa de asemeni despre acei deținuți care lansează și colportează diferite zvonuri alarmiste și tendențioase cu scopul de a influența masa deținuților.

De asemeni voi informa despre anumite elemente din afară, care prin activitatea lor se fac vinovați contra legilor RPR.

Voiu furniza orice informație care ar interesa Securitatea statului.

Aceste informații le voiu preda d-lui ofițer cu care am făcut acest angajament precum și altor persoane care-mi vor fi indicate de d-l ofițer cu care am făcut prezentul angajament.

În legătură cu prezentul angajament mă oblig să păstrez un secret absolut atât în timpul detenției cât și după eliberarea mea.

În cazul când am să divulg acest secret încredințat sau în caz de nerespectarea lui știu că mă fac pasibil de pedeapsă conform legilor RPR.

Mă oblig să respect întocmai și la timp prezentul angajament.

Făcut astăzi 10 mai 1951

Semnez propriu: Rada Fenlacichi

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, ff. 7-8.

10.

28 iulie 1951, [Colonia de muncă nr. 2]. Referat de recrutare ca informator a internatului Rada Fenlacichi.

Referat

de propunere pentru recrutarea ca informator în obiectivul Coloniei de muncă nr. 2 al internatului Fenlacichi Rada

- Urmărind îndeaproape pe internatul Fenlacichi Rada, fost internat în această colonie pentru bănuială de activitate titoistă, pet imp de 24 [de] luni, a cărui pedeapsă expiră la....[?] Am dedus următoarele:
- Numitul internat ne-a fost semnalat pe linie informativă ca un element muncitor, care ca[u]tă să îndemne și pe alții la muncele [muncile] de șantiere, de asemeni ne-a fost semnalat tot pe linie informativă ca un element care caută să evite discuții cu caracter [caracter] politic; iar când se ivesc anumite cazuri de provocare, numitul caută să combată elementele reacționare.
- Verificând dosarul și stand de vorbă cu el personal, am putut constata într-adevăr că este o persoană care tinde foarte mult spre reabilitare, căutând să spună că el va dovedi Partidului cât va sta

în această colonie că ceea ce a făcut nu a fost intenționat ci datorită lipsei de vigilență.

- De asemenea numitul internat, când a fost întrebat despre felul de comportare al deținuților și manifestările lor în general, ne-a răspuns că a întâlnit o serie de elemente care sunt putrede de reacționare și care se ocupă numai cu lansarea de zvonuri.
- Numitul Fenlacichi Rada recunoaște că a greșit și regretă foarte mult faptul că nu a fost mai vigilent.
- În urma tuturor verificărilor reiese că este un element care ar putea face față munci[i] de demascare, pentru care fapt propunem recrutarea lui ca informator.

28 VII 1951

Șeful biroului inspecții
Slt. Florea Ștefan (mp)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 5.

11.

2 august 1951, [Colonia de muncă – penitenciar nr. 2]. Spectaculoasa autobiografie a internatului Rada Fenlacichi. Voluntar în Dobrogea la 1916, în gărzile roșii la 1917-1918, arestat și condamnat pentru complot antigerman în 1942-1943, preot și inspector școlar, activist comunist la „Pravda” în 1944, martor la Procesul antititoist din 1950 și privat de libertate, ca internat, fără sentință judecătorească, până în 1954.

Autobiografia

Subsemnatul Rada Fenlacichi, născut la 25 aprilie 1896 în comuna Fenlac jud. Timiș-Torontal, fiul lui Arsenie Fenlacichi și Sidonia născută Dragoș, muncitori agricoli, căsătorit cu Vidosava Nicolici, învățătoare, cu 4(patru) copii.

Școala primară am făcut-o în comuna Fenlac, de la 1902 până la 1907, liceu 6 clase în Novi-Sad, de la 1907 până la 1913. Școala normală cl. VII-a și a VIII-a de la 1913 până la 1915, luna mai.

Armata, austro-ungară, de la 15 mai 1915 până la 6 iunie 1916. Pe front am fost ca elev plt.[plutonier] pe frontul italian, de la 1 oct. 1915 până la 20 mai 1916. În Bucovina pe frontul rusesc de la 25 mai 1916 până în ziua de 6 iunie 1916, când am trecut la ruși ca prizonier.

În ziua de 15 iunie 1916 am intrat voluntar în armata sârbă, care se organiza la Odessa. Cu gradul de sublocotenent am luat parte în luptele din Dobrogea, contra germanilor, bulgarilor și turcilor, de la 24 august 1916 până la 8 octombrie [1916] când am fost rănit sub [pe lângă] Cocardgea și transportat în spital în Rusia, la Ecaterinoslav [azi Dniepropetrovsk, Ucraina].

În Rusia am rămas și în timpul Marii Revoluții din octombrie 1917, slujind în Armata Roșie, Reg. 1 inf.[anterie] sovietic din Astrahan. În lupte am luat parte în calitate de comandant de batalion la Sarepta, lângă Țarițân [mai târziu, Stalingrad] și în Astrahan. În luna septembrie, octombrie și noiembrie 1918 am fost instructor al Armatei Roșii la fabrica de conserve din Astrahan și după terminarea războiului m-am întors acasă, în luna decembrie 1918.

Am avut bursă pentru studii și fiind venit din Rusia și suspect bolșevic, nu am primit. Am primit postul de învățător la colonia Rastina și terminând două cursuri pedagogice am fost numit profesor la Gimnaziul din Stari Becej (Bacica).

În tot acest timp de la 1919 la 1924 fiind suspect am fost persecutat și silit să fug din Iugoslavia, întorcându-mă în comuna natală Fenlac și fiind silit să-mi schimb ocupația. Pe lângă învățător am funcționat, ca funcție secundară și ca preot în comuna Soca și în Dinaș, de la 1924 până la 1937 noiembrie când am fost numit referent școlar la școlile sârbești din România.

În anul 1942, luna octombrie, am fost arestat și condamnat la 3 ani și 6 luni, pentru complot contra armatei germane. Am fost eliberat când Armata Roșie se apropia de hotarele României, în noiembrie 1943.

În Partidul bolșevic am intrat în luna septembrie 1918. Întorcându-mă în țară am simpatizat și ajutat acțiunea și lupta de partid în Iugoslavia și România. Din inițiativa PCR și cu instrucțiunile primite de la PCR am organizat, începând din 1943, la Închisoarea militară – Timișoara, Organizația antifascistă și apoi tot cu ajutorul și instrucțiunile PCR am înființat Frontul antifascist slav și ziarul *Pravda* din Timișoara, în limba sârbo-croată.

Ca membru activ, am intrat în Partid la 8 martie 1945. De la Reforma învățământului am fost profesor de limba sârbă și literatura și limba rusă în Liceul sârbesc din Timișoara. De la 5 august 1948 am fost transferat la București, unde am lucrat la redactarea manualelor și numit

inspector general la acest Minister până în ziua de 4 iunie 1950, când am fost arestat și anchetat în cauzele titoiste de la noi din țară.

În Procesul de la 1 august 1950 am fost martorul acuzării din RPR și reținut până în prezent.

Aceasta-mi este autobiografia pe care o dau și semnez.

2. 8. 1951

(m. p.) Rada Fenlacichi

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, ff. 10-11.

12.

2 august 1951, [Colonia de muncă Cuza-vodă nr. 2]. Referat despre felul cum a decurs jalnica procedură de constrângere a internatului Rada Fenlacichi să accepte umilitoarea condiție de informator.

Referat de felul cum a decurs recrutarea internatului Fenlacichi Rada

- În urma aprobării referatului de propunere pentru recrutare ca informator în obiectivul Coloniei de muncă nr. 2 C.[uza] Vodă a internatului Fenlacichi Rada, am trecut la recrutarea lui, care a decurs în condițiuni foarte bune.
- Făcându-i propunerea dacă vrea să ajute comandamentul la demascarea elementelor ostile Regimului actual, numitul internat ne-a răspuns că el este oricând gata pentru a demasca elementele reacționare, care se pun în calea actualului Regim, deoarece el a luptat și în ilegalitate.
- Văzând că numitul internat este de acord cu propunerea făcută am trecut la înființarea dosarului, luându-i un angajament, o autobiografie și celelalte [celelalte] necesare pentru înființarea unui dosar.
- De asemeni numitului internat i s-a[u] dat instrucțiuni de felul cum trebuie să ducă munca de demascare în rândurile deținuților, ce trebuie să semnaleze Biroului inspecției și ce nu trebuie, cum trebuie întocmită o notă și felul cum trebuie să ea [ia] legătura cu noi pentru a nu se desconfira în fața celorlalți deținuți.

- Totodată în urma instructajului făcut i s-a dat un nume conspirativ cu care trebuie să semneze notele informative pe care le semnaleză în scris și i s-a indicat obiectivul principal pe care trebuie să-l urmărească continu[u].

2 VIII 1951

Șeful biroului inspecții
Slt. Florea Ștefan (mp)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 6.

13.

2 august 1951, [Colonia Cuza-vodă nr. 2]. Biografia oficială a internatului Rada Fenlacichi.

Fișa biografică ce aparține internatului Fenlacichi Rada

- Născut în anul 1896, luna aprilie 25, în comuna Fenlac, jud. Timiș-Torontal, cu ultimul domiciliu în București, str. Constantin Mille nr. 18, de profesie profesor [de fapt, învățător-preot], căsătorit cu Fenlacichi Vidosava Nicolici, cu care are patru copii.
- Fiul lui Fenlacichi Arsenie, de profesie muncitor agricol și al Sidoniei (născută Dragoș), ambi domiciliati în comuna Fenlac, județul Timiș-Torontal.
- Cetățenia român, naționalitate sârbă.
- Originea socială, țărani săraci
- Studii, Bacalaureatul [în text: Bacalorieatul]
- Situația militară, satisfăcută la austro-ungari, ctg. 1918, gradul Cpt. Rezervă
- Starea materială, în trecut nu a posedat nimic și nici în prezent nu posedă nimic, trăind din salariu
- Apartenența politică, în trecut nu a făcut nici un fel de politică, fiind numai membru PCR din ilegalitate până în anul 1948 când a devenit membru de partid [adică, PMR]
- Numitul Fenlacichi Rada a dus activitate în cadrul Organizației locale PMR, datorită cărui fapt a fost avansat la inspector al învățământului public.

- Condamnări suferite. În trecut a fost condamnat la 5 ani și 6 luni pentru complot împotriva armatei germane (1942) iar în prezent este internat pe timp de doi ani pentru activitate titoistă.
- Cunoaște limba română, germană, sârbă, rusă și maghiară. În străinătate nu a fost de curând, dar între anii 1914 – 1924 a fost în Iugoslavia.
- Stare fizică bună (puțin debil)

2 VIII 1951

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr 8123, dosar Rada Fenlacichi, nume conspirativ „Gogu”, f. 2.

14.

26 decembrie 1951, [Penitenciarul Aiud]. Declarație de interogatoriu a deținutului Golub Liubomir despre vicarul Ștefan Tomici și apropiații acestuia.

Declarație (copie)

26 decembrie 1951. Dat în fața noastră. Slt. indescifrabil.

Pe margine, scris de mână: *Întrebări puse foarte prost.* Indescifrabil.

Subsemnatul Golub Liubomir, născut în anul 1903, septembrie 5, în comuna Timișoara, județul Timiș, fiul lui Constantin și Elisabeta, de profesiune funcționar, în prezent încarcerat la Penitenciarul Aiud, condamnat pentru Înaltă trădare de Tribunalul din Timișoara pe 12 ani temniță grea, declar următoarele:

Întrebare: - Care au fost legăturile dvs. cu vicarul sârbesc Ștefan Tomici din Timișoara?

Răspuns: - Ca legături, am avut cu vicarul Ștefan Tomici, ce privește cancelaria Vicariatului sârbesc din Timișoara, a cărui șef era susnumitul iar eu am fost funcționar la acest vicariat. În Organizația slavă nu știu dacă a fost, nu l-am întâlnit niciodată la organizație.

Întrebare: - Veți arăta în mod amănunțit tot ce știți despre legăturile acestui vicar cu numiții Nicolici Milan, preot din comuna Gelu – Timișoara, Marcovici Pavel, Ilici Milorad, Marechici Bojidar, Fenlacichi Rada și alții.

Răspuns: - Legăturile vicarului Ștefan Tomici cu Milan Nicolici, Pavel Marcovici și Milorad Ilici erau după câte știu eu legăturile unui șef bisericesc față de funcționarii lui, care erau toți trei preoți ai vicariatului. Menționez [că] Milan Nicolici, Pavel Marcovici și Milorad Ilici erau și membri activi ai Organizației cultural-democrate slave din Timișoara, unde au activat în mod activ. Membri ai acestei organizații erau și Marechici Bojidar și Fenlacichi Rada, însă aceștia doi au fost, în anul 1947 sau 1948, excluși din organizație: primul pe motiv că a scris în ziarul sârbesc din Timișoara *Pravda* un articol despre Biserică, iar al doilea nu mi amintesc pentru ce motiv a fost exclus. Nu știu dintre aceștia, afară de preotul Nicolici Milan, [dacă] a semnat vreunul un angajament pentru Iugoslavia, pe care l-am semnat eu.

Legăturile acestora doi cu vicarul Ștefan Tomici cred că au fost numai legături ai unor cunoscuți. Despre alte legături eu nu am cunoștință.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau și o semnez propriu.

Aiud, 26. XII. 1951

Golub Liubomir

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257215, ff. 241-242.

15.

20 martie 1951, [Colonia Cuza-vodă nr. 2]. Notă de informare, privind convingerile politice pro-comuniste ale internatului Rada Fenlacichi.

Notă

Stând de vorbă de mai multe ori, conform instrucțiunilor primite, cu Fenlacichi Rada vă informez următoarele:

Și dacă anii și sănătatea lui nu-i permite să facă eforturile, el caută în toate locurile să fie exemplu pentru toți aceia care se sustrag de [la] datoriile lor.

Încercând părerile lui de[spre] politica lui Tito, întotdeauna a condamnat pasul lui din cauza căruia suferă muncitorimea sârbă, care c u multă vărsare de sânge [și-]a câștigat libertatea, pe care „Iuda” [Tito] o vânduse.

În colonie și pe șantier are o atitudine frumoasă față de toții [tovarășii] ofițeri din colonie.

Ideile comuniste îmbrățișate în inima lui din anul 1917, atunci când a luptat în rândurile bolșevicilor nu au slăbit[;] el pe acei care au pornit pe un drum greșit dintre [din sânul] clasa muncitoare, căuta să-l [i?] convingă șiu să-l [i] îndrepte; iar pe dușmani căuta să-i demaște fără milă.

Cunoscând puterile clasei muncitoare, nu crede într-un război.
Pentru cele de mai sus răspund și semnez.

20 III 1952

(mp) „Castor”

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 3.

16.

7 aprilie 1952, [Colonia Cuza-vodă nr. 2]. Notă de informare, de la un alt preot sârb deținut (“Rusu”), despre opiniile politice ale internatului Rada Fenlacichi.

Notă

Conform instrucțiunilor primite, vă informez:

Pe Fenlacichi Rada îl cunosc din 1942, de la Curtea marțială Timișoara când am fost arestați ptr. activitatea noastră antifascistă.

Din cele vorbite cu el înainte de a ajunge în această colonie a re[i]leșit că e un anti-titoist. Vorbind aici cu el, am putut observa că e oarecum pesimist în ceea ce privește eliberarea sa; a fost întotdeauna foarte activ și bun marxist.

7. 04. 1952

(mp) „Rusu”

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 4.

17.

7 aprilie 1952, [Colonia Cuza-vodă nr. 2, Canal]. Declarația internatului Rada Fenlacichi despre împrejurările condiției sale nefericite, de martor al acuzării la procesul titoiștilor care, deși „nejustifiabil”, a fost totuși privat de libertate.

Declarație

Subsemnatul Fenlacichi Rada, născut în anul 1896 luna aprilie 25, în comuna Fenlac – Timiș, fiul lui Arsenie și Sidonia Fenlacichi, cu ultimul domiciliu în București, str. Constantin Mille nr. 18, declar următoarele:

În ziua de 4 iunie 1950 am fost arestat de Direcțiunea Generală a Securității Poporului și deținut pentru cercetări la această direcțiune pe lângă Ministerul de interne. Anchetat am fost la Direcțiunea Securității Poporului și fiind nejustifiabil am fost numit primul martor al acușării în procesul bandiților titoiști care a fost la începutul lui august 1950.

Anchetatorul mi-a spus că se cere un mic sacrificiu de la mine: să stau puțin timp izolat până se va mai liniști atmosfera între sârbii din Banat.

Am stat la Direcțiunea Generală a Securității de la 4 iunie 1950 până la 4 ianuarie 1951 și la Jilava de la 4 ianuarie 1951 până la 8 februarie 1951. La Gencia [Ghencea?] am intrat în ziua de 12 februarie 1951 și la UM3 am sosit pe ziua de 15 februarie 1951. Aci mi s-a spus că am de făcut o pedeapsă de 2 ani la Canal, adică până la 15 februarie 1953. La UM2 am venit în ziua de 15 aprilie 1951.

După eliberare și reprimirea serviciului mă voi stabili unde voi și munci, în București, str. Constantin Mille nr. 18 sau Timișoara, Piața Unirii nr. 5.

Pentru care dau prezenta declarație.

7. 4. [19]52.

(mp) Rada Fenlacichi

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 12.

18.

19 aprilie 1952, [Timișoara]. Adresă din partea Securității din Timișoara, către Direcția generală de la București, privind „încadrarea informativă” a vicarului Ștefan Tomici („drajist”) de către conaționali informatori.

MAI Regiunea Timișoara

Nr. 133/67262, 19 aprilie 1952

Către Direcțiunea Generală a Securității Statului București

La ordinul dvs. nr. 133/356656 din 18 septembrie 1951 și urmare raportului nostru din 8 februarie cu privire la numitul Tomici Ștefan, drajist, raportăm:

Conform ordinului dvs. de mai sus, la data de 3 noiembrie 1951 s-a deschis dosar de verificare asupra susnumitului, în vederea verificării activității lui, ca unul care în trecut a făcut parte din rețeaua de spionaj a lui Draja Mihailovici.

Pentru verificarea activității susnumitului a fost recrutat un număr de 3 informatori, anume Kalinovici Milan, Curici Alexandru, Petrovici Spasa. La fel pentru verificarea activității susnumitului a fost folosit și informatorul S.[ecției?] a III-a, care lucrează în Problema Cultelor.

Tot în această perioadă a fost interceptată corespondența precum și telefonul susnumitului.

Din toate măsurile de mai sus s-a constatat că numitul TOMICI ȘTEFAN are o serie de legături cu preoții sârbi și unele persoane din sânul populației sârbe, din Timișoara și regiune, însă aceste legături nu au fost constatate să fie de natură subversivă sau de spionaj.

Tot din munca informativă dusă în jurul susnumitului a reieșit că preotul Tomici Ștefan într-adevăr în trecut a făcut parte din grupul drajist condus de către protopopul Kostici Slobodan, având legătură cu unii ofițeri trimiși de către Draja Mihailovici din Iugoslavia.

La fel a mai reieșit că după 23 august 1944 numitul Tomici Ștefan a avut ieșiri naționaliste șovine, în special până în anul 1948/49, de la care dată duce o viață retrasă, arătând prin predicile pe care le ține în biserică atașamentul lui (de formă), că este simpatizant al regimului de democrație populară din țara noastră.

Întrucât Secția a III-a din această direcțiune regională de Securitate urmărește și are ca obiectiv în cadrul Biroului Culte pe susnumitul și întrucât din verificările arătate mai sus nu a reieșit că numitul Tomici Ștefan în prezent ar depune vreo activitate de spionaj în favoarea unei puteri străine, am procedat la închiderea dosarului de verificare, iar întreg materialul a fost predat S.[ecției] a III-a pentru a-l urmări pe mai departe.

Totuși de [câtre] noi s-a[u] luat măsuri ca informatorii recrutați în problema iredentistă să fie dirijați și pe mai departe pe lângă Tomici Ștefan, iar în caz că va reieși că susnumitul ar depune vreo activitate pe linie de spionaj, să fie urmărit informativ pe mai departe.

La fel a fost trecut pe tabele-fișe de suspecți în problema respectivă.

Lt. colonel de Securitate Moiş Aurel (m. p.)

Lt. major de Securitate Bodor Petru (m. p.)

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257215, vol. I, ff. 115-116.

19.

13 iunie 1952, [Colonia de muncă nr. 2, Canal]. Notă informativă despre nedreptățirea internatului Rada Fenlacichi, având convingeri comuniste, și de către PMR și de către iugoslavi.

Notă informativă

Fenlacichi Rada mi-a spus că Partidul face multe erori, provocând multe victime, printre care se numără și el, ca fiind un mare nedreptățit. În timp ce la radio Belgrad s-a vorbit de dânsul, fiind înfierat ca un trădător al poporului sârb și denunțat ca *lacheul lui Chișinevski*, el se află internat și supus la *munci istovitoare*.

Partidul mai greșește - mi-a spus Fenlacichi - gândind că prin internări poate reeduca pe oameni. Nu reușește decât să-i facă mai răi decum au fost. Mă dau ca exemplu: am fost pașnic și liniștit, dar acum clocotește în mine ura, dorul de răzbunare. Am fost un convins pacifist, acum aștept războiul - potopul de sânge!

Povestindu-mi că a vorbit cu dl. Slt. Florea, Fenlacichi a spus: *Plângându-mă că sunt istovit de muncă, mi-a răspuns: Mai las-o dracului de muncă pe șantier, pe care poate s-o facă oricine. De la d-ta aștept o altă „muncă”, pentru a dovedi că ești alături de noi și de regimul nostru. Am înțeles, - mi-a spus Fenlacichi - că vrea să facă din mine o unealtă a sa, dar am refuzat, căci sunt sătul de a mai servi Partidul care m-a nedreptățit după ce l-am servit. Voi muri poate muncind pe șantier, care cândva vor trebui să răspundă de moartea mea.*

13. VI. 1952

(mp) „Găinaru”

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, ff. 20-21.

20.

7 august 1952, [Colonia de muncă nr. 2, Canal]. Caracterizare de serviciu, din partea ofițerului de securitate, despre „utilitatea” internatului Fenlacichi.

Caracterizarea asupra internatului Fenlacichi Rada

- Numitul internat Fenlacichi Rada de când a fost recrutat ca informator necalificat și până în prezent a furnizat anumite informații, dar nu în măsura capacității[i] și posibilităților lui.
- Informațiile ce le[-]a furnizat s[-]au mărginit numai la probleme cu caratul [caracter] secundar, ca: lansări de zvonuri, manifestări dușmănoase și în general despre starea de spirit.
- Se constată din partea lui foarte multă comoditate în ceea ce privește această muncă, fapt ce face ca să necesite dese întâlniri.
- În ceea ce privește avantaje sau îndemnizații, nu s-a constatat a ff [adică, a fi foarte] pretențios.
- În munca de șantier a dat rezultate mulțumitoare, în raport cu posibilitățile.
- Până la data curentă nu este desconspirat, aceasta pentru faptul că se orientează foarte bine.
- Pentru faptul că până în prezent nu s-a desconspirat și pentru faptul că informațiile furnizate de el s-au dovedit juste și concrete [?], propun să se mențină legătura cu el și pe mai departe.

7. VIII. 1952

Ofițer de Securitate Slt. Florea Ștefan (mp)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 17.

21.

17 noiembrie 1952, [Colonia de muncă nr. 2]. Caracterizare de serviciu despre internatul Rada Fenlacichi devenit informatorul (cam indolent) al Securității.

Menționăm că sus numitu[l] deținut a venit la întâlnirele(!) care a[u] fost fixate de către birou[l] operativ.

Notele care le[-]a dat s[-]a constatat că sunt reale și am mai putut constata că sus numitu[l] are capacitat[e] și se pricepe să lucreze în această muncă dar trebuie să i se facă instructaj mai des în sensul cum trebu[ie] să lucreze.

Propunem să fie întrebuințat mai departe în munca de informare și să i se facă instructaj de felul cum trebu[ie] să lucreze în obiectivu[l] unde va fi repartizat.

Sl. Nazâru [Ilie] (m. p.)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 15.

23.

[? noiembrie 1953, Timișoara]. Sintează despre „mișcarea drajistă” a simpatizanților pro-monarhici din Serbia în cursul războiului și implicarea preoților din România.

MAI Regiunea Timișoara

Istoric. Mișcarea drajistă pe raza regiunii Timișoara.

[Concept, nedatat. Noiembrie 1953?]

Ca urmare a politicii Iugoslaviei dusă pentru alipirea Banatului românesc, începând din anul 1920, la Iugoslavia, a avut ca drept rezultat în mijlocul populației sârbești din România formarea unui curent șovinist revizionist. Un factor principal care a contribuit la dezvoltarea acestui curent a fost Biserica Ortodoxă Sârbă, care și-a desfășurat activitatea ei conform directivelor primite din partea Sfântului sinod de la Belgrad.

Privind manevrele Bisericii sârbești se poate vedea că Clerul ortodox sârb din România, ca reprezentant al Sinodului de la Belgrad, a educat populația sârbă în spirit naționalist și regalist. Tot prin biserică se susținea[u] revendicările teritoriale ale statului iugoslav asupra Banatului românesc. Această politică a fost primită cu o mare simpatie de către intelectualitatea sârbă din Banat, deoarece ele încadrau în foarte mare măsură interesele lor politice.

În anul 1932 sârbii din România au făcut primele încercări pentru a se organiza într-un partid politic. Astfel din inițiativa avocatului Milan Kalinovici se ține în sala Consistoriului sârbesc din Timișoara o consfătuire, la care au participat un număr de 70 de persoane, unde se hotărăște convocarea unei adunări generale pentru formarea unui partid politic. Însă această adunare eșuează din cauza certurilor și ambițiilor personale. Abia în anul 1934 din inițiativa învățătorului Popov și a comerciantului Mircetici care au fost sprijiniți de Episcopia sârbă, se convoacă o adunare generală, unde se pune baza partidului politic sârbesc din Banat, alegând[u-se] și un comitet de conducere.

Acest partid și-a desfășurat activitatea lui până în preajma războiului mondial, când este desființat.

În întreaga perioadă, atât înainte, cât și în timpul războiului, întreaga viață politică și culturală era sub directă îndrumare și conducere a Episcopiei sârbești din Timișoara. Ca organ de presă a populației sârbești era în această perioadă ziarul săptămânal *Temišvarski vesnik*, condus de către Milutin Manoilovici, funcționar bancar.

Tot în această perioadă au funcționat diferite asociații culturale și de ajutorare sârbești, care în fond mascau activitatea partidului sârbesc. Astfel întreaga activitate politico-culturală era condusă de către Clerul ortodox sârb, reprezentat prin Kostici Slobodan, care primea toate ordinele de la Sinodul din Belgrad.

Odată cu izbucnirea războiului, în Iugoslavia a luat ființă o mișcare de partizani [pe fond] naționalist, care se aflau sub conducerea generalului sârb Draja Mihailovici. Pentru sprijinirea acestei acțiuni Clerul ortodox sârb din România începe să desfășoare o intensă propagandă în rândurile elementelor sârbești. Centrele partizanilor din Iugoslavia aveau legături cu mișcarea de partizani din România, prin parohiile sârbești situate pe teritoriul Dunării de jos iar spre apus tot prin parohiile care erau situate pe lângă frontieră. Clerul ortodox [sârb] din România a desfășurat o intensă activitate pentru lămurirea tineretului sârbesc de a se încadra în Armata de partizani a generalului Draja Mihailovici. Au mai pus un mare accent și pe sprijinirea acestei mișcări cu alimente și alte articole de care avea nevoie în timpul luptelor. Mai târziu dirijarea acestei acțiuni s-a făcut de către ofițeri de stat major britanici care în cursul anului 1942 au înființat un comandament între munți, situat în sudul Dunării, teritoriu ce în acel timp era ocupat de către cetnicii lui Draja Mihailovici. Acest comandament britanic funcționa la sediul Brigadei a 2-

a care s-a aflat sub comanda locotenentului [de fapt colonelului] drajist Piletici. Însă în realitate conducerea acestei brigăzi o avea maiorul britanic Thompson, care era bine dotat cu surse materiale, mijloace de transmisiuni TFF și în plus de aceasta și un serviciu de curieri de aviație.

Unul dintre diversele procedee folosite de către acest comandament era lansarea pe teritoriul României a diferiților agenți care au fost recrutați din rândurile prizonierilor polonezi și partizani români, care au evadat din lagărele de prizonieri germane din Iugoslavia și care înainte de lansare au fost bine pregătiți și instruiți.

Astfel subcentrul de contraspionaj care a funcționat în această perioadă la Orșova, a prins diferiți agenți trimiși cu misiuni de spionaj de către comandamentul Brigăzii a 2-a, printre care era și un grup de polonezi care au trecut Dunărea la Drencova și cu acte false au fost cazați în Timișoara. Ulterior, fiind arestați, s-au găsit asupra lor aparate de transmisiune TFF.

Un alt grup de spioni a fost arestat după o activitate de 5 luni, din a căror mărturisiri a rezultat că aceștia au fost trimiși pentru efectuarea unor acte de sabotaj în România de către locotenentul [colonelul] sârb Piletici.

În mare parte misiunile acestor agenți erau de a culege informații despre concentrarea trupelor germane din Banat precum și locul precis unde se aflau depozitate materialele de război ca muniții, armament, carburanți și alte materiale. Prin acești agenți au căutat să ridice și moralul populației sârbești, prin difuzarea de știri îmbucurătoare și pamflete îndreptate împotriva germanilor.

Pentru organizarea unei formațiuni paramilitare de autoapărare din elementele sârbești aflate pe teritoriul Banatului românesc, a fost trimis în anul 1942 un delegat din parte generalului Draja Mihailovici, anume maiorul Dușan Ristici. Care după sosirea lui a fost găzduit la Timișoara în casa protopopului Kostici Slobodan. Prima ședință are loc în sala Consistoriului sârbesc din Timișoara. Participă următorii: Tomici Ștefan, Gaier Ioan, Manoilovici Milutin, Fenlaciki Rada, Raicici Teodor, Marechici și alții. Scopul acestei ședințe după cum s-a arătat mai sus a fost posibilitatea creierii unei forme de rezistență împotriva trupelor germane din Banat. Un alt scop era și posibilitatea de strângere a unui fond, pentru finanțarea acțiunilor militare ale lui Draja Mihailovici împotriva trupelor germane ce acționau în Iugoslavia.

În această ședință s-a prelucrat și regulamentul organizației paramilitare, semnând[u-se] de către participanți și un angajament față de Mihailovici, pentru organizarea rezistenței împotriva germanilor.

Fiind denunțate aceste trata[tiv]e de către preotul Rada Fenlaciki comandamentului german, maiorul Ristici a fost prins în momentul când încerca să treacă frontiera în Iugoslavia și împușcat de către autoritățile germane iar cei care au participat la ședință au fost arestați și condamnați la câte 3-5 ani închisoare corecțională de către Curtea marțială din Timișoara.

După un scurt timp în Iugoslavia se dezvoltă mișcarea de partizani a lui TITO. În urma divergențelor ce se crează între Tito și Draja Mihailovici, acesta din urmă din conducător al luptei împotriva germanilor trece în tabăra acestora. Fapt ce a contribuit ca și la noi să fie grațiați aceia care au participat la organizarea formațiunilor paramilitare menționate mai sus.

Faptul că Draja Mihailovici a trecut în sprijinirea germanilor în războiul mondial a făcut ca mulți dintre aderenții lui să treacă de partea lui Tito, înrolându-se în trupele de partizani care luptau împotriva germanilor.

După terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, în urma victoriei obținute de Armata sovietică împotriva Armatei germane hitleriste, elementele drajiste trec în retragere de pe arena politică din regiunea noastră. Unii dintre preoții ortodocși sârbi cum este Gaier și Fenlaciki se încadrează în PCR și în Frontul antifascist slav, îmbrățișând mișcarea titoistă ce ia amploare mare în regiunea noastră. Din cauza activității ce o depun aceștia ajung în dizgrația lui Tomici Ștefan¹⁵, cel care după trecerea în pensie a lui Costici Slobodan ajunge vicar. Astfel Gaier este mutat la o parohie în mediul rural, de unde se reîntoarce la Timișoara numai după verificarea membrilor de partid, când acesta a fost exclus fiind preot.

Fenlaciki Rada a fost unul dintre principalii organizatori care a depus o vie activitate pentru convocarea congresului care urma să se țină la Timișoara în cursul anului 1945, unde s-ar fi cerut alipirea Banatului românesc la Iugoslavia.

¹⁵ Stevan Tomić, vicar episcopal de Timișoara (1947 - 1971). Vezi C. Бугарски, *Српско Православље у Румунији...*, pp. 44 - 45.

După apariția Rezoluției Biroului informativ în legătură cu activitatea Partidului comunist din Iugoslavia, prin care este demascată activitatea trădătoare a Clicii fasciste-titoiste, elementele drajiste își schimbă atitudinea lor, făcând afirmații în cercurile lor intime prin care aprobă atitudinea lui Tito, spunând că poporul sârb nu dorește comunismul, că a fost întotdeauna anglofil, iar Tito conduce Iugoslavia în interesul „poporului iugoslav”.

În timpul Procesului titoist din august 1950 elementele drajinoviste, în frunte cu Tomici Ștefan, au compătimit foarte mult pe acuzați; însă au fost foarte satisfăcuți când au aflat de arestarea lui Fenlaciki Rada ‘care juca pe două tablouri’, trădând în 1943 mișcarea drajistă, ca după aceea să devină un aderent înfocat al lui Tito.

După ce s-au desfășurat principalele procese titoiste drajiștii devin foarte precauți, evită discuțiile cu caracter politic chiar și în cercurile lor intime, de frică să nu fie denunțați organelor de stat.

Preoții ortodocși sârbi se încadrează în comitetele de luptă pentru pace, în frunte cu Tomici Ștefan, la început ducând activitate mai slabă însă din anul 1952 înapoi, prin discursurile lor demască Clica titoistă de la Belgrad.

În luna august 1953, când era la Timișoara comisia româno-sârbă pentru reglementarea incidentelor de frontieră, delegații iugoslavi au luat legătură cu vicarul Tomici Ștefan, discutând cu acesta problemele Bisericii ortodoxe sârbe din RPR, unde Tomici a făcut declarații favorabile despre situația cultelor din RPR. Este de menționat că delegația iugoslavă a luat legătură cu Tomici Ștefan pe stradă, tocmai în momentul când ieșea din birou de la Vicariat.

Elementele drajinoviste, deși au fost încadrate informative, nu s-a putut stabili dacă ar desfășura vreo activitate subversivă îndreptată împotriva regimului nostru. Informatorii ce există și sunt recrutați din mediul preoților ortodocși sârbi sunt nesinceri, nu caută să furnizeze material de calitate; ba mai mult, evită să stea de vorbă cu alții în chestiuni politice. Restul agenturii are putere de pătrundere limitată în acest obiectiv și, deși au bunăvoință, nu ne furnizează material informativ de valoare.

Până în prezent s-a putut stabili că Vicariatul ortodox sârb caută să readucă la preoție pe foști preoți sârbi precum sunt Petrovici Eugen, Petrovici Dragomir și Fenlaciki Rada.

Pentru viitor, organele noastre vor trebui să ducă o muncă informativă intensificată, folosind combinații și marșutizări, deoarece prin metodele de muncă folosite până în prezent nu vom putea ajunge la rezultatele dorite.

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257215, vol. I, ff. 11-16.

24.

11 noiembrie 1953, [Timișoara]. Notă informativă privind încadrarea vicarului Tomici Ștefan, cu trecut „drajinovist”, prin informatori din anturajul său.

Nota informativă

Sursa: „Milan Costa”, 11. XI. 1953

Strict secret

Primește: Lt. Reghiș Gheorghe

Conținutul.

Prieteni cei mai apropiați ai vicarului Tomici Ștefan sunt: Bugarschi Gheorghe, preot sârb de la Vicariatul sârbesc din Timișoara, care este și cumnatul său. Gaier Ioan, la fel preot la Vicariatul sârb din Timișoara. Popovici Borislav, decan la Institutul Pedagogic din Timișoara. Curici Alexandru, funcționar la Sfatul popular al raionului Timișoara. Nenadov Radivoi, preot sârb din comuna Parța, raionul Timișoara.

Observații. Aceste informații au fost cerute pentru a cunoaște mai bine anturajul vicarului Tomici Ștefan, care are deschis dosar de acțiune informativă la grupa IV din cadrul Serviciului III.

Instrucțiuni date informatorului.

Va sta de vorbă cu vicarul Tomici Ștefan și prin discuții va căuta să afle dacă în prezent mai are legături cu elemente foste drajinoviste (Kostici, Marechici și alții) și în ce constau.

La fel va sta de vorbă cu preotul Bugarschi Gheorghe, în sensul de mai sus; precum și dacă primește sau face vizite și natura lor.

Măsuri propuse.

Gaier Ioan, fiind colaboratorul nostru, va fi dirijat în jurul lui Tomici pentru a stabili întreaga activitate dușmănoasă a acestuia și a ne semnala toate elementele suspecte care îi fac vizite susnumitului.

De asemeni va fi reactivizat numitul Curici Alexandru, care a lucrat cu organele noastre pe o altă linie și va fi dirijat în mod temeinic în jurul lui Tomici Ștefan.

Lt. de Securitate Reghiș Gheorghe

Loc pentru rezoluții.

12. XI. 1953. Reactivizat inf.[ormatorul] Curici A. și penetrat în jurul lui Tomici.

Lt. major Hășmășan Valer

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257215, ff. 156-157.

25.

12 decembrie 1953, [Colonia Peninsula]. Scoaterea din activitate a deținutului-informator Rada Fenlacichi.

Formațiunea O. 841 Peninsula

12 decembrie 1953.

Biroul operativ

Referat

Obiect: privind propuneri de scoatere din agentura intormativă a deținutului informator Fenlacichi Rada cu numele conspirativ „Gogu”.

- Deținutul Fenlacichi Rada este născut la data de 25 aprilie 1896 în comuna Fenlac, regiunea Timișoara, fiul lui Arsenie și Sidonia, fost profesor, cu ultimul domiciliu în Timișoara, strada Unirii nr. 5, internat pe timp de 24 luni pentru activitate titoistă și prelungit cu încă 24 de luni.
- Susnumitul a fost arestat la data de 4 iunie 1950 și după 8 luni de cercetări la MAI a fost depus la Penitenciarul Jilava, iar în februarie 1951 a fost trimis la UM 3 Cernavodă, unde a stat până în luna aprilie 1951, când a fost transferat la UM 2 Cernavodă.
- La UM 2 Cernavodă a fost recrutat ca informator de către slt. Florea Ștefan, dar cu toate acestea nu a lucrat direct cu el ci a lucrat prin intermediul deținutului informator Mircov Milan.
- La data de 16 noiembrie 1952 a fost transferat la Colonia Galeșu unde a stat până la data de 26 septembrie 1953, când a fost transferat la Colonia Peninsula, unde se găsește și în prezent.

- La lagărul Galeșu, din cele relatate de susnumitul, slt. Nazâru Ilie i-a spus față de deținutul Sebeșan Ioan, să-și respecte angajamentul și să dea material, că la colonia Galeșul are de unde să dea. Acest fapt a dus iarăși la desconspirarea lui.
- Cu toate acestea slt. Nazâru Ilie nu a ținut legătura în mod regulat cu susnumitul informator și astfel că acesta în decursul anului 1953 a furnizat numai 1 notă informativă.
- Pentru faptul că deținutul informator Fenlacichi Rada a lucrat prin intermediul unui alt deținut informator și prin faptul că acesta este desconspirat și față de deținutul Sebeșan Ioan care se găsește tot în acest lagăr, propunem ca acesta să fie scos din agentura informativă.

Lt. Bacheș Ioan (m. p.)

De acord, Lt. maj. Iulian (m. p.)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 19.

26.

19 decembrie 1953, Arad. Preotul Milorad Ilici din Moldova Veche a fost mutat la Arad-Gai. Este foarte popular și iubit.

Notă informativă

Data 19. XII. 1953

Informatorul: „Ivan”

Indicativ: 331

Vă informez că pe preotul sârb Ilici Milorad din Arad-Gai îl cunosc de când a venit la Gai, știu că a făcut schimb cu fostul preot Pasculovici. A venit la Arad din comuna Moldova Veche, reg. Timișoara, nu știu care este cauza.

De când a venit în cartierul Gai am observat că este foarte popular. Este căsătorit, are doi copii. Este foarte popular și simpatic, populația îl iubește și îl respectă. Serviciul divin îl face conștiincios, vorbește foarte popular, glumește și stă de vorbă cu orice om.

Timpul liber îl petrece acasă cu familia, de care se îngrijește. Este iubit de popor și este ajutat materialicește de aceștia, s-a împrietenit foarte repede cu populația și a reușit să fie simpatizat în scurt timp.

Sarcini trasate: I s-au trasat informatorului alte sarcini, iar pe susnumitul să-l scoată din supraveghere.

Modul de exploatare: Se va anexa prezenta la dosarul de verificare deschis asupra susnumitului.

Arad, 19 decembrie 1953 Plutonier de Securitate Şipoş Gheorghe

ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 329928, f. 92.

27.

15 martie 1954, Lagărul Peninsula. Caracterizarea necorespunzătoare a informatorului Rada Fenlacichi, la care „organele” au renunţat.

Lagărul special Peninsula

Caracterizare

asupra informatorului Fenlacichi Rada, cu numele conspirativ „Gogu”.

Susnumitul de când a fost transferat de la lagărul Galeşu la Peninsula nu a mai dat nicio importanţă munci[i] informative şi nici material nu mai furniza de mare importanţă şi dădea material de suprafaţă.

De câte ori i se dădeau întâlnirile nu le respecta, motivând că a uitat şi este urmărit şi de alţi deţinuţi.

De mai multe ori i s-a făcut instructaj de felul cum trebuie să se comporte cu restul deţinuţilor dar nici acest lucru nu l[-]a făcut.

Susnumitul a lucrat în această muncă prin intermediu[l] altor deţinuţi de la care el culegea materialul pe care îl furniza lucrătorului operativ, iar în anul 1953 nu a furnizat decât o singură notă informativă.

Susnumitul a fost un element care căuta să furnizeze materrial nereal, cu scopul de a[-]şi putea cere unele avantagi[i].

Susnumitul a fost scos din agentura noastră din motivul că nu a furnizat decât foarte puţin material informativ şi că a fost desconspirat de deţinuţi.

15. III. 1954 Lucrător operativ, Lt. Iulian [?], indescifrabil] (mp)

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 8123, f. 14

28.

14 iulie 1955, Arad. Referat de închidere a urmăririi asupra grupului de spionaj constituit în jurul protopopului Milan Nicolici.

Ministerul Afacerilor Interne
Dir.[ecția] reg.[ională] Arad
Se aprobă,
Șeful dir. reg. maior Paul Nicolae
14 iulie 1955

Referat

Cu propuneri de închiderea acțiunii de grup deschisă asupra lui Ostoin Andrei și alți, din comuna Gelu, raionul Sânnicolaul Mare, reg. Arad.

Serviciul II din MAI Regiunea Arad, la data de 29 iulie 1954 a deschis dosar de verificare asupra numitului Ostoin Andrei și încă un număr de 12 elemente, toți din comuna Gelu, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad.

La baza deschiderii dosarului de verificare a stat următorul material:

O notă obținută de la Secția „C” MAI Regiunea Arad întocmită în anul 1949 de către fostul plt.[plutonier] de jandarmi Jianu Anton, fost șef al Postului de jandarmi din comuna Vinga, raionul și regiunea Arad, din care rezultă că în comuna Gelu, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad, există mai multe elemente care au avut legături cu protopopul sârb Nicolici Milan din acea comună, sub conducerea căruia au desfășurat activitate de spionaj în favoarea Iugoslaviei.

Declarația numitului Jereb Ștefan din comuna Gelu, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad, care confirmă nota dată de fostul plt. major de jandarmi Jianu A.

Trecându-se la identificarea protopopului Nicolici Milan s-a stabilit că a fost arestat în anul 1950 și condamnat la 15 ani închisoare, pentru activitate de spionaj desfășurată în slujba Serviciului de spionaj iugoslav, împreună cu Petrov Bora (condamnat la 20 de ani închisoare tot

pentru aceeași infracțiune). S-a trecut apoi la reanchetarea numiților Nicolici Milan și Petrov Bora stabilindu-se următoarele:

În anul 1945 protopopul Nicolici Milan a fost recrutat ca agent de către spionul iugoslav Adamov Milorad (declarația lui Nicolici Milan, fila 142), care s-a prezentat la el sub numele conspirativ de Neșici Paia zis Brataș, pentru a-i furniza informații cu caracter economic, politic și militar de pe teritoriul RPR serviciului de spionaj iugoslav.

Spionul Adamov Milorad după ce [l-]a recrutat pe protopopul Nicolici Milan i-a dat sarcina de a recruta la rândul lui agenți de naționalitate sârbă din comuna Gelu, raionul Sânnicolaul Mare, reg. Arad, care să furnizeze informații cu caracter de spionaj. (Declarația lui Nicolici Milan, fila nr. 142). [S-a renunțat la reproducerea tuturor declarațiilor adiacente prezentului referat – obs.ns. M. Milin]

Conform instrucțiunilor primite din partea lui Adamov Milorad protopopul Nicolici Milan a recrutat în rezistența sa pe numiții:

1. Ostoin Andrei. S-a născut la 6 noiembrie 1914 în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Fiul lui Milutin și Elena. Cetățean român, de naționalitate sârbă. Căsătorit cu Elisabeta. De profesiune agricultor, membru în GAC din comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. În anul 1937 susnumitul se încadrează în mișcarea legionară, unde depune o intensă activitate devenind șef de cuib legionar, activând până în anul 1941, având în cuibul său un număr de 20 de membri legionari, cu care ținea ședințe etc. (vezi fila 66, 67, 68). După 23 august 1944 reușește să se infiltreze în PCR, la unificare devine membru PMR, iar în anul 1953 este exclus. În anul 1944 pleacă voluntar în Armata iugoslavă de unde se reîntoarce în anul 1945. După reîntoarcerea lui din Iugoslavia este recrutat ca agent de protopopul Nicolici Milan, căruia îi furnizează informații până în anul 1949 despre cooperative, cum sunt aprovizionate, ce mărfuri primesc (vezi fila 107, 112, 113), la fel a mai furnizat informații despre elementele care au fost în Armata iugoslavă, poziția lor față de regim, etc. (vezi fila 121), informații pe care le dădea verbal rezidentului Nicolici Milan la domiciliul acestuia. În anul 1947 Ostoin Andrei împreună cu protopopul Nicolici Milan a participat la un miting și banchet organizat la București cu ocazia vizitei făcute de către Iosip Broz Tito. Tot cu această ocazie vizitează și Ambasada iugoslavă de la București. (Declarația lui Nicolici Milan, fila 144).

2. Iancov Dobromir. Născut la 1 martie 1905 în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. Fiul lui Mladen și Vata. De profesiune

agricultor, în prezent angajat ca agent agricol la Sfatul popular al comunei Gelu. Cetățean român de naționalitate sârbă. Studii are 6 clase primare. Căsătorit are 1 copil. Domiciliază în comuna Gelu nr. 238, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. Înainte de 23 august nu a făcut politică, iar după această dată reușește să se infiltreze în PCR, la unificare devine membru PMR, iar în anul 1949 este exclus prin faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. Susnumitul în anul 1945 a fost recrutat de către protopopul Nicolici Milan ca agent, căruia îi furnizează informații până în anul 1949 (declarația lui Nicolici Milan, fila 144). Numitul Ioancov [Iancov] Dobromir fiind anchetat a recunoscut faptul că a furnizat informații cu caracter economic protopopului Nicolici Milan informații pe care le scotea din registrele Sfatului popular al comunei Gelu (fila 106). La fel susnumitul a avut cunoștință de venirea clandestină în țară în anul 1948 a unui număr de 3 ofițeri UDB-iști din Iugoslavia, care au luat legătură cu Nicolici Milan fiind de față și Ioancov[Iancov] Dobromir la discuțiile ce au avut loc între aceștia (fila 106).

3. Lazici Dobromir. S-a născut la 20 decembrie 1910 în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Fiul lui Milivoi și Lenca. De profesie funcționar, angajat la Sfatul popular al comunei Gelu. De naționalitate sârbă, cetățean român. Studii are 8 clase de liceu. Stare civilă necăsătorit. Cu stagiul militar satisfăcut. Domiciliază în comuna Gelu nr. 144 regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine membru PMR, fiind exclus în anul 1949 pentru faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. Lazici Dobromir a fost recrutat în organizația de spionaj a protopopului Nicolici Milan căruia începând din anul 1947 i-a furnizat informații până în anul 1949 (vezi fila 78, 106, 116). Informațiile pe care susnumitul le-a furnizat protopopului Nicolici Milan erau cu caracter economic și politic, privind probleme agricole, numărul membrilor de Partid etc. Din declarația protopopului Nicolici Milan rezultă că Lazici Dobromir a avut cunoștință de faptul că el, adică Nicolici, a fost recrutat de Serviciul de spionaj iugoslav (fila 128).

4. Stoicov Dușan zis Dule. S-a născut la 7 februarie 1927 în comuna Variaș, raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. Fiul lui Boian și Desanca. De profesie agricultor, membru în GAC. Studii are 7 clase primare. Cetățean român de naționalitate sârbă. Cu stagiul militar satisfăcut. Domiciliază în comuna Gelu nr. 11 raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. În anul 1944 pleacă în Iugoslavia unde se înrolează voluntar în armată și stă până în anul 1945. După reîntoarcerea lui în țară se

infiltrază în PCR și la unificare devine membru PMR, reușind să ajungă în Comitetul organizației de bază PMR din GAC. Menționăm că acest element nu este exclus încă din PMR. Susnumitul în anul 1945 a fost recrutat ca agent de către protopopul Nicolici Milan căruia îi furnizează informații despre Organizația slavă din comuna Gelu, câți membri are această organizație, poziția acestora față de organizație etc. (vezi fila 80), fapt ce se confirmă și în declarația numitei Iorgovan Biserca (vezi fila 78). În anul 1948, când a apărut Rezoluția Biroului informativ al Partidelor comuniste și muncitorești, numitul Stoicov Dușan a primit sarcina din partea lui Nicolici Milan – rezident al Serviciului de spionaj iugoslav – să culegă semnături împotriva Rezoluției, fapt ce l-a și făcut, culegând semnături din comuna Gelu, după care predă memoriul numitului Danici Stoia (arestat, fost rezident al Serviciului de spionaj iugoslav), pentru a culege semnături în continuare în comuna Sânpetru Mare (vezi fila 100, 152, 153, 154). Din materialul informativ furnizat de informatorul Eberhard Zablonsky rezultă că numitul Stoicov Dușan în repetate rânduri cântă cântece naționaliste sârbe, având și manifestări național-șovine (vezi fila 39). De asemeni intenționează să fugă din țară în Iugoslavia, pentru a nu fi arestat.

5. Vasilevici Ilie. Născut la 1 mai 1910 în comuna Chirovenia (?) URSS. Fiul lui Vladimir și Evdochia. Cetățean român, de naționalitate ucraineană. Studii are 4 clase primare. De profesiune frizer, membru în GAC din comuna Gelu. Starea civilă căsătorit, fără copii. Domiciliază în comuna Gelu nr. 285 raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrază în PCR, la unificare devine membru PMR, pe care linie activează și în prezent. Tot în anul 1945 susnumitul este recrutat ca agent de către protopopul Nicolici Milan căruia îi furnizează informații cu caracter economic și politic, care cuprindeau printre altele numărul membrilor de partid, hotărârile luate în ședințele de Partid – el fiind secretarul organizației de bază PMR – despre problemele agricole, planul de însămânțări etc., până în anul 1949, când Nicolici Milan a fost arestat (vezi fila 107, 114, 130, 144). În anul 1948 susnumitul a luat legături cu 3 ofițeri UDB-iști veniți fraudulos din Iugoslavia, cu care a discutat mai mult timp în casa protopopului Nicolici Milan (declarația lui Iancov Dobromir, fila 106).

6. Simionov Milan. S-a născut la 10 iulie 1912 în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Fiul lui Milan și Liubița. Cetățean român de naționalitate sârbă. Studii are 4 clase primare. Starea civilă, căsătorit cu

Zagorca. De profesiune croitor, membru în GAC. Stagiul militar satisfăcut. Domiciliază în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine membru PMR, de unde este exclus în anul 1949 pentru faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. În anul 1944 pleacă voluntar în Armata iugoslavă, unde este numit comandant de pluton având gradul de slt.[sublocotenent], iar comandant de companie l-a avut pe spionul Lațici Boșco. După reîntoarcerea lui în țară, în anul 1945, este recrutat de către protopopul Nicolici Milan ca agent, căruia i-a furnizat informații cu caracter politic, până la arestarea lui Nicolici. Informațiile pe care le furniza erau despre numărul membrilor de Partid care activau în cadrul organizației PMR din comuna Gelu, fiecare ce activitate depunea, care sunt atașați Partidului și care nu sunt atașați, rezultatul precis al alegerilor electorale [sic!] și instrucțiunile ce au primit în legătură cu aceste alegeri etc., lucru ce rezultă din declarația lui Nicolici Milan (vezi pagina 131, 146), precum și declarația lui Iancov Dobromir (vezi fila 107).

7. Iorgovan Svetozar. Născut la 1 septembrie 1918 în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Fiul lui Ceda și Cata. Cetățean român de naționalitate sârbă. Studii are 7 clase primare. Starea civilă, căsătorit are 1 copil. De profesie agricultor, membru GAC. Domiciliază în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine membru PMR, de unde în anul 1949 este exclus pentru faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. În anul 1944 cel în cauză pleacă în Iugoslavia, unde se înrolează în Armata iugoslavă, de unde se eliberează în anul 1945, dată la care se reîntoarce din nou în țară. Imediat după reîntoarcerea lui a fost recrutat ca agent de către protopopul Nicolici Milan căruia îi furnizează informații până în anul 1949 despre activitatea partizanilor care au fost cu el în Iugoslavia, care dintre aceștia activează în Organizația slavă, cine nu depune activitate, dacă aceștia sunt de acord cu instrucțiunile primite din Iugoslavia etc., aceasta rezultă din declarația lui Nicolici Milan (vezi fila 130), precum și din declarația numitei Iorgovan Biserca (vezi fila 78).

8. Iorgovan Miroslav. Născut la 22 iulie 1922 în comuna Gelu raionul Sânnicolau mare, regiunea Arad. Fiul lui Petru și Stefania. Cetățean român, de naționalitate sârbă. Studii are 7 clase primare. De profesiune tâmplar, membru în GAC. Starea civilă, căsătorit, având 2 copii. Cu stagiul militar satisfăcut. Domiciliază în comuna Gelu nr. 94 raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine

membru PMR, iar în urma arestării protopopului Nicolici Milan a fost exclus, întrucât a întreținut legături cu acesta. În anul 1945 este recrutat ca agent de către protopopul Nicolici Milan în rezidența sa, căruia îi furnizează informații până în anul 1949, care tratau despre activitatea Organizației de tineret slavă, hotărârile ce se luau, întrucât era secretarul Organizației de bază, la fel a mai furnizat informații și despre Liceul sârb din Timișoara „Diaconovici Loga”, câți profesori are, ce materii se predau, comportarea față de elevi etc. De asemeni a furnizat informații privind alegerile electorale, instrucțiunile ce le-au primit, unde va fi punctul de votare etc., fapt ce rezultă din declarația protopopului Nicolici Milan (vezi fila 130, 131), precum și din declarația numitei Iorgovan Biserca care confirmă că susnumitul a făcut parte din organizația de spionaj a protopopului Nicolici Milan (vezi fila 78).

9. Iovanov Radivoi. Născut la 21 martie 1916 în comuna Variaș raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. Fiul lui Misirca, tatăl necunoscut. Cetățean român, de naționalitate sârbă. Studii are 6 clase primare. Starea civilă, căsătorit având doi copii. De profesiune agricultor, membru în GAC. Domiciliază în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Susnumitul în anul 1945 s-a infiltrat în PCR, la unificare devine membru PMR, iar în anul 1949 este exclus pentru faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. În anul 1944 pleacă în Iugoslavia și se înrolează voluntar în Armata iugoslavă, de unde se reîntoarce în luna iulie 1945. În anul 1948 prin luna octombrie, după apariția Rezoluției Biroului informativ al partidelor comuniste și muncitorești, respectiv după ce au fost arestați spionii Ioța Sapungin și Stanoevici Bojidar, numitul Petrov Bora (fost activist al Organizației slave din Timișoara), se reîntoarce în comuna Gelu, unde luând legătura cu Iorgovan Biserca aceasta îl sfătuiește să fugă în Iugoslavia pentru a nu fi arestat, în care sens îi indică drept călăuză pe numitul Iovanov Radivoi, menționând că acesta a fost grănicer în armata iugoslavă, în dreptul comunei Vălcani și pe unde îl va putea trece în Iugoslavia. Petrov Bora însă renunță la fugă, pentru a nu confirma prin aceasta legăturile lor de spionaj cu Iugoslavia, respectiv pentru a nu îngreuna situația celor doi arestați (vezi fila 90). La fel susnumitul apare și în declarația numitei Iorgovan Biserca că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan (vezi fila 78).

10. Prodan Zorca. Născută la 2 aprilie 1922 în comuna Gelu regiunea Arad. Fiica lui Ioța și Milița. Cetățeană română, de naționalitate sârbă. Studii are 7 clase primare. Starea civilă, căsătorită fără copii. De

profesiune casnică. Cu domiciliul prezent în comuna Sânpetru Mare raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine membră PMR, iar în prezent face parte din Organizația de bază PMR a comunei Sâmpetru Mare raionul Sânnicolaul Mare regiunea Arad. Susnumita în anul 1945 a fost recrutată de către protopopul Nicolici Milan în organizația de spionaj căruia îi furnizează informații până în anul 1949. Informațiile pe care le furniza numita Prodan Zorca erau cu caracter politic, anume: câți membri de Partid sunt în comună, cum activează organizația de tineret etc., pe care le putea procura cu ușurință, fiind membră în Biroul organizației de bază PMR, cunoscând astfel toate măsurile luate de Partid, fapt ce rezultă din declarația protopopului Nicolici Milan (vezi fila 145), precum și din declarațiile numitului Iancov Dobromir (vezi fila 107, 108).

11. Jichici Gheorghe. Născut la 24 martie 1916 în comuna Gelu regiunea Arad. Fiul lui Arsenie și Lida. Cetățean român, de naționalitate sârbă. Ca studii are, 4 clase comerciale. Starea civilă, căsătorit are 2 copii. De profesiune comerciant. Stagiul militar satisfăcut. Cu domiciliul în comuna Izvorul Crișului, regiunea Cluj. În anul 1941 trece fraudulos frontiera din România în Iugoslavia, unde stă până în anul 1946, la care dată se reîntoarce tot fraudulos în țară, stând până în anul 1948 când trece din nou fraudulos frontiera din RPR în RPU, intenționând de acolo să plece în Iugoslavia, însă este prins de autoritățile maghiare și condamnat la 6 luni închisoare, pe care o execută la Seghedin, după care este expulzat în țară, fapt ce rezultă din declarația lui Petrov Bora (vezi fila 102). Susnumitul a fost recrutat de către protopopul Nicolici Milan în organizația de spionaj, căruia i-a furnizat informații cu caracter economic, privind cooperativa, cum este aprovizionată, mărfurile depozitate, starea de spirit a populației, etc., până în anul 1949, rezultă din declarația lui Nicolici Milan (vezi fila 145). Numitul Jichici Gheorghe a găzduit la domiciliul său în anul 1948 pe spionul iugoslav Adamov Milorad. Spionul a luat legătură cu Petrov Bora în casa lui Jichici Gheorghe (vezi fila 102).

12. Jichici Alexandru. Născut la 8 octombrie 1914 în comuna Gelu regiunea Arad. Fiul lui Lazăr și Liposava. Cetățean român, de naționalitate sârbă. Starea civilă, căsătorit având doi copii. Studii are Facultatea de medicină umană. De profesiune medic. Cu domiciliul în comuna Izvorul Crișului, regiunea Cluj. În anul 1945 se infiltrează în PCR, la unificare devine membru PMR, iar în anul 1949 este exclus. Tot în anul 1945 este recrutat ca agent de către protopopul Nicolici Milan căruia îi furnizează

informații până în anul 1949 cu caracter politic, dând activitatea membrilor de Partid, hotărârile luat în ședințe, cine este mulțumit cu linia Partidului, fapt ce rezultă din declarația lui Nicolici Milan (vezi fila 125). Aspectul de mai sus este confirmat și de numita Iorgovan Biserca și Ierep Ștefan (vezi fila 78, 109), care declară că doctorul Jichici Alexandru face parte din Organizația de spionaj creată de protopopul Nicolici Milan.

13. Iorgovan Biserca. Născută la 22 mai 1921 în comuna Gelu regiunea Arad. Fiica lui Vasile și Liubița. Cetățeană română, de naționalitate sârbă. Studii are 7 clase primare. Starea civilă, necăsătorită. De profesiune casnică. Domiciliază în comuna Gelu raionul Sânnicolaul Mare, regiunea Arad. În anul 1945 se încadrează în PCR, la unificare devine membră PMR, iar în anul 1949 este exclusă prin faptul că a întreținut legături cu protopopul Nicolici Milan. Numita Iorgovan Biserca în anul 1945 a fost trimisă ca delegată la conferința femeilor care a avut loc la Belgrad în Iugoslavia, iar la reîntoarcerea ei în țară a ținut o ședință cu femeile din comună, făcând propagandă titoistă (vezi fila 75). În anul 1947 pleacă din nou în Iugoslavia, pe șantierul Șamaț – Sarajevo, împreună cu mai multe elemente, de unde se reîntoarce tot în acel an. Susnumita în anul 1945 a fost recrutată ca agentă în organizația de spionaj a protopopului Nicolici Milan, căruia îi furnizează informații până în anul 1949, fapt ce rezultă din declarația lui Nicolici Milan (vezi fila 144) precum și din declarația ei, prin care recunoaște că a furnizat informații protopopului Nicolici Milan privind activitatea femeilor din Organizația slavă din comuna Gelu, câte femei sunt înscrise, dacă sunt de acord cu măsurile luate, ce hotărâri se iau în ședințe, etc. (Vezi fila 75, 76). Despre activitatea de spionaj a numitei Iorgovan Biserca a avut cunoștință și numitul Iancov Dobromir care de asemeni a declarat că cea în cauză a făcut parte din organizația de spionaj a protopopului Nicolici Milan (vezi fila 107).

Așadar protopopul Nicolici Milan între anii 1945 – 1949 prin grupul descris mai sus a cules informații cu caracter politic și economic în mod organizat. Toți membri organizației de spionaj furnizau informațiile, primite numai verbal, protopopului Nicolici Milan care centraliza informațiile primite, le scria și așa le preda spionului Adamov Milorad zis Brataș, legătură superioară a protopopului. Protopopul Nicolici Milan a îndeplinit funcția de rezident al Serviciului de spionaj iugoslav.

Toți membrii grupului lui Nicolici Milan au cunoscut că informațiile ce le furnizau protopopului se transmit de fapt UDB-ei din Iugoslavia (vezi fila 143).

Menționăm că în luna decembrie 1945 s-a trecut la recrutarea ca informatoare pe bază de material compromițător a numitei Iorgovan Biserca. [A] primit numele conspirativ de „Lupșici Zorița” care cu ocazia recrutării confirmă parțial declarațiile protopopului Nicolici Milan și numitului Petrov Bora.

În cadrul verificării dusă asupra elementului cât și din munca informativă s-a stabilit că elementele ce compun grupul au fost recrutate de protopopul Nicolici Milan în perioada anului 1945, furnizând informații până în anul 1949, când a fost arestat Nicolici.

Din anul 1949 și până în prezent din munca informativă dusă în jurul elementelor nu s-a putut stabili că ele în momentul de față să desfășoare activitate de spionaj.

De asemeni menționăm că acțiunea este desconspirată prin faptul că atât membri grupului cât și alți cetățeni din comuna Gelu au cunoștință că protopopul Nicolici Milan și Petrov Bora au fost anchetați, iar ei discută că va urma rejudecarea procesului; aceste amănunte membrii grupului le cunosc de la un element neidentificat încă din comuna Vinga, raionul Arad, care a fost în închisoare la Aiud, împreună cu protopopul Nicolici Milan și Petrov Bora, cunoscând faptul că aceștia au fost transferați la Arad.

Față de cele de mai sus propunem:

Închiderea acțiunii de verificare care a fost deschisă asupra numitului Ostoin Andrei și trecerea elementelor în evidență și lucrarea lor pe mai departe informativ, în afară de numiții Șolimoșan Lazăr, Petrov Bora și Petrov Ștefan, care vor fi scoși din evidență, fiind condamnați.

Șeful Biroului, locotenent Blejan Carol (m. p.)

Lucrător operativ, locotenent Ionescu Dumitru (m. p.)

De acord, Locțiitor șef Serviciu, locotenent Anca Cornel

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257696 ff. 48-59.

Vadim GUZUN
Valeriy VLASENKO

**Nikolai Vasilievici Sablin: ancheta, procesul și
detenția
liderului emigrației ruse din România, 1958-1962**

**Nikolay Vasilievich Sablin: the investigation, trial and detention of the
leader of the Russian emigration in Romania, 1958-1962**

Kidnapped in 1944 by Soviet counterintelligence, Nikolai Vasilievich Sablin, leader of the Russian emigration in Romania during the interwar period, was tried and sentenced to 20 years in Soviet camps. After he returned to Bucharest in 1955, Sablin was entered under the Securitate surveillance and arrested in 1958 for writing a paper describing his detention for more than ten years in Soviet camps - "Memories about the journey thorough Eldorado".

Persecuted, tried and convicted for his anti-Soviet activity to another 20 years in prison and total confiscation of his assets, Nikolay Vasilievich Sablin died in Dej prison in 1962.

This paper deals with the investigation of the Securitate which led to the prosecution of Sablin and his wife, Elena; the two phases of the trial (at the Military Tribunal of the Second Military Region and at the Military College of the Supreme Court) which convicted the two and the detention in prisons in Bucharest, Jilava, Pitesti, Dej and Miercurea Ciuc.

The sources this paper is based on reveal the interest the Securitate had, inspired by the Soviets, in the clandestine regrouping of the organization of the White emigrants in Romania. Given that the country ceased to be a breeding ground for anti-Soviet activity, as it was in interwar period, the repressive approach focused on activity of Sablin.

Etichete: Nikolay Vasilievich Sablin, emigrația rusă din România, relații româno-sovietice

Keywords: Nikolay Vasilievich Sablin, Russian emigration in Romania, Soviet-Romanian relations

După evenimentele din 1917 cel puțin 1,5 milioane de persoane au părăsit spațiul fostului Imperiu Rus. Nikolai Vasilievici Sablin (*Николай*

Васильевич Саблин), născut la 12 octombrie 1880, în Sankt Petersburg, într-o veche familie nobiliară, a fost unul dintre ofițerii superiori fideli Țarului Nikolai al II-lea al Rusiei care, în 1920¹, a ales să emigreze în România².

La 2 decembrie 1930 a fost numit reprezentant al Marelui Duce al Rusiei, Kiril Vladimirovici, în București. Desemnat în același an și președinte al filialei române a Uniunii Militare Navale Ruse, a colaborat foarte strâns cu centrele emigrației monarhiste ruse din Europa.

Fratele lui Nikolai, Evghenii Vasilievici Sablin (1875-1949), ultimul reprezentant diplomatic al Rusiei Imperiale la Londra, a fost, în aceeași perioadă de timp, liderul emigranților ruși din Marea Britanie.

Sablin a organizat și condus, în calitate de vice-președinte, Societatea de Ajutor Mutual a Foștilor Combatanți Ruși de pe Frontul Român (1916-1918) în Războiul Mondial aflați în România, timp în care a făcut parte și din Marina Regală Română.

Împreună cu alți emigranți albgardiști, în contextul reluării relațiilor româno-sovietice, Nikolai Vasilievici Sablin a înființat și condus, în calitate de director și finanțator, publicația filoromână și antisovietică „Golos Buharesta”. De asemenea, a condus și a deținut, până în anul 1944, tipografia „Litera”.

¹ Există și surse referitoare la stabilirea lui N.V. Sablin în România care menționează anul 1921.

² Vezi cadrul general al emigrării politice ruse în România în V. Guzun (editor), *Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații, 1919-1936*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012; V. Guzun, *Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013; V. Guzun (ed.), *Emigrația belarusă, caucaziană, rusă și ucraineană în timpul celui de al Doilea Război Mondial: organizarea, activitatea și orientarea în corespondență diplomatică română și note ale Serviciului Special de Informații*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013; V. Guzun (ed.), *Emigrația albă și Biserica Rusă pe teritoriul României Socialiste: documente din arhiva fostei Securități, 1950-1952*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014.

În perioada interbelică, din cauza legăturilor strânse cu numeroși emigranți ruși, suspiciunea de colaborare cu Uniunea Sovietică a planat asupra comandorului, dar nu s-a confirmat³.

Răpit în anul 1944⁴ de o echipă a contraspionajului sovietic⁵, Sablin a fost condamnat de către o instanță specială de pe lângă NKVD⁶, în temeiul art. 58-1, lit. b) și art. 58-11 din Codul Penal al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, la 20 de ani de lagăr. La 8 octombrie 1954 a fost eliberat înainte de termen, din motive de sănătate, însă predarea către autoritățile române s-a realizat abia la 15 mai 1955⁷.

În intervalul mai 1955 - martie 1958 N.V. Sablin rămâne în câmpul de observație al Securității Statului – supravegherea în cei aproape trei ani care s-au scurs de la data revenirii în România, organizată prin utilizarea informatorilor poliției politice provenind, în principal, din mediul emigranților ruși din București, fapt care este pe deplin ilustrat de sursele incluse în partea a doua a volumului *Comandorul Sablin, 1926-1959*⁸.

Documente și materiale identificate recent în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (fond *Penal*, volumele I-VI ale dosarului nr. 83010; fond *Informativ*, dosarul nr. 416958) scot la lumină ultima parte a vieții liderului emigrației ruse din România interbelică și a soției sale, marcată de următoarele etape:

³ Vezi pe larg viața și activitatea lui N.V. Sablin în perioada interbelică în V. Guzun (editor), *Comandorul Sablin: liderul monarhiștilor ruși urmărit de Siguranță și de Securitate, 1926-1959*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014.

⁴ Din documentele române, inclusiv din cele ce fac obiectul prezentului studiu, rezultă că „arestarea” lui N.V. Sablin, pe teritoriul României, în fapt răpirea, s-a efectuat în decembrie 1944 (în data de 28 sau 29), însă în studiul introductiv al volumului *Николай Саблин. Десять лет на императорской яхте "Штандарт" (Nikolai Sablin. 10 ani pe iahtul imperial „Ștandard”)*, Sankt-Petersburg, Editura Petroniu, 2008, editat de M.E. Malinovskaia, se arată că data „arestării” ar fi fost 14 ianuarie 1945.

⁵ SMERȘ (rusă) - Direcția Generală de Contrainformații Militare din cadrul Comisariatului Poporului al Apărării al Uniunii Sovietice.

⁶ NKVD (rusă) – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne.

⁷ Vezi M.E. Malinovskaia (editor), *Николай Саблин...*, op. cit., pp. 12-13.

⁸ V. Guzun (editor), op. cit., passim.

- ancheta penală instrumentată de către Direcția Anchete Penale din cadrul Departamentului Securității al Ministerului Afacerilor Interne, finalizată cu trimiterea în judecată a celor doi;

- cele două faze ale procesului aflat pe rolul Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare București (fond), respectiv, al Colegiului Militar al Tribunalului Suprem al Republicii Populare Române (recurs), finalizate cu condamnare;

- detenția în penitenciarele Unității Militare 0123/E București, Jilava, Pitești, Dej, Miercurea Ciuc.

Într-un context politic internațional tensionat și în cel al evoluțiilor din cadrul acțiunii informative individuale nr. 923, demarată la 24 mai 1957, arestarea lui Nikolai Sablin (18 martie 1958) apare drept inevitabilă⁹.

„Contribuția” decisivă la arestare (în fapt, date fiind vârsta înaintată și starea de sănătate deplorabilă a victimei, lichidare fizică) i-a revenit agentului Securității Statului cu numele de cod „Popescu Alexandru”, a cărui identitate reală am stabilit-o coroborând documentele și datele selectate pentru studiul de față cu cele din volumul în care am tratat acțiunea informativă – Alexandr Mojaiski.

Prin Mojaiski, agent sovietic, Securitatea a obținut textul integral al lucrării *Impresii din călătoria prin Eldorado* – principalul corp delict al cercetării declanșate împotriva fostului lider al monarhiștilor ruși din România. Formal, pornirea procesului penal s-a efectuat prin ordonanța Direcției Anchete Penale din cadrul Departamentului Securității al Ministerului Afacerilor Interne din 17 martie 1958¹⁰.

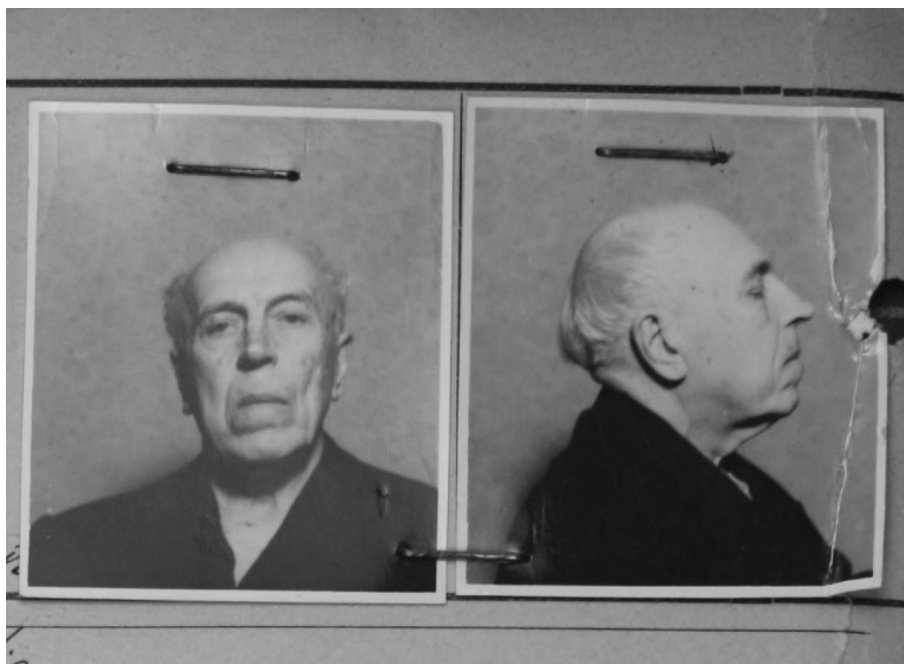
Tot la 17 martie 1958 anchetatorul penal de securitate Ovidiu Mateușanu a dispus reținerea lui Sablin pentru 24 de ore, de la 18 martie până la 19 martie 1958¹¹, precum și percheziția domiciliară la locuința acestuia din București, Calea Griviței nr. 33¹².

⁹ Documentele în cauză vor fi publicate în volumul nr. XVI din seria „Afaceri Orientale” - Vadim Guzun (editor), *Nikolai Vasilevici Sablin: ancheta, procesul și detenția liderului emigrației ruse din România, 1958-1962*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016, în curs de apariție.

¹⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 83010, vol. VI, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, vol. V, f. 39.

¹² *Ibidem*, vol. VI, ff. 19-21, 24.

Fotografie N.V. Sablin, fișa Închisorii „B” a MAI

Pe 20 martie 1958 procurorul militar a aprobat mandatul de arestare, având în vedere concluzia ofițerului de securitate, potrivit căruia „din cercetările făcute rezultă suficiente probe de culpabilitate”¹³ pentru „activitate contrarevoluționară și dușmănoasă” desfășurată împotriva regimului democrat-popular din RPR și împotriva Uniunii Sovietice.

Pe parcursul anchetei penale, încadrarea juridică a faptelor imputate va suferi mai multe modificări, dar acuzațiile converg preponderent către URSS, „firul roșu” al dosarului reprezentându-l opera lui Sablin – „cu caracter dușmănos și calomniator împotriva URSS și a țărilor socialiste”¹⁴.

Chiar la primul interogatoriu Sablin recunoaște: „Sunt un dușman al regimului democrat-popular din RPR și al formei de guvernământ din

¹³ *Ibidem*, vol. VI, f. 4.

¹⁴ *Ibidem*, vol. VI, ff. 97-102.

Uniunea Sovietică, în sensul că nu sunt de acord cu regimul comunist din URSS”¹⁵. Conform aceluiași document, „dușmănia” față de regimul sovietic și conducerea de la Kremlin s-a manifestat prin redactarea lucrării *Impresii din călătoria prin Eldorado*.

Relațiile cu Legația Franței la București, prin intermediul căreia Nikolai Sablin corespundează cu soția fratelui său Evghenii din Londra, Nadejda Cambon (fostă Sablina, recăsătorită după decesul fratelui cu Roger Cambon, fost ambasador al Franței în Marea Britanie), precum și cu alți emigranți ruși din Europa și SUA, reprezintă, în logica Securității, circumstanțe agravante.

Călătoria prin Eldorado a fost redactată la revenirea din URSS, în intervalul aproximativ octombrie 1955 - decembrie 1956¹⁶, iar expedierea în străinătate s-a efectuat cu ajutorul Elenei Sablin, arestată și ea pentru complicitate la scurt timp¹⁷. Acesta a fost punctul de plecare al stabilirii „adevăratului caracter” al legăturilor cu diplomați francezi de la București sau cu emigrația algradistă din România și din străinătate.

Intenția de a publica o lucrare cu caracter „dușmănos și reacționar”, convorbirile literare purtate de Sablin cu alți emigranți ruși sau refugiați basarabeni din capitala României vor face obiectul interogatoriilor și verificărilor încrucișate ce vor avea drept rezultat punerea talentatului autor sub învinuire, prin ordonanța Direcției Anchete Penale a Departamentului Securității din 6 aprilie 1958¹⁸.

Sablin a fost pus sub învinuire pentru săvârșirea infracțiunii de trădare de patrie, prevăzută de art. 194¹, 194², 194³ Cod Penal, „întrucât de la sfârșitul anului 1955 până la începutul anului 1957, a conceput și redactat o lucrare intitulată *Impresii privind călătoria prin Eldorado*, care are un profund caracter dușmănos și calomniator împotriva formei de guvernământ din URSS și a conducătorilor săi și care conține date secrete și nedestinate publicității cu privire la URSS”, precum și pentru săvârșirea infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale, prevăzută de art. 209 pct. 2, lit. a Cod Penal, „pentru faptul că în perioada anilor 1956-1958 a difuzat

¹⁵ *Ibidem*, vol. I, ff. 15-18.

¹⁶ *Ibidem*, vol. I, ff. 85-87.

¹⁷ *Ibidem*, vol. I, ff. 126-128; vol. VI, ff. 50-51.

¹⁸ *Ibidem*, vol. I, ff. 15-18.

lucrarea *Impresii privind călătoria prin Eldorado* și alte lucrări cu conținut dușmănos în rândul unor emigranți ruși albgardiști din RPR”.

Pe lângă interogatoriile celor în cauză, ale emigranților ruși și ale altor „elemente reacționare” din cercul de cunoștințe (Alexandr Mojaiski, Nikolai Kovalkov, Andrei Baikov, Maria Rîșleakova, Jeanna Duclaux, Irina Tiufiaeva)¹⁹, surse de informare ale anchetei/procesului au fost corespondența personală a urmăritului/inculpatului²⁰, precum și notele informative ale colegilor de celulă, Gheorghe C. Acsinteanu (în cazul lui Nikolai)²¹ și Elena Dumitrescu (în cazul Elenei)²².

Redăm în acest context, cu titlu de exemplu, un fragment din nota informatorului Gheorghe C. Acsinteanu, din 29 aprilie 1958, privind caracterul „irecuperabil” al lui Nikolai Vasilievici Sablin:

„Aseară am avut discuții mai aprinse cu fostul ofițer de marină de pe iahtul țarului. Mi-a povestit cum l-a trimis la Constanța, în anul 1914, să pregătească sosirea țarului și întâlnirea lui cu regele Carol I, cu prințul Ferdinand și cu tot neamul lor. Ca să-l zgândăr puțin, le-am trântit o înjurătură, neaoșă românească. Sablin, cât este el de bătrân, a sărit de pe pat și într-o limbă românească aproximativă (vorbește foarte prost românește) a protestat cu vehemență.

- Nu permit! Nu permit! Nu permit!

- Lasă, nu vă supărați, domnule Sablin. Am glumit. Știu că *despre morți trebuie să vorbești numai de bine*.

- Nu permit! Ei pentru mine nu sunt morți.

Și bătrânul *țarist, regalist* până în măduvele oaselor, aproape o oră n-a mai scos niciun cuvânt²³.

Acsinteanu oferă și exemple de comparație a detenției din România cu cea din Uniunea Sovietică, la nivelul anului 1958:

- „Sablin a calomniat regimul actual din închisoare, spunând că este mai groaznic decât acela din URSS de sub Beria²⁴;

¹⁹ *Ibidem*, vol. I, ff. 168-170, 173-176, 180-185, 189-193, 196-199; vol. II, f. 215; vol. III, ff. 22-26.

²⁰ *Ibidem*, vol. II, ff. 237-240.

²¹ *Ibidem*, vol. V, ff. 136-139, 140-143, 144-149, 154, 158-160, 164-165, 170-177.

²² *Ibidem*, vol. V, ff. 83, 88-89, 99, 102, 105-113, 117-119, 125, 130.

²³ *Ibidem*, vol. V, f. 154.

²⁴ *Ibidem*, vol. V, ff. 158-159.

- „Când eram în URSS, în lagăr, după împușcarea lui Beria, toată lumea zicea că perioada cât a terorizat acest trădător se numește *Beriada* și că această epocă va fi unică în analele omenirii. (...) Și aici trăim acum *Beriada*”²⁵.

Portretul creionat la interogatoriu de către doi emigranți ruși care l-au cunoscut nemijlocit pe N.V. Sablin a fost unul dezavantajos în confruntarea cu Securitatea Statului, dar demn de a fi consemnat:

- Andrei Baikov: „Sablin Nicolae, cu ocazia întâlnirilor ce le avea cu noi, se manifesta dușmănos împotriva URSS, preconizând o apropiată intervenție a puterilor occidentale, pe care le preamărise. (...) în toate discuțiile Sablin Nicolae adopta o atitudine dușmănoasă față de regimul din RPR și URSS, făcând ironii tendențioase cu privire la comerțul de stat, situația economică, în general, cu privire la conducătorii de partid și de stat și altele de acest gen. Nu pierdea o ocazie să preamărească sistemul capitalist, în special din Germania Occidentală și din SUA”²⁶.

- Alexandr Mojaiski: „Sablin Nicolae avea o poziție dușmănoasă față de forma de guvernământ din RPR și din URSS, aceasta reflectându-se și în lucrarea ce a scris-o și despre care am declarat mai sus. (...) Sablin Nicolae se manifesta dușmănos și cu ocazia întâlnirilor ce le avea cu mine și cu alți emigranți ruși, în sensul că făcea ironii dușmănoase cu privire la diferite probleme politice și economice din RPR și la adresa conducătorilor din URSS”²⁷.

Spre deosebire de ceilalți martori, Alexandr Mojaiski (tot el agentul Popescu Alexandru) a fost audiat doar în faza anchetei, nefiind adus să depună mărturie și în fața instanței militare.

La 5 iulie 1958, Direcția Anchete Penale din cadrul Departamentului Securității, prin referatul privind rezultatul cercetării efectuate în cazul învinuiților Nikolai Sablin și Elena Sablin, a propus trimiterea în justiție, în baza următoarelor concluzii:

„Învinuiții Sablin Nicolae și Sablin Elena sunt dușmani înrăiți ai regimului democrat-popular din RPR și URSS.

²⁵ *Ibidem*, vol. V, ff. 170-172.

²⁶ *Ibidem*, vol. I, ff. 189-193.

²⁷ *Ibidem*, vol. I, ff. 196-199.

Sablin Nicolae a desfășurat o intensă activitate de agitație contrarevoluționară în rândul unor emigranți ruși albgardiști și al altor elemente reacționare, prin difuzarea unor materiale dușmănoase și calomniatoare împotriva socialismului și prin lansarea unor zvonuri și știri tendențioase cu privire la situația politică internă și internațională.

Sablin Nicolae, cu concursul soției sale, Sablin Elena, a întreținut legături cu Legația Franceză din București, prin intermediul căreia au expediat în străinătate unor societăți de emigranți ruși albgradiști unele materiale cu conținut secret despre URSS și cu caracter dușmănos și calomniator împotriva URSS și a celorlalte țări socialiste²⁸.

În acuizarea lui N.V. Sablin s-a reținut săvârșirea delictului contra siguranței statelor străine și a delictului de uneltire contra ordinii sociale, iar în cea a Elenei Sablin - complicitatea la delictul contra siguranței statelor străine.

Pe 11 august 1958, ancheta penală a Departamentului Securității a fost finalizată²⁹, iar la 13 august același an procurorul militar a confirmat concluziile de învinuire, a dispus trimiterea în judecată în stare de arest a învinuiților și sesizarea Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare București cu judecarea cauzei³⁰.

La primul și singurul termen de judecată, prin Sentința nr. 105 din 5 septembrie 1958, Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare, cu unanimitate de voturi, l-a condamnat pe Nikolai Sablin la 20 ani temniță grea și 8 ani închisoare corecțională, iar pe Elena Sablin la 10 ani temniță grea, pentru complicitate la infracțiunea de trădare de patrie. De asemenea, s-a dispus confiscarea totală a averii³¹.

Prin motivarea în drept a hotărârii primei instanțe s-a menținut argumentația Departamentului Securității: „inculpatul Sablin Nicolae a transmis unor persoane din serviciul unei puteri străine date în legătură cu organizarea și viața internă a lagărelor de muncă din URSS, acestea rezultând din conținutul lucrărilor sale, precum și din schițele anexate la acestea, infracțiunea fiind îndreptată împotriva URSS și sancționată de

²⁸ *Ibidem*, vol. VI, ff. 97-102.

²⁹ *Ibidem*, vol. I, ff. 93, 208.

³⁰ *Ibidem*, vol. VI, ff. 103-111.

³¹ *Ibidem*, vol. III, ff. 27, 35-38.

textele de lege ale RPR, în virtutea solidarității internaționale a celor ce muncesc, așa cum prevede art. 227¹ CP și pentru faptul că subiectul infracțiunii are calitatea de cetățean român, iar fapta a fost săvârșită pe teritoriul țării noastre”.

Analizând atitudinea conștiinței față de fapta reținută în sarcina lui N.V. Sablin și urmările ei, Tribunalul Militar a mai constatat că „inculpatul și-a dat seama că prin transmiterea acelor date către persoane din serviciul unei puteri străine denigrează și subminează totodată prestigiul, autoritatea și, în general, regimul socialist din URSS, urmări pe care inculpatul le-a și dorit a le înlăptui”³².

Recursurile declarate împotriva sentinței instanței de fond au fost respinse ca nefondate, prin decizia nr. 337 din 10 octombrie a Tribunalului Suprem al Republicii Populare Române³³.

Colegiul Militar al Tribunalului Suprem a reținut și el „gravitatea deosebită” a faptelor de scriere și răspândire a *Impresiilor privind călătoria prin Eldorado*, ținând cont că acestea „reprezintă exteriorizarea ideilor consecvent reacționare ale inculpaților, elemente legate prin interesele lor de clasă de vechiul regim burghezo-moșieresc”³⁴.

În baza hotărârii de condamnare s-au emis mandate de executare a pedepsei³⁵ și s-au luat măsuri pentru trecerea în patrimoniul statului socialist a averii confiscate³⁶.

Astfel, după cum rezultă din certificatul nr. 213, Nikolai Sablin a decedat la 20 ianuarie 1962, ora 7.30, în Penitenciarul Dej, suferind de insuficiență cardiacă și alte boli³⁷.

Elena Sablin a fost eliberată din Penitenciarul Miercurea Ciuc la 18 ianuarie 1963, fiind grațiată, conform Decretului nr. 5/1963³⁸, iar în anul 1964 a emigrat în Franța, părăsind România prin punctul de frontieră Curtici, la 16 august³⁹.

³² *Ibidem*, vol. III, ff. 35-38.

³³ *Ibidem*, vol. IV, ff. 7-9, 11-14, 19.

³⁴ *Ibidem*, vol. IV, ff. 22-23.

³⁵ *Ibidem*, vol. III, ff. 53, 54; vol. V, ff. 14, 15, 58; vol. VI, ff. 41-42.

³⁶ *Ibidem*, vol. VI, ff. 48, 126.

³⁷ *Ibidem*, vol. V, f. 2, 3.

³⁸ *Ibidem*, vol. V, f. 44, 45.

³⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 416958, f. 5.

Sursele ce fac obiectul studiului de față reflectă în mod clar destinul tragic al liderului emigranților ruși din România Mare – unul dintre cei mai activi emigranți ruși antisovietici din Europa de Est, din momentul arestării până în cel al decesului, precum și pe cel al familiei sale.

Chiar dacă instrumentarea cazului Sablin nu prezintă elemente de noutate din punct de vedere al mecanismului represiunii instaurate în cadrul procesului mai larg al comunizării, datele importante referitoare la emigrația rusă și la emigranții ruși din România ce se desprind din documentele aflate în custodia CNSAS sunt cunoscute și publicate pentru prima dată.

Evoluțiile înregistrate în dosar se înscriu în tiparul poziției noilor autorități de la București în general și în cel al organelor de securitate în mod special față de emigranții din spațiul sovietic. Liderii sunt „arestați”, expediați și condamnați în URSS (a se vedea și cazul ucraineanului Hnat Porohivski⁴⁰), iar cei din eşaloanele inferioare fie sunt racolați (de către serviciile române de informații și cele sovietice), fie sunt urmăriți (cum este și cazul refugiaților transnistreni, basarabeni sau bucovineni).

Preocuparea Securității de inspirație sovietică privind organizarea unei acțiuni de regrupare clandestină a emigranților albgardiști din România a fost neîntemeiată. Ceea ce mai rămăsese din țară, spre deosebire de perioada interbelică, nu mai era teren propice de acțiune antisovietică nici la nivel de activitate literară. Demersul represiv s-a axat pe opera emigranțului rus. Autorul a fost suprimat, dar lucrarea care i-a atras condamnarea s-a păstrat prin funcția de corp delict⁴¹.

⁴⁰ Vezi V. Guzun (editor), *Hnat Porohivski: asul ucrainean al Serviciului Special de Informații*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, precum și V.M. Vlasenko, O.V. Sapsai, „До історії ОУН в Румунії (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського)” (*Din istoria ONU din România, în baza investigației de arhivă a cazului H. Porohivski*), în *Sumska Starovina*, nr. XLVII, 2015, pp. 53-62.

⁴¹ *Impresiile privind călătoria prin Eldorado*, reflectând detenția comandorului Sablin în Uniunea Sovietică, inedite, urmează să fie publicate în seria „Afaceri Orientale”, o redăm aici sub forma anexelor două fragmente din această lucrare, singurele traduse de către Securitate din limba rusă în limba română.

Anexa 1
LABE DE PISICĂ⁴²

În fiecare colonie sunt magazine unde se păstrează obiecte de îmbrăcăminte, săpun și diferite materiale de gospodărie. Răspund de aceste magazine oameni dintre deținuți, știutori de carte și care merită oarecare încredere. Acești responsabili se cheamă „kaptenarmus”, iar în limbajul deținuților „kapterșcik”, iar magazinele „kapterki”...

Aceste persoane sunt, cum s-ar zice, logofeții, ei sunt hrăniți ceva mai bine, li se dă voie să iasă în afara coloniei după treburile slujbei și, în general, reprezintă personalități, pentru că pot să combine diferite afaceri, să schimbe rufăria veche, s-o ascundă pe cea nouă, pentru a o plasa tot diferiților logofeți cum ar fi responsabilul bucătăriei sau personalul sanitar, cel cu curățenia curții și a barăcilor etc.

Într-o colonie un astfel de magazioner era un om cumsecade, care se consideră rudă a șahului persan, pentru că purta numele de familie Sahianț.

Fiecare magazioner avea ajutoare, uneori mai mulți, uneori unul singur, ca în cazul de față. Treaba asta era foarte grea și neplăcută: magazionerul aducea lucrurile din afara coloniei, iar ajutorul său le împărțea înăuntru coloniei și întotdeauna cu ceartă, cu scandal, pentru că îmbrăcăminte nu se potrivea; mai ales era greu cu femeile, care se străduiau să aleagă din zdrențe ceea ce era mai curat și mai puțin purtat. Magazinul nu avea ferestre, înăuntru era întotdeauna semiîntuneric, frig și puzderie de șobolani.

S-a întâmplat odată un furt. Cheia de la magazin eu o purtam întotdeauna cu mine iar magazionerul-șef avea și el o cheie. Când plecam dimineața devreme la bucătărie după dejunul magazionerului totdeauna țineam cheia în mână, pentru că nu puteam să o țin în buzunar, hoții de buzunare erau așa de abili că puteai să-i duci la bălci să facă demonstrație.

Cum spun, am plecat eu atunci după dejun, am închis ușa cu cheia, pentru că magazionerul dormea alături într-o cămaruță, cu ușile încuiate. Am primit o porție special pentru el ca logofăt, m-am apropiat

⁴² Fragment din *Impresii privind călătoria prin Eldorado*, tradus din limba rusă de Securitate, (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 83010, vol. II, ff. 219-223).

apoi liniștit de ușă și deodată - grozăvie!!! Ușa de la magazie întredeschisă, lumina aprinsă și dintr-un raft direct în fața ușii lipsesc 37 fețe de perină colorate, de cea mai proastă calitate, care se distribuiau diferitelor femei-sanitare, spălătorese la bucătărie și simpatiilor șefilor și supraveghetorilor. Intru direct în magazie și mă îndrept spre cămăruța în care dormea ca un prunc magazionerul, îl trezesc, el sare într-o clipită și se repede la mine: „Ai uitat, zice, să închizi ușa sau ai lăsat cheia în ușă!”. Eu îi arăt cheia ce o țineam în mână și îi arăt un cui mare în zăpadă lângă prag: „Uite cu ce au deschis ușa și d-ta, zic, dormeai și nu ai auzit nimic!”.

Am fugit repede după supraveghetorul-șef de serviciu, odată cu el a venit o grămadă de detectivi și bătauși. Magazionerul a încuiat ușa cu cheia și apoi supraveghetorul-șef, în persoană, foarte ușor, a descuiat broasca cu cuiul, puteai să crezi că el însuși e specialist în asemenea spargerii. Imediat detectivii și mardeiașii au plecat în căutarea hoțului sau hoților și după câteva ore au găsit în baraca femeilor două fețe de perină, dar deja croite pentru fuste și bluze, iar către amiază au găsit încă 30 de bucăți, așa că s-au pierdut numai 5 fețe de perină.

Au găsit și hoții: acesta era un adevărat pungaș de meserie, în libertate fusese un fel de comisar într-un sanatoriu apoi fusese judecat pentru furturi de 16 ori și acum era închis tot pentru așa ceva.

Imediat a fost numit tribunalul (juriul), de urgență, dar nu milostiv.

După două zile m-au chemat la poartă, care ținea loc și de colț cultural, având și o scenă, unde se instalase tribunalul; de jur împrejur publicul (pentru că ședințele erau publice), apoi hoțul cu santinela, detectivii amatori, magazionerul-șef și eu. Mai erau încă câțiva oameni din afară,ăștia tot din public făceau parte, întrucât un astfel de proces constituia un spectacol foarte interesant.

Președintele juriului era un supraveghetor foarte cumsecade, Kramskoi, un bun prieten al meu, care venea deseori la mine la magazie să mai discutăm. El avea o soție foarte frumoasă (el însuși era un bărbat voinic și frumos) și eu păstram pentru ea lucrurile mai bune. Amândoi se plângeau că deși sunt tineri și sănătoși nu le dă D-zeu copii. Eu le spuneam: „Cum, voi sunteți comuniști și vorbiți de D-zeu?”. Dar ei râdeau: „La serviciu noi suntem comuniști veritabili, dar acasă suntem creștini adevărați și oameni ruși”.

Membrii juriului erau: un pompier încins cu un brâu legat cu cârlige și sfori, un curățitor al gropilor de lături și latrinelor din colonie - om foarte simpatic și cult care venea deseori la mine la magazie. Procuror era bucătarul de la popota coloniei, un om liniștit și prăpădit.

De-abia începuseră să judece când au observat că n-au secretar. Au anunțat pauză și însuși președintele s-a dus să caute un secretar și a adus o fetișcană tânără cu sticla de cerneală atârnată pe după gât cu o sfoară de aramă și cu un săculeț în chip de mapă, în mână ținea tocul, dar penița o pierduse pe drum, așa că din nou s-a produs o întârziere, până când însuși șeful coloniei (lagărului) - simpaticul Aaron Gurevici, fost hamal în portul Odessa, un om inimos deși înjura groaznic, ne-a adus de la birouri o peniță (penițele în Uniune sunt mai scumpe ca aurul).

S-a început procesul. La apel învinuitul a fost de față, dar martori nu erau. Președintele se adresează magazionerului Sahianț: „Fiți vă rog bun și faceți pe martorul”. Sahianț refuză: „Eu, zice el, dormeam și n-am văzut nimic, n-am auzit nimic”. Atunci Kramskoi se adresează mie, care stăteam în sală și așa de drăguț vorbește: „Fiți vă rog așa de bun și apăreți în fața juriului ca martor, fără alimentul acesta, cum s-a exprimat el, noi nu ne putem judeca. Eu am acceptat, dar procurorul se ridică deodată și spune: „Dar n-ar fi mai bine ca tovarășul ajutor de magazioner să apară în fața juriului ca învinuit (acuzat)?”. Adică eu, care nici măcar martor nu eram, întrucât în momentul furtului eram la bucătărie, acum aș fi devenit învinuit. Întreg juriul a izbucnit în râs: „Ce vrei, măi omule, uite acuzatul, adevăratul hoț, stă acolo, ce mai vrei?”.

Primul, desigur, a fost interogat hoțul, fost mare comisar într-un sanatoriu și hoț versat. El a recunoscut totul și oricât l-au rugat să povestească cum a săvârșit furtul, tipul ăsta n-a vrut să spună nimic, numai atât spunea: „Am furat, recunosc, am descuiat ușa cu cuiul, dar de ce să fiu judecat pentru cinci fețe de perină prăpădite, doar le trebuia și babelor (femeilor) pentru cârpe și atunci am furat”.

Președintele roagă pe secretară să prezinte onoratului juriu popular corpul delict, adică cuiul, care era la dosar prins în procesul-verbal de interogatoriu. Secretara caută în portofelul (mapa) său ori, cum spuneau anchetatorii în Moscova, „portofelul” - cuiul buclucaș, dar nu-l găsește. Din nou pauză, totuși își aprind țigările, președintele înjură pe secretară de mamă, secretara e pur și simplu în lacrimi și, în sfârșit, șeful

coloniei, Aaron Gurevici, ordonă să se continue procesul: „Dracul să-l ia de cui!”, ba încă și mai vulgar.

Este chemat martorul. Eu, foarte important și cu demnitate, povestesc cum am plecat, cum țineam cheia tot timpul în mână și nu în buzunar, ca să nu mi-o șterpelească șuții și termin cu presupunerea că, probabil, hoțul a intrat în magazie pe labe de pisică, așa că magazionerul, care dormea, nu putea să audă pașii sau vreo mișcare în magazie, cu atât mai mult că ușa care dădea în cămăruța lui era încuiată.

Aici s-a produs o încurcătură: „Ce spui d-ta că hoțul a intrat pe nu știu ce fel de labe de pisică? Ce înseamnă asta juriul nu înțelege, ce-i aia *labe de pisică*?”

Eu explic că, probabil, toți știu cum pisicile umblă foarte liniștit (fără zgomot), că au labele moi, catifelate, așa li se spune când vor să zgârie. Atunci șeful coloniei se adresează mie (deși el făcea parte din public) și spune „Ce ne îmbrobodești tu bă?” asta e o expresie tipic marinărească din golful Odessa și m-a înjurat cu cele din urmă cuvinte din repertoarul derbedeilor de pe piață, dar nu cu răutate, cu dragoste și respect.

Chestia asta cu labele de pisică a plăcut tuturor și toți au început să-și amintească cum pisicile lor cu adevărat umblă fără zgomot pe labe, numai că nu știau că asta se cheamă „pe labe de catifea”.

Aaron Gurevici tot mă mai înjura pentru o asemenea înveselire, când publicul a început să-l roage: „Lăsați martorul să ne mai povestească ceva hazliu despre pisici, se vede dintr-o dată om cult, din străinătate, de îndată ce știe cum umblă pisicile”.

Atunci au început din nou să discute despre pisici, că ce hoațe sunt pisicile și, în general, despre animale, așa că de judecată aproape că uitaseră.

Președintele s-a trezit deodată: „Ei, despre pisici o să mai venim noi la d-ta să mai discutăm...” și însuși a început să povestească că și el a avut „un motan din Persia, care avea un ochi roșu și altul verde” și din nou au început prostiile și din nou Kramskoi s-a trezit că-i președinte și a anunțat că dă cuvântul procurorului.

Procurorul-bucătar, un om foarte liniștit, a început prin a spune că trebuie controlat ce fel de porții se dau la bucătărie și dacă se păstrează bine alimentele ce se dau din magazie și dacă nu cumva se sustrage din ele și, în general, a început să toace niște „zarzavaturi”, încât

Aaron Gurevici a dat drumul la astfel de înjurături că până și derbedeii s-au rușinat.

Dar președintele l-a întrerupt pe procuror, l-a numit nehalit: „Ce are a face aici bucătăria, tu vorbește despre caz, susține acuzarea și nu coace papanas, că acum nu e Lăsata Secului”. Aci publicul râdea cutremurându-se de plăcere și a început să urle: „Dați-ne tuturor mâncare ca la Lăsatul Secului, iar hoțului trimiteți-i un Post Mare!”.

Juriul nu s-a retras niciunde pentru deliberări, ci ascunzându-și după niște mape capetele își șopteau cap în cap și fumau (publicul de asemenea) și iată că președintele anunță singur: „Ridicați-vă! Vine juriul!”. Toți s-au ridicat, afară de Aaron Gurevici, el era un om foarte gras și greoi. Kramskoi anunță: „Pentru cele dovedite cu date precise și neîndoielnice despre furtul a 5 fețe de pernă din averea statului sovietic, în valoare de 50 ruble aur asigurat de tezaurul Băncii Populare Socialiste Sovietice, acuzatul este condamnat la 10 ani închisoare în lagărele de muncă silnică, fără scăzământul celor 48 de ore preventiv și cu adăugarea celor 10 ani de închisoare pe care îi are deja pentru crimele anterioare; în total acuzatul trebuie să ispășească 20 de ani de condamnare, fără drept de apel și, în general, definitiv și fără întoarcere”.

Atunci se ridică acuzatul și declară că el s-a judecat mai mult de 10 ori și totdeauna lui i s-a dat ultimul cuvânt, dar acum nu s-a procedat așa. Bucătarul-procuror imediat sare și spune că procedura nu s-a terminat, că porțiile nu sunt complete la bucătărie; publicul strigă: „Asta e adevărat, porțiile nu sunt complete!”, președintele bate în masă în loc de clopoțel și amenință că va curăți sala și, reinstaurând liniștea, anunță că procedura e legală, că mai ales sunt juste declarațiile respectabilului tov. martor, om știutor de carte și cult; publicul strigă „Just!”, iar alții „Ce e just, d-le, a venit aici să ne povestească nouă despre pisici, să ne învețe?”.

Eu pur și simplu m-am speriat: n-o să mă dea oare în judecată pentru blestematele alea de pisici cu labe catifelate.

Acuzatul face încă o declarație, că de ce lui nu i s-au socotit cele 48 de ore arest preventiv, că acestea trebuiesc scăzute din cei 20 de ani de condamnare, că ăsta e dreptul lui: „Eu m-am judecat și în capitale și în vremurile trecute și în tribunalele supreme, când judecătorii erau în caftane roșii”.

Șeful lagărului, care făcea parte din public, s-a ridicat atunci și a început să se exprime în așa fel și să amenințe cu izolatorul-carceră și pe

juriu și pe public, încât toți au fugit grămadă din sală și judecata s-a terminat.

Iar pe acuzat l-au adus a doua zi la mine la magazie, a predat omul lucrurile, i-am dat tot ce era mai rupt în schimb și l-au trimis în Siberia, în lagărele de muncă silnică pentru 20 ani (după ce stătuse deja la noi 10 ani) pentru 5 fețe de pernă, estimate de juriu la 50 de ruble și care după actele de cumpărare (facturi) costau, în total, 2 ruble și 50 copeici.

Anexa 2

PENTILEICI⁴³

Pentileici era un bătrân de 90 ani, dintre țăranii orășeni, adică un țăran dintre cei mai obișnuiți, dar care trăise toată viața sa în suburbia unui mare oraș unde avea o mică gospodărie - o grădină de zarzavat și un petec de livadă.

Pe când era un bătrânel de vreo 80 ani, a fost condamnat la 25 ani detenție în coloniile de muncă și corecție și e foarte interesant pentru ce anume.

Acest Pentileici, cel mai simpatic și nevinovat bătrânel, un om foarte bun la suflet, care toată viața lui a muncit pentru a-și pune copiii pe picioare, venea deseori pe la mine să mai stăm de vorbă pentru că acum, spunea dânsul, „M-am obișnuit cu anturajul boieresc, toată viața am trăit la oraș între boieri și, deși sunt țăran neaoș, totuși niciodată n-am tins spre burghezie ci mi-am cunoscut lungul nasului.

Iată însă că fiul meu este un șofer de primă clasă, a servit la conți și prinți, a umblat cu ei prin străinătate și la nu știu care curse a câștigat chiar o tabacheră de argint cu niște cuvinte străine gravate pe ea. Acum însă lucra pe o mașină de cărat gunoi și era chiar mai bine, căci se putea câștiga și pe delături transportând ceva mobilă sau niscai boarfe. Și iată că se apropie el odată cu mașina de o răscruce, milițianul îi dă liber, el care vasăzică virează și, deodată, nu știu ce cuconiță apare drept în fața roților! Ei și atunci Vasea al meu, șofer experimentat, încalecă trotuarul cu două roți, iar domnișoara nici măcar n-a observat cărui pericol fusese supusă din cauza unei astfel de neglijențe sau neatentei din partea ei.

⁴³ *Ibidem*, ff. 224-228.

Milițianul însă, câinele, a fluierat. Vasea a oprit: „Ce vrei de la mine, mă curcane, nu tu mi-ai arătat liber și m-ai făcut apoi să încălec trotuarul, pentru că n-aveam altă ieșire?”

„Dar tu știi pe cine era cât pe-aici să strivești? Pe președinta Comitetului Executiv!”

„Da D-zeu să știe ce mai e și asta: Comitet Executiv”.

„Ei bine, pentru faptul că ai încălecat trotuarul îți fac acte de dare în judecată!”

„Dar d-ta știi, Nicola Vasilievici, continuă să povestească bătrânul, ce e ăla curcan?”

Eu, desigur, nu știam.

„Iată, spre pildă, o dră merge pe stradă, întreabă pe trecător: *Spuneți-mi vă rog unde e str. Libertății?* și i se spune: *Întreabă mata pe curcanul de colo.* Ei iată, se apropie ea de milițian și zice: *Tov. curcan, spuneți-mi vă rog unde e str. Libertății? Str. Libertății, unde este asta, explică el, iar pentru faptul că m-ați numit curcan - trei ruble amendă. ăsta e un cuvânt jignitor (de ocară) pentru noi!*

Ei bine, femeia scoate din poșetă 10 ruble și le dă milițianului. Iar acesta, căutându-se prin buzunare, spune: *N-am să dau restul șapte ruble.*

Atunci dra îi răspunde: „Ei, dracu să te ia, îți mai spun de două ori curcan, asta face 6 ruble, iar pentru restul de o rublă, câine!”

„Ei, să mergem mai departe, dragul meu Nicola”, continuă bătrânul. „Primește vasăzică Vasea al meu, șofer internațional, citația pentru judecată. Ne ducem și eu cu fratele meu, care era mai mare ca și mine și nu știu ce o fi căutat să meargă și el după mine, spre nenorocirea lui. Mergem noi la tribunal, așa zis popular. Acolo, la tribunal, popor că n-aveai să arunci o nucă. Așteptăm noi nițel și deodată un tinerel strigă: „Ridicați-vă, vine curtea!”. Și deodată văd eu cine este președintele. Mitea, parșivul de fecior al vecinului meu, care îmi fura în fiecare toamnă prunele din grădină. Ei bine, nu e rușinos să judece el pe fiul meu, care a colindat toată lumea cu conții și părinții și a câștigat și o tabacheră de argint.

Ei, nemaiputând să mă abțin, îi strig: „Mitea, derbedeule, nu ți-e rușine să judeci pe fiul meu, un șofer așa de vestit, că tu n-ai merita nici să-i speli mașina”.

Vai, ce s-a început atunci: Mitea, înfuriat, bătea cu pumnul în masă, iar eu strigam: „Prune știi să furi, dar altceva nimic nu știi!” Atunci

au sărit niște vagabonzi, ne-au luat pe sus, pe mine și pe fratele meu, și ne-au scos afară din tribunal și pe loc au încheiat proces-verbal, cum că, chipurile, am jignit o persoană oficială și am călcat procedura judecătii. Ne-am așezat lângă gard afară, înjurând în tot felul o astfel de întâmplare neplăcută.

Am vrut apoi să mâncăm, între altele fie spus, la noi nu se mai spune *a înfuleca* sau *a hali*, ci obligatoriu *a mânca* și am mers noi într-o bodegă, am cerut câte un pocal de vin roșu (acum, Nicola Vasilievici, nu se spune *pahar* ci neapărat *pocal*) și vedem noi pe tejghea sau, cum se spune pe orașenește, la bar niște ficați cu ceva sos cenușiu pe farfurie. Ei bine, cerurăm noi câte o jumătate de porție, mâncarăm și deodată ne-a apucat o durere de burtă la vreo 10 minute după ce am mâncat ficiații ăia.

Ei, ce să faci acum, unde să mergi. Am ieșit afară și direct lângă gard ne-am așezat. Ședem noi vasăzică acolo și ne ușurăm după ficiații ăia la care ne-am lăcomit în bodegă... Trebuie să-ți spun că bodegile astea se cheamă la noi *mașina statului*, dar ce fel de mașină o fi asta nimeni nu știe. Înainte le spuneam așa armăsarilor de la stația de montă a statului, pentru că am dus eu odată iapa, nu era prea bună săraca la nimic, o înhămau copiii la săniuțe - și vrând să am un mânz de prăsilă mă sfătuiește pe mine doctorul veterinar: „Iapa ta nu face de armăsarul nostru voinic, ăsta e o mașină uriașă, o să-ți strivească iapa, du-o mai bine la un armăsar țărănesc”. Și iată cum de atunci numeam armăsarul *mașina statului*, dar numai că asta cu alt înțeles...

... Și deodată milițianul: „Dar ce faceți voi acolo măi?”. „Dar nu vezi, cap prost, ne c...m, am mâncat până a dat din noi ficiații, blestemați să fie împreună cu mașina statului!”

Și ce dracu de mașină o fi asta nimeni nu știe, dar toți vorbesc că acuma în tot locul e mașina statului (aparatură de stat). Asta așa și este numai că în felul cum vorbea doftorul veterinar despre mașina armăsărească.

Dar milițianul zice: „Dar voi știți unde ați găsit să vă aranjați? ăsta e B-dul Lenin, cel mai sfânt respectat în oraș. Dați-mi legitimațiile și vă întocmesc proces-verbal de jignire a memoriei sfinte a marelui om”. Iar noi îi răspundem, destul de imprudent: „Dar noi ne p...m și pe marele om al tău și pe memoria lui”.

Ei și atunci s-a început o adevărată comedie, a fluierat milițianul nostru, a bătut în ferestruică și întreabă: „Cine e la noi în casă martor de

serviciu astăzi?”. Se arată un pui de jidan prăpădit: „Eu, chipurile, sunt martor, numai că eu n-am văzut nimic”. „Cum nu vezi, privește ce-au făcut cetățenii ăștia inconștienți, îi înaintez tribunalului popular și fără cercetare preliminară, având în vedere gravitatea crimei. Semnează martor și uite, privește ce murdărie au făcut aici!”.

Ei bine, ovreiașul a semnat iar pe noi ne-au dus la tribunal. Din nou Mitea, puiul de cățea, stă în jilțul președințial. „Pe Vasea al meu l-ai condamnat la amendă, ei, dracu să te ia, judecă-ne acum și pe noi”.

Și imediat o muierușcă nepieptănată, înainte era băieșiță la secția bărbați, ei și pentru alte treburi asemenea..., cum își spun, se repede asta la noi ca o cățea turbată și dă-i cu melița: „jignirea proletariatului”, „fasciști trădători” și tot așa, fără nicio noimă, a pălăvrăgit vrute și nevrute că noi nici măcar n-am putut înțelege. Publicul o aprobă, bate din palme, taman ca la circ, când aplaudă pe clovnii care ies cu cățeii dresați sau cu elefanții.

După târfa asta destrăbălată se ridică un omuleț jerpelit, noi îl știam de la crâșma babei Kuka, care avea prăvălie lângă noi. Dar jerpelitul era scribălău la sectorul de poliție, un astfel de bețiv că de dimineață lua în gură. Pentru un pol fabrica buletine false, iar jidanilor le dădea acte pentru rămânerea în capitală, dar asta deja pentru sume uriașe.

Și iată acum acest bețiv care își bea și pălăria, acest golan, a devenit procuror și cum începe dă-i cu legile și articolele, dă-i cu pedeapsa maximă (care se cheamă acum supremă). Așa că noi, deși nu înțelegeam nimic, simțeam totuși că ăsta e sfârșitul nostru, că dacă nu ne omoară, tot ne condamnă pentru o veșnicie. A sâsâit el acolo mai mult de un ceas, că și judecătorii moțăiau, iar publicul se răspândise, că a făcut o plictiseală de nesuportat. Iar când a terminat de strâmbat nimeni nu i-a spus nimic drept răspuns, pentru că noi aveam un avocat din oficiu de la mașina statului, de la guvern deci, tot în felul mașinii armăsărești. A vorbit apoi un flăcăiaș, probabil din Komsomol, a tocat, a stropit cu scuipat și din nou nimeni nu-l asculta. Ei, ce să-ți spun, era un adevărat chin, dragul meu Nikolașa, atâta ne-am istorisit, niciodată în viață nu ne-am judecat și nici măcar la tribunal n-am fost, fir-ați voi blestemați să fiți, condamnați-ne mai repede, ce mai încoace încolo, pur și simplu eu și fratele meu ne ieșeam din minți.

Și iată că curtea se retrage pentru deliberări, stau ei undeva vreo 10 minute și din nou „Ridicați-vă, vine curtea!” și citește Mitea mizerabilul și

așa otrăvit se uită la mine că „cetățenii cutare și cutare, care au săvârșit crime neobișnuite împotriva moralei și cinstirii față de răposatul mare binefăcător al neamului omenesc de toate clasele și titlurile și luând în considerare vârsta lor înaintată și dorind a le da posibilitatea să-și îndrepte lunga lor viață criminală și să-și recunoască marile lor păcate în fața societății muncitorești-țărănești, a oamenilor cinstiți se condamnă la închisoare în coloniile de muncă și corecție pe 25 ani, cu confiscarea întregii averi, pierderea tuturor drepturilor și fără dreptul de *castație*”. După aceea ne-au explicat că această „castație” e ceva în felul că mai departe n-are cine să ne judece cazul nostru.

Dar dracu să vă ia, ce să ne mai judecăm, mai bine eliberați-ne sufletele să se pocăiască.

Și iată, dragul meu Nikolașa Vasilici, stau eu aici deja al doilea deceniu și nu știu nimic nici despre Vasea al meu, vestitul șofer care a fost cu conții și prinții în străinătate și a câștigat o tabacheră de argint cu incrustații străine, nici despre fratele meu nu știu nimic și el era mai mare ca mine de ani.

Și a început să plângă bietul bătrân Pentileici și mi s-a făcut așa milă de el.

Era un bătrân uimitor de înțelept, un simplu om rus, cu o inimă mare, cu o minte mare și mie așa de mult îmi plăcea să petrec cu el vremea, ascultând poveștile lui...

Georg HERBSTTRITT

**Fuga din România în perioada 1968-1989.
O privire în dosarele Securității
și examinări comparative cu situația din RDG**

**Flight from Romania during 1968-1989.
A look into Securitate Files and Examination's in comparison with the
Situation in the GDR**

This study aims to shed light on the similarities between Romania and GDR regarding the case of those citizens who chose to leave the country between 1968 and 1989. The sources used in order to carry out this research consist of documents from the Securitate archives and those of the Romanian Communist Party.

Among similarities, the findings of this research reveal that in the '70s and the '80s in both countries a large number of citizens tried to leave the country and to go to the West. For that reason, the borders, especially the Western ones, were well secured.

It is important to take into account the period between 1967 and 1969 when Romanian citizens were allowed –to some extend- to travel abroad, but they took this for granted and most of them never returned. This was a warning signal for the Communist authorities which banned traveling abroad later on and made the Securitate to take measures in order to stop fugitives. These measures were similar to those taken by Stasi in GDR. Both Stasi and the Securitate paid attention to the phenomenon of leaving the country by citizens, many of them trying to leave illegal, being called fugitives: they made statistics and reports which provided information about their reasons and methods to go abroad and their social profile. Nevertheless, people tried to leave over and over again, very often risking their lives.

Etichete: Stasi, Securitate, RDG, Partidul Comunist Român, fugari, trecerea frontierei

Keywords: Stasi, the Securitate, GDR, Romanian Communist Party, fugitives, crossing borders

Introducere

Câtă vreme a existat RDG, mulți dintre locuitorii săi au încercat să părăsească această țară. În ultimele decenii s-a cercetat, s-a scris și s-a relatat mult despre aceasta. Cum au stat însă lucrurile în celelalte țări socialiste? A fost și acolo la fel de răspândită dorința de a părăsi propria țară pentru a pleca în Occident? Și, dacă da, cum a reacționat respectiva

putere de stat? Despre aceasta se știe comparativ, mai puțin. Studiul de față cercetează aceste chestiuni cu referire la România. Se sprijină îndeosebi pe documente din arhiva Securității, poliția secretă română, punctual și pe documente ale Partidului Comunist Român¹. Prin aceasta, punem în lumină în primul rând perspectiva aparatului puterii. Totodată, deoarece unele întrebări rămân în continuare deschise, dorim să dăm un impuls pentru realizarea unor cercetări mai cuprinzătoare și a unor comparații internaționale. În cele ce urmează nu va fi luat în considerare cazul special al „răscumpărării” germanilor din România, deoarece despre acesta dispunem între timp de cunoștințe aprofundate².

Deja prima examinare a documentelor de arhivă corespunzătoare arată că în anii '70 și '80 conducerea română s-a văzut confruntată cu aceeași problemă ca și cea din RDG: și cetățenii români au încercat, în număr mare, să fugă din țara lor și să ducă în Vest o viață mai bună. Măsurile românești de securizare a granițelor au constituit reacția față de disponibilitatea de a fugi manifestată de populația autohtonă. Din această perspectivă, faptul că și câțiva cetățeni ai RDG au încercat să treacă peste această graniță a reprezentat un efect secundar. Altfel stăteau lucrurile, de pildă, în Ungaria, unde o proporție considerabilă a transfugilor care fuseseră prinși acolo la graniță provenea din RDG. În perioada 1962-1989, circa 800 de cetățeni ai RDG au încercat, în total, să fugă în vest prin România. Aproape fiecare al treilea a reușit, în vreme ce două treimi din transfugii din RDG au eșuat³.

Granița română spre Iugoslavia era bine supravegheată. E drept că nu existau dispozitive de tragere cu declanșare automată, ca la granița dintre RDG și RFG, că existau mai puține poziții fortificate și, totodată, nu existau terenuri minate (România a deminat din nou terenurile de la granița cu Iugoslavia încă din a doua jumătate a anilor '50, pe când RDG a

¹ Aici se cuvine să-i mulțumesc doamnei Liliana Iuga. În cadrul unei practici efectuate în primul trimestru al lui 2014, ea a participat activ la sortarea și valorificarea surselor pe care se sprijină acest studiu.

² Hannelore Baier, Ernst Meinhardt, *Cumpărarea libertății. Dr. Heinz-Günther Hüsck în interviuri cu Hannelore Baier și Ernst Meinhardt*, Sibiu, Editura Honterus, 2014. C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori: Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu, București, Editura Enciclopedică, 2011.

³ Calcule realizate de autor pe baza a numeroase documente ale Stasi.

început această acțiune la granița sa de vest abia cu circa treizeci de ani mai târziu)⁴. Cu toate acestea, și aici au existat turnuri de pază și grăniceri care au tras în fugari, au existat câini dresați să caute urme și sârme întinse aproape de sol pentru a împiedica mersul sau altele de semnalizare, iar pe drumurile de acces în localitățile de lângă graniță precum și în gări aveau loc controale ale persoanelor.

Scriitorul și publicistul William Totok e originar din comuna Comloșu Mare, din vestul județului Timiș, situată la o distanță de doar câțiva kilometri de granița iugoslavă, respectiv sârbească. Pe baza propriilor observații, el descrie situația la graniță în anii '70 și '80 după cum urmează:

„În zona de graniță, cu o lățime de peste 20 de kilometri, domnea un soi de stare excepțională neproclamată. Căile de circulație, gările, autobuzele, camioanele erau controlate, soldații înarmați și patrulele cu câini făceau parte din imaginea străzii. Adesea se ajungea în plin spațiu public la intervenții abuzive, brutale și sadice, împotriva unor persoane străine de localitate. Aceasta trebuia să servească și pentru intimidarea eventualilor făptași imitatori”⁵. Pe de altă parte, de la începutul anilor '70, printre particularitățile acestei zone se număra „micul trafic de frontieră”:

⁴ Deminarea terenurilor din România s-a realizat după ce au fost suprimate tensiunile dușmănoase dintre statele blocului estic și Iugoslavia lui Tito, vezi Brîndușa Armanca, *Frontieriștii. Istoria recentă în mass-media*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Curtea Veche, 2011, p. 18. Cum trebuia să funcționeze activitatea informativă a trupelor grănicerești a fost reglementat prin „Directiva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Populare Române despre munca organelor de informații grănicerești cu agentura. Nr. 70 din 15 martie 1954” și textul aparținător „Instrucțiuni cu privire la munca informativă a organelor informative grănicerești”, publicate în: Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu (ed.): „Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987), București, Editura Nemira, 2007, pp. 329-345, 369-383. În prima jumătate a anilor '50, Iugoslavia a adăpostit emigranți politici din România, care au publicat acolo, începând cu 1953, vreme de circa doi ani, revista „Luptătorul. Organ al Asociației emigranților politici din România în Iugoslavia”; vezi Vasile C. Dumitrescu, Victor Frunză, *Relații româno-iugoslave în anii '50 văzute din unghi iugoslav*, în: „Alergătorul de la Marathon” 3(1987), pp. 200-214.

⁵ William Totok, *Minderheiten und Securitate*, în: *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* 23(2011)1-2, pp. 77-110, aici p.109.

locuitorii comunelor din apropierea graniței puteau obține pașapoarte cu care aveau voie să călătorească de mai multe ori pe an în comunele de frontieră din partea iugoslavă. Ce-i drept, nu toți locuitorii din zona de graniță primeau acest pașaport.⁶ Firește, pentru cetățenii din RDG nu a existat „micul trafic de frontieră” la granița vestică. O asemenea gaură în zid ar fi fost de neimaginat.

Colega lui Totok, scriitoarea Herta Müller, a crescut în satul bănățean Nițhidorf, la distanță de graniță, iar apoi, până la emigrarea din 1987, a locuit la Timișoara. Într-o convorbire mai lungă cu publicista Angelika Klammer, deținătoarea premiului Nobel pentru literatură își împărtășește gândurile și constatările: „Nimeni nu cunoaște numărul celor morți în timpul fugii peste graniță. Sunt mii, dar despre acest subiect nu se vorbește nici acum în România. [...] Însă în mizerie, fuga devenise obsesie. Toată lumea cunoștea întâmplări înfiorătoare despre cei morți în timpul fugii. O încercare de fugă înseamnă două treimi sinucidere, așa se spunea, iar apoi lumea o făcea. Oamenii erau distruși, moartea nu îi înspăimânta. Această viață ruınată sau niciuna, celui ce fugea îi era indiferent. Cu excepția sărăciei, dorința de a fugi reprezenta a doua cea mai cuprinzătoare însușire comună din țară. Oamenii erau literalmente bolnavi de fugă”⁷.

La 25 de ani după sfârșitul guvernării lui Ceaușescu, regimul grăniceresc românesc e încă prea puțin studiat. În vreme ce evenimentelor de la granița intergermană (dintre cele două state germane) și de la zidul berlinez li s-a acordat multă atenție, atât înainte de 1989, cât și după aceea, aceasta nu este valabil și pentru granițele românești. Desigur, divizarea Germaniei a fost deosebit de severă, deoarece granița trecea prin mijlocul unei țări și, în Berlin, al unui oraș și de aceea căderea zidului de la Berlin în 1989 a devenit simbolul revoluției din 1989-90. Granițelor externe ale României nu li s-a acordat o asemenea

⁶ Pentru aceasta, vezi amintirea evocată de Elisabeth Taugner, originară tot din Comloșu Mare, în: Johann Steiner, Doina Magheți (eds.), *Die Gräber schweigen. Berichte von der blutigsten Grenze Europas*, vol. 2, Troisdorf, Editura Gilde & Köster 2010, p. 269.

⁷ Herta Müller, *Mein Vaterland war ein Apfelkern*, Berlin, Editura Hanser, pp. 131-132.

atenție extraordinară. Dar acesta nu este singurul motiv pentru care până în prezent lipsesc cercetări temeinice privitoare la nedreptățile petrecute la graniță. Și continuitatea elitelor după 1989 și câțiva alți factori au împiedicat o privire critică asupra trecutului.

Până acum doar câțiva jurnaliști și realizatori de filme izolați au abordat tema sorții fugarilor la granița de vest a României și au amintit victimele care au murit⁸.

În plus, Doina Magheți și Johann Steiner, ziariști originari din Banat, au adunat și publicat mărturii de epocă. Îndeosebi membrii minorității germane din România s-au arătat gata să le relateze despre încercările lor, reușite sau eșuate, de a trece granița.⁹ De asemenea, Magheți și Steiner oferă o trecere în revistă asupra publicațiilor de până acum din Germania și România și descriu în acest mod câteva trăsături caracteristice ale regimului de la granițele românești. Potrivit prezentării lor, la granița de vest a României au reușit mai multe încercări de a fugi decât la granița intergermană, dar, probabil, au și murit mai mulți

⁸ Brîndușa Armanca, *op. cit.* Vreme de mai mulți ani, Armanca a condus studiul regional de la Timișoara al Televiziunii Române. Ca reporter de televiziune a produs în 1998 filmul „Frontiera de sticlă”, portretul unui fugar, iar în 2000 filmul documentar „Li se spunea frontieriștii” (*ibidem*, pp. 8, 110). În cartea ei, prezintă rezultate ale cercetărilor proprii și publică mai multe discuții cu fugari, ca mărturii ale perioadei respective. Într-un capitol aparte, (pp. 141-170), ea amintește câțiva jurnaliști români care, prin cercetările și articolele lor, au atras atenția asupra sorții fugarilor – îndeosebi în cadrul unei serii de articole publicate, în mai și iunie 2005, în cotidianul „Jurnalul Național”. Scurt-metrajul „Apele tac”, realizat de Anca Miruna Lăzărescu, despre o fugă peste Dunăre, a atras multă atenție la premiera de la Berlinala din 2011.

⁹ Johann Steiner, Doina Magheți, *Die Gräber schweigen, op. cit.*, 2008 (vol. 1), 2010 (vol. 2). În volumul 1 a fost introdusă broșura, publicată anterior de Doina Magheți în patru limbi (română, sârbă, germană, maghiară): *Granița. Granica. Die Grenze. A határ*, Timișoara, Editura Marineasa, 2007. Introducerea la volumul 2 cuprinde o perspectivă asupra mai multor romane și amintirile unor persoane care s-au ocupat de subiectul fugii din România și continuă schița privirii de ansamblu începută în Introducerea la volumul 1. O traducere în română a primului volum a fost publicată la Iași, de Editura Polirom, sub titlul *Mormintele tac. Relatări de la cea mai sângeroasă graniță a Europei*. Autorul nu are cunoștință în ce măsură a fost cercetată perspectiva minorității maghiare din România asupra acestei tematici.

oameni. Totuși nu există informații sigure despre aceasta. De altfel, potrivit lui Magheți și Steiner, ofițerii din trupele grănicerești împărtășesc până în prezent opinia că utilizarea armelor de foc la graniță ar fi fost îndreptățită și că fiecare foc ar fi fost justificat¹⁰.

În cadrul cercetărilor sale, jurnalista timișoreană, Brîndușa Armanca, a primit de la comisarul pentru refugiați al ONU informația că între 1969 și 1989 peste 100.000 de cetățeni români ar fi cerut azil politic în țări vestice, din care 50.000 numai în 1989¹¹. Aceste cifre trebuie interpretate, dar atestă în principiu o disponibilitate larg răspândită printre cetățenii români de a-și părăsi țara¹². Sub acest aspect, situația din România era similară cu cea din R.D.G., unde între 1969 și 1988 110.000 de oameni au părăsit țara fără aprobarea autorităților, adică au fugit din

¹⁰ Johann Steiner, Doina Magheți, *op. cit.*, vol. 1, pp. 14, 22; vol. 2, p. 14. Prin amenințări și avantaje, grănicerii erau stimulați să-i vâneze pe fugari.

¹¹ Brîndușa Armanca, *op. cit.*, pp. 5, 17-18.

¹² Din cei aproape 50.000 de fugari din 1989, circa 27.000 au cerut azil în Ungaria, care, prin urmare, era deja considerată țară vestică (*ibidem*, pp. 17-18). Această mișcare de fugă din anul 1989 trebuie privită pe fundalul relațiilor încordate româno-ungare și a deschiderii ferme a Ungariei spre Vest și în această privință reprezintă o ciudățenie. Pentru cea mai multă vreme, Ungaria nu a reprezentat o destinație pentru fugarii din România. Statistica nu ne informează dacă oamenii au fugit peste graniță sau dacă nu s-au mai întors din călătoriile care fuseseră aprobate. În statistică nu sunt cuprinși germani din România, deoarece ei au fost primiți fără cerere de azil în Republica Federală Germania. Statistica nu a cuprins numărul, probabil foarte ridicat, de încercări eșuate de fugă. Armanca indică și cifre de fugari din surse ONU, care fuseseră publicate încă în 1986 în publicația belgrădeană „Večernje Novosti”: potrivit acestora, în 1984, 2.686 de fugari din Europa de Est au solicitat azil în Iugoslavia, din care 1.212 români; în 1985, au fost 1.946 de fugari, din care 1.126 de români (*ibidem*, pp. 33-34). În noiembrie 1984, un diplomat ungar acreditat la Belgrad a relatat colegilor săi din RDG o convorbire pe care tocmai o avusese cu Živojin Bulat, șeful Comisariatului ONU pentru problemele refugiaților din Iugoslavia. Potrivit acestuia, Bulat indicase că, din ianuarie până în august 1984, s-ar fi adresat instituției sale 2.642 de cetățeni din țări socialiste europene (adică s-au prezentat ca fugari), din care 1.408 din România și 1.031 din Cehoslovacia. Pentru circa 1.000 dintre ei fusese găsită o țară care să-i primească, între care Australia (263), RFG (197), SUA (183), Suedia (56), Canada (50) și Italia (14); BStU [Bundesbeauftragter für Stasi-Unterlagen], MfS [Ministerium für Staatssicherheit], Abt. X, 2231, ff. 67-68.

RDG.

Cu toate acestea – din perspectiva Ministerului Securității Statului (MSS) [Ministerium für Staatssicherheit] din RDG (Stasi) – situația unei țări divizate, numeroasele legături de rudenie și de prietenie între oameni din ambele state germane și numărul mare de cereri ale unor cetățeni din RDG de a se muta în RFG au agravat problema în RDG. Oricum, în perioada 1969-1988 circa 260.000 de cetățeni ai RDG s-au mutat în RFG cu o aprobare oficială. E mai puțin cunoscut că între 1970 și 1988 circa 33.000 de cetățeni ai RFG s-au mutat în RDG.

Apoi, în 1989 au sosit în RFG mult mai mulți cetățeni din RDG: în acel an, circa 242.000 de cetățeni ai RDG au mers în vest ca fugari, aproximativ 102.000 de cetățeni RDG s-au mutat în RFG având aprobarea autorităților din RDG¹³.

Libertate de călătorie?

Un experiment pe termen scurt: 1967 – 1969

Dragoș Petrescu, istoric și specialist în științele politice din București, caracterizează anii 1967 până în 1969 ca „perioada așteptărilor ce cresc”. De la mijlocul anilor '60, situația economică a populației s-a ameliorat treptat, iar climatul social și politic a devenit ceva mai liberal. Regimul a sprijinit și organizarea timpului liber, a încurajat efectuarea de călătorii în concediu (mai întâi în țară) și a creat infrastructura corespunzătoare, a tipărit ghiduri și hărți, precum și altele. În august 1968, România a început producția proprie de automobile și astfel mobilitatea populației a crescut. În această fază, scrie Petrescu, în 1967, regimul Ceaușescu a folosit prilejul proclamării de către ONU a „Anului

¹³ Hartmut Wendt, *Die deutsch-deutschen Wanderungen - Bilanz einer 40jährigen Geschichte von Flucht und Ausreise*, în: *Deutschland Archiv* 24(1991)4, pp. 386-395, aici 388, 390. Wendt se sprijină pe studierea unor date din RFG, din anii '70 și '80. Dimpotrivă, din diverse statistici ale MSS (MfS) se poate calcula pentru perioada 1976-1988 un număr de mai puțin de 20.000 de fugari din RDG (inclusiv cei care nu s-au întors din călătorii aprobate în Vest, dar fără pensionari), vezi pentru aceasta Bernd Eisenfeld, *Die Zentrale Koordinierungsgruppe: Bekämpfung von Flucht und Übersiedlung*, Berlin, BStU, 1995, p. 49. Nu se poate ști de ce statistica MSS (MfS) indică evident mai puțini fugari decât Wendt. Este posibil ca la bază să fie o înțelegere diferită a ce înseamnă „fugă”.

internațional al turismului” pentru a deschide mai larg granițele în ambele direcții: România s-a prezentat ca destinație pentru turiștii occidentali, dar și-a făcut granițele mai permeabile și pentru propria populație. A vrut să se prezinte astfel ca o țară independentă și deschisă față de lume.¹⁴

Cu toate acestea, spre sfârșitul anilor '60, conducerea românească a făcut experimentul de a aproba călătoria în Occident pentru mai mulți cetățeni decât până atunci. Astfel, Oficiul Național de Turism a oferit scurte călătorii în Austria și Turcia.

Tabelul 1:
Călătorii ale cetățenilor români în țările occidentale („capitaliste”) 1966-1969
(număr de călători)

An	În interes de serviciu	În vizită la rude și prieteni	Turiști	Total călători în Occident	Din care persoane rămase în țări capitaliste
1966	28 302	4 056	667	33 025	n.a.
1967	32 912	8 064	2 700	43 676	186 (= 0,4%)
1968	27 224	24 976	12 884	65 084	644 (= 0,9%)
ianuarie- martie 1969	2 974	3 262	2 585	8 821	239 (= 2,5%)
1969	17 346	40 418	16 485	74 249	1 393 (= 1,9%)

În primăvara lui 1969 autoritățile siguranței publice au înregistrat că proporția celor care nu se întorceau dintr-o călătorie în Vest creștea continuu¹⁵. Mai ales cei care au călătorit în timpul concediului au rămas în

¹⁴ Dragoș Petrescu, *Closely Watched Tourism: The Securitate as Warden of Transnational Encounters, 1967-9*, în: „Journal of Contemporary History” 50(2015)2, pp. 337-353, aici 339-344.

¹⁵ Aceste cifre și următoarele sunt reunite în rapoartele pe care Secretariatul CC al PCR le-a prezentat la ședințele din 8.4. și 11.11.1969 (vezi nota următoare): „Notă privind situația rămânerilor în străinătate a unor cetățeni români în cursul anului 1968 și trimestrul I/1969”, publicat în: Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: *Istoria Comunismului din România, vol. II:*

Vest. Luând în considerare această tendință, conducerea politică a privit-o cu prea puțină dezagajare. De aceea, Secretariatul Comitetului Central (CC) al Partidului Comunist Român (PCR) a pus tema „cetățenilor români rămași în străinătate” la primul punct al ordinii de zi a ședinței sale din 8 aprilie 1969, iar la 11 noiembrie 1969 a reapărut pe ordinea de zi¹⁶.

Sub îndrumarea lui Nicolae Ceaușescu, conducerea superioară a discutat cauzele și consecințele acestei evoluții și a decis contramăsuri. Printre acestea se număra cerința adresată Securității și Ministerului de Interne de a verifica, încă și mai temeinic, cetățenii care solicitau vize pentru călătorii în Vest, pentru a stabili cu certitudine dacă aveau intenții de a rămâne în străinătate. Și Ion Iliescu, mai târziu șef al statului, care a participat la consfătuire, s-a pronunțat pentru o selecție mai riguroasă la acordarea vizelor de călătorie în Vest¹⁷. Printre alte hotărâri s-a numărat diminuarea fondului de valută destinat turismului, astfel încât să poată fi oferite mai puține călătorii pentru cei aflați în concediu, o propagandă mai intensă în mass-media, care, pe de-o parte, să facă apel la patriotism și dragoste de patrie și, pe de altă parte, să prezinte în culori cât mai sumbre viața în capitalism, o mai bună supraveghere a grupurilor de turiști câtă vreme se află în străinătate și, de asemenea, cerința adresată

Documente Nicolae Ceaușescu (1965-1971). Editori: Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, Iași, Editura Polirom, 2012, pp. 522-529, precum și: „Informare privind rămânerea în străinătate a unor cetățeni români în perioada 1 ianuarie - 30 septembrie 1969”, în: ANR [Arhivele Naționale ale României], fond CC al PCR, Secție Cancelarie, dosar nr. 137/1969, ff. 69-77; îi mulțumesc lui Hannelore Baier care mi-a pus la dispoziție copia dosarului nr. 137/1969. În afară de aceasta: Comisia pentru problemele de pașapoarte și vize de pe lângă Consiliul de Miniștri: „Informare cu privire la activitatea de pașapoarte și vize pe anul 1969”, publicat în: Comisia Prezidențială, *Istoria Comunismului...*, vol. II, pp. 549-557; câteva dintre persoanele rămase în străinătate au plecat în Occident prin Cehoslovacia și Iugoslavia. Din cei 1.393 cetățeni români rămași în străinătate în 1969, 89 s-au întors totuși în același an, iar alți 525 au solicitat prelungirea vizei, pentru a-și asigura, în cazul dat, întoarcerea, (*ibidem*, pp. 551, 557).

¹⁶ Partidul Comunist Român, Comitetul Central: Protocol nr. 7 al ședinței Secretariatului din ziua de 8 aprilie 1969; publicat în: Comisia Prezidențială, *Istoria Comunismului...*, vol. II, *op. cit.*, pp. 529-541; precum și PCR, CC, Protocol nr. 20 al ședinței Secretariatului din ziua de 11 noiembrie 1969, (ANR, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 137/1969, ff. 2-5, 22-29).

¹⁷ Protocol nr. 7 (ca în nota 16), p. 535.

diplomaților români din străinătate de a-i aborda pe fugari și a-i convinge să se întoarcă.

Datele prezentate conducerii politice arătau că între persoanele rămase în străinătate erau foarte multe „cadre calificate, superioare și medii” și muncitori. Tocmai de aceea Nicolae Ceaușescu a cerut ca rămânerea în străinătate să fie prezentată de propagandă ca „o trădare a țării”¹⁸. Cu această exprimare el era în concordanță cu limbajul oficial în uz în RDG.

Numai ministrul de Interne Cornel Onescu a pledat pentru un mod mai relaxat de a privi lucrurile. Onescu a pornit de la ideea că multe persoane care nu s-au întors vor doar să lucreze câțiva ani în străinătate, să câștige bani și, poate, să-și cumpere un automobil, iar apoi se vor întoarce bucuroase. El a propus ca România să urmeze exemplul Iugoslaviei sau al Ungariei, care acordaseră cetățenilor lor această posibilitate. Procedând astfel, România ar profita în mai multe feluri: cadrele de specialitate nu ar fi pierdute pentru România pentru multă vreme, ele ar reveni chiar cu cunoștințe și experiențe suplimentare și, între timp, fiecare ar trimite acasă lunar mai multe sute de mărci vest-germane¹⁹. Dar Nicolae Ceaușescu și alți membri ai Secretariatului s-au pronunțat împotriva acestei idei. Ei se temeau că așa ceva ar stimula dorința de emigrare, în loc să o stăvilească²⁰.

La ședințele Secretariatului a luat parte și șeful Securității, Ion Stănescu. El s-a îngrijit ca poliția secretă să realizeze partea sa din aplicarea măsurilor restrictive hotărâte. În acest context, este interesant de parcurs revista „Securitatea”, o publicație trimestrială a Securității, „strict secretă”, pentru uz intern²¹. Revista trata probleme teoretice și practice ale activității poliției secrete și serviciilor secrete. Ea servea unor scopuri de informare, instructaj și îndoctrinare, oferea schimburi de experiență și chiar divertisment. Pe cât posibil, se orienta după exemplul neîndrăgitului aliat moscovit: KGB-ul dispunea încă din 1959 de o asemenea revistă bilunară internă, similar orientată, strict secretă, „KGB

¹⁸ Protocol nr. 20 (ca în nota 16), f. 22.

¹⁹ Protocol nr. 7 (ca în nota 16), p. 536; Protocol nr. 20 (ca în nota 16), ff. 25-26.

²⁰ *Ibidem*, ff. 27-28.

²¹ Revista „Securitatea” poate fi examinată pe internet la http://www.cnsas.ro/periodicul_securitatea.html (situație la 2.11.2015).

Sbornik” („Magazin KGB”)²². În MSS din RDG, dimpotrivă, nu a existat o asemenea publicație pentru angajați.

Mai multe articole din „Securitatea” tratează tema cetățenilor români rămași în străinătate. Începutul a fost făcut în primăvara lui 1970 de către colonelul Gheorghe Pele, șeful direcției Pașapoarte din Ministerul de Interne. Articolul său, intitulat *Salt calitativ în rezolvarea cererilor pentru călătorii în străinătate*, informa despre consecințele practice pentru organele de securitate pe care le aduceau cu sine hotărârile conducerii politice la cel mai înalt nivel și a făcut apel la Securitate și Miliție să adune cât mai multe informații despre cei care solicitau să călătorească în străinătate, pentru a recunoaște eventuale intenții de fugă. De fapt, în spate se afla pretenția de a citi gândurile oamenilor²³. Acest

²² Christopher Andrew, Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield. The Mitrokhin archive and the secret history of the KGB*, New York, Editura Basic Books (paperback edition), 2001, p. 7; Victor J. Yasmann, Vladislav M. Zubok, *The KGB Documents and the Soviet Collapse. A Preliminary Report*, Washington DC 1998, pp. 1-2, la <http://www.ucis.pitt.edu/nceeer/1998-813-15-Yasman.pdf> (situație la 2.11.2015).

²³ Gh[eorghe] Pele, *Salt calitativ în rezolvarea cererilor pentru călătorii în străinătate*, în: „Securitatea” (1970)2, pp. 43-48, mai ales 43-44, 46-47. Din 1970 până în 1974, Pele a condus Direcția pentru pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei” din cadrul Ministerului de Interne. Serviciul de pașapoarte coopera strâns cu Securitatea, dar structural nu îi era încorporat, după cum reiese din instrucțiunile comune ale Ministerului de Interne și Securității din 9.11.1968: Ministerul Afacerilor Interne, Consiliul Securității Statului: Instrucțiuni P.K. 002633 cu privire la sarcinile organelor Ministerului Afacerilor Interne și Consiliului Securității Statului, cu privire la soluționarea cererilor pe linie de pașapoarte, vize, străini și cetățenie; ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3626, vol. 4, ff. 115-129, aici 115, vezi la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_004%20ofila%20115-129.pdf (situație la 2.11.2015). În 1955, Pele a fost locțiitorul șefului Direcției de spionaj extern a Securității, în 1963-1966 adjunctul ministrului de externe român, iar în 1966-1969 ambasador în Austria, vezi C.N.S.A.S.: *Securitatea. Structuri - cadre, obiective și metode*, vol. 2, Florica Dobre (ccord.), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 196 și Gheorghe Crișan, *Piramida puterii. Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România*, vol. I, ed. a II-a, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 270. Alte articole care se ocupă (și) de cetățenii români rămași în străinătate se găsesc în: Securitatea (1970)4, pp. 4-9 (ca în nota 30); (1975)1, pp.

articol și câteva care au urmat ilustrează cum erau comunicate hotărârile politice lucrătorilor din serviciile secrete. Dacă urmărim articolele din „Securitatea” și alte surse, reiese că acordarea restrictivă a vizelor și coordonarea mai strânsă a instituțiilor implicate din administrație și aparatul de securitate și-au atins inițial scopul: în 1971 și 1972, numărul persoanelor rămase în străinătate s-a menținut aproximativ la nivelul din anii 1968-1969²⁴.

Însă în 1973 autoritățile numărau deja 2.658 de cetățeni români care nu s-au întors, iar în 1974 încă 1.948²⁵. Odată cu instalarea crizei economice, încă și mai mulți oameni au decis să plece. Astfel, în anul 1986, de pildă, 5.351 de cetățeni români nu s-au întors în țară din călătorii în Occident²⁶. Nici măsurile „Alfa” și „Atlas” luate de Securitate nu au

16-26 (ca în nota 29), (1976)3, pp. 3-7, (1981)1, pp. 27-34 (ca în nota 60), (1983)3, pp. 42-46.

²⁴ Articolele din „Securitatea” (1970)2, pp. 43, 47, (1970)4 (ca în nota 30), p. 9 și (1976)3, p. 3 consideră că numărul persoanelor rămase în străinătate a scăzut în urma măsurilor luate de autorități, însă nu prezintă cifre. O informare a Direcției de pașapoarte din 24.11.1972 dă pentru 1971 cifra de 864 de persoane rămase în străinătate. Iar pentru primele zece luni ale lui 1972, cifra de 490; pentru 1972, la acestea se adaugă un număr mai mare (cu trei cifre) de persoane care și-au prelungit șederea în străinătate, în parte cu acordul reprezentanțelor românești din străinătate, în parte fără, pentru o posibilă întoarcere la un moment ulterior. Nu se menționează câte călătorii în vest au fost efectuate în acest interval: Direcția pentru pașapoarte, 24.11.1972: Informare privind unele aspecte ale rămânerilor în străinătate; ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3630, vol. 8, Bl. 35-41, aici 36-37, vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/3630_008%20ofila%20035-041.pdf (situație la 2.11.2015).

²⁵ Direcția pentru pașapoarte, 1.7.1975: Program de măsuri; ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3633, vol. 2, ff. 81-89, aici 82 (verso), în internet la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/3633_002%20ofila%20081-089.pdf (situație la 16.6.2014). Nu se indică câte călătorii în vest au avut loc în total în acest interval.

²⁶ Cifra este indicată în Hannelore Baier, *Ceaușescu și emigrarea germanilor din România*, în: Hannelore Baier, Ernst Meinhardt, *op. cit.*, pp. 133-163, aici 138. Baier se sprijină pe o notă a Securității din 20.2.1987: Notă privind cetățenii români care au rămas ilegal în străinătate în anul 1986; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 180, vol. 17, ff. 22-23. Îi mulțumesc lui Hannelore Baier, care mi-a arătat acest

reușit să schimbe nimic. Măsura „Alfa” era destinată călătorilor care mergeau în străinătate pentru maximum trei luni, așadar cei mai mulți se aflau în concediu sau călătorii în interes de serviciu. Înainte de începerea călătoriei erau instruiți cum trebuiau să se comporte, erau avertizați în legătură cu presupuse pericole venite din partea serviciilor secrete străine și, după întoarcere, trebuiau să predea la locul de muncă o relatare despre călătorie. Măsura „Atlas” viza șederile mai îndelungate în străinătate: Mai întâi Securitatea aduna informații despre cei în cauză, apoi li se adresa direct și, frecvent, îi recruta ca informatori sau agenți, astfel că în anii '80 numeroși cetățeni români care petrecuseră o vreme mai îndelungată în străinătate aveau un contact la Securitate, și aceasta nu doar în țările vestice. Securitatea a impus aceste măsuri mai stricte la călătoriile în străinătate după fuga lui Ion Mihai Pacepa în 1978²⁷.

Printre persoanele rămase în străinătate se aflau mereu mulți germani din România, proporțional suprareprezentati²⁸. În Republica Federală Germania ei primeau fără probleme cetățenia germană în baza Legii federale pentru refugiați și izgoniți [Bundesvertriebenengesetz]. În cazul acestei minorități etnice, statul român se afla în această privință în fața aceleiași situații ca și RDG. În 1975, colonelul Ioan Coșer de la Inspectoratul de Securitate Județean Arad a vorbit de o „psihoză emigraționistă” în rândurile germanilor din România, care ar fi sprijinită de asociațiile sașilor, originari din Transilvania și ale șvabilor, originari din Banat [Landmannschaften].²⁹

raport al Securității. În notă nu se menționează care a fost numărul total de călătorii efectuate în Vest în 1986.

²⁷ Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, București, Editura Humanitas 2005, pp. 174-177.

²⁸ Ponderea germanilor din România printre cetățenii români rămași în străinătate a fost în 1968 de 13,7 procente, în 1969 de 13,3 procente, în 1986 de 15,0 procente; Comisia Prezidențială, *Istoria Comunismului, vol. II*, p. 526; ANR, fond CC al PCR, Secție Cancelarie, dosar nr. 137/1969, Bl. 75 (vezi nota 15); Hannelore Baier, *Ceaușescu și emigrarea germanilor din România*, în: Hannelore Baier, Ernst Meinhardt, *op. cit.*, p. 138, nota 22. La recensământul din 1977, proporția germanilor raportată la populația totală a României a fost de circa 1,7 procente, cu tendința de scădere.

²⁹ *Se impune ridicarea calității și eficienței muncii de securitate pe linia prevenirii și combaterii infracțiunilor de frontieră* – convorbiri consemnate la I.J. Bihor, I.J.

Tot mai mulți oameni încearcă să fugă, 1968 – 1972

Relaxarea de scurtă durată a practicilor de plecare în străinătate de la sfârșitul anilor '60 și restricțiile reînnoite începând cu 1970 e posibil să fi contribuit la încurajarea unei alte forme de plecare în străinătate: trecerea ilegală a granițelor României, fuga secretă din țară. Între 1968 și 1972, Securitatea înregistrează un număr al încercărilor de fugă cu tendință crescătoare, după cum arată Tabelul 2. Este marcantă creșterea din anul 1971, care a declanșat contramăsuri energice ale autorităților române, inclusiv ale Securității.

Tabelul 2:
Fugi și încercări de fugă peste granița românească în Vest, 1968-1972³⁰

	1968	1969	1970	1971	1972 (ian.-oct.)
1. Numărul persoanelor din teritoriul statului român care au comis „infrafracțiuni” la graniță („infracțori de frontieră”)					
a. Cetățeni români reținuți în tentativa de	570	867	693	1 197	744

Arad, I.J. Timiș și București de căpitan Vasile Mihăilă, în: „Securitatea” (1975)¹, pp. 16-26, citat 20.

³⁰ Baza cifrelor: U.M. [Unitatea Militara] 02802 Buc[urești], Serviciul C.I. [Contrainformații], 31.10.1972: Notă. Privind starea infrațională la frontiera de stat a R.S. România în cursul anului 1968; 1969; 1970; 1971; 1972 până la 31.10.1972; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12001, ff. 170-174. U.M. 02802 Buc., Serviciul C.I., 11.11.1972: Notă; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11999, ff. 335-341, aici 335. U.M. 02802 alcătuia o subdiviziune a Direcției IV a Securității; semnatarul „Notei” din 11.11.1972, căpitanul Mircea Alexandru, „șef serviciu” în cadrul Direcției IV; vezi CNSAS: *Securitatea...*, vol. II, p. 159. În vreme ce sursele amintite mai sus dau cifre absolute, într-un interviu cu revista „Securitatea” colonelul Gheorghe Pele a ilustrat evoluția prin cifre relative: potrivit acestuia, în 1969 au făcut o încercare de fugă din România cu 27,5% mai multe persoane decât în 1968. În primul semestru din 1970 numărul persoanelor care au încercat să fugă era cu 45,6% mai mare decât în primul semestru din 1969; *Interviul nostru: Dinamica fenomenului infrațional de frontieră*, în „Securitatea” (1970)⁴, pp. 4-9, aici 4.

evaziune					
b. Cetățeni români reținuți de autoritățile țărilor vecine și predați părții române	92	80	157	116	160
<i>Suma a. - b.: încercări de fugă eșuate ale cetățenilor români</i>	662	947	850	1 313	904
c. Cetățeni români ajunși în țări capitaliste	17	41	53	79	31
d. Urme [de trecere a frontierei] de autori neidentificați	7	8	31	54	15
<i>Suma c. - d.: încercări de fugă reușite ale cetățenilor români</i>	24	49	84	133	46
<i>Suma a. - d.: „infractori de frontieră” cu cetățenie română, în total</i>	686	996	934	1 446	950
e. Cetățeni ai altor țări socialiste care au încercat să treacă granița și au fost prinși	12	50	135	85	60
f. Cetățeni străini-complici veniți în RS România cu scopul de a scoate fraudulos persoane interesate să ajungă în diferite țări capitaliste	10	22	63	31	34
2 Cetățeni străini intrați ilegal în România ³¹	124	114	181	204	61

Această privire de ansamblu în cifre a fost întocmită de Direcția a IV-a a Securității, căreia îi revenea, între altele, competența supravegherii armatei române, inclusiv a brigăzilor de grăniceri. Ca orice statistică, și aceasta trebuie luată în considerare doar ca valoare aproximativă. Potrivit unui raport al Inspectoratului de Securitate Județean Timișoara din noiembrie 1972, între ianuarie și octombrie au reușit să fugă 35 de cetățeni români numai la granița vestică a județului Timiș; în 1971 fuseseră chiar 76³². Dacă informația e corectă, înseamnă că cele mai multe fugi reușite s-au făcut din județul Timiș. Circa jumătate din cei aproximativ 550 de kilometri ai graniței româno-iugoslave se află în județul Timiș și se desfășoară pe o câmpie ușor accesibilă. Cealaltă jumătate a graniței se

³¹ Pentru 1970 și 1971, se explică în statistică, e vorba de străini din state socialiste; U.M. 02802, 31.10.1972: Notă (vezi nota 30), ff. 172-173. Probabil că printre aceștia s-au găsit mulți iugoslavi.

³² Unitatea Militară 02840 Timișoara, Biroul de Contrainformații, 23.11.1972: Situație privind persoanele care au reușit să treacă fraudulos frontiera și să ajungă în Occident în perioada 1971-1972; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11999, ff. 283-288. U.M. 02840 executa la nivel județean misiunile care reveneau U.M. 02802 (vezi nota 30).

desfășoară în cea mai mare parte în mijlocul Dunării.

Tabelul 2 de mai sus cuprinde, foarte probabil, doar pe acei fugari care au încercat să treacă peste granița româno-iugoslavă în afara punctelor de trecere permise. Dimpotrivă, probabil el nu indică fugarii care au trecut granița pe la punctele de trecere cu pașapoarte false sau ascunși în vehicule. Așa dau de înțeles raportul amintit anterior, precum și alte două rapoarte care au fost redactate în 1972 pe linia Direcției a IV-a³³. Potrivit acestora, contribuția străinilor care ajutau fugarii consta de exemplu în aceea că transportau în vehiculele lor cetățeni români până foarte aproape de graniță, de unde aceștia își continuau fuga pe jos.

Cifra de 60 de cetățeni ai altor state socialiste prinși în primele zece luni ale anului 1972 reprezintă evident o estimare prea mică. Căci în intervalul respectiv la granița română fuseseră arestate 62 de persoane numai dintre cetățenii RDG. De altfel, referitor la fugile reușite trebuie pornit de la o anumită cifră obscură. Pentru că cine ajunsese în Vest, nu mai putea fi interogat de Securitate în legătură cu condițiile fugii sale. Securitatea afla mai curând detalii indirect, prin intermediul rudelor, când fugarul lua contact cu acestea. Despre fugile reușite ale unor cetățeni ai altor țări socialiste, Securitatea a aflat doar în cazuri excepționale.

Ponderea germanilor din România între cei care traversau granița pare să fi fost în acei ani supraproportional de mare, similar cu cazul celor care nu s-au întors. Astfel, de pildă, în primul semestru al lui 1970 Securitatea a înregistrat 51 de tineri numai din rândurile minorității germane, care fuseseră prinși în încercarea de fugi la granița cu Iugoslavia³⁴. Pentru următorul interval de timp ar trebui să fie cercetate

³³ U.M. 02840 Timișoara, 23.11.1972: Situație (ca în nota 32), pp. 283-288. În afară de aceasta, vezi cele două rapoarte menționate la nota 40. În măsura în care în aceste rapoarte sunt amintite metodele de fugă, este vorba întotdeauna de traversarea directă a graniței terestre româno-iugoslave, dincolo de punctele de trecere permise. De aceea, ponderea grănicerilor în rândurile fugarilor a fost extrem de scăzută. Despre situația grănicerilor, posibilele lor intenții de fugă, rudele lor din străinătate, precum și despre încălcările regulamentului, alte incidente și accidente mortale în rândurile grănicerilor, vezi pentru anul 1972 dosarele ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12000 (Buletine informative C.I.F [Contrainformații frontieră]).

³⁴ Stefan Sienerth, *Operative Vorgänge der „Securitate“ im Problemfeld „Deutsche Faschisten und Nationalisten“*. Anmerkungen zu den Aktionen „Epilog“ und

cifrele corespunzătoare, însă ele par să fie, de asemenea, mari. Cauza pentru aceasta nu poate fi găsită doar în faptul că germanii din România erau primiți fără probleme în Republica Federală Germania, ci și în aceea că județele Timiș și Caraș-Severin, cu lungi granițe cu Iugoslavia, alcătuiesc una din zonele tradiționale ale colonizării șvabilor din Banat. Evident, proximitatea graniței iugoslave a facilitat decizia de a fugi din țară; oamenii de acolo aveau cunoștințe exacte asupra locului și, în cazul în care locuiau în zona de graniță sau rudele lor trăiau acolo, ei ajungeau mai ușor până la graniță. O privire de ansamblu statistică întocmită de Securitate indică pentru anul 1972 un total de 1.297 „infractori de frontieră”. Dintre aceștia 335 proveneau din județul Timiș și 97 din județul Caraș-Severin. Supraproportional de mulți „infractori de frontieră” veneau și din alte județe situate de-a lungul frontierei, precum și din județe în care locuiau mulți germani din România³⁵.

Remarcabil e numărul relativ mare al celor care au fost prinși în țările vecine și au fost trimiși înapoi în România. Prin aceasta se înțelegea în esență expulzarea din Iugoslavia către România. Această cifră arată că destul de mulți oameni reușeau totuși să treacă ilegal granița română, ceea ce, din perspectiva Securității, indica lipsuri în sistemul de supraveghere a frontierelor. Însă câtă vreme funcționa cooperarea cu țara vecină, Iugoslavia a îndeplinit de fapt rolul de slujitor sau partener al regimului grăniceresc român³⁶.

„Scutul” in den Jahren 1971-1976, în: Spiegelungen. Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas 5/59(2010)2, pp. 153-162, aici 155.

³⁵ U.M. 02802, București, Secția C.I.F.: Situația - numerică a infractorilor de frontieră pe județe în perioada 01.01.-31.12.1972; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12001, f. 243. Județele din care proveneau cei mai mulți fugari erau Timiș (335), București (153), Arad (120), Caraș-Severin (97), Bihor (64), Constanța (57), Brașov (52), Satu Mare (44), Sibiu (41), Cluj (41) și Mehedinți (37). Din documentul de care dispunem nu reiese dacă statistica îi cuprinde doar pe fugarii prinși sau și pe cei care au scăpat. De asemenea, nu este clar dacă în cifra totală de 1.297 (rotunjită la 1.300 în statistica Securității) sunt incluși și fugari originari din alte țări.

³⁶ Din înțelegerea reciprocă făcea parte și faptul că arestarea iugoslavilor care ajutaseră la fugă era anunțată țării vecine; vezi, de exemplu, adresa șefului Securității Ion Stănescu către ministrul de Interne iugoslav Radovan Stijačić (Stiacici) din 1970, în care îi trimite o listă cu numele unor cetățeni iugoslavi

Firește, datele statistice nu spun nimic despre soarta ulterioară a celor prinși, despre violența excesivă, interogatorii sau detenție. Lipsese de asemenea numărul celor care au murit în timpul fugii. Aceste aspecte sunt urmărite însă de cărțile menționate, a lui Steiner și Magheți precum și a lui Armanca, cuprinzând relatările unor martori din epocă și prime cercetări.

Numărul „infractorilor de frontieră” pe care Securitatea i-a înregistrat, demonstrabil în Tabelul 2, la începutul anilor '70 este aproximativ la fel de mare ca și numărul „infractorilor de frontieră” de la granița intergermană: între 1973 și 1979, în zona de graniță a RDG au fost prinși în total circa 7.000 de fugari, adică circa 1.000 anual³⁷.

Utilizarea armelor de foc s-a intensificat în 1971

Ce-i drept, datele statistice au încă un caracter preliminar, însă oferă o impresie aproximativă despre dimensiunile fenomenului fugii. Similar cu cei „care nu s-au întors”, dacă luăm în considerare fugile

arestați ca ajutoare de fugari, „în numele schimbului de informații dintre organele noastre”; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11986, f. 48. *Apud* Johann Steiner, Doina Magheți, *op. cit.*, vol. 1, pp. 24-25; începând cu 1976-77, Iugoslavia nu a mai trimis automat înapoi fugarii români.

³⁷ Roman Grafe, *Die Grenze durch Deutschland. Eine Chronik von 1945 bis 1990*, Berlin, Editura Siedler, 2002, p. 210; din cei 7.000 de fugari reținuți, aproximativ doar unul din cinci a fost arestat de trupele grănicerești, ceilalți fuseseră prinși încă înainte de a fi ajuns în „fâșia de protecție” [Schutzstreifen], cu o lățime de 100 până la 2.000 de metri, prevăzută cu turnuri de pază și amenajări de siguranță; *ibidem*. Mulți fugari fuseseră deja reținuți de poliția populară [Volkspolizei] și de poliția feroviară [Transportpolizei (Bahnpolizei)] înainte ca ei să fi ajuns în „zona interzisă” [Sperrzone], lată de circa 5 kilometri, situată înainte de „fâșia de protecție”. O trecere în revistă a trupelor grănicerești din RDG pentru perioada dintre 1.12.1974 și 30.11.1979 arată pentru acești cinci ani un număr total de infractori de frontieră la granița inter-germană de 4.956; din aceștia 3.984 fuseseră reținuți în prealabil de poliția populară, alți 743 de trupele grănicerești, în vreme ce alți 229 fugari au reușit să treacă granița; vezi Jürgen Ritter, Peter Joachim Lapp, *Die Grenze. Ein deutsches Bauwerk*, Berlin, Editura Links, 1997, p. 78; până în 1985-86 numărul „infractorilor de frontieră” a rămas cu puțin peste 1.000 anual, iar apoi a crescut la 1.600 până 2.100 (*ibidem*, p. 164). În aceste date probabil nu sunt cuprinse încercările de fugă pe Marea Baltică.

reușite, cercul de persoane are, din nou, doar un caracter orientativ. Însă conducerea politică a recunoscut public și aici începutul unei periculoase mișcări de fugă, în curs de intensificare, și a luat măsuri dure împotriva: La 26 octombrie 1971 Consiliul de Stat a promulgat Decretul nr. 367/1971 „privind regimul armelor, munițiilor și materiilor explozive”³⁸. Acest decret legitima și forța utilizarea armelor de foc la graniță împotriva fugarilor. Potrivit textului său, aceasta părea chiar inofensivă și corespunzând uzanțelor internaționale. Reglementa posesia și utilizarea armelor de foc și proclama faptul că apărarea vieții omenești reprezintă o sarcină decisivă. Armele trebuiau folosite numai când e „absolut necesar” și când „nu e posibilă utilizarea altor măsuri de împiedicare și de constrângere” – de pildă, împotriva unor persoane care au pătruns în mod ilegal într-o zonă supravegheată sau pentru a aresta „delincvenți” a căror fugă ar reprezenta „un pericol extrem de grav”. Înainte ca trăgătorul să deschidă focul, trebuia să someze de două ori persoana și să-i ceară să stea pe loc, iar apoi să tragă două focuri de avertizare în aer. Potrivit decretului, dacă apoi trăgea într-un om, trebuia doar să facă victima incapabilă de a se mișca, țintind pe cât posibil în picioare, „pentru a evita provocarea morții sale”³⁹.

Dacă în teorie se făceau eforturi pentru a da o aparență umană, în

³⁸ „Buletinul Oficial” nr. 135, 26.10.1971, în internet la <http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-367-1971-%2821381%29.html> (situație la 2.11.2015).

³⁹ *Ibidem*, articolele 1, 36, 37, 39. Prin Decretul nr. 170 din 15.7.1989, Consiliul de Stat a introdus în Articolul 36 al Decretului nr. 367/1971 încă două paragrafe, f) și g), care se referă exclusiv la granițe. Articolul 36 paragraful f) stipula: „În cazul infractorilor de frontieră, care atacă sau încearcă să dezarmeze grănicerii pe timpul îndeplinirii misiunilor de pază a frontierei de stat, se poate face uz de armă, prevenindu-se însă împușcarea mortală a infractorilor sau a altor persoane.” Articolul 36 paragraful g) prevedea ca „infractorii de frontieră” arestați dar care reușiseră să scape urmau să fie căutați din nou fără folosirea armelor. Dacă fuga lor peste graniță reprezenta un pericol grav, noua lor arestare putea fi realizată și prin forța armată; Decret nr. 170 din 15 iulie 1989 pentru completarea Decretului Consiliului de Stat nr. 367/1971 privind regimul armelor, munițiilor și materialelor explozive și modificarea Decretului Consiliului de Stat nr. 678/1969 privind regimul de pază a frontierei de stat a Republicii Socialiste România, în: „Buletinul Oficial” nr. 26, 17.7.1989, în internet la: <http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-170-1989-%28709%29.html> (situație la 2.11.2015).

spatele acestui decret se afla totuși o altă intenție. Având în vedere situația de la granițe, era vorba în primul rând de a legitima utilizarea armelor de foc împotriva fugarilor. Tentativele de fugă trebuiau împiedicate prin forța armelor, chiar dacă astfel fugarii mureau.

Acest obiectiv poate fi dedus dintr-un raport al Securității din Timișoara, din aprilie 1972. A fost redactat de locotenent-colonelul de Securitate Gheorghe Samoilă, care, ca șef al biroului, era răspunzător, între altele, de supravegherea militarilor români din județul Timiș, inclusiv a brigăzilor de grăniceri. Samoilă a prezentat câteva incidente produse în ultimul timp la frontieră și s-a referit de mai multe ori la decretul despre armele de foc.⁴⁰ Înainte de publicarea decretului mulți fugari ar fi ignorat somațiile grănicerilor. S-a întâmplat frecvent ca fugarii să fie la drum câte doi sau în grupuri mici și, când au fost descoperiți de grăniceri, au fugit pur și simplu – în parte sub ochii acestora – în direcții diferite, în loc să execute ordinele soldaților. În 1971, în zona brigăzii de graniță Timișoara, au ajuns în acest mod în Iugoslavia 21 de grupuri, cu un total de 45 de oameni.

După ce decretul fusese promulgat, câțiva fugari, „care au luat la cunoștință despre folosirea armamentului în frontieră”, ar fi încercat să-i mituiască pe grăniceri ca aceștia să-i sprijine la fugă. Cu această propoziție, locotenent-colonel Samoilă indică deja că Decretul 367/1971 urma să provoace o utilizare mai intensă a armelor de foc⁴¹. Colonelul Alexandru, la care a ajuns raportul lui Samoilă, s-a mirat de disponibilitatea de asumare a riscurilor în alte cazuri: „Unii dintre

⁴⁰ Unitatea Militară 02840 Timișoara, Biroul de Contraintformații, 18.4.1972: Raport; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12001, ff. 54-59. Părți ale acestui raport au fost preluate într-un raport al direcției superioare a Securității din București: Unitatea Militară 02802 București, Serviciul Contraintformații, 26.7.1972: Raport privind unele cauze care fac ca numărul celor ce reușesc să treacă fraudulos frontiera de stat să se mențină încă ridicat; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11999, ff. 128-133. Gheorghe Samoilă (1927-2009) a făcut parte din Securitate din 1951 până la pensionarea sa în 1980, iar aici s-a ocupat aproape fără excepție de chestiuni privitoare la siguranța și supravegherea graniței vestice a României; http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/SAMOILA%20GHEORGHE.pdf (situație la 2.11.2015).

⁴¹ Unitatea Militară 02840 Timișoara, 18.4.1972 (ca în nota 40), f. 54.

infractori, deși cunosc prevederile Decretului 367/71 cu privire la uzul de armă, totuși riscă și trec prin dispozitivul de pază uneori fără a ține seama de somația făcută de militarii din pază⁴². În raportul său, locotenent-colonel Samoilă a criticat ordinele de până atunci ale comandanților trupelor de frontieră, potrivit cărora în multe situații grănicerii erau obligați doar să tragă focuri de armă izolate, nu să deschidă foc continuu asupra fugarilor. Samoilă recomanda ca grănicerii să fie instruiți iar despre „exacta aplicare a Decretului 367/1971”. În acest context, el mai propunea ca comandantul trupelor de frontieră să-și modifice ordinul de folosire a armelor pe care îl dă brigăzii: grănicerii ar trebui să evalueze chiar ei când ar fi necesar „să deschidă foc în serie” asupra fugarilor care nu au respectat avertizările și când ar fi suficient „să execute foc cu foc asupra infractorilor”⁴³. Samoilă trebuie să fi știut că în cazul focului continuu grănicerilor le era mult mai puțin posibil să tragă într-un fugar doar pentru a-l face incapabil să se miște și fără a-i periclita viața. Astfel, recomandarea sa contracara conștient textul decretului, potrivit căruia viețile omenești ar trebui cruțate. Cu aceasta, raportul său dezvăluie caracterul real al Decretului 367/1971, iar Securitatea a jucat rolul de instigator. Chiar dacă angajații ei nu au fost ei înșiși cu arma la graniță, ei au contribuit ca la frontiere să se tragă multe focuri de armă. În august 1972 a căzut victimă a tirului intens și primul cetățean al RDG⁴⁴.

Astfel, utilizarea armelor la granița română era asemenea celei de la granița RDG: și acolo, oficial, viețile omenești trebuiau cruțate și de aceea trebuia tras doar „foc cu foc”, pentru a-l face pe fugar incapabil să se miște. Însă, în loc să tragă focuri izolate, trupele de la granița RDG trăgeau de regulă salve de foc. Regulamentele lor de serviciu prevedeau ca „infractorii de frontieră să fie prinși sau nimiciți”. Fuga în Vest trebuia împiedicată cu orice preț⁴⁵.

⁴² Unitatea Militară 02802 București, 26.7.1972 (ca în nota 40), f. 129.

⁴³ Unitatea Militară 02840 Timișoara, 18.4.1972 (ca în nota 40), f. 59.

⁴⁴ Georg Herbstritt, *Über Rumänien in die Freiheit? Fluchtversuche von DDR-Bürgern über Rumänien in den Westen*, în: *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* 21(2009)2, pp. 5-14, aici p. 12. Marina Constantinoiu, *Pentru mulți dintre „frontieriști” viața s-a încheiat în Dunăre*, în: „Jurnalul Național”, 1.06.2005.

⁴⁵ Peter Joachim Lapp, *Grenzregime der DDR*, Aachen, Editura Helios, 2013, pp. 455-456.

În raportul lui Samoilă mai merită evidențiat un aspect. Incidental, Samoilă a menționat doi români uciși la graniță. La 14 martie 1972 a fost împușcat Victor Ostrovan, pe când voia să treacă frontiera spre Iugoslavia împreună cu un alt fugar. Un grănicer român, se scrie în prezentarea lui Samoilă, i-ar fi descoperit pe cei doi. Însă ei au folosit un moment de nehotărâre a grănicerului pentru a tăbărî asupra lui cu cuțitele. În încăierarea care a urmat, Ostrovan ar fi fost rănit mortal, în vreme ce însoțitorul său ar fi scăpat spre Iugoslavia⁴⁶. La 13 aprilie 1972, în sectorul de graniță Cruceni (comuna Foeni, județul Timiș), soldatul Alexandru Bombar (Bondar) a fost împușcat de un alt grănicer⁴⁷.

Administrația militară a deschis anchete în cazurile deceselor la frontieră, însă soldații și ofițerii de la graniță nu aveau de ce să se teamă⁴⁸.

Alte măsuri luate de serviciile secrete pentru a împiedica fugile

În anii '70 și '80 Securitatea a mai luat multe alte măsuri pentru a împiedica încercările de fugă. Unele dintre strategiile și metodele poliției secrete erau similare cu cele din RDG. La fel ca Stasi, și Securitatea a recrutat informatori suplimentari pentru a supraveghea mai intens zona de frontieră și pentru a avea în rândurile populației suficiente persoane care să-i raporteze despre planurile de fugă ale colegilor, vecinilor sau rudelor. De asemenea, a depus eforturi pentru o colaborare mai intensă cu organele locale de partid și cu miliția, cu administrația de stat și justiția, cu gărzile patriotice și cu grănicerii. Și controlul social a fost instrumentalizat și exercitat prin aceea că, în întruniri degradante, „dezbateri publice”, colectivele de muncă trebuiau să-i condamne pe acei

⁴⁶ Unitatea Militară 02840 Timișoara, 18.04.1972 (ca în nota 40), ff. 54-55.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 58. Raportul nu conține alte date despre incident. Nici raportul Unității Militare 02802 București din 26.07.1972 (ca în nota 40), f. 130, unde ca nume de familie al victimei apare „Bondar”, nu menționează alte detalii. Este de remarcat faptul că revista „Securitatea” nu scria niciodată despre cazurile mortale de la graniță, deși tema asigurării frontierelor și împiedicării fugilor era tratată frecvent. Doar o singură dată a fost abordată posibilitatea utilizării armelor de foc pentru împiedicarea fugilor, și anume în „Securitatea” (1984)4, p. 51 (ca în nota 61).

⁴⁸ Brîndușa Armanca, *op. cit.*, p. 23.

colegi ale căror intenții de fugă fuseseră descoperite⁴⁹. În iunie 1976 Securitatea a înființat în cadrul Direcției I un nou departament care se ocupa exclusiv cu împiedicarea planurilor de fugă. Acesta a fost denumit „Persoane cu intenții de trecere frauduloasă a frontierei”. În acest departament Securitatea reunea informațiile și competențele corespunzătoare. Direcția a IV-a trebuit să transfere noului departament 43 din ofițerii săi și un angajat civil⁵⁰. Încă nu se știe câți colaboratori avea în total. Alături de Direcția I, și altor direcții ale Securității li s-a cerut în continuare să împiedice fugile.

⁴⁹ Despre aceasta, vezi în revista „Securitatea” (1975)₁, pp. 16-26 (ca în nota 29); (1977)₂, pp. 11-18 (ca în nota 63); (1979)₁, pp. 60-63 (ca în nota 59); (1981)₁, pp. 27-34 (ca în nota 60); (1983)₁, pp. 35-40; (1983)₃, pp. 42-46; (1987)₁, pp. 69-71. „Dezbaterea publică” se desfășura după modelul unei „ședințe de demascare” staliniste; vezi William Totok, *Constrângerea memoriei. Însemnări, documente, amintiri*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 9, unde relatează despre o „dezbateră publică”, înscenată împotriva sa în 1971, când făcea armata, pentru că trimisese o scrisoare unui post de radio din străinătate.

⁵⁰ Ordinul Ministrului de Interne nr. 00887 din 26.06.1976 referitor la perfecționarea activității de cunoaștere, prevenire și neutralizare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei sau de rămânere ilegală în străinătate; ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3634, vol. 2, ff. 298-303 disponibil la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/3634_002%20fila%20298-305.pdf (situație la 2.11.2015). În 1980, acest ordin a fost înlocuit printr-o nouă reglementare: Ordinul Ministrului de Interne nr. D/00129 din 15 martie 1980 privind activitatea de prevenire, descoperire și neutralizare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei de stat a Republicii Socialiste România sau de rămânere ilegală în străinătate; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13074, vol. 4, s.p.; în internet la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%200013074_004.pdf (situație la 2.11.2015). În ambele ordine, miniștrii de interne de atunci, Teodor Coman, respectiv Gheorghe Homoștean, au repartizat sarcini, în afara Securității, și Miliției și Direcției pașapoarte pentru a împiedica fugile și au reglementat cooperarea acestora. Între altele, Securitatea și Miliția trebuiau să transmită Direcției de pașapoarte informațiile despre cei dornici să fugă, ajutoarele lor posibile și metodele de fugă, urmând ca acolo aceste date să fie centralizate. Vezi și Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România 1965-1989*, București, Editura Elion, 2004, p. 50; potrivit acestuia, Secția 3 a Direcției I răspundea de prelucrarea disidenților și a celor care trec granița.

Între anii 1975-1978, în Ministerul Securității Statului (MSS) est-german au avut loc o restructurare și o regrupare similare: în decembrie 1975, MSS a organizat ca direcție independentă „Zentrale Koordinierungsgruppe Bekämpfung von Flucht und Übersiedlung” (ZKG – Grupa centrală de coordonare pentru combaterea fugii și a emigrării), pentru a combate mai eficient „părăsirea ilegală a RDG”⁵¹. Administrațiile districtuale ale MSS au organizat „grupe districtuale de coordonare” analoge. La sfârșitul lui 1976, efectivul grupelor de coordonare era de 104 ofițeri Stasi, iar în anii următori a crescut continuu⁵². Însă și alte direcții ale MSS acționau în continuare pentru a opri oamenii să-și părăsească țara.

Dar, la fel ca în RDG, și în România tot mai mulți oameni voiau să plece din țară. În 1978, fuga și plecarea în străinătate reprezentau ocaziile cele mai frecvente în care Securitatea se ocupa de cetățenii români, scrie Cristian Troncotă, specialist în serviciile secrete. Documentele parcurse până acum nu contrazic această evaluare. Iar pentru MSS, din anii '80 se poate stabili aceeași concluzie⁵³.

România a urmat ocazional și căi diplomatice pentru a limita fenomenul fugii. În 1970, la Direcția pașapoarte, Gheorghe Pele a primit un angajat al ambasadei vest-germane și i-a prezentat mai multe cazuri în care cetățeni ai RFG au sprijinit în România planuri de fugă. De asemenea, în această perioadă Inspectoratul general al miliției a informat autoritățile polițienești din RFG în legătură cu cetățeni vest-germani care au ajutat cetățeni români să fugă⁵⁴. Totodată, în noiembrie 1972, când Ion Stănescu, ministru de Interne și șeful serviciilor secrete din România, a făcut o vizită de lucru în RFG, a abordat tema ajutorului acordat fugarilor la întâlnirea sa cu Hans-Dietrich Genscher, în acel moment ministru de Interne al RFG. Stănescu i-a remis lui Genscher o bogată documentație cuprinzând violări ale legii, comise în România de cetățeni vest-germani, între care

⁵¹ Despre ZKG pe larg, vezi Bernd Eisenfeld, *Die Zentrale Koordinierungsgruppe...*, p. 22.

⁵² *Ibidem*, pp. 22, 30-32.

⁵³ Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 47. Pentru MSS vezi Julia Spohr, *In Haft bei der Staatssicherheit. Das Untersuchungsgefängnis Berlin-Hohenschönhausen 1951-1989*, Göttingen, Editura Vandenhoeck & Ruprecht, 2015, pp. 141-142.

⁵⁴ Interviu nostru: *Dinamica*, în: „Securitatea” (1970)4, pp. 8-9 (ca în nota 30).

numeroase cazuri de ajutor pentru fugă, apoi contravenții privitoare la devize, contrabandă, accidente de circulație și altele⁵⁵.

Unele măsuri prin care Securitatea a încercat să descopere și să împiedice planurile de fugă nu au fost luate de MSS în RDG. Între acestea s-a numărat avertizarea preventivă a potențialilor fugari. De exemplu, în primăvara lui 1972, ofițeri de Securitate din biroul deja amintitului locotenent-colonel Samoilă au anchetat în județul Timiș 136 de localnici despre care se presupunea că aveau intenția să fugă. Indicațiile corespunzătoare au fost furnizate de informatori. În cele trei săptămâni dintre 24 mai și 14 iunie 1972, ofițerii de Securitate s-au deplasat la 100 de suspecți pentru a-i abate de la planurile lor și a le da avertismente. Unii și-au recunoscut intențiile de fugă⁵⁶. În tot anul 1972 Securitatea a realizat în întreaga țară aproximativ 1.000 de asemenea avertizări profilactice, în unele cazuri în forma unei degradante „dezbateri publice” înscenate.

Tabelul 3:
Avertizări preventive ale potențialilor fugari de către Securitate⁵⁷

	1968	1969	1970	1971	1972 (ian. - oct.)
Persoane împotriva cărora Securitatea a luat „măsuri de influențare obștească”	108	42	106	254	991
- din care: „dezbateri publice”	4				15
- din care: „avertizate”	104				54

⁵⁵ Dosar nr. G 22: Referitor la vizita de răspuns a ministrului de Interne al RSR la ministerul de Interne federal al RFG (materiale pregătitoare, programe, rapoarte); ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13134, vol. 49, mai ales ff. 99-115. Vizita de lucru a avut loc între 5 și 7.11.1972.

⁵⁶ Unitatea Militară nr. 02840 Timișoara, Biroul de Contrainformații: Nota pentru buletin; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11999, ff. 50-59; aceste însemnări redau conținutul unor discuții. Una dintre aceste discuții de avertizare din județul Timiș a fost prezentată de colonelul de Securitate Traian Popa în articolul *Despre prevenirea trecerii frauduloase a frontierei*, în: „Securitatea” (1972)2, pp. 79-83.

⁵⁷ Cifrele se bazează pe rapoarte ale Serviciului C.I. din 31.10.1972; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12001, ff. 170-174 (ca în nota 30).

- din care: „prevenite” / „atenționate”					922
---	--	--	--	--	-----

Spre sfârșitul anului, direcția Securității răspunzătoare a apreciat această măsură ca un succes, deoarece ar fi scăzut numărul „infractorilor de frontieră”⁵⁸. De aceea a aplicat această metodă și în anii următori⁵⁹.

O altă deosebire dintre România și RDG constă în aceea că în România, într-o anumită proporție, populația locală susținea activ planurile de fugă. Locuitorii cunoscători ai locurilor din localitățile din apropierea frontierei erau, uneori, gata să-i conducă pe fugari peste granița cu Iugoslavia. Riscul putea fi considerabil pentru ambele părți, nu se putea ști niciodată dacă celălalt nu e cumva un informator al poliției secrete folosit ca momeală. În anul 1980 organele de securitate din România au prins peste 95 de asemenea conducători peste graniță care cunoșteau zona. Această cifră a fost menționată de locotenent-colonelul Gheorghe Preoteasa, angajat la Direcția I a Securității, într-o convorbire cu revista „Securitatea”⁶⁰. El a adăugat că numărul acestor „călăuze

⁵⁸ U.M. 02802 București, Serviciul C.I., 11.11.1972: Notă (ca în nota 30), ff. 335-337. Potrivit acestui raport, din ianuarie și până în octombrie 1972, Securitatea a aplicat „măsurile preventive” împotriva a 1.321 de potențiali fugari. Această cifră e mai mare decât cea din Tabelul 3; cu toate acestea, ambele cifre au fost comunicate de aceeași unitate a Securității, U.M. 02802.

⁵⁹ În 1978, numai în județul Caraș-Severin, care se învecinează cu Iugoslavia pe o lungime de circa 180 de kilometri, peste 200 de doritori să fugă au fost preveniți de Securitate să-și schimbe planurile, alți 33 au fost avertizați oficial, iar 21 au fost umiliți în „dezbateri publice”; vezi locotenent-colonel Dumitru Fota, *Cazuri finalizate pe linia infracțiunilor de frontieră*, în: „Securitatea” (1979)¹, pp. 60-63.

⁶⁰ *Măsurile ce trebuie luate pentru perfecționarea activității de prevenire și contracarare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei și de rămânere ilegală în străinătate. Masă rotundă* [cu ofițeri ai Direcției I, Direcției a II-a, Securității municipiului București și Securității județului Timiș], în: „Securitatea” (1981)¹, pp. 27-34. Cifra amintită aici de „peste 95” trebuie considerată în orice caz ca valoare aproximativă, câtă vreme cele realmente întâmplate nu sunt studiate mai temeinic. În edițiile publicației „Securitatea” (1983)³, p. 44 și (1984)⁴, p. 50 (ca în nota 61), este abordată din nou problema călăuzelor peste graniță din rândul cunoscătorilor zonei, însă fără date statistice. Sasul Peter Schuster relatează ca martor cum, în 1979, a plătit suma de 40.000 de lei unui cuplu de călăuze din

ilegale” ar fi crescut în ultimii ani, iar motivația lor ar fi doar să câștige bani. Cum e ușor de înțeles, nu există informații despre fugile reușite realizate cu ajutorul cunoscătorilor zonei.

Din perspectiva Securității, la mijlocul anilor '80 a existat o evoluție problematică și în rândurile militarilor din zona de frontieră: cei care doreau să fugă încercau tot mai frecvent să-i mituiască pe grăniceri sau pe superiorii lor pentru a ajunge în siguranță și fără opreliști la granița cu Iugoslavia. Despre aceasta au relatat în 1984, într-un articol din „Securitatea”, Ion Goiciu și Gheorghe Badea, doi colonei de la Direcția a IV-a Securității⁶¹. Cei doritori să fugă îi căutau pe militari acasă sau le transmiteau dorința prin intermediul unor cunoscuți sau rude. Unii, se pare, pregăteau de multă vreme luarea de contact și, prin daruri sau ajutoare practice, își construiau o relație personală cu un membru al armatei de la frontieră. Suma pentru mită pe care o ofereau a ajuns într-un caz la 60.000 de lei – aceasta corespundea aproximativ cu salariul pe 20 de luni sau aproape prețul unui autoturism „Dacia” nou. Evident, au fost făcute și încercări de șantaj, de pildă când un doritor să fugă știa că un militar ajutase deja un fugar și amenința să divulge informația. Coloneii de Securitate Goiciu și Badea consideră totuși că 98% din încercările de mituire a militarilor din zona de frontieră ar fi fost respinse de aceștia și anunțate la Securitate. Însă și aici ar trebui acceptată o cifră mai mică, dacă nu cumva acest procentaj a fost stabilit, și așa, foarte optimist. Apoi, oricum, Direcția a IV-a considerat necesar să-și intensifice

Reșița, care însă i-a dus, pe el și pe un prieten, numai aproape de frontieră și le-a cerut apoi să traverseze singuri granița. Cei doi fugari au fost opriți de un grănicer pe când traversau frontiera (Johann Steiner, Doina Magheți, *op. cit.*, vol. 2, pp. 110-111).

⁶¹ Ion Goiciu, Gheorghe Badea, *Concluzii rezultate din analiza acțiunilor elementelor infractoare vizând coruperea unor cadre și militari în termen în scopul favorizării trecerii frauduloase a frontierei de stat*, în: „Securitatea” (1984)4, pp. 50-54. Din perspectiva fugarilor, spre exemplu Valentin Seifer, originar din Banat, relatează că ar fi dat unui angajat al Securității ca mită suma de 60.000 de lei și o butelie de gaz, pentru ca acesta să îi treacă peste granița cu Iugoslavia pe el, soția lui și un cunoscut; vezi Johann Steiner, Doina Magheți, *op. cit.*, vol. 1, p. 329. Potrivit lui Seifer, angajatul Securității ajutase deja să fugă 49 de oameni din comuna bănățeană Sântana. Această amintire ar trebui verificată cu ajutorul documentelor.

măsurile de combatere a corupției. Nici asemenea incidente nu s-au produs în RDG.

În viziunea Securității, o altă problemă o reprezentau muncitorii sezonieri din interiorul țării care soseau la granița vestică pentru munci agricole și astfel puteau să fugă cu ușurință. Adesea, posturile de Securitate nu primeau, se pare, nicio informație despre cât de demni de încredere erau muncitorii sezonieri și, de aceea, se considerau incapabile să țină departe de munca în zona de frontieră pe cei ale căror intenții de fugă erau deja cunoscute în județele în care locuiau⁶².

Securitatea a avut în vedere și influențarea stării de spirit, cu scopul de a interveni împotriva disponibilității de fugă. Prin 1976-77, colonelul de securitate Aurelian Mortoiu a lăsat anume să se răspândească printre muncitorii sezonieri și alte persoane ocupate din zona de frontieră, informații conform cărora organele de la graniță aveau ordinul să împiedice cu forța armelor tentativele de fugă și că autoritățile iugoslave i-ar trimite pe fugari înapoi în România⁶³. Aceste informații, pe care Mortoiu le-a răspândit prin colaboratori și alte persoane de încredere, au nimerit la țintă și, evident, au servit la intimidare.

Această manipulare a stării de spirit a fost completată printr-o tendință de același tip în propaganda de stat. Așa cum a constatat în mai 1977 ambasada RDG la București, relatările împotriva emigrării constituiau atunci o temă centrală în mijloacele de comunicare în masă din România. Acestea făceau propagandă pentru rămânerea în țară și prezentau viața în Occident în culori sumbre. Televiziunea română a solicitat televiziunii din RDG material despre RFG pentru a produce emisiunile negative corespunzătoare⁶⁴. Puțin mai târziu, în noiembrie 1977, Securitatea a început acțiunea „Riposta II”, care urma de asemenea

⁶² Această problemă a fost indicată de căpitanul Nicolae Flore de la Inspectoratul de Securitate Județean Timiș, în: „Securitatea” (1981)1 (ca în nota 60), p. 32.

⁶³ *Prevenirea evenimentelor de frontieră - sarcină cu semnificații majore a întregul aparat*, în: „Securitatea” (1977)2, pp. 11-18, aici 13.

⁶⁴ „Zu aktuellen Schwerpunkten der Propaganda der Massenmedien in der SR Rumänien”, 2.5.1977 [raport nesemnăat, care dă ca sursă ambasada RDG la București]; BStU, MfS, ZAIG 11588, f. 23. Potrivit acestuia, mijloacele de comunicare în masă din România au respins campaniile occidentale de recrutare și au publicat declarații ale membrilor comunităților germană și evreiască în favoarea României socialiste, precum și luări de poziție ale celor care s-au întors.

să influențeze starea de spirit. Punctul de plecare pentru acțiunea „Riposta II” a fost convingerea Securității că năzuințele de a emigra și a fugi sunt o consecință a activităților propagandistice și de alt tip, care ar fi desfășurate de serviciile secrete din străinătate și de grupuri reacționare. De aceea, „Riposta II” a cuprins, între altele, o măsură de dezinformare la scară largă. Ea trebuia să creeze o imagine pozitivă a României printre politicienii, jurnaliștii și ceilalți multiplicatori din Vest – îndeosebi din RFG și SUA –, cu scopul de a-i convinge să nu mai aprobe și să nu mai sprijine eforturile de emigrare din România⁶⁵.

Concluzii: „fuga din republică” din perspectivă românească și est-germană

Asemenea Stasi și Securitatea a analizat mereu fenomenul fugii și a întocmit statistici și rapoarte, care trebuiau să furnizeze informații despre motive și metode de fugă, precum și despre structura socială a fugarilor. Astfel, de exemplu, se poate constata că în ambele țări majoritatea fugarilor erau tineri, cu vârste de până la 25 de ani, la care sunt încă foarte pronunțate disponibilitatea de a-și asuma riscuri și câteodată setea de aventură. „A o întinde” peste graniță apare deci ca o formă de protest a tinerilor și ar trebui considerată mai amănunțit sub acest aspect⁶⁶.

În vreme ce ambele servicii secrete de informații cultivau imaginea (de dușman a) fugarului asocial, datele lor interne atestă faptul că majoritatea fugarilor exercitau o profesie obișnuită. Erau însă și unii care

⁶⁵ Ministerul de Interne, 17.11.1977: Raport privind acțiunea „Riposta II” (contracurarea intențiilor de emigrare ale cetățenilor români), în: C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”, op. cit.*, pp. 207-212.

⁶⁶ Despre vârsta și calificarea fugarilor, precum și despre motivele și căile de fugă, vezi între altele „Securitatea” (1970)4, pp. 4-9 (ca în nota 30); (1979)1, pp. 60-63 (ca în nota 59); (1981)1, pp. 27-29 (ca în nota 60); (1983)3, pp. 42-46; (1984)4, pp. 50-54 (ca în nota 61). De pildă, Anton Sterbling ilustrează concret „problemele și motivele” care l-au determinat, ca elev de 17 ani din Banat, să întreprindă o tentativă de fugă, prin care voia mai ales să protesteze și să provoace; Anton Sterbling, *Flucht als Provokation? Bruchstücke einer Erinnerung*, în: „Spiegelungen. Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas” 1/55(2006)1, pp. 58-66, aici 63-64.

nu aveau nicio ocupație, erau și persoane cu antecedente penale sau alții care voiau să fugă din țară pentru că erau urmăriți de poliție pentru infracțiuni⁶⁷. În ambele țări a existat fenomenul de ajutorare a fugii: prieteni și rude care locuiau în Vest, dar și ajutoare de fugari lucrând comercial, care confecționau pașapoarte false sau ofereau ascunzători în automobilele lor. Ajutoare profesionale pentru fugă, ca Wolfgang Löffler și Fritz Wagner, au activat chiar în ambele țări⁶⁸. Au existat oameni care au încercat să forțeze obținerea emigrării prin acțiuni individuale de

⁶⁷ Un raport comun întocmit de Securitate și de alte departamente ale Ministerului de Interne dă pentru anul 1975 cifra de 1.474 de fugari (predominant români, arestați), din care 775 (= 52,6%) erau „muncitori de pe diferite șantiere și întreprinderi economice”, 319 (= 21,6%) erau „fără ocupație ducând viață parazită”, 246 (= 16,7%) „elevi și studenți”, 73 (= 5,0%) erau „tehnicieni și funcționari”, 61 (= 4,1%) „specialiști cu studii superioare”. Din cele 1.474 de persoane, 24 (= 1,6%) „erau urmărite de organele de miliție”, 19 (= 1,3%) „au suferit anterior diferite condamnări pentru infracțiuni de drept comun”; Ministerul de Interne, 9.06.1976: Notă de prezentare a proiectului de ordin referitor la perfecționarea activității de cunoaștere, prevenire și neutralizare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei sau de rămânere ilegală în străinătate; ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3634, vol. 2, ff. 304-306, aici f. 304, în internet la http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/3634_002%20ofila%20298-305.pdf (situație la 2.11.2015). Conform datelor furnizate de locotenent-colonel Preoteasa, dintre fugarii prinși în 1980, 47,2% „erau încadrate în obiective economice” și 22% „își desfășurau activitatea în instituții de învățământ sau în obiective din mediul rural”, în vreme ce 30,8% „duceau o viață parazită”; „Securitatea” (1981)1, pp. 27-28 (ca în nota 60).

⁶⁸ Ajutarea unor cetățeni români să fugă este amintită, de exemplu, de Gheorghe Pele în: „Securitatea” (1970)4 (ca în nota 30), pp. 4-9; acolo amintește și numele ajutoarelor Wolfgang Löffler și Fritz Wagner; *ibidem*, p. 6. Din formularea lui Pele nu reiese clar dacă Löffler și Wagner au scos din România cetățeni români sau est-germani. În schimb, o colecție de materiale ale Direcției a IV-a Securității din anii 1969 și 1970 conține informații despre ajutorul acordat de Löffler unor cetățeni români; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11986 (documente despre cetățeni străini întocmite de organele C.I.F.), ff. 228-452. Despre ajutorul la fugă acordat de cei doi în RDG vezi Marion Detjen, *Ein Loch in der Mauer. Die Geschichte der Fluchhilfe im geteilten Deutschland 1961-1989*, München, Editura Siedler, 2005.

protest. Și în ambele țări poliția secretă a omis să menționeze clar politica partidului conducător drept o cauză a fenomenului fugii.

Ar fi desigur interesant să aprofundăm această analiză comparativă. Însă aici ar fi suficiente câteva repere. De exemplu, este relevant ceea ce coloneii de securitate Traian Popa și Aurel Stancu au relatat în 1982 în publicația „Securitatea”. Ei au evocat acțiunile disperate ale unor cetățeni din București care, în încercarea de a obține emigrarea, au intrat în greva foamei, au amenințat autoritățile că se sinucid, și-au retras copiii de la școală, s-au făcut cunoscuți publicului prin lozinci sau s-au pus în lanțuri în spațiul public. Alții au căutat ajutor în străinătate și au încercat să ia legătura cu postul de radio Europa Liberă sau cu ambasade occidentale, iar alții s-au asociat cu persoane cu idei similare⁶⁹. Într-un raport al Inspectoratului Județean Timiș pentru primele zece luni ale anului 1985 sunt descrise asemenea forme de protest ale etnicilor germani din județul Timiș și sunt menționate numele protestatarilor⁷⁰.

Istoricul și fostul opozant din RDG Bernd Eisenfeld a scris despre formele de protest ale cetățenilor din RDG care au vrut să obțină emigrarea. Printre ele se numărau amenințări cu sinuciderea, greva foamei, refuzul de a munci; alții se asociau în grupuri și se adunau public în demonstrații tăcute. Unii încercau contactul cu organizații, ambasade, mass-media occidentale, iar alții își prindeau o mică panglică albă de automobilul lor, identificându-se astfel ca doritori să emigreze. Eisenfeld interpretează aceste forme de protest ca acțiuni de rezistență⁷¹.

⁶⁹ Traian Popa, Aurel Stancu, *Eficiența măsurilor de prevenire luate în problema „persoane care au solicitat plecarea definitivă din țară, pretabile să comită fapte antisociale”*, în: „Securitatea” (1982)3, pp. 49-54.

⁷⁰ Inspectoratul Județean Timiș al Ministerului de Interne, Serviciul I/A, 16.11.1985: „Raport privind stadiul muncii de securitate în probleme «Prevenirea acțiunilor cu caracter naționalist-fascist întreprinse de elemente din rândul naționalității conlocuitoare germane»”; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13381, vol. 36, ff. 78-108, aici 88-90. Acest raport este semnat de șeful Inspectoratului de Securitate Județean, colonel Ion Cristescu, și de conducătorul biroului I/A, colonel Antonie Ianculescu; destinatarul era forul superior, Direcția I a Securității din București. Îi mulțumesc lui William Totok, care mi-a facilitat accesul la acest document.

⁷¹ Bernd Eisenfeld, *Die Ausreisebewegung - eine Erscheinungsform widerständigen Verhaltens*, în: Ulrike Poppe, Rainer Eckert, Ilko-Sascha Kowalczyk (editori), *Zwischen Selbstbehauptung und Anpassung. Formen des Widerstands und der*

E ușor de observat cât de asemănătoare erau mijloacele prin care oamenii din România și cei din RDG încercau să-și impună dorința de a emigra față de un stat represiv.

Numărul celor care au făcut cerere de emigrare în Vest a fost totuși în RDG de câteva ori mai mare decât în România și, corespunzător, în RDG și presiunea asupra puterii de stat a fost, în această privință, mai mare.

În ce privește România, trebuie spus că cifrele tot mai mari ale celor ce fugeau din țară au condus la începutul anilor '70 la reacții puternice ale puterii de stat. Chiar dacă atunci fuga peste graniță reușea doar la puține persoane, în mod clar era suficientă doar tendința crescătoare pentru ca responsabilii politici (cu Securitatea) să provoace o stare de spirit alarmistă. Însă au fost capabili să limiteze presiunea crescândă numai pe termen scurt. Încă din 1975, Securitatea număra deja 1.475 de tentative de fugă ale unor cetățeni români (majoritatea eșuate) și astfel o creștere cu 70 de procente față de 1974⁷². Conform datelor fragmentare ale lui Johann Steiner și ale Doinei Magheți, precum și celor ale Brîndușei Armanca, numărul de fugari a crescut în continuare în anii ce au urmat⁷³. Aici este concludent și un raport al Inspectoratului de Securitate Județean Timișoara din noiembrie 1985, care a prezentat problemele serviciului secret cu minoritatea germană din județul Timiș. Potrivit datelor Securității, din minoritatea germană făceau parte 97.811 oameni, respectiv 14% din populația totală a județului. Presiunea pentru emigrare a șvabilor din Banat era enormă. Cei mai mulți se gândeau să emigreze și circa 35.000 dintre ei depuseseră deja cerere de emigrare. Germanii din România, sugerează raportul, sperau atunci în răscumpărare și reîntregirea familiilor sau în posibilitatea de a le fi aprobată o călătorie în Vest din motive de urgențe familiale (boala gravă sau moartea unei rude apropiate), pe care ar putea-o folosi pentru părăsirea țării. În schimb, riscuiau mai rar decât la începutul anilor '70 să încerce să fugă în Iugoslavia. Potrivit raportului, între ianuarie și toamna lui 1985 fuseseră arestați 665

Opposition in der DDR, Berlin, Editura Links, 1995, pp. 192-223, aici 207-210.

⁷² ACNSAS, fond M.I./D.S.- J., dosar nr. 3634, vol. 2, f. 304 (ca în nota 67).

⁷³ Brîndușa Armanca, *op. cit.*, p. 18. Conform Johann Steiner, Doina Magheți, *op. cit.*, vol. 1, p. 22, între 1980 și 1989 brigada de graniță Timișoara a numărat un total de circa 16.000 de „infractori de frontieră”, din care 4.000 au reușit să fugă.

de oameni din județul Timiș în tentative de fugă, adică aproximativ de două ori mai mulți decât în 1972. Însă numai 46 dintre fugari făceau parte din minoritatea germană⁷⁴. Disponibilitatea de a fugi din țară se conturase așadar și în rândurile majorității românești a populației.

⁷⁴ Inspectoratul Județean Timiș, 16.11.1985: Raport (ca în nota 70), ff. 79-80, 91.

Dana MUSTĂȚĂ

(POST)SOCIALIST TELEVISION AGAINST THE GRAIN OF POLITICS: THE CASE OF ROMANIA

Televiziunea (post) comunistă împotriva curentului politic: cazul românesc

Studiul de față se axează pe tema rolului și receptării televiziunii în România, în două perioade distincte: decada anilor '80 – cea mai opresivă perioadă a regimului lui Ceaușescu – și începutul anilor '90, caracterizat de apariția și extinderea televiziunii comerciale. Întreaga analiză este realizată pornind de la premisa că între regimul politic și televiziune au existat și există conexiuni.

Istoria televiziunilor din fostele țări socialiste a fost predominant echivalată cu istoria politică a Razboiului Rece, ceea ce a dus la o viziune restransă asupra fostei televiziuni socialiste ca și instrument de control politic. Fără a nega că televiziunea socialistă a fost instrumentalizată politic în anumite perioade ale evoluției sale, în studiul de față se argumentează că politica regimurilor comuniste în Europa nu a fost un element definitoriu pentru evoluția televiziunii socialiste per ansamblu.

A distinge între un mijloc de comunicare în masă și contextul politic în care acesta a funcționat este important pentru a putea studia diversele ipostaze în care un canal de comunicare în masă, precum televiziunea, acționează în istorie și relaționează cu entități sociale și politice.

Articolul argumentează că istoria politică a televiziunii socialiste trebuie să fie completată de o istorie culturală, care să studieze televiziunea socialistă prin prisma unor subiecte mult mai vaste de analiză, precum: televiziunea în viața de zi cu zi, televiziunea în contextul spațiului domestic de vizionare, televiziunea din perspectiva popularității programelor sau a evenimentelor în direct transmise pe scară globală.

Acest articol contribuie la discuții epistemologice pe marginea televiziunii socialiste, încercând astfel să definească televiziunea în contextul unui regim comunist și astfel să contureze metode și moduri de abordare adecvate pentru acest subiect de studiu.

Plecând de la premisa că pentru a înțelege cum televiziunea acționează în cadrul unei societăți, ea trebuie înțeleasă și studiată prin prisma unor entități sociale concrete, delimitate prin spații sociale și experiențe sociale concrete. Acest studiu aduce în discuție două studii de caz: recepția de televiziune în România anilor '80 și distribuția de televiziune la începutul anilor '90. Aceste două studii de caz delimitează două spații sociale – (spațiul de recepție și spațiul de distribuție) prin care televiziunea ca mijloc de comunicare în masă acționează și se realizează; două spații care deschid poarta către entități sociale și experiențe sociale concrete.

Atât televiziunea cât și politica trebuie privite prin interacțiunea cu actorii sociali și spațiile sociale ale difuzării televiziunii, iar nu izolat. Și asta pentru că difuzarea programelor de televiziune implică un ansamblu de actori sociali și spații sociale variate, ceea ce este valabil atât pentru perioada

postcomunistă cât și pentru cea comunistă, iar aceste lucruri au fost neglijate de-a lungul timpului, accentul fiind pus pe controlul politic.

Pentru decada anilor '80, sunt argumente care arată că în ciuda regimului represiv, a închiderii granițelor, a politicilor de control a televiziunii și a receptării din afara țării, au existat totuși aceste spații sociale variate ale receptării, românii găsind metode de a ocoli restricțiile și de a recepta televiziunea străină în funcție de aria geografică: în estul țării românii receptau canale TV din Republica Moldova și Uniunea Sovietică, în sud, din Bulgaria, iar în vest, din fosta Iugoslavia și Ungaria.

La începutul anilor '90 televiziunea și politicul au continuat să relaționeze, dar în mod diferit: competiția între candidații pentru alegerile electorale s-a tradus prin competiția dintre televiziunea publică și cea privată. Din nou diversitatea actorilor sociali și a spațiilor sociale de receptare a televiziunii trebuie luate în calcul, pentru că după 1989 acest clivaj s-a tradus și printr-un clivaj al telespectatorilor: cei din zona rurală, dominată de televiziunea publică și cei din zona urbană, dominată de canale TV străine și comerciale.

Modul central de abordare al acestui articol se axează pe teoria *actor-network* a lui Bruno Latour (2005). Printre sursele istorice discutate se numără documente scrise din Dosarul Radioteleviziunii de la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, precum și interviuri cu foști angajați ai Televiziunii Române din presa și din colecția editată de TVR: *Viziune Tele* (1996).

Etichete: televiziunea (post)comunistă, receptarea și distribuția televiziunii, spații de difuzare, actori sociali, controlul televiziunii.

Keywords: (post)socialist television, television reception and distribution, broadcasting spaces, social actors, television control.

Seen through the lens of Cold War politics, the history of television in the former Eastern Europe would be nothing more than a history of political control. Various scholars, who have done pioneering work in the field of socialist television history¹, have argued against a

¹ See Paulina Bren, *The Greengrocer and his TV*, New York, Cornell University Press, 2010; Jan Čulík, ed, *National Mythologies in Central European TV Series: How JR Won the Cold War*, Sussex Academic Press, 2013; Peter Goddard, ed, *Popular Television in Authoritarian Europe*, Manchester, Manchester University Press, 2013; Aniko Imre, Timothy Havens and Katalin Lustik, eds, *Popular*

clear-cut political filter through which socialist television was conceived and in doing so, have opened up the study of socialist television to the broader scope of cultural history, engaging with themes such as: entertainment, popular television, everyday life, television viewing or transnational live events. The main danger of reducing socialist television history to political history of television is constituted by the misapprehension that Cold War politics – whether in the context of the nation-state or in the broader transnational context – was defining for the political instrumentalization of socialist television. Under this misapprehension, a misunderstanding of television as an object of study develops, as we fail to account for how television as a broadcasting medium has functioned under socialism and all we do instead, is focus on Cold War politics as they have been projected on television.

Cold War socialist Europe represents a historical and geo-political context in European television history, in which the need to separate between television histories and political histories becomes urgent. The challenge of divorcing socialist television histories from political histories comes with conceptual and methodological implications, as it demands us to consider what socialist television is and how it may be studied. With this article, I aim to contribute to epistemological discussions on socialist television, trying to put forward definitions of television under socialism and single out potential methods and approaches to studying it.

I will start these discussions from two case studies: one on television reception in 1980s, the most oppressive decade of Ceaușescu's reign; and another one on the distribution of television and the rise of commercial broadcasting in Romania in the early 90s, after the dictator's collapse.

As Lisa Gitelman acknowledged, the case study is the primary way to study media history: "Media, it should be clear, are very particular sites

Television in Eastern Europe During and Since Socialism, Routledge, 2012; Lars Lundgren, 'Live from Moscow. The Celebration of Yuri Gagarin and Transnational Television in Europe' in *VIEW Journal of European Television History and Culture*, Vol. 1, Issue 2, Spring 2012, pp. 45-55; Sabina Mihelj, 'Understanding Socialist Television: Concepts, Objects, Methods' in *VIEW Journal of European Television History and Culture*, Vol. 3, Issue 5, Spring 2014, pp. 7-16;

for very particular, importantly social as well as historically and culturally specific experiences of meaning².

The choice for the two case studies is deliberate. First, the case studies single out television reception and television distribution as two different, yet interconnected social spaces in which television broadcasting is being realized. The realization of television as a mass-communication medium is equally determined by its institution, production, reception, distribution, programs and most importantly, by the assemblage of and dynamics between all the social actors and social spaces that accommodate these processes³. By focusing on television reception practices and the distribution of television, I aim to first open up discussion of what television consists of, attempting thus to sketch how television as a broadcast medium could be defined.

Secondly, by focusing on these two case studies, I aim to further develop the argument that if we are to understand how television has functioned in society and history, we need to study how television broadcasting has been realized through concrete social actors performing in specific social spaces and situated in specific social experiences. In this sense, I claim that television broadcasting is the result of a constant interaction between these constituent social actors and between these social actors and the social world at large. This draws upon Bruno Latour's actor-network approach, which prescribes that any social act or social experience is the result of an interaction between social actors performing in different social spaces, and which make up a social network⁴. Within this reasoning, I argue that the politics of socialist television need to be understood and studied through the interactions between the different social actors involved in the various processes that are at the centre of television broadcasting (e.g. institutional regulation, production, reception, distribution, programmes). In other words, the politics of socialist television are never the sheer result of political acts carried out by political actors, but they play out within and are dependent on a more complex amalgam of social interactions.

² Lisa Gitelman, 'Introduction: Media as Historical Subjects' in *Always Already New: Media, History, and the Data of Culture*, Cambridge, MIT Press, 2006, p. 8

³ Dana Mustata, *The Power of Television: Including the Historicizing of the Live Romanian Revolution*, PhD Dissertation, Utrecht University, 2011, p. 253.

⁴ Bruno Latour, *Reassembling the social: an introduction to actor-network theory*, London, Oxford University Press, 2005.

By studying television reception and distribution in relation to politics, I aim to dismiss political regimes as necessarily determining the control and instrumentalization of (post)socialist television. Instead, I will approach these political regimes as a web of different political actors that have interacted in various ways and to various results with the social actors and social processes that make up television broadcasting.

Last, but not least, the choice of these specific case studies aims to open up the study of television under socialism to topics that are constitutive of and defining for the medium of television itself, thus stepping away from the centrality that political power (with its derivatives: propaganda, censorship, control, policy and regulation, etc.) has had in our understanding of socialist television so far. Television reception and television distribution situated within everyday spaces of television viewing and spaces of state politics constitute the core themes of this article.

This article starts from two premises. One premise – which has already been highlighted earlier on – is that television broadcasting is an amalgam of different social actors accommodated by the various social spaces that are constitutive of television broadcasting: spaces of production and programme-making, spaces of reception and television viewing, institutional spaces of regulation and decision-making, symbolic spaces of programmes and televisual representations and spaces of technological distribution. The second premise is that television broadcasting is realized simultaneously as part of divergent social spaces: local versus global spaces, spaces of state politics versus spaces of the everyday life, spaces of history versus spaces of memory, spaces of high culture versus spaces of popular culture⁵.

Upon these premises, television becomes what Bruno Latour calls an actor network: an amalgam of different social actors situated in different social spaces that constantly interact with one another. Within this network, actors have their own agency⁶ and the acts of a social network are in fact the result of interactions between the actors, and not

⁵ Dana Mustata, *Editorial* in *VIEW Journal of European Television History and Culture*, Vol. 3, Issue 5, Spring 2014, pp. 1-6.

⁶ Agency is defined here as the force that results from interactions between social actors and which is able to affect change to an existing state of affairs. See Bruno Latour, *op. cit.*, *passim*.

the result of individual agencies⁷. This alone explains why the agency of political actors and their acts of controlling a medium such as television can never be understood in full by being studied in isolation from those social actors and social spaces that constitute television broadcasting. Furthermore, conceiving of television in this manner allows us to broaden up the study of socialist television to social practices and social actors that have been neglected or simply, overshadowed by the centrality that discussions of political control have had in our understanding of socialist television.

In the following discussion, I will demonstrate how political measures of controlling television in the last decade of Ceaușescu's reign were subverted by acts of resistant or dissident television watching. The discussions are heavily based upon the study of written documents part of the Radiotelevision Files at the Council for the Study of the Securitate Archives (CNSAS), as well as oral testimonies of former television employees collected from the popular press or from the collection *Viziune Tele* edited by the Romanian public broadcaster itself upon its 40th anniversary.

Television under Dictator Ceaușescu: Closing Off State Borders

Throughout the 1980's Romania, Ceaușescu's dictatorial rule was felt in all areas of society, including television broadcasting. Seizing power in 1965, Ceaușescu first popularized and consolidated his reign. By the 1970s, he had become indestructible inside the Communist Party and the 1980s found him at the peak of his power, surrounded by a great personality cult carefully sustained by national mass media. Television broadcasting in the 1980s Romania became predominantly propagandistic in the attempt to satisfy the viewing pleasures of Nicolae Ceaușescu and his wife Elena. On May 1st 1985, a Radio Free programme *Actualitatea Romaneasca* referred to Romanian public television as a private state television as it represented the taste of one single family: the Ceaușescu's.⁸ On a similar tone, the chair of an OIRT meeting held in Prague in May 1983 addressed the Romanian representative: 'I salute the

⁷ Bruno Latour, *op. cit.*, *passim*.

⁸ ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 81, p. 84.

Romanian delegation, which only comprises of 1 person because in fact, Romanian television only makes programmes for one person.⁹

Under these circumstances there took place a tightening of Romanian audiovisual and geographical borders. Television employees crossing national borders and foreign journalists coming to Romania were strictly monitored, and Romanian television asserted a strong nationalistic and independent attitude in its relations to the other regimes of the Soviet Bloc. But that was not all. Television schedules and programmes also reflected the closing-off of national borders. Foreign music films and sports were gradually faded out of television schedules starting with 1981. Televised courses of foreign languages were also gradually faded out so as to be completely stopped in 1986¹⁰. Words such as 'meleag' (territory) or 'Ardeal (the north western province of Romania) were forbidden on television because of their Hungarian origins¹¹. By 1985, television broadcasting was reduced to two hours a day, with an extra two hours at weekends. Many television employees with foreign roots or relatives abroad were sacked. In response to this situation, a renowned television personality Alexandru Stark (also among the ones who were laid-off in the early 80s) declared: 'We are starting the third millennium with initiatives that go beyond the sickest fantasy, pushing us back to the 50's. Once again, there will have to pass another 20 years [...] so that we can criticize the abuses and the mistakes of the 80's'¹². At times, the situation became absurd as in 1983 when a beloved sports commentator Cristian Topescu was sacked for having mentioned live on television that Romanian football players should be allowed to play for foreign teams¹³.

Under these circumstances a paradoxical situation occurred. In spite of Ceaușescu's policies of controlling the televisual borders of Romania, cross-border reception spaces emerged in the country, which by-passed Ceaușescu's measures of control.

⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁰ Zoltan Boros, 'Alte voci, alte idei..., alte limbi' in *Viziune Tele. 40 de ani de televiziune. Ediție Speciala*, București: TVR, 1996.

¹¹ Interview with television-maker Gheorghe Verman în Adriana V. Paduraru: '32 de ani de Viața Satului, emisiunea preferată a lui Ceaușescu', „Jurnalul Național”, 7 March 2009.

¹² ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, pp. 413-414.

¹³ *Ibidem*, vol. 81, p. 144.

Cross-Border Television Reception in 1980's Romania

In 1982, Ceaușescu's secret police the Securitate set off an investigation of television reception on the Romanian territory. Based on their findings, the Securitate drafted a map that visualized the dissident areas that intercepted neighboring countries' television signals¹⁴. The written report accompanying the map informed:

Lately, there has been an intensified activity of audiences in our country to intercept the programmes of the neighboring countries. This activity is generally justified by the lack of reception of national signal in certain parts of the country, by the provision of alternatives to national broadcasting, by the reception of programmes at hours when Romanian television is not broadcasting [...], by the foreign televisions transmitting programmes of a wide interest (international sports, varieties, etc.) as well as by the possibility to intercept in color the foreign programmes¹⁵.

Border territories in the north-west, south-west and north-east of Romania proved, upon Securitate's investigation, to have an unsatisfactory reception of national television signal. In Botosani County, situated in the vicinity of the Soviet Union, 75% of households had a bad reception of Romanian television, while some television owners in the counties of Iassy, Vaslui and Galati in the north-east of the country had no signal reception at all¹⁶. On the other hand, the same areas that were not covered by Romanian television had the best reception of neighboring countries television signals. The Securitate recorded that 6-8 million people in the south of Romania intercepted Bulgarian television, 3-4 million viewers in the south-west watched Yugoslavia programmes, while the north and east of Romania intercepted Soviet television¹⁷.

A Securitate informative note dated January 18th 1985 reproduced a conversation between three of its targets 'Geta', 'Tavi' and 'P'¹⁸, all employees of Romanian Television. The note reported:

¹⁴ „Zonele de recepție pe teritoriul R.S.R. a programelor TV emise de stațiile țărilor vecine” in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 37, p. 153.

¹⁵ 'Informare' in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 37, p. 155.

¹⁶ *Ibidem*, vol. 2, p. 303.

¹⁷ *Ibidem*, vol. 37, pp. 107-108.

¹⁸ All those surveilled and informed on by the Securitate were referred to by code names in the Securitate documentation.

‘Tavi’ says that at the cultural centers in the capital city, there are thousands of requests for setting up courses of Bulgarian language. ‘Geta’ added: ‘They elbowed each other to be able to buy the Bulgarian-Romanian dictionary!’

‘P’: ‘Very interesting!’

‘Tavi’: ‘Listen! Only a nucleus in the middle of the country is obliged to watch Romanian television programmes. For the rest: the entire Ardeal¹⁹ watches the Hungarians, the whole Banat²⁰ watches the Serbs, the whole south of Muntenia²¹ watches the Bulgarians, and the entire Moldova²² watches the Russians. Basically, Romanian television does no longer exist! Ironically, Bulgarians even opened up their programmes twice by saying: ‘Dear Bulgarian and Romanian viewers!’

‘Geta’: ‘They were making fun! Yes! Besides, Bulgarians had such advertising for their markets, something grand! It looked special!’

‘Tavi’: ‘There is a process of hungarianification going on in Ardeal and a process of russification in Moldova, this is extraordinary! All because of television!’

‘Geta’: ‘This is how you denationalize a nation!’²³

Political control over television broadcasting in communist Romania was far from a straightforward phenomenon. Ceaușescu’s dictatorial rule in the 1980s, despite its policies of control, did not inevitably generate a politically-compliant television. On the contrary, the complex construction of television broadcasting has constantly challenged and at times subverted political control. What follows next is a story of defiance of Ceaușescu’s political regime and an attempt to understand the role that television played in that.

„Malicious” Operation and the Defiant Television Audiences

In 1980 Romanian television was overwhelmed with anonymous letters and phone calls of complaints from television audiences voicing their criticism against the poor programming of the public broadcaster,

¹⁹ North-west region of Romania.

²⁰ South-west region.

²¹ South part of Romania, which also includes the capital city.

²² North-east of Romania.

²³ Nota extras din T.O. ‘Panaitescu’, ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 81, pp. 63 - 63v.

and also against Ceaușescu and his regime. In response to this the Securitate launched operation 'Malicius', which ensured that all the written correspondence and telephone conversations that the private broadcaster received from audiences would be monitored and documented.²⁴ It wasn't until the summer of 1982 that defiant television reception boomed out in the open. In June 1982, Ceaușescu forbade the broadcasting into Romania of the World Football World that was being broadcast across Europe through a joint EBU-OIRT cooperation. Consequently antennas started popping up on top of private houses. The Electronica factory in Bucharest started manufacturing amplifiers for domestic use that improved the reception of foreign television signals²⁵. At the same time, the Securitate reported also on amateurs who were manufacturing such amplifiers²⁶. As the secret services noted, during the period of the World Cup, a great number of people were travelling with their portable television sets to hilly areas in Romania, which allowed the best reception of TV signal from the neighboring countries. Nucetului and Muncelului Hills and the areas of Brad, Orastie, Hateg and Petrosani became favorite destinations for television viewers during the 1982 football games.²⁷

All these phenomena emphasized that television reception in Ceaușescu's Romania was turning from a private into a public affair, which signaled to the Securitate the dissident potential of these particular social spaces. Thus, the antennas on top of domestic roofs, signal amplifiers that were being commercialized in the open and crowds of television viewers carrying their portable TV sets to hilly areas in Romania became public displays of defiant television reception. In response, the Securitate with the help of the Ministry of Transport and Telecommunications carried out investigations throughout the Romanian territory checking for signal interferences coming in from the neighboring countries.

Until 1980, attention had primarily been paid to where the radio transmitters that were potentially vulnerable to foreign signal interference were located. In 1975, the Securitate drafted a scheme of all the main and intermediary radio transmitters through which the distribution of

²⁴ ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, p. 429.

²⁵ *Ibidem*, p. 306.

²⁶ Raport/ 2.07.1982 in *Ibidem*, p. 337.

²⁷ *Ibidem*.

television signals within Romania and from Romania to other countries was being carried out.²⁸ The scheme alerted to the fact that with proper video equipment, it was possible to insert (interfering) signals into the intermediary transmitters: transmitters in the areas of Oradea and Harghita bordering Hungary and the Soviet Union, respectively were declared sites of high importance in defending the state secret²⁹. So were all the other transmitters with a power of 20 KW, which could send out television signal across the Romanian borders. The efforts that the Securitate made in investigating the territoriality and geography of radio and television transmitters emphasized that Ceaușescu's control mechanisms were primarily exercised over material broadcast infrastructures of television broadcasting, failing to target the complex constitution of television as a amalgam of different – at times opposing – social spaces: reception versus distribution spaces, spaces of everyday television viewing versus spaces of state politics.

In the summer of 1982, when defiant television reception boomed out in the open, the Securitate started the monitoring of television viewers through operation 'Malicius', while banning amateurs as well as the Electronica factory in Bucharest from manufacturing signal amplifiers. At the same time, signal cross-overs into Romania were being investigated. The Securitate reported that neighbouring countries took interest in installing broadcasting stations near border areas, attracting a considerable number of Romanian audiences with television entertainment.³⁰ The Republic of Moldova in the Soviet Union installed new TV broadcast stations at Strașeni and Cahul, with pillars of 350 meters, which allowed the distribution of television signal on to the Romanian territory³¹. In Chișinău, a new and modern television centre was established, which was broadcasting daily a great number of programmes in Romanian language from 7 a.m. to 12-1 a.m. Bulgaria broadcast television programmes that saluted both Bulgarian and Romanian

²⁸ 'Anexa 2 – Schema distribuției programelor de televiziune pe radiorelee', anexa la nr. 00245836/21.11.1975, in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, p. 207.

²⁹ 'Lista unităților și locurilor de muncă de importanță deosebită pentru apărarea secretului de stat' in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, p. 64.

³⁰ Nota 100/0047113 in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, p. 303.

³¹ Nota in *Ibidem*, vol. 37, p. 151.

viewers³². In Yugoslavia, at Novi-Sad a radio station added on its schedules a 30-minute broadcast in Romanian. In Hungary, at Debreczen a local television studio was broadcasting in Romanian. Thus, the south of Romania was tuning in to Bulgarian television, the west was watching Yugoslavian and Hungarian television, and the north and the east were watching Soviet television. This continued throughout the 80s, with no efficient measures taken by the Securitate (other than monitoring and surveilling television viewers) to ban the foreign television cross-overs into Romania. Cross-border television reception 1980s Romania co-existed, emerged and consolidated in reaction to Ceaușescu's nationalistic measures of closing off state (broadcasting) borders.

Thus, television audiences were reported to buy illegal, overpriced Bulgarian dictionaries in Bucharest, while cultural institutions were being overwhelmed with requests for Bulgarian courses³³. Serbian language was being understood and spoken in the south-west of Romania. In the north-west of the country, a situation much feared by Ceaușescu occurred: Hungarian language was becoming most dominant since 1918, when that territory was reunited with Romania. Similarly in the north-east, debates started emerging about Moldavia (the north east province of Romania) being part of the Soviet Union, rather than Romania. At a time that Ceaușescu was suppressing words such as 'provincii' (provinces) on television because they hinted to a fragmentation of the national territory, cross-border television reception spaces were constructing communities of television viewers that nurtured anti-national discourses.

This situation was paradoxical as it happened on the background of Ceaușescu's most nationalistic media policy. Preoccupied with safeguarding the national independence of Romania and the sovereignty of his own regime at times of a great economic decline and a heightened dictatorial power³⁴, the Romanian leader slowly closed off the country borders and curtailed the relations of Romanian television with foreign

³² Nota extras din T.O. 'Panaitescu' in *Ibidem*, vol. 81, p. 63.

³³ *Ibidem*.

³⁴ 1980s were a period of great economic crisis in the country as a result of Ceaușescu's attempts to pay off huge foreign debts. Politically, the 80s marked the apogee of Ceaușescu's power manifested in all areas of state affairs as state institutions and organizations became directly submissive to him. It was also the period of an unprecedented personality cult of the dictator Nicolae Ceaușescu and his wife Elena.

broadcasters. Travels by Romanian television employees were controlled and surveilled by the Securitate, so were visits of foreign journalists to Romania. On the international broadcasting scene, Romania pulled out of co-operations and exchanges with foreign broadcasters. In September 1986, for instance, at a meeting of the Organisation Internationale de Radiodiffusion et de Télévision (OIRT), Romania refused to take part in the making and financing of a common socialist programme called 'Interprogram'. The reasons invoked were that such a programme was beyond the state's national measures of control³⁵. Similarly, in 1982 Romania refused to financially contribute to the new Intervision satellite 'Intersputnic', which caused Romanian television to be (temporarily) left out of Intervision programme exchanges³⁶. It was only after the protest of Romanian authorities and the lobbying of a Romanian television representative at the OIRT headquarters in Prague that the terrestrial communication channels were reopened for Romania, which made it possible for the country to be re-included into the broadcasting flow of socialist countries. Defying the other countries of the Soviet Bloc, Romania initiated relations with broadcasters outside the OIRT. In April 1987, for instance, the general director of Romanian Radiotelevision invited representatives from the Japanese Radiotelevision Nippon Hoso Kyokai to draw up a bilateral programme of television exchanges between the two countries³⁷. In 1979, Romania was the only country within the socialist bloc, which broadcast the Eurovision Song Festival from Jerusalem, while in 1977 it was the only one among other Intervision members, to cover the visit of the Egyptian president to Jerusalem³⁸. And yet, at the time, 'Romania's media policy could be as nationalistic as its foreign policy'³⁹.

Ceaușescu's nationalistic measures to control television broadcasting and confine it to state borders gave rise to subversive, fragmented and dissident reception areas. This was due to the agency of and the clashes between the different broadcast spaces of television in

³⁵ Nota 100/0050.751/12 septembrie 1986 in ACNSAS, fond Documentar, file no. 135, vol. 2, p. 356.

³⁶ Nota 100/0047059/17 martie 1982 in *Ibidem*, p. 403.

³⁷ Minuta in *Ibidem*, vol. 12, p. 55.

³⁸ Ernest Eugster, *Television Programming across National Boundaries: The EBU and the OIRT Experience*, Artech House, 1983, p. 189.

³⁹ *Ibidem*.

1980s Romanian: reception versus transmission/distribution spaces, and everyday spaces of television viewing versus institutional spaces of broadcast politics. It was also due to the clashes between the situated geography of television broadcasting (defined by territorial coverage and transmission infrastructures located in specific geographical areas) and the symbolic spaces opened up by television broadcasting. This latter argument draws on what Manuel Castells called a 'space of places' versus a 'space of flows', and also on Benedict Anderson's concept of 'imagined communities'. As Castells distinguishes between *places* 'whose form, function, and meaning are self-contained within the boundaries of physical contiguity'⁴⁰ and *flows* guided by a 'placeless logic', separating their 'physical nodes and the people operating them, from their geographic environment, the neighboring local population and their local culture'⁴¹, he primarily makes a division between the functionality and geography of communications media. Media *flows* remap geographical locales into displaced or spaces. When it comes to television, such displaced spaces are shaped by televisual processes such as transmission, distribution or reception. These places maintain their materiality, predominantly signified by technological contingencies that come to replace geography, but they also gain a symbolic dimension. Spaces of broadcast flows delineate not only spaces mediated by technological processes, but also spaces of imagined communities, that assign meaning of the broadcasting flows. This builds upon Anderson's *imagined communities* and it acknowledges thus that spaces of broadcast flows (as delineated by transmission, distribution and reception) are in fact symbolic spaces. Recognizing the complex construction of television (from its situated geography, to technologically-mediated spaces and spaces of imagined communities) helps to illustrate the complex social web in which attempts at political control have played out in television broadcasting.

The discussions here draw attention to the necessity of distinguishing between television transmission and television reception, as well as between the different social spaces in which television performs, such as situated geographies and symbolic spaces of television broadcasting. Distinguishing between the different constituent social

⁴⁰ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society*, Blackwell, 2000, p. 441.

⁴¹ Idem, *High Technology, Space and Society*, Sage Publications, 1985, p. 7.

spaces of television helps bring to light those practices that challenged, subverted, resisted or circumvented political control.

Distributing Television and Political Power Post-Ceaușescu

In the context of (post)socialist television, the social formation of television and therefore its relations to politics, were even further complicated by the rise of cable television and commercial broadcasting.

Upon the collapse of Ceaușescu's regime in December 1989, Romania proclaimed itself democratic. The first democratic elections were held in May 1990. A self-proclaimed right-wing party the National Salvation Front (the same political formation that took the lead of the revolution in December 1989) won the elections with a 2/3 majority in the Parliament and Ion Iliescu (the proclaimed leader of the revolution) became president of Romania with 85.1% votes⁴². The great majority with which the new power was instituted signaled a lack of a strong opposition in the post-communist society⁴³. Media, and primarily television, became then greatly disputed in the run for political leadership⁴⁴. Whereas during Ceaușescu's regime, political control aimed to ensure the isolation of national television broadcasting from the West and the neighboring countries, post-89 political struggles aimed to re-instate state control over national television broadcasting.

In the spring of 1990, the public broadcaster was severely criticized for dedicating exclusive airtime to the National Salvation Front, failing to become a communication platform for emerging opposition parties. This phenomenon of state television siding with the newly emerged political power became most evident upon the rise of private television. The emergence of private television channels in Romania mirrored the process of consolidating political pluralism in the country; struggles for political power in post-socialist Romania were accompanied by struggles to seize control over existent and emerging television stations in the country.

⁴² Bogdan Szajkowski, *New Political Parties of Eastern Europe and the Soviet Union*, Michigan, Longman, 1991, p. 224.

⁴³ This generated civil riots and anti-Iliescu protests in June 1990, which had a violent turn-out.

⁴⁴ Patrick H. O'Neil, *Communicating Democracy: The Media and Political Transitions*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 135.

The first attempts to set up independent television stations - one in the North West of the country at Timisoara and one in the East at Brasov - took place in May 1990⁴⁵. Upon the failure to acquire their own transmission frequencies, these stations broadcasted on the frequencies of the public broadcaster outside its regular broadcasting hours. Other attempts at setting up private television stations were turned down by the new government. Until 1991, repetitive attempts were made to set up private television stations and the government's refusal to grant broadcast licenses generated protests⁴⁶. The opposition presidential candidate Ion Ratiu was refused broadcasting license for a radio and television station in the early 1990. The newly instituted Free Syndicate of Television also made attempts to set up an independent television SOTI, which was also refused license. In 1991, SOTI was eventually granted license to broadcast in the area of Bucharest using the frequency of the second public channel. In that same year, 17 other local television stations were given permission to broadcast. However, the new television stations were shortly pushed off the market due to increases in signal distribution fees, their temporary broadcast licenses and their lack of professional staff.

Meanwhile, the public broadcaster re-opened its local stations, which had been shut down in 1985: first in Cluj, Iassy and later on, in Timisoara and Craiova. By 1995 -during Ion Iliescu's first two presidential mandates - the public broadcaster maintained monopoly over the broadcasting market.

In 1994 cable television was introduced in Romania, which facilitated the distribution of foreign television channels to the Romanian audience. Cable television was catered exclusively to urban, rather than rural areas. The emergence of cable television was the first viable alternative to state broadcasting, which emerged on the Romanian market.

In 1995, the first Romanian private broadcasters were established. Tele7abc became the first private broadcaster to broadcast nationally, followed by ProTV and Antena1. By February 1996, ProTV broadcast to 40% of the country's population, Antena1 and Tele7abc to 30%⁴⁷. The

⁴⁵ Peter Gross, *Colosul cu picioarele de lut. Aspecte ale presei românești post-comuniste*, Iași, Polirom, 1999, p. 41.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁷ *Information 133-1997. Changes to terrestrial television systems in Central and Eastern European countries*, EBU, 1996.

public broadcaster, however, maintained monopoly in terms of territorial coverage, with its first channel reaching out to 98% of the country, and the second channel to 55%. Outside Bucharest and its periphery, reception of private television was only possible by cable.

The discrepancies in the territorial coverage and availability of public versus private television caused fragmentations between urban and rural areas. Urban areas had cable television and were thus exposed to foreign television, whereas urban areas watched exclusively public television. By the mid 90s a strong divide was instituted between rural and urban areas in Romania, which corresponded to a divide between private and public broadcasting. This phenomenon further mirrored a divide between national and transnational broadcasting spaces. Private television distributing foreign programmes by cable became a signifier of the West and contrasted with the national character of state television. Furthermore, private broadcasters became the advocates of Western broadcasting values in Romania. The private station ProTV was an American consortium with the majority of shares owned by Central Media Enterprises. It hired young staff trained at BBC and CNN and consolidated itself on the market by a strong marketing campaign based on values such as teambuilding, performance and competence. The marketing strategies of ProTV Romania were in fact part of a transnational management campaign, and ProTV stations in Hungary and the Czech Republic were reported to have employed the same marketing strategies⁴⁸.

The divides between rural versus urban broadcasting spaces, national versus transnational spaces reflected the struggles for political leadership that were taking place in the country. This became visible during the 1996 elections when the different broadcasting spaces catered for different voting preferences: rural areas voted for the ruling party, which had emerged from the remnants of the former communist regime, whereas urban areas voted predominantly for the opposition. The rural areas of television reception, which were restricted to watching state television, became associated to the old regime, just liked the political power they supported. By contrast, urban areas delineated by reception of private television and cable distribution, became tokens of a new political order in post-communist Romania. The divergence between the two broadcasting spaces was not only a matter of a different exposure to

⁴⁸ Ion Stavre, *Reconstrucția societății românești prin audiovisual*, București, Nemira, 2004, p. 42.

national versus foreign broadcasting, state versus commercial television reception, but became a matter of divergent political struggles.

In June 1996, the Social Democrat Party – the offspring of the National Salvation Front and Iliescu's political party – lost the elections. During the election campaign, the public broadcaster was the only one who maintained a favorable representation of Iliescu and his party, while the rest of the broadcasters took a strong pro-opposition stand. All television stations broadcast confrontations between the two main candidates running for mayor of Bucharest. Ilie Nastase, the former tennis player, was then the candidate of the Social Democrats, running against the opposition candidate Victor Ciorbea. The night of the elections, as Ilie Nastase lost the elections, public television had extensive coverage of the Social Democrats in the detriment of the winning party of the elections. The situation repeated in September and November 1996 during the presidential election campaign, when the public broadcaster resumed its partisan position towards the ruling Social Democrats. This contrasted with the pro-opposition stand of the private broadcasters. The competition between the political candidates in the elections seemed to echo a competition between public and private television. Three weeks before the election night, ProTV hired a private company doing public opinion research, which investigated the electorate's voting preferences. On November 3rd 1996, ProTV broadcast the results of the first private poll in Romania, revealing the opposition's lead in the election campaign. The same night, ProTV achieved its record in audience shares with a 98% coverage of its possible audience⁴⁹. Up until the elections night, the private broadcaster maintained its pro-opposition stand, which brought an increase of up to 9 million viewers in audience share. On November 17th, after six years of state presidency, Iliescu lost the elections before Emil Constantinescu, a candidate of the Democratic Convention. Iliescu's electorate came predominantly from rural areas, which overlapped with the geographical coverage of public television. The opposition winning the 1996 elections marked also ProTV's lead in audience shares. As Iliescu lost power, state television was exposed as a partisan of the Social Democrats, reminding of its close ties with political power during Ceaușescu's era. The association of the public broadcaster with the

⁴⁹ Alin Teodorescu, 'Disguised Players Waiting in the Wings: Romania' in *The Development of the Audiovisual Landscape in Central Europe since 1989*, New Barnets, John Libbey Media, 1998, pp. 303-304.

communist period was even stronger as Ion Iliescu himself, was perceived as a recycled social actor of the communist power. Until 1984, Iliescu had occupied high positions inside the Communist Party, which by 1989 made him 'a likely successor to Ceaușescu at the top of the party and the country, in the event of the collapse of the latter's rule'⁵⁰. In 1989, he emerged as leader of the Romanian revolution and was appointed at the head of the revolutionary interim governing body; between 1990 and 1996 he was elected as state president. Under these circumstances, the siding of the public broadcaster with Iliescu and his entourage strengthened the status of broadcaster as a token of the past and a symbol of the old regime. Furthermore, the visible technical inferiority of the public broadcaster in comparison to its private counterparts marked further the connotations of the old and the past that were attributed to public television⁵¹. The division between rural areas (who watched state television and were unfamiliar with Western television) and urban areas (that watched commercial channels and consumed foreign television) marked a division between national and transnational broadcasting spaces, which further mirrored a division between the old communist regime and a new political order.

The re-shifting of broadcasting spaces generated by the rise of cable television and private channels, is by no means exceptional. Local fragmentations and competing between public and private broadcasters accompanied the rise of private broadcasting through the world. 'The proliferation of broadcast channels, cable and satellite is likely to move us towards a more fragmented social world than that of traditional broadcast television' wrote David Morley in 1992⁵². Similarly, the breaking of state broadcasting monopoly in the front of cable distribution and transnational broadcasting, was a world-wide phenomenon. 'In the 1980s and 1990s television systems across most of the world moved towards intensified commercialization. Public service or state broadcasting monopolies were abandoned...'⁵³ At the same time, the strong ties

⁵⁰ Nestor Ratesh, *The Entangled Revolution*, Santa Barbara, Praeger, 1991, p. 49.

⁵¹ Peter Gross, *op. cit.*, p. 108.

⁵² David Morley, *Television, Audiences and Cultural Studies*, New York, Routledge, 2002, p. 269.

⁵³ Daniel C. Halin, 'Commercialization of news and current affairs' in *Contemporary World Television*, J. Sinclair and G. Turner, eds., BFI, 2004, p. 13.

between broadcasting and national territory were dissolved⁵⁴. What is defining for the post-socialist Romania in the early 90s however, is that the new social spaces (urban versus rural, national versus transnational) that emerged – or rather, re-shifted – during the collapse of the state broadcasting monopoly and the emergence of a pluralistic broadcasting landscape, rendered visible the political struggles that took place in each one of these competing social spaces opened up by television broadcasting. Whereas the political control over the distribution of broadcasting licenses in the early 1990s secured the monopoly of state television and the staying in power of the political leaders that emerged from the ashes of the 1989 revolution, by 1996, the competition between the private and public broadcasters that mirrored the competition between the main candidates to presidency, clearly showed that the divergent broadcasting and reception spaces that were emerging were politically-charged. In other words, the new geography of television distribution and television reception in Romania became disputed by different political actors: spaces of state broadcasting became symbols of the old political regime, whereas spaces of transnational broadcasting delineated by cable distribution, were the symbols of a new political order in (post)socialist Romania.

Conclusions

When it comes to political control over (post)socialist television, this is never a given in the context of an oppressive or undemocratic political system. As I have argued, the study of political control in relation to television needs to be situated within specific social spaces that are constitutive of the medium of television and retraced through concrete social actors and social interactions enabled by the medium itself. Under these circumstances, political control is a potentiality among many others and as the empirical studies I have outlined in this paper show, measures of controlling a medium such as television in the context of a socialist regime, have often been challenged by practices of resistance, subversion or circumvention enabled by the very complex formation of television as a network of various social actors performing simultaneously as part of various – at times, divergent - social spaces. The measures Ceaușescu

⁵⁴ Jean K. Chalaby (ed.), *Transnational Television Worldwide. Towards a New Media Order*, London, Tauris, 2005.

adopted in the last decade of his reign to close off state borders by attempting to restrict television broadcasting to the national territory were counteracted by dissident practices of cross-border reception that subverted the very nationalistic policies the dictator was trying to implement through television.

Conceiving political power as a social actor among a multitude of other social actors that make up television broadcasting, means that the study of television – primarily of socialist television, which has been predominantly linked to topics related to political control – needs to be situated within the wider variety of social spaces and social actors that are constitutive of the televisual medium. In other words, if we are to understand institutional regulation and policy-making (the primary locus where measures of political control have been implemented) in socialist broadcasting, we need to understand this in relation to and through its interactions with television production, television reception, televisual representations, distribution of technology and infrastructures. On the other hand, we need to situate this study within concrete social spaces in which television has performed: whether national or transnational spaces of transmission or reception, spaces of everyday life or spaces of state politics, etc. The struggle for political power in the aftermath of Ceaușescu's collapse, became disputed through diverging social spaces enabled by the spread of cable television, which led to the decentralization of television in Romania and the emergence of commercial broadcasting. Thus, rural areas of television reception in the early 90s, which were restricted to state television broadcasting, became connected to social actors associated to the old political regime, whereas urban areas of television reception exposed to cable television and commercial channels became associated with a new political order in Romania. This particular case study emphasizes that different social spaces open up to different social actors performing simultaneously as part of different - at times divergent - social spaces. In the case of socialist and (post)socialist television, the interaction between these different social spaces offers insights into disputes of power between different social actors: whether political actors (as was the case of Romania in the early 90s), or disputes between political actors and television audiences (as was the case of 1980s Romania). In other words, if we are to understand how power struggles have been accommodated by and played out within television broadcasting under political regimes associated to oppressive or undemocratic practices, one needs to study television at the

intersection or rather, at the interaction of its different constituent social spaces.

To go back to the conceptual and methodological challenges raised in the beginning of this article, a summary of the main arguments developed so far may help put forward a definition of socialist television and how it may be studied.

Socialist television is best understood as a network of different social actors situated in different social spaces, constantly interacting with one another. These social actors and their pertaining social spaces are enabled by the amalgam of simultaneous processes that make up television broadcasting: from institutional regulation, to production, reception, distribution and on-screen representations. It is primarily at the interaction between these different constituent spaces of television, that political control (which has been taken for granted in the case of socialist television) could be challenged, resisted, subverted, or circumvented. This particular approach to television history reiterates in fact Bruno Latour's actor-network approach and advocates that if we are to understand how socialist television has functioned in history, we first need to understand how television as a mass-communication medium works and how it has been realized in a particular context. Starting from this understanding, the study of socialist television needs to be situated empirically within concrete social experiences by attention to case studies. Theorized in this manner, the history of (post)socialist television can be told by retracing concrete social experiences of televisions by means of case studies and from there, identifying the amalgam of social actors interacting with one another in the variety of social spaces that make up television broadcasting.

III. Varia

Raluca Nicoleta SPIRIDON
Mihaela TOADER

O cronologie instituțională a vieții culturale românești. Cadrul legal în perioada 1944-1948 Partea I

**An Institutional Chronology of Romanian Cultural Life.
The Legal Framework in the Period 1944-1948.
Part I**

The chronology of the Romanian cultural life between 1944 and 1948 aims to closely reconstruct both the institutional changes and certain essential information for the understanding of the biography of some people who would become part of intellectual-political elite of the new regime that was about to be established.

On the other hand, we consider that such a work tool is likely to unambiguously highlight the synchrony of the processes of changing in all cultural domains - from literature, theatre, cinematography, to education, fine arts, music - or gradual degradation of Romania's external cultural relations.

Poorly known in its entire complexity, the evolution of the institutional framework of cultural life between 1944 and 1948, represented an essential premise for the establishment of the new ideological communist paradigm in this field.

Etichete: Monitorul Oficial, cultură, diplomație, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Ministerului Afacerilor Străine

Keywords: Monitorul Oficial, culture, diplomacy, The Ministry of National Culture and Religious Affairs, The Ministry of Foreign Affairs

Într-un moment în care publicarea a numeroase studii și sinteze privind impunerea controlului comunist asupra culturii pare să indice depășirea perioadei de pionierat a editării instrumentelor de lucru, întocmirea unei cronologii a evoluției instituționale a acestora poate fi considerată o întreprindere cel puțin surprinzătoare. În ceea ce ne privește, considerăm că perioada 1944-1948 este încă insuficient

cunoscută în toată complexitatea sa iar reconstituirea cu exactitate atât a transformărilor instituționale dar și a anumitor date esențiale pentru parcursul biografic al unor personaje ce vor deveni parte din elita politico-intelectuală a noului regim este de natură a clarifica, măcar din perspectiva cadrului legal de evoluție, premisele care au stat la baza instituționalizării comunismului în domeniul cultural. Nu în ultimul rând, doar o cronologie poate surprinde sincronismul proceselor de transformare în toate domeniile culturale, de la literatură, teatru, cinematografie până la învățământ, arte plastice, muzică sau stingerea treptată a relațiilor culturale externe ale României. Cronologia noastră a folosit cu predilecție Decrete, Legi și Decizii ministeriale publicate în Monitorul Oficial, în concordanță cu motivele și obiectivele sus-menționate. Data cronologică pentru care am optat, cu puține excepții, este cea a publicării în Monitorul Oficial a respectivului act normativ, astfel încât cei care se vor apleca asupra unui anumit domeniu cultural de interes vor putea să le reidentifice cu ușurință în integralitatea lor. Credem că pe această cale venim atât în sprijinul specialiștilor, dar și al publicului larg interesat de istoria recentă a României. Pentru moment ne limităm la a publica o primă parte, referitoare la perioada 23 august 1944-31 octombrie 1944.

23 august 1944 – Este transmisă la posturile de radio *Proclamația Maiestății Sale Regele către țară care făcea cunoscută opiniei publice ieșirea din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite, însărcinarea unui nou guvern de a încheia pacea cu Națiunile Unite, acceptarea de către România a armistițiului oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, garantarea de către Națiunile Unite a independenței și neamestecului în treburile interne, recunoașterea de către Națiunile Unite a nedreptății Dictatului de la Viena, sfârșitul dictaturii și anunța începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile cetățenilor urmau a fi garantate și respectate, odată cu numirea noului guvern, mobilizarea forțelor Națiunii pentru eliberarea pământului Transilvaniei de sub ocupația străină alături de armatele aliate.* Proclamația Maiestății Sale Regele către țară a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 197 Bis din 24 august 1944, p. 6 198.

23 august 1944 – Regele Mihai I numește în baza prerogativelor sale¹ pe generalul Constantin Sănătescu, Președinte al Consiliului de Miniștri². Se constituie un nou guvern de uniune națională în alcătuirea căruia au intrat: Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu - miniștri secretari de Stat; General de Corp de Armată Mihail Racoviță, ministru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale; Grigore Niculescu Buzești, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine; General de Divizie Aurel Aldea, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Interne; General de Divizie Gheorghe Potopeanu, ministru secretar de Stat la Departamentele Economiei Naționale și Finanțelor; General Dr. Nicolae Marinescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale; Dimitrie D. Negel, ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor; General de Brigadă Constantin Eftimiu, ministru secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor; General de Corp de Armată Ion Boițeanu, ministru secretar de stat la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor³; Lucrețiu Pătrășcanu, ministru secretar de stat *ad-interim* la Departamentul Justiției; General Ermil Gheorghiu, subsecretar de Stat pentru aviație; Vice-amiral Ion Georgescu, subsecretar de Stat pentru marină; Vice-amiral Alexandru Gheorghiu, subsecretar de Stat pentru înzestrarea armatei și producției de Război; General Gheorghe Liteanu și colonel Dumitru Dămăceanu, subsecretari de Stat pentru afaceri interne. Decretul nr. 1 620 de

¹ Statornicite prin Decretul-lege nr. 3 072 din 6 septembrie 1940, între prerogativele exercitate de rege (este Capul Oștirii, are dreptul de a bate monedă, conferă decorații române, primește și acreditează ambasadori și miniștri plenipotențitari, are dreptul de amnistie și grațiere) se statua și faptul că: „Numește pe Primul ministru, însărcinat cu puteri depline” („Monitorul Oficial”, nr. 208 din 8 septembrie 1940, p. 5 294).

² Decretul Regal nr. 1 619 de numire a generalului Constantin Sănătescu, Președinte al Consiliului de Miniștri a fost publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 197 Bis din 24 august 1944, p. 6 199.

³ Legea nr. 494 din 1 iunie 1941 a organizat Ministerul Culturii Naționale și Cultelor în trei subsecretariate de stat: Subsecretariatul de Stat al Școalelor, Subsecretariatul de Stat al Educației Extrașcolare, Subsecretariatul de Stat al Cultelor și Artelor („Monitorul Oficial”, nr. 127 din 1 iunie 1941, pp. 2 969-2978).

numire a noului guvern a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 197 Bis din 24 august 1944, p. 6232.

24 august 1944 – Se dă publicității Decretul-Regal nr. 1624 pentru amnistia generală politică, militară și agrară. Beneficiarii principali au fost comuniștii, în timp ce legionarii urmau a rămâne în detenție, fiind exceptați de la amnistie în baza prevederilor articolului 2 al acestui decret. Conform istoricului Florian Banu, Decretului Regal i s-a dat, premeditat, un caracter mai larg, prin articolul 3, care-i viza pe țărani și militari, pentru a estompa caracterul net favorabil comuniștilor și poate pentru a atrage simpatia unor categorii de deținuți ce puteau fi integrați în slujirea obiectivelor comuniste⁴. În baza acestui decret au fost eliberați și reintegrați în domeniile de activitate în care funcționaseră: Mircea Biji și Mihail Levente de la Institutul Național de Statistică, Barbu Zevedei, asistent la catedra de Filozofia Culturii de la Facultatea de Litere și Filozofia Culturii de la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj-Napoca, D. Constantinescu-Iași, profesor titular la catedra de Istoria Artelor de la Facultatea de Litere și Filozofie din București. (Monitorul Oficial, nr. 197 bis din 24 august 1944, p. 6 200 sau republicat în Monitorul Oficial nr. 202 din 2 septembrie 1944, pp. 6233-6234).

24 august 1944 – Este emis Decretul-lege nr. 1625 care promulga Legea nr. 442 pentru desființarea lagărelor de internare. Se suspendau, de asemenea, toate dispozițiile administrative referitoare la fixarea obligativității domiciliului. Excepția au constituit-o, din nou, legionarii. Prin circulara ministrului de Justiție nr. 1.306 din 29 august 1944 care făcea trimitere la Înalțul Decret-Regal de amnistiere nr. 1624 din 24 august 1944 s-a dispus ca legionarii să rămână în detenție⁵ (Monitorul Oficial, nr. 197 bis, 24 august 1944, p. 6200).

2 septembrie 1944 – Este publicat Decretul-Regal nr. 1626 pentru fixarea drepturilor românilor, în cadrele Constituției din 1866 și

⁴ Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe” *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 42.

⁵ Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 88.

cu modificările Constituției din 29 martie 1923 în Monitorul Oficial, nr. 202 din 2 septembrie 1944, p. 6232.

2 septembrie 1944 – Consiliul de Miniștri hotărăște desființarea Secretariatului de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului și înființarea Oficiului lichidării Patrimoniului Centrului Național de Românilor și al rezolvării problemelor minoritare și de migrație. Este emisă, în acest sens, Legea nr. 445, publicată în Monitorul Oficial, Partea a I-a, nr. 202 din 2 septembrie 1944, p. 6235.

9 septembrie 1944 – Victor Eftimiu este numit director general al Teatrelor și Operelor Române și director al Teatrului Național din București, începând cu 1 septembrie 1944, prin Decizia ministerială nr. 11 808 din 5 septembrie 1944 (Monitorul Oficial nr. 208 din 9 septembrie 1944, p. 6276).

12 septembrie 1944 – Neagu Djuvara este transferat începând cu data de 1 septembrie 1944 pe lângă Legația României la Stockholm în baza Deciziei nr. 114 001 din 4 septembrie 1944 a Ministerului Afacerilor Străine (Monitorul Oficial nr. 210 din 12 septembrie 1944, p. 6290).

14 septembrie 1944 – Sabin Manuilă, director general al Institutului Central de Statistică, este numit subsecretar de stat pentru reorganizarea Statului, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri în temeiul Decretului-lege nr. 1 694 (Monitorul Oficial nr. 212 din 14 septembrie 1944, p. 6310).

15 septembrie 1944 – Victor Cădere, ministrul plenipotențiar al României la Lisabona, este rechemat în Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine prin Decretul-Lege nr. 1 692 (Monitorul Oficial, nr. 213 din 15 septembrie 1944, p. 6318).

19 septembrie 1944 – Este publicat Decretul-Lege nr. 1701 pentru promulgarea Legii nr. 461 referitoare la purificarea administrațiilor publice (Monitorul Oficial nr. 216 din 19 septembrie 1944, pp. 6348-6349).

20 septembrie 1944 – Prin Decizia nr. 55.400 a Președinției Consiliului de Miniștri se anulează Decizia nr. 37.058 din 6 aprilie 1944, privind destituirea lui Mircea Biji și Mihail Levente din posturile pe care le ocupau la Institutul Central de Statistică în urma Sentinței Curții Marțiale Nr. 859 din 28 februarie 1944 (Monitorul Oficial, nr. 217 din 20 septembrie 1944, p. 6356).

21 septembrie 1944 – Se desființează Ministerul Propagandei Naționale prin Legea nr. 462 din 21 septembrie 1944. O parte din serviciile acestui minister au trecut la Ministerul Afacerilor Străine. „Direcțiunea Presei și Informațiilor” a Ministerului Afacerilor Străine a grupat, în consecință atribuțiile culturale, de presă, propagandă și informații din cele două ministere (Monitorul Oficial, nr. 218 din 21 septembrie 1944, p. 6364).

22 septembrie 1944 – Este publicată *Convenția de Armistițiu între guvernul român pe de o parte și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii pe de altă parte* (Monitorul Oficial nr. 219 din 22 septembrie 1944, pp. 6372-6374).

22 septembrie 1944 – Sunt abrogate dispozițiile Decretului Lege nr. 3438/940 «pentru reglementarea situației evreilor în învățământ» publicat în Monitorul Oficial Nr. 240 din 14 octombrie 1940 și ale Decretului-Lege Nr. 377/941 «privitor la unele dispozițiuni referitoare la învățământul particular», publicat în Monitorul Oficial nr. 43 din 20 februarie 1941, precum și orice alte dispoziții din legi, regulamente și decizii ministeriale, care cuprindeau interdicții sau îngrădiri cu privire la accesul evreilor în învățământul de Stat, confesional sau particular, de toate gradele și categoriile. Totodată, sunt reprimiți în învățământ membrii titulari ai corpului didactic primar și de grad secundar, precum și membrii corpului didactic din învățământul superior și personalul didactic ajutător, cu titlul provizoriu sau definitiv, care au fost excluși din învățământ în virtutea Decretului-Lege nr. 3 438/1940. În scopul redobândirii și respectării acestor drepturi a fost adoptată Legea nr. 466, care promulga Decretul-Lege 1729 pentru abrogarea dispozițiilor restrictive cu privire la accesul evreilor în învățământ, publicată în Monitorul Oficial, nr. 219 din 22 septembrie 1944, p. 6377. În baza cererilor tuturor celor

interesați, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor urma a stabili, prin decizie, normele de încadrare în posturi a celor reprimiți în învățământ ca efect nemijlocit al acestei legi.

25 septembrie 1944 – Este emisă Decizia Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor nr. 14.550 privind anularea oricăror dispoziții luate în baza legilor rasiale, al căror efect a fost interzicerea sau îngrădirea dreptului cetățenilor români de origine etnică evrei de a-și exercita profesiunea de artist, atât în cadrul spectacolelor organizate individual, cât și în cadrul celor organizate de instituții și întreprinderi de spectacole de stat sau particulare. În temeiul art. 2 al acestei decizii, Teatrele Naționale și Operele Române urmau să reangajeze artiștii care fuseseră îndepărtați în urma dispozițiilor rasiale (Monitorul Oficial, nr. 221 din 25 septembrie 1945, p. 6406).

29 septembrie 1944 – Frederic Nanu, ministru plenipotențiar pe lângă Legația României la Stockholm, Nicolae Dimitrescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Madrid și Vespasian Pella, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna sunt rechemați pe data de 1 octombrie 1944 în Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine. Rechemarea s-a făcut în baza Decretului-Lege nr. 1725 Decretului – Lege nr. 1726, respectiv Decretului-Lege 1727, emise la 21 septembrie 1944 și publicate în Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6446.

29 septembrie 1944 – Emanoil Krupenski, ministru plenipotențiar, consul general al României la Barcelona este numit începând cu data de 1 octombrie 1944 însărcinat cu afaceri al României la Madrid, prin Decizia Ministerului Afacerilor Străine nr. 114.023 din 16 septembrie 1944, publicată în Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6453.

29 septembrie 1944 – În Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine sunt rechemați, în temeiul Deciziei nr. 115.041, începând cu data de 10 octombrie 1944: Theodor Galitza, consilier de legație pe lângă Legația României la Vatican, Mihail Romniceanu, secretar de legație pe lângă Legația din Madrid, Constantin Enea,

consul general la Legația din Berna (Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6453).

29 septembrie 1944 – În urma publicării Deciziei nr. 115 363 din 26 septembrie 1944 a Ministerului Afacerilor Străine se instituie o comisie de epurare formată din Radu Cruțescu, ministru plenipotențiar, președinte, Dimitrie Buzdugan, ministru plenipotențiar și Gheorghe Polydor, director – membri (Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6452).

29 septembrie 1944 – Richard F.A. Hillard, avocat, doctor în drept, este numit, începând cu 1 septembrie 1944, consilier juridic în Ministerul Afacerilor Străine potrivit Deciziei nr. 115 046 (Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6453).

29 septembrie 1944 – Constantin Vișoianu, fost ministru plenipotențiar, este numit, începând cu data de 1 septembrie 1944, consilier juridic în Ministerul Afacerilor Străine, potrivit Deciziei nr. 115 045 (Monitorul Oficial nr. 225 din 29 septembrie 1944, p. 6453).

02 octombrie 1944 – Decizia nr. 135 229 a Ministerului Culturii și al Cultelor dizolva comitetul interimar al Sindicatului Artiștilor Instrumentiști și numea un nou comitet interimar, compus din: Egizzio Massini, Gică Ștefănescu, Anton Adrian Sarvaș, Alexandru Rădulescu, Matei Socor, Anatol Albiu, Marcel Brelișka. Noul comitet interimar avea misiunea ca, în termen de două săptămâni de la publicarea acestei decizii, să convoace Adunarea Generală a membrilor Sindicatului Artiștilor Instrumentiști, în vederea alegerii unui nou comitet (Monitorul Oficial nr. 227 din 02 octombrie 1944, p. 6481).

03 octombrie 1944 – Prin Decizia ministerială nr. 115 364 a Ministerului Afacerilor Străine încetează, începând cu ziua de 1 octombrie 1944, angajarea personalului temporar din fostul Minister al Propagandei Naționale, între care și Emil Vărtosu, șef de serviciu, Ion Frunzetti, referent, Ovidiu Caledoniu, referent, Ion Cristu, redactor, Vasile Țepordei, redactor, Gyion Ionescu, desenator și a celor care îndeplinesă funcția de cenzori: Constanța Gall, Alexandru Tisescu, Mircea Străinu, Ștefan T. Lazăr, Theodor Scarlat, Silviu Lazăr, Elena

Ionescu, Nedelcu Carcer, Wolf Eihelburg, Constanța Modges și Maria Alexe (Monitorul Oficial nr. 228 din 3 octombrie 1944, pp. 6491).

03 octombrie 1944 – Prin Decizia ministerială nr. 115 623 a Ministrului Afacerilor Străine, înceta, de asemenea, începând cu data de 1 octombrie 1944, angajarea mai multor funcționari diurniști, proveniți din Ministerul Propagandei, între care: Alexandru Gregorian, consilier de presă, Pompiliu Paltanea, secretar de presă, Virgil Gheorghiu, secretar de presă, Mircea Rășcanu, secretar de presă, Horia Roman, secretar de presă, Vintilă Horia, atașat de presă (Monitorul Oficial, nr. 228 din 3 octombrie 1944, pp. 6491-6492).

03 octombrie 1944 – Prin Decizia ministerială nr. 115 507 din 1944 sunt rechemați, pe data de 10 septembrie 1944, în Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine, mai mulți funcționari ai Serviciilor culturale și de presă, între care: Teodor Solacolu, consilier cultural cl. I și Aurel Decei, secretar de presă diurnist, de pe lângă Legația Ankara; Cuza Hotta, secretar cultural cl. I, de pe lângă Legația Atena; Constantin Vulcan, consilier cultural cl. II, de pe lângă Legația Berna; Constantin Mihăilescu, secretar cultural cl. I și Liviu Hulea, șef de secție fără gradații de pe lângă Legația Helsinki; Leontin Constantinescu, consilier cultural cl. II, Aron Cotruș, consilier cultural cl. II, Mircea Eliade, consilier cultural cl. II de pe lângă Legația Lisabona; Alexandru Busuioceanu, consilier cultural cl. II și Gheorghe Munteanu, secretar cultural cl. I de pe lângă Legația Madrid; George Seinescu, secretar cultural I, Paul Lahovary, secretar cultural cl. III; Miron Giuroiu, șef de secție fără gradații de pe lângă Legațiunea Stockholm; Valeriu Papahagi, secretar de presă II, diurnist de pe lângă Consulatul General Barcelona; Boris Biazzi Mavro, secretar cultural cl. I de pe lângă Consulatul General Istanbul (Monitorul Oficial nr. 228 din 3 octombrie 1944, p. 6492).

03 octombrie 1944 – Decizia nr. 134 644 a Ministrului Culturii Naționale și Cultelor dispunea reintegrarea în învățământul superior a întregului personal didactic, tehnic și administrativ, de origine etnică evreiască, cu toate drepturile ce decurgeau de la data punerii în disponibilitate (Monitorul Oficial, nr. 228 din 3 octombrie 1944, p. 6498).

03 octombrie 1944 - Decizia nr. 134.634 a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor scutea de frecvență studenții care au luat parte la război, au fost puși în imposibilitatea de a se înscrie în școlile superioare ori de a se prezenta la examene și permitea, pe de o parte, să efectueze lucrările necesare în laboratoare sau câmpuri de experiență iar, pe de altă parte, să treacă examenele în cel mai scurt timp posibil în cadrul unor sesiuni extraordinare, fixate de către consiliile profesoriale (Monitorul Oficial, nr. 228 din 3 octombrie 1944, p. 6498).

04 octombrie 1944 - Prin Decizia ministerială nr. 115 522 din 22 septembrie 1944, Victor Rădulescu-Pogoneanu, consilier de legație, director al Cabinetului și al Cifrului, era delegat, începând cu data de 22 septembrie 1944, la conducerea Direcțiunii Presei și Informațiilor din Ministerul Afacerilor Străine (Monitorul Oficial nr. 229 din 4 octombrie 1944, p. 6506).

08 octombrie 1944 - Victor Eftimiu, directorul general al teatrelor naționale, operelor române și al spectacolelor, este delegat și director al Operei Române din București, începând cu data de 1 octombrie 1944, în urma Deciziei nr. 16 286 a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor (Monitorul Oficial nr. 233 din 8 octombrie 1944, p. 6560).

08 octombrie 1944 - Legea nr. 485 abroga Legea nr. 830 din 21 noiembrie 1940 pentru constituirea Grupului Etnic German din România (Monitorul Oficial nr. 233 din 8 octombrie 1944, pp. 6558-6559).

08 octombrie 1944 - Este publicată Legea nr. 486 privind purificarea administrațiilor publice (Monitorul Oficial nr. 233 din 8 octombrie 1944, pp. 6559-6560).

11 octombrie 1944 - Sunt rechemăți în Administrația Centrală a Ministerului de Externe, începând cu data de 1 octombrie 1944 Constantin Hiott, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Vichy (Decretul nr. 1800), George Cruțescu, ministru plenipotențiar cl. I pe lângă Legația Română la Copenhaga (Decretul

nr. 1801) și Emil Pavelescu, consul general, cl. I al României la Paris (Decretul 1802), publicate în Monitorul Oficial nr. 235 din 11 octombrie 1944, pp. 6578 – 6579.

11 octombrie 1944 – Se anulează Decretul Regal nr. 399 din 9 februarie 1938, prin care Grigore Constantinescu, ministru plenipotențiar cl. II, Edmond Ciuntu, ministru plenipotențiar cl. II și Dimitrie N. Ciotori, consilier de presă, au fost puși în poziție de disponibilitate pe data de 15 februarie 1938 (Monitorul Oficial, nr. 235 din 11 octombrie 1944, p. 5579).

12 octombrie 1944 – Este abrogat Decretul-Lege nr. 1 242 din 5 mai 1941 care schimbase modul de constituire a consiliului de administrație al Societății Române de Radiodifuziune și este repusă în vigoare Legea de organizare a Societății Române de Radiodifuziune, publicată în Monitorul Oficial nr. 188 din 15 august 1940, prin care erau numiți în Consiliul de administrație al Societății Române de Radiodifuziune și reprezentanți ai statului (Legea nr. 495 - Monitorul Oficial nr. 236 din 12 octombrie 1944, p. 6612).

12 octombrie 1944 – Sunt numiți în Consiliul de Administrație al Societății Române de Radiodifuziune, ca reprezentanți ai statului: Radu Cioculescu, Victor Papacostea, Ștefan Voitec, George Macovescu, Richard Hillard, în baza Decretului 1860, publicat în Monitorul Oficial, nr. 236 din 12 octombrie 1944, p. 6610.

14 octombrie 1944 – Prin Decizia nr. 143 546 a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor se instituia în acest minister o comisie de purificare alcătuită din: Popescu-Prahova, secretar general al Subsecretariatului de Stat al Cultelor și Artelor, președinte, Octavian Halunga, directorul învățământului secundar și Tiberiu Ionescu, inspector pentru învățământul secundar, membri (Monitorul Oficial, nr. 238 din 14 octombrie 1944, p. 6662).

14 octombrie 1944 – Decretul nr. 1858 numea ca director general al Teatrelor Naționale, Operelor Române și Spectacolelor pe Victor Eftimiu. Totodată, în baza acestei calități Victor Eftimiu era numit și membru în consiliu de administrație al Casei Artiștilor lirici și

instrumentiști⁶ (Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1944, p. 6651).

14 octombrie 1944 - Prin decizia ministerială Nr. 15 843, Victor Eftimiu, director general al Teatrelor Naționale, Operelor Române și Spectacolelor, membru în consiliul de administrație al Casei Artiștilor Dramatici, Lirici și Instrumentiști este numit președinte al acestui consiliu (Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1944, p. 6662).

14 octombrie 1944 - Victor Eftimiu, director general al teatrelor naționale, operelor române și al spectacolelor este delegat, prin Decizia nr. 16 286 din 30 septembrie 1944 a ministrului secretar de stat la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor, director al Operei Române din București, cu începere de la 1 octombrie 1944. (Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1944, p. 6662).

⁶ Legea nr. 219 din 11 aprilie 1944 reorganizase Casa de pensii a artiștilor dramatici, lirici și instrumentiști care funcționa ca instituție autonomă pe lângă Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor sub controlul direct al ministrului. Conducerea și administrarea Casei de pensii a artiștilor revenea unui Consiliu de Administrație și directorului general al acesteia. Consiliul de Administrație al Casei Artiștilor se compunea din șapte membri numiți prin decret în baza propunerii ministrului Culturii Naționale și al Cultelor pe termen de 4 ani și anume: directorul general al Teatrelor Naționale, Operelor Române și Spectacolelor, directorul contenciosului și directorul contabilității Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, un membru al Casei dintre personalul Teatrelor Naționale, Operelor Române și Filarmonicelor, un membru al Sindicatului Artiștilor Dramatici și Lirici, un membru al Sindicatului Artiștilor Instrumentiști, un pensionar al Casei Artiștilor. Președintele Consiliului de Administrației al Casei se numea de către ministru, dintre membrii Consiliului, prin decizie ministerială (art. 103). Mandatele expirate ale membrilor se exercitau atât timp cât deținătorii lor își păstrau calitatea avută la numire și puteau fi reînnoite. Dacă în perioada de 4 ani se ivea o vacanță, membrul nou-numit, urma să funcționeze numai până la împlinirea acestei perioade (art. 104). Legea nr. 219 din 11 aprilie 1944 reorganizase Casa de pensii a artiștilor dramatici, lirici și instrumentiști a fost publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 86 din 11 aprilie 1944, pp. 3457-3474.

14 octombrie 1944 – Prin Decretul nr. 1.900 din 14 octombrie 1944 au fost numiți rectori și decani la Universități, Școli Politehnice, Academii de Înalte Studii Comerciale și Industriale și Facultăți, până la data de 23 mai 1945, prin forțarea art. 138 din Legea nr. 386 din 23 mai 1942 de organizare a învățământului superior⁷. D. Danielopol a fost numit rector al Universității din București, V. Ispir, decan al Facultății de Teologie din București, Gh. Fotino, decan al Facultății de Drept din București, Sauciuc Săveanu, decan al Facultății de Litere și Filozofie din București, S. Stoilov, decan al Facultății de Științe din București, Gr. T. Popa, ca decan al Facultății de Medicină din București, C. Bordeianu, decan al Facultății de Farmacie din București, M. Ciucă, decan al Facultății de Medicină Veterinară din București, Al. Miller, rector al Universității din Iași, C. Angelescu, decan al Facultății de Drept din Iași, Al. Claudian, decan al Facultății de Litere și Filozofie din Iași, R. Cernătescu, ca decan al Facultății de Litere și Filozofie din Iași, D. Tupa, decan al Facultății de Medicină din Iași, V. Loichiță, decan al Facultății de Teologie din Iași, Al. Borza, rector al Universității din Cluj, Romulus Boilă, decan al Facultății de Drept din Cluj, C. Daicoviciu, decan al Facultății de Litere și Filozofie din Cluj, Th. Angheluță, decan al Facultății de Științe din Cluj, Ion Goia, decan al Facultății de Medicină din Cluj, N. Ciorănescu, ca rector al Politehnicii din București, N. Profiri, decan al Facultății de Construcții din București, I.S. Gheorghiu, decan al Facultății de Electromecanică din București, T. Negrescu, ca decan al Facultății de Mine și Metalurgie din București, Costin Nenițescu, decan al Facultății de Chimie Industrială din București, C. Georgescu, ca decan al Facultății de Silvicultură din București, Gr. Ionescu, decan al Facultății de Arhitectură din București, Tr. Săvulescu, decan al Facultății de Agronomie din București, Cezar Partenie, rector al Politehnicii „Gh. Asachi”, V. Ioanovici, decan al Facultății de Chimie Industrială a Politehnicii „Gh. Asachi”, Al. Cișman, decan al Facultății de Electromecanică a Politehnicii „Ghe. Asachi”, C. Oescu, decan al Facultății de Agronomie Iași, C. Antoniu, decan al

⁷ În conformitate cu art. 138 al acestei legi „Timp de trei ani de la promulgarea prezentei legi, rectorii, prorectorii, decanii și prodecanii vor fi numiți de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor pe un termen care nu poate depăși diferența între data numirii și expirarea celor trei ani îngăduiți de acest articol. În acest timp, ei pot fi revocați [ceea ce, practic, s-a și întâmplat în 1944 *n.n.*], de ministru” („Monitorul Oficial”, nr. 118 din 23 mai 1942, p. 4242).

Facultății de Construcții a Politehnicii „Gh. Asachi”, N. Bănărescu, rector al Politehnicii din Timișoara, Al. Nicolau, ca decan al Facultății de Electromecanică din Timișoara, V. Poboran, decan al Facultății de Mine și Metalurgie din Timișoara, V. Vlad, decan al Facultății de Construcții din Timișoara, I. Safta, decan al Facultății de Agronomie din Timișoara, St. Stănescu, rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, Gh. Dragoș, rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj (Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1944, p. 6651).

14 octombrie 1944 - Prin Decretul nr. 1.901 din 14 octombrie 1944 au fost numiți ca directori la Școlile Superioare de Specialitate: A. Sacerdoțenu, la Școala de Arhivistică din București, Mihail Jora, la Conservatorul Regal de Muzică și Artă Dramatică din București, Sabin Drăgoi, la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj-Napoca, Mircea Bărsan la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Iași, I. Steriade, la Școala Superioară de Arte Frumoase din București, R. Simionescu, la Școala Superioară de Arte Frumoase din Iași, C. Mihăilescu, la Școala Superioară de Educație Fizică din București (Monitorul Oficial, nr. 238 din 14 octombrie 1944, pp. 6651-6652).

16 octombrie 1944 – Dumitru Amzăr, secretar cultural cl. II pe lângă Legația din Berlin este destituit din funcție pe data de 10 octombrie 1944 pentru pactizare cu inamicul prin Decizia nr. 116 275 din 10 octombrie 1944 a Ministerului Afacerilor Străine publicată în Monitorul Oficial, nr. 239 din 16 octombrie 1944, p. 6668.

17 octombrie 1944 – Prin Decizia ministerială nr. 116 278/1944, Ion Dragu, consilier cultural cl. I și Eugen Ionescu, secretar cultural cl. II pe lângă Legația României din Franța sunt rechemăți pe ziua de 1 octombrie 1944 în Administrația Centrală a Ministerului Afacerilor Străine (Monitorul Oficial, nr. 240 din 17 octombrie 1944, p. 6688).

18 octombrie 1944 – Prin Decretul nr. 1 903, Nicolae Coriovan, doctor în litere și filozofie, este numit, începând cu data de 1 noiembrie 1944, conferențiar definitiv la conferința de Istoria Românilor, vacantă la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași (Monitorul Oficial, nr. 241 din 18 octombrie 1944, p. 6707).

18 octombrie 1944 – Este emisă Decizia nr. 15 923 a ministrului secretar de stat la Departamentul Culturii Naționale și al Cultelor pentru stabilirea regimului drepturilor de autor în teatre (Monitorul Oficial, nr. 241 din 18 octombrie 1944, p. 6719).

18 octombrie 1944 – Se constituie Comisia centrală pentru aplicarea Legii nr. 486 referitoare la purificarea administrației publice în urma Deciziei nr. 9537 publicată în Monitorul Oficial nr. 241 din 18 octombrie 1944, p. 6716.

18 octombrie 1944 – Prin Decizia nr. 33 980 a Ministerului Culturii Naționale și Cultelor sunt numiți membri în comitetul de lectură al Teatrului Național din București: Victor Eftimiu, directorul Teatrului Național din București, ca președinte; Mihail Sadoveanu, membru al Academiei Române; Mihail Ralea, profesor la Universitatea de Litere a Universității din București; A. Pop Marțian, artist dramatic definitiv al Teatrului Național din București; Al. Kirițescu, autor dramatic; Zaharia Stancu, personalitate culturală; Nicolae Carandino, critic teatral (Monitorul Oficial nr. 241 din 18 octombrie 1944, p. 6719).

19 octombrie 1944 - Mihai Beniuc este numit în funcția de conferențiar definitiv la conferința de Psihologie Aplicată de la Facultatea de Litere și Filozofie Iași, începând cu data de 1 noiembrie 1944, în baza Decretului nr. 1906 publicat în Monitorul Oficial nr. 242 din 19 octombrie 1944, p. 6750.

20 octombrie 1944 – Este emisă Decizia nr. 38 a Președinției Consiliului de Miniștri privind Norme relative la cenzura corespondenței și cenzura presei. Cenzura corespondenței de pe lângă Marele Stat Major și cenzura din fostul Minister al Propagandei, trecută după desființarea acestuia pe lângă Ministerul Afacerilor Străine, fuzionau sub denumirea de Cenzura Centrală Militară, care urma să funcționeze pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri (Monitorul Oficial, nr. 243 din 20 octombrie 1944, pp. 6770-6771).

21 octombrie 1944 – A fost publicat Decretul nr. 1902 privind punerea în retragere pentru limită de vârstă a profesorului Sextil Pușcariu, titularul catedrei de limba română și dialectele ei de la

Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj-Sibiu (Monitorul Oficial nr. 244 din 21 octombrie 1944, p. 6782).

21 octombrie 1944 – Prin Decizia ministerială nr. 2 616 din 17 octombrie 1944 se primea, începând cu ziua de 1 octombrie 1944, demisia d-lui George Macovescu din postul de secretar de presă principal în Ministerul Afacerilor Străine (Monitorul Oficial, nr. 244 din 21 octombrie 1944, p. 6788).

21 octombrie 1944 – Legea nr. 517 a repus în vigoare Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului secundar industrial de băieți și fete din 16 aprilie 1936 și a anulat Legea pentru organizarea învățământului industrial pentru băieți din 24 aprilie 1940 și Legea pentru organizarea generală a învățământului profesional, inferior și mediu și a Consiliului Superior a acestui învățământ din 24 aprilie 1940 (Monitorul Oficial nr. 244 din 21 octombrie 1944, p. 6785).

23 octombrie 1944 – Prin Decretul nr. 1959 este numit director al Teatrului Național din București Victor Eftimiu și confirmați în comitetul de direcție generalul V. Dombrovski, în calitate de primar al municipiului, N. Băltățeanu, în calitate de artist dramatic definitiv, Ovidiu C. Demetrescu, în calitate de director al contenciosului Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, Al. Valjan, personalitate culturală și Panait Gheorghiu, în calitate de reprezentant al Ministerului Finanțelor (Monitorul Oficial nr. 245 din 23 octombrie 1944, p. 6810).

23 octombrie 1944 – Tiberiu Iliescu, profesor și publicist este numit director al Teatrului Național din Craiova, prin Decretul-Lege nr. 1960, în locul lui Ștefan Boțoiu. (Monitorul Oficial nr. 245 din 23 octombrie 1944, p. 6810).

23 octombrie 1944 - Decizia nr. 2 643 a Ministerului Afacerilor Străine instituie o nouă Comisie de Control și Cenzură Cinematografică pe lângă Ministerul Afacerilor Străine. (Monitorul Oficial Nr. 245 din 23 octombrie 1944, p. 6817).

24 octombrie 1944 – Este publicat Comunicatul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor nr. 144.469/1944, în fapt Raportul de chemare, prin numire la catedra de istoria literaturii române moderne, vacantă la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași, a lui Gheorghe Călinescu. Din comisia de numire la această catedră au făcut parte: Dan Simionescu, profesor la Universitatea din Iași, președinte, iar ca membri, profesorii Dimitrie Caracostea de la Universitatea din București, Iorgu Iordan și Petre Caraman de la Universitatea din Iași și D. Popovici de la Sibiu, care însă nu a putut participa la lucrările Comisiei (Monitorul Oficial, nr. 246 din 24 octombrie 1944, p. 6847).

24 octombrie 1944 – Prin Decizia nr. 147 851 a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor de la 1 noiembrie 1944 urma să înceteze activitatea Oficiului de Educație a Tineretului⁸. Profesorii detașați la acest Oficiu treceau la catedra lor, iar funcționarii administrativi erau direcționați către alte departamente. Revista Tineretului nu era suspendată, Șerban Cioculescu, inspector general, continuând să se ocupe de partea redacțională (Monitorul Oficial nr. 246 din 24 octombrie 1944, p. 6832).

24 octombrie 1944 – Este emisă Decizia ministerială nr. 148.576, prin care Barbu Zevedei era reprimat în postul de asistent la Catedra de Filozofia Culturii de la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj-Sibiu, în baza raportului nr. 247/1944 al Facultății de Filozofie și Litere din Cluj-Sibiu și în conformitate cu dispozițiile Decretului de amnistie nr. 1 622 din 24 august 1944 (Monitorul Oficial nr. 246 din 24 octombrie 1944, p. 6833).

25 octombrie 1944 – Este publicată Legea nr. 527 pentru înființarea, organizarea și funcționarea Comisiunii pentru aplicarea Armistițiului dintre România și Națiunile Unite, compusă dintr-un președinte și 5 membri, numiți prin decret-regal, la propunerea ministrului Afacerilor Străine (art. 2). Aceștia erau ajutați de mai mulți Consilieri tehnici permanenți și specialiști pe anumite domenii de competență. Comisia urma a reprezenta guvernul și Înalțul

⁸ Oficiul de educație a tineretului a fost organizat în baza Deciziei nr. 220 190 din 15 octombrie 1942, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 224 din 19 octombrie 1942.

Comandament Român pe lângă Înaltul Comandament Aliat și pe lângă Comisia Aliată de Control. De asemenea, era singurul organ calificat să primească cererile Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) să le rezolve sau să le trimită spre rezolvare (art. 3); Comisia era autorizată să dea pentru România interpretarea Convenției de Armistițiu, precum și îndrumările pentru aplicarea ei (art. 4), iar hotărârile luate de Comisie, în executarea atribuțiilor sale, se transmiteau spre executare autorităților și instituțiilor publice. Nicio autoritate nu putea lua hotărâri în legătură cu aplicarea Convenției de Armistițiu - art. 5 - fără avizul Comisiunii (Monitorul Oficial, nr. 247 din 25 octombrie 1944, pp. 5855-5856).

25 octombrie 1944 – Prin Decizia nr. 147 127 se înființa pe lângă Secretariatul General al Culturii un birou care urma să facă legătura între Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor și Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului (Monitorul Oficial nr. 247 din 25 octombrie 1944, p. 6864).

25 octombrie 1944 – Este publicată Decizia Ministerului Culturii Naționale și Cultelor nr. 139 520 din 7 octombrie 1944 privind înființarea unei comisii speciale pentru revizuirea manualelor didactice de curs secundar, în conformitate cu prevederile cuprinse în art. 16 al Convenției de Armistițiu cu Puterile Aliate (Monitorul Oficial nr. 235 din 25 octombrie 1944, p. 6588).

25 octombrie 1944 – Este publicată Decizia nr. 116 593 prin care înceta, începând cu data de 4 octombrie 1944, la cererea sa, delegația dată lui Victor Rădulescu-Pogoneanu, în fruntea Direcției Presei și a Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine. (Monitorul Oficial nr. 247 din 25 octombrie 1944, p. 6 862).

25 octombrie 1944 – Este publicată Decizia nr. 117.350 a ministrului Afacerilor Străine, prin care Richard F. A. Hillard, consilier juridic în Ministerul Afacerilor Străine, este însărcinat începând cu data de 4 octombrie 1944 să conducă Direcția Presei și Informațiilor (Monitorul Oficial, nr. 247 din 25 octombrie 1944, p. 6862).

26 octombrie 1944 – Este publicată Decizia Ministerului Culturii și Cultelor nr. 148.032 privind completarea comisiei înființată pentru revizuirea manualelor didactice secundare cu profesorul universitar G.T. Popa, pentru manualele de igienă (Monitorul Oficial, nr. 248 din 26 octombrie 1944, pp. 6892-6893).

26 octombrie 1944 – Decretul-Lege nr. 1998 promulga Legea nr. 532 privind trecerea „Filarmonicii” la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor de la Ministerul Afacerilor Străine⁹.

28 octombrie 1944 – Francisc Pall, asistent definitiv la Institutul de Istorie Universală de la Facultatea de Filozofie și Litere din Cluj-Napoca este numit prin Decretul nr. 1965 conferențiar definitiv la conferința de Istorie medievală de la Facultatea de Filozofie și Litere din Cluj-Napoca (Monitorul Oficial nr. 250 din 28 octombrie 1944, p. 6927).

29 octombrie 1944 – Mircea Libros este reprimat în serviciu începând cu data de 1 octombrie 1944 prin Decretul nr. 1997, în postul de subdirector la Direcțiunea Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine (Monitorul Oficial nr. 251 din 29 octombrie 1944, p. 6947).

29 octombrie 1944 – Legea nr. 541 a reintrodus în componența Comitetelor de Direcție ale Teatrelor și Operelor Naționale un critic muzical așa cum prevedea inițial art. 102 al Legii pentru organizarea Teatrelor Naționale, Operelor Române și Spectacolelor din 20 martie 1937. Pe de altă parte, prin Legea nr. 541 din 29 octombrie 1944 se prelungea cu încă două luni termenul prevăzut de art. 3, al. ultim din

⁹ Prin Decretul-Lege nr. 868 din 10 aprilie 1944, publicat în Monitorul Oficial nr. 111 din 13 mai 1944, „Filarmonica” a fost pusă sub controlul fostului Minister al Propagandei Naționale. După desființarea acestuia la 21 septembrie 1944, o parte din atribuțiile sale au trecut asupra Ministerului Afacerilor Străine. Întrucât s-a considerat că dirijarea acestei instituții putea fi făcută într-un mod mai eficient de către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, Grigore Niculescu-Buzești, ministru al Afacerilor Externe, propunea trecerea Filarmonicii la acest minister („Monitorul Oficial” nr. 248 din 26 octombrie 1944, p. 6 885).

Legea 414 din 8 august 1944 pentru efectuarea punerii în retragere și pensionare a personalului artistic și tehnic de la teatrele naționale și operele române (Monitorul Oficial nr. 251 din 29 octombrie 1944, pp. 6948-6949).

29 octombrie 1944 – Mihail Fotino, fost director al Teatrului Național Cernăuți și al Teatrelor Comunale din Brașov și Brăila, specialist în chestiuni teatrale, este numit subdirector general al Teatrelor prin Decretul nr. 2 010 publicat în Monitorul Oficial nr. 251 din 29 octombrie 1944, p. 6947.

29 octombrie 1944 - Legea nr. 542 majorează taxele de revizuire a manualelor didactice (Monitorul Oficial nr. 251 din 29 octombrie 1944, p. 6949).

31 octombrie 1944 – Ștefan Boțoiu, avocat, fost director al Teatrului Național din Craiova, este numit, în temeiul Decretului nr. 2016, director al Teatrului Național din Iași (Monitorul Oficial nr. 252 din 31 octombrie 1944, p. 6985).

31 octombrie 1944 – Decretul-Lege nr. 2 046 promulga Legea nr. 547 pentru dizolvarea Centralei Evreilor din România. Prin această lege, Federația Uniunii Comunităților Evreiești din Vechiul Regat era repusă în drepturile sale. Erau și rămăneau abrogate Legea nr. 1090 pentru organizarea și funcționarea Centralei Evreilor din România¹⁰, din 16 decembrie 1941, publicată în Monitorul Oficial nr. 299 din 17 decembrie 1941, și Legea nr. 1 091 din 16 decembrie 1941 pentru recensământul locuitorilor având sânge evreiesc, publicată în Monitorul Oficial nr. 299 din 17 decembrie 1941, Regulamentul nr. 4 din 30 ianuarie 1942 pentru organizarea și funcționarea Centralei Evreilor din România, publicat în Monitorul Oficial nr. 26 din 31 ianuarie 1942,

¹⁰ În baza Legii nr. 1 090 din 1941 s-a întocmit și un Regulament publicat în Monitorul Oficial din 30 ianuarie 1942. Regulamentul ca și legea amintită modificau regimul creat organizațiilor cultului mozaic prin art. 12, 54 și următorul din Legea Cultelor din 22 aprilie 1928, cu modificarea din 3 august 1929, care stabilea organizarea acestui cult pe bază de comunități și uniuni de comunități autonome („Monitorul Oficial”, nr. 252 din 31 octombrie 1944, pp. 6991-6992).

precum și orice dispoziții de lege și regulament contrare acestui Decret-Lege.

Expedițiile Memoriei: un proiect de cercetare a istoriei românilor din Kazahstan

Anexarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța la URSS în vara anului 1940 a marcat soarta a zeci de mii de basarabeni și bucovineni. În urma deportărilor și arestărilor din perioada stalinistă, zeci de mii de locuitori ai teritoriilor pierdute de România pe 27 iunie 1940 au ajuns în regiunile asiatică ale URSS și în închisori. O parte din victimele politicilor represive și urmașii lor locuiesc până astăzi în aceste regiuni. Unii dintre basarabeni și bucovineni au ajuns în locuri îndepărtate de teritoriile anexate de URSS pe 28 iunie 1940, ca urmare a altor politici decât cele represive. În cadrul „Deșțelenirii”, proiect sovietic de mărire a producției agricole prin extinderea suprafețelor arabile, mii de persoane și-au schimbat locul de trai pentru totdeauna. După dispariția URSS, s-au creat condiții favorabile pentru efectuarea unei cercetări a politicilor represive aplicate în RSS Moldovenească și teritoriile RSS Ucraineane, care au făcut parte din România până la 1940. Cercetătorii au folosit cu precădere sursele arhivistice, dar au fost valorificate și amintirile persoanelor deportate sau arestate care au reușit să revină în Basarabia și Bucovina. La fel ca izvoare arhivistice, istoria orală este o importantă sursă de documentare pentru istorici. Această metodă de documentare nu a fost folosită suficient în ceea ce privește studierea istoriei comunităților românești din asemenea țări precum Kazahstan. În anul 2013, în cadrul proiectului „Expedițiile Memoriei”, Asociația Tinerilor Istoricilor din Moldova a început cercetarea istoriei comunității românilor din Kazahstan și a politicilor represive promovate de statul sovietic în Basarabia și Bucovina de Nord. În această țară, au fost deportate mii de persoane din toate regiunile fostei Uniuni Sovietice. În noiembrie 2013, în cadrul proiectului amintit, a fost organizată o expediție a unui grup de istorici, jurnaliști TV și studenți din Republica Moldova și România în Kazahstan. Istoricii care s-au ocupat de coordonarea proiectului sunt Sergiu Musteață, Octavian Țicu și Viorica Olaru-Cemîrtan. Au fost făcute mai multe interviuri cu persoane deportate, majoritatea cărora locuiesc în regiunea Karaganda. Teritoriul acestei regiuni a făcut parte din Karlag, care a fost unul dintre cele mai mari lagăre sovietice. Între 12 și 23 noiembrie 2014, a avut loc o nouă expediție în Kazahstan, pe parcursul căreia au fost făcute alte interviuri de istorie orală cu cetățeni kazahi

originari din Basarabia și Bucovina. Studenții care au participat la ediția a doua a proiectului sunt Maia Mileac și Anastasia Cetu, de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău, Alexandru Ghețan, care își face studiile la Universitatea de stat din Moldova, și autorul acestui text. Conform statisticilor, în Kazahstan locuiesc 594 de persoane care se identifică drept români și aproximativ 20.000 ce se consideră moldoveni. De asemenea, în afară de români/moldoveni, în această țară locuiesc alte mii de basarabeni și bucovineni de altă etnie, estimarea numărului cărora este imposibilă datorită caracterului multietnic al populației Kazahstanului. O importantă parte a românilor/moldovenilor locuiesc în orașul Almatî, unde membrii echipei au avut o întâlnire cu reprezentanții celor două asociații culturale ale românilor/moldovenilor din oraș. Asociația Culturală „Struguraș” a fost organizată de un grup de inițiativă condus de Tamara Elgheldieva, iar „Asociația Moldo-Românilor” este condusă de Vladimir Vasiliev. Datele statistice de recensământ redade anterior și numele „Asociației Moldo-Române” reflectă existența unei scindări identitare în cadrul comunității românilor din Kazahstan.

După ce a fost vizitat orașul Almatî, echipa s-a îndreptat spre Karaganda, unde a fost găzduită de universitatea Bolashak. În timpul întâlnirii cu studenții, s-au discutat diferite subiecte precum problema transnistreană, relațiile Republicii Moldova cu Occidentul și Rusia, viziunea locuitorilor Republicii Moldova asupra semnificației zilei de 9 mai (data sărbătoririi victoriei Armatei Roșii în cel de-al Doilea Război Mondial) etc. O altă locație care a fost vizitată este localitatea Dolinka, unde a fost amplasată administrația Karlagului. La Dolinka a fost creat un Muzeu al Victimelor Represiunilor Politice, care este situat lângă alte clădiri legate de istoria Karlagului, precum ar fi fostul sediu al administrației Karlagului și clădirile în care locuiau gardienii. În apropiere de Dolinka este situat și „Cimitirul Mămicilor” (Мамочкино Кладбище), unde erau înmormântați copii femeilor deținute în Karlag. În cadrul expediției a fost vizitat și locul unde a fost amplasat Lagărul pentru Prizonieri de Război numărul 99 de la Spask. Pe locul unde erau situate barăcile acestui lagăr, au rămas doar câteva urme care mai amintesc despre

zecile de mii de prizonieri care au fost deținuți acolo în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial. Mai multe monumente închinată memoriei prizonierilor sunt așezate pe locul cimitirului lagărului. Două dintre ele sunt ridicate în amintirea prizonierilor români. Primul este în memoria celor originari din Basarabia și Bucovina de Nord, iar cel de-al doilea este dedicat soldaților originari din alte părți ale României interbelice. Inscripțiile de pe monumentele ridicate de diferite națiuni reflectă poziția oficială a statelor lor față de problema celui de-al Doilea Război Mondial. Pe unele pietre comemorative apare formula „victime ale represiunii”, care vine să o înlocuiască pe cea de „prizonieri de război”. Aceasta este o metodă de a masca o pagină a istoriei, care este considerată a fi, cel mai probabil, incomodă în unele țări. Termenul „victime ale represiunii” ține locul celui de „prizonieri de război” și în inscripția de pe monumentul instalat de statul kazah pentru toți cei care și-au găsit sfârșitul în lagărul de la Spask.

În cadrul celei de-a doua expediții, sub îndrumarea lui Octavian Țicu, studenții participanți la proiect s-au ocupat de cercetarea problemei prizonierilor români de război deținuți după cel de-al Doilea Război Mondial în Lagărul numărul 99 de la Spask. Această investigație a fost făcută în colaborare cu universitatea Bolashak din Karaganda. Alyona Karzhova, Alya Tapina, Karlygash Kengerbaeva și Maria Khvan, studenți ai universității Bolashak, au lucrat împreună cu colegii lor din Republica Moldova și România. Studenții kazahi au fost coordonați de Nurlan Orynbasarovich Dulatbekov, la inițiativa căruia universitatea Bolashak s-a implicat și în identificarea în arhivele kazahe a listelor prizonierilor unguri și japonezi deținuți la Spask. În acest lagăr, pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial și în anii postbelici, au fost deținuți peste 60.000 de soldați ai armatei germane, ai țărilor aliate cu Germania și ai armatei japoneze. Printre prizonieri erau aproximativ 11.000 de soldați români, cu 4.000 de persoane mai mult decât se credea înaintea investigațiilor. Studenții din România, Republica Moldova și Kazahstan, s-au ocupat de extragerea listelor soldaților români din arhivele statului kazah și de prelucrarea informațiilor. În arhivele kazahe, numele soldaților sunt

înscrise în niște registre, care conțin mai multe informații cu privire la fiecare prizonier. În afară de numărul matricol și de nume, aceste documente de arhivă conțin locul și data nașterii, gradul militar, naționalitatea, cetățenia, locul luării în prizonierat și, în unele cazuri, câteva însemnări precum ar fi data decesului și numărul mormântului sau spitalul/lagărul în care a fost transferat deținutul. Primii prizonieri români internați în lagărul de la Spask au depus armele încă în vara lui 1941, când trupele sovietice au reușit o scurtă înaintare în teritoriul României, însă cei mai mulți dintre soldații români au fost luați în prizonierat la Stalingrad și după 23 august 1944. În listele identificate de echipă, numele soldaților și numele localităților din România sunt distorsionate, greșelile de scriere datorându-se, în special, diferențelor fonetice dintre limbile română și rusă. În majoritatea numelor, se observă substituiri de sunete similare diferențelor dintre variantele românești și rusești ale numelor localităților din Republica Moldova. Exactitatea cu care au fost înscrise locul nașterii și locul luării în prizonierat, variază de la o perioadă la alta. Astfel, dacă în dreptul fiecărui soldat internat în primii ani ai războiului, erau indicate localitatea natală, județul și țara, atunci în ultima parte a conflagrației mondiale, în majoritatea cazurilor, era indicată doar țara. Acest detaliu reflectă graba cu care erau înscrisi soldații în ultima parte a războiului, când numărul prizonierilor crește și, prin urmare, a avut loc și o mărire a volumului de lucru pe care îl îndeplineau cei care înregistrau persoanele internate în lagăr. În dreptul fiecărui prizonier este indicat gradul militar pe care îl deținea. În listele cercetate, au fost identificați câțiva cetățeni români, care nu erau militari. Majoritatea ostașilor români deținuți la Spask erau simpli soldați sau frunțași, dar au fost identificate și cazuri în care ofițeri ai armatei române au fost internați în Lagărul numărul 99, cel mai înalt grad militar fiind cel de plutonier. În coloana rezervată naționalității, toți prizonierii sunt trecuți români cu excepția basarabenilor și bucovinenilor o parte din care au fost înscrisi moldoveni. În unele liste este menționată și cetățenia, soldații originari din teritoriile pierdute de România în 1940 fiind trecuți drept cetățeni sovietici. De asemenea, în unele cazuri, basarabeni erau înscrisi drept cetățeni români

de naționalitate moldovenească. Cel mai probabil, este vorba despre locuitori ai Basarabiei, care s-au refugiat pe 28 iunie 1940 în România și nu au primit cetățenia sovietică. Alte cazuri interesante sunt cele ale soldaților notați români cu cetățenie „moldovenească” (cetățeni ai RSS Moldovenești/URSS). În cazurile lor, locul nașterii este tot în Basarabia, ceea ce vorbește despre faptul că fiecare prizonier a fost lăsat să își declare naționalitatea, iar unii s-au declarat români. Este posibil ca o parte din prizonierii basarabeni și bucovineni să fi făcut aceasta alegere din frica de ași atribui apartenența la o națiune ce a luptat împotriva URSS, sau în speranța că, în contextul în care identitatea de „moldovean” era un fabricat sovietic asumarea căruia era încurajată în RSSM, aceasta îi va ajuta într-un fel. Existența unei liste separate a moldovenilor (cetățeni ai RSSM/URSS) decedați pe teritoriul lagărului reliefează o atenție deosebită din partea NKVD față de ei.

De identificarea listelor prizonierilor de război s-au ocupat patru studenți de la universitatea Bolashak, iar studenții de la universitățile din Republica Moldova și România au avut sarcina de a corecta greșelile de scriere a numelor de localități și de a traduce conținutul listelor. Jurnaliștii TV și studenții Maia Mileac și Anastasia Cetu, s-au ocupat de interviurile de istorie orală, iar profesorii au coordonat activitatea grupului. În cadrul expedițiilor s-a reușit adunarea de date cu privire la istoria și viața comunității românilor/moldovenilor din Kazahstan. Toate aceste informații au stat la baza unui film documentar care este deja difuzat de televiziunile din România și Republica Moldova. Prelucrarea listelor prizonierilor de război continuă, numele soldaților care au fost deținuți la Spask urmând a fi publicate.

Termenele de prescripție a răspunderii penale

În literatura juridică, instituția prescripției răspunderii penale a fost justificată prin variate considerații de ordin social și juridic. Astfel, prescripția ar avea rostul să pună capăt nesiguranței ce rezultă din conflictele nerezolvate pe care le generează încălcarea normelor de drept penal. De asemenea, că datorită scurgerii unui lung interval de timp, în care organele judiciare nu au acționat, probele de vinovăție sau de nevinovăție s-au pierdut sau denaturat, așa încât există pericolului condamnării unor persoane nevinovate.

Pentru ca prescripția răspunderii penale să opereze – spre deosebire de prescripția executării pedepsei – nu se cere îndeplinirea nici unei condiții active, cum ar fi buna conduită a infractorului, repararea pagubelor cauzate prin infracțiune etc., ci numai a unei condiții pasive, constând în trecerea unui anumit termen de la data săvârșirii infracțiunii.

„*Termenele de prescripție a răspunderii penale – fixate în art.154 alin.1 C.pen. în raport cu gravitatea infracțiunii, mai precis cu limitele legale ale pedepselor – se socotesc de la data săvârșirii infracțiunii*”.

În cazul **infracțiunilor instantanee** – care se caracterizează prin aceea că se consumă în momentul săvârșirii lor, executarea luând sfârșit în momentul îndeplinirii cerințelor legale pentru existența lor – problema determinării datei de la care se socotește termenul de prescripție nu prezintă nici o dificultate; această dată este aceea a realizării integrale a conținutului infracțiunii. Astfel, infracțiunea de furt se consumă în momentul în care lucrul este luat pe nedrept din posesia sau detinența altei persoane, în scop de însușire; realizându-se trăsăturile esențiale ale infracțiunii termenul de prescripție va începe să curgă din acest moment.

Rezolvarea problemei prezintă însă unele particularități în cazul infracțiunilor caracterizate printr-o anumită prelungire necesară a acțiunii/inacțiunii constitutive sau printr-o amplificare în timp a urmărilor vătămătoare ale faptei; ne referim la infracțiunile continue, continuate și progresive.

„În cazul **infracțiunilor continue** – arată art. 154 alin.2 C.pen. – termenul curge de la data încetării acțiunii sau inacțiunii...”; infracțiunea continuă este, după cum se știe, fapta penală pentru a cărei consumare este necesară o anumită prelungire în timp a acțiunii sau inacțiunii constitutive.

În ceea ce privește **infracțiunile continuate** – care, așa cum arată art. 35 alin. 1 C.pen., constau în săvârșirea, la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiași rezoluții și împotriva aceluiași subiect pasiv, acțiuni sau inacțiuni care prezintă, fiecare în parte, conținutul aceleiași

infracțiuni – art.154 alin.2 C.pen. prevede că termenul de prescripție curge „de la data săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni”.

În ceea ce privește **infracțiunile progresive** – adică **acele infracțiuni care, după ce au ajuns la o formă incriminată, fie își amplifică urmarea vătămătoare, fie generează noi asemenea urmări** – termenul de prescripție a răspunderii penale curge de la data la care fapta a produs ultima urmare susceptibilă de a-i determina caracterizarea juridică. De pildă, în cazul infracțiunii de loviri cauzatoare de moarte – care, potrivit art. 195 C.pen., ajung la forma incriminată „dacă vreuna dintre faptele prevăzute în art. 193 și art.194 a avut ca urmare moartea victimei” – termenul de prescripție nu se socotește de la data vătămării integrității corporale a victimei, ci de la data încetării din viață a acesteia, care uneori poate fi mult ulterioară. Tot astfel, în cazul infracțiunii de omisiune a sesizării (art. 267 C.pen.), termenul de prescripție curge de la data la care fapta a produs ultima urmare susceptibilă de a-i determina caracterizarea juridică.

Prin urmare, în cazul infracțiunilor progresive, până la pronunțarea unei hotărâri definitive și irevocabile, cursul prescripției răspunderii penale este suspendat.

În acest sens, potrivit art. 156 C.pen., **„cursul termenului prescripției răspunderii penale este suspendat pe timpul cât o dispoziție legală sau o împrejurare de neprevăzut ori de neînălțurat împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale sau continuarea procesului penal”.**

Așadar, în cazul infracțiunii progresive de omisiune a sesizării, cursul termenului prescripției răspunderii penale este suspendat, în primul rând, „pe timpul cât o dispoziție legală împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale”. Iar aceste dispoziții legale sunt reprezentate de prevederile procedurale, dar și de drept material ale OUG nr. 24/2008 care condiționează reținerea calității de lucrător (sau, după caz, colaborator) al Securității de parcurgerea procedurii impuse de art. 15-12 din acest act normativ precum și de existența unor condiții prevăzute de art. 2 lit. a) sau b) din același act normativ.

În concluzie, este evident că, potrivit OUG nr. 24/2008, calitatea de lucrător (sau, după caz colaborator) al Securității se stabilește numai de către instanța de judecată competentă și numai după parcurgerea procedurii expres prevăzute de legiuitor.

**„Nu toți sunt eroi”:
un spectacol inspirat de dosarele
trecutului recent**

Prezentat pentru întâia oară în cadrul festivalului clujean Temps d'Images, în noiembrie 2014, spectacolul „Nu toți sunt eroi” a fost lansat și pentru publicul bucureștean trei luni mai târziu, în cadrul ciclului de manifestări artistice găzduite de Centrul Național al Dansului. Cadrul reprezentației, care s-a dovedit unul reușit, l-a constituit festivalul Like CNDB#1, desfășurat în perioada 14 februarie – 21 martie 2015.

Două tinere personalități artistice în ascensiune au fost „vinovate” pentru această inițiativă, a cărei materializare s-a dovedit mai mult decât un spectacol, constituind și o veritabilă provocare, atât pentru mintea spectatorilor (deseori tributară prejudecăților sau aprehensiunilor nemotivate), cât și pentru sufletul lor (pentru mult timp traumatizat de cele două principale totalitarisme ale secolului trecut). Având ca subiect „un proces de integrare a unui trecut, proces care are loc în fața publicului”, iar ca obiectiv să „provoace publicul spre chestionarea propriilor «rădăcini», a propriei stabilități și hrane emoționale”, spectacolul contopește, într-un scenariu coerent, o multitudine de aspecte, unele din ele aparent incompatibile: „a supraviețui celor două războaie mondiale fiind evreu; a te lupta cu regimul comunist dintr-o închisoare în care ai fost aruncat pentru legături cu Mișcarea Legionară; a rezista în sistemul comunist până la vârsta de 102 ani trăind pentru familie; a fi tot timpul sub urmărirea Securității, dar a nu te lăsa doborât; a învăța să păstrezi secretul”.

Prezentarea din caietul-program al festivalului bucureștean (din care am citat și fragmentele de mai sus) era deja de natură să atragă atenția lectorului asupra „potrivirii de caracter” dintre cele două realizatoare ale spectacolului și subiectul lui extrem de dificil, pe care în mod clar nu-l poate aborda cu succes oricine. Se evidențiază, astfel, faptul că Cristina Lilienfeld „este un coregraf care încearcă să scoată în evidență partea de autenticitate din fiecare om și situație cu care intră în contact”, căutând, totodată, „punctul în care se întâlnesc cele două discipline” pe

care le-a studiat în mod aprofundat (coregrafia și psihologia), iar Smaranda Găbudeanu este o actriță, performer și păpușar, care, „după o perioadă de «risipire» în variate experiențe performative, se îndreaptă spre provocarea unor experiențe autentice și integrarea vieții personale în creația artistică”.

Abordând, poate cu o ușoară neliniște, spectacolul, privitorul este captat destul de repede de ritmul rapid, dar perfect asimilabil al „evenimentelor” de pe scenă, care alternează, pe alocuri, cu un umor irezistibil, episoade pline de dramatism din biografiile celor doi bunici ai realizatoarelor (evreul și legionarul), dar și evenimente din istoria europeană care au afectat în mod direct acele biografii (protagonistele și-au imaginat chiar, după cum au afirmat, „un *date* romantic între Hitler și Stalin”), ducând în final la persecuțiile rasiale împotriva bunicului evreu și la detenția politică a bunicului legionar.

Remarcăm, de asemenea, coregrafia spectaculoasă, ritmarea perfectă a mișcărilor cu coloana sonoră și ruperile de ritm foarte reușite. În ansamblu, întregul spectacol a oglindit un uimitor echilibru interior (cu excepția „urării” radicale dinspre final, atribuită deținutului politic Constantin Găbudianu și față de care ne-am exprimat, încă de atunci, lipsa de entuziasm).

Nu în ultimul rând, am apreciat efectul foarte reușit din finalul spectacolului, când în sală au fost lansate „manifeste” pe suport perisabil, cu textul: „Încă nu e târziu”. Deși secvența a fost inspirată din episodul real al răspândirii manifestelor anticomuniste în Bucureștii anului 1956, de către Constantin Găbudianu, imaginația spectatorului era liberă să o interpreteze în diferite feluri. Privitorul s-ar fi putut întreba, de pildă, pentru ce anume nu e (prea) târziu: pentru a fi toți eroi sau pentru a schimba condiționalitățile specifice societății contemporane, care clamează mereu transformarea în eroi a oamenilor obișnuiți, care nu au de ales și nu simt că au neapărat menirea aceasta.

Dincolo de cele scrise în caietul-program al festivalului, titlul spectacolului a fost puțin neclar, fiind vizibile variantele „Nu toți au fost eroi” (pe afișul expus la C.N.D.B.) și „Nu toți sunt eroi” (pe tricourile existente în sala de spectacol). Moderatorul dezbaterei a părut, la rândul

lui, să aibă un lapsus revelator, precizând că „Nu toți suntem (subl. S.B.M.) eroi”, transpunând astfel în actualitate o tematică referitoare la trecutul recent.

Deosebit de reușită (chiar necesară) ni s-a părut, în acest context, ideea de a organiza, la finalul spectacolului, o dezbatere pe marginea acestuia, la care a participat activ și publicul. Cele două protagoniste au explicat astfel, cu teamei, și ce înseamnă a fi erou („a ignora un pic istoria mare și a-ți trăi viața”; „din punctul meu de vedere a fi erou înseamnă și a supraviețui”), abordând fugitiv și tendința, vocal manifestată în societate (în special *ulterior* consumării unor evenimente traumatizante), „de a-i judeca pe cei care au stat puțin în umbră” și „care nu au ripostat”.

Lămurind chestiunea non-apartenenței bunicului ei la categoria așa-numită a „sfinților închisorilor” (sintagmă utilizată, în opinia noastră, excesiv în ultimii ani, însă care, trebuie spus, a apărut ca urmare a contemplării unor cazuri absolut reale; acestea nu pot fi însă decât cazuri de excepție, prin însăși definiția sfințeniei), Smaranda Găbudeanu a subliniat că acesta „nu ar fi vrut să venim aici și să ne smiorcăm prea mult”.

Abordând o chestiune și mai dificilă, poate, aceea a complementarității experienței de viață a unui sionist și a unui legionar, Cristina Lilienfeld a precizat: „Suntem conștiente că nu gândim la fel, că bunicii noștri nu gândeau la fel și în opoziția asta lucrăm de fapt”. Talentata coregrafă a concluzionat, la finalul discursului ei extrem de comprehensiv: „Am încercat să avem o viziune obiectivă asupra unor lucruri extrem de personale și de subiective”.

Capacitatea pe deplin demonstrată de a „lucra în opoziție”, ca și puterea interioară a Smarandei și a Cristinei de a se ridica deasupra valurilor de ostilitate, poate uneori chiar de ură, care tulbură periodic unele medii ale societății românești (și, din păcate, nu numai ale celei românești) constituie deopotrivă principala revelație a acestui spectacol, care lasă, cum am precizat, o impresie la fel de plăcută și din punct de vedere artistic. În mod particular, ne-am bucura dacă un astfel de efort ar putea fi împărtășit, chiar în viitorul apropiat, de cât mai mulți artiști

talentați, ceea ce ar putea ajuta mult societatea să-și depășească problemele.

În caietul-program a fost menționat sprijinul acordat realizatoarelor, alături de Centrul Național al Dansului, de către Biblioteca Națională a României, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității și Centrul de Studii în Istorie Contemporană. Mențiunea era justificată, prin faptul că cele două realizatoare sunt cercetătoare acreditate la C.N.S.A.S., cu teme care le-au permis documentarea directă pentru acest spectacol: „Istoria familiei Găbudianu: un caz de represiune politică în regimul comunist (1945-1989)” (Smaranda Găbudeanu), respectiv „Studiu monografic al familiei Lilienfeld” (Cristina Lilienfeld). Inclusiv manifestele răspândite în toamna anului 1956 au fost identificate, alături de istoria completă a detenției și a urmăririi informative a lui Constantin Găbudianu, în dosarele consultate în arhiva fostei Securități. Cristina Lilienfeld, în schimb, a beneficiat, pe lângă documentele identificate la C.N.S.A.S., și de unele surse scrise păstrate în arhiva familiei.

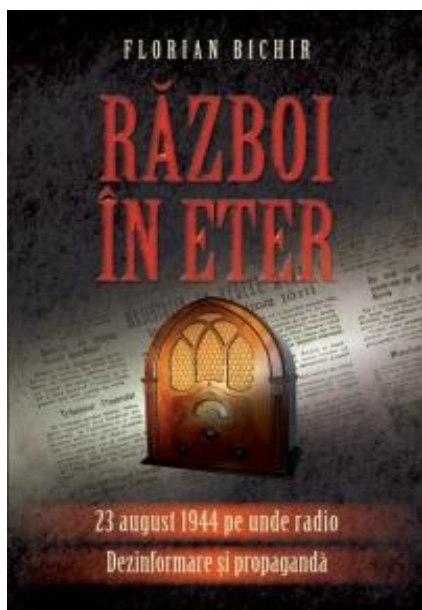
„Nu toți sunt eroi” nu a fost însă primul spectacol artistic al ultimilor ani care este inspirat de dosare ale trecutului recent. La rândul lui, spectacolul „X mm din Y km”, realizat de Gianina Cărbunariu și Miki Braniște, prezentat în aprilie 2012 la Teatrul Odeon din București, pornea de la ideea „Cât de prezent e trecutul recent?”. În prezentările care au circulat în internet în acea perioadă, se remarcă: „Acestea nu sunt spectacole de teatru documentar în adevăratul sens al cuvântului, ci sunt spectacole în care ficțiunea, documentele oficiale și neoficiale, memoria, experiența trăită direct de unii dintre artiștii participanți la proiect, poveștile ce fac conexiuni din perspectiva prezentului se întâlnesc pe scenă, se oglindesc unele pe altele, se completează, se contrazic”. Spectacolul cu nume aproape hermetic era bazat pe dosarul de Securitate al disidentului Dorin Tudoran și a reconstituit, spre folosul spectatorului, cu succes atmosfera în care aveau loc confruntările psihologice dintre protestatari și reprezentanții *establishment*-ului politic al anilor '80. De notat și faptul semnificativ că Miki Braniște este nimeni alta decât directorul festivalului Temps d'Images, pe care îl organizează deja de 9

ani (și de 8 în Cluj-Napoca). La rândul ei, Gianina Cărbunariu este cercetător acreditat la C.N.S.A.S., cu o temă susceptibilă valorificării ei artistice („Percepția actuală a istoriei personale cu privire la colaborarea cu Securitatea. Stări de spirit în România comunistă”). Și acest spectacol a fost urmat, după o scurtă pauză, de o dezbatere cu participarea publicului, care a clarificat multe din impresiile nesedimentate rămase în urma premierei.

Atragerea unor spectatori neofiți la tipuri de spectacole artistice cu care nu sunt foarte familiarizați este uneori, și ea, un fel de artă *sui generis*. Cam așa s-a întâmplat și cu subsemnatul, care (fără a se lăuda cu asta, o recunoaște) nu era în ultimii ani prea umblat la spectacole artistice, din varii motive, irelevante aici. Este previzibil însă ca, în contextul diversificării modalităților de diseminare publică a experiențelor interioare provocate de studierea arhivelor trecutului recent, să asistăm în anii următori la realizarea unui număr mai mare de spectacole inspirate de acestea, fie ele teatrale, coregrafice, muzicale sau de cine știe ce altă natură.

V. Recenzii. Note de lectură

Florian Bichir, *Război în eter. 23 august 1944 pe unde radio. Dezinformare și propagandă*, cuvânt înainte de comandor dr. Marian Moșneagu, șeful Serviciului Istoric al Armatei, București, Editura Rao, 2015, 171 p.

Lucrarea pe care intenționăm să o prezentăm în paginile de față se impune atenției cititorului, dintru început, prin cel puțin trei elemente: autorul, tema principală (actul de la 23 august 1944) și perspectiva de abordare a acesteia – războiul propagandistic care a însoțit și a succedat acțiunile din ziua respectivă.

În ceea ce privește *autorul*, Florian Bichir aproape că nu mai are nevoie de prezentare, fiind binecunoscut nu doar în rândul iubitorilor de istorie, ci și, grație activității intense în mass-media, în rândul unui public mult mai larg. Istoric și scriitor, absolvent al Colegiului Național de Apărare, doctor

în teologie, doctorand în științe politice și relații internaționale, membru al Colegiului Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității din martie 2012, domnul Florian Bichir s-a impus de multă vreme în viața culturală ca o personalitate cu preocupări multiple, fiind animat de o curiozitate științifică extraordinară, grefată pe o putere de muncă la fel de impresionantă. Autor a nu mai puțin de 20 de volume, Florian Bichir și-a îndreptat investigațiile asupra unor teme diverse, ce merg de la teologie, la istoria culturii și istoria militară. De altfel, cercetările științifice în acest din urmă domeniu, concretizate în mai multe volume publicate la Editura Militară, au fost răsplătite prin decorarea de către M.Ap.N. cu Emblema de Merit Partener pentru Apărare, clasa I, „în semn de apreciere pentru contribuții deosebite în susținerea activităților armatei”.

Cât despre *momentul 23 august 1944*, importanța sa a fost subliniată de nenumărate ori, astfel că este suficient să amintim aici că până în 1989, inclusiv, această zi era considerată sărbătoare de stat, fiind sărbătorită cu mai mult fast decât ziua națională, 30 decembrie, sau chiar

decât 1 mai, ziua internațională a muncii. Pe cale de consecință, așa cum subliniază și Florian Bichir, „despre 23 august 1944 s-a scris enorm și, probabil, se va mai scrie. Îmi este imposibil să enumăr toți istoricii de valoare care s-au aplecat cu competență asupra acestui subiect” (p. 9)¹.

Ca urmare a unui travaliu istoriografic întins pe durata a 70 de ani, cititorul interesat de ceea ce s-a întâmplat la 23 august 1944 are astăzi la îndemână importante și numeroase sinteze, monografii, culegeri de studii, articole, ediții de documente, cronologii, bibliografii etc.

Acest lucru se explică prin faptul că, dacă în timpul regimului comunist istoriografia oficială privea această zi ca moment fondator, când „s-a pus capăt pentru totdeauna dictaturii militaro-fasciste, dar și dominației imperialiste”, după 1989 interesul față de acest eveniment s-a păstrat la cote la fel de înalte, 23 august rămânând, așa cum remarca Florian Bichir, „o dată care provoacă încă dezbateri”, unii numind-o „o dată istorică”, „în timp ce alții o anatimizează socotind-o un act de trădare” (p. 8). În plus, apetitul istoricilor pentru studierea multiplelor fațete ale evenimentului a fost potențat de introducerea în circuitul științific a noi și semnificative fonduri arhivistice din țară² și din străinătate, precum și de apariția unor mărturii inedite ale participanților.

¹ Reprezentând un eveniment cu un impact semnificativ în derularea războiului, actul de la 23 august 1944 se regăsește, într-un fel sau altul, în mai toate lucrările consacrate celui de-al Doilea Război Mondial, iar bibliografia de specialitate este colosală. Este suficient să amintim că în urmă cu 35 de ani lucrarea realizată de Gh. Buzatu și Gh. I. Florescu, *Al Doilea Război Mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei R.S.R., 1981, inventaria nu mai puțin de 3.003 titluri, publicate între 1945-1975, reținute de cei doi autori din cele „peste 15.000 titluri lucrări diverse” pe care le fișaseră. De altfel, autorii bibliografiei apreciau că „în momentul de față, în întreaga lume apar, anual, aproximativ 15.000-20.000 lucrări referitoare la conflagrația secolului”, astfel încât „investigarea întregii literaturi istorice ce asaltează literalmente pe cititorul interesat să afle adevărul despre marea dramă a omenirii a devenit imposibilă nu numai pentru un singur specialist sau pentru o echipă de istorici, ci ridică probleme chiar și calculatorului electronic” (*ibidem*, p. XXXIX).

² Cea mai recentă contribuție în domeniu se datorează chiar Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității care, în iunie 2015, a pus *on line* la dispoziția cercetătorilor un imens volum de informații (17 volume, peste 6.000 de file) despre „Problema 23 august 1944” – cf. http://www.cnsas.ro/23_aug_1944_P10933.html (consultat la 2 august 2015).

În acest context, se impune, firesc, întrebarea în ce constă *elementul de noutate* în *perspectiva de abordare* a evenimentelor de la 23 august 1944 și a consecințelor acestora? Există acest element și, dacă da, este unul de importanță majoră sau este doar un artificiu istoriografic, o broderie pe o canava învechită? Răspunsul nostru la ambele întrebări, formulat după o parcurgere atentă a lucrării, este unul pozitiv!

În primul rând, se impune sublinierea importanței deosebite pe care au jucat-o *dezinformarea și propaganda* în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și, implicit, în derularea actului de la 23 august. Referindu-se la propagandă, Edward Louis Bernard, personalitate pe care „New York Times” o considera în 1994, la momentul trecerii în lumea dreptilor, la vârsta de 103 ani, drept „«Father of Public Relations» And Leader in Opinion Making”³, spunea încă din 1928:

„Orice lucru de importanță socială care este de făcut astăzi, fie că este în politică, finanțe, industrie, agricultură, caritate, educație sau alte domenii, trebuie să fie făcut cu ajutorul propagandei. Propaganda este brațul executiv al guvernului invizibil”⁴.

Așadar, nimic nu se face fără o *propagandă adecvată*, propagandă care precede, însoțește și consolidează consecințele unei acțiuni sau alta, iar 23 august 1944 nu a făcut excepție. De altfel, amprenta propagandei asupra opiniilor exprimate cu privire la consecințele cotelurii României în evoluția războiului nu a scăpat istoricilor români, fiind pusă în evidență de multă vreme.

Astfel, reputatul istoric Gheorghe Buzatu remarca, într-un studiu din 1984, faptul că „reacția față de evenimentele din România a fost, se poate lesne bănuși, *diferită* în țările Axei și în țările aliate sau neutre. (...) Astfel, în vreme ce propaganda germană dirijată de dr. J. Goebbels a dezaprobat necondiționat și vehement fapta României, îndemnând, ulterior, nu o dată la acțiuni împotriva noului guvern, presa și posturile de radio ale unora dintre sateliții Reichului ce se pregăteau, ei înșiși, să

³ <http://www.nytimes.com/books/98/08/16/specials/bernays-obit.html> (consultat la 2 august 2015).

⁴ „Whatever of social importance is done today, whether in politics, finance, manufacture, agriculture, charity, education, or other fields, must be done with the help of propaganda. Propaganda is the executive arm of the invisible government” - Edward L. Bernays, *Propaganda*, New York, Horace Liveright, 1928, p. 19-20.

urmeze exemplul țării noastre, au consemnat pilda românilor, consecințele politico-diplomatice și militare – mai cu seamă”.

Totuși, deși amintește comentariile posturilor de radio Helsinki și Budapesta, precum și pe cele ale unor posturi ale Națiunilor Unite, Gheorghe Buzatu insistă în studiul amintit mai cu seamă asupra largului ecou avut de evenimentele din România în presa scrisă⁵, și prea puțin asupra conținutului emisiunilor radiofonice⁶.

De altfel, această predilecție pentru presa scrisă, în defavoarea comentariilor radiofonice, poate fi remarcată și în cazul altor autori care și-au propus să analizeze derularea și impactul evenimentelor de la 23 august 1944⁷.

În acest context poate fi evidențiată pe deplin *noutatea unghiului de abordare* adoptat de Florian Bichir în lucrarea prezentată aici. Acesta nu și-a propus o reconstituire cât mai exactă a desfășurării evenimentelor, a implicării actorilor principali și secundari sau o analiză a consecințelor politico-militare interne și externe, ci o *analiză a instrumentalizării evenimentului* de către uriașele mașinării ale propagandei, care funcționau la turajie maximă în ambele tabere combatante⁸. Ba, ceva mai mult, a

⁵ Aflăm din respectivul studiu că asupra semnificației acțiunii de la București s-au oprit ziare nu doar din țări europene, ci din China („Takongbao”), India („Haber, „The Statesman”, „People’s War”) sau Argentina („La Nación”, „La Prensa”) – cf. Gheorghe Buzatu, *Presa internațională și evenimentele din România*, în Gh. Buzatu (coord.), „Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 444; vezi și Gh. Buzatu, *Evenimentele din România din August 1944 în viziunea presei internaționale*, în *ibidem*, p. 541-643

⁶ Fără a ignora punctele de vedere exprimate în emisiuni radiofonice, inclusiv cele consemnate de Centrul de Radioascultare din cadrul Ministerului Propagandei Naționale de la București, Gh. Buzatu considera că „aceste surse, de gradul al doilea în comparație cu presa scrisă, nu reflectă decât parțial *intensitatea* cu care au persistat problemele rezultând din cotitura României în paginile unor faimoase cotidiene internaționale” – Gh. Buzatu, *loc. cit.*, p. 445-446.

⁷ Cf. Cristian Popișteanu, Gheorghe Titileanu, *Agențiile de presă și posturile de radio transmit: în România marea cotitură s-a produs*, în „Magazin istoric”, nr. 8/1976, p. 43-47.

⁸ Istoriografia română, în contrast cu situația din plan mondial, este destul de săracă în lucrări consacrate propagandei în timp de război. O excepție mai mult decât notabilă o constituie lucrarea de doctorat a Mioarei Anton, *Propagandă și război: campania din est. 1941-1944*, București, Editura Tritonic, 2007; din uriașa

urmărit (și a reușit!) să contureze elementele distinctive din propaganda sovietică, în raport cu cea din celelalte țări din cadrul Națiunilor Unite („În timp ce posturile de radio din Vest puneau accentul în primul rând pe însemnătatea militară a actului de la 23 august, posturile de radio sovietice – mult mai sobre – subliniau îndeosebi importanța lor politică” – p. 9).

Înțelegerea nuanțată a „războiului din eter” de către cititor este facilitată de un consistent studiu introductiv, întins pe nu mai puțin de 60 de pagini! Prin intermediul acestuia sunt oferite o serie de date extrem de interesante cu privire la istoria radiofoniei în România și la dimensiunea acesteia de „armă de propagandă teribilă” (p. 16). Aflăm, astfel, că în anul 1939 existau în România 316.000 aparate de radio, iar la momentul 23 august 1944 „un radio revenea la circa 44 de oameni”, decizia regelui de a folosi radioul pentru difuzarea celebrei proclamații devenind, în acest context, pe deplin comprehensibilă.

În legătură cu proclamația regală, Florian Bichir vine, de asemenea, cu o serie de precizări în măsură să înlăture versiunile propagandistice vehiculate timp de decenii și să restabilească adevărul istoric în ceea ce privește modalitatea de imprimare pe discuri a discursului. Nu sunt uitate curajul și abnegația profesională a angajaților Societății Române de Radiodifuziune, care au asigurat funcționarea instalațiilor din clădirea Radio București sub bombardamentele germane și apoi, după ocuparea sediului de către trupele naziste, continuitatea emisiunilor, prin posturile Radio România Bod, Dacia România, Bucegi și Piatra (p. 20-21).

Absolut captivantă este și analiza comentariilor lansate în eter, chiar din noaptea de 23/24 august, de către posturile străine de radio,

bibliografie străină, amintim: Michael Balfour, *Propaganda in War. 1939-1945: Organizations, Policies and Publics in Britain and Germany*, Boston, Routledge & Kegan Paul, 1979; Ian McLaine, *Ministry of Morale: Home Front Morale and the Ministry Information in World War II*, Winchester, Mass., Allen & Unwin, 1979; Zbynek Zeman, *Selling the War: Art and Propaganda in World War II*. New York, Exeter Books, 1982; Anthony Rhodes, *Propaganda: The Art of Persuasion: World War II*. Edited by Vistor Margolin, Secaucus, New Jersey, The Wellfleet Press, 1987; Anthony Aldgate and Jeffrey Richards, *Britain can take it: the British cinema in the Second World War*, Edinburgh University Press, 1994; Jordan Braverman, *To Hasten the Home coming: How Americans Fought World War II Through the Media*. Lanham, Maryland, Madison Books, 1996.

autorul folosind adesea tehnica „punerii în oglindă”! Ca o caracteristică a războiului propagandei, cititorul poate astfel observa, din perspectiva celor 70 de ani scurși de la evenimente, că tehnica de combinare a adevărului cu minciuna și cu informația denaturată era uzitată de ambele tabere și, culmea!, uneori doza de adevăr din comentariile inamicului era mai mare decât cea din analizele oferite de proaspeții aliați!

Astfel, autorul evidențiază faptul că Radio Londra anunța în seara zilei de 23 august că „România a acceptat condițiile de pace ale aliaților”, iar postul „Atlantic” al S.U.A. vorbea despre acceptarea propunerilor de pace făcute de sovietici când, de fapt, „istoria va consemna că nu a fost vorba de nici un fel de «condiții de pace», ci de o aventură personală, o lovitură de stat” (p. 23). Realitatea că și în următoarele câteva zile posturile occidentale au continuat să vorbească de „hotărârea României de a accepta termenii armistițiului” este, pe bună dreptate, atribuită de autor faptului că „inițial, Aliaților nu le venea să creadă că România nu negociase, nu stătuse la masa tratativelor cu sovieticii, nu încheiase un armistițiu, ci, pur și simplu, intrase într-o aventură printr-o lovitură de palat!” (p. 26).

Nuanțele războiului propagandistic sunt surprinse cu acuitate de Florian Bichir și prin sublinierea faptului că „în tot acest haos informațional (...), singurii cu picioarele pe pământ, cinici, rămân sovieticii”. Arătând că Radio Moscova a anunțat doar faptul că în România s-a format un nou guvern, condus de generalul Constantin Sănătescu, autorul remarca: „Nu tu negocieri, armistițiu, pace sau alte baliverne. Rușii au anunțat doar o schimbare de guvern la București. Cu ei nu vorbise nimeni!” (p. 25).

De asemenea, abilitatea aparatului sovietic de propagandă este evidențiată și prin reproducerea declarației Comisariatului Afacerilor Străine, difuzată de Radio Moscova în 24 august:

„În legătură cu evenimentele din România, guvernul sovietic socotește că nu este de prisos să întărească declarația dată în aprilie a.c., că Uniunea Sovietică nu are nici un fel de pretenție teritorială și nici nu intenționează să schimbe starea socială existentă sau să-i știrbească prin orice mijloc independența. Dimpotrivă, guvernul sovietic socotește necesar să refacă împreună cu românii independența României pe calea eliberării ei de sub jugul fascist” (p. 35).

În mod oarecum paradoxal, prima subliniere a falsurilor din declarația regelui României („Națiunile Unite ne-au garantat

independența țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită”) a venit, încă din noaptea de 23/24 august 1944, chiar de la postul german de radio „Donau”, care emitea de la Viena:

„Regele Mihai vă făgăduiește pacea, însă aceasta înseamnă ocuparea României de Armata Roșie, bolșevizarea țării și înlăturarea naționaliștilor români. Regele trădător afirmă că englezii și americanii au garantat independența României. În realitate însă aceștia au făgăduit de multă vreme România bolșevicilor” (p. 29).

Într-o altă emisiune, același post de radio difuza o altă observație care se va dovedi, în timp, corectă: „Un lucru va fi sigur, că Basarabia și Bucovina nu vor mai fi românești. Cred, oare, românii că atitudinea lui Brătianu și Maniu îi va îndupleca pe ruși să respecte independența României?”.

Încâlcite sunt căile... propagandei! Tocmai de aceea, poate, autorul a socotit necesar și util să ofere cititorului, înainte ca acesta să intre în corpul documentar, câteva informații de bază pentru a înțelege universul atât de complex al propagandei și dezinformării. În acest scop, a oferit „definiții de lucru” ale principalilor termeni, a trecut succint în revistă tehnicile de manipulare și dezinformare, de propagandă și contra-propagandă. Totul pe baza lucrărilor unor clasici ai domeniului, cunoscuți în întreaga lume, precum generalul Sun Tzî sau Vladimir Volkoff, dar nefiind neglijate nici contribuțiile recente ale unor specialiști români (Sonia Cristina Stan, Sorin Drăguș, Mihai Solescu).

Supportul documentar al analizei realizată de Florian Bichir constă într-un „dosar” întocmit de Direcția Radio-Ascultare din cadrul Ministerului Propagandei, intitulat „Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine”. Acesta a fost păstrat în arhivele Securității și poate fi consultat astăzi în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității sub cota D 014739, vol. 1. În acest context, se cuvine reiterat faptul că arhiva C.N.S.A.S. se dovedește un adevărat „El Dorado” pentru orice istoric interesat de istoria zbuciumatului secol XX!

Dosarul este structurat în două mari părți, „Lovitura de stat” și „Armistițiul”, iar în cadrul acestora informațiile și comentariile sunt grupate pe patru categorii de surse:

- a) posturile sovietice;
- b) postul „România liberă”;
- c) posturile anglo-americe;

d) posturile germane și axiste (sic!).

Informațiile sunt extrem de diversificate, iar acuitatea și clarviziunea unora dintre analizele consemnate surprind în mod plăcut cititorul. Se vedește astfel, pe deplin, că războiul propagandistic este, prin excelență, un război al inteligențelor, un conflict în care abilitatea de a folosi cuvinte, simboluri, de a atinge cele mai insondabile zone ale inconștientului individual și colectiv se dovedește a fi o cerință *sine qua non*.

Volumul prezentat se încheie, clasic, cu o utilă bibliografie, care cuprinde fondurile arhivistice investigate, precum și lucrările de specialitate folosite de către autor în documentarea sa.

În opinia noastră, manipularea și propaganda pot fi privite drept ingrediente „normale”, absolut indispensabile, deopotrivă, oricărui conflict militar și oricărei forme de guvernare, din orice epocă istorică. Ba, mai mult, dezvoltarea explozivă a mijloacelor de comunicare în masă, care a dus la transformarea planetei în „satul global”, definit de Marshall McLuhan în anii '60 ai secolului trecut, a sporit vulnerabilitatea cetățenilor în fața armelor perfide ale propagandei și dezinformării.

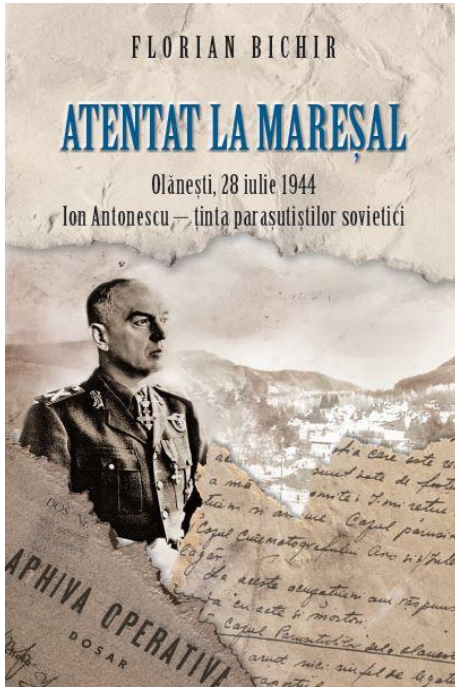
În acest context, nu putem decât să socotim mai mult decât binevenită o lucrare precum cea realizată de Florian Bichir. Adepți declarați ai vechiului dicton „*Historia magistra vitae est*”, considerăm că învățămintele care pot fi desprinse din „războiul în eter”, analizat în lucrarea pe care am prezentat-o, sunt de o acută actualitate, în contextul conflictelor atipice contemporane, aflate în plină desfășurare pe ecranele computerelor personale, ale telefoanelor din ce în ce mai *smart* și ale televizoarelor ce transmit instantaneu evenimente, opinii, comentarii și îndemnuri de la mii de km distanță.

Totodată, volumul lui Florian Bichir se constituie într-un răspuns strălucit la întrebarea retorică formulată, în urmă cu aproape un deceniu, de regretatul academician Florin Constantiniu: „Știm totul despre 23 August 1944?”⁹. Evident, nu, dar, parcurgând lucrarea prezentată aici, vom ști, cu certitudine, ceva mai mult!

Florian Banu

⁹ Florin Constantiniu, *Știm totul despre 23 August 1944?*, în Gavriil Preda (ed.), „23 August 1944. Evaluări și controverse. Studii și comentarii”, Ploiești, Mileniul III, 2006, p. 11-15.

Florian Bichir, *Atentat la Mareșal. Olănești, 28 iulie 1944. Ion Antonescu – ținta parașutiștilor sovietici*, București, Editura Rao, 2015, 253 p.

Un atentat... surprinzător, o carte aparte

Cartea publicistului Florian Bichir, un confrate într-ale scormonitului după adevărurile zbuciumatei noastre istorii, respectiv **Atentat la Mareșal. Olănești, 28 iulie 1944. Ion Antonescu - ținta parașutiștilor sovietici** (Editura RAO, București, 2015), reprezintă o contribuție inedită nu numai prin volumul de documente aduse în circuitul științific, ci și prin subiect. **Un atentat împotriva Mareșalului Ion Antonescu?! Ceva de neconceput în acele timpuri și, totuși, a fost gândit și inițiat de către serviciile speciale sovietice cu ajutorul unor prizonieri de război**

români în URSS, legionari. Motivația acestui atentat? Până la o deschidere completă a arhivelor fostei URSS și a serviciilor sale speciale, supoziții se pot face multe, însă cred că a fost organizat și gândit în contextul în care Ion Antonescu rămânea principalul adversar politic și militar al URSS în teatrul de operațiuni sud-est european, în vara anului 1944.

Într-un prim capitol al volumului său, Florian Bichir face o trecere în revistă a eforturilor, mai mult sau mai puțin temeinice sau reușite, ale istoricilor privind elucidarea acestui posibil atentat semnalat, în premieră, în anul 2000, de către istoricul Cristian Troncotă. În noaptea de 28 spre 29 iulie 1944, un grup de cinci foști prizonieri de război români în URSS, respectiv sublocotenent Miron Nicolae, sublocotenent Djonat Tudor, sublocotenent Gheracostea Constantin, sergent-major Vlăsceanu Pandelescu și fruntaș Buță Dumitru, au fost parașutați în apropiere de stațiunea Olănești (județul Vâlcea) având asupra lor armament, mai multe rânduri

de acte false, explozibili și aproximativ 3.000.000 de lei. Erorile de datare a desfășurării operațiunii din scrierile istoricului Troncotă, precum și cele consemnate de profesorul dr. Sorin Oane din Vâlcea ca urmare a dialogului cu unii martori, sunt scoase în evidență în acest prim capitol. Lipsa accesului în arhivele timpului, rătăcite în depozite impenetrabile accesului istoricilor de dinainte de 1989, și parțial după, ar putea justifica toate aceste erori. În contextul reorganizării arhivelor de după 1948, precum și al preluării multor documente istorice pentru anchetele și arhiva Securității, adevărul celor petrecute în acea vară fierbinte de august 1944 a rămas înconjurat de mister. Un mister rezolvat ca urmare a unor intense eforturi arhivistice realizate prin tenacitatea și pasiunea pentru istorie a publicistului Florian Bichir.

O primă dovadă arhivistică a acestui atentat o putem citi în documentul din 19 mai 1945 întocmit de către autoritățile de resort ale statului privind existența, evoluția și compoziția Mișcării de Rezistență împotriva Armatei Roșii și a responsabililor politici. Un document identificat în arhiva CNSAS, fond Documentar (dosar nr. 42) și care relevă un amplu efort de organizare a unei rezistențe împotriva noului „aliat”. În paginile raportului din mai 1945 apare prima mențiune arhivistică despre sublocotenentul Gheracostea Constantin și misiunile sale secrete în România lui 1944. Este un document extrem de lămuritor în ceea ce privește amestecul membrilor Mișcării Legionare, din țară și străinătate, în încercarea de a coagula o opoziție politico-militară la regimul de ocupație al Comisiei Aliate (sovietice) de Control. Informațiile culese de reprezentanții autorităților reconfirmă faptul că legionarii rămăseseră cei mai înverșunați dușmani ai Mareșalului Ion Antonescu. O înverșunare care avea să-i determine să pactizeze cu sovieticii într-una dintre cele mai misterioase și temerare operațiuni: asasinarea Conducătorului Statului Român.

Capitolul intitulat *Prizonieratul din URSS și Atentatul* este extrem de interesant ca urmare a prezentării declarațiilor luate de către autoritățile militare și informative românești celor arestați la Olănești. Condițiile din prizonieratul sovietic, modul de comportament al sovieticilor cu prizonierii care colaborau, relațiile dintre prizonieri, modul de constituire al Diviziei „Tudor Vladimirescu”, modul de instruire și operare al agenților NKVD care erau parașutați în spatele frontului, problemele de conștiință ale prizonierilor români, fie ei chiar și legionari, lupta dintre prizonierii de război naționaliști și cei antifasciști (comuniști)

etc. sunt ilustrate de mărturiile grupului de parașutiști capturați de autoritățile polițienești din România, la Olănești. În pofida accentelor de patriotism și a anumitor subiectivisme plătite timpului istoric în care trăiau, declarațiile relevă dramatismul situației unor oameni în uniformă sfâșiați între dorul de țară și propria conștiință de militar român care a depus un jurământ. Referitor la argumentele celor care au decis să facă parte din diviziile de voluntari români, formate pe teritoriul Uniunii Sovietice în octombrie 1943, se cuvine a menționa faptul că decizia lor era aspru pedepsită de Codul Justiției Militare care stipula prin articolele 498 și 499 că erau pedepsiți cu moartea toți cei care ridicau armele „**contra României sau aliaților ei cu care luptă în comun**” și care „**de bună voie sau cu intenție culpabilă întrețin înțelegeri cu inamicul în scop de a favoriza întreprinderile sale sau a vătămă pe acelea ale armatei române**”.

Publicistul Florian Bichir readuce în memoria cititorului un capitol aparte al luptei armate din cel de-Al Doilea Război Mondial, respectiv modul de acțiune al parașutiștilor sovietici. Biroul Contrainformații din Secția a II-a a Marelui Cartier General român constata, la 24 iulie 1941, după o analiză a activității parașutiștilor sovietici în primele zile ale războiului, că „*Armata Roșie a fost printre primele armate care au urmărit să dea o întrebuințare militară posibilității de a coborî din avion cu parașuta. Lansarea cu parașuta fusese decretată în URSS ca sportul cel mai de seamă și mai stăruitor încurajat de către stat și inițiativele particulare*”. Serviciul Special de Informații (SSI) a comunicat Conducătorului Statului român, la începutul anului 1941, că în URSS „*se acordă o mare atenție unităților de parașutiști și transporturilor aeriene*”, în procesul de reorganizare al armatei sovietice, și că „*s-a mărit numărul unităților de parașutiști, ajungându-se la concluzia că această armă nouă va avea de jucat un rol decisiv în operațiunile viitoare*”. „**Deși Stalin intenționa să aibă pregătite zece corpuri de desant aerian pentru «marea ofensivă eliberatoare», sovieticii nu au folosit la potențialul preconizat trupele aeropurtate, în primul rând din cauza lipsei unei forțe aviatice capabile să transporte și să susțină operațiile aeropurtate la mare distanță, dar și pentru că au considerat ca fiind mult mai eficientă utilizarea grupurilor de luptători bine instruiți, lansați prin parașutare în spatele dispozitivului inamic, pentru acțiuni de cercetare și diversiune de tip comando**”, consemnează istoricul militar Mircea Tănase într-o lucrare destinată parașutismului militar.

Subcapitolul destinat parașutismului militar sovietic în operațiile secrete ale Kremlinului este extrem de interesant deoarece relevă profesionalismul SSI-ului în a înțelege și a descifra un mod de operare specific rețelelor NKVD.

Ordinul nr. 14924-S din 1 august 1944 al Direcției Generale a Poliției, identificat în arhive și publicat de către Florian Bichir, reprezintă o altă piesă documentară care confirmă plănuirea atentatului de la Olănești împotriva Mareșalului Ion Antonescu. Organele de poliție consemnau cu referire la grupa de parașutiști-atentatori: **„Prin rolul lor de a se prezenta s-a dovedit: multă îndrăzneală, sfidare și curaj”**. Totodată, autoritățile centrale ale Poliției avertizau asupra faptului că parașutiștii sovietici urmăreau în unele misiuni și **„măsurile de atentat contra persoanelor cu răspundere și autoritate”**. România intrase într-o etapă nouă a războiului cu URSS. *Ancheta și interogatoriul* (titlu de subcapitol) relevă implicarea personală a directorului SSI, Eugen Cristescu, în ancheta privind acest episod unic și inedit în activitatea organelor de poliție, informații și siguranță românești. Totodată, trebuie să remarcăm o atitudine extrem de ostilă și de intransigentă a autorităților militare românești față de membrii Mișcării Legionare în uniformă sau nu. **„D-le colonel, nu mă înjura, sunt ofițer român ca și dumneata!”**, avea să declare sublocotenentul Djonat Tudor în dialogul cu colonelul de jandarmi Ionescu și generalul Pichi Vasiliu, șeful Inspectoratului General al Jandarmeriei. Extrem de relevant! În urma studiului dosarului de anchetă, precum și a evenimentelor care au urmat în zona Olănești la începutul lui august 1944 (alte lansări de parașutiști), Florian Bichir concluzionează: *„Vâlcea nu era teatru de operațiuni, se afla la câteva sute de kilometri de front! Fără cale de îndoială, mobilul parașutiștilor racolați de NKVD a fost lichidarea mareșalului!”*.

A știut mareșalul de atentat? Titlu de ultim capitol și, totodată, o întrebare rămasă încă fără un răspuns cert și lămuritor. Publicistul Florian Bichir consideră că, totuși, Mareșalul Ion Antonescu a știut și pentru **„a nu răspândi o anumită panică în rândul populației și al oștirii, a interzis mediatizarea cazului”**. Volumul lui Florian Bichir ne oferă și informații extrem de interesante privind destinele post-război ale membrilor comandoului de parașutiști-atentatori, cu relevanță în a înțelege lumea aflată în degringoladă totală și în profunde schimbări după 30 decembrie 1947.

Atentat la Mareșal. Olănești, 28 iulie 1944. Ion Antonescu - ținta parașutiștilor sovietici este un volum aparte, o cercetare care deschide noi orizonturi de înțelegere asupra rolului și locului României în epoca celui de-Al Doilea Război Mondial, a importanței și locului personalității Mareșalului Ion Antonescu în planurile strategice ale Kremlinului. Volumul lui Florian Bichir ne stârnește curiozitatea și ne aprinde imaginația!

Constantin Corneanu

Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice. 1965-1989*, prefață de Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, 423 p.

În pofida faptului că cvasi-totalitatea istoriografiei post-comuniste susține ideea că regimul comunist din România și-a datorat în întregime existența susținerii venite de la Moscova, problema relațiilor româno-sovietice este departe de a fi reprezentat o direcție principală de cercetare a istoricilor români în ultimii 25 de ani.

Fără a lipsi cu desăvârșire, lucrările consacrate relațiilor dintre cele două state s-au focalizat în special asupra primelor două decade ale regimului comunist din România¹⁰, iar pentru restul

¹⁰ Mihai Retegan, 1968 – *Din primăvară până în toamnă: schiță de politică externă românească*, București, Editura RAO, 1998, Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politică externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, Institutul Național pentru

perioadei analizele istorice sunt destul de sumare și suferă, în general, de unilateralitate. Când afirmăm acest lucru, avem în vedere în special faptul că documentarea s-a făcut în arhivele fostului C.C. al P.C.R. și arhivele diplomatice românești, concluziile fiind, după caz, augmentate cu aprecieri extrase din memorialistica (atâta câtă există!) redactată de foștii oameni politici ai defunctului regim. Valorificarea informațiilor din arhivele sovietice, fără a mai vorbi de cele din arhivele celorlalte state membre ale Pactului de la Varșovia și ale C.A.E.R.-ului, a rămas cel mai adesea la nivel de deziderat, din varii motive.

În acest context, lucrarea realizată de domnul Vasile Buga poate fi apreciată, pe bună dreptate, drept o „premieră absolută pentru istoriografia contemporană”, pentru a prelua aprecierea prof. dr. Radu Ciuceanu. Într-adevăr, autorul a avut șansa de a dubla experiența personală¹¹, de participant direct la multe din momentele cruciale din relațiile româno-sovietice, cu cercetarea arhivelor sovietice, a presei și a bibliografiei uriașe publicate în Rusia pe acest subiect. În plus, consultarea

Studiul Totalitarismului, 2007; Constantin Moraru, *Politica externă a României (1958-1964)*, București, Editura Enciclopedică, 2008; Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova...: politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez. 1956-1965*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011; Paul Nistor, *Propaganda și politica externă românească în secolul XX*, prefață de Alberto Basciani, Iași, Institutul European, 2013; Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomație în anii Războiului Rece. Comunicări, studii, articole*, vol. I-IV, București, Fundația Europeană Titulescu, 2013-2014; dintre studiile consacrate subiectului, mai numeroase decât volumele, amintim pe cele semnate de Florin Müller, *Opțiuni de politică externă ale Partidului Comunist Român*, în „Revista Istorică”, tom XIII, nr. 5-6 (2002), p. 151-158; Elis Neagoe-Pleșa, *Gheorghiu-Dej și politica externă a României (1945-1965)*, în Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, „Arhivele Securității”, vol. 4, coord. Silviu B. Moldovan, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 474-538.

¹¹ Domnul Vasile Buga, doctor în istorie și cercetător științific asociat la I.N.S.T., vicepreședinte al Părții române în Comisia bilaterală a istoricilor din România și Federația Rusă, este licențiat în limba și literatura rusă și a fost, în perioada 1966-1989, referent la Secția Relații Externe și Cooperare Economică Internațională a C.C. al P.C.R., Sectorul Țări Socialiste. În acest interval, a participat, în calitate de interpret, la convorbiri româno-sovietice la diferite niveluri, iar după 1990 a lucrat ca secretar I la Ambasadele României din Moscova și Praga, până în anul 2002.

amănunțită a fondurilor de arhivă de la Arhivele Naționale a completat în mod fericit uriașul efort de documentare.

Structurat pe 12 capitole, volumul domnului Buga reușește, în opinia noastră, să acopere în mod fericit toate aspectele subiacente relațiilor bilaterale româno-sovietice. Astfel, primul capitol este consacrat primelor semne ale distanțării liderilor de la București de Moscova. Acestea sunt plasate, ca geneză și formă de manifestare subtilă, în perioada imediat următoare morții lui I.V. Stalin, și au fost accentuate după retragerea trupelor sovietice din România, în vara anului 1958, și după plecarea consilierilor sovietici din diferitele instituții românești. Motivația acestei politici de distanțare se află, potrivit autorului, în teama lui Gheorghiu-Dej că ar putea fi schimbat de hegemonul de la Kremlin, precum și în dorința liderului român de a-și consolida poziția internă printr-o politică de legitimare a sa și a partidului în fața poporului român (p. 17). Pe parcursul capitolului sunt analizate cu lux de amănunte evoluțiile înregistrate de la debutul dezacordurilor deschise (plasate în perioada 18-25 iunie 1962, în timpul vizitei efectuată de Nikita Hrușciiov în România) și până la apogeul acestei politici de distanțare – Declarația P.M.R. din aprilie 1964, apreciată drept „turnură ireversibilă în relațiile româno-sovietice” (p. 34).

Cel de-al doilea capitol analizează în aceeași manieră marcată de obiectivitate și simț critic evoluțiile relațiilor bilaterale în perioada de după succesiunea la vârf înregistrată atât în P.C.U.S., cât și în P.M.R., evoluții sintetizate în formula „contactele continuă, problemele rămân” (p. 59).

Alterarea relațiilor româno-sovietice în contextul crizei cehoslovace și izolarea României în cadrul comunității statelor semnatare ale Tratatului de la Varșovia sunt detaliate în cadrul capitolului al III-lea. Cu totul demn de a fi subliniat ni se pare modul profesionist, de veritabil istoric, în care domnul Buga a respins plasarea pe anumite șabloane și stereotipuri de interpretare, punând în practică străvechiul dicton „Audiatur et altera pars!”. Mai precis, sunt redată și analize ale unor istorici și oameni politici sovietici referitoare la poziția pe care se plasa România la acel moment și la riscurile presupuse de o eventuală ieșire a acesteia din cadrul Pactului de la Varșovia (p. 69-71). Nu au fost neglijate din complicata ecuație nici gesturile ostentative de independență ale României (stabilirea relațiilor diplomatice cu R.F.G. în ianuarie 1967, păstrarea relațiilor diplomatice cu Israelul după „Războiul de șase zile”),

dar nici cele cu valoare simbolică (depunerea de către premierul român, I. Gh. Maurer, a unei coroane de flori la mormântul liderului finlandez Gustav Mannerheim, în aprilie 1968).

Perioada anilor 1968-1971, definită drept „dezgheț-îngheț” în relațiile româno-sovietice, este analizată pe parcursul a două capitole, al IV-lea și al V-lea, cu o insistență deosebită, bine justificată, de altfel, pe amplele negocieri cu privire la reînnoirea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre România și U.R.S.S., semnat la 4 februarie 1948, pentru o perioadă de 20 de ani.

Capitolul al VI-lea, intitulat sugestiv „Revenirea pe fâgașul normalității”, are în vedere evoluțiile înregistrate în relațiile bilaterale în perioada 1971 - martie 1985. Pe parcursul său sunt analizate semnificația și consecințele întâlnirilor la nivel înalt desfășurate în Crimeea, precum și impactul avut de vizita lui Nicolae Ceaușescu în R.S.S. Moldovenească (1-2 august 1976) sau cel al vizitei lui Leonid Brejnev în România (22-24 noiembrie 1976).

Raporturile româno-sovietice de după preluarea funcției de secretar general al C.C. al P.C.U.S. de către Mihail Gorbaciov și până la înlăturarea regimului comunist din România, în decembrie 1989, sunt tratate pe parcursul capitolului VII. Viziunea noului lider sovietic reprezenta, după propriile declarații, „o cotitură în direcția unor relații noi, renunțarea la așa-numita «doctrină Brejnev», care nu a fost niciodată proclamată oficial, dar care, practic, definea abordarea de către U.R.S.S. a țărilor socialiste” (p. 224). Ea a fost percepută de către Nicolae Ceaușescu, în întreaga sa dimensiune, abia după plenara C.C. al P.C.U.S. din ianuarie 1987, consacrată democratizării și politicii de cadre a partidului. Semnalul că U.R.S.S. pășește într-o direcție net diferită de evoluțiile anterioare l-a îngrijorat pe Nicolae Ceaușescu, acesta neezitând să-i comunice ambasadorului sovietic la București că „nu poate să fie de acord cu declarațiile de la plenară” și că „C.C. al P.C.U.S. pășește pe o cale periculoasă” (p. 226).

Divergențele de opinii dintre cei doi lideri au prins un contur ferm în timpul vizitei lui Gorbaciov în România (25-27 mai 1987) și s-au accentuat în timpul vizitei de răspuns întreprinsă de Ceaușescu la Moscova (4-6 octombrie 1988). Abordarea problemelor teoretice și practice ale construcției socialismului îi plasau pe cei doi lideri pe poziții ireconciliabile și acestea s-au menținut până la ultima lor întrevvedere, din 4 decembrie 1989 (p. 291-296).

Triumful ideilor promovate de Mihail Gorbaciov s-a concretizat, în cazul României, prin declanșarea Revoluției din decembrie 1989, eveniment crucial analizat detaliat în capitolul al VIII-lea. Cu acest prilej, autorul nu a evitat subiectele controversate, precum posibilitatea unei intervenții militare sovietice în România, misterul prezenței turiștilor sovietici în România și presupusa lor implicare în derularea evenimentelor, modul de recunoaștere a legitimității Consiliului Frontului Salvării Naționale.

Următoarele trei capitole (IX, X și XI) sunt consacrate unor probleme sensibile care au marcat evoluția relațiilor româno-sovietice pe parcursul celor patru decenii de existență a regimului comunist și, unele dintre ele, continuă să aibă reverberații în raporturile româno-ruse de astăzi. Mai precis, este vorba despre disputele istoriografice româno-sovietice (pe probleme legate de istoria Basarabiei și Bucovinei de Nord, de actul de la 23 august 1944, eliberarea Bucureștiului de trupele germane ș.a.m.d.), problema Basarabiei și problema tezaurului românesc depozitat la Moscova în 1916-1917.

Ultimul capitol a fost rezervat analizei perfecționării cadrului juridic al relațiilor româno-sovietice, fiind abordate probleme referitoare la modificarea Convenției privind regimul navigației pe Dunăre, la delimitarea platoului continental al Mării Negre, la construirea nodului hidrotehnic de la Stânca-Costești, pe Prut.

La finalul lecturii extrem de interesante, concluziile volumului dovedesc încă o dată faptul că domnul Vasile Buga este un istoric profesionist, plasat pe pozițiile obiectivității și apărării adevărului istoric, poziții trasate și apărate în istoriografia română de nume sonore, precum A.D. Xenopol, Nicolae Iorga sau Gheorghe Brătianu. Astfel, autorul nu ezită să afirme că politica de distanțare prudentă de Moscova, inițiată de Dej și continuată de Ceaușescu pe parcursul a 24 de ani, a pus în centrul atenției „promovarea și apărarea cu consecvență a intereselor naționale ale României”, putând fi apreciată drept „o dovadă de curaj și demnitate națională” (p. 399).

Evitând opiniile exacerbate, atât de des întâlnite atât în istoriografie, cât și în mass-media, domnul Vasile Buga demonstrează magistral faptul că politica de independență promovată de Nicolae Ceaușescu și echipa sa nu a fost nici o „mascaradă” menită să dezinformeze Occidentul, dar nici o dovadă de naționalism antisovietic

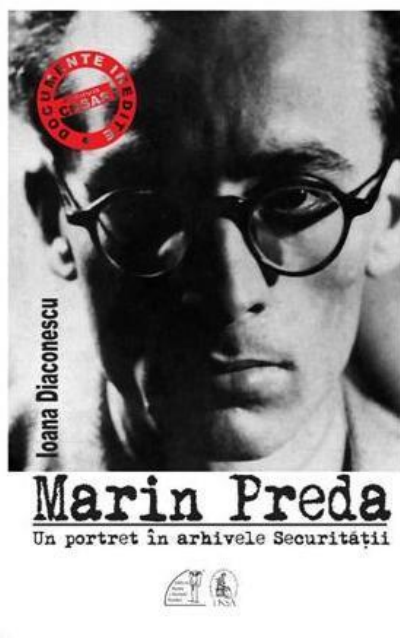
sau antirus¹², o probă de îngustime intelectuală și lipsă de viziune politică. Autorul subliniază că, în pofida tensiunilor și discuțiilor aprinse, Ceaușescu a înțeles pe deplin importanța menținerii unor relații de normalitate cu marele vecin de la Răsărit și a militat permanent pentru extinderea acestora, „până în ultima lună a anului 1989” (p. 405).

Lucrarea domnului Vasile Buga se constituie, așadar, într-un *must read* al oricărui istoric interesat în reconstituirea și înțelegerea evenimentelor care au modelat societatea românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Acribia, spiritul critic, puterea de analiză și obiectivitatea se constituie, cu toatele, în atribute de netăgăduit ale autorului, rezultatul fiind un volum de istorie a politicii externe de o valoare incontestabilă.

Florian Banu

¹² În acest sens, fostul ministru de externe Ștefan Andrei sublinia faptul că, dincolo de pervertirea adevărului și simplificarea păguboasă”, produsă de unii autori cu privire la relațiile româno-sovietice, „niciodată U.R.S.S. n-a făcut, public, vreo caracterizare ca antisovietică a poziției și atitudinii noastre” - Ștefan Andrei, *Din frac în zeghe. Istoriile mele dintr-un pătrar de veac românesc*, București, Adevărul Holding, 2013, p. 160.

Ioana Diaconescu, *Marin Preda. Un portret în arhivele Securității. Documente inedite din Arhiva C.N.S.A.S.* Un documentar cu argument, notă asupra ediției, selecția textelor, ordonarea lor cronologică și comentarii de Ioana Diaconescu, prefață: Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015, 551 p.

„Sufletele oamenilor - aceasta e o producție importantă. Voi sunteți ingineri ai sufletelor omenesti. Iată de ce bem pentru scriitori și pentru cel mai modest dintre ei, tovarășul Solohov”¹³.

Acest toast ținut de Stalin în casa lui Maxim Gorki, într-o seară din toamna anului 1932, a consacrat, prin larga sa popularizare ulterioară, rolul de „ingineri ai sufletului omenesc” pe care regimurile comuniste îl rezervau scriitorilor¹⁴. Având în vedere și faptul că omul era considerat de marxiști „cel mai prețios capital”, iar necesitatea formării „omului nou” era una dintre prioritățile acestor regimuri, atenția deosebită acordată

¹³ Apud Lavinia Betea, *Inginerii sufletelor*, în „Jurnalul Național”, 9 ianuarie 2007.

¹⁴ De fapt, conceptul de „inginer al sufletelor umane” s-a născut în spațiul sovietic în anii '20, simultan cu cel de „ingineri invizibili”, dezvoltat de Harold Lasswell și Walter Lippmann în S.U.A. și atribuit specialiștilor în construirea consensului social (*manufacture of consent*). Conceptul a fost folosit inițial în domeniul artelor care veneau din zona constructivistă și avangardistă, unul dintre primii săi teoreticieni fiind poetul Serghei Tretiakov – cf. Vasile Ernu, *Ultimii eretici ai imperiului*, Iași, Editura Polirom, 2009.

scriitorilor devine pe deplin comprehensibilă în contextul epocii¹⁵.

Interesul aparte manifestat de factorul politic față de creatori s-a concretizat atât în acordarea unor „stimulente” materiale consistente (mai ales raportate la alte categorii sociale), cât și într-o supraveghere atentă a vieții publice și private, dar mai ales a „corectitudinii” produselor create. În mod firesc, această supraveghere, mai mult sau mai puțin discretă, ca și eforturile de „îndrumare” a creației au lăsat urme vaste în arhivele regimurilor comuniste, iar numărul cercetătorilor interesați în identificarea și studierea documentelor referitoare la aceste aspecte este impresionant.

În cazul arhivelor Securității, un studiu realizat în 2007, asupra structurii temelor de cercetare pentru care au fost acreditați cercetători externi de către Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, releva faptul că „ponderea cea mai importantă este deținută de temele ce au ca obiect viața culturală din România în perioada comunistă și interacțiunea Securității cu intelectualii români”¹⁶. În rândul acestor intelectuali, scriitorii dețin, de departe, primul loc în preocupările Securității, astfel că volumele consacrate monitorizării/folosirii de către poliția politică a unuia sau altuia din scriitorii români sunt foarte numeroase, apariția lor pe piață datând încă de la finele anilor '90, perioadă în care dosarele Securității, gestionate de S.R.I., au devenit parțial accesibile¹⁷.

¹⁵ Vezi, pe larg, Nicoleta Raluca Spiridon, *Locul și rolul intelectualului în societatea comunistă: evaluări teoretice*, în Dan Cătănuș (coord.), *Intelectuali români în arhivele comunismului*, Mioara Anton, Ana-Maria Cătănuș, Alexandru-Murad Mironov, Nicoleta Raluca Spiridon, prefață de Acad. Dan Berindei, București, Editura Nemira, 2006, p. 75-101.

¹⁶ Florian Banu, *Direcții ale studierii regimului comunist din România. Studiu de caz: cercetătorii acreditați la C.N.S.A.S.*, în „Arhivele Totalitarismului”, an XVI, nr. 58-59 (1-2/2008), p. 128.

¹⁷ Din această categorie vastă ne mulțumim să semnalăm aici Dorli Blaga, Ion Balu, *Blaga supravegheat de Securitate*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 1999; Mariana Sipoș, *Dosarul „Marin Preda”: viața și moartea unui scriitor în procese-verbale, declarații, arhive ale Securității, mărturii și foto-documente*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999; Mihai Pelin, *„Artur”: dosarul Ion Caraion*, București, Editura Publiferom, 2001; Dumitru Dobre, Delia Roxana Cornea (ed.), *Cazul „Artur” și exilul românesc*, București, Editura ProHistoria, 2006; Stelian Tănase, *Cioran și Securitatea*, Iași, Editura Polirom, 2010; Clara Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sârbu în arhivele Securității*, prefață de Antonio Patraș, București, Editura

În acest peisaj complex, apariția volumului pe care îl prezentăm în paginile de față reține atenția din cel puțin două motive importante: autorul și subiectul. În ceea ce privește autorul, numele Ioanei Diaconescu este binecunoscut iubitorilor de poezie din România. Debutând în „Contemporanul” la numai 18 ani, Ioana Diaconescu s-a impus de timpuriu în peisajul literar românesc, odată cu debutul editorial din 1967, cu volumul „Furăm trandafiri”. Au urmat apoi, cu o frecvență de o rigoare matematică, volumele „Jumătate zeu” (1970), „Adagio” (1973) și „Taina” (1976). În următorul deceniu a mai publicat alte opt volume de poezii și, totodată, a colaborat la revistele „Steaua”, „România literară”, „Luceafărul”. De asemenea, a fost îngrijitoarea ediției de „Scrieri” ale lui Emil Botta (trei volume), publicate la editura Minerva între anii 1980-1987, și a tradus poemele scriitorului cubanez Raúl Gómez García, împreună cu Zaira Calciu-Samharadze.

Așadar, o activitate prolifică, impresionantă, care i-a permis doamnei Diaconescu să cunoască din interior lumea literară și frământările sale în ultimele două decade ale existenței regimului comunist. Probabil că tocmai această experiență profesională a stat la baza deciziei doamnei Ioana Diaconescu de a se angaja în cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, imediat după înființarea acestei instituții, și de a se dedica apoi studierii dosarelor pe care Securitatea le-a întocmit prozatorilor și poezilor români vreme de patru decenii.

Studiul aprofundat al materialelor de arhivă i-a permis autoarei formarea unei imagini de ansamblu asupra metodelor și mijloacelor de supraveghere utilizate de către Securitate pentru a ține sub control breasla scriitoricească din România, iar travaliul domniei sale s-a materializat prin publicarea mai multor studii pe această temă, bine receptate atât de către istorici, cât și în mediile literare, urmate apoi de un volum consacrat urmării intelectualilor¹⁸.

În ceea ce privește subiectul volumului pe care-l prezentăm aici, rod al unei investigații întinse pe mai mulți ani, a fost gândit nu doar ca o reconstituire a portretului lui Marin Preda, „ce se conturează în arhive,

Curtea Veche, 2011; I. Opreșan, *Asaltul cetății. Dosarul de securitate al lui G. Călinescu*, București, Editura Saeculum I.O., 2014.

¹⁸ Ioana Diaconescu, *Scriitori în arhiva C.N.S.A.S.: intelectuali urmăriți informativ, arestați, condamnați, uciși în detenție: 1946-1989: studii însoțite de anexe selectate din arhivele C.N.S.A.S.*, București, Fundația Academia Civică, 2012.

adesea deosebit de cel cunoscut printre confracți”, ci mai cu seamă cu ambiția de a reconstitui „întreaga atmosferă a acelor ani”, în care „era urmărită informativ întreaga breaslă a scriitorilor” (p. XXI).

Așadar, obiectivul autoarei transcende dorința de a aduce în atenție modul în care regimul comunist gestiona problemele ridicate de „un scriitor cu atitudine ostilă”, distanțându-se de aspectele care frizează senzaționalul și focalizându-se pe avatarurile unui prozator de excepție, nevoit să trăiască și să creeze într-un regim totalitar.

Volumul beneficiază de o prefață semnată de reputatul critic literar Eugen Simion, membru al Academiei Române, urmată de un „argument”, în cadrul căreia autoarea își precizează intențiile și detaliază modul în care a „prelucrat” vastul volum de documente referitoare la Marin Preda. De asemenea, sunt aduse mulțumiri persoanelor care au sprijinit realizarea acestui proiect de cercetare și, în final, sunt clarificați unii termeni de specialitate folosiți în documentele întocmite de Securitate.

Documentele propriu-zise au fost grupate pe criteriul cronologic, rezultând cinci mari capitole: *Obiectiv „Scriitorul”* (34 de documente), *Obiectiv „Editorul”* (45 de documente), *Obiectiv „Editorul II”* (65 de documente), *Obiectiv „Preda Marin”* (patru documente), *Obiectiv „Marin Preda”* (trei documente).

În continuare, în mod inspirat, autoarea a selectat o serie de rapoarte, note și referate (nouă la număr) întocmite de Securitate și de Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (structură a regimului comunist însărcinată cu cenzura) cu privire la scrierile lui Marin Preda, în general, dar mai cu seamă asupra romanului acestuia „Risipitorii”, a piesei de teatru „Martin Borman”, precum și cu privire la romanele „Delirul” și „Cel mai iubit dintre pământeni”, texte considerate de „vigilenții” vremii a fi cu... probleme!

Ultimul grupaj de documente reunește materiale obținute de Securitate prin instalarea de tehnică operativă la domiciliul lui Marin Preda, dar și prin interceptarea scrisorilor, telegramelor, coletelor interne și externe ce-i erau destinate scriitorului.

Fiecare document este urmat, fără excepție, de comentarii mai ample sau mai restrânse ale autoarei, probă incontestabilă a minuțiozității, pasiunii și profesionalismului autoarei. Prin intermediul acestora cititorul este introdus fie în intimitatea anumitor cercuri literare, fie în metodologia de lucru a Securității sau în meandrele politicii

culturale a regimului. În alte ocazii, sunt inserate mini-fișe biografice ale personajelor menționate în respectivele documente, cu detalii menite să contribuie la înțelegerea reacțiilor consemnate de Securitate.

Deși poate părea un loc comun, nu ne ferim să afirmăm că, în pofida faptului că reunește laolaltă documente de arhivă, volumul doamnei Diaconescu se citește în ritmul alert al unui roman polițist. Cititorul poate urmări pas cu pas avatarurile unui personaj imprevizibil, un scriitor care se metamorfozează rapid dintr-o tânără speranță, apreciată cât se poate de favorabil de către Putere, într-un posibil inamic, urmărit pas cu pas de o redutabilă rețea de informatori, proveniți, fatalmente, din rândul scriitorilor și al oamenilor de cultură, coordonați cu minuțiozitate de către ofițeri de securitate, mai mult sau mai puțin luminați la minte.

Începând de la o premoniție remarcabilă („cert este că se merge la un eșec sigur”), exprimată în 29 august 1952 de către Marin Preda și prilejuită de constatările făcute de acesta în Teleorman, cu privire la colectivizarea forțată, lectorul este martorul „diabolizării” scriitorului cuprins de „greșeli ideologice și tendințe negativiste” (p. 7), pe care, insidios, încearcă să le „strecoare” în lucrările sale, spre îngrijorarea ofițerilor de securitate.

În paralel, poate fi surprinsă și evoluția politicilor represive ale regimului față de dușmanii săi, reali sau imaginari. Astfel, dacă în 1952 ofițerii de securitate erau preocupați „pentru a se strânge probe pentru a fi încadrat în U.M.” (p. 4), după un deceniu ofițerii își dirijau informatorii spre „semnalarea din timp” a „aspectelor negative” „pentru a informa organele de partid” (p. 7).

Profităm de ocazie pentru a sublinia aici un lucru mult prea adesea scăpat din vedere: subordonarea organelor de securitate față de Partid, subordonare devenită tot mai vizibilă începând din deceniul șapte și menținută până la finele regimului. Cu alte cuvinte, nici un scriitor, mai cu seamă unul de talia lui Marin Preda, nu a fost urmărit decât cu aprobarea și la indicația expresă a unui for decizional din cadrul Partidului! Această subliniere nu urmărește o eventuală ierarhizare a vinovățiilor și răspunderilor (cine e mai blamabil, informatorul, ofițerul de securitate sau activistul de partid?), ci o înțelegere adecvată a mecanismului complex prin care regimul își exercita controlul asupra societății, în ansamblul său.

În acest context, dorim să subliniem faptul că una dintre calitățile volumului este reprezentată de șansa pe care o oferă cititorului de a reflecta asupra unei probleme foarte delicate, aceea a „complicităților” care au permis atât instaurarea, cât mai ales menținerea și osificarea regimului comunist. Pentru a nu răpi plăcerea descoperirilor din volum, ne mulțumim să semnalăm faptul că, de pildă, Demostene Botez era preocupat, la două-trei zile după o ședință a Uniunii Scriitorilor, de înfierare a lui Marin Preda, de modul în care a fost percepută luarea sa de cuvânt, întrebând un informator al Securității dacă, din ecurile pe care le-a auzit asupra ședinței, „nu rezultă că intervenția sa a fost «prea blândă»” (p. 17). În același context, ziaristul și reporterul Ioan Grigorescu îi confia informatorului amintit că „în fond, Marin Preda are dreptate și că în toată această discuție despre «conflict» nimeni nu spune adevărul”, neuitând să adauge că „s-a gândit, la un moment dat, să intervină în discuție, dar a renunțat, gândindu-se că nu e «prudent»” (p. 17).

Pe de altă parte, lucrarea doamnei Diaconescu permite, totodată la o lectură atentă, înțelegerea unor aspecte mai puțin studiate ale regimului comunist. De exemplu, eforturile întreprinse de statul român pentru a promova cultura română în plan internațional, demarate într-o formulă instituțională încă din perioada interbelică¹⁹, sunt analizate cu o luciditate rece de Marin Preda, acesta surprinzând cu acuitate formalismul și dezinteresul care subminau aceste acțiuni. Astfel, în februarie 1973 Preda sublinia că banii alocați de Uniunea Scriitorilor în diverse scopuri „trebuiau cheltuiți pentru traducerea literaturii române peste hotare, unde nu este deloc cunoscută. Nu toți își pot permite să facă aceste cheltuieli pentru a le fi publicată o carte în străinătate pe banii lor. Editorul occidental nu riscă să tipărească o carte dintr-o țară socialistă, iar statul nu contribuie cu nimic la aceasta. A făcut ceva doar pentru Tudor Arghezi când trebuia să primească premiul Nobel, dar în rest prea puțin. (...) Ungurii sunt ajutați de stat și de aceea sunt așa de cunoscuți” (p. 190).

Nici riscurile pe care trebuia să le înfrunte oricine era interesat de studierea unor aspecte sensibile ale trecutului nu rămân necunoscute cititorului. Securitatea era informată prompt de către un intelectual al vremii de eforturile de documentare ale lui Preda asupra perioadei

¹⁹ Vezi Nicolae Ureche, *Propaganda externă a României Mari (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2015, p. 19-87.

guvernării Ion Antonescu și a rebeliunii legionare, acest citind presa vremii și căutând chiar „cărți interzise” (p. 191)!

Dacă greutățile pe care le întâmpina și riscurile pe care și le asuma un „inginer al sufletelor” sunt larg reprezentate în documentele selectate, nu lipsesc nici informațiile în măsură să creioneze absurdul și alienarea care, adesea, marcau munca ofițerilor de securitate. Astfel, într-o transcriere a înregistrărilor realizate în zilele de 19 și 20 decembrie 1971, cu ajutorul tehnicii operative instalate în biroul lui Mihai Gafița, după ce sunt trecute în revistă discuțiile inofensive purtate în respectivul spațiu, ofițerul de securitate consemna: „În jurul orei 15,30 s-a făcut liniște. În restul zilei și noaptea a fost liniște” (p. 259). Așadar, o noapte de decembrie, un ofițer cu căștile la ureche care, timp de ore întregi, asculta nimic, nimic, nimic!

Nici ofițerii însărcinați cu interceptarea convorbirilor din interiorul locuinței lui Marin Preda nu sunt de invidiat. Într-o transcriere a înregistrărilor din 16 mai 1966, ofițerul consemna cu năduf că „discuțiile se poartă departe de mijloacele de tehnică operativă, uneori sunt acoperite și de emisiunea radiofonică”, astfel că ne putem imagina eforturile sale disperate de a înțelege totuși discuția, mai cu seamă că Marin Preda îi comunica soției că „este nemulțumit de un domn care trimite informări organelor de securitate” (p. 394). Norocul acestuia că măcar „noaptea a fost liniște” (p. 395), astfel încât, probabil, și-a putut reface forțele!

Rezultatul unor astfel de metode de lucru și al acoperirii de către Securitate a mediilor scriitoricești, și nu numai, cu vaste rețele de informatori era perfect conștientizat de obiectivul „Marin Preda”. Potrivit unei convorbiri interceptate, „Marin Preda consideră că felul cum acționează organele de securitate spre a cunoaște starea de spirit este profund inumană, pentru că, chiar dacă nu se soldează cu arestări, distruge relațiile dintre oameni, face din ele un permanent motiv de izolare. (...) Oamenii nu mai pot comunica între ei decât lucruri stupide, fără sens, pentru că adevărata gândire omul nu și-o mai poate exprima, deoarece îi este frică. Nu se teme că-l arestează, dar știe că posturi, avansări, prime, călătorii în străinătate nu le mai poate avea. O astfel de stare de spirit la un om nu mai este propice unei munci creatoare, acesta lucrează mecanic, ca să primească o leafă” (p. 395).

De altfel, în această teamă difuză și în neîncrederea perpetuă în semeni constă, în opinia noastră, cea mai grea „moștenire” a regimului

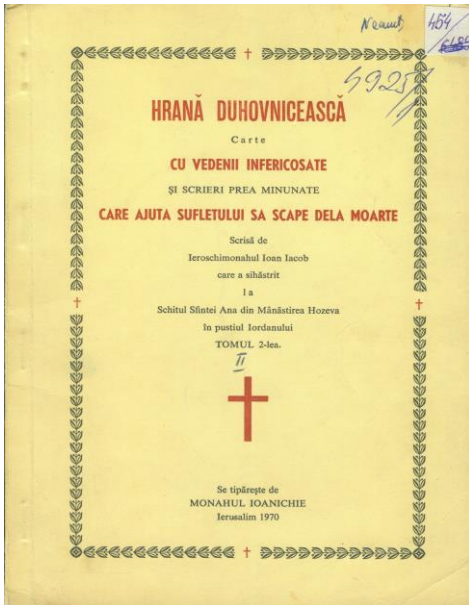
comunist. Până în ziua de astăzi, mulți dintre cetățenii României ezită să-și exprime deschis opiniile, chiar pe teme banale, încă mai acoperă cu mâna telefonul (mai nou, îi scot bateria!) sau fixează potențimetrul radioului pe valori maxime! Până în ziua de astăzi, societatea este atomizată (parcă tot mai atomizată!), rezerva formulată de „cetățeanul turmentat” caragialian („eu nu lupt contra guvernului!”) este omniprezentă, iar pușinii „eretici” care formulează „opinii în răspăr” sunt izolați rapid, căci prietenii și cunoscuții se gândesc, precum Ioan Grigorescu odinioară, că... „nu e prudent” să-i sprijine!

Așadar, lucrarea doamnei Ioana Diaconescu are valențe multiple, intrigile și narațiunile din conținutul documentelor trimițând cititorul atât spre suspansul *policier*-ului, cât și spre introspecția romanelor psihologice.

În mod cert, „dosarul” Marin Preda, în „lectura” Ioanei Diaconescu, va reține atenția nu doar a criticilor și istoricilor literari, nu doar a celor pasionați de biografii sau de servicii secrete, ci și a istoricilor interesați în înțelegerea regimului comunist.

Luminița Banu

Sfântul Ioan Iacob, *Hrană duhovnicească. Carte cu cele mai minunate și umilincioase cugetări care sue pe om cu sufletul la cer scrisă în versuri de Ieroschimonahul Ioan Iacob, care a sihăstrit la Schitul Sfânta Ana din Mănăstirea Hozeva, în pustiul Iordanului*, tipărit de monahul Ioanichie, Ierusalim, 1968 și 1970, tom. I (159 p.) și tom II (88 p.)

De curând, în Biblioteca fostei Securități, aflată în Arhiva CNSAS, sub cota FB 4925/2 vol., am descoperit o carte mai puțin întâlnită în bibliotecile din România, dar cunoscută în mediul teologic românesc. Este vorba de o lucrare postumă a Sfântului Ioan Iacob din pustiul Hozevei, Țara Sfântă, apărută în limba română, la Ierusalim, în două tomuri (tom 1, 159p. și tom 2, 88p.), în anii 1968-1970. Titlul complet al lucrării este: *Hrană duhovnicească. Carte cu cele mai minunate și umilincioase cugetări care sue pe om cu sufletul la cer, scrisă în versuri de Ieroschimonahul Ioan Iacob, care a*

sihăstrit la Schitul Sfânta Ana din Mănăstirea Hozeva, în pustiul Iordanului. Îngrijitorul ediției este însuși ucenicul autorului, „Monahul Ioanichie [Pârâială]”. Cartea a fost tipărită, conform foii de titlu, „cu aprobarea și binecuvântarea Preafericitului Părintelui nostru și Patriarh al Ierusalimului D.D. Benedict I”, ambele volume fiind însoțite de un prolog semnat la 25 noiembrie 1963 de Arhiepiscopul de Kiriacopoleos, Aristovul, care aduce în atenție câteva referințe biografice ale Sfântului Ioan. Rezultă că volumele erau pregătite de ucenicul Sfântului Ioan la doar trei ani de la trecerea la cele veșnice, după cum însuși monahul Ioanichie spune în prefața celui de-al doilea tom: „În vara anului 1968, cu multe greutate, am reușit a tipări o parte din scrierile Cuviosului Părinte Ioan Ieroschimonahul. Și pe cât s-a putut, am împărțit aceste cărți pe la frații noștri români din străinătate, unde sunt foarte puțini care mai știu românește. Cu ajutorul cel trimes din partea celor mai buni creștini care

au răspuns fiecare cu ce i-au lăsat inima, m-am grăbit să dau la lumina tiparului puțin după cât mă ajută puterile materiale”.

Ce conțin aceste două tomuri, ne spune chiar ucenicul sfântului, monahul Ioanichie, în aceeași prefață: „Cele scrise în carte sunt cele mai adânci Taine descoperite de Îngerul Domnului la Sfinții cei din vechime. Și altele din practica vieții lor, care fiind luminați de Duhul Sfânt le-a scris pentru mântuirea noastră. Părintele Ioan, cunoscând bine limba greacă și cetind cărțile Sfinților Părinți pentru mântuirea sufletului, s-a sârguit să traducă și în românește câteva care sunt mai principale, pentru a le ști toți creștinii mireni și monahi, care doresc să-și mântuiască sufletul”. Prefața este semnată de monahul Ioanichie, din Schitul Sfintei Ana, mănăstirea Hozeva, la 8 februarie 1970. De asemenea, primul volum conține fotografii cu Sf. Ioan Iacob, unele chiar importante din punct de vedere istoric, precum cea cu ieromonahul Victorin Ursache (viitor eparhiot al românilor din America) pe malul Iordanului (p. 104), cea cu ucenicul său, monahul Ioanichie la Schitul românesc de la Iordan (p. 106) sau cu ucenicul său la peștera „unde s-a nevoit și unde s-au scris aceste poezii” (p. 122).

Practic, lucrarea este o culegere de texte patristice, cugetări și poezii mistice ale Sfântului Ioan Iacob scrise în timpul viețuirii sale isihaste. Primul volum începe cu o îndrumare „pentru citirea și cugetarea dumnezeieștilor Scripturi”, arătând că cele strânse de el „pot folosi și la alte persoane, care nu prea au vreme să deschidă cărțile și poate nu au nici la îndemână cărțile potrivite”, într-o vreme când „toată lumea este grăbită și cărțile cele groase ale Sfinților Părinți stau uitate și rar cine le mai citește, [...] încât lucrul cel duhovnicesc și mai ales citirea cărților sfinte nu prea au loc în viața creștinilor de azi” (p. 7). Volumul mai conține scrieri ale Sfântului Vasile cel Mare despre chipul monahicesc, darul călugăriei, versuri cu titluri, precum „Paza sufletului”, „Dorul bunicii”, „Semnul Sfintei Cruci”, „Când pierdem rostul (robiți de «humă»)”. Unele sunt datate, cu mențiuni la diferite momente biografice, precum: „în amintirea bunicii mele care se cheamă Maria”, la 22 iulie 1955 (p. 31); „Bântuiețile unui «novice», de la mănăstirea Neamțu, 1933”; „Către Sfântul Teodosie, alte stihuri cu același cuprins, dar potrivite pe glas. 3”, „scrise în amintirea vindecării mele de boala dizenteriei cu darul Sfântului Teodosie când m-am închinat la Sfintele Moaște, 11 ianuarie 1944 la Sf. Sava, Ieroschimonahul Ioan Iacob” (p. 62); „la sfârșitul meu”, „scrisă la Schitul Sf. Ana Hozeva în momentele grele încercări ale boalei, 1955,

Ieroschimonahul Ioan Iacob” (p. 102); „Flori de la Iordan”, „scrisă de smeritul Ieroschimonah Ioan Iacob, fost egumen la Schitul Românesc de la Iordan, 1948” (p. 106); „Singura mângâiere românească”, „Însemnare, 12 septembrie 1953. [...] Aceste stihuri le-a scris când era bolnav în spitalul german din muntele Eleon și de acolo privea lunca Iordanului și Schitul Românesc cu multă durere, știind că l-a părăsit totdeauna și rămăsesem numai eu singur și bolnav un an întreg, Ioanichie monahul” (p. 108); „Cetatea de granit din Valea scăpării Hozeva”, „noiembrie 1952” (p. 120) sau „Vântul pustiirii (urgia cerească)”, „impresii pe cea din urmă poezie scrisă de Părintele Ioan la 15 iulie 1960” (p. 153).

Dar cine a fost Cuviosul Ioan Iacob Hozevitul? Ilie Iacob s-a născut la 23 iulie 1913 într-o familie de oameni simpli din satul Crăiniceni, județul Dorohoi. La botez a primit numele de Ilie. La naștere a rămas orfan de mamă, apoi de tată, căzut în Războiul de Reîntregire. A fost crescut de bunica dinspre tată, care avea să-l educe pe calea credinței creștine. Urmează școala cu rezultate foarte bune, în 1932 obținând bacalaureatul. Un an mai târziu intră ca frate pe poarta mănăstirii Neamț. Urmează stagiul militar ca infirmier, după care în 1936 este tuns în monahism cu numele de Ioan. Este intendent de stăreție, bibliotecar, profesor la școala monahală din mănăstire. Câteva luni mai târziu merge în pelerinaj în Țara Sfântă, unde rămâne ca viețuitor la o mănăstire. Ajunge pustnic pentru doi ani în pustia Iordanului, mai apoi fiind primit în vechea mănăstire „Sfântul Sava”. De multe ori acordă îngrijiri medicale fraților de viețuire și arabilor din împrejurimi, din acest motiv câștigându-și apelativul de „Abuna Ioan Românul”. Totodată, cercetează vasta bibliotecă a mănăstirii însușindu-și limba greacă și din scrierile Sfinților Părinți. În 1945, însuși patriarhului Ierusalimului îl apreciază pentru nevoințele lui duhovnicești, atunci când îl prohirisește ca schimnic. În 1947 este hirotonit ca preot și numit superior al Schitului românesc de la Iordan. Șase ani mai târziu pleacă de la conducerea așezământului românesc, retrăgându-se ca ieroschimonah în peștera „Sfânta Ana”, care aparținea de mănăstirea „Sfântul Gheorghe Hozevitul”. Alături de el viețuiește ucenicul său, monahul român Ioanichie Pârâială. La 5 august 1960, cuviosul Ioan Iacob trece în veșnicie. La 28 iulie 1980, la insistențele unor pelerini greci din America, mormântul cuviosului Ioan Iacob a fost deschis de către Arhimandritul Amfilohie, starețul mănăstirii „Sfântul Gheorghe Hozevitul”, descoperindu-se astfel trupul întreg al cuviosului cu bună mireasmă. De altfel, starețul grec a fost cel care a propagat descoperirea

sfântului cuvios și l-a popularizat în presa bisericească din Grecia. Moaștele Cuviosului Ioan Iacob aveau să fie mutate în 7 august 1980 în mănăstirea „Sfântul Gheorghe Hozevitul”, unde se află și astăzi²⁰.

După 1990, cartea de la care am plecat cu discuția a fost tipărită în mai multe ediții. În 1999, la Ierusalim a apărut sub titlul *Sfântul Ioan Iacob Românul, Din Ierihon către Sion, adică din lume la cele din înălțime. Pilde, cugetări, imnuri în versuri și scrieri duhovnicești*, 673p. În 2010, la Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, a apărut în alte două ediții. Prima are titlul *Sfântul Cuvios Ioan Iacob de la Neamț-Hozevitul, Viață, Poezie, învățătură*, 355p cu anexe fotografice și facsimile din însemnările sfântului, însoțită de meditații ale unor preoți privind viața și activitatea acestui cuvios român de la Locurile Sfinte. A doua este volumul *Sfântul Ioan Iacob de la Neamț-Hozevitul, Pentru cei cu sufletul nevoiaș ca mine... Opere complete*, 774p., cu însemnări inedite ale sfântului, fotografii și facsimile.

Menționăm că volumele asupra cărora ne-am oprit le-am mai găsit în două exemplare la Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de la mănăstirea Antim, din București. Prima este intrată în fondul bibliotecii în anul 1980, iar al doilea exemplar provine din 2003, din biblioteca personală a părintelui Sofian Boghiu, cunoscut viețuitor al mănăstirii Antim. Interesant este faptul că, data intrării primelor exemplare în biblioteca de la Antim este anul 1980, care coincide cu descoperirea miraculoasă a moaștelor cuviosului român în peștera în care viețuise în ultima parte a vieții pământești. Nu la fel ne putem pronunța în cazul exemplarelor provenite din biblioteca Securității. Deocamdată, nu ne putem exprima asupra a ceea ce a determinat Securitatea să se intereseze de lucrarea duhovnicească a Cuviosului Ioan Iacob Hozevitul. Putem însă încadra interesul Securității în viziunea pe care o manifesta în scopul promovării valorilor românești de peste hotare, mai ales în lumea ortodoxă (Locurile Sfinte din Asia, Africa și Muntele Athos), acolo unde concurența se ducea inclusiv cu reprezentanții Bisericilor Ortodoxe din Uniunea Sovietică și Iugoslavia²¹.

²⁰ Petroniu Tănase, *Alte știri despre Cuviosul Ioan cel Nou Hozevitul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an C (1982), nr. 3-4, pp. 295-299; *Acte și tomosuri privind canonizarea sfinților români*, București, Editura Basilica, 2015, pp. 419-434.

²¹ În acest sens, a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, în „Caietele CNSAS”, anul II, nr. 2(4)/2009, pp. 112-119.

Totodată, remarcăm abundența materialelor din presa bisericească românească²², deci trecute de cenzura comunistă, apărute mai ales după 1980, despre Cuviosul Ioan Iacob, chiar dacă uneori i se atribuia titlul de „sfânt”. Altfel spus, interesul firesc al Bisericii Ortodoxe Române față de cazul Ioan Iacob Hozevitul era permis de către autoritățile comuniste, atâta vreme cât se promovau valori românești peste hotare.

Interesant este faptul că Biserica Ortodoxă Română chiar și-a dorit canonizarea acestui cuvios²³, după cum existau voci inclusiv în Patriarhia de Ierusalim, act care însă nu a fost săvârșit din cauza interdicției manifestată de autoritățile române. Practic dosarul de canonizare era pregătit încă din 1987²⁴, dar canonizarea s-a produs în 1992²⁵.

Adrian Nicolae Petcu

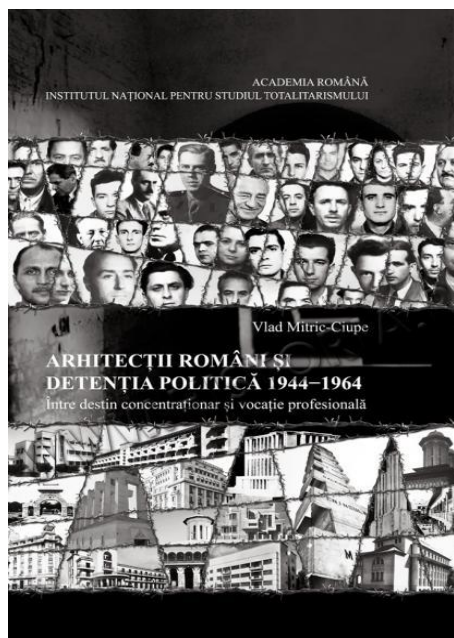
²² În ordinea aparițiilor menționăm: Ioanichie Bălan, *Cuviosul Ioan cel Nou-Hozevitul. Un sfânt român din zilele noastre*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XCIX (1981), nr. 1-2, pp. 67-75; Petroniu Tănase, *loc. cit.*; Gh. Lazăr, *Sfinți români: Cuviosul Ioan Hozevitul cel Nou*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LIX (1983), nr. 1-3, pp. 85-89.

²³ Singura solemnitate de canonizare a unor sfinți români în perioada comunistă a fost în 1955, în urma deciziei Sf. Sinod al BOR din 28 februarie 1950 (*Acte și tomosuri...*, pp. 17-19, 23-45).

²⁴ Lucian Tomitanul, *Cuviosul Ioan Iacob de la Neamțu-Hozevitul*, publicat în volumul „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1987, pp. 550-574.

²⁵ *Acte și tomosuri ...*, pp. 102-104.

Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecții români și detenția politică, 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*, cuvânt înainte de prof. dr. arh. Sorin Vasilescu, postfață de prof. dr. Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, 560 p.

Cei foarte atenți la afirmarea unor istorici tineri în diferitele formate științifice din ultimul timp nu cred ca pot fi surprinși de „eruperea” în spațiul editorial a masivului volum dedicat foștilor deținuți politici aparținători cinului arhitecților români, publicat de Vlad Mitric-Ciupe sub egida unuia din institutele academice de înaltă ținută ale României ultimului sfert de secol. După contribuția mai mult decât meritorie avută la pregătirea expoziției de pictură și a albumului de artă dedicate lui Ion Cristodulo (1925-1991), prezentate publicului larg la Centrul Cultural Calderon, în data de 22 mai 2012, tânărul arhitect

și asistent la Universitatea „Spiru Haret” ne provoacă la o lectură densă, dar plină de reverberații, prin masivul volum asumat în ideea identificării arhitecților care au cunoscut și ipostaza de deținuți politici.

Titlul volumului are deplină acoperire în conținut (care nu constituie analiza unui caz particular sau a câtorva cazuri asemănătoare, ci o prezentare sistematică a cauzisticii, conform întregii documentări realizate până la momentul publicării), iar subtitlul se dovedește inspirat, întrucât autorul prezintă realizările profesionale în paralel cu episoadele de represiune. Microbiografiile care constituie volumul ne creează, în fond, imaginea unitară a devenirii profesionale ca arhitecți a deținuților politici, astfel încât subtitlul putea fi la fel de bine „vocație concentraționară și destin profesional”, deoarece reintegrarea profesională a fostelor victime ale represiunii postbelice (cu excepția evidentă a celor decedați în penitenciare) a constituit regula, nu excepția.

Putem însă intui (sau putem doar crede că o facem) trăirile contradictorii din conștiința fiecăruia dintre aceștia, astfel încât, din punctul de vedere al universului interior, cu siguranță că mulți dintre ei s-au considerat plasați undeva „între” aceste două dimensiuni esențiale ale existenței lor. Reținem, din prefața foarte densă a arhitectului Sorin Vasilescu, ideea că „acest studiu ar putea fi definit sintetic un studiu despre soarta” (p. 7), dar și faptul că autorul a obținut „uneori rezultate remarcabile care conciliază viziunea istoricului cu cea a arhitectului, cel care are o proprie accepțiune asupra artei și fenomenului de devenire a arhitecturii, care este similară, dar nu identică, cu cea a istoricului; doar cuvintele sunt asemănătoare, iar sensul lor, uneori înșelător” (p. 7).

Chiar dacă, în opinia lui Sorin Vasilescu, Vlad Mitric-Ciupe „a abordat originalul subiect aducând în actualitate soarta tragică pe care au avut-o în general intelectualii din România, focalizând pe arhitecți”, acesta relevă pătimirea unei anume categorii profesionale, „cum este breasla arhitecților care au devenit din profesioniști liberali funcționari «de stat»” (p. 7). În opinia noastră, însă, arhitecții nu au suferit ca efect al vocației lor profesionale, ci prin destin concentraționar, deoarece suferința lor nu a constat în faptul că arhitectura nu mai era considerată o meserie liberală²⁶. Altminteri, chiar dacă avem rezerve față de unele poncife împotriva arhitecturii practicate în timpul regimului comunist (care, cu talent formulate, se întrevăd din textul prefetei), subscriem cu entuziasm la caracterizarea făcută de prefațator creației arhitecturale, care „atât prin componenta sa materială, cât și prin cea spirituală, aspiră la eternitate, atunci când este făcută, cum spunea Schopenhauer, «pe calea cea mai scurtă și mai naturală», atunci când este realizată în conformitate cu spiritul naturii, separând în mod spontan tot ceea ce nu este indispensabil, dar respectând legitățile fundamentale ale naturii: ale nașterii, ale maturității și ale morții, *tremenda morte*, act abstract antinatural, încearcă să o amăgească, căutând în dănuire leacul tinereții fără de bătrânețe și al vieții fără de moarte” (pp. 5-6).

Dacă în diferite lucrări apărute anterior erau menționați circa 30 de arhitecți condamnați politic în perioada regimului comunist (cel mai cunoscut dintre aceștia fiind, de departe, George Matei Cantacuzino), în volumul domnului Mitric sunt prezentate 75 de cazuri, din totalul celor

²⁶ Autorul menționează faptul că „nu prin operă putea arhitectul să reziste sau să protesteze, dar a făcut-o în multe alte forme” (p. 12).

100 care au fost identificate de autor ca urmare a studiului sistematic pe care l-a efectuat în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității²⁷. Noul bilanț (care îi include și pe studenții de la arhitectură)²⁸

²⁷ În cadrul uneia din lansările volumului, care a fost găzduită de Institutul Cultural Român, autorul a creat un moment oarecum inedit, adresând mulțumiri... „scribilor Securității”, deoarece datorită activității acestora au rămas menționate documentar mai toate evenimentele din biografia arhitecților aflați în vizorul Securității și frământările intime din personalitatea acestora.

²⁸ Facultatea de Arhitectură din București a fost scena multor întâmplări politice cu urmări dramatice, evocate cu mult talent de Vlad Mitric-Ciupe. Nu ne reținem admirația și nici doza de empatie față de mărturia unuia din studenții exmatriculați în anul 1950: „Eram uluiți, în primul rând, pentru faptul că lupta noastră fusese inutilă. Plecam totuși cu fruntea sus, din punctul nostru de vedere, dar batjocoriți și huiduiți de colegii noștri de facultate. Plecam cu sentimentul că am pierdut și această ultimă «bătălie», dar cu speranța că vom câștiga, în final, «războiul!»” (p. 28). Nota dramatică a pasajului surprinde în primul rând acțiunea de „însăimântare a studenților” (cum pe bună dreptate o numește autorul), care fusese întreprinsă anterior de autorități (p. 25), dar poate sugera și concluzia că, deja în 1950, nu toți tinerii gândeau (politic) în același fel. Pe de altă parte, remarcăm faptul că în volum sunt prezentate o serie întreagă de cazuri de solidarizare între etnici evrei și etnici români. Deși subiectul este mult mai important decât spațiul limitat ce i se poate aloca (deocamdată!) într-o notă de subsol, cităm aici intervenția luminoasă (autorul o numește „salvatoare”) a Minei Weintraub în favoarea studenților creștini, în contextul în care fusese introdusă prezența obligatorie la Facultate în zilele de Crăciun ale anului 1949. Aceasta „l-a întrebat pe Kepeș dacă ar trebui sancționat și tatăl ei care serba săptămânal Sabatul după tradiție, fără să fie dușman al poporului” (p. 29). Poate că unele elemente de acest gen ar fi meritat aprofundate de autor, de pildă cea „informație extrem de interesantă pe care nu o comentăm, constatând-o doar”, care îl indică pe Simion Chirulescu drept posesor simultan al unor angajamente aparent contradictorii („legionar, francmason, coleg și prieten cu mai mulți evrei”) – vezi p. 405. Revenind la studenții Facultății de Arhitectură din București, ne-a stârnit un considerabil interes informația despre modul în care aceștia au scăpat de a fi incluși în teribilul „experiment Pitești” (datorită rezistenței din anchetă a studentului ce îndeplinea funcția de curier, care a decedat în arest „înainte de a fi declarat și pe cei de la Arhitectură”, despre ale căror relații funcționale cu fostul centru clandestin de rezistență autoritățile au aflat abia în anul 1950 – vezi p. 142). Demnă de reținut este afirmația făcută de decanul Facultății, Grigore Ionescu, cu ocazia deschiderii festive a anului universitar 1947-1948: „Vă felicităm pentru intrarea în facultate. Nu vă faceți griji pentru terminare, că veți ieși oricum, fie ca arhitecți, fie dați afară” (p. 26). În

care au fost condamnați) reprezintă o adevărată revelație, din perspectiva a tot ce s-a cunoscut până în prezent. Nu este deci deloc surprinzător faptul că Ordinul Arhitecților a acordat sprijin financiar documentării efectuate, în special la C.N.S.A.S., dar și în arhivele particulare ale unor familii, de către autorul incitantului volum (în mare măsură și inedit, deoarece problematica abordată era anterior foarte puțin cunoscută) pe care îl prezentăm aici. Acesta identifică mai multe categorii de arhitecți al căror destin a fost influențat de transformările politice violente de la mijlocul anilor '40: cei „condamnați la pedepse grele din rațiuni politice”, deoarece „într-un fel sau altul, se opuseseră și reacționaseră la profunde schimbări din cadrul societății în general, dar și din interiorul breslei, în particular”, apoi cei care „au luat calea exilului în acei ani, trecând mai mult sau mai puțin legal granița către lumea liberă”, dar și „marginalizații ale căror povești probabil că nu le vom ști niciodată”, precum și „arhitecți cu trecut ilegalist sau care aveau simpatii bolșevice declarate, oameni care - în majoritatea cazurilor - au făcut carieră sprijinindu-se în primul rând pe poziția lor politică” (p. 18). Personajele volumului sunt însă cei din prima categorie menționată mai sus, atât în etapa reprimării lor directe („Dacă momentul 1948 a atras întemnițarea unor arhitecți în urma condamnărilor în justiție, după 1950 s-a pus în aplicare celebra internare administrativă, mulți dintre arhitecții reținuți ajungând să muncească în regim de sclavie tocmai la câteva lucrări cu puternic impact ideologic, în special la Canalul Dunăre-Marea Neagră, dar și Complexul sportiv de la Constanța” - p. 20), cât și în cea a activității profesionale libere, reluate după ieșirea din detenție, în condițiile supravegherii informative efectuate de către Securitate asupra lor (dar și, în unele cazuri, în cea a colaborării secrete cu aceasta).

La fel ca și în cazul celorlalți autori specializați, veritabila detectivistică arhivistică a domnului Mitric-Ciupe (care este, trebuie menționat, însă ca un lucru demn de laudă, că are studii superioare și doctorale în domeniul arhitecturii, nu în cel al istoriei²⁹) nu este neapărat

contextul foarte tensionat de atunci, acestei afirmații i s-a conferit (poate chiar mai mult decât autorul ei și-ar fi dorit, nu suntem edificați în această privință) un sens eminent politic.

²⁹ Sorin Vasilescu menționează oarecum cu prudență acest aspect, încă de la începutul prefeței: „Lucrarea de față este, cu siguranță, o expresie cât se poate de pertinentă a interdisciplinarității, atât de prezentă în lumea contemporană. O astfel de lucrare ridică probleme complexe deoarece istoria de arhitectură nu

chiar cea mai ușoară cu putință, în condițiile în care, „din întreaga acțiune desfășurată de Securitate mai putem reține un aspect extrem de interesant, necesitatea instituției represive de a supraveghea întreaga activitate a unui fost deținut politic, inclusiv din perspectiva posibilității «scurgerii de informații» legate de trecutul concentraționar” (observație din capitolul dedicat Georgetei Lucinescu – p. 262). Fosta studentă la arhitectură (condamnată în 1950 la 3 ani de închisoare corecțională) a fost una din protagonistele volumului, care, „grav afectată de perioada petrecută în temniță”, a evitat să lase mărturie asupra acelei perioade, fapt la care se adaugă și tensiunile apărute după eliberare în relația cu fratele acesteia, cunoscutul memorialist Dan Dumitru Lucinescu (arestat încă din 1948), astfel încât autorul nu a putut stabili cu certitudine nici anul exact al decesului Georgetei Lucinescu.

Volumul conține o succesiune impresionantă de cazuri individuale (autorul le numește „studii monografice”), fără gruparea acestora în ordine alfabetică (primul caz este Nicolae Ioniță, iar ultimul Ion Fiștioc). După lectura acestor studii, cititorul rămâne cu imaginea extrem de clară a modului în care o întreagă generație a căzut victimă Terorii Istoriei, întruchipate de represiunea stalinistă și poststalinistă, dar și formelor deseori cu desăvârșire absurde pe care aceasta le îmbrăca, ca urmare atât a calităților umane și intelectuale limitate ale unor reprezentanți ai autorităților, cât și a modificărilor ce interveneau în planurile acestora. Unul din episoadele care exemplifică cel mai bine absurdul acestor situații este cel al anchetării lui Gheorghe Ursescu, învinuit pentru găzduirea unei serii de conferințe filozofice: „Au fost acuzați, prin urmare, de complot împotriva orânduirii sociale, organizație pentru răsturnarea prin forță a guvernului, înaltă trădare și intenție de spionaj. În urma unor anchete extrem de dure, în care s-au folosit cele mai teribile metode violente, întreg lotul a recunoscut acuzațiile. Probabil că, analizându-se dosarul întocmit, Securitatea a concluzionat că acuzațiile sunt mult prea grave, că trebuie condamnați la ani grei «făptașii», dar și că este necesară o nouă anchetă pentru a schimba încadrările juridice. «Noul anchetator a convins-o repede pe Alice Voinescu că nu este chiar atât de vinovată, i-a

poate fi făcută decât de un arhitect, după cum istorie de «istorie» nu ar trebui făcută decât de către istorici... *Ne supra crepidam sutor iudicaret...*” (p. 5). Cunoscând însă personal pasiunea pentru istorie a dlui. Mitric, nu considerăm defel că acesta ar fi comis o imprudență abordând, cu mijloace științifice, o tematică strâns legată de domeniul istoriei.

convins și pe ceilalți, dar a fost imposibil să ajungă la vreun rezultat cu arhitectul Ursescu». Anchetatorul inițial fusese extrem de brutal și-l amenințase deseori pe Ursescu să nu îndrăznească să retracteze vreodată declarațiile date, altfel îl va jupui de viu. Arhitectul era atât de convins de realitatea amenințărilor încât, anchetat a doua oară, nici nu a vrut să audă de schimbarea declarațiilor. Deși intenția ofițerului era de a diminua acuzele, la un moment dat a întrebuițat și el metodele violente pentru a-i înfrânge voința lui Gheorghe Ursescu, care, total distrus, a fost nevoit să cedeze, tocmindu-se însă cu anchetatorul pentru fiecare frază, din care să reiasă totuși vinovăția lui” (p. 284).

În prezentarea altor cazuri, autorul pare a fi reușit să dezvăluie (reținem unele dubii discret formulate de autor asupra altor aspecte ale istoriei lui Octavian Florescu) episoade extrem de dure ale represiunii politice, de genul crimelor comise în coloniile de muncă din Dobrogea. Astfel, în prezentarea unui caz de condamnare (în 1951, protagonistul fiind născut în 1932³⁰) a unui minor care răspândise afișe cu mesaje protestatere, prin care se cerea părăsirea țării de către trupele sovietice, acțiune ce fusese determinată la început de sechestrarea abuzivă a casei de vacanță familiale (vezi cazul lui Octavian Florescu, la pp. 263-268), găsim mărturia directă a unor crime (execuții sumare), dar și a unor torturi comise cu sadism, asupra deținuților din colonia de muncă forțată de la Poarta Albă (la p. 265). În același registru, crimele petrecute în colonia de muncă de la Stoenești sunt reconstituite din mărturia lui Nicolae Vasilescu, de asemenea un minor arestat și condamnat pentru redactarea unor manifeste antisovietice, acțiune al cărei secret îl împărtășise cu alți adolescenți (vezi pp. 395-404³¹). Nu sunt, în schimb,

³⁰ De notat că în titlul studiului monografic dedicat lui Octavian Florescu, este indicat anul 1921 drept an al nașterii, ceea ce determină un cititor grăbit sau fără suficient timp să creadă că „minorul” avea de fapt, la ora condamnării lui, 30 de ani (vezi p. 263).

³¹ Atrocitățile comise de oficialități sunt prezentate la p. 401 (pentru penitenciarul Gherla) și la p. 402 (pentru coloniile de muncă forțată din Balta Brăilei). Conștient de caracterul șocant al episoadelor pe care le menționează, Nicolae Vasilescu precizează: „Domnule, ce vă spun acum este foarte dur” (p. 401). Deși nu suntem adepții prezentării „prezenteiste” a cazurilor de represiune politică din deceniile `40-`60, menționăm informația că Nicolae Vasilescu se numără printre deținuții politici cărora nu li s-a recunoscut, la pensionare, perioada de detenție,

elucidate, în acest caz punctual, diferențele existente între componența lotului, așa cum este ea indicată autorului de către Nicolae Vasilescu („în lotul nostru am fost nouă inși până la urmă, cel mai mare avea 19 ani iar cel mai mic 15” – p. 396) și datele, confirmate documentar, reproduse de autor la nota 7 de la p. 399, conform cărora cel mai vârstnic condamnat prin Sentința nr. 892/1957 a Tribunalului Militar București era demult ieșit din adolescență (Ion Buta, de 30 de ani) și nici problema „construirii unui adăpost subteran care să servească drept sediu organizației subversive” pe care anchetatorii pretindeau că adolescenții ar fi înființat-o (sediul subteran este abia menționat în treacăt la p. 397, printre acuzațiile aduse în proces, însă la pagina următoare sunt reproduse fotografiile adăpostului cu pricina, care pare foarte greu de construit de niște adolescenți și, în plus, indică existența unor pistoale și cuțite ascunse, nu numai a celor „două ștampile de gumă” care fuseseră identificate, alături de o serie de înscrisuri, la domiciliul lui N. Vasilescu – vezi p. 395).

I-am putea reproșa autorului unele afirmații „ușuratic” ocazionale, precum cea de la p. 128 („Documente relevante ori nu au fost redactate niciodată ori – fără să cunoaștem motivul - nu au ajuns în dosarul actual din arhiva C.N.S.A.S., sau au dispărut într-un fel sau altul” - despre anchetarea lui Alexandru Goj; ca să nu mai vorbim de nota total neargumentată de la p. 123: „Evident, există și posibilitatea dispariției documentelor din dosarul aflat astăzi la C.N.S.A.S.”³² – despre G.M.

aceasta fiind menționată, cu totul impropriu, ca „deportare în străinătate” (vezi p. 404).

³² Surprinzătoarea ipoteză a fost inspirată de constatarea din *supra*: „Se poate observa totuși că, deși preocuparea Securității este constantă și consistentă, instituția nu a reușit să avanseze prea mult în direcția intereselor din jurul arhitectului Cantacuzino” (p. 123). Cu toate că înțelegem pe deplin fervoarea cu care dl. Mitric-Ciupe a redactat inedita-i lucrare, considerăm că nu ar fi stricat puțină atenție pentru astfel de formulări, în special ținând cont de posibilitățile de receptare pe care le are cititorul. Deși cu siguranță că autorul avea în vedere ipoteza (și aceasta neargumentată) a „dispariției” unor documente create de Securitate înainte de preluarea acestora de către C.N.S.A.S., absența acestei necesare mențiuni poate crea regretabile confuzii în mintea celui cititor fidel, care citește toate paginile cărții și toate notele de subsol. Am putea menționa aici (fără a ne dori defel să fim clevetitori sau să acordăm o importanță excesivă detaliilor, în detrimentul fondului) și alte exprimări neclare, precum: „din puținele documente ale anchetei care se mai regăsesc azi (subl. S.B.M.) în dosarul individual de la C.N.S.A.S.” al lui Ion Balș (p. 95).

Cantacuzino), sau unele concluzii imprecise, precum cea formulată la p. 78 („Deși dosarul de agent al acestuia nu probează o activitate informativă consistentă, mai mulți arhitecți foști colegi ai lui [Gheorghe] Ghiaciu l-au portretizat, sub protecția anonimatului, drept turnător notoriu. Nu este exclus ca aceasta să fi fost realitatea, dar cei care l-au judecat aspru pe arhitectul-agent nu cunoșteau informațiile prezentate în cadrul acestui studiu și, în definitiv, statutul lui Ghiaciu – cel puțin inițial – de victimă”).

În mod special obiectăm și la formularea de la p. 12: „Izbitoare a fost și constatarea diversității acestora, referindu-ne aici la vârstă, gen și calificare profesională (elevi, studenți, diplomați), putând aplica chiar și un criteriu etnic, dacă ne gândim la arhitecții cu origini ungurești, evreiești, germane, italiene și aromâne, cu toții împărțășind soarta românilor majoritari”. Cotarea aromânilor drept minoritari de altă naționalitate decât românii se datorează cu siguranță vitezei de redactare, impusă de abundența ideilor autorului, însă este greu de acceptat, fie și numai din perspectiva cazurilor de arhitecți aromâni prezentate în volum. Astfel, Alexandru Goj, născut în Grecia, s-a numărat printre voluntarii plecați pe frontul grec, în 1940-1941, cu obiective naționaliste (separatiste) specifice (vezi p. 126). În interogatoriile luate de Securitate liderului grupului de voluntari, Mărgărit Vanghelie, acesta vorbea despre „români macedoneni ce eram în România” și „macedo-români” de „limbă română” (vezi p. 128). Este adevărat că ofițerul anchetator utiliza sintagma echivocă de „naționalitate macedo-română” (p. 128), dar aceasta putea fi, în cel mai rău caz, doar o transpunere a obiectivelor kominterniste, care vizau fragmentarea României și a românilor în cele mai diverse moduri. Fostul profesor al lui Alexandru Goj de la Facultatea de Arhitectură din București, Constantin Iotzu (1884-1962), născut în Macedonia, se recomanda fără echivoc ca fiind născut „din părinți români” și evoca cu nedisimulată plăcere efervescența patriotică în care și-a trăit adolescența („Liceul l-am făcut la Bitolia într-o vreme când redeșteptarea națională a elementului românesc de acolo făcuse mari progrese, grație unor profesori entuziaști, pregătiți la Universitatea din București și la Școala marilor naționaliști ai generației care a pregătit sufletește poporul român de pretutindeni pentru unitatea națională ce avea să vie. Fiecare elev al Liceului din Bitolia urmărea să fie util într-un fel oarecare neamului” – p. 79).

În fine, considerăm că anumite afirmații, precum cea din finalul studiului dedicat lui Mihai Dragomirescu (chiar dacă acest gen de

afirmații tind să devină un loc comun în lucrările dedicate foștilor deținuți politici), ar necesita cel puțin unele explicații suplimentare³³, dacă nu chiar o demonstrație³⁴: „Mihai Dragomirescu s-a stins din viață în 1999, după o îndelungată suferință cauzată și de cele trei luni de anchetă din beciurile Ministerului de Interne, din anul 1959” (p. 494).

Arhitecții români și detenția politică este o lucrare foarte potrivită pentru a introduce cititorul amator în atmosfera breslei arhitecților, în problematica specifică ei, chiar și pe cel speriat cumva de complexitatea unei meserii pe cât de impresionantă, pe atât de plină de răspunderi (nu numai din perspectiva utilitarismului și a siguranței populației, ci și din cea a dezvoltării simțului estetic al profanilor).

În volumul *Sensuri și valori regăsite*, pe care l-a publicat în 1981, Constantin Joja preciza: „Nu scriu un testament, dar îndemn arhitecții să nu piardă gândirea, plastica tradițională, să păstreze rădăcinile autentice, chiar sau tocmai în curentul universalist de plastică modernă. Sunt atâtea potențe plastice actualizabile în tradiția românească civilă, încât orice încercări, neizbutite chiar, nu vor fi de prisos în efortul de a purta mai departe prestigiul civilizației noastre care nu s-a născut în bordeie, într-o țară fără orașe, absentă la rafinamentele expresive ale arhitecturii, izgonită din marea arhitectură monumentală a Europei medievale și contemporane” (p. 196). Așa cum au remarcat și alți autori care au cinstit memoria lui Joja: „Cu toată activitatea lui practică de arhitect, analiza sa se axează mai puțin pe aspecte tehnice sau funcționale și deloc pe un

³³ Un alt aspect care ar fi meritat explicații mai detaliate sunt opiniile lui Ștefan Balș (1902-1994), remarcate de Securitate după eliberarea acestuia din penitenciar, referitoare la „sumele cu totul neînsemnate” alocate de regimul comunist pentru restaurarea monumentelor istorice, în special din perspectiva bogatelor informații oferite chiar în paragraful următor, despre „intervalul poate cel mai prolific de manifestare profesională a lui Balș” (1960-1977), adică tocmai cel în care acesta a condus, ca șef de proiect (la 5 ani după eliberare și la numai 3 ani după emiterea opiniilor citate), restaurarea unui număr foarte mare de monumente istorice de primă importanță (fapt ce a presupus investiții financiare majore). Contextual, precizăm că nu apreciem deloc ca pozitive opiniile lui Balș, prin care acesta deplângea faptul că „se cheltuie enorm de mult cu exporturi și sportivi care nu reprezintă aproape nimic” (vezi, pentru cele citate în prezenta notă, p. 373).

³⁴ Deși considerăm acest lucru ca posibil, ne este totuși greu să ne explicăm cum anume o perioadă de detenție de numai 3 luni poate cauza un deces petrecut cu nu mai puțin de 40 de ani mai târziu.

vocabular decorativ. El a căutat mesajul estetic, conținutul filosofic și poetic al unei arhitecturi, în accepția de artă, artă ca oglindă a identității naționale” (p. 196).

Fiecare figură evocată are povestea ei unică și diversele ei interpretări posibile, deci ne este greu să prezentăm cartea fără să o comentăm pe fiecare. Înfrângându-ne totuși tendința aceasta, vom menționa în mod special, datorită empatiei pe care o stârnește (indiferent de convingerile politice pe care le-ar avea cititorul), cazul Mariei Vulcănescu (n. 1933)³⁵. Una din cele două fiice ale gânditorului Mircea Vulcănescu, Măriuca a fost respinsă, în 1951, la înscrierea pentru admiterea la Facultatea de Arhitectură, din motive politice. Recuperată ulterior pe plan profesional, datorită sprijinului consistent oferit de familia Țițeica (cea care, prin prestigiul deosebit de care se bucura și prin importantele poziții pe care le ocupa în învățământul universitar tehnic, a salvat și destinul altor descendenți ai deținuților politici), Maria Vulcănescu a fost internată pentru 24 de luni într-o colonie de muncă, fără să fi fost condamnată în justiție. Finalul studiului (pp. 345-350) dedicat fiicei celui care a lăsat, drept testament politic, îndemnul de a nu fi răzbunat, constă într-un citat din interviul luat acesteia de autor, citat care relevă aceeași personalitate distinsă și discretă (poate chiar prea discretă, în anumite privințe) pe care o cunoșteam: „De-a lungul căutărilor mele pentru a-mi găsi o cale și un rost într-o meserie atât de frumoasă ca arhitectura (devenită realizare și pentru femei) am întâlnit nume răsunătoare dar și furnici mărunte dar a căror hărnicie contribuia la răsunetul faimei celor consacrați. Și totuși nu acesta era visul meu. Faptul că azi se înalță clădiri care vor să se asemuiască cu zgârie norii de aici și de pe alte continente, clădiri goale și fără rost, constituie dezamăgirea mea pentru viitorul nu doar al țării, ci al omenirii în general. Înțelepciunea nu aleargă după ceea ce îți ia ochii ci mai degrabă se naște din acumularea unor bogății interioare” (p. 350).

³⁵ Remarcăm, contextual, și „accesele” de empatie pe care le are autorul însuși, în prezentarea cazului Gheorghe Iancu (1904-1961): „Aceste ultime file ale dosarului sunt devastatoare” (p. 309). Deși filele menționate atestă decesul lui Iancu în Penitenciarul Botoșani, împrejurările decesului și, mai ales, soarta ulterioară a cadavrului nu ne sunt cunoscute. Misterul locului de înmormântare persistă, în ciuda efortului de documentare făcut la fața locului de către dl. Mitric-Ciupe, care a analizat și un monument ridicat de A.F.D.P.R.-Botoșani în memoria celor decedați în închisoarea din localitate.

Sorin Vasilescu îl descrie pe Vlad Mitric-Ciupe ca fiind „atât arhitect, în adevăratul sens al cuvântului, adică om de planșetă, dar, în același timp, și cadru didactic, deci persoană care a ales a «construi» arhitecți, act inițiativ și cultural plin de semnificații și consecințe ce nu se pot măsura cu obișnuite unități de măsură cantitativ-calitative. Autorul, dacă ar fi încercat să publice această lucrare înainte de 1989, ne putem închipui ce soartă ar fi avut” (p. 8). Fără a intra acum pe terenul alunecos al contrafactualului și, mai ales, fără a-i dori nici măcar în glumă autorului să trăiască evenimente similare celor pe care le descrie în carte, evocăm totuși, în trecut, postura intelectualilor care au ales actul inițiativ al construirii (sau, acolo unde era cazul, al menținerii sau consolidării) de caractere în detenție, postură destul de bine-cunoscută de-acum din numeroasa memorialistică a spațiului concentraționar. Iată cum descrie arhitectul Alexandru Botez (arestat în 1959 pentru tentativa de a părăsi țara în mod ilegal) coabitarea lui cu filozoful Constantin Noica, în penitenciarul Rahova: „Era un domn mai în vârstă care m-a luat sub aripa lui, eram doar noi doi în celulă, m-a prins pe mine și sistematic am făcut istoria filozofiei, am făcut multe lucruri care mi-au prins foarte bine. Atunci eram un tânăr – hai să-i spunem rock`n`roll-ist – a cărui minte era la ceaiuri și la sfârșitul de săptămână. Terminasem oarecum cu sportul de mare performanță, aveam program săptămânal la o bibliotecă foarte frumoasă, și acolo începusem eu să-mi fac niște planuri culturale. Prin urmare, Noica a picat foarte bine pentru că a structurat puținele mele cunoștințe cu multele cunoștințe pe care mi le-a translatat. Am petrecut cu el șase luni sau chiar mai mult, am fost de față când i-au dat condamnarea și am râs împreună. Ce puteai să faci, să plângi? Nu mai știi cât îi dăduseră, douăzeci de ani parcă, nu mai țin minte dar în orice caz, foarte mult. Și timpul nostru trecea cu povestiri de filozofie și matematică. Mi-a explicat folosul matematicii și felul lui de gândire. Mi-a schimbat viața șederea cu el acolo. Nu regret și nu am regretat niciodată anii de pușcărie. Schimbarea de orizont care s-a petrecut acolo... îmi dau seama cât îi datorez și cât de multă dreptate avea” (p. 478). Deși confirmă faptul că, în detenție, „dezumanizarea era bine gândită și nu au gândit-o ei³⁶, ci rușii” (p. 479), Alexandru Botez remarcă, în cadrul interviului acordat lui Vlad Mitric-Ciupe, faptul că „persoanele cu un anumit nivel intelectual au

³⁶ Referire la autoritățile românești.

știut să își facă viața măcar un pic mai ușoară, prin împărtășirea de cunoștințe” (p. 481).

Biografiile concentraționare nu sunt, într-adevăr, lipsite de anumite paradoxuri. Astfel, arhitectul Ion D. Enescu³⁷, care-și putuse folosi cunoștințele profesionale chiar în timp ce se afla în detenție la Aiud, deoarece tocmai în acea perioadă „închisoarea suporta lucrări de modificări și extinderi”, fapt grație căruia, conform mărturiei fiului arhitectului (I.D. Enescu a decedat în 1973), „regimul alimentar din Aiud a respectat întocmai indicațiile medicale pentru boala de stomac care îi provocase multe neplăceri părintelui său în trecut, acesta ieșind din închisoare vindecat, după ce în anii `30 suferise o intervenție chirurgicală la Viena” (p. 70). Conform unei note informative din 30 mai 1963, I.D. Enescu însuși afirma că cei 6 ani de detenție „l-au costat mult atât sufletește cât și fizicește”, însă la data discuției cu sursa Securității era „refăcut și sănătos” (Enescu a fost eliberat în noiembrie 1956, beneficiind

³⁷ Un paradox îl constituie însăși sentința prin care Ion Enescu a fost condamnat (alături de alți secretari și subsecretari de stat din guvernarea Ion Antonescu) la 12 ani temniță grea, degradare civică și confiscarea averii (vezi pp. 67-69). Conform acestui document (care merită o analiză aprofundată, inclusiv prin prisma similarității cu *unii* dintre coacuzai), Enescu a fost „trimis în judecată pentru faptul că, funcționând în guvernul Antonescu ca subsecretar de stat la Ministerul Muncii de la data de 5 iulie 1943 la 23 august 1944, a căutat să susțină războiul contra U.R.S.S.”. În cadrul apărării sale, acuzatul susținea că „a intrat în guvern nu în vederea continuării războiului ci dimpotrivă, pentru ca țara să iasă din război, întrucât fostul mareșal Antonescu l-a asigurat că voiește să iasă din război, spunându-i că au început tratative în acest sens la Ankara, Madrid și Stockholm și că chiar în acel moment se duceau tratative la Roma de către Mihai Antonescu în realizarea acestui scop. Că în orice caz, dânsul a avut numai un rol de tehnician, iar nu atribuțiuni politice, dar fiind că a funcționat ca subsecretar de stat și nu ca ministru”. În ciuda înlăturării, chiar de către instanță, a celor mai aberante dintre învinuirile formulate inițial (precum cea că „prin scrierile sale incriminate, ar fi făcut propagandă în favoarea Germaniei hitleriste”), precum și a acordării unor „circumstanțe atenuante” ca urmare a depozițiilor favorabile depuse de o serie de martori de etnie evreiască, Ion Enescu a primit totuși o condamnare foarte mare, pe motiv că „responsabilitatea ce se degajează în cadrul art. 2 lit. a din legea 312/945 din participare la opera de guvernare nu este în funcție de calitatea în virtutea căreia i s-a încredințat demnitatea, ci este legată exclusiv de acceptarea oricărei demnități, fie de ministru, fie de subsecretar de stat, al cărei efect se reflectează în hotărârea de continuare a războiului ca voință colectivă a guvernului”.

de grațierea unei părți a pedepsei stabilite de instanță), fiind, în schimb, „pornit și mâhnit pe americani”, care i-ar fi „montat și ademenit într-o acțiune absurdă contra U.R.S.S.” pe mulți dintre intelectualii români (p. 71). Nicolae Goga (care fusese condamnat în 1949 la 15 ani muncă silnică, pentru așa-numita sa participare la organizații politice de tip fascist și care, în 1957, declarase chiar, inclusiv în scris, greva foamei în penitenciarul Aiud), a activat, în perioada când și-a executat pedeapsa la minele de la Baia Sprie și Căvnic, atât în subteran cât și în cadrul biroului tehnic, fapt grație căruia „a contribuit substanțial la ameliorarea condițiilor de muncă ale deținuților” (p. 152). Această spectaculoasă realizare (care ar merita, la un moment-dat, să i se dedice o analiză specială, dar care, într-o societate profund deabusolată cum este astăzi cea românească, l-ar putea expune pe autor și unor acuzații nefundamentate), alături de alte reușite ale lui Goga (inclusiv câteva evadări la care pare a fi fost complice), pe fondul unui regim de detenție crâncen căruia el însuși i-a căzut deseori victimă, a contribuit probabil decisiv la menținerea optimismului ontologic al acestuia, mărturisit simplu dar convingător în memoriile publicate în anul 1995 („Eram cu toții mult mai slăbiți fizic, dar convinși că Dumnezeu nu și-a întors fața de la noi. Calvarul închisorilor avea să dureze încă zece ani, în care timp dragostea dintre noi, uniți în încrederea în destinul bun al neamului nostru, nu a încetat să existe” – vezi p. 153). Și mai spectaculoasă a fost utilizarea în detenție a cunoștințelor profesionale de către Alexandru Goj³⁸, tot la penitenciarul Aiud: „Solicitat de către politruc să dărâme capela închisorii, pe motiv că «prea se roagă bandiții», arhitectul Goj a refuzat să întocmească planul de desființare. Mizând pe lipsa de cunoștințe a politrucului, a motivat că desființarea poate antrena prăbușirea întregii închisori. Împotriva calculului inițial, temnicerul nu a acceptat explicația și l-a trimis la izolare, două săptămâni, doar cu pâine și apă” (p. 126). Pe de altă parte, conform mărturisirilor pe care arhitectul Gheorghe Ursescu³⁹ le-a făcut

³⁸ Alexandru Goj (1918-2006) s-a născut la Salonic, într-o familie de învățători aromâni (salariați ai statului român) și s-a stabilit în România după ce a urmat 3 clase în cadrul Liceului Comercial Român din Salonic.

³⁹ Gheorghe Ursescu (1905-1958) a fost arestat în anul 1951, din cauza implicării sale (prin punerea la dispoziție a casei proprii, chiar în absența proprietarului) în activitatea „grupului Alice Voinescu”, de organizare a unor conferințe pe teme filozofice și și-a menținut tonusul optimist și în închisoare, unde se pare că spunea bancuri politice inclusiv gardienilor: „Să știți că obrazul capitaliștilor este

familiei, „șansa supraviețuirii a reprezentat-o profesia, datorită căreia era solicitat din când în când la biroul tehnic pentru a descifra planuri sau a face diverse calcule” (p. 286). Unul din, poate, cele mai paradoxale (sub aspectul profesiei⁴⁰) detalii este implicarea (după încheierea perioadei de detenție) a arhitectei Elisabeta Peretz⁴¹, în calitate de angajată a Societății

roșu, roșu de tot. «Păi de ce?». Am citit în «Scânteia» că fiecare succes al socialismului este o palmă pe obrazul capitaliștilor și atunci mi-am dat seama că obrazul lor trebuie să fie foarte roșu” (pp. 285-286). Acest aspect este cu atât mai remarcabil cu cât anchetarea lui Gheorghe Ursescu fusese una extrem de dură (vezi *supra*).

⁴⁰ Ca o curiozitate, menționăm și faptul că unul din cei mai cunoscuți arhitecți prezentați în volum, Ion Căpșuneanu (1903-1989), a avut drept „marea lui pasiune” fotbalul, pe care l-a practicat ca sportiv legitimat (avem rezerve față de termenul „profesionist”, utilizat de autor), în perioada studenției (vezi p. 47). Informația nu a fost obținută din dosarele de Securitate ale lui Căpșuneanu, ci în cadrul unui interviu pe care dl. Mitric-Ciupe l-a realizat în anul 2012 cu nepoata arhitectului (doamna Alexandra Bărbăscu). Alexandru Botez (n. 1937) a fost, la rândul lui, sportiv legitimat la echipa de vele a clubului Știința București (p. 475). Cunoscutul arhitect constănțean (născut însă în București) Ion Căpșuneanu a fost anchetat, în 1945, fiind acuzat de comiterea de rele tratamente împotriva unor evrei localnici, inclusiv desființarea cimitirului evreiesc din localitate, în scopul pavării Pieței Ovidiu, în perioada prigoanei antisemite de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial (perioadă în care a îndeplinit funcția de ajutor de primar). Instanța din 1945 l-a achitat pe Căpșuneanu, considerând că are „o fire arogantă”, dar că „nu poate fi considerat totuși antisemit și persecutor al elementului evreiesc” (p. 59). Acuzațiile au fost reluate în 1949, fiind finalizate de astă-dată prin condamnarea arhitectului, în condițiile în care au existat din nou depoziții contradictorii ale etnicilor evrei care-l cunoșteau. Fără a încerca să luăm în vreun fel apărarea lui Căpșuneanu (deoarece nu considerăm incompatibile comiterea de abuzuri antisemite din postură administrativă cu o viață personală exemplară), ci pentru a evidenția perpetuarea unui tip de comportament abuziv al autorităților, anterior perioadei comuniste, menționăm acuzația pe care autoritățile antonesciene o aduceau în anul 1943 aceluiași Căpșuneanu, cerându-i imperativ să le și recunoască: „am legături cu spioana Nadia Harden și recunosc că o vizitez în lagăr” (p. 57). Nadia Harden (care ulterior va fi martor al apărării în procesul lui Căpșuneanu) era de origine etnică evreiască, fiind persecutată de autoritățile antonesciene sub bănuiala de spionaj în favoarea U.R.S.S. Nu în ultimul rând, Harden era logodnica lui Ion Căpșuneanu.

⁴¹ Elisabeta Peretz (1913-1966) a fost protagonista unor evenimente impresionante, fiind condamnată în 1955 pentru „legăturile” (reale) pe care le întreținuse cu...

„Marmura”, la construirea... mausoleului din Parcul Carol, unde își vor petrece odihna de veci cei mai importanți demnitari ai regimului comunist. Valorificarea cunoștințelor profesionale ale arhitecților, în timpul detenției, justifică, odată în plus, subtitlul volumului. Această tactică, având o certă eficiență economică, pare a fi fost intuită și de unii propagandiști fie neșcoliți, fie cu cunoștințe slabe de limbă română⁴², din primii ani ai regimului comunist, după cum se vede din mostra de umor involuntar cuprinsă în denunțul din 1950, care-l viza pe Mihail Racz (1883-1962): autorul denunțului îl prezintă pe Racz când „zidar”, când „inginer” și încă unul de care „este nevoie” în acțiunea de construire a Canalului Dunăre-Marea Neagră (pp. 332-333).

În orice caz, statutul de fost deținut politic era o „marcă” ce a afectat pentru totdeauna destinul arhitecților din generațiile interbelice (chiar și al celor reintegrați cu deplin succes în activitatea profesională), aceștia suportând diferite presiuni sau momente de cădere excelent surprinse de autor. Nu este, așadar, de mirare că apăruseră și tentative de a omite din autobiografii perioadele de detenție politică, așa cum a procedat Sorin Obreja (1926-1997). Arestat în 1948, când încă era student, și eliberat patru ani mai târziu, acesta nu a avut însă succes în tentativa de a-și „cosmetiza” trecutul⁴³, autobiografia sa predată Serviciului Cadre al Fondului Plastic ajungând în dosarul de urmărire informativă pe care i-l deschisese Securitatea (vezi p. 131).

Autorul reușește să „capteze” pe deplin cititorul nespecialist în problematica arhitecturii, prin combinația optimă între datele profesionale și cele istorice care au determinat biografiile profesioniștilor planșei de arhitectură. Pentru aprofundarea acestui tip de lectură, nu există la ora actuală o lucrare mai completă decât cea pe care o prezentăm, sau măcar una comparabilă. În ciuda dimensiunilor apreciabile ale volumului, cititorul încă simte nevoia să aprofundeze lectura, fapt ce s-ar putea realiza în urma apariției unor noi publicații ale lui Vlad Mitric-Ciupe. Considerăm că cel mai bine ar fi ca acesta să

propriul ei soț, ofițerul de cavalerie Gheorghe Florescu (implicat în grupul clandestin de rezistență al fizicianului Gheorghe Manu).

⁴² Este posibil ca aceste deficiențe să fi aparținut de fapt persoanei care a tradus denunțul în limba română (originalul, redactat în limba maghiară, neregăsindu-se, din câte înțelegem, în dosar).

⁴³ De notat că Obreja nu numai că trece sub tăcere episodul concentraționar, dar afirmă explicit contrariul: „Nu posed avere și nu am fost condamnat” (p. 131).

realizeze câteva monografii ale unor personalități excepționale din domeniu (G.M. Cantacuzino ar fi, probabil, cel mai nimerit exemplu). Ultimele trei fraze din studiul dedicat uneia dintre cele mai complexe figuri cuprinse în volum, Eugen Botez (1908-2002), pare a anticipa una din următoarele lucrări, sau măcar o viitoare linie de cercetare: „Datorită trecutului concentraționar, a activității pe linie de informații și a faptului că a plecat din țară cu peste 30 de ani în urmă, dimensiunea profesională a lui Eugen Botez este aproape necunoscută. Probabil că se poate și merită să fie identificate și alte lucrări ale arhitectului, reprezentative pentru perioada de dinainte de război, iar dimensiunea conspirativă a preocupărilor sale va intra probabil, pe viitor, în atenția cercetătorilor specializați în istoria serviciilor secrete. Un rol interesant cu siguranță a jucat⁴⁴, balansând pe sârmă între legionari, antonescieni, comuniști, servicii secrete străine și detenție politică” (p. 108).

Până atunci, însă, lectura completă și răbdătoare a acestui volum este de natură a schimba sensibil perspectiva cititorului – în special a celui bucureștean (și constănțean, dar poate în mai mică măsură, având în vedere numărul mai restrâns de obiective și notorietatea anterioară a unora dintre ele, precum stadionul municipal⁴⁵) – asupra locurilor în care viețuiește. Foarte multe clădiri au acum o istorie nebănuită, pe care o vom

⁴⁴ Surprinde oarecum aparenta lejeritate cu care o figură misterioasă ca Eugen Botez își descria în anchetă activitățile confidentiale: „În octombrie 1945 am plecat din Lisabona și la sfârșitul lui noiembrie 1945 am sosit la Constanța cu vasul «Transilvania». (...) Sosind la București, am telefonat la Președenția Consiliului de Miniștri, la Cabinetul E. Bodnăraș, solicitând o audiență care mi-a fost fixată pentru a doua zi la orele 13,00, oră la care l-am cunoscut pe D-sa (atunci secretar general la Președenție) și pe Stupineanu, Director General la S.S.I. (...) Legătura cu S.S.I. o făceam telefonic, iar materialul informativ îl predam fie direct, fie prin secretara lui Stupineanu, căreia i se spunea – cred – mămica. Numele meu era Călin (tocmai luat pentru a face confuzia cu Călin Botez, care exista). Informațiile care ni se cereau erau asupra părerilor care își puteau forma străinii care circulau la noi, asupra ideilor și activității lor, asupra ideilor românilor ce cunoșteam și care le erau intențiile” (pp. 105-106). Opinăm că traiectoria sinuoasă a lui Eugen Botez merită (inclusiv datorită implicării contextuale a două figuri și mai misterioase, precum au fost Ioan Pangal și Lucian Stupineanu) o cercetare amplă, fiind posibil ca aceasta să ajute substanțial la elucidarea unor aspecte importante ale istoriei noastre recente.

⁴⁵ Ne referim aici la notorietatea informației potrivit căreia la construirea obiectivelor menționate din Constanța au fost utilizați deținuți politici.

ignora de acum încolo mai greu decât o făceam înaintea lecturii. Mărturisesc că, după lectura cărții lui Vlad Mitric-Ciupe, clădirile din București pe lângă care trec, deseori îmi „vorbesc” într-un fel nou, asociindu-le cumva automat cu numele și/sau figura câte unui arhitect persecutat după cel de-al Doilea Război Mondial. Acest tip de reverie este o dată în plus facilitată și de bogatul material fotodocumentar pe care autorul l-a diseminat mai peste tot în paginile volumului.

Chiar în debutul prefetei, Sorin Vasilescu mărturisește că gândurile sale („privitoare nu la înțelegerea unor limite impuse acțiunii dramatice de către autor, precum «destinul concentraționar și vocația profesională», ci mai degrabă, la semnificația și conexiunea dintre termenii-binom prezenți în titlu, precum «Arhitectii români» și «detenția politică»”), „nu completează nici pe departe lucrarea de față, ci sunt chiar rezultatul parcurgerii ei” (p. 5). Nici noi nu o completăm, ci doar medităm pe marginea ei.

Un prilej de meditație este oferit și de afirmația făcută de Tullio Turconi (1913-2005, arhitect de origine etnică italiană care a refuzat repatrierea în Italia după perioada de detenție), care, întrebat de fiica lui de ce nu și-a povestit niciodată calvarul concentraționar, a răspuns, simplu și profund: „Pentru că nu am vrut să pornești în viață încărcată de ură” (p. 364). Această nobilă aprehensiune⁴⁶ se baza pe o convingere parțial contrară⁴⁷ celei formulate de un alt arhitect trecut prin calvarul concentraționar, Dan Stoica, conform căruia „niciodată cuvintele n-au reușit să clatine indiferențele” (p. 11), însă confirmă pe deplin concluzia

⁴⁶ În volum sunt menționate și alte forme de „noncombat”, sau, poate, doar forme prin care fostele victime ale represiei politice sau familiile acestora au încercat să se protejeze de efectele rememorării integrale a trecutului ori ale ostilității bănuite a noilor autorități democratice, precum faptul că nu au solicitat reabilitarea juridică. Totuși, în mai multe dintre cazurile prezentate, aceasta, din fericire, s-a produs. Astfel, în cazul lui Simion Chirulescu, familia „a primit prin poștă în anii `90 o sentință de reabilitare, fără ca vreun urmaș să facă demersuri în acest sens” (p. 406), iar în cazul lotului din care a făcut parte Alexandru Tătaru „recursul în anulare, inițiat și admis în 1995, prin care au fost achitați de orice culpabilitate vinovații din 1957, nu s-a demarat la inițiativa vreunui din lot și niciunul dintre ei nu s-a prezentat în instanță” (p. 394).

⁴⁷ Spunem doar parțial, deoarece în ipoteticul dialog dintre Turconi și fiica lui, determinante ar fi fost, în opinia noastră, nu cuvintele, ci trăirile părintelui și empatia firească a copilului, care, foarte posibil, s-ar fi transformat într-o formă mai mult sau mai puțin violentă de ură.

acestui, că „marile șocuri ale închisorii nu sunt foamea și bătaia, ci teroarea psihică a unei lumi fără legi interne și mai ales terorizanta întrebare: «Ce are într-adevăr valoare?». Față de un om normal, singurul avantaj al unui pușcăriaș politic – mai ales dacă este tânăr – este acela că este obligat să-și clarifice valorile” (p. 11, reluat la p. 387). Menținându-ne pe cât posibil în același registru, opinăm că principalul avantaj al cititorului avid de literatură/memorii ale spațiului concentraționar nu sunt contemplarea și veșnicul *deja vu* al bățăilor și înfometării administrate deținuților, ci căutarea sensului axiologic al suferinței (sens nefrecventat de torționari, dar întruchipat de numeroase dintre victime). În acest fel, chiar dacă, așa cum spune același Dan Stoica, „închisorile pentru gând, pentru demnitate, nu sunt raționale: nu pot fi înțelese din fotoliu și papuci”, identificarea Sensului suferinței echivalează (așa cum credem că ar spune atât de empatica scriitoare orădeană Maria Hulber) cu o probă inițiativă. Contemplând (în general, neputincioși, din postura noastră cronologic fortuită de salon) violența nejustificată din Istorie, ne clarificăm, suntem chiar obligați să ne clarificăm, valorile spirituale în care credem sau nu credem. Contemplând biografiile exemplare supuse Terorii Istoriei, ne clarificăm (identificăm), ori că vrem, ori că nu vrem, valorile umane ale societății în care trăim. Printre acestea, nu puțini arhitecți condamnați politic după cel de-al Doilea Război Mondial.

Silviu B. Moldovan

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naționale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BIRD, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forțelor Armate Unite din Tratatul de la Varșovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
CNCR, Conferința Națională „Comunismul Românesc”
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluționar
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului

DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
EIBMBOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
FMI, Fondul Monetar Internațional
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
GB, Glasul Bisericii
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
i.e. – informații externe
IJ, Inspectoratul Județean
IKGS, Institutul pentru Cultură și Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas), München
IMB, Inspectoratul Municipiului București
INST, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului
IPS, Înaltpreasfințitul
ISDR, Istoria Statului și Dreptului Românesc
ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
Jud., județul
KAS, Konrad Adenauer Stiftung
lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Națională
MCE, Ministerul Comerțului Exterior
MFA, Ministerul Forțelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securității Statului
NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
OZNA, Consiliul de apărare al poporului, Securitatea iugoslavă (titoistă)
PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Național Liberal
PNP, Partidul Național Popular
PNȚ, Partidul Național Țărănesc

pp, prevăzută și pedepsită
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Socialistă Română
SDDO, Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UAP, Uniunea Artiștilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior CNSAS; licențiat al Facultății de Istorie a Universității „Dunărea de Jos” – Galați (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași (2001); autor al câtorva zeci de articole și studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mișcării de rezistență armată și istorie economică; volum recent: *„Și nu ne duce pe noi în ispită...”. România și „războaiele minții”. Manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Securitatea și sistemul educațional comunist din România (1948-1989)* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015.

Magdolna Baráth – istoric maghiar, doctor în istorie (2002), arhivist în cadrul Institutului de Istorie Politică (1987-1998), șef al Departamentului de Cercetare al Arhivei Istorice a Securității Statului din Ungaria (din 1998), vicepreședinte al Societății Maghiare de Științe Istorice (2015). Autor al mai multor studii și volume pe subiectul relațiilor sovieto-maghiare, exilul maghiar după 1945 și activitatea serviciilor de informații după Al Doilea Război Mondial.

Iuliu Crăcană – consilier superior CNSAS, licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu” București (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”, doctor în istorie – Universitatea București (2012). Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

Monica Enache – curator la Muzeul Național de Artă al României (departamentul de Artă Românească Modernă), absolventă a Universității Naționale de Arte din București și a unui master în Istoria artei și filosofia culturii (Facultatea de Istorie și Facultatea de Filozofie, Universitatea București). În prezent este doctorand în istoria artei (Universitatea Națională de Arte din București), studiind tematica

istorică în arta oficială românească din perioada 1944-1965. Este autor al unor proiecte expoziționale și studii în domeniul artei românești moderne.

Vadim Guzun – diplomat în Ministerul Afacerilor Externe al României, licențiat în Drept, București, doctorand în istorie. Autor al mai multor studii și articole pe tema relațiilor româno-sovietice și a foamei din URSS. Volum recent publicat: *Emigrația albă și Biserica Rusă pe teritoriul României Socialiste: documente din arhiva fostei Securități, 1950-1952*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014.

Georg Herbstritt – cercetător și consilier științific în cadrul Departamentului pentru Educație și Cercetare al BStU (Bundesbeauftragte für die Stasi-Unterlagen - Comisia federală pentru Arhivele Stasi); doctor în istorie. Volum recent: *Bundesbürger im Dienst der DDR-Spionage (Cetățeni ai Republicii Federale Germane în serviciul spionajului RDG)*, Editura Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2007. Volum recent în limba română: *Stasi și Securitatea*, Editura Humanitas, București, 2005 (împreună cu Stejărel Olaru).

Nicoleta Ionescu-Gură – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București, doctor în istorie al Universității din București (2003); coautor al volumului *Membrii CC al PCR (1945-1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004; autor al volumelor *Stalinizarea României. Republica Populară Română. 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura All, 2005 (premiul „Gheorghe Barițiu” al Academiei Române în anul 2007) și *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006. Volum recent: *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, București, Editura Corint, 2010.

Okvátth Imre – istoric maghiar, licențiat în Istorie la Universitatea din Debrecen (1981), doctor în filozofie al Academiei de Științe din Ungaria (1999). A lucrat ca cercetător la Muzeul Militar din Budapesta (1991-1997) apoi a devenit șef adjunct al Departamentului de Cercetare din cadrul Arhivei Istorice a Securității Statului din Ungaria (2003). A publicat mai multe volume pe teme de istorie militară și Securitatea statului comunist maghiar. Volum recent: *The Organization of the repression. The re-organization and operating of the political police 1956-1962. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára-L'Harmattan Kiadó*, Budapest, 2013.

Dumitru Lisnic – doctorand la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cu tema *Elitele RSS Moldovenești. Studiu de caz: orașul și raionul Bălți, 1944-1953*. Domenii de interes: istoria Basarabiei în secolele XIX-XX, istoria URSS. Participant la proiectul „Expedițiile Memoriei”, desfășurat în Kazahstan în 2014, inclusiv la prelucrarea datelor din listele de prizonierilor de război români deținuți în Lagărul NKVD nr. 99, de la Spask (RSS Kazahă), în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial. Studiu recent: *Sovietizarea Basarabiei: politici economice, represive și sociale. Studiu de caz: orașul Bălți (1944-1949)*, în „Archiva Moldaviae”, vol. VII/2015.

Miodrag Milin – cercetător principal I la Institutul de studii bănațene de la filiala Timișoara a Academiei Române; absolvent al Facultății de istorie și filozofie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1973); doctor în Istorie al UBB din Cluj-Napoca (1989); bursier “Fulbright” la Universitatea Illinois din Urbana-Champaign (1993 – 1994); autor de cărți și studii pe teme de istoria relațiilor româno – sârbe, istoria rezistenței anticomuniste și istoria Revoluției române din Banat. Volum recent: *Istoria Banatului. Studii privind particularitățile unei regiuni transfrontaliere*, București, Editura Academiei Române, 2015, 620 pag. (în colaborare).

Dana Mustață – lector universitar în televiziune și jurnalism la Universitatea Groningen din Olanda. A obținut doctoratul în 2011 la Universitatea Utrecht cu teza intitulată: *The Power of Television. Including the Historicizing of the Live Romanian Revolution* (Puterea televiziunii și istoricizarea Revoluției Române în Direct). Teza reprezintă prima istorie a TVR-ului. Este fondatoarea și coordonatoarea rețelei de cercetare The European (Post)Socialist Television History Network. În prezent lucrează la proiectele de cercetare *Everyday Matters. Material Historiographies of Television in Cold War Contexts* și *Television Histories in (Post)Socialist Europe*, ambele finanțate de Organizația Olandeză pentru Cercetare Științifică (NWO). Este managing editor al revistei științifice *VIEW Journal of European Television History and Culture* și membru al Comisiei de Studii de Televiziune al Federației Internaționale a Arhivelor de Televiziune (FIAT/IFTA). Studiu recent: *Television in the Age of (Post)Communism* in „Journal of Popular Film and Television”, Vol 40, Issue 3, Fall 2012.

István Papp – istoric maghiar, licențiat și doctor în istorie al Universității „Eötvös Lóránd” din Budapesta (2002, respectiv 2005),

cercetător științific la Arhivei Istorice a Securității Statului din Ungaria (2009), editor al „Betekintő”, revista online a Arhivei Istorice a Securității Statului din Ungaria. A publicat mai multe studii despre Ungaria după cel de-Al Doilea Război Mondial, respectiv relația dintre Securitatea maghiară și țărănime. Volum recent: *Szemek a lánctban. Játszmák a magyar állambiztonság történetében. [Parts of Chain. Stories in the history of Hungarian State Security.]* Jaffa, Budapest, 2015.

Carmen Elena Potra – cercetător științific, doctorandă în anul III la Facultatea de Istorie din cadrul Universității București unde pregătește teza de doctorat intitulată „Istoria Bisericii Catolice din România în perioada comunistă (1948-1989)”. Studii recente pe acest subiect, ambele aflate sub tipar: *Biserica Greco-Catolică în anul 1948* (în „Caietele Institutului Catolic”) și *Revoltele țărănești din județul Bihor în vara anului 1949* (în „Anuarul I.I.C.C.M.E.R.”).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier superior la CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); master în Istoria ideilor și mentalităților, Facultatea de Istorie, Universitatea din București (2005); coeditor al volumului *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006.

Andrei Șiperco – conferențiar universitar în cadrul Departamentului de studii culturale, Secția studii europene, Facultatea de Litere, Universitatea din București. Licențiat al Facultății de Istorie-Filozofie a Universității București (1988), doctor în istorie (1997). Autor al mai multor volume, studii și articole pe teme diplomatice. Volum recent: *Documente diplomatice române, Seria a II-a, Volumul 18, Partea a II-a, 1 iulie-31 decembrie 1936*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2010, 919 pagini (coeditor, împreună cu Laurențiu Constantiniu și Alin-Victor Matei).

Mihaela Toader – expert-cercetare I.I.C.C.M.E.R., licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București (1998), master – *Analiză de conflict* în cadrul S.N.S.P.A., doctor în științe politice – Universitatea din București (2013), autoare a mai multor studii și articole despre exilul românesc postbelic. Volum recent (în colaborare) *Sursele Securității informează*, București, Editura Humanitas, 2008.

Corneliu Turianu – membru și secretar al Colegiului CNSAS, jurist, senator în legislatura 1996-2000. A desfășurat o susținută activitate științifică (a elaborat începând din 1973 până în prezent 82 de cărți de specialitate - monografii, cursuri universitare, cărți de practică

judiciară - și peste 200 de studii și articole de specialitate). Volum recent: *Drepturile omului*, București, Editura Universitară, București, 2007.

Valeriy Vlasenko – doctor în istorie, șeful Catedrei de Teorie și Istorie a Statului și Dreptului, Universitatea de Stat din Sumy, Ucraina.

Tipărit la tipografia Editurii Univers Juridic,
București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa
CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671,
București, sector 3,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro